

BOŽO REPE

**VIRI O DEMOKRATIZACIJI
IN OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE
(I. DEL: OPOZICIJA IN OBLAST)**

Ljubljana 2002

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4)"1980/1991"(093)

REPE Božo

Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije. Del 1, Opozicija in oblast / Božo Repe. – Ljubljana – Arhivsko društvo Slovenije, 2002. – (Viri / Arhivsko društvo Slovenije ; št. 17)

ISBN 961-6143-15-8

119971328

Zborovanje 21. junija 1988 na Trgu osvoboditve (Kongresni trg), ki ga je v podporo četverici organiziral Odbor za varstvo človekovih pravic (foto Joco Žnidaršič, Delo).

KAZALO

PREDGOVOR	9
I. NADZOROVANA OPOZICIJA	10
Dokument št. 1 <i>Informacija s 14. seje Predsedstva CK ZKS o varnostnih razmerah in delovanju opozicijskih sil v Sloveniji</i>	11
Dokument št. 2 <i>Del poročila SDV za leto 1980, ki zadeva notranje politične razmere in dejavnost opozicijskih sil</i>	18
Dokument št. 3 <i>Poročilo o delu Sveta SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve v letu 1983</i>	30
Dokument št. 4 <i>Del poročila SDV za leto 1988, ki zadeva notranjepolitične razmere</i>	37
Dokument št. 5 <i>Del poročila Službe državne varnosti za leto 1989</i>	44
II. ALTERNATIVNA GIBANJA	49
Dokument št. 6 <i>Značilnosti novih družbenih gibanj v Sloveniji (analiza SDV, junij 1986)</i>	50
III. "MEŠČANSKA" OPOZICIJA: DRUŠTVO PISATELJEV, NOVOREVIJAŠI	98
Dokument št. 7 <i>Pobuda za novo revijo - (Kronologija)</i>	102
Dokument št. 8 <i>Javna tribuna društva pisateljev slovenije "Slovenski narod in slovenska kultura" – Cankarjev dom, Ljubljana, 9. in 10. januarja 1985 (Poskus celovitejše analize in ocene)</i>	114
Dokument št. 9 <i>Republiška konferenca socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije. Plenum kulturnih delavcev OF. Informacija o 14. sklicu Plenuma kulturnih delavcev OF, Bled 5. in 6. november 1986</i>	130
Dokument št. 10 <i>Zapisnik 23. seje predsedstva CK ZK Slovenije, ki je bila 26. 2. 1987</i>	137
Dokument št. 11 <i>Tiskovna konferenca, 20. februar 1987 (ob obravnavi vsebine 57. številke Nove revije na 68. seji Predsedstva Republiške konference SZDL Slovenije, 27. februarja 1987)</i>	138
Dokument št. 12 <i>Zaključna beseda predsednika RK SZDL Slovenije po razpravi o 57. številki Nove revije na 68. seji P RK SZDL Slovenije 27. 2. 1987</i>	139
IV. ODBOR ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC	141
Dokument št. 13 <i>Kronologija dogodkov</i>	143

V. KATOLIŠKA CERKEV IN OBLAST	146
Dokument št. 14 <i>Pismo ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja predsedniku Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri IS SRS z dne 16. marca 1981</i>	148
Dokument št. 15 <i>Socialistična Republika Slovenija - Komisija za odnose z verskimi skupnostmi 27. 7. 1982. Kratak pregled nekaterih aktualnih vprašanj v odnosih s katoliško cerkvijo</i>	149
Dokument št. 16 <i>Informacija o odnosih z Vatikanom in odnosih z rimsko-katoliško cerkvijo v SR Sloveniji, Republiški komite za mednarodno sodelovanje, 14. 10. 1985</i>	151
Dokument št. 17 <i>Sredstva javnega obveščanja o božiču in v zvezi s praznovanjem božiča v decembru 1985, Komisija za odnose z verskimi skupnostmi</i>	155
Dokument št. 18 <i>Predlog Slovenske pokrajinske škofovske konference, da bi bil božič dela prost dan, Komisija za odnose z verskimi skupnostmi, 26. 11. 1986</i>	156
Dokument št. 19 <i>Zapis s seje "MINI", dne 4. 6. 1987</i>	157
Dokument št. 20 <i>Komisija SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi. Zapis o razgovoru dr. Borisa Frleca in Draga Smoleta z dr. Alojzijem Šuštarjem in Jožefom Kvasom 19. januarja 1989</i>	160
Dokument št. 21 <i>Zapisnik s 3. seje Sveta za odnose z verskimi skupnostmi, dne 21. 2. 1989</i>	162
VI. OPOZICIJA IN OBLAST MED ZBOROVANJEM V CANKARJEVEM DOMU IN USTANOVITVIJO DEMOSA	164
Dokument št. 22 <i>Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu</i>	166
Dokument št. 23 <i>Zapis s sestanka organizatorjev zbora v Cankarjevem domu "Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu". Sestanek je sklical predsednik RK SZDL Slovenije Jože Smole, dne 3. marca 1989</i>	167
Dokument št. 24 <i>Javna izjava organizatorjev zbora v Cankarjevem domu "Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu"</i>	168
Dokument št. 25 <i>Zapis s 4. sestanka organizatorjev zbora v CD "Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu", dne 17. marca 1989</i>	169
Dokument št. 26 <i>Deklaracija o slovenski narodni volji 89, prvi osnutek 23. 3. 1989</i>	170
Dokument št. 27 <i>Deklaracija o slovenski narodni volji 89, drugi osnutek 23. 3. 1989</i>	171
Dokument št. 28 <i>Zapis s 5. sestanka organizatorjev zbora v Cankarjevem domu, 27. marca 1989</i>	171
Dokument št. 29	

<i>Slovenska deklaracija 1989, Deklaracija o slovenski narodni volji; 89, Deklaracija o slovenski politični volji; 89, osnutek z dne 27. marca 1989</i>	172
Dokument št. 30 <i>Stališča SZDL o političnem pluralizmu, 31. januar 1989</i>	173
Dokument št. 31 <i>Slovenska deklaracija, prvi osnutek Majniške deklaracije, SDZ 28. marec 1989</i>	175
Dokument št. 32 <i>Zapis s 6. sestanka organizatorjev zbora v CD, 24. aprila 1989</i>	176
Dokument št. 33 <i>SZDL in politični pluralizem, 4. seja RK SZDL, 26. 4. 1989</i>	176
Dokument št. 34 <i>Majniška deklaracija 1989, prebrana 8. maja 1989 na protestnem zborovanju</i>	196
Dokument št. 35 <i>Zapis s 7. sestanka Koordinacijskega odbora organizatorjev zbora v CD z dne 16. maja 1989</i>	197
Dokument št. 36 <i>Temeljna listina, verzija objavljena v sredstvih javnega obveščanja 23. maja 1989</i>	198
Dokument št. 37 <i>Temeljna listina Slovenije 1989, osnutek z dne 29. maja 1989</i>	198
Dokument št. 38 <i>Zapisnik z 8. sestanka Koordinacije organizatorjev zbora v CD, 22. junija 1989</i>	199
Dokument št. 39 <i>Temeljna listina Slovenije 1989, končna verzija dokumenta, sprejeka na 4. seji RK SZDL 27. junija 1989 in 28. junija objavljena v sredstvih javnega obveščanja 11. septembra 1989</i>	200
Dokument št. 40 <i>Kakšne volitve hočemo - poziv javnosti in pristojnim organom SR Slovenije</i>	200
Dokument št. 41 <i>Zapis 9. sestanka Koordinacije organizatorjev zbora v Cankarjevem domu, 11. septembra 1989</i>	203
Dokument št. 42 <i>Zapisnik z ustanovitvene seje Okrogle mize, 22. in 23. septembra 1989</i>	204
Dokument št. 43 <i>Zapisnik z 2. seje Okrogle mize z dne 5. oktobra 1989 v prostorih RK SZDL Slovenije</i>	205
Dokument št. 44 <i>Zapis s tretjega sestanka predstavnikov družbenih in političnih organizacij dne 23. novembra 1989</i>	209
VII. ZAČETEK VEČSTRANKARSTVA, NASTANEK IN DELOVANJE KOALICIJE DEMOS TER NJEN RAZPAD	210
Dokument št. 45 <i>Program demokratične opozicije Slovenije Demos, december 1989</i>	216
Dokument št. 46 <i>Sporazum o ustanovitvi "Demos - Združene opozicije", 8. januar 1990</i>	218

Dokument št. 47	
<i>Zapisnik 1. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 11. 4. 1990 v prostorih Pravne fakultete</i>	219
Dokument št. 48	
<i>Zapisnik 2. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 17. aprila 1990 v sejni dvorani št. 31, Komenskega 7</i>	220
Dokument št. 49	
<i>Zapisnik 3. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 23. aprila 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	222
Dokument št. 50	
<i>Zapisnik 4. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 3. maja 1990</i>	223
Dokument št. 51	
<i>Zapisnik 5. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 6. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	225
Dokument št. 52	
<i>Zapisnik 6. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 8. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	226
Dokument št. 53	
<i>Zapisnik 7. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 10. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	227
Dokument št. 54	
<i>Zapisnik 8. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 13. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	228
Dokument št. 55	
<i>Zapisnik 9. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 22. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	229
Dokument št. 56	
<i>Zapisnik 10. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 29. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b</i>	229
Dokument št. 57	
<i>Zapisnik 11. sestanka predstavnikov strank, ki je bil v ponedeljek 11. junija 1990 v prostorih na Cankarjevi 10 b, Ljubljana</i>	231
Dokument št. 58	
<i>Sporazum o delovanju koalicije DEMOS, 4. januar 1991</i>	231
Dokument št. 59	
<i>Sporazum o razpustu Demosa, Dolsko 30. december 1991</i>	233
Kratice	234
Imensko kazalo	236

PREDGOVOR

Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije naj bi vsebovali tri glavne vsebinske sklope: odnos med opozicijo in oblastjo v osemdesetih letih, odnos med Slovenijo in federacijo v tem času, ter osamosvojitve in mednarodno priznanje. Prvotni namen avtorja in urednika je bil, naj bi izšli v enem zvezku, vendar sta skromno financiranje in preobsežnost gradiva to onemogočili. Zato naj bi dokumenti izšli v dveh ali treh delih, če bo pri financerjih seveda posluh za objavo tega gradiva tudi v prihodnje. Prvem delu naj bi sledil zvezek o odnosih med Slovenijo in federacijo na političnem, gospodarskem in vojaškem področju, tretji zvezek pa naj bi vseboval dokumente o osamosvojitvi in mednarodnem priznanju.

V prvem zvezku objavljamo vire o nadzorovanju opozicije, njenem vzponu, edinstvenem nastanku močne civilne družbe, poskusih dogovarjanja med oblastjo in opozicijo, rojevanju zvez in nato strank ter koalicije Demos, ki je zmagala na večstrankarskih volitvah leta 1990. Dokumenti so praviloma objavljeni v celoti, razen tam, kjer so deli izpuščeni na zahtevo hranilca gradiva.¹ V dokumentih, razen očitnih napak (npr. zatipkanih letnic ali preverjenih imen) nisem spreminjal

ničesar, so pa zaradi skeniranja in pretipkovanja v drugačni formi, z drugačnimi številkami strani in z drugačnim tipom črk kot originalna gradiva (to velja tudi za poudarke, ki so v izvornih dokumentih izraženi s poudarjenimi ali poševnimi črkami). Izbor dokumentov iz komaj obvladljive količine, ki jo hranijo slovenski arhivi, je seveda subjektiven, njegov namen pa je skozi dokumente, spremno besedo in opombe prikazati nekatere glavne politične procese v Sloveniji v osemdesetih letih. Kljub temu pa naj bralec oz. uporabnik virov ne pričakuje, da so zajeti vsi družbeni segmenti. Omejitve so narekovale, da v tem zvezku niso objavljeni programi strank, ki so sodelovale na večstrankarskih volitvah leta 1990, zajeti niso dokumenti z ekonomskega področja, ker so bili deloma že objavljeni v drugih publikacijah, deloma pa bodo v zvezku o osamosvojitvi, enako velja tudi za ustavno-pravne spremembe (kjer so bili dokumenti večinoma javno objavljeni in dostopni že v času nastajanja). Verjamem pa, da bo bralec, ki bodisi iz osebnega doživljanja bodisi iz literature vsaj malo pozna dogajanje, tudi s pomočjo tako izbranega gradiva začutil "duh časa" vznemirljivih, protislovnih in s spremembami nabitih osemdesetih let.

¹ To velja za nekatera poročila SDV, ki jih hrani Sova. Opombe tekstov originala so označene z zvezdico.

I. NADZOROVANA OPOZICIJA

Analiza opozicijskih gibanj je v osemdesetih letih v Sloveniji potekala na dveh ravneh: operativni in idejnopolitični.

Za operativni del je bila zadolžena Služba državne varnosti (SDV), ki jo je do leta 1988 nadzoroval Svet za varstvo ustavne ureditve pri predsedstvu SRS, nato pa posebna skupščinska komisija. V svetu so bili predsednik skupščine, sekretar SZDL, sekretar predsedstva CK ZKS, predsednik republiškega odbora ZZB NOV, predsednik Republiškega sveta ZSS, predsednik ljubljanskega mestnega sveta ZKS, predsednik IS SRS, to je vlade, in republiški sekretar za notranje zadeve, predsedoval mu je član predsedstva SRS. V osemdesetih letih je bil to najprej Stane Markič, nato Andrej Marinc. Skupščinska komisija, ki je nato prevzela nadzor nad SDV, je bila ustanovljena na zahtevo poslancev leta 1988, v tedaj še socialistični skupščini, zaradi procesa proti četverici in vloge, ki jo je imela SDV pri Janševi aretaciji, čeprav je bila pobuda za tako komisijo dana že pred aretacijami.

SDV je vsako leto napisala poročilo o svojem delu in varnostnih razmerah (v osemdesetih letih so ga v obliki, prirejene za javnost, začeli objavljati tudi v skupščinskem Poročevalcu), poročilo pa je obravnaval Svet za varstvo ustavne ureditve, njegovo delo pa potem še predsedstvo SRS. Svet je med drugim ocenjeval razne oblike sovražnega delovanja in po potrebi predlagal pravosodnim organom ukrepanje ali pa "subjektivnim" silam svetoval, naj se z "nosilci" take dejavnosti idejnopolitično soočijo. Enkrat letno pa je imel vpogled tudi v seznam ljudi, ki jim je SDV prisluškovala. Intenzivnost take dejavnosti Sveta je bila največ odvisna od prizadevnosti njenega predsednika, saj zakonsko ni bilo natančno določeno, kje so meje pristojnosti za tovrstno ocenjevanje.

SDV je pri svojem operativnem delu in ocenah postopoma postajala samostojnejša, od druge polovice osemdesetih let je od političnih organov ali posameznikov le redko dobivala konkretna "naročila", kar je zanjo pomenilo svojevrsten šok (razočarani operativci so - še zlasti po procesu proti četverici - razmere razumeli tako, da politika uporablja njihove usluge, ne krije pa jim več hrbta).

Za idejnopolitične ocene so bili pristojni nekateri državni organi (predsedstvo SRS) in organi političnih organizacij (SZDL, ZSMS, ZK). Težo so imele zlasti ocene, sprejete v CK ZKS in njegovih organih. Podlaga za obravnavo je bilo gradivo, ki so ga pripravljale razne komisije (predsedstva) CK ZKS in Marksistični center CK ZKS.

Opozicijska gibanja je ocenjevala tudi SZDL. Njene ocene so se sicer vedno manj skladale s stališči vodstva ZKS, vendar pa je SZDL do konca osemdesetih let z organizacijo raznih razprav in tribun in prek vpliva na medije (kot uradni ustanovitelj) opravljala funkcijo "družbene kritike" nezaželenih pojavov. Hkrati je tudi znotraj sebe širila prostor pluralizmu in omogočila nastanek prvih zvez (predhodnic strank), izhajajoč iz teorije o "nestrankskem pluralizmu", v katerem naj bi bila sama nekakšna "marela" za nazorsko in politično sicer različne skupine, vendar take, ki v osnovi sprejemajo samoupravni socializem.

Slovenska oblast je opozicijo ocenjevala drugače kot zvezna. V Jugoslaviji je bila od sredine šestdesetih let dalje (od Brionskega plenuma) opozicija ("notranji sovražnik") razvrščena v več kategorij, med katerimi so bile najpomembnejše: ostanki razrednih struktur, klerikalna skupina (to je pomenilo predvsem dejavnost treh največjih Cerkev), nacionalistične skupine, informbirojevska skupina, liberalistične oz. anarholiberalistične skupine, birokratsko-dogmatska skupina, skupina meščanske desnice, alternativna gibanja (mirovna, ekološka, feministična in socialna gibanja).² Po tej kategorizaciji je SDV, ki je bila razdeljena na dokaj samostojne republiške enote, tudi spremljala in ocenjevala delovanje opozicije. Slovenska SDV je v prvi polovici osemdesetih let tovrstno kategorizacijo upoštevala le deloma, v drugi polovici pa je (z izjemo nekaterih kategorij, kot je npr. "meščanska desnica") niti ni več uporabljala, ker je menila, da je zastarela. Poročilo SDV za leto 1989 ne obravnava več notranje problematike.³

² Marko Lopušina, Ubij bližnjeg svog, Jugoslovenska tajna policija 1945/1995, Beograd 1996, str. 189.

³ Več o tem: Miha Brejc, Vmesni čas, Ljubljana 1994.

Dokument št. 1:⁴

Informacija s 14. seje Predsedstva CK ZKS o varnostnih razmerah in delovanju opozicijskih sil v Sloveniji

Strogo zaupno

Predsedstvo CK ZKS je 29. januarja 1979 razpravljalo o varnostnih razmerah v Sloveniji. Za izhodišče mu je služilo gradivo, ki ga je o tej problematiki pripravil Republiški sekretariat za notranje zadeve, njegov povzetek pa je sestavni del tega poročila in razprave na predsedstvu.

I.

V SFRJ in SR Sloveniji že nekaj let ugotavljamo, da so politične in varnostne razmere ugodne in stabilne. To je nedvomno posledica široke in intenzivne politične akcije ZKS in drugih zavestnih sil za uresničevanje novih ustav, zakona o združenem delu, sklepov XI. kongresa ZKJ in VIII. kongresa ZKS ter drugih dokumentov, ki so opredelili družbene akcije za utrjevanje sistema socialističnega samoupravljanja v vseh sferah družbenega življenja. V takih, politično tvornih razmerah ostaja relativno malo prostora za subverzivno in opozicionalno delovanje kategorij oseb, ki nasprotujejo ustavni ureditvi SFRJ in SRS, njunim temeljnim vrednotam, socialističnemu samoupravnemu sistemu in politiki neuvrščanja. Te kategorije imajo svoje poreklo predvsem v razrednem nasprotniku, ki je bil poražen v narodnoosvobodilnem boju in socialistični revoluciji, in v krogih, ki so odklanjali ali se zoperstavljali smeri graditve in rasti naše socialistične družbene skupnosti v povojnih letih.

Nevarnejši kot notranje opozicijske grupe so v zadnjem obdobju faktorji, ki skušajo z različnimi sredstvi od zunaj krepiti svoj vpliv v SFRJ, vzpodbujati notranje opozicijske sile, slabiti našo politično, ekonomsko, varnostno in obrambno moč in stabilnost ter položaj SFRJ v svetu in v gibanju neuvrščenih.

V Sloveniji je sedaj poznanih okrog 500 oseb, ki se izraziteje sovražno eksponirajo, se ne glede na idejno pripadnost občasno povezujejo ali obiskujejo in pri tem napadajo družbeno ureditev in politiko zveze komunistov ali kako drugače sovražno delujejo. Med njimi jih okrog 350 inkli-

nira k zahodnim idejnim in političnim tokovom, okrog 150 pa k vzhodnim.

Ta krog nima izrazitejšega vpliva in odziva med našimi delovnimi ljudmi in občani. To ilustrirajo med drugim podatki o gibanju politične kriminalitete. Število t. i. političnih kaznivih dejanj se je zmanjšalo od 149 v 1976. letu na 54 v 1978. letu, število prekrškov s političnim obeležjem pa od 523 v 1976. letu na 229 v 1978. letu.

Vsa politična kazniva dejanja, razen dveh primerov vohunstva, so verbalne narave in manjše družbene nevarnosti.

II.

V povojnem obdobju je bilo v naši republici zaradi težjih političnih deliktov med NOB in v revolucionarni preobrazbi naše družbe obsojenih blizu 7000 oseb. Iz političnih razlogov je emigriralo cca 30.000 oseb. Od tega je še danes cca 500 politično sovražno aktivnih. Med njimi je 170 duhovnikov RKC. V Sloveniji je ugotovljenih preko 1.100 zvez političnih emigrantov, deloma sorodniškega, deloma pa somišljeniškega značaja. Sovražno je razporejen tudi manjši del sorodnikov padlih belogardistov. V Sloveniji prejema okrog 4.620 občanov, ki so bili v nemški vojski, invalidske in podobne rente iz ZRN. V povojnem obdobju se je vrnilo v Slovenijo 618 političnih emigrantov, manjši del ostarelih političnih emigrantov pa se je naselil tudi v italijanskem in avstrijskem zamejstvu. Poleg tega se je v tem času vrnilo še 5.300 ekonomskih in drugih emigrantov oziroma izseljencev.

Iz prozahodnih in provzhodnih ter socialističnemu samoupravljanju in neuvrščeni Jugoslaviji sovražnih pozicij deluje indoktrinacijsko proti Sloveniji vrsta inštitucij, fondacij, inštitutov, družb in sredstev javnega obveščanja. Posebej agresivne so radijska postaja Deutsche Wele (DW) v Kölnu, ki oddaja v slovenščini za naše delavce na tujem, poslušajo pa jo tudi v domovini, in postaje "Svobodna Evropa", "BBC", "Glas Amerike", v Trstu, Celovcu, Vatikanu, Moskvi. Indoktrinacijski in drugi vpliv, zlasti na del inteligence, skušajo uveljavljati tudi avstrijski generalni konzulat, ameriški in francoski kulturni center v Ljubljani, britanski center v Zagrebu, dom sovjetske kulture v Beogradu in sovjetski konzulat v Zagrebu.

III.

Pomembnejšo kategorijo, ki opozicijsko deluje iz prozahodnih buržoazno pluralističnih in filo kr-

⁴ ARS, dislocirana enota I (Arhiv CK ZKS, fond seje CK ZKS).

ščanskih pozicij predstavlja skupina, ki si za idejnega in političnega usmerjevalca oziroma mentorja privzema Edvarda KOCBEKA. Skupina nima izdelane programske platforme, zavzema pa se za politični pluralizem, lahko tudi v okviru Jugoslavije, vezan na krščanstvo in njegove vrednote, "slovensko samobitnost" in "nacionalno suverenost". Pretežno težišče aktivnosti si skuša dobiti v kulturi. Hkrati se skuša oslanjati na podobno misleče v inozemstvu (ZRN, Pariz, Avstrija, Italija) in še posebej na enako misleče Slovence, predvsem v italijanskem zamejstvu.

Skupina je po svojem sestavu dokaj heterogena. Njeno jedro predstavljajo bivši krščanski socialisti in njihovi somišljeniki, nekateri mlajši duhovniki RKC in publicisti, nekateri bivši sodelavci revije "Prostor in čas", nekateri Slovenci v zamejstvu in inozemstvu in nekateri emigrantski duhovniki.

V letu 1977/78 so se začele obračati na posameznike iz te grupe nekatere opozicionalne skupine in posamezniki iz Hrvaške in Srbije. KOCBEKA so obiskovali hrvaška nacionalista Vlado GOTOVAC in Zvonimir ČIČAK, pred odhodom v inozemstvo Mihajlo MIHAJLOV. KOCBEK sam je poskušal vzpostaviti stik z M. DJILASOM in Dobrico ČOSIĆEM itd. Duhovnik Franc KRIŽNIK je navezal stike z M. DJILASOM.

Pri stikih s somišljeniki v drugih republikah so izmenjavali stališča in ocene o razmerah v Jugoslaviji in v posameznih republikah in o možnem razvoju dogajanj v Jugoslaviji po Titu.

Nekaj somišljenikov te skupine skuša zlasti preko V. OŠLAKA dokazovati filozofsko in sociološko povezanost in soodvisnost marksizma in krščanstva in popolnoma negirati družbeno vlogo ZK.

Za povezovanje te skupine s somišljeniki v zamejstvu in med politično emigracijo izrabljajo vsakoletna srečanja slovenskih političnih emigrantov in drugih desničarskih izobražencev na Opčinah pri Trstu, ki jih organizira konzervativno društvo slovenskih izobražencev iz Trsta, njihov idejni vodja pa je književnik Alojz REBULA.

IV.

Med duhovščino in laiki RKC v Sloveniji že nekaj let teče proces notranje diferenciacije. Izoblikovalo se je več struj oziroma skupin.

Manjša, progresistična in pokoncilsko usmerjena skupina sprejema samoupravno socialistično družbeno ureditev kot podlago tudi za svoje

delovanje. Zbira se okrog revije "Znamenje", deloma Slovenskega duhovniškega društva, Mohorjeve družbe v Celju in mariborske škofije (Grmičev krog).

Največja je tradicionalistično usmerjena skupina, ki je formalno za tolerantne in urejene odnose z družbo (do nedavno nadškof Pogačnik in večji del klera).

Relativno vplivna in povsem netolerantna do socialistične samoupravne družbe je skupina, ki vidi v tej družbi le "brezbožni materializem in pohujšanje" (koprski škof Jenko z manjšim številom somišljenikov).

Nobena teh skupin ni notranje povsem homogena in enotna. Zato se posamezniki približujejo ali prehajajo iz ene v drugo ali pa oblikujejo nove kroge.

V zadnjih letih se je okrog teološke fakultete v Ljubljani in medškofijskega odbora za študente izoblikovala izdvojena skupina, ki je dokaj netolerantna do socialistične samoupravne družbe in poskuša oblikovati novo borbena katoliško intelektualno elito.

V javnih nastopih postavlja v ospredje vprašanje človekovih pravic in svoboščin in še posebej verskih svoboščin, razširja teze, da so verniki drugorazredni državljani itd. Pomembno vlogo ima ta skupina pri ideološkem in političnem oblikovanju katoliške mladine v 54 veroučnih skupinah, ki jih organizira medškofijski odbor za študente. Vse bolj agresivni in varnostno politično komaj še sprejemljivi postajajo vsakoletni "teološki tečajji" za študente in izobražence (po 300 do 600 obiskovalcev), na katerih v zadnjih letih obravnavajo nekatere že povsem politične teme, prihaja do izpadov nekaterih predavateljev in raznih provokacij.

Koncem 1978 je skupina nekaterih reakcionarnih kanonikov in uglednejših laikov z ljubljanskim pomožnim škofom dr. Leničem na čelu prešla od intrig in pritožb v Vatikanu v javno akcijo zoper nadškofa Pogačnika in njegovo strpno politiko. Na dveh konzistorialnih sejah so mu izrekli "nezaupnico" in o tem pismeno obvestili vatiškansko predstavništvo v Beogradu. V to smer je skupina angažirala tudi profesorski zbor teološke fakultete v Ljubljani.

Ofenzivnejši nastop tega dela ljubljanskega nadškofijskega kapitlja z neoklerikalnih pozicij je posledica nepomirljivega sovražnega razpoloženja manjšega dela visoke duhovščine RKC do socialistične samoupravne družbe, njene obremenjenosti s predvojnimi in medvojnimi klerika-

lizmom in povezanosti s politično emigracijo, že zaznavnih sprememb v vatikanski politiki, kadrovskih razmer v slovenski RKC in deloma tudi vpliva reakcionarno konservativnega vodstva Jugoslovanske škofovske konference.

Del hierarhije slovenske RKC in del duhovščine vzdržuje stalne stike s slovensko politično emigracijo in še posebej emigrantsko duhovščino (170), katere večji del je še vedno inkardiniran v slovenskih škofijah. Stike imajo tudi z avstrijsko in zlasti reakcionarno usmerjeno nemško škofovsko konferenco. Teološki kader podiplomsko študira na vatikanskih zavodih ali drugje na Zahodu. O pomembnejših odločitvah notranje cerkvene politike, odnosov s socialistično samoupravno družbo in podobnih vprašanjih se hierarhija RKC konzultira ne le z Vatikanom, ampak tudi z emigracijo.

Na oblikovanje politike v odnosih med družbo in RKC vplivajo tudi vidnejši laiki, tako tisti iz Leničeve skupine kot drugi. Vplivnejših je v Sloveniji ca 150. Od tega jih ima 68% visoko izobrazbo ali doktorat znanosti, 21% ima višjo izobrazbo in 11% srednjo.

Konzervativna skupina v nadškofijskem kapitlju, del teologov okrog teološke fakultete v Ljubljani in medškofijskega odbora za študente ter nekateri drugi vplivnejši duhovniki in laiki vedno pogosteje napadajo družbo, ker da: ne spoštujemo ustave glede enakopravnosti vseh občanov, vernikom niso dostopne visoke javne funkcije, verni učitelji so diskriminirani, verniki so drugorazredni občani, članstvo v ZK bi moralo biti odprto tudi za vernike; šola je marksistično ateistična in zato antiteistična; sodelovanje duhovnikov v delu SZDL je nezdržljivo z njihovim poslanstvom; odpirati je treba globalna vprašanja odnosov med družbo in RKC in se ne zadovoljevati zgolj z reševanjem drobnih vprašanj kot so lokacije, adaptacije itd.; izboriti si je treba dostop na radio in televizijo; sistematično je treba zbirati podatke o dozdevnih kršitvah ustavnih pravic vernikov in jih objavljati; v ta namen je treba ustanoviti posebno komisijo, ki bi z vidika RKC spremljala razvoj odnosov.

Kljub notranjim diferenciacijskim procesom in nekaterim pozitivnim obeležjem ostaja dejavnost RKC spričo svoje idejne usmeritve, organiziranosti, obremenitev in zvez, z varnostnega vidika potencialno eden najbolj pozornosti potrebnih faktorjev.

V.

Zaradi sovražnega delovanja z birokratsko dogmatskih in proinformbirojevskih pozicij je bilo po letu 1948 v Sloveniji obravnavanih 1622 oseb. Od tega je bilo 741 oseb kaznovanih na zaporne kazni (498 administrativno, 243 sodno), 881 pa je bilo obravnavanih v organizacijah KP oziroma ZK.

Zveza komunistov in drugi organi so tej kategoriji oseb vseskozi posvečali znatno pozornost in pomoč pri njihovi resocializaciji. Večina se je odpovedala svojemu delovanju s teh pozicij, se vključila v delo in politično življenje, mnogi so bili ponovno sprejeti v ZK in so danes družbenopolitično aktivni. Že manjši del oseb (155) te kategorije je ostal nespravljen s smerjo razvoja socialističnega samoupravljanja.

V Sovjetski zvezi in drugih vzhodnoevropskih državah je še 35 informbirojevskih emigrantov iz Slovenije. Del le-teh je še vedno sovražno aktivnih in vzdržujejo tudi nekaj stikov v naši republiki.

V Sloveniji je še okrog 160 mešanih zakonov, pri katerih so praviloma žene zadržale sovjetsko državljanstvo. Ta kategorija je potencialno lahko opora delovanju tujih faktorjev v kakih politično in varnostno težjih razmerah.

Večina te kategorije je, čeprav sovražno razpoložena, neaktivna, zaprta v zelo ozke kroge in ne išče širših stikov s somišljeniki. Manjši del v ožjih krogih negativno in sovražno komentira in razlaga probleme in protislovja v našem družbenem razvoju, napihuje negativne pojave v gospodarstvu, hvali sovjetski model socializma, napada politiko ZK, obrekuje vodilne družbenopolitične predstavnike, politikantsko obravnava vlogo in aktivnost SFRJ v mednarodnih odnosih in še posebej v gibanju neuvrščeni. (npr. naše vodstvo, da je razcepljeno, partija nima množic za seboj, Zakon o združenem delu je "najbolj vulgarni materializem", "grozljiva zadeva in popolna oslarija" itd.). Nekaj jih je v preteklih letih sicer vzdrževalo zveze s somišljeniki v drugih republikah, po njihovi obsodbi pa so te zveze pretrgane. Represirani informbirojevci so večinoma negativno in sovražno ocenjevali tudi obisk HUA-KUO-FENGA v Jugoslaviji.

V Sloveniji živi 17 IB-povratnikov. Med njimi je 8 bivših oficirjev Rdeče armade. So politično pasivni, vzdržujejo pa številne sorodstvene in deloma tudi druge zveze z vzhodnoevropskimi državljani.

Idejno politično so blizu IB kategoriji ne tako maloštevilni pristaši "trde roke", "večjega reda",

"socialne pravičnosti", unitarizma in etatizma. Ti izhajajo iz različnih družbenih krogov, vendar so še manj vezani na delavske sredine.

Politično so tej kategoriji potencialno blizu osebe, ki so se eksponirale kot "užaljene", prizadete, oškodovane itd. Med njimi so tudi posamezni nekdanji borci NOB, nekateri upokojeni oficirji JLA, nekateri zlasti predčasno upokojeni delavci ONZ, posamezniki na kulturnem in prosvetnem področju.

Posamezniki iz t. i. "dachauskega procesa" si po razveljavitvi sodbe prizadevajo na različne načine doseči tudi politično rehabilitacijo in oblatiti znane družbenopolitične delavce.

Takoimenovana "Nova KPJ", ki naj bi bila formirana na "kongresu" v Baru, v Sloveniji ni imela svojih neposrednih oporišč, vendar je ugotovljeno, da sta bila med kandidati za njen "CK" dva informbirojevca iz Slovenije.

Ekstremna IB emigracija, ne glede na razbitje jedra takoimenovane "Nove KPJ" doma in v inozemstvu, načrtuje nove akcije na tem področju. Med temi emigranti so tudi nekateri posamezniki, ki so prej živeli ali imajo stike v Sloveniji.

V zadnjem obdobju se je izredno povečal interes sovjetskih uradnih inštitucij za slovenski prostor in dogajanja v njem. Prizadevajo si še razširiti skupino okrog 45 (?) dopisovalcev radia Moskva v naši republiki. Večjo podporo jim pri tem nudijo posamezniki na kulturnem in prosvetnem področju, ki ne skrivajo svoje naklonjenosti sovjetski politiki.

VI.

Tehno liberalistično usmerjena skupina bivših politikov, kulturnih in javnih delavcev, katerih delovanje je bilo obsojeno na 29. seji CK ZKS leta 1972 javno ne deluje destruktivno. Vendar se, razen izjem, svojim tehno liberalističnim opredelitvam niso odpovedali. Praviloma tudi kritizersko ne nastopajo. Iščejo stike z vodilnimi družbenopolitičnimi delavci, nekateri pa so si oblikovali svoje kroge, iz katerih kritično in destruktivno ocenjujejo razmere pri nas, politične akcije in kadrovske odločitve. Dober del jih je zasedel vodilna delovna mesta v gospodarstvu, kjer so uspešni.

Posamezniki se povezujejo tudi s somišljeniki v drugih republikah in pokrajinah, pa tudi med seboj vzdržujejo pogoste osebne in poslovne stike ter si pomagajo.

V zadnjih letih so OZD, kjer so posamezniki te kategorije na delovnih mestih individualnih po-

slovnih organov, sklenile vrsto dolgoročnih pogodb z vzhodnoevropskimi partnerji. Nekateri ocenjujejo, da ima dosedanje sodelovanje s sovjetskimi partnerji večjo politično kot ekonomsko vrednost.

Stane KAVČIČ se je pasiviziral. Stike vzdržuje le z najbližjimi znanci. Zasebno redno spremlja notranjo in zunanjo politiko, vendar se izogiba komentarjem. Obnaša se prizadeto in užaljeno.

Skupina nekdanjih "25. poslancev" medsebojno ni povezana, posamezniki so se pasivizirali in revidirali svoja stališča. Večina je družbenopolitično aktivna v lokalnih okvirih. V javnosti so nekoliko bolj zaznavni s svojim delovanjem nekateri kulturni in prosvetni delavci ter publicisti, ki so se zavzemali za tehno liberalistično usmeritev in še naprej ostali privrženci liberalističnih nazorov. Posamezniki iz te skupine med drugim govorijo, da gre naš notranji razvoj v "stalinizacijo", čeprav na drugih osnovah, da je ZK izgubila vlogo progresivne partije, da je samoupravljanje v današnjih razmerah "manipuliranje z delavskim razredom" itd.

VII.

Anarholiberalistično in deloma tudi nihilistično usmerjeni posamezniki in somišljeniki pobirajo svoje poglede iz sartrovega eksistencializma, heidegarjevega nihilizma in elitizma in mešanice drugih zahodnih teoretskih struj. Napadajo vlogo ZK v družbi, potencirajo, izkrivljajo vprašanja pravic in svoboščin državljanov in kritizirajo vse obstoječe v družbi.

Anarholiberalistična skupina je dokaj homogena, intelektualno dosti močna, kulturno in strokovno uveljavljena. Tvori jo mlajša inteligenca družboslovne smeri, nekateri filozofi, publicisti, kritiki in drugi javni delavci. Zlasti močnejše so njene pozicije na področju kritike, reproduktivne umetnosti, književnosti in publicistike. Neposredno na meji z anarholiberalizmom so nekateri družboslovci, privrženci PIRJEVČEVEGA kroga, ki so bili tudi odstranjeni iz pedagoškega procesa na FSPN v Ljubljani. Ti so na svojih področjih med bolj ustvarjalnimi, imajo strokovni ugled in pogosto velik vpliv in možnosti na oblikovanje strokovnega in tudi javnega mnenja preko tiska, revij in drugih sredstev informiranja ter knjig. Slednje večkrat izdajajo v samozaložbah.

Del teh posameznikov ima številne stike s somišljeniki v inozemstvu, zamejstvu (revija "Most" v Trstu) in v drugih republikah in pokrajinah, kjer se posamezniki publicistično in

tudi sicer uveljavljajo.

Ta skupina med drugim ocenjuje, da je stanje v slovenski kulturi "docela zmedeno", da se današnja mladina izgublja v potrošništvu in je brez prave "revolucionarnosti", da se pri nas uveljavlja "stalinistična linija", da bodo imela nasprotja med "stalinistično smerjo" in "umirjevalno linijo" v jugoslovanskem političnem vrhu "grozljive posledice", da gre kulturna politika v svojo smer, kulturni delavci pa v svojo. Praktično se taka stališča odražajo v literaturi in tudi v gledališču.

V jugoslovanskem okviru je ta skupina najbliže enako mislečim krogom, ki so se zbirali okrog revije "Praxis" v Zagrebu, korčulanske poletne šole, beograjske revije "Filozofija" in skupine odstranjenih beograjskih profesorjev, s katerimi vzdržujejo osebne in strokovne stike na posvetovanjih, seminarjih in simpozijih, ki jih organizirajo mimo strokovnih društev in zvez.

VIII.

V poznih šestdesetih letih se je tudi v Sloveniji in Jugoslaviji začelo razvijati delovanje s pozicij ultralevega radikalizma.

Idejno politična izhodišča tega gibanja so anarhistični, spontani ekstremizem pri razreševanju aktualnih družbenih vprašanj; negiranje in kritika vodilne družbene vloge ZK in "kompromitirana socializma"; boj proti vladavini "birokracije", "rdeče buržoazije" in "vodstvene elite"; radikalne akcije za revolucioniranje v potrošništvo zapadajočo družbo.

Nosilci tega gibanja so bili nekateri študentje. V nekatere akcije so uspeli pritegniti do 3.000 študentov in dijakov (zasedba Aškerčeve ceste).

S politično akcijo ZK in drugih subjektivnih sil je bila aktivnost skupine ekstremnih študentov v glavnem paralizirana (opustili so masovne akcije).

Do ponovnega večjega oživljanja ultralevičarskega delovanja med ljubljanskimi študenti je prišlo koncem 1977. pod vplivom ekstremističnih akcij zahodnonemških študentov (frakcija Rdeče armade) in sicer v bistvu na enakih idejnih izhodiščih kot koncem šestdesetih let. Kljub enakim ultralevim frazam gibanje tokrat ni enotno. Povezuje jih predvsem akcijska dejavnost. Težišče aktivnosti so s fakultet in njihovih struktur prenesli v zasebno sfero (z elementi ilegalnega) in na študentsko zabavno in kulturno področje.

Koncem leta 1977 je manjša skupina študentov in absolventov ljubljanskih družboslovnih fakultet

ustanovila nelegalno društvo, ki naj bi se ukvarjalo z vprašanji človekovih pravic in svoboščin. Ideje o "društvu za svobodno družbo" niso uspeli uresničiti zaradi številnih razhajanj. Zato so se dogovarjali, da bi kazalo ustanoviti "marksistično partijo Slovenije", s katero bi lažje dosegli popularnost pri mlajši generaciji.

Skupina je v letih 1977/78 organizirala nekaj demonstrativnih akcij v Ljubljani in sicer:

- protestno kolesarsko akcijo po ljubljanskih ulicah (30-40 udeležencev);
- mazaško akcijo na Čopovi ulici;
- vselitev v prazno hišo na Erjavčevi ulici;
- destruktivno so sodelovali na študentskem "dnevu kulture" na filozofski fakulteti in v ljubljanski operi.

Študentska glasila, zlasti Radio študent so v živo spremljala njihove akcije.

Skupina je dobila večji vpliv na študentsko kulturno življenje. V to skušajo vnašati idejna izhodišča skupine.

Skupina ima stike s sorodnimi skupinami v zapadni Evropi, posamezniki pa vzdržujejo še ne dovolj pojasnjene stike z nekaterimi ekstremno usmerjenimi posamezniki in skupinami, posebej pa z ultralevičarji v Milanu.

V času obračuna z zahodnonemškimi teroristi so posamezniki iz te skupine postavili obeležja v njihov spomin (plakati na FSPN, sveče na Trgu osvoboditve itd.).

Posamezniki iz skupine ultralevičarjev se povezujejo tudi s somišljeniki, ki živijo v nekaj "komunah" v naši republiki.

IX.

V državah Zahodne Evrope je iz SR Slovenije še okrog 75.000 delavcev na začasnem delu. Organizirana sovražna dejavnost v tej strukturi ni ugotovljena. Propagandne in druge inštitucije držav imigracije in tudi politična emigracija skušajo nenehno vplivati na naše delavce. Države imigracije so razvile dokaj učinkovite sisteme informiranja in indoktrinacijskega vplivanja, v pomoč pa so jim različne konservativne strankarske, sindikalne in humanitarne organizacije. Državne institucije imigrantskih držav jih skušajo tudi pridobivati za obveščevalno delo in proti-obveščevalno zaščito. Za to dajejo možnosti strokovnega in ekonomskega uveljavljanja, podeljujejo tuja državljanstva, na primer celo na podlagi še ne preseženih nacističnih predpisov.

Negativen indoktrinacijski vpliv na to populacijo izvaja tudi emigrantska duhovščina.

Zdomska društva, učitelji in socialni delavci, politična in ekonomska predstavništva, domači tisk in druge akcije omejujejo prostor za sovravno delovanje in vplivanje na to populacijo. Vendar posamezniki le podlegajo posamičnim vrstam tujih pritiskov.

X.

Slovenska klerikalno fašistična in meščanska politična emigracija je pretežno locirana v prekomorskih državah. V Evropi in bližnjem zamejstvu ima nekaj aktivnih opornih točk. Kadrovsko in organizacijsko se ne pomlaja in krepi in večinoma vztraja na znanih protikomunističnih pozicijah. Po različnih kanalih poskuša vplivati na opozicijsko usmerjene posameznike in skupine v domovini. Preko somišljenikov med slovensko inteligenco v zamejstvu poskuša oblikovati, vzdrževati in utrjevati neko "nadstrankarsko" opozicionalno fronto, ki naj povezuje enako misleče in nekompromitirane Slovence iz vrst politične emigracije, zamejstva in domovine, in katerih cilj naj bi bil delovanje za potrditev "slovenske samobitnosti". Manjši del slovenske politične emigracije se neposredno zavzema za nacionalni separatizem in "samostojno Slovenijo".

V novejšem času slovenska politična emigracija skuša obnavljati ali snovati nove emigrantske organizacije. Posamezne grupe emigrantov hočejo navezovati stike in si pridobiti podporo nekaterih meščanskih strank in mednarodnih političnih in znanstvenih organizacij. Del emigracije na Vzhodu se prav tako navezuje na aktivnost legalnih in pollegalnih institucij držav, v katerih delajo. Razen posamičnih primerov se slovenska politična emigracija ne povezuje širše z emigracijo drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti. Bolj so v tej strukturi prisotne tuje obveščevalne in informativne inštitucije.

XI.

V zadnjih letih krepijo svojo dejavnost proti SR Sloveniji in SFRJ tuje obveščevalne in druge subverzivne sile z zahoda in vzhoda. Predvsem se usmerjajo v zbiranje podatkov o notranje političnih razmerah v Sloveniji in Jugoslaviji, o položaju Jugoslavije v gibanju neuvrščenih in njeni poziciji v odnosu na države enega ali drugega bloka, o obrambnih pripravah, o funkcioniranju najvišjih organov federacije in republike, o notranjih opozicijskih silah, o političnem razpoloženju delovnih ljudi in občanov, in njihovem angažiranju pri utrjevanju varnosti in obrambne

sposobnosti družbe.

Ta in druga vprašanja raziskujejo po različnih kanalih, od novinarjev, diplomatskih in drugih predstavnikov ter različnih institucij in posameznikov, do tajnih obveščevalnih in političnih agencur, ki so postale tudi bolj agresivne. Obveščevalne službe so bolj prisotne tudi med Slovenci v zamejstvu.

V zadnjem obdobju se je zlasti povečal interes sovjetske in drugih vzhodnoevropskih obveščevalnih služb za SR Slovenijo.

Aktivnost obveščevalnih služb je že tradicionalno blokovsko opredeljena. Znotraj blokov je medsebojno koordinirana tako pri zbiranju podatkov kot pri izdelavi strateško političnih ocen.

Subverzivno propagandni pritiski se v zadnjem času stopnjujejo zlasti iz ZR Nemčije in Avstrije; iz Italije in drugih zahodnih držav so nosilci tega delovanja le najbolj desničarsko usmerjeni tisk in druga sredstva javnega obveščanja.

XII.

V številnih organizacijah združenega dela je moč zaslediti različne oblike tehnoliberalističnega, birokratskega in drugega protisamoupravnega obnašanja. V teh pojavih in v takih odnosih se često ustvarjajo pogoji, ki bi bili lahko v kakih težjih razmerah hudo zlorabljeni. Posamezni poslovodni in drugi vodstveni delavci izigravajo samoupravne odločitve, ohranjajo nerazvite stare odnose z neposrednimi proizvajalci, manipulirajo s samoupravnimi organi, ne spoštujejo družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov. Posledice tega in podobnega obnašanja dela individualnih poslovodnih organov, drugih vodstvenih delavcev in neodgovornega obnašanja delavcev skupnih služb so poleg ekonomskih problemov in težav v procesu samoupravne preobrazbe pogosto nezadovoljstva in prekinitve dela neposrednih proizvajalcev, tudi v ekonomsko dobro stoječih TOZD. Na proces demokratizacije in zaostrovanje boja proti takim odnosom v združenem delu kaže med drugim tudi porast prekinitvev dela v letu 1978, ko jih je bilo 95 ali 35 več kot v letu 1977.

Kot glavni vzroki prekinitvev dela (vključno z izsiljenimi sestanki) in več v drugih oblikah izraženih nezadovoljstev delavcev so bili ugotovljeni:

- nedemokratično sprejemanje samoupravnih aktov, zlasti o delitvi dohodka, brez poprejšnje družbeno politične priprave, informiranja in pojasnjevanja;

- tehnokratsko birokratski odnos vodilnih delavcev in delavcev skupnih služb, zlasti administrativnih do neposrednih interesov delavcev v proizvodnji.

Neposredni povodi za prekinitve dela so bili praviloma nižji ali nepravočasno izplačani osebni dohodki brez pojasnila o vzrokih. To velja tudi za druge povode za nezadovoljstva in prekinitve kot so zviševanje norm, napake pri obračunih osebnih dohodkov in podobno.

V nobenem od teh primerov ni bil kršen javni red in mir.

V letu 1978 so organi za notranje zadeve ovadili javnemu tožilstvu 35 vodilnih oseb zaradi zlorabe samoupravljanja in kršitev pravic do samoupravljanja. V večini primerov so bili omenjeni delikti povezani tudi z gospodarskim kriminalom. V zadnjih letih je bilo iz vodilnih delovnih mest v združenem delu odstranjenih približno 300 vodilnih delavcev zaradi socialističnemu samoupravljanju nasprotnega obnašanja.

XIII.

V pregledu navedene aktivnosti, skupine in posamezniki danes ne predstavljajo resnejše nevarnosti v naši družbi. Drugačne, varnostno nevarnejše dimenzije in obeležja lahko dobijo v bolj zaostrenih mednarodnih odnosih, ob povečanih zunanjih pritiskih na SFRJ ali ob kakih težjih notranjih političnih ali varnostnih razmerah. Skupine in posamezniki bi se utegnili ne glede na svoje svetovne nazorske in politične razlike v takih situacijah medsebojno tesneje in bolj organizirano povezovati v republiki in v vsej državi, še bolj iskati stike s tujino, pa tudi zunanji faktorji bi jih odločneje ščuvali in pritiskali v javne akcije.

Predsedstvo CK ZKS ugotavlja, da v Sloveniji obstoje posamezne politično in varnostno identificirane sile, ki hočejo delovati ali pa delujejo s kontrarevolucionarnih, protisocialističnih pozicij. Tako se srečujemo na primer s silami, ki poskušajo delovati z birokratsko državnolastniških, liberalističnih in tehnokratsko-monopolističnih pozicij. Prav tako zaznavamo pojave dezorientacije človeka zaradi obstoječih družbenih protislovij, ki so sicer lahko normalni pojav družbenega razvoja; malomeščansko filistrstvo, socialni ultraradikalizem oziroma ultrasvobodnjaštvo - seveda s pozicij meščanskega interpretiranja vsebine človekovih pravic in svoboščin.

Eden bistvenjših razlogov za obstoj teh sil in pojavov tiči tudi v podedovani strukturi slovenske družbe, ki zato nujno poraja različna

družbena protislovja. Vendar pri tem predsedstvo CK ZKS ocenjuje - skladno z ocenami VIII. kongresa ZKS - da prisotnost teh sil, ki niso formirane kot programska enotna opozicija, v tem trenutku in v sedanji družbenoekonomski in mednarodni situaciji ne ogroža stabilnosti socialističnega samoupravnega razvoja republike. To jim onemogoča progresivna in dosledno demokratična iniciativa zveze komunistov ter vseh ostalih organiziranih socialističnih sil, frontno delujočih v socialistični zvezi in delovanje vseh drugih institucij političnega sistema, predvsem pa razvoj na samoupravljanju temelječih družbenoekonomskih odnosov.

Pri tem subjektivne sile z zvezo komunistov na čelu delujejo v dveh temeljnih smereh: na eni strani gre za odločno politično reagiranje na težnje, ki so tako ali drugače uperjene zoper samoupravno socialistično naravo naših družbenoekonomskih ter političnih odnosov, po drugi strani pa poteka nepretrgana ter množično uveljavljena aktivnost za afirmacijo vsega naprednega, demokratično sprejetega v razvojnih dokumentih socialistične samoupravne družbe ter kongresnih napotilih Zveze komunistov Slovenije in Jugoslavije. Pri tem so v ospredju vsi vidiki zagotavljanja dohodkovnih odnosov in svobodne menjave dela, podružbljanja vseh javnih funkcij, družbene samozaščite kot sestavnega dela vseh človekovih ravnanj, v enaki meri pa se zastruje tudi odgovornost za uresničevanje vseh globalnih razvojnih ciljev republike znotraj enotnega jugoslovanskega trga in prostora kot tudi posamičnih razvojnih programov.

Predsedstvo CK ZKS ocenjuje, da je temeljni pogoj za dobre politično varnostne razmere samoupravno urejevano učinkovito gospodarjenje po stabilizacijskih načelih, kajti vsako nasprotno stanje od tega lahko odpre vedno nove vire resnih konfliktov, kar pa bi bil lahko zadosten pogoj - ob reakcionarnih spodbudah s tujega - za aktiviranje sicer identificiranih protisocialističnih in protisamoupravnih sil ter njihovo morebitno povezovanje navkljub siceršnjim antagonizmom, ki obstoje med njimi.

Takšno stanje je mogoče premagovati le z učinkovito politično akcijo, z nadaljnjo krepitvijo delegatskega sistema, učinkovitostjo samoupravnega planiranja ter medsebojnega sporazumevanja in dogovarjanja, kajti le tako se učinkovito oži fronta socialističnemu samoupravljanju zavestno sovražnih sil. Tako je mogoče preprečevati in presegati tudi različne lokalizme in pod-

jetniško skupinskopolastiške interese ter pojave, kakor tudi osamljene tendence nacionalističnih pojavov, ki imajo svoje korenine tudi v občasnih pojavih ekonomskih napetosti med republikami in pokrajinami ter še vedno nepopolni ustavni preobrazbi vloge federacije. Dolžnost zveze komunistov je, da z močjo argumentov še vnaprej odločilno prispeva k preseganju takšnih pojavov. Vsa naša dosedanja politična akcija tudi dokazuje, da se kot samoupravna skupnost in država ne poslužujemo prisilnih ukrepov za razpletanje teh problemov. Prav zato predsedstvo CK ZKS poudarja potrebo po temeljitem političnem delu, administrativno ukrepanje pa pride v poštev le v primerih, ko je prestopljena z ustavo in zakoni opredeljena razmejitvena črta samoupravne socialistične demokracije, torej temeljna pravica in dolžnost ter s tem pravna varnost delovnega človeka - samoupravljalca, da svobodno odloča o pogojih, sredstvih in rezultatih svojega dela, kot temeljne pridobitve socialistične revolucije. Predsedstvo CK ZKS ugotavlja tudi izreden pomen, ki ga imajo pri nadaljnji krepitvi zavesti za dosledno uveljavljanje socialističnih samoupravnih odnosov sredstva javnega obveščanja ter informacijski sistemi, zato se zavzema za njihovo takšno vodenje ter kadrovske sestavo, ki bo avtonomno v prevzemanju odgovornosti za svoje delovanje, vendar odločilno vpeto v generalni tok socialističnega samoupravljanja.

Ljubljana, 8. 2. 1979

Dokument št. 2:⁵

Del poročila SDV za leto 1980, ki zadeva notranje politične razmere in dejavnost opozicijskih sil.

III. NOTRANJA PROBLEMATIKA

1. Ocena in glavne značilnosti sovražnega delovanja na notranjem področju

Aktivnost vseh struktur notranjega sovražnika so v preteklem letu pogojevali predvsem zaostreni

⁵ Arhiv Sove. Na željo Sove je izpuščen tisti del, ki obravnava dejavnost SDV v zvezi z delovanjem tujih obveščevalnih služb in protiobveščevalno dejavnostjo SDV.

mednarodni odnosi, bolezen in smrt Predsednika TITA ter problemi na gospodarskem področju. Izredno angažiranje službe DV v času bolezni tovariša TITA, ki ga ilustrirajo podatki o izredno skokovitem porastu ukrepov službe DV v tem obdobju, je v določeni meri oviralo realizacijo vseh začrtanih nalog, vendar je služba DV kljub temu uspela ugotavljati aktivnosti vseh struktur na notranjem področju, ki so se v začetku jeseni povečale. Večina nosilcev sovražne aktivnosti je največ v prvem obdobju lanskega leta dokaj pasivno in v določeni meri z zaskrbljenostjo čakala na tako imenovano "obdobje po TITU" ter na možnost realizacije svojih tendenc.

Birokratsko dogmatsko usmerjena struktura se je po obdobju pasivnega čakanja po smrti tovariša TITA v določeni meri diferencirala ter je le manjši del (že doslej znani ekstremni nosilci sovražne aktivnosti) nadaljeval s sovražno aktivnostjo v krogih somišljenikov. Z zanimanjem so spremljali dogodke na Poljskem ter jih primerjali z razmerami v SFRJ ter pričeli vzpostavljati intenzivnejše stike s somišljeniki v ostalih republikah in s posameznimi emigranti.

Za posamezne nosilce tehnoliberalističnih koncepcij, ki zasedajo pomembne položaje v gospodarstvu je značilno, da so v zadnjem obdobju nastopa opustili koncept oziroma poskus, da bi s poslovno uspešnostjo in samoupravno urejenostjo OZD, kjer so vodilni delavci, dokazali svoja pripadnost družbi, in skušajo poiskati drugačen, učinkovitejši način za svoj ponovni prodor v politični in gospodarski vrh.

Struktura anarholiberalistov je postopoma intenzivirala svojo aktivnost, skušajoč zlasti v obdobju po smrti Predsednika TITA, razviti organizirano "borbo za bolj svobodno in nevtralno kulturo in družbo", ki ji je s pobudo za "novo slovensko revijo" in s podpisovanjem peticije za spremembo 133. člena KZ, katere organizatorji so bili anarholiberalisti iz Beograda, dala tudi povsem javno obeležje, s čimer je pritegnila pozornost tudi v vseh ostalih sovražno delujočih strukturah, kjer njihovo delovanje ocenjujejo ali kot "testiranje" naše družbe ali kot dokaz "notranjih nasprotij" v družbi, ki jih skuša ZK prikrivati.

Študentska populacija se v letu 1980 ni širše eksponirala. Bivši študentski leaderji so izgubili vpliv na sedanjo študentsko generacijo ter vse bolj postajajo "elitna" intelektualna skupina, ki se povezuje s podobnimi skupinami v ostalih republikah, vendar ne kaže pripravljenosti tudi za obojestransko sodelovanje.

Tudi skupina ultralevičarjev, ki se je eksponirala v letu 1977, se je dokaj pasivizirala ter je prenesla svoje delovanje na področje kulture ("PAN-KRTI", "GLEDALIŠČE PRED RAZPADOM"). Buržoazno pluralistična struktura je po obdobju dokaj pasivnega čakanja na "ugodni trenutek", po smrti Predsednika TITA, intenzivirala svojo aktivnost. Gre predvsem za tesnejše povezovanje z vodstvenimi strukturami slovenske RKC v smislu načrtovanja skupne aktivnosti ob oceni, da je RKC edina opozicijska politična sila, sposobna nastopiti v konfrontaciji ali dialogu z družbo. Tudi v teh okvirih iščejo možnosti za plasiranje ideje o političnem pluralizmu na krščanski osnovi.

Tudi nosilci klerikalističnih tendenc v slovenski RKC so intenzivirali svojo aktivnost v obdobju po smrti tovariša TITA. S kadrovske spremembami v vodstvu ljubljanske nadškofije imajo očitno več možnosti tudi za javno nastopanje z zahtevami po "spoštovanju človeških pravic kakor tudi ustavnih pravic vernih", proti "procesu ateizacije", dostopu RKC do vseh sredstev informiranja, ponovnega vrednotenja vloge RKC med NOB in podobno. Novo vodstvo ljubljanske nadškofije je očitno bolj sprejemljivo tudi za pobude nosilcev drugih sovražnih koncepcij, predvsem buržoazno pluralističnih za načrtovanje skupnih nastopanj v smislu plasiranja določenih koncepcij in idej javnosti. Prav tako so evidentni poskusi novega cerkvenega vodstva za tesnejše povezovanje slovenskih vernikov v enotnem prostoru, pa naj bodo iz vrst slovenske politične emigracije, zamejskih krogov ali Slovencev na začasnem delu v tujini.

Na področju spodkopavanja ekonomskih osnov družbe, je prišlo v prvem obdobju preteklega leta do zaskrbljujoče močnega dviganja deviznih hranilnih vlog občanov, potrošniške mrzlice ter pomanjkanja določenih artiklov. Po sprejemu stabilizacijskih ukrepov na gospodarskem področju je prišlo do določenih problemov in težav v družbeni reprodukciji ter hkrati s tem do raznih poskusov izigravanja in kršenja sprejetih gospodarskih ukrepov.

Na področju politične kriminalitete beležimo v letu 1980 87% porast političnih kaznivih dejanj s političnim obeležjem:⁶ Ta porast so pogojevali (z ene) strani zaostreni mednarodni odnosi, sovjet-

ska (intervencija) v Afganistanu, bolezen in smrt tovariša TITA ..... špekulacije zahodnega tiska o "Jugoslaviji, po .... drugi strani pa je le-ta tudi odraz intenzivne aktivnosti vseh družbeno-političnih dejavnikov ... posameznikov in organov za notranje zadeve, še zlasti .... kolegijske.

Pri političnih kaznivih dejanjih prevladujejo verbalni izpadi, ki ne predstavljajo večje družbene nevarnosti. Gre predvsem za kazniva dejanja žalitve drž(ave) ... narodnostne in verske "nestrpnosti, sramot(enja) (rep)ublik in pokrajin, sramotitve narodnosti Jugosl(avije), (sovra)žne propagande in širjenja lažnih vesti.

Število anonimnih sovražnih pisanj je v (letu 1980) poraslo za 52,7%. V prvi polovici 1980. leta smo beležili (manjša?) ... (št)evila prekinitev dela, predvsem zaradi intenziv(ne) (politi)čne akcije v obdobju boleznin in smrti tovariša TITA, (med)tem ko smo v drugi polovici leta beležili skokovit ..., tako da je skupno število prekinitev v letu 1980 (poraslo za) 3,1%.

Ob nerazvitih samoupravnih odnosih, razlikah ... tehnokratsko birokratskega obnašanja vodiln(ih) administrativnih delavcev, ki so se doslej pojavlj(al)i... najčešči vzroki za konfliktne situacije, so se (v zadn)jem letu pridružili še zunanji vzroki kot je (pomanjkanje) repromateriala, izjemen porast življenjskih (stroškov), tako da so bili najpogostejši neposredni povodi (za konflik)ne situacije nezadovoljstva zaradi osebnih dohodkov).

2. Gibanje registriranih dejavnosti in .... pozicij, uporaba tehničnih sredstev in ukrepi ....

A. Registrirane dejavnosti

V začetku leta 1980 je imela služba DV ... zoperstavljanja notranjemu sovražniku registri(ranih) ... zadev, od tega 151 DVN,⁷ 66 obdelav, 32 predhod(nih) .... 14 operativnih akcij in 1 raziskavo. Med letom (je bilo na no)vo uvedenih 36 registriranih zadev, od tega 23 ... obdelav, ... 8 DVN, 3 operativne akcije in po 1 obdelava in raziskava. Ukinjenih je bilo 53 registriranih zadev, od tega 28 DVN, 16 predhodnih obdelav, 5 operativnih akcij, 3 obdelave in 1 raziskava.

⁶ Od tu naprej sta dve strani na mikrofilmu delno poškodovani (do poglavja "Pregled dela po sektorjih"), in celotnega besedila ni mogoče razbrati. Tisto, kar je zapisano v oklepajih, je obnovljeno po smislu.

⁷ Državno-varnostnih nadzorov.

Ob koncu leta je bilo na notranjem področju registriranih 247 zadev, od tega 131 DVN, 64 obdelav, 39 predhodnih obdelav, 12 operativnih akcij in 1 raziskava.

V preteklem letu je tako za 6,4% upadlo število registriranih zadev na notranjem področju (leta 1979 3,9% porast).

Koncem leta 1980 je služba DV v okviru vseh registriranih dejavnosti obdelovala ali nadzorovala skupno 974 oseb (leta 1979 - 955), nosilcev sovražne aktivnosti na notranjem področju.

3. Pregled dela po sektorjih

A. Sovražno delovanje z birokratsko dogmatskih in etastičnih pozicij

Na področju zoperstavljanja sovražno delujoči strukturi, ki nastopa z birokratsko etastičnih pozicij, smo v letu 1980 intenzivirali nadzor nad že znanimi nosilci tovrstnega sovražnega delovanja, proučevali njihovo medsebojno povezovanje s somišljeniki v drugih republikah ter emigraciji. Intenzivna realizacija te osnovne programske naloge je temeljila na predvidevanjih, da bi ta struktura ob smrti Predsednika TITA lahko predstavljala najnevarnejšo sovražno grupacijo ter da bi lahko nudila podporo eventualnim intervencijskim silam.

V letu 1980 sta bila izdelana dva analitična pregleda:

1. Vpliv dogmatsko birokratsko opredeljenih staršev na potomce in

2. Ocena, v koliki meri so verbalni izpadi posameznikov, v katerih so se prorusko ali birokratsko ter dogmatsko opredeljevali, pogojeni s takšno njihovo politično naravnostjo in eventualno vodeni s strani drugih struktur notranjega sovražnika.

Oba pregleda sta pokazala, da je pojav novo-eksponiranih nosilcev tovrstnega sovražnega delovanja v sredinah, ki jih spremlja služba DV, nepomemben in, da so pojavi, razen v dveh primerih (sinova Janeza JEZERŠKA in Djordja NOVOSELA), individualni in v nobenem primeru vodeni s strani že izdiferenciranih nosilcev sovražnega delovanja z birokratsko dogmatskih pozicij.

Tako so tudi v letu 1980 predstavljali jedro dogmatske strukture že izdiferencirani nosilci teh koncepcij, oba omenjena sinova in nekatere zveze neformalne skupine, ki jo vodi Janez JEZERŠEK (SELAK Bogomir in Ludvik JERAS).

Struktura je delovala dokaj heterogeno glede na notranje in deloma tudi zunanje politične dogodke. Njihovo delovanje lahko razdelimo na tri značilna obdobja: prvo je potekalo v času bolezni Predsednika TITA. Tedaj se je celotna struktura pritajila in se izogibala medsebojnih kontaktov zaradi ocene, da bo njihova struktura najprej pod udarom represivnih ukrepov, če bi bil ogrožen ustavni red SFRJ ali pa če bi se nakazovala možnost intervencije. Pri nekaterih je ta pritajenost prehajala v paničen strah (GORŠE Mirko). Služba DV je v tem obdobju le pri nekaterih zaznala sovražne komentarje in ocene (Janez JEZERŠEK s sinom in Djordje NOVOSEL); v drugem obdobju, po smrti predsednika TITA, ko se je pričela struktura diferencirati v dve skupini: večjo, ki je nekako s presenečenjem in delom z nezadovoljstvom gledala na veliko enotnost vsega ljudstva in njegovo odločenost, da bo nadaljevalo s samoupravno TITOVO potjo in na manjšo skupino birokratsko dogmatsko opredeljenih posameznikov, ki so se vse bolj začeli sestajati v nekakšnih neformalnih skupinah. Ti so vse notranje težave pripisovali "napačni odločitvi ZKJ" v letu 1940. Pričakovali so skorajšnje spremembe in se veselili prihajajočih "svojih pet minut". Služba DV v tej skupini ni zaznala poskusov, da bi sami začeli vzpodbujati in pripravljati te usodne dogodke. Nesporo pa je, da so čakali na neposreden konflikt s SZ in intervencijo v SFRJ. V zadnjem obdobju se diferenciacija strukture nadaljuje in najekstremnejši predstavniki nadaljujejo s sestajanjem v krogu somišljenikov. V teh neformalnih skupinah kritizersko obravnavajo našo stvarnost. Nekateri "vizionarsko" trdijo, da so takšen razvoj dogodkov predvidevali. Z zanimanjem opazujejo zahteve anarholiberalistov in jih uporabljajo kot dokaz, da se družba odmika od marksistične ideologije. Z velikim interesom je ta skupina spremljala tudi dogodke na Poljskem. Trdijo, da je poljski odmik od socializma zrealna slika razmer v Jugoslaviji in da kaže na potrebo po rigoroznem pristopu, to je po intervenciji.

Najekstremnejši predstavniki te grupacije so začeli intenzivno iskati zveze s somišljeniki v drugih republikah. Tako je Janez JEZERŠEK potoval v Beograd in Ohrid ter kontaktiral z ekstremno delujočim IB-jevcem v Beogradu, Djordje NOVOSEL pa z večjo skupino IB-jevcev iz Črne gore ter ZORIĆ Antejem in JOVANOVIĆ Dragoljubom. Teže po osebnih kontaktih, izogibajo se pisemskih in sličnih zvez.

Djordje NOVOSEL je realiziral potovanje v Prago, kjer je, kot se je sam izrazil, želel "pridobiti oceno" emigranta MILUNIĆA.

Tako lahko (koncem leta 1980) razdelimo birokratsko dogmatsko strukturo na štiri skupine:

- najštevilčnejši so pasivni nosilci birokratsko dogmatskih koncepcij;
- nekaj je novoeksponiranih posameznikov, ki so deloma vezani na svoje starše (oba omejena sinova) ali pa so popolnoma osamljeni in nimajo družbenega ugleda;
- neformalne skupine (služba DV jih je zaznala sedem) predstavljajo več ali manj stalno obliko srečevanja somišljenikov. Skupine so zaprte in ne žele vključevati drugih oseb;
- najekstremnejši posamezniki (JEZERŠEK, NOVOSEL, NAMORŠ), ki iščejo stik s somišljeniki v SR Sloveniji in v drugih republikah ter deloma tudi v tujini.

V preteklem letu je bil evidentiran tudi pojav anonimnega pisma, ki je iz proinformbirojevskih pozicij pozival prejemnike na prevrednotenje ocen o IB in samoupravnem razvoju v naši družbi ter blatil osebnost tovariša Tita. Ni bilo zaznati, da bi bil tekst namenjen somišljenikom, temveč je bil posredovan dvema predsednikoma IS SO, najverjetneje po slučajnem izboru.

Na osnovi ugotovitev preteklega leta je možno oceniti, da ta struktura, kljub njeni permanentni sovražni opredeljenosti, glede na vse večjo starost ne predstavlja grupacije, ki bi lahko z lastnimi posegi rušila ustavni red v SFRJ. Gre za posameznike, ki bi bili pripravljene sodelovati z eventualnimi intervencionisti, ki pa se vse bolj, glede na stopnjo aktivnosti, diferencirajo.

Služba DV je uspela kvalitetno spremljati in pokrivati aktivnost ekstremnih nosilcev birokratsko dogmatskih koncepcij, predvsem preko novopridobljenih operativnih pozicij ter s kvalitetnejšim koriščenjem OTS tudi pri njihovem medsebojnem kontaktiranju.

K strokovnejšemu operativnemu delu na tem področju je prispeval tudi enodnevni strokovni seminar, ki je obravnaval značilnosti aktivnosti te strukture notranjega sovražnika ter precizno opredelil naloge službe DV na tem področju.

V sklopu spremljanja Aleksandra RANKOVIĆA in Rade HAMOVIĆA, ki sta v preteklem letu obiskala SR Slovenijo po dvakrat, služba DV ni zaznala varnostno relevantnih pojavov. Krog oseb, s katerimi sta kontaktirala, je bil standarden in tudi zaznani komentarji niso bili sovražno naravnani. V tej strukturi služba DV spremlja

osebe, ki prihajajo iz drugih republik, dočim eksponiranih nosilcev sovražnega delovanja v SR Sloveniji v preteklem letu niso zaznali.

Na tem področju je koncem leta služba DV vodila: 3 obdelave, 9 predhodnih obdelav, 3 akcije, 1 raziskavo in 3 državno-varnostnih nadzorov (operativnih kontrol).

B. Sovražno delovanje s tehnoliberalističnih pozicij

Kljub vse bolj pogostim zaznavam pojavov liberalizma v gospodarstvu, služba DV v preteklem letu ni uspela izdiferencirati novih nosilcev tehnoliberalističnega delovanja. Že znani nosilci so nadaljevali s svojo aktivnostjo in iz njihove sredine sta se povsem izdvojila Janez KOCIJANČIČ ter ŠTRUKELJ Joško z izrazito naglašeni ambicijami po ponovnem prodoru v politični in gospodarski vrh. Ob njiju so se pričeli lepiti "veliki direktorji" ljubljanskih OZD, ki so oblikovali "veliko sedmorico". Medsebojne vezi med ŠTRUKLJEM in KOCIJANČIČEM so se v preteklem letu okrepile. Oba sta tudi intenzivno iskala stike z vplivnimi posamezniki iz kroga slovenskega družbenopolitičnega življenja.

V ožjem lokalnem krogu sta se eksponirala Jože TIŠLER v cerkniški in Franc BOŠTJANČIČ v ajdovski občini.

Ob razvijajočih se notranjepolitičnih dogodkih in pojavih v tujini, ta struktura ni kazala nikakršnih teženj po prilagajanju. Sledila je svoj cilj osebne afirmacije.

Opaziti je, da so se preorientirali na osebno afirmiranje izven lastnih OZD. Vsekakor menijo, da so v dokaj veliki meri dokazali, da niso nevarni družbi, da so ustrezno družbenopolitično naravnani in da zaradi tega etikete kvalitetnih vodilnih delavcev v OZD ne kaže več potencilati in se z njo kičiti. Potrebujejo širšo družbeno afirmacijo. Glede na obseg združenega dela, ki ga na nek način predstavljajo in pomembnost tega v družbeni reprodukciji, dobivajo vse večjo ekonomsko in s tem tudi politično moč.

Stane KAVČIČ je v preteklem letu pričel ocenjevati notranjepolitične dogodke, predvsem na področju gospodarstva (še vedno v krogu družine) z vidika obdobja, ko je bil sam predsednik IS SR Slovenije. Poizkuša prikazovati njegovo odgovornost v luči "nekorektnih pritiskov" političnega vodstva nanj. Zaznati je možnost, da je v preteklem letu najverjetneje namenoma pri komentiranju na domu govoril na način, kot da bi

želel, da njegova stališča spoznajo tudi drugi in opozoriti nase.

Programske naloge v tej strukturi so bile le deloma realizirane. Predvsem nista bili realizirani nalogi izdiferenciranja novih nosilcev liberalizma in pridobivanja kvalitetnih operativnih pozicij pri že eksponiranih osebah. Tako je bila struktura pretežno spremljana z OTS in operativnimi pozicijami, ki so bile periferno razporejene.

Koncem leta je služba DV vodila 7 obdelav, 6 predhodnih obdelav in 16 državnovarnostnih nadzorov.

C. Sovražno delovanje z anarholiberalističnih in ultralevičarskih pozicij

Pri spremljanju sovražnega delovanja anarholiberalistične in ultralevičarske strukture je služba DV v preteklem letu največjo pozornost posvetila:

- a) Intenzivnejšemu spremljanju aktivnosti nosilcev anarholiberalističnih tendenc in njihovih povezav med seboj in v ostalih republikah.
- b) Vzpostavitvi popolnejšega nadzora nad bivšimi študentskimi leaderji ter spremljanju njihovega povezovanja v ostalih republikah, ugotavljanju njihovih zvez in vpliva na širšo študentsko populacijo.
- c) Raziskovanju aktivnosti do sedaj eksponiranih ultralevičarjev.
- d) Spremljanju aktivnosti ŠKUC-a in nekaterih študentskih informativnih sredstev.
- e) Analizi celotne študentske populacije.

Intenzivno spremljanje anarholiberalistične in ultralevičarske strukture je pokazalo, da so anarholiberalisti iz vrst kulturnih in znanstvenih delavcev tista struktura, ki nastopa najbolj enotno in javno.

Ta struktura je v letu 1980 postopoma povečevala svojo aktivnost, kar je povezano z njihovo oceno o razvoju naše družbe v obdobju po smrti Predsednika TITA.

Ocenila je, da v obdobju po smrti Predsednika TITA lahko preide v organizirano "borbo za bolj svobodno in nevtralno kulturo in družbo" in pri tem računala, da zaradi "slabosti družbe" njihove zahteve ne bodo naletele na večje odpore.

Svojo aktivnost je začela stopnjevati že v obdobju bolezni Predsednika TITA. Izjave Marjana ROŽANCA in Nika GRAFENAUERJA ob podelitvi Prešernovih nagrad ter polemika o reviji "PERSPEKTIVE" v reviji "TELEX" so izzvenele v zahtevo po rehabilitaciji revije "PERSPEK-

TIVE" in oseb, ki so v njej delovale. Polemika v študentskem časopisu "TRIBUNA" pa je pokazala, da med njimi obstaja ocena, da svoje ideje - zahteve - že lahko javno predstavijo. Njihova temeljna ideja oziroma zahteva je vsebovana v razmišljanju o nevmešavanju ZK na področje kulturnega udejstvovanja.

Najpomembnejša akcija te skupine je iniciativa za "novo slovensko literarno revijo", katere avtorji so Dimitrij RUPEL, Tine HRIBAR, Taras KERMAUNER in Niko GRAFENAUER. Ta iniciativa se je pojavila neposredno po smrti Predsednika TITA.

Akcija oblikovanja predloga nove revije in zbiranja podpisov je potekala povsem neformalno in tajno v krogu znancev, prijateljev, predvsem somišljenikov iz vrst bivših "perspektivašev", odstranjenih profesorjev itd.

Pobudo so utemeljevali z neustrezno revijalno situacijo, s potrebo po odpiranju prostora za plasiranje pluralizma idej. Postavili so zahtevo po socializaciji sprivatizirane, zbirokratizirane in zaverte kulture ter po destalinizaciji razmer v kulturnem življenju.

Čprav je bila celotna pobuda za novo revijo vodena mimo družbeno uveljavljenih poti, so jo iniciatorji hoteli prikazati kot realizacijo stališč družbeno političnih organizacij iz preteklih let.

Za strukturo anarholiberalistov je bila v preteklem letu značilna močna povezanost s podobno strukturo v ostalih republikah, s pomočjo katerih plasirajo svoje sporne članke v teh republikah. Najznačilnejši primer je "DNEVNIK", ki ga Taras KERMAUNER objavlja v beograjski reviji "KNJIŽEVNOST". Velik odmev in podporo je v teh strukturah dobil tudi predlog "nove slovenske revije" in zato so tudi podpisnikom (Dimitrij RUPEL) omogočili objave v njihovih literarnih listih. Slovenski anarholiberalisti so se vključili tudi v akcije anarholiberalistov iz ostalih republik. Tako jih je pet podpisalo peticijo za spremembo 133. člena KZ. Peticijo so podpisali Vladimir ARZENŠEK, Taras KERMAUNER, Mišo JEZERNIK, Spomenka HRIBAR in Silva MEŽNARIČ. Evidentno je tudi povezovanje z anarholiberalisti v širšem evropskem prostoru. Tako sta postala člana založniškega sveta oziroma uredništva revije "PRAXIS INTERNATIONAL" Veljko RUS in Taras KERMAUNER. V preteklem letu je postalo vse bolj evidentno, da se na ISF vse pogosteje zaposlujejo posamezniki, ki so anarholiberalistično usmerjeni. Tako sta na ISF dva odstavljena profesorja

FSPN, nekaj bivših študentskih leaderjev in ultralevičarjev, somišljenikov pokojnega Dušana PIRJEVCA itd., pri katerih ugotavljamo podobna deviantna stališča. Indikativno je, da so med petimi podpisniki za spremembo 133. člena KZ kar trije iz ISF.

Na osnovi zaznav službe DV v letu 1980 je možno zaključiti, da kljub izredno vztrajnemu in agresivnemu nastopu anarholiberalistične strukture v SR Sloveniji, ta nima posebnega vpliva na širšo populacijo. Njeno aktivnost so z zanimanjem spremljali v vseh ostalih sovražno delujočih strukturah, ker ocenjujejo, da je njihovo delovanje neke vrste test tolerantnosti naše družbe na eni strani in dokaz prisotnosti notranjih nasprotij, ki jih skuša ZKJ prikrivati na drugi strani. Omejenost vpliva je tudi pogojena z elitističnim delovanjem te grupacije.

Pri spremljanju strukture študentov ugotavljamo, da se v letu 1980 širše ni eksponirala, občasno smo registrirali manjše pojave nezadovoljstva, najpogosteje v Študentskem naselju, kjer je predvideno povišanje stanarine sprožilo odpore. Prisotne so bile ideje o reševanju tega problema z demonstracijami. Z ukrepi DPO in DP skupnosti so se razmere uredile, vendar vzroki konfliktov niso bili odpravljeni. Nezadovoljstva so registrirana tudi zaradi omejenih možnosti zaposlovanja, ki prizadeva diplomante fakultet. Tudi višine stipendij, ki zaostajajo za rastjo stroškov, so vznemirjale študente. Med delom študentske populacije je obstajalo tudi odklonilno stališče do novega služenja vojaškega roka.

Z namenom, ugotoviti varnostno situacijo med študenti, je služba DV v preteklem letu izvršila obsežno analizo o univerzi v vseh univerzitetnih ustanovah v SR Sloveniji, ki je potrdila, da v tem obdobju med študenti ni nekega pomembnejšega deviantnega delovanja.

Za bivše študentske leaderje smo ugotavljali, da nimajo nobenega relevantnega vpliva na sedanjo študentsko generacijo. Zaradi močne notranje diferenciacije tudi ne predstavljajo več realne sile, ampak vse bolj postajajo elitna intelektualna skupina, ki se povezuje s podobnimi skupinami v ostalih republikah. Somišljeniki, predvsem iz Beograda in Zagreba, jih skušajo vključevati v svoje akcije, vendar neuspešno. Ljubljanski študentski leaderji so se namreč izogibali konkretnemu sodelovanju. Zato tudi pobudo Jaše ZLOBCA za sestanek beograjskih, zagrebških in ljubljanskih somišljenikov, s ciljem usklajevanja stališč lahko ocenjujemo bolj kot poizkus ohra-

njanja stikov in pretoka informacij, kot pa pripravljenost za dejansko sodelovanje.

Med konkretnimi akcijami beograjskih anarholiberalistov, za katere so iskali podporo med ljubljanskimi bivšimi študentskimi leaderji, sta najpomembnejši, širjenje pamfleta Momčila SELIČA "SADRŽAJ" in zbiranje podpisov za peticijo o spremembi 133. člena KZ.

Razčiščevanje razširjanja pamfleta "SADRŽAJ", ki ga je v SR Slovenijo prinesel Pavle RAK, je pasiviziralo delovanje te strukture v SR Sloveniji. Popolnoma so prekinili s pripravami "okroglice" o letu 1968, vplivalo je tudi na izmikanje pri zbiranju podpisov za peticijo o spremembi 133. člena KZ, katere v SR Sloveniji ni podpisal nihče iz strukture bivših študentskih leaderjev.

Skupina ultralevičarjev, ki se je eksponirala v letu 1977, se je prav tako pasivizirala in nima širšega vpliva med študentsko populacijo. Za večino predstavnikov te strukture je značilno, da so svojo dejavnost preusmerili na področje kulture. Najpomembnejši tovrstni skupini sta bili punk skupina "PANKRTI" in "GLEDALIŠČE PRED RAZPADOM". Vodja skupine "PANKRTI" Gregor Tomc v preteklem letu ni nadaljeval svojih poizkusov organiziranja "drugače mislečih" ljudi. Skozi tekste, ki jih je pisal za "PANKRTE", pa je razširjal provokativna in pogosto sovražna stališča.

"GLEDALIŠČE PRED RAZPADOM", ki ga vodi Jani OSOJNIK, je skušalo svoje provokativne prestave organizirati v središču mesta na najbolj frekventnih ulicah.

Obe skupini se zaradi finančne pomoči in pokroviteljstva vključujeta v ŠKUC, ki se je v preteklosti pojavljal kot zbirališče in center ultralevičarskega delovanja. V letu 1980 je bilo po posredovanju DPO to delovanje precej omejeno, saj se je moralo delo ŠKUC usmeriti v reševanje samoupravnega konstituiranja in organiziranja.

Študentski časopis "TRIBUNA" je po notranji diferenciaciji, pri kateri so izločili in onemogočili objavljanje člankov nekaterih ultralevičarjev in bivših študentskih leadejev, dokaj konstruktivno deloval, še vedno pa je občasno objavljale članke s sporno oziroma provokativno vsebino. Zaradi tega ena številka ni bila distribuirana, iz dveh člankov pa so bili odstranjeni sporni deli. Služba DV je ob spremljanju dela uredništva zaznala, da so določene akcije anarholiberalistov dobivale odmev tudi v uredniški politiki "TRIBUNE". Na to kaže vse tolerantnejši odnos uredništva do ob-

jave provokativnih člankov, kot je bil na primer razpis za ugotavljanje najluksuznejšega vikenda. Nekaj literatov, ki izvirajo iz vrst ultralevo usmerjenih študentov, je našlo svoj prostor za objavo v listu "PROBLEMI". Tudi tu je bilo zaradi ohlapne uredniške politike in koketiranja z anarholiberalisti vse pogosteje zaznati prisotnost spornih prispevkov in je bilo potrebno iz nekaterih prispevkov izločiti sporne dele.

Struktura do sedaj eksponiranih ultralevičarjev je bila v preteklem letu varnostno manj pomembna. Vse bolj se po načinu delovanja približuje aktivnosti starejše generacije anarholiberalistov. Pomlajevanja strukture kljub dokaj kvalitetnemu prodiranju SDV s preventivnimi operativnimi pozicijami v študentsko populacijo ni zaznati, čeprav je možno pričakovati pojave ultralevo delujočih posameznikov in skupin.

Služba DV je na področju spremljanja aktivnosti anarholiberalistov in ultralevičarjev vodila 9 obdelav, 4 predhodne obdelave ter 45 državno-varnostnih nadzorov.

D. Sovražno delovanje z buržoazno pluralističnih, nacionalističnih in sorodnih pozicij

Za aktivnost nosilcev sovražnega delovanja z buržoazno pluralističnih in nacionalističnih pozicij sta v letu 1980, ob stalni prisotnosti tendence po restavraciji večstrankarskega sistema, značilni dve obdobji. Za prvo (čas bolezni predsednika TITA) je značilna popolna pasivnost te strukture in posameznikov. Vzrokov za to je več, poleg objektivnih okoliščin še vrsta izvedenih preventivnih ukrepov službe DV (OŠLAK, KOCBEK, HOFMAN, DSP, itd.) ter taktika obravnavane strukture - čakanje na ugodni trenutek ter bojazen pred javno kompromitacijo. Drugo obdobje, za katero je značilen porast aktivnosti, se je pričelo s srečanjem "DRAGA 80". Srečanja so se udeležili dokaj številni nosilci buržoazno pluralističnih koncepcij iz SR Slovenije (BLAŽIČ, MIKLAVČIČ, STRGAR, GABROVEC OŠLAK), ki pa se z izjemo OŠLAKA, niso javno eksponirali. Njihova prisotnost na srečanju v bistvu predstavlja začetek (PERKOV nastop in reakcija nanj) tesnejšega povezovanja ekstremnih nosilcev buržoaznih pluralističnih koncepcij z nosilci klerikalističnih tendenc v slovenski RKC in dogovorov za skupno, usklajeno nastopanje.

Edvard KOCBEK zaradi hude bolezni ni več osrednja osebnost buržoazno pluralistično opredeljene strukture, ostaja pa njegovo ime oziroma

manipulacija z njim. Posamezniki komentirajo, da je "preganjanje" vplivalo na njegovo zdravje, GRADIŠNIK skrbi za izid zadnjih KOCBEKOVIH literarnih del, razmišljajo pa tudi o njegovi "dokumentarni" zapuščini.

GRADIŠNIK, ki se sicer osebno ne izpostavlja, je tekoče seznanjen z aktivnostjo vrste zvez, ki vidijo v njem usmerjevalca (OŠLAK), v zamejstvu pa vzdržuje tesne stike z REBULO in PAHORJEM. Odkrite stike s klerom, ki jih GRADIŠNIK ne odobrava, sta navezala BLAŽIČ in STRGAR. Slednji je BLAŽIČU omogočil sestanek z nadškofom ŠUŠTARJEM, kjer se je BLAŽIČ zavzel za kupno nastopanje, izhajajoč iz ocene, da je RKC edina politična sila, sposobna zaslonbe in boja z "oblastjo". BLAŽIČ in STRGAR sta za Mohorjevo družbo pripravila zbirko esejev "ALI BOMO PREŽIVELI", katerih sklepna ugotovitev je pesimistično prikazovanje možnosti obstoja človeka (in slovenskega naroda), za kar je "evidentna krivda in odgovornost oblasti". Ob pritegnitvi OŠLAKA in izkušnji z "novo slovensko revijo" pa sta razvila idejo o izdaji "ZBORNIKA", v katerem bi oživljali idejo o političnem pluralizmu na krščanski osnovi.

To idejo izraža tudi OŠLAK. V razgovorih ali pisanju (piše roman), polemizira o vlogi vernega občana v naši družbi in o socialistični morali, svoja stališča pa redno usklajuje z REBULO, CAPUDROM in KONCILIJU.

Podobne poizkuse beležimo tudi pri uredniku Revije "2000" KOVAČIČU.

Stike s klerom (STRES) vzdržuje tudi Branko HOFMAN, ki si še vedno prizadeva za izid svojega romana "NOČ DO JUTRA". Čaka na odločitev v Slovenski Matici, ob tem pa se dogovarja za izid romana v ZR Nemčiji, podobne stike (preko STRESA) pa išče tudi v zamejstvu v Trstu.

Na pomladitev sredine zagovornikov zapadnega večstrankarskega sistema vpliva tudi aktivnost JANČARJA z zvezami (sicer anarholiberalistično opredeljenimi, "DIALOGI"), izkazuje pa se v stališčih, izraženih na posameznih srečanjih (Štatenberg, PEN, Pula) in umetniški aktivnosti ("PREVZGOJA SRCA", "NASVIDENJE V NASLEDNJI VOJNI", itd.).

Za vrsto manj vplivnih identificiranih zagovornikov buržoaznega pluralizma (POLJŠAK, ZIDAR, ŠALAMUN dr. Branko, PAHOR dr. Miroslav, REŽUN, PARTLIČ, VOGEL, SMREKAR, PERNUŠ, TAVČAR, itd.) je značilno, da v sredinah, v katerih se gibljejo

(pravniki, zdravniki, kulturni delavci, itd.) s povečevanjem napak, do katerih prihaja v družbenopolitičnem in ekonomskem sistemu, dokazujejo "pravilnost" lastnih stališč. Ta pa neredko, ob obravnavanju razmer v SR Sloveniji (praviloma to velja za primorsko regijo) dobe nacionalistični prizvok.

Organiziranih nacionalističnih pojavov v preteklem letu nismo beležili; CIJAN je še na prestajanju kazni v KPD Dob in kaže, da stališč ni spremenil, v Mariboru dokazov o delovanju s pozicij albanskega nacionalizma pri ABASU in KODRIČU niso ugotovili.

Aktivnost Borisa PAHORJA, tako v stikih, kot preko "ZALIVA" je upadla in ni reagiral niti na poizkus DSP (PAVČEK), da ga vrne v matični literarni prostor.

Na tem področju je služba vodila 11 obdelav, 9 predhodnih obdelav, 2 operativni poziciji in 32 državnovarnostnih nadzorov.

E. Sovražno delovanje s pozicij klerikalizma

Kadrovske spremembe v vodstvu RKC v SR Sloveniji, aktualno zunanje in notranje politično stanje ter aktivno uveljavljanje politike novega papeža so narekovali službi DV, da intenzivira spremljanje in odkrivanje nosilcev klerikalističnih tendenc v RKC na Slovenskem. S tem namenom je bil dan glavni poudarek operativnemu spremljanju in preventivni dejavnosti proti negativnim pojavom in osebam, ki so se v tem obdobju pojavljale. Prav zaradi novonastale situacije, številnih kadrovskih sprememb in novega načina delovanja klera pod vodstvom dr. Alojza ŠUŠTARJA, je bilo delno okrnjeno izvrševanje nalog, ki so bile načrtane v programu za leto 1980.

Aktivnost RKC v SR Sloveniji v letu 1980 lahko razdelimo na dve obdobji. Obdobju dokaj pozitivnega opredeljevanja slovenske RKC v času bolezni in smrti tovariša TITA, ko so le posamezni duhovniki skušali izkoristiti situacijo za rešitev določenih problemov (lokacije, adaptacije, itd.), je sledilo obdobje intenzivnejšega nastopanja slovenske RKC, predvsem kroga že znanih nosilcev klerikalističnih koncepcij v vodilni strukturi ljubljanske nadškofije. V svojih javnih nastopih v zamejstvu, v pridigah, predavanjih ter v strogo zaprtih krogih se zavzemajo za koncepcije, ki niso v skladu z ustavnimi določili ter zakonom o pravnem položaju verskih skupnosti. Odkrito nastopajo z zahtevami po "spoštovanju človečanskih in ustavnih pravic vernih",

proti "procesu ateizacije", po dostopu RKC do vseh sredstev javnega informiranja ter s poskusi ponovnega vrednotenja vloge slovenske RKC med NOB in podobno.

Novi ljubljanski nadškof in slovenski metropolit, njegove izkušnje, sposobnost za organizacijo, ugled in zveze, kar si je pridobil s svojim delom v tujini, so del povodov, da se okrog njega zbirajo znani nosilci klerikalističnih tendenc iz vrst domačega klera in emigrantske duhovščine ter znani nosilci aktivnosti s pozicij buržoaznega pluralizma in sploh restavriranja naše družbenopolitične ureditve po vzoru zahodne demokracije. Ti krogi notranjega sovražnika iščejo zaledje, verifikacijo svojih idej in partnersko pomoč za uresničitev le-teh, ker ocenjujejo slovensko RKC kot edino legalno opozicijo naši socialistični samoupravni družbi.

RKC je v zadnjem obdobju spremenila taktiko svojega delovanja na pastoralnem, katehetskem področju ter v tisku. Vse akcije RKC so načrtovane in verificirane ali na sejah slovenskih škofov ali teološkega sveta. Prav v tem je novi nadškof dobil svoj posvetovalni organ, katerega naloge so spremljanje političnega trenutka v naši samoupravni socialistični družbi in pripravljanje protiakcij ter iskanje vakumskih prostorov v naši družbi. Ena od bistvenih novosti delovanja RKC je tudi realizacija ŠUŠTARJEVE ideje o enotnem slovenskem cerkvenem prostoru, kar je dosegel z rednimi zasedanji slovenskih škofov, kjer usklajujejo in načrtujejo enotno politiko slovenske cerkve.

Služba DV je v tem letu ugotovila, da z vključitvijo glavnih nosilcev klerikalizma iz vrst profesorjev TF v teološki svet in s sprejemanjem novih idej daje nadškof podporo intenzivnejšemu nastopanju nosilcev klerikalističnih tendenc napram naši družbi.

V skladu s takšno usmeritvijo je bilo sproženo več akcij, ki naj bi dokazale tudi mobilizatorsko moč RKC na Slovenskem (zbiranje podpisov za uvedbo verskega programa na TV).

Delovanje verskega lista "DRUŽINA" je odraz zgoraj navedenih dejstev, saj je v letošnjem letu objavila veliko število polemičnih člankov, ki tako ali drugače napadajo našo družbeno ureditev ali hočejo tendenciozno prikazati nekatere pojave v družbi. Vse bolj je prisotna politizacija "DRUŽINE", to pa še zlasti po razvoju poljskih dogodkov, katere je redno spremljala.

Služba DV je registrirala porast kontaktov tujih diplomatskih predstavnikov s predstavniki RKC.

Še posebno aktivni na tem področju so bili diplomatski predstavniki ZDA, Avstrije in Italije. V mesecu novembru 1980 je imelo vodstvo RKC tiskovno konferenco za novinarje, akreditirane v SFRJ in na Dunaju, na kateri jih je metropolit seznanil z zahtevami in tendencami RKC napram družbi. Po nastopu novega vodstva RKC v SR Sloveniji so se intenzivirali kontakti z apostolskim pronuncijem CECCHINIEM.

Odločitev Vatikana glede vodstva mariborske akcije, je povzročila povečano diferenciacijo med klerom v SR Sloveniji, kar je vzbudilo bojazen pri ljubljanskemu vrhu RKC, da bi GRMIČ oblikoval svojo opozicijo, kar bi onemogočilo realizacijo ideje o enotnem idejnem slovenskem cerkvenem prostoru. Nasprotniki GRMIČA so še zlasti izrabili GRMIČEV intervju v "STARTU", ki naj bi predstavljal napad na politiko Vatikana in na papeža.

Ideje metropolita ŠUŠTARJA o krajevni cerkvi so se v lanskem letu odrazile v večji angažiranosti laičnih aktivistov, ki so se poizkušali organizirati tudi tajno, na primer KUŠARJEVA skupina in poizkusi organiziranja ilegalne posvetovalnice za mladoporočence, ki naj bi bila organizirana po navodilih emigranta in vojnega zločinca Naceta ČRETNIKA. Posamezni laični aktivisti so sodelovali v akciji zbiranja podpisov za uvedbo verskih oddaj na RTV Ljubljana, nekateri glavni nosilci pa se pojavljajo kot zveze diplomatskih predstavnikov in kot aktivni "ognjiščarji". Tudi intenzivnejše spremljanje "ognjiščarskega gibanja" v letu 1980, ni dalo pomembnejših rezultatov. Razlogov za to je več, predvsem pa objektivne težave pri iskanju možnosti plasiranja sodelavcev, ter izredna konspirativnost delovanja pripadnikov omenjenega gibanja. Služba DV je registrirala število tajnih sestankov "ognjiščarjev", identificirala udeležence in poizkušala vplivati na diferenciacijo med pripadniki gibanja (duhovniki) in ostalimi duhovniki RKC.

Spremljali smo delovanje medškofijskega odbora za študente (MOS), zlasti njegovo delovanje med verno mladino in mlajšo inteligenco. Preko sodelavske mreže smo deloma uspeli depolitizirati omenjeno obliko organiziranja mladine s strani RKC.

Pri spremljanju delovanja redovnih skupnosti so našo pozornost posebej pritegnili frančiškani in jezuiti, še posebej pri delu z laičnimi aktivisti in s poizkusom ustanovitve tajnega radijskega studia v kleti jezuitskega samostana v Ljubljani.

Dne 16/11-1980 smo uspešno pokrili vse cerkve

ljubljske nadškofije in spremljali pridige na temo "KLERIKALIZEM". Ob tej priliki smo registrirali in zadokumentirali 37 primerov kršenja zakona o položaju verskih skupnosti v SR Sloveniji.

Pri spremljanju aktivnosti ostalih verskih skupnosti v SR Sloveniji, je služba DV med pripadniki islamske verske skupnosti ugotavljala komentarje o islamski revoluciji v Iranu, poizkuse širjenja aktivnosti srbske pravoslavne cerkve na področju Nove Gorice in Celja ter ugotovila njihovo povezovanje z emigrantskim centrom SPC v Trstu.

Služba DV je imela na področju klerikalizma v letu 1980 registriranih 35 zadev, od tega 23 obdelav, 5 PO in 7 DVN.

F. Odkrivanje sovražnega delovanja, ki je usmerjeno na spodkopavanje ekonomskih osnov družbe

Delo službe DV v letu 1980 na spremljanju in odkrivanju pojavov spodkopavanja ekonomskih osnov družbe je potekalo v znamenju akcije "CENTER 80" in stabilizacijskih ukrepov v gospodarstvu. Pod vplivom psihoze v času bolezni tovariša TITA so se v ekonomskem življenju porajali specifični procesi kot posledica določene bojazni za bodočnost SFRJ in vpliva tuje propagande. Registriran je bil zaskrbljujoč pojav dviganja deviznih vlog občanov, predvsem delavcev na začasnem delu v tujini, iz naših bank oziroma prenakazovanja v tuje banke. Pojav je imel določen vpliv na likvidnost bank, vendar se je trend dvigov deviz ustavil in ni prišlo do večjih problemov.

Drugi negativni pojav v tem času je bila potrošniška mrzlica - nakupovanje večjih količin osnovnih življenjskih potrebščin - kar je pripeljalo sicer normalno ponudbo v deficit. Pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin se je nadaljevalo tudi kasneje zaradi drugih vzrokov: ukrepi zmanjševanja uvoza artiklov ali surovin za proizvodnjo, ukrepi povečanega izvoza (izvažali so se tudi artikli, ki jih je potrebovalo domače tržišče), pojav zadrževanja blaga v skladiščih iz spekulativnih razlogov (čakanje na višje cene). Situacija se je postopoma izboljševala, vendar iz objektivnih vzrokov lahko pričakujemo pomanjkanje posameznih artiklov tudi v bodoče. Ob teh pojavih smo ugotavljali primere kršitve zakonskih predpisov s strani trgovskih delavcev, proti katerim so bili podvzeti ustrezni ukrepi.

Sprejeti stabilizacijski ukrepi so povzročili tudi

nepredvidene probleme in težave v družbeni reprodukciji, predvsem v DO, vezanih na uvoz repromateriala, od zastojev do ustavitve proizvodnje v nekaterih OZD, kar je imelo za posledico manjši ustvarjalni dohodek in nižje OD. Pomanjkanje reprodukcijskih materialov in surovin je povzročilo tudi pojav izsiljevanja višjih cen oziroma drugih oblik izsiljevanja (ugodni krediti, plačila v devizah) s strani dobaviteljev. To se je odvijalo pod krinko "samoupravnih sporazumov". Ta pojav se je množično razrasel.

Posebno negativen pojav na področju gospodarskih tokov in odnosov je nastanek in razvoj takoimenovanega "črnega deviznega trga", na katerem so OZD - imetnice deviz, prodajale le-te OZD, ki so jih nujno potrebovale za nabavo reprodukcijskih materialov, po ceni od 40 do 50% nad uradnim tečajem, kar se je nadaljevalo tudi po devalvaciji dinarja z nekoliko nižjim odstotkom preplačevanja. To so izvajali preko "lažnih" samoupravnih sporazumov, v katerih so se združevale OZD, ki nimajo nič skupnega ("JAVOR - LEK", "ELEKTROTEHNA" TOZD "DIGITAL" - "SLOVENIJALES", itd.).

Ob spremljanju problematike gospodarske stabilizacije smo ugotavljali tudi določene odpore in pojave liberalizma in tehnomenažerstva med vodilnimi strukturami, ki so za nastale gospodarske probleme dolžile sistem samoupravljanja.

Služba DV je preko pozicij v tujini zbirala podatke o stališčih in komentarjih o dogajanju v SFRJ, o tujih firmah, katerih lastniki ali vodilni uslužbenci so naši državljani in je take firme preko GZ predlagala na "črno listo", spremljala je problematiko predstavništva in podjetij naših OZD v tujini ("GORENJE KÖRTING" v ZR Nemčiji, Krkina firma "DAWA" v Keniji, Iskrina firma "PERLES" v Švici in druge), izvajala je preverjanje in kontraobveščevalno zaščito naših predstavnikov v tujini.

Na področju zaščite globalnih družbenih interesov velikih investicij z udeležbo inozemskega partnerja, smo se intenzivno angažirali na projektu NE Krško. Poleg tega smo spremljali izgradnjo II. faze tovarne za proizvodnjo AFK v DO "IPLAS" Koper, rudnik urana Žirovski vrh, priprave projekta elektrojeklarne v Železarni Jesenice in ugotovili poizkus izigravanja dogovora o proizvodnji projekcij računalniške tehnike v SR Sloveniji.

Mimo politične odmevnosti so imela pravočasna reagiranja na zbrane ugotovitve tudi ekonomske prihranke (NE Krško).

V sodelovanju s kriminalistično službo smo realizirali PO "PODJETNIK" in je zoper nosilca vložena kazenska ovadba, pomagali smo pri zbiranju obremenilnega materiala o "črnih fondih" DO "JEKLO" Ruše v tujini, zbirali podatke za kazenski pregon v zadevi DVN "KOCBEK MAKS" in drugo.

Operativno spremljana je bila velika poslovna mednarodna mahinacija, v katero so vključene osebe iz več republik ter iz drugih držav, ki zahteva vključevanje organov za notranje zadeve tudi iz drugih republik.

Na področju odkrivanja in preprečevanja velikih valutnih transakcij in tihotapljenja zlata in dragih kamnov smo imeli večjo realizacijo, v nekaj primerih pa smo podatke odstopili UZK, ki je izvršila realizacijo. Sodelovali smo tudi v pomembnejši akciji "UKRAS" z RSNZ SR Hrvatska.

V programskem obdobju smo pridobili nekaj kvalitetnejših operativnih pozicij, ki živijo ali delujejo v zamejstvu, preko katerih smo uspeli v določeni meri prodreti v tuje banke ("RUNO", "RONDO") predvsem na območju Trsta. Tako spremljamo celotno bančno poslovanje v okviru maloobmejnega prometa, določene špekulacije zamejskih firm in naših OZD ter stanje na avtonomnem računu.

Koncem leta smo na tem področju vodili 14 obdelav, 7 predhodnih obdelav, 4 akcije in 12 državnovarnostnih nadzorov.

G. Pregled politične kriminalitete in prekrškov s političnim obeležjem v letu 1980

V letu 1980 so organi za notranje zadeve v SR Sloveniji obravnavali 435 (232)⁸ takoimenovanih političnih deliktov, to je političnih kaznivih dejanj in prekrškov skupaj, kar je za 87% več kot v enakem obdobju lani. Porast politične kriminalitete je bil evidenten zlasti v prvem polletju, v času zaostrenih mednarodnih odnosov, sovjetske intervencije v Afganistanu ter ob boleznih in smrti tovariša TITA. Prisotne so bile tudi refleksije na špekulacije zahodnega tiska o "Jugoslaviji po TITU". K porastu števila obravnavanih političnih deliktov je prispevala tudi intenzivnejša varnostna aktivnost vseh družbenopolitičnih mehanizmov, posameznikov in organov za notranje zadeve. V tem obdobju so se izjemno izkazali varnostni kolegi v občinah, ki so s svojo aktivnostjo dokazovali, da so zavzeli pomembno me-

⁸* Številke v oklepajih so podatki za leto 1979.

sto pri bolj objektivnem ocenjevanju in razreševanju politične kriminalitete ter predstavljajo pomembno obliko podružbljanja varnostne dejavnosti.

a. Politična kazniva dejanja

V letu 1980 je bilo odkrito in obravnavano 101 kaznivo dejanje (47), to je za 114% več kot v enakem obdobju lani, kljub temu pa znaša index napram letu 1976 le 67. V večini primerov je šlo za verbalne delikte, glede na vrsto pa je bilo največ - 66 k. d. žalitev SFRJ, nato 12 k. d. širjenja lažnih vesti, 9 k. d. zbujanja narodnostne ali verske nestrpnosti, 5 k. d. sramotitve SR Slovenije, drugih SR ali AP, 4 k. d. sramotitve narodnosti Jugoslavije, 3 k. d. sovražne propagande in po 1 k. d. žalitve tuje države in izdaje državne tajnosti.

Glede na poklicno strukturo so po številu storilcev na prvem mestu delavci. Od 74 delavcev je bilo 52 ali 70% zaposlenih in 22 ali 30% nezaposlenih. Med vsemi storilci je bilo 31 ali 28% predkaznovanih; med njimi so bili 3 predkaznovani za enako kaznivo dejanje. 47% oseb je napravilo kaznivo dejanje pod vplivom alkohola. Delavci organov za notranje zadeve so odkrili in prijavili 41% (58%) kaznivih dejanj, občani, državne in družbene institucije pa 59% (42%).

b. Prekrški s političnim obeležjem

Lani je bilo odkritih in obravnavanih 334 (185) prekrškov s političnim obeležjem, kar je za 80% več kot v letu 1979. Od skupnega števila odkritih prekrškov je bilo raziskanih 276 ali 83% (157 ali 85%) in neraziskanih 58 ali 17% (28 ali 15%). Med neraziskanimi so predvsem pojavi kljukastih križev, za katere ugotovljamo, da jih najpogosteje rišejo otroci, ki dobijo ideje pri spremljanju TV oddaj in filmov. Med raziskanimi primeri je bilo največ individualnih, neorganiziranih verbalnih izpadov, do katerih je prišlo v gostinskih lokalih in pod vplivom alkohola. Storilci so v večini primerov širili vznemirljive vesti, ki žalijo politično zavest občanov ali sramotili družbenopolitično ureditev SFRJ s pisanjem, nošenjem sovražnih znakov, emblemov ali drugače. Od 267 ugotovljenih kršiteljev je bilo 38 ali 14% nezaposlenih.

c. Anonimna pisanja s sovražno vsebino, anonimna sporočila in grožnje

V letu 1980 smo obravnavali 72 (34) anonimnih

pisanj sovražne vsebine. Avtorji so napadali predvsem politiko ZK in osebnost tovariša TITA, družbenopolitično ureditev SFRJ in družbenopolitične predstavnike.

V tem obdobju sta bila odkrita oba pisca, ki sta med anonimci izstopala po številu odposlanih pisanj in izjemno sovražni vsebini tekstov:

- .....⁹ 61 let, vdova po hišnem posestniku in preprodajalcu iz Celja, je v poldrugem letu odposlala na naslove občanov, ki so bili podpisani pod svojimi prispevki v dnevem in revijalnem tisku, 36 sovražnih anonimnih pisanj. Če je prispevek kritično obravnaval določen problem iz vsakdanjega življenja, je BADOVINČEVA naslovila na avtorja anonimko, "naj se strahovito na kakršenkoli način maščuje". V primerih, ko so avtorji obravnavali pridobitve NOB ali zasluge tovariša TITA, pa jih je v anonimkah ostro napadla, da "so se borili za najslabši sistem na svetu, ki narodu sesa kri".

- .....¹⁰ 77 let, bivši zasebni obrtnik iz Ljubljane, je v osmih letih odposlal 32 sovražnih anonimk, predvsem na CK ZKS, na družbenopolitične predstavnike in uredništva časopisov. Največ svojih anonimk je napisal tako, da je iz dnevnik časopisov izrezal fotografije ali članke o naših družbenopolitičnih predstavnikih ter nanje napisal sovražne parole ("Crkne naj klavec", "Pošast", "Ropar", "Megaloman" in podobno). Najpogosteje je napadal tovariša TITA in politiko ZK.

Obravnavanih je bilo tudi 20 anonimnih telefonskih sporočil in groženj, ki so jih storilci naslovili na UNZ in PM, OZD ali razne občane. Grozili so predvsem z nastavljenim eksplozivom v objektih. Vsa obvestila so bila lažna.

H. Pregled prekinitev dela v letu 1980

V letu 1980 je bilo v delovnih organizacijah na območju SR Slovenije 65 (63)¹⁰ prekinitev dela in 26 (19) izsiljenih sestankov. Čeprav smo v prvem polletju 1980 zabeležili 45% upad števila prekinitev dela napram enakemu obdobju lani zaradi intenzivne politične akcije v obdobju bolezni in smrti tovariša TITA, je to število v drugem polletju skokovito poraslo. Tako je skupno število prekinitev v letu 1980 za 3,1% večje, izsiljenih sestankov pa je za 36,8% več kot v enakem obdobju lani. Skupen čas vseh evidentiranih

⁹ Imena je prekrila Sova.

¹⁰ Številke v oklepajih so podatki za leto 1979.

prekinitve dela brez izsiljenih sestankov znaša 289 ur (376 ur) ali povprečno 4 ure 24 minut (4 ure 59 minut) na eno prekinitve. Najdaljša prekinitve je trajala 12 delovnih ur - "EMONA" Ljubljana, TOZD Prehrana, najkrajša pa 25 minut - TOZD "MOTVOZ IN PLATNO" Grosuplje. Pri vseh prekinitvah dela skupaj je sodelovalo 1796 delavcev (3340) ali povprečno 27 delavcev (41) na eno prekinitve. Samo v osmih primerih se je prekinitve udeležilo nad 50 zaposlenih. Največ delavcev - 300 je sodelovalo pri prekinitvi dela v OZD "TOPER" Celje. V DO "LIK" Kočevje so imeli v obravnavanem obdobju 3 prekinitve, v koprskem "TOMOSU" in šempetrskem "CIMOSU" pa po 2. Pojavile so se tudi prekinitve v večih TOZD iste OZD. V letu 1980 smo zabeležili tudi prvo prekinitve dela prosvetnih delavcev - Osnovna šola Bizeljsko.

Največ prekinitve - 14 je bilo na področju UNZ Ljubljana mesto, po 7 v Novi Gorici, Murski Soboti in Ljubljana okolica, po 6 v Mariboru in Trbovljah, 4 v Krškem in Kranju, 3 v Kopru, po 2 v Celju, Slovenj Gradcu in Novem mestu ter 1 v Postojni.

Skupno število izgubljenih delovnih ur pri evidentiranih prekinitvah znaša 7.775 ur (12.241 ur) ali povprečno 119 ur (149 ur) na eno prekinitve. V večini TOZD so tako izgubljene delovne ure nadomestili z delom v prostem času.

V delovnih organizacijah na območju SR Slovenije je bilo v letu 1980 evidentiranih tudi 176 (lani 111) nezadovoljstev, kar kaže na dejstvo, da število konfliktnih situacij močno narašča, predvsem zaradi zunanjih vzrokov, kot je pomanjkanje repromateriala in izjemen porast življenjskih stroškov. Znotraj DO pa so pogosti pojavi manipulacij s samoupravnimi organi, izigravanja samoupravnih odločitev in nespoštovanja družbenih dogovorov ter samoupravnih sporazumov. Zaradi takih manipulacij je tudi vse več prekinitve dela naperjenih proti sklepom samoupravnih organov in proti samoupravnim aktom, ki so jih delavci na referendumih sprejeli sami, vendar brez poprejšnje družbenopolitične priprave in informiranja.

Pogosti vzroki za konflikte so tudi tehnokratsko-birokratski odnosi vodilnih in administrativnih delavcev do neposrednih interesov delavcev v proizvodnji.¹¹

¹¹ V letu 1980 so organi za notranje zadeve ovadili JT 40 oseb (34), predvsem vodstvenih in vodilnih delavcev, zaradi kršitev samoupravljanja, zlorabe samoupravljanja in kršitev pravic do samoupravljanja.

Najpogostejši neposredni povodi za prekinitve dela in izsiljene sestanke so bila nezadovoljstva zaradi osebnih dohodkov, ki so bili pogosto nižji zaradi zmanjšane proizvodnje ob pomanjkanju repromateriala. Povodi so bili tudi v težkih pogojih dela, spremenjenih normah in premestitvah na druga delovna mesta.

Pri nobeni od prekinitve dela ni bilo ugotovljeno, da bi bila iniciativa iz sovražnih pobud in ni prišlo do materialnih ekscesov ali drugih kršitev JRM.

I. Varnostna problematika v slovenskih KPD in zaporih v letu 1980

V slovenskih zaporih trenutno prestaja kazen 1168 (lani 1123) zapornikov, od tega 12 (lani 10) političnih obsojencev. Med njimi izstopa OS-MANI Kadri iz SAP Kosovo, ki je bil obsojen na 9 let zavora in je bil v letu 1980 premeščen zaradi neprestanih ekscesov iz mariborskih v ljubljanske zapore. Tudi tu (po šestih letih prestajanja kazni) nadalje sovražno izpada in nastopa s pozicij albanske iredente.

Varnostne razmere v slovenskih KPD in zaporih so se izboljšale, seveda v okviru objektivnih možnosti. Še vedno je nerešen problem nekaterih zastarelih in nefunkcionalnih objektov, ki so bili v glavnem zgrajeni pred letom 1900. Izboljšala se je tehnična oprema in oborožitev paznikov, prav tako imajo povsod ažurirane načrte ukrepov za izredne dogodke. Vsi pazniki so bili preverjeni po akciji "KADER". V koprskih zaporih so končno razrešili problem neustrezne kadrovske zasedbe. Tudi neurejen razmere v mariborskih zaporih (konflikti med zaposlenimi, malomaren odnos do opravljanja pazniške službe) so v večji meri sanirane.

Dokument št. 3:¹²

Poročilo o delu Sveta SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve v letu 1983

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
SVET SR SLOVENIJE ZA VARSTVO
USTAVNE UREDITVE Št. -v: 231-1201/84
Ljubljana, 5. 3. 1984

¹² Arhiv predsednika Republike Slovenije.

POROČILO O DELU SVETA SR SLOVENIJE ZA VARSTVO USTAVNE UREDITVE V LETU 1983

Poročilo obravnava delo Sveta SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve od 1. januarja 1983, informira Predsedstvo SR Slovenije o svojem delu in daje pregled obravnavanih vprašanj.

V skladu z zakonskimi določili in poslovníkom je svet opravljal svojo dejavnost, katere osnovni namen je obravnavanje za varstvo ustavne ureditve relevantnih vprašanj. Deloval je na osnovi sprejetega programa dela, na pobudo članov sveta pa je občasno in v skladu s potrebami obravnaval tudi vprašanja, ki niso bila predvidena v programu.

Svet je deloval na sejah. V obravnavanem obdobju je imel 10 sej. Na seje so bili občasno vabljeni tudi drugi družbenopolitični delavci in strokovnjaki za posamezna vprašanja, oziroma so bili zajeti v okvir priprav za obravnavo posameznih tem na sejah. V okviru priprav za seje in realizacijo stališč in sklepov pa so člani sveta razvili široko aktivnost tudi zunaj sej. Na sejah je svet sprejemal stališča, mnenja, pripombe in informacije, ki jih je po potrebi tudi posredoval pristojnim dejavnikom. V skladu s programom in na pobudo posameznih članov sveta so bili obravnavani naslednji sklopi vprašanj:

- varnostne-razmere v SR Sloveniji,
- varnostno relevantna vprašanja in družbene deformacije,
- delo organov za notranje zadeve,
- poslovnik in program dela sveta,
- poročilo o delu sveta.

Svet je ugotavljal, da postajajo nestabilne družbenoekonomske razmere vse bolj odločujoči dejavnik politično varnostnih razmer, kar pogojuje tudi naraščanje najrazličnejših oblik nezadovoljstva delavcev, tudi v skrajno grobih oblikah. Delavci praviloma terjajo učinkovitost v izvajanju dogovorjenih stabilizacijskih ukrepov, opozarjajo na probleme, ki so povezani z normalnim potekom proizvodnje in pogoji gospodarjenja; terjajo plačilo za opravljeno delo, ne glede na razloge, ki vplivajo na njihov dohodek, zlasti še, če razlogi za to niso pojasnjeni; odpirajo probleme, povezane z življenjsko ravno in socialna vprašanja, kar vodi v uravnalovko. Vseh teh pojavov praviloma ni mogoče šteti za sovražna dejanja, saj so predvsem posledica protislovij v samem združenem delu ob izvajanju stabilizacijske politike, ekonomsko socialnih zaostritev, nerazvi-

tosti samoupravnih odnosov ali posledica vedno večjega administriranja, kar vse so elementi, ki bistveno vplivajo na varnostne razmere, lahko pa jih izkoristijo sovražni dejavniki.

Najrazličnejšim oblikam sovražnega delovanja so zlasti izpostavljeni: socialistično samoupravljanje in naš družbenopolitični sistem, Zveza komunistov, bratstvo in enotnost narodov in narodnosti Jugoslavije, obrambno zaščitna sposobnost, sredstva javnega informiranja, mladi, naši delavci v tujini ter mednarodni položaj Jugoslavije, načini delovanja pa so: vedno večja agresivnost, izkoriščanje javnih sredstev, zlasti občil (še posebno jih zastopajo Radio Študent, Mladina in Nova revija), peticije in odprta pisma, poudarek na pridobivanju mladine in sinhronost z zunanjepolitičnim položajem. Premagovanje teh pojavov se povezuje tudi s hitrejšim in učinkovitejšim samoupravnim razreševanjem gospodarskih in političnih težav in nasprotij, večjo in neposrednejšo oporo na občanih in vseh delovnih ljudeh, opiranju na lastne sile. Vse to hkrati krepi notranjo stabilnost in enotnost, ustrezno samozaščitno organiziranje in aktivno ter ofenzivno delovanje vseh subjektov, družbene samozaščite. Pretežni del take aktivnosti terja idejnopolitično razčiščevanje, torej večjo vlogo družbenopolitičnih organizacij, društev ter samoupravnih in zavestnih sil.

Ob razpravi o poročilu sveta za leto 1982 je bila tako na svetu kakor tudi na 15. seji Predsedstva SR Slovenije, kjer je bilo poročilo obravnavano, odprta vrsta problemov, s katerimi se srečujejo organi za notranje zadeve, pa tudi svet sam, zlasti ob ugotovitvi, da opozorila, stališča in sugestije o posameznih pojavih niso vedno pogojili ustrezne akcije in ostrejšega spopadanja z deviantno aktivnostjo. Ta vprašanja so še zlasti pereča spričo ugotovitev, da si nekatera oponentska stališča pridobivajo podporo tudi med člani Zveze komunistov in nekaterimi razumniki oziroma med nekaterimi delavci strokovnih in za ta vprašanja pristojnih institucij. Svet je zlasti opozoril na pojave kot so okrogle mize, javne tribune, pisanje študentskega lista Tribuna, politiko izdajateljskih in založniških svetov itd. Vprašanja, ki jih odpirajo, so dokaj aktualna (odnos do marksizma in leninizma, odnos do nekaterih dogodkov v polpretekli zgodovini, namerno potvarjanje aktualnih družbenopolitičnih in ekonomskih problemov ipd.), širše pa odmevajo tudi v ostalem jugoslovanskem in celo tujem tisku, tako vzhodnem kot zahodnem. Svet je ocenjeval ali gre v

posameznih primerih za sovražna dejanja in ali je zoper nosilce te aktivnosti treba administrativno ukrepati.

V takih primerih je tudi vzpodbudil postopek pravosodnih organov oziroma neposredno konfrontacijo subjektivnih sil z nosilci deviantnih aktivnosti, pri tem pa ne gre zametavati dejstva, da dejansko obstajajo nekateri problemi, na katere, zlasti mladina upravičeno opozarja. Večja demokratizacija ne sme pomeniti naše defenzive in neorganiziranja, temveč terja dejansko večje in širše soočanje in razčiščevanje stališč in pogledov, pa tudi diferenciacijo ob njih. Vse to terja zlasti ustreznejše utemeljevanje naše politike in vodenja razprav v okviru organiziranih sil, zlasti na temeljni ravni. Svet se je zavzemal za širše razpravljanje o teh vprašanih in za takšno organiziranost, da bi vsa sporna vprašanja prihajala v razpravljanje predvsem v okviru SZDL. Ne glede na to pa so organi za notranje zadeve dolžni ažurno spremljati vse te pojave.

Poročilo sveta in program njegovega dela je Predsedstvo SR Slovenije potrdilo, hkrati pa izreklo organom za notranje zadeve posebno priznanje. Ko je Predsedstvo obravnavalo poročilo, je zlasti poudarilo nujnost povezovanja ugotovitev sveta z operacionalizacijo in akcijo subjektivnih dejavnikov, pa tudi nekatere vsebinske probleme, ki naj bi jim svet v prihodnje posvetil vso pozornost. V tem pogledu je Predsedstvo ugotavljalo določen napredek, saj so varnostna vprašanja vključevanja v dejavnost posameznih družbenopolitičnih organizacij in drugih institucij. Med varnostno relevantnimi vprašanji, ki jih je svet v obravnavanem obdobju uvrstil na dnevni red, velja nekatera posebej omeniti.

O problemih anarholiberalistične in ultralevičarske aktivnosti v SR Sloveniji ter nekaterih porajajočih se neformalnih skupinah, ki delujejo s teh pozicij, je svet večkrat razpravljal, zlasti še zaradi nekaterih odmevov, ki se odražajo v socialni demagogiji, prizadevanjih za vsesplošno razvrednotenje idealov, idej in institucij ter vplivnost teh struktur na nekaterih področjih družbenega življenja.

Svet je menil, da je analiza, ki jo je pripravil Republiški sekretariat za notranje zadeve, sicer eden od elementov za oceno, da pa je ideološke diferenciacije na tem področju še vedno premalo, čeprav je ta problematika vse pogostejše obravnavana tudi v okviru Zveze komunistov in SZDL. Aktivnosti obravnavanih struktur so namreč še vedno zelo pestre. Zdi se, da se preko njih vse

jasneje kažejo tudi nekatere importirane tendence, od idej meščanske demokracije, militarizma, subkulture, do prizadevanj za "narodno spravo", neposrednega povezovanja matice z zamejstvom, izseljenstvom, pa tudi s politično emigracijo. Naraščanje protisocialistične in protisamoupravne aktivnosti ugotavljamo že nekaj let, v zadnjem času se odvija predvsem v treh smereh:

- Sestajanje, pripravljane peticij in odprtih pisem ter zbiranje podpisov, okrogle mize, strokovna srečanja, javne tribune, predstavitve knjig (Čavoški - Koštunica, Popov). O peticijah in ostalem javnem delovanju je svet zavzel stališče, da je treba oceniti, ali gre za dejavnost, ki ima značaj prekrškov ali kaznivega dejanja in v takem primeru ustrezno reagirati, sicer pa doseči, da se vsa odprta vprašanja razpravljajo izključno v okviru SZDL.

Pozornost sveta so vzbudili tudi nekateri pojavi na kulturnem področju. Tu velja omeniti "kulturne večere", ki predstavljajo tudi osebe, zanimive predvsem po svoji deviantnosti.

- S podobnimi tendencami se srečujemo tudi v publicistiki, zlasti v pisanju Nove revije, Mladine, Tribune, ta je v zadnjem času s spremembo uredništva manj problematična, in v prispevkih Radia Študent, ki posebej izstopa.

Svet je razpravljal tudi o "vseslovenski" reviji Celovski zvon in se zavzel za to, da mora biti razpečevanje te revije v SR Sloveniji usklajeno s predpisi, ki veljajo za vnašanje vse ostale literature. Svet je razpravljal tudi o tržaškem Zalivu in ob tem ponovno odprl vprašanje vloge Borisa Pahorja, na vlogo založniških in izdajateljskih svetov (B. Pahor v Slovenski Matici, F. Bučar v Založbi Obzorja) ter na protežiranje nekaterih avtorjev z določeno idejno politično usmerjenostjo v kritikah (B. Pahor, F. Bučar, J. Snój). Ob načrtovanem izidu Cenčičeve knjige o Kopiniču je svet menil, da ni razloga za spremembo njegovega stališča v tej zvezi, naj ne bi izšla ta knjiga v slovenski založbi dokler se o njeni vsebini ne opredeli CK ZK Hrvaške. Svet je bil informiran tudi o zbiranju gradiva za feljton o dachauskih procesih in menil, da velja še nadalje vzdrževati stike z uredništvom revije NIN, ki je bilo na ta primer opozorjeno.

- Poskusi ustanavljanja neformalnih alternativnih skupin (med njimi so tudi člani Zveze komunistov, čeprav ne prevladujejo), ki niso zadovoljne z obstoječimi družbenopolitičnimi razmerami v SR Sloveniji in SFR Jugoslaviji in se

postavljajo za načelo, znano iz šestdesetih let, da je "svoboda svoboda tistih, ki mislijo drugače" (skupina novinarjev), oziroma tendence paralelnega organiziranja. Ta dejavnost se vedno bolj povezuje z nekaterimi somišljenjskimi strukturami v drugih republikah. (Beograd, Zagreb), sledi pa vodijo celo v tujino, in s prizadevanjem posameznikov iz teh skupin, da bi razširili krog somišljenikov. Svet se je zavzel za to, da organi za notranje zadeve zbirajo ustrezno dokumentarno gradivo o teh aktivnostih.

Politiko Vatikana in aktivnost rimskokatoliške cerkve v SR Sloveniji je svet obravnaval ob analizi, ki jo je o tej problematiki pripravil Republiški sekretariat za notranje zadeve. Svet je ugotovil, da je rimskokatoliška cerkev aktivnejša v vprašanih, ki so družbenega pomena, da nastopa kot zagovornik enakopravnega položaja vernih in se zavzema za izražanje različnih interesov, svojo aktivnost pa zastavlja tako, da sicer ne zaostre odnosov z oblastmi, postopoma pa vendarle odpira vsa vprašanja, ki posegajo v družbene odnose, s tem pa si v bistvu prizadeva za drugačen položaj RKC v družbi. Cilji delovanja slovenske duhovščine se vedno izraziteje odražajo v verskem tisku, spremenjen pa je način prizadevanj za njih doseg. Očitna so prizadevanja RKC predvsem v smeri širšega aktiviranja vernikov (z vse številnejšimi konfrontacijami, s katerimi skuša RKC uveljaviti svoj vpliv, se srečujemo že na lokalnih ravneh), pritegovanja mladih in širjenja vpliva nanje (tej dejavnosti posvečajo posebno skrb), odpiranja polemike o (ne)možnosti vernikov in o vernosti sami (zahteve po vrnitvi sakralnih objektov oziroma cerkvene imovine, izsiljevanje dostopa do radia in televizije, zahteve za dela prost božič, pritiski na domove za starejše občane, bolnišnice, zapore ipd.), na področju karitativne dejavnosti ("Predal dobrote" je v bistvu posebna oblika sicer nedovoljene organizacije Caritas) in v smeri uveljavljanja cerkvene monolitnosti (donedavna diferenciacija, ki so jo v vrstah slovenske duhovščine odpirali "oporečniki", je skoraj docela blokirana).

Svet je ugotovil, da postaja aktivnost RKC tudi varnostno relevanten dejavnik. Vrsta problemov, ki se zastavlja s tem v zvezi, terja tudi pri nas nadaljnje ideološko razčiščevanje in predvsem enotnost stališč na tem področju. Jasnejše je treba opredeliti aktivnost RKC v okvirih, ki jih določajo ustava in zakoni. Svet je zato predlagal, da bi preko koordinacijskega odbora pri RK

SZDL, ob sodelovanju Komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi in drugih dejavnikov temeljito proučili vsa ta vprašanja, zavzeli enotna stališča do njih in jih realizirali. Svet se je zavzel tudi za to, da bi v zakonu o javnem obveščanju, ki je v razpravi, tudi jasno določili mejo, do koder lahko sega informativna dejavnost verskih skupnosti.

Ko je razpravljal o pripravah za simpozij "Znanost in vera", ki ga pripravlja odbor za neverne v Vatikanu in Slovenska akademija znanosti in umetnosti, je svet sklenil spremljati priprave nanj, o vsem pa mora biti informirana Zvezna komisija za odnose z verskimi skupnostmi in Zvezni sekretariat za zunanje zadeve.

V delovanju slovenske politične emigracije je svet ugotavljal široko razvejanost idej, od izrazitega klerikalizma do meščanskega liberalizma, od separatističnih idej in poudarjanja slovenske samostojnosti do zagovarjanja teritorialne celovitosti drugačne Jugoslavije. Ko je povzemal nekatere osnovne poudarke v prizadevanjih slovenske politične emigracije je svet ugotovil:

- konstantno protikomunistično naravnost in skrajno nestrpnost do družbenopolitičnega sistema v domovini;
- prepričanje, da se zaradi gospodarskih zagat neizogibno bliža razpad družbenopolitičnega sistema;
- ponujanje političnih rešitev, od prizadevanj za samostojno Slovenijo in torej ustrezno samostojno aktivnost, do povezovanja z ostalimi jugoslovanskimi političnimi emigracijami;
- pritisk na naše izseljence, zlasti v prekomorskih deželah;
- povečano aktivnost do naših delavcev v tujini s prizadevanji za paraliziranje "širjenja komunistične propagande", pri čemer se zlasti angažira emigrantska duhovščina;
- povečano aktivnost v zamejstvu, kjer se vključuje v manifestacije reakcionarnih in klerikalnih struktur, izkoriščujoč neposredno bližino domovine za posredovanje sovražnih in subverzivnih informacij; iskanje povezav s somišljenjskimi strukturami v domovini.
- Svet ocenjuje, da aktivnost politične emigracije v pretežni meri izraža interese imigracijskih dežel oziroma njih reakcionarnih krogov in da zato nikakor ni mogoče pristajati na tezo, da slovenska politična emigracija izgublja svojo materialno podlago, da stari in s tem izgublja svojo veljavo. Svet je menil, da velja pri ocenjevanju aktivnosti slovenske politične emigra-

cije razločevati med emigranti, vojnimi zločinci oziroma narodnimi izdajalci ter med drugimi emigranti, ki nasprotujejo naši družbenopolitični ureditvi. Aktivnost slovenske politične emigracije moramo realno ocenjevati, brez precenjanja, pa tudi podcenjevanja dejanskega dometa njene aktivnosti. Nekatero ideje, ki jih politična emigracija razvija, namreč dobivajo določeno odmevnost v krogih naših izseljencev, ekonomske emigracije, zamejcev, pa tudi med nekaterimi krogi pri nas. Svet se je zavzel za to, da v čim večji meri poenotimo svoja stališča do slovenske politične emigracije, da temeljito razdelamo programe vseh naših stikov z delavci v tujini, upoštevajoč vplive, ki so jim podvrženi, da posvetimo večjo skrb in pozornost našemu angažiranju v neposrednem zamejstvu, da ocenimo odmevnost najrazličnejših vplivov, idej in tez slovenske politične emigracije pri nas nasploh, da zagotovimo ustrezno informiranost javnosti o relevantnih pojavih in politični aktivnosti emigracije, predvsem pa, da zagotovimo večjo informiranost vsem dejavnikom, ki se posredno ali neposredno srečujejo s temi pojavi in da ohranimo jasen in diferenciran odnos do posameznikov in njihovih stališč. Nikakor namreč ni mogoče pristajati na vsiljevano tezo o "narodni spravi".

Pozornost je svet posvetil tudi realizaciji sklepa Predsedstva CK ZKS o dokumentiranju kontrarevolucije v SR Sloveniji in vseh dogodkov, vezanih na problematiko kolaboracionizma. Vprašanja na to temo se namreč vse pogosteje pojavljajo v emigrantskem in tujem tisku, komentirajo pa jih tudi v nekaterih naših oponentskih krogih. Svet si prizadeva, da bi realizirali v zgodovinski komisiji CK ZKS sproženo idejo o pripravi zbirke dokumentov o izdajstvu bele garde in slovenskih domobrancev.

Razmeroma veliko pozornost je svet posvetil problematiki tuje študentske populacije v SR Sloveniji, zlasti spričo nasprotij, ki jih ugotavljamo znotraj nacionalnih organizacij, panislamizma, vezanosti nekaterih študentskih skupin na vzhodno evropske dežele, neizpolnjevanja študijskih obveznosti in pripadnosti ekstremnim grupacijam (teroristom). Svet je ugotovil, da stališča, ki jih je bil sprejel, ko je pred leti razpravljal o tej problematiki, veljajo še danes, se je pa širše informiral o celotni aktivnosti na tem področju. Ugotovil je, da so se s formiranjem koordinacijskega odbora za vprašanja tujih državljanov pri svetu za mednarodne odnose RK SZDL in z večjo aktivnostjo Kluba medna-

rodnega prijateljstva razmere na tem področju bistveno izboljšale, da pa še vedno obstajajo nekaterih problemi, ki bi jim veljalo v prihodnje posvetiti več pozornosti. Med nje sodi predvsem zagotavljanje stalnih stikov s tujimi študenti in njih vključevanje v aktivnosti in spoznavanje z našim načinom življenja, s čimer bomo lahko paralizirali njihove težnje po nacionalnem organiziranju, ki je v nasprotju z našimi predpisi; krepitev klubov mednarodnega prijateljstva tako v materialnem kot v vsebinskem pogledu, skrb za to, da bodo zainteresirane organizacije združenega dela vzpostavljale čimveč neposrednih stikov s tujimi študenti, skrb za materialne pogoje tujih študentov, ki morajo zagotavljati vsaj minimalne pogoje za redni študij, dosledno razvijanje mentorstva na univerzi in prizadevanje za čimprejšnji sprejem medrepubliškega družbenega dogovora o sprejemanju tujih državljanov na ravni Jugoslavije, ki je že leta v pripravi.

Svet je razpravljal tudi o problematiki mešanih zakonskih zvez naših državljanov z državljani vzhodno evropskih dežel. Med temi je svet ugotavljal zanimivo izobrazbeno in kvalifikacijsko strukturo, široko teritorialno razporejenost skoraj v vseh občinah naše republike, nenavadno hitro napredovanje v organizacijah združenega dela, vzdrževanje stikov z domovino. Svet je menil, da predstavljajo ti mešani zakoni potencialno bazo za begunce iz vzhodno evropskih dežel, ki odhajajo na zahod, da se nekateri med njimi pečajo z nedovoljeno trgovino in vanjo vključujejo tudi naše državljanke, in da je zato aktivnost te strukture varnostno relevantna. Zato se je zavzel za to, da bi organizacije združenega dela aktivnost teh državljanov iz vzhodno evropskih dežel vključevale v varnostne ocene, celotno aktivnost tujih državljanov pri nas pa bi morali spremljati z več samozaščitne zavesti. Svet se je zavzel tudi za to, da bi podrobneje proučili tudi aktivnost tujih državljanov iz zahodnih dežel, ki je enako varnostno relevantna.

Na področju problematike pogojev življenja in dela v kazensko popravni ustanovah, svet je o tej temi razpravljal na pobudo Zveznega sveta za varstvo ustavne ureditve, je svet ugotovil v naši republiki opazen napredek, zlasti z uveljavljanjem sodobnejših prijemov v režimu prestajanja kazni. Svet je podprl stališče Republiškega sekretariata za pravosodje in upravo, zlasti še usmeritev na poglobljanje procesov podružbljanja izvrševanja kazenskih sankcij in povečevanje vpliva družbenih dejavnikov pri organiziranju sodob-

nih oblik prestajanja kazni ter vključevanje po prestani kazni v okolje. Svet se je zavzel za nadaljevanje tega procesa odpiranja kazensko popravnih zavodov, širjenje povezovanja z okoljem, kjer ti zavodi delujejo, in z organizacijami združenega dela, kjer se zaporniki lahko zaposlijo po prestani kazni. Iskanje novih oblik prevzgoje je svet ocenil kot uspešno, opozoril pa je na problem povratništva, ki je v porastu zlasti med mladimi delikventi, in se zavzel za širšo analizo tega problema. Svet je ocenil, da je dosedanja kaznovalna politika v SR Sloveniji ustrezna, da so bili pri precejšnjem delu delikventov doseženi vzgojni smotri, da velja upoštevati različen značaj deliktov v različnih okoljih in da zato ni potrebno izenačevati režima prestajanja kazni na celotnem ozemlju SFRJ. Ta stališča sveta so bila posredovana Zveznemu svetu za varstvo ustavne ureditve.

Svet je ugotovil, da ni posebnih problemov pri prestajanju kazni političnih zapornikov, tudi njih število je minimalno. Prav tako je ugotovil, da ni problemov med zaporniki albanske narodnosti, nastajajo pa ob njihovem vračanju v domače okolje.

Svet je podprl prizadevanja Republiškega sekretariata za pravosodje in upravo, da se čim ustrezneje in učinkoviteje reši problem obsojencev s psihičnimi motnjami.

Svet se je posebej zavzemal za to, da bi organi pregona in sodstva hitreje in s tem učinkoviteje ukrepali, zlasti v primerih, ki so širše odmevni in bistveno vplivajo na politično varnostne razmere. Posebno pozornost je svet posvečal organom za notranje zadeve in njihovem delu. Podprl je njihovo orientacijo, predvsem širše spremljanje različnih negativnih pojavov na področju družbenoekonomskih odnosov in preseganje klasične orientacije zgolj na sovražna dejanja in prekrške. Pri tem je poudaril, da zastavlja takšna orientacija organov za notranje zadeve vprašanje usposobljenosti za spremljanje in odkrivanje pojavov na teh področjih, saj terja veliko idejno-politično, pa tudi strokovno usposobljenost za razkrivanje posameznih pojavov, hkrati pa tudi njihovih vzrokov in povodov. Problem idejno-političnega izobraževanja je toliko pomembnejši tudi spričo pretežno mlade strukture v organih za notranje zadeve. Svet je predlagal, da se pripravi načrt o kadrovske politiki organov za notranje zadeve, tako v celoti kot po posameznih področjih, hkrati pa zagotovi izmenjavo vodilnih kadrov organov za notranje zadeve s kadri iz

družbenopolitičnih organizacij. Organi za notranje zadeve morajo pogosteje in globlje ocenjevati politično varnostne razmere, še bolj povezovati svojo dejavnost z razvijanjem družbene samozagrade in aktivnostjo družbenopolitičnih organizacij. Svet je tudi ugotovil, da ustvarjajo splošni družbeni pritiski dokaj pozitivno vzdušje v borbi zoper gospodarski kriminal in zastavljajo vprašanje neposredne odgovornosti, pa tudi, da je zaskrbljujoče mladinsko prestopništvo in nasilništvo, čemur bo potrebno posvetiti vso pozornost, da bi razkrili in odpravili dejanske vzroke zanj.

S takšno orientacijo je svet tudi sprejel poročilo Republiškega sekretariata za notranje zadeve in menil, da bi bilo prav ugotovitve iz tega poročila zajeti v ocenah politično varnostnih razmer.

Vso pozornost je svet posvetil pregledu operativno tehničnih sredstev. Ugotovil je, da je neznamen porast števila spremljanih oseb in uporabe operativno tehničnih sredstev predvsem posledica prizadevanj za zagotavljanje ustrezne informiranosti, ki naj bi onemogočila vsakršna presenečenja, ne pa odraz porasta števila sovražnih pojavov. Ob tem je ugotovil dokajšnjo fleksibilnost uvajanja oziroma ukinjanja operativno tehničnih sredstev. Svet je širše razpravljal o sodelovanju organov za notranje zadeve z vojaško obveščevalno službo. Potrdil je dosedanje delo organov za notranje zadeve na tem področju, glede uporabe operativno tehničnih sredstev pa se je zavzel za večje diferenciranje po teži dejanj in čim restriktivnejšo uporabo.

V okviru realizacije sklepov sveta je bilo zlasti poudarjeno, da so organi za notranje zadeve v celoti realizirali zastavljeni program opreme za preprečevanje in odpravljanje izrednih razmer in za delovanje v neposredni vojni nevarnosti in vojni. Pritožbe občanov glede ravnanja posameznikov iz vrst milice so sprožile posebno razpravo o tem. Svet je pohvalil delo milice in ugotovil, da je število pritožb oziroma nepravilnih ravnanj milice v primerjavi s številom vseh ukrepov v resnici skromno in ne more vplivati na sodbo o delu milice v celoti, poudaril pa je, da velja vsak tak primer obravnavati z vso resnostjo, ker v javnosti široko odmeva. Svet se je zavzel za to, da bi se milica še bolj vrasla v okolja, kjer bo lahko še bolj v pomoč občanom, zato je treba prilagoditi celoten učno vzgojni proces v smeri še večje skrbi za strokovno in moralno politično delo z miličniki, za razvijanje njihove osebnosti ter za stalni nadzor nad njihovim delom in

razvojem. Ob reagiranjih na vse negativne pojave je treba zlasti povečati odgovornost nadrejenih. Svet je opozoril tudi na zaskrbljujoče število neraziskanih primerov, ki jim velja posvetiti vso pozornost. Informiranost, ki jo zagotavljajo organi za notranje zadeve in daje sproti pregled dela teh organov, je po mnenju sveta ustrezna.

Ob analizi o zaščiti republiških organov in organizacij, ki jo je pripravil Republiški sekretariat za notranje zadeve, je svet menil, da obstoječega režima varovanja republiških organov ne bi kazalo širiti, v nekaterih republiških institucijah (Skupščina SR Slovenije, RK SZDL, RS ZSS, RK ZSMS) moramo pač upoštevati riziko "odprtih hiš". Svet je ugotavljal slabo povezavo med zunanjim fizičnim in notranjim zavarovanjem posameznih zgradb. Menil je, da bi bilo treba posebej opredeliti ščitena delovna mesta, zagotoviti periodične preglede vseh PTT instalacij in urediti problem gibanja oseb v teh institucijah, ustavljanje, legitimiranje in vpisovanje obiskovalcev, v samoupravnih aktih pa bližje opredeliti samozaščitna ravnanja delavcev v teh skupnostih. Svet se je zavzel za enoten pristop k zavarovanju zgradb in osebnosti v varovanih republiških institucijah, ki naj bi ga vnesli v interne akte. V tej zvezi je tudi organiziral dogovor z generalnimi sekretarji varovanih republiških institucij. Svet je temeljito razpravljal o treh relevantnih zakonskih predlogih.

Predlog za spremembo zakona o temeljih državne varnosti je svet obravnaval dvakrat. Ugotavljal je, da je predlog sprememb tega zakona, kot ga je mogoče razumeti iz predloženega besedila, v nekaterih določilih v nasprotju z zvezno in republiško ustavo, pa tudi z republiškim zakonom o notranjih zadevah. Menil je, da spremembe, ki jih zakon prinaša, širijo pooblastila zveznega sekretarja za notranje zadeve oziroma sekretariata, kar je sicer upravičeno v primeru izrednih razmer, ni pa tega mogoče popoštopiti in zakonsko regulirati v drugih primerih, saj bi to pomenilo nezaupnico naši federalni ureditvi, pa tudi republikam in pokrajinam. O svojih pripombah je svet informiral zveznega sekretarja za notranje zadeve, pripombe pa je posredoval tudi Zveznemu svetu za varstvo ustavne ureditve in delegatom zveznega zbora Skupščine SFRJ ter o zadevi informiral Predsedstvo SR Slovenije.

Glede predloga zakona o spremembi zakona o prehajanju državne meje in gibanju v mejnem pasu je svet podprl stališča Republiškega sekre-

tariata za notranje zadeve. Glede predloga o razširitvi mejnega pasu je menil, da za tako razširitev ne obstajajo varnostni razlogi, saj je sistem zavarovanja državne meje na območju naše republike zasnovan na družbeni samozaščiti, kamor so vključeni delovni ljudje in občani iz vseh organizacij združenega dela in krajevnih skupnosti ob meji in se ne omejuje le na obmejni pas. Ta sistem je v nenehnem dograjevanju. Sicer pa je na območju naše republike na težko prehodnih in nenaseljenih območjih mejni pas že sedaj razširjen do 2.000 metrov. Svet je prav tako menil, da ni razlogov za spremembo obstoječe prakse glede pooblastil mejnih vojaških enot. Z vsemi ostalimi predlogi Zveznega sekretariata za ljudsko obrambo pa se je svet strinjal.

Svet je bil sprožil postopek za pripravo zakona o zaščiti računalniških podatkov in je zato tudi podrobneje obravnaval predlog tega zakona, ki v osnovi regulira odnose in zagotavlja pogoje za večjo varnost računalniških podatkov (zaščita podatkov, vprašanje integritete zajetih oseb, zaščite pravic in svoboščin človeka in občana, možnost prenosa podatkov preko meje, učinkovitost nadzora nad izvajanjem ukrepov). Svet je v razpravi posebej poudaril vprašanje inšpekcije; oziroma nadzora in se zavzel za to, da bi v pogledu registra podatkov ne bilo nepotrebne podvajanja; prav tako pa je tudi menil, da bi v ta zakon kazalo zajeti tudi problematiko, ki bi sicer sodila v ureditev enotnega zveznega zakona.

Svet SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve je sodeloval tudi pri pripravi gradiva o predlogu smernic za nadaljnji razvoj družbene samozaščite kot množične dejavnosti v političnem sistemu socialističnega samoupravljanja, ki jih je sprejelo Predsedstvo SR Slovenije na svoji 20. seji.

Na osnovi stališč Predsedstva SR Slovenije, ki je razpravljalo o poročilu Sveta SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve o njegovem delu v letu 1982, je bila razvita široka dejavnost v povezavi z drugimi dejavniki v republiki. Poročilo v bistvu zajema delo sveta kot kolektivnega organa, poleg tega pa so člani v smislu realizacije stališč sveta opravili številne razgovore in sestanke z ustreznimi institucijami in organizacijami.

Pri svojem delu se je Svet SR Slovenije za varstvo ustavne ureditve povezoval s Svetom Predsedstva SR Slovenije za ljudsko obrambo, izvršnim sekretarjem Predsedstva CK ZKS za naloge Zveze komunistov in delo komunistov v splošnem ljudskem odporu in družbeni samozaščiti, Republiškim družbenim svetom za mednarodne

odnose, Predsedstvom RK ZSMS, Vrhovnim sodiščem SRS, Javnim tožilstvom SRS, Republiškim komitejem za zakonodajo, Republiškim sekretariatom za pravosodje in upravo, Gospodarsko zbornico SR Slovenije, Zavodom za mednarodno znanstveno, tehnično, kulturno in prosvetno sodelovanje, Službo družbenega knjigovodstva SR Slovenije, izdajateljskim svetom Cankarjeve založbe in Državne založbe Slovenije, družbenim svetom Instituta za sociologijo in drugimi družbenimi in političnimi dejavniki v republiki ter z Zveznim svetom za varstvo ustavne ureditve.

Dokument št. 4:¹³

Del poročila SDV za leto 1988, ki zadeva notranjepolitične razmere

I. NOTRANJE PODROČJE

V letu 1988 se je nadaljevala in stopnjevala eskalacija sovražnega in vse bolj javnega delovanja posameznikov iz struktur notranjega sovražnika, kar še posebej velja za aktivnosti s pozicij meščanske desnice, nacionalizma in klerikalizma.

Posebej opazno je bilo njihovo povsem jasno in odkrito delovanje, ki je bilo še pred časom omejeno na bolj zaprte kroge in delovanje, ki se je manifestiralo bolj ali manj v okviru posameznih revij ali časnikov ter organiziranju okroglih miz ipd. V tem obdobju je dobil polet notranji sovražnik ob sojenju četverici v Ljubljani, kar je imelo za posledico najprej snovanje, nato pa tudi dejansko realizacijo zvez, ki nedvomno pomenijo začetek večstrankarskega sistema.

V tem letu so bile za to strukturo izrazite zlasti naslednje značilnosti:

- intenzivno navezovanje stikov s posamezniki, skupinami in najrazličnejšimi organizacijami v tujini (predvsem v zahodni Evropi in ZDA) s ciljem pridobiti si zaveznike za morebitne še bolj odkrite aktivnosti;
- prisotnost raznih oblik nacionalizma, ki je bil sestavni del pri vseh teh aktivnostih, čeprav so ga skušali prikriti oziroma ga vsaj ne javno

izražati;

- s svojo dejavnostjo so eskalirali različni vodje posameznih struktur notranjega sovražnika, ki so bili sicer poznani že iz prejšnjih obdobj, ko so delovali prikrito oziroma vsaj ne tako ofenzivno kot v letošnjem letu;
- hitro prilagajanje klera na novonastalo situacijo, kar je pomenilo paktiranje z notranjim sovražnikom, predvsem meščansko desnico. Posebej so se posamezni pomembnejši predstavniki klera angažirali pri vzpostavljanju oziroma navezovanju stikov s tujino, kjer imajo trdne in perspektivne zveze.

OCENA REALIZACIJE PROGRAMSKIH NALOG

A. Sovražno delovanje s pozicij meščanske desnice

V letu 1988 je bilo, kot tudi leta prej, glavno jedro posameznikov, ki delujejo s pozicij meščanske desnice, združeno v okviru "NOVE REVIJE". S prevzemom uredniških funkcij Spomenke HRIBAR in Jožeta SNOJA, je "NOVA REVIJA" izgubila tisto vlogo, ki jo je več let, pod taktirko Dimitrija RUPLA, pridobivala in tudi imela. Predvsem v drugi polovici leta, z nastankom Odbora za zaščito človekovih pravic, pa je opazen intenzivnejši trend povezovanja in sodelovanja v aktivnostih mlajše oponentske strukture s ciljem skupnega nastopa v napadih na družbenopolitični sistem in predvsem ZK in njeno vodilno idejno vlogo v družbi. Celotna aktivnost pobudnikov idej meščanske desnice, tako intenzivnost kot stopnja sovražnosti, pa je slonela na izkoriščanju zapletenih družbenopolitičnih razmer in je bila v javnosti prikazana kot borba za suverenost slovenskega naroda in demokratizacijo družbe, prilagajala pa se je stopnji družbene tolerantnosti.

V letu 1988 je SDV z uvedbo AR "OZADJE" pristopila k selektivnejšemu in načrtnejšemu spremljanju posameznih nosilcev ter ugotavljanju vloge ozadja, delovanja in ciljev le-teh oziroma tistih, za katere je obstajal sum, da se tako ali drugače povezujejo s posamezniki iz tujine. Vse to je pogojevalo potrebo po tem, da se je SDV v določeni meri tudi kadrovske reorganizirala, pa tudi operativne pozicije so dobile konkretnije zadolžitve. Pridobljeni podatki so se tekoče, skozi razne publikacije (Bilteni, Pregledi itd.), vrednotili in analitsko ocenjevali.

¹³ Arhiv Sove. Na željo Sove je izpuščen tisti del, ki obravnava dejavnost SDV v zvezi z delovanjem tujih obveščevalnih služb in protiobveščevalno dejavnostjo SDV.

Nov pristop SDV je nenazadnje tudi prispeval k temu, da so bile v letu 1988 selekcionirane obstoječe OO, PO in DVN ter jih je bila cela vrsta kot varnostno nerelevantnih tudi zaključenih.

Večina najaktivnejših posameznikov iz kroga "NOVE REVIJE" je v prvi polovici leta nadaljevala z že v preteklem letu zastavljeno aktivnostjo v zvezi s predlogom ustavnih sprememb. Delovali so v okviru Ustavne komisije DSP, z objavljanim člankom v sredstvih javnega obveščanja in tudi s prispevki v "NOVI REVIJI".

Z izstopom Dimitrija RUPLA iz uredniškega odbora "NOVE REVIJE" je, do takrat dokaj homogena oponentska struktura, začela izgubljati svojo moč. Posamezniki so svojo aktivnost začeli usmerjati v različne smeri - Spomenka HRIBAR v delovanje "Odbora", Dimitrij RUPEL koncem leta v ustanavljanje Slovenske demokratske zveze, France BUČAR pa se s svojo aktivnostjo, svetovalnimi vlogami in bogatim znanjem pojavljal v vseh sredinah, ki so za SDV zanimive (od emigracije do RKC). Odločilno je sodeloval tudi pri ustanavljanju Slovenske kmečke zveze (Statut), pa tudi pri delovanju "Odbora" (potovanje v Rim, itd.), nenazadnje pa je izšla tudi njegova nova knjiga.

France BUČAR si je v letošnjem letu še bolj utrdil vpliv med oponentskimi strukturami. Iz njegove aktivnosti, ki jo je SDV ugotavljala z OTS, preko operativnih pozicij in drugimi sredstvi in metodami dela SDV, je razvidno njegovo izrazito protikomunistično razpoloženje, težnja po uvedbi večstrankarskega sistema, konfederativne državne ureditve in celo odcepitve Slovenije, če v okviru Jugoslavije takšne rešitve ne bi bile mogoče. V ta namen je po njegovem mnenju potrebno ustanavljati legalne skupine in organizacije ter pridobiti mednarodno podporo, zlasti v Evropi, ter se povezati s hrvaškimi in srbskimi intelektualci in s sovražno emigracijo (tudi hrvaško). Z idejo o iskanju podpore v Evropi so soglašali tudi posamezniki iz kroga "NOVE REVIJE", ki so v ta namen vključili v svojo aktivnost PUČNIKA. BUČAR je to realiziral z dvema nastopoma v Delovni skupini za srednjo in vzhodno Evropo Evropskega parlamenta v Strassbourgu, kjer je določeno vlogo pri navezovanju stika imel Vinko OŠLAK, vendar pa je ostala njegova vloga nepojasnjena. V predavanju, ki ga je imel BUČAR januarja, je apeliral na ustavitev finančne pomoči jugoslovanski vladi, ker se s tem podpira obstoj nedemokratičnega sistema, kar naj bi ponovil

oktobra, ko je, po njegovih besedah, pozval Evropo naj podpre dezintegracijo SFRJ.

V ta prizadevanja (iskanje pomoči v tujini) naj bi BUČAR vključil tudi Stello ALEXANDER, ki ga je v letu 1988 za nekaj dni obiskala v Bohinju, vendar ozadja njunih stikov niso ugotovljena.

Poleg potrjene ugotovitve, da BUČAR nastopa v vrhovih RKC kot nekakšen svetovalec, je v letu 1988 v več predavanjih za verske izobražence podal svoje sugestije o političnem angažiranju vernikov. Po njegovem mnenju se le-ti morajo aktivneje vključiti v družbeno dogajanje skozi delovanje strokovnih združenj, alternativnih gibanj in podobno, kar izhaja iz Bučarjeve ocene, da je slovenska duhovščina toga, raztresena in prestrašena struktura brez aspiracij po politični oblasti.

BLAŽIČEVA aktivnost je v letu 1988 prerasla zgolj publicistično dejavnost in se je usmerila v iskanje možnosti podpore tujine za doseg samostojne Slovenije in prodor Slovenije v evropski prostor, ki sta ga v letošnjem letu načrtovala predvsem skupaj z APIHOM. Njegovo aktivnost je opredeljevalo delo v Odboru za človekove pravice in javni nastopi v tujini in zamejstvu (Trst, München). V Trstu je sprožil iniciativo o sklicu Svetovnega slovenskega kongresa s ciljem uveljaviti Slovenijo kot samostojni subjekt v mednarodni skupnosti. K uresnitvi tega cilja so bili usmerjeni njegovi stiki, ki jih je imel s posamezniki iz zamejstva in tujine (PAHOR, OŠLAK, NENDL, CEPL). Velik pomen pri tem je pripisoval PUČNIKU in ŽEBOTU, vendar ni bilo ugotovljeno, da bi s slednjim vzpostavil trajnejši in tesnejši stik.

BLAŽIČ se je aktivno vključil v delo Odbora za varstvo človekovih pravic. Pobudo o ustanavljanju pododborov v Sloveniji je ocenjeval kot dobro osnovo za novo politično stranko, zato se je aktivno vključil v ustanovitev pododborov za Dolenjsko.

Spomenka HRIBAR je videla v delu "Odbora" realizacijo svojih prizadevanj za narodno spravo, ker je le-ta združil Slovence na različnih idejnih osnovah. V kontekstu teh njenih prizadevanj je aktivno sodelovala pri organizaciji komemoracije, posvečene "žrtvam boljševizma" na ljubljanskih Žalah 1. novembra.

Vinko OŠLAK je kljub temu, da je izgubil zaposlitev v Mohorjevi družbi, ostal nekakšen most oziroma punkt za navezovanje stikov s tujino, verjetno pa tudi z emigracijo (posredoval je pri obeh Bučarjevih nastopih v Strassbourgu).

Stiki posameznih pobudnikov idej meščanske desnice s posameznimi srbskimi nacionalisti (na osnovi njihovih že izraženih namenov o enotnem nastopu s ciljem rušenja ustavne ureditve) v letošnjem letu niso bili pogosti, čeprav sta "NOVA REVIJA" in DSP nadaljevala z organiziranjem nastopov oporečnikov iz Srbije in Hrvatske v slovenskem prostoru z organiziranjem srečanj in predstavitev v "NOVI REVIJI". Največ stikov sta vzdrževala Spomenka HRIBAR in ČOSIĆ, ki sta si prizadevala zmanjšati nesoglasja s ciljem, da bi njihovo nadaljnje sodelovanje potekalo v smeri skupne aktivnosti, vendar jima to ni uspelo zaradi razhajanj v stališčih glede nacionalnih interesov. Le-ti se izražajo v očitkih meščanske desnice, ki srbsko opozicijo ocenjuje kot unitaristično, v kar jih je dokončno prepričal odnos srbskih oponentov, ko so podprli zadnja dogajanja v Srbiji (mitingi).

Glede na to, da se je v situaciji burnih gospodarskih in družbenopolitičnih dogajanj (ustavne spremembe, nacionalne napetosti, pristop k trem reformam) s postopkom proti Janezu JANŠI, Franciju ZAVRLU, Davidu TASIĆU, Ivanu BORŠTNERJU, pojavil na notranjepolitični sceni Odbor za človekove pravice kot pomemben subjekt družbenih dogajanj, je le-ta s svojo dejavnostjo stopil tudi v ospredje zanimanja tujih novinarjev, ki že praviloma ocene in stališča uradnih predstavnikov dopolnjujejo s stališči in ocenami oponentskih oziroma oponirajočih sredin in posameznikov. Če je bilo še do konca junija ugotovljeno relativno obsežno zanimanje tujih novinarjev za pridobivanje ocen in stališč v okolju novorevijašev, je v drugi polovici leta okolje "NOVE REVIJE" kot v novinarskih vrstah uveljavljeno znano notranje oponentsko jedro, izgubilo osrednjo vlogo posredovalca izvornih informacij o oponentski dejavnosti v notranjeslovenskem prostoru, kot je v celotnem notranjepolitičnem dogajanju ožja dejavnost novorevijaške vezana na samo revijo ob novih družbenih iniciativah in vzgibih izgubila osrednjo oponentsko vlogo in so si posamezniki iz novorevijaškega okolja začeli iskati svoje mesto in vlogo znotraj nastalih novih političnih skupin (Spomenka HRIBAR, France BUČAR - Odbor za človekove pravice) ali pa so sprožili iniciative za oblikovanje novih skupin (Dimitrij RUPEL - Slovenska demokratična zveza), s čimer si kot posamezniki še naprej ohranjajo določeno zanimanje tujih novinarjev oziroma je le-to pogojeno z reputacijo, ki si jo s stalnim pojavljanjem na

družbenem prizorišču ustvarjajo v širšem družbenem prostoru (Dimitrij RUPEL, France BUČAR).

Kljub relativno obsežnemu komuniciranju posameznikov iz novorevijaške sredine s tujimi novinarji vse tja do letošnjega polletja in kljub njihovim prizadevanjem, da bi tujim novinarjem ne le predstavili "drugačnost" Slovenije, ampak naj bi le-ti to upoštevali tudi v svojih interpretacijah dogajanj v Jugoslaviji, jim to, sodeč po komentarjih, ni najbolje uspevalo pri predstavnikih ameriških sredstev informiranja, pa tudi ne pri predstavnikih zahodnonemških sredstev informiranja, medtem ko so bili bolj zadovoljni s poročanjem nizozemskih sredstev informiranja. Zavedajoč se pomembnosti in moči tujih sredstev informiranja pri oblikovanju mnenj in stališč političnih krogov v tujini v odnosu do Jugoslavije, so posamezniki, kjerkoli so imeli možnost in priložnost, opozarjali na preveliko "odvisnost" ne le predstavnikov sredstev informiranja, ampak tudi diplomatsko - konzularnih in drugih predstavnikov od informacij, ki jih dobe v Beogradu (protestno pismo RUPLA v reviji "TIME", kontakti RUPLA, BUČARJA, JEZERNIKA z ameriški DKP predstavniki v lanskem in prvi polovici letošnjega leta, kontakti na AIC, posredovanje PUČNIKA na "DER SPIEGEL" itd.). S samim razvojem notranjepolitične situacije v Jugoslaviji v jeseni je najbrž že prišlo do bolj diferenciranega pisanja in poročanja o dogajanjih v Jugoslaviji, kar so spremljajoč tuja sredstva informiranja z zadovoljstvom ugotavljali tudi nekateri posamezniki, in sicer Dimitrij RUPEL za ameriška sredstva obveščanja, Jože PUČNIK pa je premike v pisanju o Jugoslaviji ugotovil pri zahodnonemških sredstvih informiranja. Če so posamezniki iz novorevijaške sredine skušali vplivati na javna sredstva informiranja v tujini s svojimi bolj ali manj individualnimi posegi, pa so predstavniki Odbora za človekove pravice, ki so konec oktobra obiskali Evropski parlament (Mojca DRČAR-MURKO, Marko HREN, Rastko MOČNIK, Braco ROTAR) v svojo noto pričakovanj od Zahodne Evrope vnesli tudi poziv, da morajo evropska javna sredstva informiranja pošteno in uravnoteženo pisati o jugoslovanski decentralizirani stvarnosti.

SDV je veliko večino podatkov po tej liniji pridobila z uporabo OTS, tako stalnih kot ad-hoc. Zaradi kompromitacije PTS pri BUČAR Francu, je bilo potrebno umakniti vrsto OTS pri ostalih nosilcih, kar vse je pogojevalo, da je fond

spoznanj nekoliko manjši, nikakor pa zaradi tega SDV ni bila izven toka aktivnosti posameznikov in celotne strukture.

Del operativnih podatkov je bil pridobljen tudi preko nekaj kvalitetnih operativnih pozicij (KR, NM, CE, LJ-M), ki dopolnjujejo spoznanja, pridobljena preko OTS.

Aktivnost celotne strukture je bila preko OTS in sodelavske mreže v domovini zadovoljivo spremljana, preskromen pa je fond spoznanj o povezoivanju s tujino in emigracijo.

B. Sovražno delovanje z birokratsko - dogmatskih pozicij

Pri spremljanju nosilcev sovražnega delovanja z birokratsko dogmatskih pozicij v letu 1988 je ugotovljeno, da se način delovanja le - te v omenjenem letu ni spremenil. Vzroki so predvsem v starostni strukturi omenjene populacije, nepovezanosti in medsebojni nezaupljivosti.

V letošnjem letu se je potrdila ocena o spremembi njihovega načina razmišljanja. V stališčih "EKONOMISTA" in "RAŠE" je bilo zaznано odobravanje procesov demokratizacije v SR Sloveniji. Glede napadov na JLA je predvsem slednji ocenjeval, da jih vzpodbujajo birokratski centri, ki težijo izzvati politiko "trde roke". Med nekaterimi posamezniki so bile prisotne zahteve po redu in disciplini v naši družbi ter stališče, da je mogoče krizne razmere obvladati s temeljito kadrovsko obnovo ustreznih političnih in drugih institucij v družbi. "EKONOMIST" je v letošnjem letu intenzivno nadaljeval s pisanjem svojega literarnega dela in se povezoval s svojimi somišljeniki v ožjem in širšem prostoru. Še naprej zagovarja svoja znana stališča, pri čemer daje podporo novim družbenim gibanjem in se pri tem potrjuje kot slovenski nacionalist.

V letošnjem letu je bilo ugotovljeno tudi povezoivanje te strukture z ostalimi oponentskimi strukturami (uredništvo "Nove revije" in "Mladine"), ki so bili usmerjeni predvsem v poizkuse rehabilitiranja posameznikov v javnosti.

V zvezi s skupino novoeksponiranih nosilcev v okviru skupine "BARJAN", "BARSKI" in "JOVO" je ugotovljeno, da se skušajo posamezniki, predvsem na delovnem mestu, tudi samoupravno in politično angažirati. Nerazčističen problem pri spremljanju omenjene skupine ostajajo predvsem njihova potovanja v tujino, predvsem v vzhodnoevropske države.

V letošnjem letu se je "BERTOK" angažiral

predvsem v zvezi s publiciranjem svojih spominov na Goli otok, pri čemer je imel stike s posamezniki iz uredništva revije "Mladina" in "Primorskih novic" in jim besedilo tudi odstopil v objavo. Jesenske dogodke v SFRJ je komentiral le v svojem družinskem krogu. Zaradi zdravstvenih težav je letos manj potoval, pisne stike pa je imel le z "DUROM" in IB emigrantom Milanom KALAFATIČEM. V Umagu se je sestal tudi s "KADIJO", kateremu je odstopil pisno gradivo. V ožjem okolju, kjer biva, nima vpliva in je praktično nepoznan.

Nadzor SDV nad nosilci sovražnega delovanja z birokratsko dogmatskih pozicij ni potrdil njihovega organiziranega povezoivanja.

Naloge iz programske usmeritve so bile v večini realizirane.

Med letom je bila omenjena struktura spremljana v okviru 1 OR, 4 OO, 2 DVN. Ukinjenih je bilo 1 OO in 5 DVN.

Delovanje omenjene strukture je spremljalo 12 sodelavcev in 26 virov.

Nosilci birokratsko dogmatskih idej so bili spremljani pretežno preko PTS, ki so pri glavnih nosilcih opravičila svojo smotrnost. Operativne pozicije so nudile pomembnejše podatke zgolj za potrjevanje stališč in ocen o delovanju omenjene strukture.

C. Aktivnost nosilcev klerikalističnih koncepcij

V delovanju RKC v Sloveniji, ki je tudi v letu 1988 sledilo pred leti začrtani politiki cerkve do družbe, je prišlo do nekaterih sprememb, ki se kažejo na eni strani predvsem v intenzivnejšem poseganju cerkve in njenih predstavnikov v družbeno in politično dogajanje, povezoivanju in sodelovanju cerkve s posamezniki iz vrst ostalih oponentskih skupin ter na drugi strani v prizadevanju vodstva RKC, da politiko do družbe uresničuje tudi preko laikata, zlasti izobraženih laikov. Kljub takšni aktivnosti se vodstvo cerkve načrtno izogiba vsakršnih konfliktov, ki bi lahko porušili doseženi nivo in kvaliteto odnosov z družbo oz. institucijami političnega sistema.

V okoliščinah zaostrovanja družbene krize ter procesov demokratizacije družbenega življenja je vodstvo RKC znalo poiskati svoj prostor oziroma možnost za večji vpliv na javne zadeve, večjo prisotnost v javnosti na sploh, zlasti pa večjo možnost delovanja na izvencerkvenem področju, čemer prilagaja tudi metode svojega delovanja.

V tej smeri je aktivnost cerkve oziroma njenega

vodstva prihajala do izraza predvsem z vključevanjem v javno razpravo o ustavnih spremembah, stališčih in aktivnostih glede sojenja četverici, zanimanju za družbena gibanja mladih in opozarjanju na krizo nekaterih moralnih vrednot. Tudi v letu 1988 je cerkev nadaljevala z angažiranjem vernikov, predvsem vernih izobražencev, ne le pri notranjecerkvenih razmerah, ampak predvsem pri vključevanju v vsa aktualna družbena dogajanja. Pri tem je izstopala aktivnost vodstva ljubljanske škofije, ki je intenziviralo aktivnost na področju laiškega apostolata, kar se kaže tako v delovanju Medškofijskega odbora za študente (MOŠ), Medškofijskega odbora za izobražence (MOI), Škofijskega referata za versko izobraževanje laikov kot tudi aktivnosti posameznih izobraženih laikov.

V odnosu do ostalih oponentskih struktur je vodstvo pokazalo večjo odprtost za stike s posamezniki iz teh struktur, poleg tega pa tudi podprlo nekatera njihova konkretna prizadevanja in akcije.

Poleg intenzivnih stikov, zlasti vodstva RKC z Vatikanom, predstavniki številnih mednarodnih cerkvenih organizacij, tujimi novinarji in diplomati, ki so v razgovorih in intervjujih želeli dobiti ocene o politični in ekonomski situaciji v Sloveniji in Jugoslaviji in o položaju cerkve, so bili v letu 1988 intenzivni tudi stiki neprofesionalnega dela cerkve, zlasti vernih izobražencev (MOI, MOŠ) s podobnimi mednarodnimi katoliškimi organizacijami.

V letu 1988 je služba DV spremljala aktivnosti vodstva RKC, predvsem nadškofa ŠUŠTARJA in njegovih najožjih sodelavcev, njihove stike in sodelovanje s predstavniki ostalih opozicijskih struktur ter vpliv zunanjih struktur na politiko cerkve do naše družbe, vzporedno pa tudi delovanje nižjih duhovnikov, ki v svojem delovanju sledijo politiki vodstva RKC.

Vse pomembnejše akcije oziroma aktivnosti tako profesionalnega kot neprofesionalnega dela cerkve so bile zaznane pravočasno, vendar je še vedno večina varnostno relevantnih ugotovitev o delovanju RKC pridobljena z OTS.

Sovražno aktivnost s pozicij klerikalizma je SDV v letu 1988 spremljala v okviru 18 operativnih obdelav in 1 DVN, od tega so bile med letom zaključene 3 operativne obdelave (OO "ŠTAB CELJE", OO "ŠTAB NOVO MESTO", OO "PARIZAN" in DVN "PEK"). Za spremljanje te aktivnosti je bilo angažiranih 52 sodelavcev in 82 virov ter koriščeno 16 PTS, 40 KTT in 41 PK.

D. Izpodkopavanje ekonomskih osnov družbe

Značilnosti letošnjih gospodarskih gibanj izhajajo iz nadaljnega padanja ekonomske moči in učinkovitosti posameznih subjektov, zaostrovanja ekonomskega in socialnega položaja delavcev in iskanja "zasilnih izhodov" v smeri preživetja in v upanju na spremembe, ki jih napoveduje reforma v letu 1989. V drugi polovici leta so se na nekaterih področjih pokazali tudi negativni učinki zapletenih političnih razmer in nasprotij med posameznimi republikami, kar je dodatno vplivalo na slabšanje ekonomske učinkovitosti posameznih OZD.

SDV je bila preko svojih operativnih pozicij prisotna predvsem na področju ekonomskih odnosov s tujino, kjer se je pričakovalo največ anomalij in kjer - po spoznanjih iz preteklosti - nastaja največ možnosti odlivanja družbenega kapitala v zasebno sfero oziroma v tujino. Preventivno operativno pokrivanje znanih žarišč in odkrivanja novih je potekalo v okvirih nalog OR "RONDO."

Na področju poslovnega sodelovanja s tujino se je nadaljevala praksa sklepanja pogodb o dolgoročni proizvodni kooperaciji, ki z malimi izjemami bazira na kontokorektnem obračunu medsebojnih blagovnih in finančnih obveznosti, s čemer je zagotovljeno kolikor toliko normalno poslovanje s tujino. Tovrstno poslovanje pa omogoča tako zadrževanje ustvarjenih efektov v tujini, kakor tudi izmikanje dela teh sredstev iz neposredne kontrole s strani samoupravnih organov matične OZD. Oboje predstavlja nezakonito poslovanje.

Kritične razmere v domačem gospodarstvu vzpodbujajo posamezne gospodarske subjekte, tako družbene kot zasebne, k večjemu angažiranju v tujini. To splošno ugotovitev potrjujejo sledeče ugotovitve:

- Predvsem veliki proizvodno-trgovski sistemi "SLOVENIJALES", "LESNINA" "GORENJE", "ISKRA", "MERCATOR" idr. intenzivno, razvijajo različne oblike lastnega angažiranja v tujini in si tako zagotavljajo boljše pogoje pri vključevanju v mednarodni trg. Prisotna je določena tendenca "umika" sredstev izpod ingerence domače zakonodaje, za kar je posebno prikladna holdinška organizacija. (Po informacijah SDV ima ustanovitev Holding podjetja "SLOVENIJALES" s sedežem na Dunaju, izključno ta namen.) Zaznana je krepitev mešanega podjetja

"UNIMERCAT" München (prej "INTERMERCATOR"), v katerega so v tem letu pristopili kot partnerji še "ELEKTROKOVINA" Celje, "LUKA" in "CIMOS" Koper, razmišljajo pa o pristopu tudi v "METALNI" Maribor, Firma "UNIMERCAT" se na ta način krepi, ni pa še razjasnjena vloga lastnika nemškega dela firme "INTERMERCAT" MAUKO Kazimirja, emigranta iz SR Slovenije.

- Očiten je tudi beg zasebnega kapitala, predvsem v zamejstvo. V tem letu se je pojavilo v neposrednem zamejstvu (predvsem v Celovški kotlini) preko 100 malih (trgovskih) firm, katerih lastniki so jugoslovanski državljani. Njihov ekonomski interes je v poslovanju s SFRJ ter zaslužek na proviziji, kot struktura pa predstavljajo za avstrijske varnostne organe močno ranljiv segment, katerega bi se dalo pridobiti za delo proti SFRJ.

- Slabšanje političnih in ekonomskih razmer v SFRJ se je odrazilo tudi v nekaterih poslovnih krogih v tujini. Predvsem upada zaupanje v jugoslovanske partnerje, kar se kaže v določenem obojavljanju pri sklepanju poslov, pa tudi postopnem umikanju iz jugoslovanskega trga (turizem). Pridobljene informacije kažejo tudi na nezaupanje do naših bank v tujini (tuji partnerji se umikajo iz "ADRIA-BANK" na Dunaju, podobno razmišljajo v LHB Frankfurt), negotova pa je prihodnost LBS New York po "čikaški aferi".

SDV se je v tem letu resneje srečala s problemom informacijskih sistemov in z vrsto varnostno relevantnih okoliščin na tem področju. Poleg že poznane problematike v zvezi z "ISKRODELTO" (POO "ROM") se je pojavila nova v Mariboru, kjer je Računalniški center Univerze Maribor (RCUM) na natečaju pridobil projekt zveznega informacijskega sistema znanstvenih in tehnoloških informacij. Prisotna so sledeča varnostno-relevantna vprašanja:

- razpolaganje z ogromnimi materialnimi sredstvi (možnost zlorab, osebne okoriščenja in odliva sredstev v tujino);
- protiobveščevalna zaščita sistema;
- možnosti kršenja določil o prepovedi izvoza ali reeksporta strateške opreme v VED.

V zvezi s tem so bile pridobljene začetne informacije in vzpostavljen pristop za nadaljnje operativno delo, ki bo, glede na pomembnost informacijske tehnologije, nujno tudi v širšem prostoru.

Vzporedno s splošnimi pripravami na gospodarsko in družbeno reformo (sprejetje ustavnih

dopolnil, priprava nove "gospodarske" zakonodaje in spremljajoče družbene aktivnosti) so se nekatere OZD že aktivno pripravljale za preobrazbo, zlasti pa v smeri pridobitve tuje akumulacije za ustanovitev mešanih podjetij. Vse priprave so končane v IMV Novo mesto, ki bo ustanovil mešano podjetje z "RENAULTOM", aktivno dela na ustanovitvi mešanega podjetja "ISKRA-TELEMATIKA" (SIEMENS, ZRN), priprave pa tečejo tudi v nekaterih drugih DO.

SDV je pridobila nove elemente, ki kažejo na zlorabe v maloobmejnem poslovanju in v stikih s slovensko narodnostno skupnostjo v zamejstvu. Odkriti so bili "črni fond" v Založništvu tržaškega tiska (ZTT) v Trstu in identificirani posamezni akterji nezakonitega poslovanja s sredstvi iz poslovnih povezav med gospodarskimi subjekti v SFRJ in firmami v zamejstvu. Podobne situacije se kažejo tudi v goriškem zamejstvu, kjer še ni natančnejšega vpogleda v vlogo DO "PRIMEX" iz Nove Gorice.

V prostoru SR Slovenije se je v tem letu eksponiral Rajko T. MILUTINOVIČ, državljani SFRJ in ZDA, ki nastopa kot lastnik ali solastnik več firm v tujini. V povezavi z nekaterimi posamezniki v DO "SCT", "SLOVENIJALES" in "PERUTNINI" Ptuj se skuša uveljaviti kot sovlagatelj v turistične objekte, za kar je v Ptuj registriral obrtno dejavnost - agencijo za turizem in hotelirstvo "KURENT". Po dosedanjih ugotovitvah SDV gre za prevaranta mednarodnih dimenzij, kar bo služba z operativnim delom skušala dokazati in zadevo ustrezno realizirati.

Število nezadovoljstev in prekinitev dela (stavk) se je v letu 1988 znatno povzpelo. Osnovni vzroki nezadovoljstev so bile slabšajoče se ekonomsko - socialne razmere, drastičen padec življenjskega standarda vedno širših slojev prebivalstva in negotovost glede prihodnosti v nekaterih najbolj kritičnih sredinah. Delavci so na zborovanjih postavljali tudi druga vprašanja, predvsem v zvezi s slabo informiranostjo, slabimi medsebojnimi odnosi in nezaupanjem v poslovodne organe. Najširši obseg je dobila stavka delavcev mariborskega industrijskega bazena, na katero so se skušali "nalepiti" posamezni elementi meščanske desnice, ki so imeli namen izkoristiti nezadovoljstvo delavcev za uveljavitev svojih ciljev.

Delavci gradbenega podjetja GPG Grosuplje so svoje nezadovoljstvo izrazili z dvema pohodoma pred Skupščino SRS osnovna zahteva je bila dvig osebnih dohodkov.

Od meseca aprila se je vleklo nezadovoljstvo strojevodij ŽG Ljubljana, TOZD Vleka vlakov. Strojvodje postavljajo zahteve po znatnem zvišanju osebnih dohodkov, poleg tega pa zahtevajo tudi ureditev vrste sistemskih, organizacijskih in kadrovskih vprašanj znotraj ŽG. SDV je pravočasno identificirala pobudnike in najaktivnejše zagovornike stavke in opozorila na priprave generalnega štrajka strojevodij konec decembra 1988.

SDV ima na področju IEOD registriranih 93 sodelavcev in 460 virov. V teku leta je bilo na novo registriranih 11 sodelavcev in 73 virov, od tega v tujini 20 sodelavcev in 21 virov.

Stanje registriranih zadev je bilo 1. 1. 1988 naslednje: 7 OO, 4 POO, 8 OA, 1 DVN in 3 OR. Med letom so bile izregistrirane 1 OO, 1 POO in 1 OR. Uvedena ni bila nobena nova registrirana zadeva, tako da je stanje 31. 12. 1988 naslednje: 6 OO, 3 POO, 8 OA, 1 DVN in 2 OR.

E. Sovražno delovanje s pozicij albanskega iredentizma in nacionalizma

Tudi v letu 1988 se je nadaljevala aktivnost s pozicij albanskega iredentizma in nacionalizma. Večina pripadnikov albanske narodnosti na našem območju meni, da mora Kosovo dobiti določeno obliko samostojnosti (republiko), vendar z iredentističnih in nacionalističnih pozicij delujejo le ekstremni posamezniki in skupine.

Ugotovitve kažejo, da vse večje število oseb albanske narodnosti prihaja na naše območje (predvsem obmejna področja), kjer iščejo zaposlitev in se po krajšem času vračajo domov. Svoje bivanje izkoriščajo predvsem za ilegalne prehode državne meje.

V letošnjem letu so posamezniki iz vrst albanske populacije skušali plasirati v okolje ideje, da bi tudi sami pripravili določena zborovanja, procese demokratizacije v SR Sloveniji pa so "izenačevali s svojimi prizadevanji" za "neodvisno Kosovo".

Ugotovljeni so bili posamezni primeri ko je šlo za prenos orožja, kjer so začetni podatki nakazovali na sum, da gre za organizirano tihotapstvo za potrebe kontrarevolucije na Kosovu.

Zaradi suma delovanja s pozicij albanskega nacionalizma in separatizma je bila nad občanom albanske narodnosti iz Kopra uvedena P0, vendar do sedaj še ni potrjen oziroma ovržen sum sovražnega delovanja.

Pri spremljanju nosilcev v okviru OO "FUS-TAN" SDV ni prišla do ugotovitev, da so nosilci

svoja stališča revidirali, skoraj v celoti pa ji je uspeli identificirati njihove zveze doma in v tujini. Posamezniki nudijo svojim sonarodnjakom neprijavljeno bivanje. Najverjetneje vzdržujejo "punkt" za ilegalno prehajanje državne meje na območju Raven na Koroškem.

V okiru PO "DRITA" so bile ugotovljene zveze nosilcev s tujino, predvsem z ZR Nemčijo. Do sedaj še ni bil potrjen sum sovražnega delovanja. Pri operativnem spremljanju nosilcev PO "BRATJE" ni bil potrjen sum sovražnega delovanja in organiziranja na podlagi albanskega nacionalizma in iredentizma.

Zaradi utemeljenega suma, da tihotapi orožje in devizna sredstva za potrebe iredente na Kosovu, je SDV smo spremljali SYLA Banusha in njegove zveze. Zadeva je bila kazensko realizirana, pri čemer pa ni bil potrjen sum povezave z iredento na Kosovu.

Dosedanje ugotovitve o aktivnosti BYTYQI Esada iz Nove Gorice bodo dopolnjene z novimi operativnimi ugotovitvami, na osnovi katerih se bo možno odločiti za nadaljno operativno postavitev.

V sodelovanju z VS JLA je SDV operativno spremljala VESELI Ganija in SULEJMANI Ilmija iz Celja, vendar ni bilo ugotovljenih pozitivnih rezultatov.

Preko sodelavca je bil vzpostavljen stik s pripadnikom albanske narodnosti ADEMI A. iz Postojne in pripadniki albanske narodnosti iz Tetova, ki so se ukvarjali s preprodajo mamil. Zadeva je bila v Tetovu kazensko realizirana.

Na območju Murske Sobote je ugotovljeno, da ADEMSEFI NYHIJA občasno sovražno izpada in se zavzema za podporo iredentistov na Kosovu, prav tako pa je v letošnjem letu potoval v LR Albanijo in Avstrijo ter ČSSR.

Ugotovljeno je, da sta brata ZOGAJ Enver in Nezir iz Maribora povezana s posamezniki iz vrst sovražne emigracije v Švici. Sum sovražnega delovanja pa zaenkrat še ni potrjen.

Problematika je bila spremljana v okviru OA "ENOTNOST II", 2 OO in 2 PO.

Sovražno aktivnost s pozicij albanskega iredentizma in nacionalizma je spremljalo 18 sodelavcev in 34 virov.

V veliki meri je bila aktivnost posameznikov zadokumentirana z operativnimi pozicijami, medtem ko so PTS dajala bolj obrobne podatke. Uporabljeno je bilo tudi sledenje, observacija in poizkus operativnega kombiniranja.

F. Sovražno delovanje z nacionalističnih pozicij

Sovražno delovanje z nacionalističnih pozicij je SDV v letošnjem letu spremljala v okviru OR "JANEZ" in OR "MIODRAG". V programskem obdobju je bilo ugotovljeno poslabšanje med-nacionalnih odnosov.

Že v začetku leta so bili na celotnem območju SR Slovenije opredeljeni punkti in okolja, kjer bi ob večjih izbruhih nezadovoljstva lahko prišlo do nacionalističnih sovražnih pojavov. Pri ocenjevanju slovenskega nacionalizma je ugotovljeno, da je le-ta ob čedalje večjem zaostrovanju družbenih razmer vedno bolj latentno prisoten.

Ugotovljeno je povečano število raznih napisnih akcij, ki so se najpogosteje pojavljale ob dogodkih v zvezi s sodnim postopkom zoper četverico. Na iniciativo posameznih CSDV so se na UNZ formirale posebne skupine, ki so ob napisih s sovražno nacionalistično vsebino koordinirale delo pri razčiščevanju in iskanju storilcev.

Na območju Krškega so bile v okviru OR "JANEZ" realizirane naloge pri operativnem spremljanju študenta.....,¹⁴ ki je bil povezovalc in ideolog skupine mlajših nacionalistično orientiranih oseb. V sodelovanju z milico je bilo opravljeno razčiščevanje ozadja in okoliščin sovražne a izpada člana omenjene skupine URH Valentina. Ob incidentu fizičnega napada štirih mladincev iz območja Brežic na vojaka, je bilo ugotovljeno, da gre za nacionalistično reakcijo na družbene dogodke.

V začetku leta 1988 sta bili v Domžalah odkriti dve skupini mlajših oseb, ki sta razširjali lepake in pisali napise s sovražno vsebino s pozicij slovenskega nacionalizma katerih iniciator in vodja je bil dijak POVŽ Peter iz Domžal.

Na območju Trbovelj je SDV v okviru spremljala štiri izdiferencirane posameznike, ki so v preteklosti nastopali z nacionalističnih pozicij. Pri .... in ..... ni bil potrjen sum sovražnega delovanja, medtem ko sta bila v preventivnem smislu spremljana .... in ....¹⁵ zaradi vzbujanja nacionalne nestrpnosti v okolju kjer živita.

Rezultat preventivnega dela v okviru OR "MIODRAG" je izdiferenciranje novinarja Krsta BJELIČA, odgovornega urednika BORBE v Zagrebu kot nosilca idej s pozicij srbskega nacionalizma; Kot njegovo zvezo je bila izdiferenciran VELJKOVIĆ Božidar, predavatelja SLO in DS

na Ljubljanski univerzi, ki nastopa kot nosilec nacionalističnih in unitarističnih idej. Dosedanja spoznanja kažejo na to, da iščeta somišljenike iz vrst oseb srbske narodnosti na našem območju.

Prav tako so bili pridobljeni podatki, da je NEDIČ Grujica iz Postojne šovinistično opredeljen do pripadnikov drugih narodnosti pri čemer simpatizira s srbsko ekstremno emigracijo.

Kot poizkus neprimerne vzbujanja nacionalnih konfliktov je bil zaznan tudi pojav anonimnega pisma najvišjim državnim organom o zatiranju srbskega življa v delu Bele krajine (Bojanci) in primer zbiranja peticije v podporo organiziranju mitinga solidarnosti v Ljubljani.

Na območju Murske Sobotne so bile pridobljene ugotovitve, ki kažejo na sistematično stopnjevanje zahtev po širjenju svoboščin za pripadnike madžarske narodnostne skupnosti v Pomurju. Najizrazitejši primeri madžarskega in slovenskega nacionalizma so bili prav v šolstvu (dvojezična območja) in ob javni razparavi o programu "Radia Murska Sobota" Na območju Maribora je SDV sodelovala pri razčiščevanju šestih primerov konfliktnih situacij s pripadniki JLA.

Slovenski in ostali nacionalizmi so bili v letošnjem letu spremljani v okviru 1. OO, 3. PO, 2. OR IN 1. DVN.

Dokument št. 5:¹⁶

Del poročila Službe državne varnosti za leto 1989

DRŽAVNA VARNOST
DRŽAVNA TAJNOST

IV. DEJAVNOST PROTI USTAVNIM TEMELJEM SFRJ IN SRS

Delo SDV je bilo na področju zoperstavljanja delovanju proti ustavnim temeljem SFRJ in SRS usmerjeno predvsem na odkrivanje, spremljanje ter preprečevanje dejanj, ki so vsebovala elemente nacionalnega, rasnega in verskega sovražstva in nestrpnosti (nacionalizmi vseh vrst in oblik, klerikalizem), sum organiziranega ilegalnega delovanja proti ustavnim temeljem SFRJ in

¹⁴ Ime je prekrila Sova.

¹⁵ Imena je prekrila Sova.

¹⁶ Arhiv Sove.

SRS, posebna pozornost pa je bila namenjena tudi varstvu gospodarskih interesov SFRJ in SRS ter varovanju ekonomskih interesov s tujino. V vseh omenjenih vsebinskih sklopih se je SDV najbolj angažirala pri raziskovanju povezav in ozadij, ki bi iz tujine spodbujale nezakonito in protiustavno aktivnost na področju SRS in SFRJ, saj znotraj meja SR Slovenije ni bilo odkrite organizirane protiustavne dejavnosti. Ugotovljenih stikov posameznikov s tujimi institucijami ter njihovimi predstavniki, vladnimi in nevladnimi organizacijami ter posamezniki iz vrst slovenske ekstremne emigracije, pa SDV ni uspela do konca pojasniti.

Proces proti četverici je tudi v letu 1989 povzročil vrsto vzporednih dogajanj, ki so posredno ali neposredno vplivale na učinkovitost dela SDV (ugotavljanje ozadja in posledic procesa pred posebno skupščinsko komisijo, omejitve uporabe nekaterih metod in sredstev dela SDV, ...). Pri tem je imela določen vpliv tudi siceršnja, vse večja demokratizacija in odprtost naše družbe. Tako organi za notranje zadeve, v njihovem okviru pa tudi SDV, zaradi predvidenih ustavnih sprememb in sprememb kazenske zakonodaje, pa tudi večje družbene tolerance, niso reagirali oz. represivno ukrepali v primerih, ki so bili glede na veljavna ustavna in kazenska določila pregonljivi (npr. 133. člen KZ SFRJ ...).

A ZOPERSTAVLJANJE ORGANIZIRANEMU ILEGALNEMU DELOVANJU PROTI TEMELJEM USTAVNE UREDITVE SFRJ IN SRS

V skladu z novimi Pravili o delu SDV na področju odkrivanja in preprečevanja dejavnosti, usmerjene proti temeljem ustavne ureditve SFRJ in SRS, je SDV več ali manj opustila termin meščanska desnica, ki tudi z delovnega in strokovnega vidika ne omogoča več identifikacije oseb, ki bi delovale proti ustavni ureditvi SFRJ in SRS. Tako je na tem področju spremljala dejavnost posameznikov iz oponentskih struktur, ki so se že v preteklosti eksponirali kot zagovorniki idej anarholiberalizma, ultralevičarstva, liberalizma in buržoaznega pluralizma, bistvene ideološke postavke omenjenih, sicer različnih idejnih tokov pa ohranjajo še naprej. Njihov glavni cilj je bil doslej radikalna kritika in kompromitacija zveze komunistov, organov oblasti ter sprememba obstoječega ustavnega reda kot končni cilj. V zadnjem času pa skušajo kot del opozicije,

organizirane v različnih političnih zvezah in organizacijah, resno poseči v boj za oblast. Pri tem so indikativne njihove povezave s tujimi varnostno zanimivimi posamezniki in institucijami, kjer želijo pridobiti politično, medijsko in finančno podporo.

Kljub očitni ideološki heterogenosti, ki je tudi ena od splošnih značilnosti posameznikov in skupin, ki nastopajo z zahtevami po parlamentarni demokraciji zahodnega tipa kot osnovnemu pogoju pri vzpostavljanju civilne družbe, konfederativni družbeni ureditvi itd., njihovo delovanje v preteklosti ni bilo nič manj učinkovito, še posebej, ko je šlo za javno kritiko institucij sistema in nosilcev oblasti.

Značilnost delovanja posameznikov iz teh struktur v preteklem letu je poleg silovite ekspanzije njihove aktivnosti, večjega medsebojnega povezovanja in sodelovanja tudi uporaba raznovrstnih novih metod delovanja in pritiska, s katerimi želijo krojiti ne le podobo slovenskega javnega mnenja, pač pa si tako žele odpreti prostor tudi širše, v Evropo. Osnovna premisa njihovega delovanja je delovanje v javnosti prek sredstev množičnega obveščanja, organiziranja javnih tribun, okroglih miz, simpozijev ipd. Vse doslej je bila njihova osnovna dejavnost zajeta predvsem na publicističnem področju, zato političnega aktivizma v pravem pomenu besede ni bilo zaslediti. V zadnjem obdobju pa se posamezniki iz te sredine z neposrednim aktivističnim delom v nekaterih alternativnih zvezah tudi politično uveljavljajo.

Aktualizacija pobude o ustanovitvi Slovenskega svetovnega kongresa (le-ta naj bi povezal slovenski razum, kapital in znanje, seznanjal Slovence v matici, zamejstvu, istočasno pa poskrbel za trajno internacionalizacijo slovenskega vprašanja) z lanskimi študijskimi srečanj izobražencev ("Draga 89") je v oponentskih krogih naletela na ugoden odmev, čeprav so se neposredno za tem že pričele prve polemike in nesporazumi okrog sedeža kongresa. Tako se eni zavzemajo za sedež kongresa v Ljubljani, drugi pa za nevtralen teren, kamor bi lahko prišli vsi, tudi ekstremni emigranti.

SDV je sicer ugotavljala stike posameznikov s tujimi institucijami in njihovimi predstavniki, združenji, vladnimi in nevladnimi organizacijami kakor tudi posamezniki iz vrst slovenske emigracije, ni pa uspela do konca pojasniti vseh ozadij teh stikov.

Po objavi dela strogo zaupnega vojaškega doku-

menta v časopisu hrvaške ekstremne emigracije "Hrvatska domovina" je bila v letu 1989 uvedena OO s ciljem ugotoviti neznanega storilca odtujitve kopije dela vojaškega dokumenta. Z ukrepi SDV nad osebami, ki so imele možnost razpolagati z dokumentom, so bili dokumentirani številni stiki z varnostno zanimivimi tujimi institucijami, novinarji in ekstremnimi emigranti, vendar storilec ni identificiran.

V letu 1989 so se do skrajnosti zaostri la tudi nacionalna nasprotja, kar je povzročilo vrsto verbalnih in drugih oblik šovinističnih izpadov. Skupna značilnost nacionalizmov vseh vrst in oblik, ki so se pojavljala na območju Slovenije, je prepričanje o ogroženosti svoje nacionalne identitete. Te občutke so stopnjevali medrepubliški politični spori in medijska obračunavanja.

Slovenski nacionalizem se je kazal v verbalni in pisni obliki, odkriti pa so bili tudi letaki s separatistično vsebino. Zaostrene družbenopolitične razmere so v veliki meri vplivale, da so se agresivneje izražale separatistične tendence kot možnost rešitve slovenskega nacionalnega vprašanja in uveljavitve državne suverenosti Slovenije.

Letaki "Klic k upor" in pozivi ilegalne politične organizacije "Fronte za samostojno Slovenijo" so odkrito pozivali k slovenskemu separatizmu. SDV avtorjev še ni identificirala.

Spori med SR Srbijo in SR Slovenijo, še zlasti po prepovedi mitinga v Ljubljani, so povzročili, da so posamezniki - občani srbske in črnogorske narodnosti - pričeli izstopati s pozicij srbskega nacionalizma. Med njimi sta bila najaktivnejša Dragiša MAROJEVIĆ in Mihajlo ŠČEKIĆ, ki naj bi prek "Zveze za ohranitev enakopravnosti državljanov" zastopala interese, tudi politične, občanov srbske in in črnogorske narodnosti, živečih v naši republici.

SDV je precejšen del začrtanega programa realizirala, niso pa bili doseženi vsi zastavljeni cilji pri pojasnjevanju stikov s tujino.

Novopridobljenih operativnih pozicij v tem obdobju ni, uporaba OTS pa se je skrčila na najnujnejšo stopnjo in je dala pričakovane rezultate.

Po tej problematiki se vodi 7 OO, 2 OR, sodeluje pa se pri 1 zvezni OO in 1 OO SDV Srbije.

V letu 1989 se je povečala aktivnost s pozicij albanskega nacionalizma in separatizma. Nekateri ekstremnejši posamezniki in skupine so pod vplivom dogodkov na Kosovu postali agresivnejši pri svojem delovanju. Aktivnost so usmerili v Odbor za zaščito človekovih pravic na Kosovu

in kulturno društvo Migjeni. Nekateri posamezniki (Fadil DEMIRI, Salih KABASI, Naim MALJOKU in Jahir RACAJ) imajo velik vpliv na Albance, ki živijo v SR Sloveniji. Tako so v mesecu oktobru organizirali protestne shode v podporo Azemu VLLASIJU v Celju in Ljubljani. Ob ustanovitvi Odbora za zaščito človekovih pravic na Kosovu se je za agresivnejše akcije Albancev zavzemal Tajedin ALIMI, vendar je v Odboru prevladala struja, ki se zavzema za mirno, nenasilno delovanje.

Pripadniki albanske narodnosti se skoraj na vsem območju Slovenije tesno povezujejo v neformalnih skupinah. Vse več je oseb albanske narodnosti, ki iščejo zaposlitev. Tako za nekatere Slovenija postaja "zatočišče", kjer se začasno prikrivajo in pripravljajo za ilegalni prehod državne meje. V letu 1989 so ugotovljeni vse bolj organizirani ilegalni prehodi državne meje, velik interes za začasno ali stalno naselitev v obmejnem pasu in za nakup nepremičnin v tem pasu oziroma na mejnih področjih. Ugotovljeni so bili tudi posamični primeri prenosa orožja, kjer so začetni podatki nakazovali sum, da gre za organizirano tihotapstvo orožja, namenjenega Kosovu.

Pri spremljanju nosilcev OO "Fustan" je bilo potrjeno njihovo protiustavno delovanje, pomembna pa je tudi njihova indoktrinacijska vloga med občani albanske narodnosti. Po zbranih podatkih so nosilci povezani z akterji protiustavne dejavnosti na Kosovu, bili pa so tudi organizatorji protestnega shoda v Ljubljani. Skoraj v celoti so bile identificirane njihove zveze doma in v tujini, vendar pa vsebina in narava povezovanja s tujino še nista povsem razjasnjeni. Ugotovljeno je tudi, da nudijo sonarodnjakom pomoč pri ilegalnem prehodu preko državne meje.

Za nosilca PO "Drita" lani ni bilo ugotovljeno protiustavno delovanje, ni pa še razjasnjena vsebina in narava povezovanj v tujini, SR Sloveniji in širše.

Pri spremljanju nosilca PO "Trn" je bilo ugotovljeno protiustavno delovanje s pozicij nacionalizma in separatizma ter potrjena njegova indoktrinacijska vloga med občani albanske narodnosti v delovnem in bivalnem okolju. Ugotovljena je bila njegova zveza s posamezniki, ki vzdržujejo kanal za ilegalne prehode preko državne meje, ni pa bilo razčiščeno ozadje teh povezav.

Programske naloge so bile v glavnem realizirane. Problematika se spremlja v okviru 1 OA, 1 OO

ter 2 PO, in sicer z 18 sodelavci in 34 viri, upo-
rabljena so bila tudi OTS.

Aktivnost birokratske-dogmatske strukture je bila
v letu 1989 spremljana prek že izdvojenih nosil-
cev tega delovanja. Za to strukturo je značilna
pasivizacija, ki je povezana s staranjem in med-
sebojno nepovezanostjo. Čeprav je bilo to leto
politično zelo razgibano, ni prišlo do večjega an-
gažiranja te strukture. Aktivnost posameznikov je
ostala na ravni ocenjevanja aktualnih družbeno-
političnih dogodkov.

Programske naloge so bile v glavnem realizirane.
Problematika se spremlja v okviru 1 OA ter 3 OO
(predvidena je zaključitev tudi teh RTZ). Za
spremljanje njihove dejavnost obstaja 12 sode-
lavcev in 26 virov, spremljani so bili tudi preko
OTS.

B. DELOVANJE S POZICIJ KLERIKALIZMA

V delovanju RKC v Sloveniji, ki je bilo tudi v
letu 1989 usmerjeno k uresničevanju pred leti za-
črtane politike cerkve do družbe, se kažejo spre-
membe predvsem v intenzivnejšem poseganju
cerkve in njenih predstavnikov na vsa področja
družbenega in političnega dogajanja, v povezo-
vanju in sodelovanju s predstavniki opozicijskih
struktur ter v prizadevanju posameznikov iz vod-
stva RKC in nekaterih aktivnih laikov, da pri
uresničevanju politike cerkve do družbe anga-
žirajo oz. organizirajo čimveč laikov.

V okoliščinah splošne družbene krize ter vzpo-
redno s tem procesov demokratizacije, je vodstvo
slovenske cerkve našlo svoj prostor in možnost
vplivanja na večino aktualnih javnih zadev.

Kljub vedno večji prisotnosti in vplivu cerkve v
javnosti, se vodstvo spretno izogiba vsakršnim
konfliktom z družbo oz. z institucijami politič-
nega sistema ter odločno zavrača vsakršne očitke
o ponovni politizaciji cerkve v Sloveniji.

Aktivnost slovenske RKC je v tem smislu pri-
hajala do izraza z vključevanjem v večino aktu-
alnih družbenih dogajanj, pri čemer je s svojimi
stališči in dejavnostjo posredno vplivala na tok
dogajanj v naši družbi.

V letu 1989 je vodstvo cerkve še intenzivneje
nadaljevalo z angažiranjem predvsem izobra-
ženih laikov, ne le na notranjecerkvenem pod-
ročju, pri čemer je izstopala aktivnost vodstva
ljubljske škofije.

V nasprotju s prejšnjim letom so stiki vodstva
cerkve s posamezniki iz obstoječih opozicijskih
struktur v letu 1989 prerasli v konkretnije so-

delovanje ter v nekaterih primerih v skupno na-
stopanje.

Stiki vodstva RKC z Vatikanom in predstavniki
številnih mednarodnih cerkvenih in drugih orga-
nizacij v letu 1989 so še intenzivnejši, istočasno
pa so se intenzivirali tudi stiki neprofesionalnega
dela klera (predstavniki MOI, MOŠ) s podobnimi
mednarodnimi katoliškimi organizacijami.

Zelo številni so bili tudi obiski tujih novinarjev in
diplomatov, ki so v razgovorih in intervjujih s
posameznimi predstavniki cerkve želeli dobiti
ocene o vseh aktualnih družbenih dogajanjih,
tako v Sloveniji kot v Jugoslaviji.

V letu 1989 je SDV spremljala aktivnost vodstva
slovenske RKC v smeri povezovanja in sode-
lovanja z ostalimi opozicijskimi strukturami ter
zlasti vpliv zunanjih struktur na politiko cerkve
do naše družbe. Večina varnostno relevantnih
ugotovitev je še vedno pridobljena z OTS.

Problematika se spremlja v okviru 2 OR.

C. VAROVANJE EKONOMSKIH TEMELJEV USTAVNE UREDITVE SFRJ

Trend gospodarskih gibanj je bil v letu 1989 v
primerjavi s prejšnjimi leti še naprej negativen,
ob tem, da sta spreminjajoča se zakonodaja in
prehod na tržno naravnost ter pluralizem last-
nine povzročila tudi popolnoma nove procese v
gospodarstvu. Spremembe na gospodarskem pod-
ročju so se odvijale v izredno spremenljivih po-
litičnih in varnostnih razmerah v jugoslovanskem
prostoru. Kljub določenim pozitivnim učinkom
nove zakonodaje in prehoda na nove temelje
gospodarjenja (priliv tujega kapitala), pa zaradi
nedorečenosti procesi še ne tečejo tako, kot bi
lahko. Negativni učinki slabših političnih in
varnostnih razmer v Jugoslaviji so vplivali tako
na uspešno poslovanje naših subjektov znotraj
države - občasno pretrgani gospodarski stiki s
srbskimi in črnogorskimi podjetji, kakor tudi na
uspešnost naših kolektivov v poslovanju s tujino
- negativne reakcije tujih partnerjev z odlaganjem
podpisov že dogovorjenih pogodb zaradi ne-
stabilnih razmer.

Sprostitev vseh oblik osebnega dela je povzročila
hitro naraščanje števila podjetij s samostojno de-
javnostjo. Pri tem gre po dosedanjih ugotovitvah
v velikem številu primerov za bivše vodstvene
strukture, kar povzroča vprašanje odliva druž-
benih sredstev v privatni sektor, ob tem pa tudi
odliv znanja in utečenih poslovnih poti. Z vidika
zaščite tajnosti poslovnih podatkov so vprašljiva

tudi podjetja s področja svetovalne dejavnosti, saj je skozi njih možen vpogled v poslovne skrivnosti podjetij.

SDV je bila preko svojih operativnih pozicij prisotna predvsem na področju ekonomskih odnosov s tujino, in sicer v okviru nalog in ciljev OR "RONDO", "TUJEC" in "OBISK". Naraščajoči interes tujega kapitala za vlaganja v naša podjetja je zahteval intenzivnejše ugotavljanje morebitnih državnovarnostnih ozadij ponudb. Identifikacija tujega kapitala z vidika morebitne prisotnosti umazanega denarja, v zvezi s čimer so bile pridobljene konkretne ugotovitve pri ponudbah za sovlaganje v hotelski kompleks Bernardin Portorož, Marino Izola ter Steklo Izola.

Ob sovlaganjih so se neposredno, predvsem pa preko posrednikov, tudi že pojavili pritiski na zmanjšanje ocenjene vrednosti našega podjetja, kar ob ohranjenem razmerju deležev delitve dobička, zmanjšuje osnovni vložek kapitala tujca.

SDV je spremljala in preverjala sklepanje pogodb o dolgoročni proizvodni kooperaciji, pri čemer pa ni ugotovila DV zadržkov. Podjetja so se tega načina poslovanja posluževala pretežno zaradi zagotavljanja relativno tekočega poslovanja s tujino.

Podjetja so dokaj intenzivno ustanavljala svoje mešane firme v tujini, prav tako pa se je tudi povečalo ustanavljanje holdingov, kar zaradi umika družbenih sredstev v tujino in s tem zmanjšane nadzora nad njimi povečuje možnost nezakonitega delovanja. Tako so bile ugotovljene npr. malverzacije, kraja opreme in osebno okoriščenje v DE RUDIS Alžir, negativne posledice finančnih transakcij zaradi želje

po ohranitvi tržišča in prikrievanja izgube v Iskrini tovarni TTE v Turčiji.

Z vidika protiobveščevalne zaščite naših predstavništev in podjetij v tujini je bila ugotovljena prisotnost avstrijske varnostne službe v podjetju RADENSKA Sieldorf.

Zaznan je odliv zasebnega kapitala v tujino, predvsem v zamejstvo, vendar pa je tudi že opazen interes po ponovni vrnitvi v Jugoslavijo, in sicer v različnih oblikah sovlaganja. To bo zaradi kasnejše delitve dobička povečalo možnosti odliva dela družbenega kapitala v zasebno sfero.

Na področju računalništva je opazen interes vzhodnoevropskih držav v zvezi z nakupom računalniške opreme, ki je pod embargom, pri čemer ugotovitve kažejo tudi na prisotnost tujih OS - MURA Murska Sobota, GORENJE EL-RAD Gornja Radgona, RCUM Maribor.

Razmere v poslovanju po goriškem in tržaškem sporazumu so se v zadnjem obdobju v celoti spremenile, saj je zaradi liberalizacije zunanjetrgovinskega poslovanja v maloobmejnem prometu izgubilo vse prednosti. To je vplivalo tudi na zmanjšanje vloge ZTT.

Problematika se spremlja preko 3 OR, 6 OA, 2 OO in 1 POO, sodelujejo pa v 2 OR. Za spremljanje obstaja 63 sodelavcev in 123 virov.

Omenjeno sovražno aktivnost je spremljalo 6 sodelavcev in 20 virov.

Aktivnost posameznikov je bila v glavnem zadokumentirana z operativnimi pozicijami, le v posameznih primerih so bila uporabljena začasna OTS.

II. ALTERNATIVNA GIBANJA

Alternativna gibanja v začetku osemdesetih let so bila med prvimi, ki so kot del močne civilne družbe v osemdesetih letih začela sestavjati novo politično podobo Slovenije. Pred tem so meje svobodnejšega izražanja širile zlasti nekatere oblike mladinske subkulture, najprej punk, ki se pojavil konec sedemdesetih let, nato razne multi-medijske skupine (Laibach, Irwin).

Mirovna, ekološka, feministična in druga gibanja, so v glavnem izšla iz mladinskih alternativnih klubov in organizacij (Center interesnih dejavnosti mladih, ŠKUC, Forum), postopoma pa jim je začela nuditi zaščito tudi sama ZSMS. Klubi so sicer delovali še naprej in nudili prostor za alternativno dejavnost, v njihovem okviru pa sta leta 1984 nastali tudi lezbična sekcija Lilith in homoseksualna sekcija Magnus (prvi tovrstni društvi v socialističnih državah). Do leta 1983 gibanja niso bila organizirana (razen v uradnih institucijah, kot je bila Jugoslovanska liga za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov).

Mladinski kongres v Novem mestu leta 1982 je nastajajoča gibanja podprl in RK ZSMS je v začetku leta 1983 ustanovila koordinacijski odbor delovne skupine za ekološko in mirovno problematiko. Ta se je kmalu razdelila na ekološki in mirovni del (kasneje je nastal še tretji del: delovna skupina za duhovna gibanja), med konkretnimi cilji pa so bili npr. skrajšanje vojaškega roka, služenje mirovnikov v skladu z

njihovimi načeli, oblikovanje nejedrskega območja na Balkanu, odprava depozita (ki ga je tedaj Jugoslavija zahtevala od svojih državljanov za prehod meje), kontrola prodaje orožja v tujini, sprememba 133. člena kazenskega zakonika SFRJ, ki je omogočal obsodbo za t. i. verbalni delikt, odprava smrtne kazni, opozarjanje na razne ekološke probleme. Mirovna in ekološka gibanja so organizirala vrsto odmevnih akcij in protestov. Koncept civilne družbe je bil opredeljen v prilogi revije Mladina,¹⁷ ki je tudi sicer močno podpirala alternativna gibanja in jim nudila prostor za izražanje mnenj.

Leta 1986 se je popularnost alternativnih gibanj približevala zenitu, več kot 75 odstotkov anketirancev v javnomnenjski anketi jih je poznalo in več kot 45 odstotkov jih je bilo pripravljenih v njih sodelovati.¹⁸ Politični vrh jih je jemal zelo resno, njihovo usmerjenost je skrbno analiziral, ugotavljal, da družbenopolitične organizacije ne storijo dovolj za rešitev problemov, ki jih načenjajo alternativna gibanja, in za to, da bi tovrstna dejavnost zaživela pod njihovim okriljem. Ocenjeval pa je tudi, da so znotraj gibanj "zlorabe", in jim očital, da "privatizirajo" javne medije (Katedro, Tribuno, Radio Študent).¹⁹ Dodatno skrb je politikom povzročalo to, da je del kreatorjev uredniške politike v mladinskih občilih prešel v redna delovna razmerja k velikim časopisnim hišam ali odmevnejšim revijam (npr. Teleksu).²⁰

¹⁷ Prizma, št. 7, 1985.

¹⁸ Dozorevanje slovenske samozavesti, zbirka Dokumenti SJM, ur. Niko Toš, Ljubljana 1995.

¹⁹ Magnetogram 17. seje predsedstva SRS, 1. 4. 1987, razprava Andreja Marinca Arhiv predsednika Republike Slovenije.

²⁰ Poročilo o delu Sveta SRS za varstvo ustavne ureditve v letu 1986, 10. 2. 1987. Arhiv predsednika Republike Slovenije.

Dokument št. 6: ²¹		gibanja	38
Značilnosti novih družbenih gibanj v Sloveniji (analiza SDV, junij 1986)		3. Delovna skupina za duhovna gibanja	43
		a) Cilji delovanja	43
		b) Načela in oblike delovanja	44
RSNZ SR SLOVENIJE -			
DRŽAVNA VARNOST!		II. ŠTUDENTSKI KULTURNO	
Oddelek za analitično raziskovanje		UMETNIŠKI CENTER	45
URADNA TAJNOST!			
STROGO		1. Ženska sekcija Lilith	46
ZAUPNO!		2. Sekcija za socializacijo	
ZNAČILNOSTI NOVIH DRUŽBENH GIBANJ V SR SLOVENIJI		homoseksualnosti - Magnus	49
Ljubljana, junij 1986		III. SLOVENSKO SOCIOLOŠKO	
		DRUŠTVO	52
VSEBINA:			
	stran	1. Sekcija za socialna gibanja	53
PREDGOVOR	1	a) Namen in cilji delovanja	54
A SPLOŠNE ZNAČILNOSTI POJAVA NOVIH DRUŽBENIH IN KULTURNIH GIBANJ	2	b) Organizacija in program delovanja	55
		c) Aktivnost Sekcije za socialna gibanja	57
		d) Akterji Sekcije za socialna gibanja	62
		e) Ostale varnostno zanimive posebnosti	63
1. Nastanek in značilnost novih gibanj	3	IV. DRUŠTVO NOVINARJEV	
2. Nova gibanja v SFRJ	10	SLOVENIJE	65
3. Delovanje alternativnih gibanj v Sloveniji	11		
a) Oblike delovanja	13	1. Neformalna skupina novinarjev	66
b) Zgledi	14	a) Cilji in program delovanja	66
c) Varnostno indikativni vidiki delovanja	15	b) Organizacija delovanja	67
B. NOVA "DRUŽBENA" GIBANJA V SR SLOVENIJI	17	c) Aktivnost neformalne skupine novinarjev	68
		d) Akterji neformalne skupine novinarjev	71
		e) Ostale varnostno zanimive posebnosti	72
I. REPUBLIŠKA KONFERENCA ZVEZE SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE	18	C. SKLEPNE UGOTOVITVE	75
		1. Stališča, idejne predpostavke in zgledi	
1. Delovna skupina za mirovna gibanja	19	novih alternativnih skupin v SR Sloveniji	76
a) Cilji in program mirovnega gibanja v Sloveniji	20	2. Cilji in smeri možnega delovanja novih	
b) Načela in oblike delovanja	23	alternativnih gibanj v SR Sloveniji	80
c) Organizacija mirovnega gibanja v Sloveniji	25	3. Epilog	84
d) Večje akcije mirovnega gibanja	27		
e) Akterji mirovnega gibanja	34	PRILOGE:	
f) Ostale varnostne zanimive posebnosti	35	- TUJE ORGANIZACIJE, S KATERIMI SO-	
		DELUJEJO SLOVENSKI ALTERNATIVCI	
2. Delovna skupina za ekološka gibanja	37	- VODILNI PREDSTAVNIKI ALTERNATIV-	
a) Metode in cilji delovanja ekološkega gibanja	38	NIH SKUPIN (biografski podatki)	
b) Aktivnost Delovne skupine za ekološka		- OSTALI DOKUMENTI	
		PREDGOVOR	

²¹ Arhiv Sove.

Širša aktivnost mirovnih, ekoloških in drugih gibanj v svetu po letu 1980 in v zadnjih letih pojav

zametkov podobnih gibanj oziroma skupin tudi v Sloveniji, je vse bolj predmet posebne pozornosti sociologov in psihologov, ki se ukvarjajo z raziskovanjem družbenih odnosov in pojmov, več pozornosti pa novim gibanjem namenjajo tudi politične strukture, ki se vse bolj soočajo s širšo civilno iniciativo. Sleherno novo, znotraj sistema delovanja legalnih političnih institucij, gibanje ali združenje pa je hkrati tudi predmet posebne pozornosti varnostnih mehanizmov; predvsem v cilju ugotavljanja in odkrivanja možnih vzrokov in ciljev delovanja teh gibanj, skupin ali združenj z vidika aktivnosti zoper ustavne temelje države, tujih obveščevalnih služb, kršitev družbene discipline, poškodovanja tujih stvari, združevanja v hudodelske namene, povezovanja s tujimi organizacijami (terorizem, stiki s komunističnimi partijami, ...) na ideoloških in drugih predpostavkah ipd. Takšno naravnost tujih varnostnih organov potrjujejo poročila nemškega notranjega ministra idr.

Varnostne momente smo prioriteto sledili, glede na možnosti in kvaliteto zbranega gradiva, tudi v naši analizi, hkrati pa skušali, zaradi skromnega strokovnega poznavanja značilnosti delovanja teh gibanj in skupin v naših razmerah, predstaviti tudi širši družbeni vidik delovanja novih alternativnih gibanj, ki ga ne bi smeli zanemariti tudi pri opravljanju in načrtovanju strokovno varnostnih nalog.

Analiza v prvem delu predstavlja splošne značilnosti gibanj v svetu in SFRJ, v drugem pa razčlenjuje posamezne oblike oziroma zametke teh gibanj v SR Sloveniji in znotraj že institucionaliziranih mehanizmov delovanja (npr. RK ZSMS, ŠKUC, Društvo novinarjev Slovenije in Slovensko sociološko društvo). Da bi zajeli celoto neformalne iniciative občanov, smo v analizo vključili tudi dve neformalni skupini, katerih člani se pojavljajo tako ali drugače v spregi delovanja novih iniciativnih skupin, hkrati pa se poslužujejo tudi podobnih metod javnega delovanja (odprta pisma, peticije, pobude), pri uveljavljanju njihovih interesov.

V zaključnem delu opozarjamo na tiste varnostne in idejnopolitične ter širše družbene momente (stališča, načrti in cilji delovanja), ki bi jih morali upoštevati varnostni in družbenopolitični dejavniki pri opredeljevanju nalog in odnosa do novih "alternativnih" gibanj.

Analiza je pripravljena na osnovi operativno zbranih podatkov službe državne varnosti in tudi legalnih virov in dokumentov. V prilogi in sa-

mem tekstu so priložena nekatera dokumentarna gradiva, ki pojasnjujejo vsebino posameznih poglavij.

A. SPLOŠNE ZNAČINLOSTI POJAVA NOVIH DRUŽBENIH IN KULTURNIH GIBANJ

1. Nastanek in značilnosti novih gibanj

Nova družbena gibanja, katerih aktivnost v večjem obsegu ugotavljamo v 80-ih letih, ko se znova, vendar mnogo izraziteje kot v preteklosti, politizirajo vprašanja uresničevanja nekaterih splošno družbenih in človekovih potreb (mir, svoboda, demokracija, ...), predstavljajo strukturalno posebnost sodobne industrijske tako imenovane programirane družbe, v kateri odločilno vlogo v procesu družbenega odločanja, načrtovanja razvoja in informiranja prevzemajo tehnokratske in birokratske strukture. Vse višja stopnja človekovega znanja in izobrazbe in s tem tudi splošne politične zavesti prerašča v nasprotje med človekovimi družbenimi in političnimi potrebami ter potrebami, ki jih vsiljujejo tehnokratske in birokratske strukture kot občečloveške. Razvoj tehničnih predpostavk komuniciranja med ljudmi ter drugi dosežki moderne družbe širijo obseg zahtev ljudi po širšem sodelovanju v politiki (ideje o participaciji, samoupravljanju) in pri sprejemanju družbenih odločitev. Krepitvi avtoritarnih tendenc, povečanemu pritisku in refleksiji države in odtujenih političnih in vojnih aparatov, ofenzivi neokonservativnih sil in desničarskih ideologij, se lahko zoperstavijo samo družbene sile in gibanja, ki zahtevajo in nudijo samoupravljanje in ostale oblike neposredne demokracije, s katerimi širi prostor svobode ter upoštevajo in razvijajo ustvarjalni potenciali posameznika in skupnosti. Značilnost družbenih gibanj je tudi v tem, da v obdobjih splošnega družbenega napredka največkrat ostajajo v neki obliki latentnega stanja, v obdobjih družbenih kriz pa oživljajo in postajajo ofenzivnejša in politično agresivnejša ter iz stopnje podkulture prehajajo v fazo protikulturnega delovanja.

Čeprav bomo v nadaljevanju uporabljali bolj ali manj dosledno pojem družbeno gibanje, ne gre zanemariti, da našemu pojmovanju družbenega gibanja bolj odgovarja pojem množična civilna iniciativa, ki se potrjuje kot upor, protest, ugovor in pobuda (iniciativa) večjih ali manjših skupin občanov, ki sicer imajo tendence, da se pred-

stavijo ali razvijejo kot družbeno gibanje z vsemi svojimi političnimi, socialnimi, kulturnimi, ideološkimi ... posledicami. Množična civilna iniciativa (alias družbeno gibanje - op. p.) še vedno ostaja na splošno v človeškem interesu (mir, varstvo okolja, razorožitev, ...), ki se še, razen določenih izjem (npr. stranka zelenih, nekdanja stranka "nizozemskih palčkov") ipd. ni uspel artikulirati v politični interes. Množična civilna iniciativa ima sicer svoje politične aplikacije, vendar v dosedanji fazi še vedno le kot podkulturni interes ljudi, ki nimajo vpliva na sprejemanje pomembnejših družbenih vprašanj v postindustrijski ali tako imenovani programirani družbi, ki tako ali drugače determinirajo družbene odnose ter položaj in usodo človeka v njih. Ni dvoma, da lahko množična civilna iniciativa preraste v novo družbeno gibanje v pravem pomenu besede, če razumemo družbeno gibanje kot organizirano kolektivno obnašanje razrednega akterja, ki se bori zoper svojega razrednega nasprotnika v cilju družbenega vodenja zgodovine znotraj določene družbene skupnosti. Sedanja množična civilna iniciativa je v fazi tako imenovanega kulturnega gibanja. Kulturna gibanja (npr.: za mir, za novo duhovnost, varstvo okolja, za spremenjen odnos do ženske, homoseksualizma ipd.) opozarjajo na možnost pojava novega družbenega gibanja, praviloma pa javno manifestirajo in izražajo interese podkulturnega alternativnega načina mišljenja in ravnanja. Med alternativne kulturne načine, ali modele danes razvrščamo npr.:

- Hipijevsko kulturo, ki vključuje šolsko in študentsko mladino ter izobražence. Njene značilnosti so: zavračanje etabliranih kulturnih vrednot, vztrajanje na neformalnem in nekoformističnem obnašanju; oblika umetniškega izražanja je pop glasba; vrednote pa so: odkrivanje samega sebe, lastnih sposobnosti in možnosti, telesnih in duševnih, pogosto tudi s pomočjo uživanja droge, zavračanje kakršnegakoli sodelovanja v institucionalnem družbenem življenju, zagotavljanja kariere, materialnih ugodnosti ipd.

- Rokovsko kulturo, ki, podobno kot hipijevska, vključuje šolsko in študentsko mladino ter izobražence. Njene značilnosti so: zavračanje etabliranih kulturnih vrednot, radikalno zavračanje družbenih vrednot in norm, spoštovanje določenih znotrajgrupnih konvencij stila, "sila, moč" kot osnovni faktor razlikovanja s hipijevsko kulturo, čeprav pri nas ni bilo primerov izrazito širše formiranih skupin mladih rokerjev.

- Pank kulturo, ki vključuje urbano šolsko in delavsko mladino; njene značilnosti so: radikalno zavračanje družbenih in kulturnih norm, provokacija kot način življenja in pogled na svet, izjemno skupinska homogenost, uporaba preciznih pojavnih pomenskih simbolov, družbena skupina kot dejanski avtor simboličnih oblik, grupna identifikacija; obliki umetniškega izražanja sta pank glasba in glasbeni filmi o panku.

- Intelektualno "modno" kulturo, ki vključuje izobražence, študente in srednješolsko mladino. Med ta kulturni model štejemo feministična, ekološka, mirovna, duhovna in ostala gibanja, "nove romantike", "post romantike"; njihova idejna osnova je izražena skozi družboslovno literaturo, misel sodobnih popularnih teoretikov (LEVI-STRAUSS, BARTH, ...); značilnosti intelektualnih "modnih" kultur so: angažiranost, radikalno zavračanje družbenih vrednot s pomočjo drugačnega načina obnašanja ali teoretske diskusije in ustvarjalnega dela; v primerjavi z drugimi alternativnimi kulturami so pripadniki te kulture vključeni v obstoječi institucionalni "ideološki in kulturni aparat države"; pogosto menjanje popularnosti modnih kultur ima internacionalno dimenzijo, ker so pripadniki teh kultur povsod v svetu nosilci formalnega in neformalnega mednarodnega sodelovanja.

- Umetniško ustvarjalne kulturne grupacije, ki vključujejo umetnice in kulturne ter javne delavce (post-modernisti, konceptualisti, ...); značilnosti: neformalno združevanje umetnikov (novinarjev ...), vezanih na iste ideje, odpor proti vladajočim, predvsem kulturnim, pa tudi družbenim pravilom, nekonformistična orientacija; težnja po ustvarjanju lastnih medijev in institucij, izgrajen pogled na svet, ki zajema politično prepričanje, filozofsko razumevanje, umetniška opredelitev, knjižne programe ter razumevanje človeka, narave in stvarnosti sploh, ob ustvarjalnem zavzemanju za resnico.

- Disidentsko intelektualno podkulturo, ki enako kot umetniško ustvarjalna vključuje izobražence; njene značilnosti so: radikalno zavračanje družbenih vrednot in odnosa oblasti in moči v družbi, bolj s pomočjo konvencionalnih umetniških form kot s pomočjo eksperimentov, stalni spor s kulturno politiko in politiko nasploh, iskanje možnosti izven institucionalnega delovanja, fotokopiranje in razmnoževanje tekstov, združevanje s ciljem diskutiranja, organiziranje neformalnih srečanj v stanovanjih ipd. Gre za podkulturni model, ki ima že značilna obeležja

kontrakulture, ki njenim protagonistom dajejo obeležje disidentstva.

V analizi se bomo osredotočili predvsem na predstavitev značilnosti tako imenovane intelektualne "modne" podkulture kot pojava množične civilne iniciative oziroma kot ene od oblik kulturnih gibanj. Značilno za kulturna gibanja je, da se ne borijo zoper razrednega nasprotnika, marveč zoper arhaične (klasične) oblike družbene oblasti. S svojimi postopki (npr. pasivni odpor, protesti, demonstracije ipd.) napadajo politične institucije države, izražajo svoje nezadovoljstvo nad političnimi odločitvami ipd., vendar brez ambicij razredne konfrontacije. V tej obliki se znova soočamo z modificirano praktično obliko ideologije o kritiki vsega obstoječega, ki sicer sprejema legitimnost oblasti in političnega sistema, vendar zahteva več neposrednega demokratičnega, samoupravnega odločanja državljanov o temeljnih družbenih vprašanjih.

Gre torej v določeni meri za pozitivno kritiko birokratskega in tehnokratskega načina odločanja, preživelih kulturnih modelov, ... Z demokratizacijo družbenih odnosov, utrjevanjem samoupravnih oblik odločanja in drugih oblik neposredne demokracije ta kulturna gibanja hitro propadajo, razpadajo, menjajo vsebino interesov ipd. Aktivnost kulturnih gibanj moderirajo in usmerjajo praviloma intelektualistične skupine, ki so polne raznih "samoaktivistov" brez gibanja in organizacije, pa tudi vladajoče elite, ki jim je cilj posredno destabiliziranje določenega političnega sistema. Privlačnost kulturnih gibanj, pa tudi kasnejših družbenih gibanj za mladino in izobražence, ... je v okoliščini, da akterji govore o teh gibanjih kot o nosilcih svobode, enakosti, družbene pravičnosti, narodne neodvisnosti, kot o zagovornikih napredka, osvoboditve novih sil v svetu, tradicije, predsodkov in privilegijev, ter s teh pozicij tudi usmerjajo kritiko zoper obstoječi politični sistem.

Razlika med množično civilno iniciativo ali kulturnim gibanjem in družbenim gibanjem obstoji predvsem na področju odnosa gibanje - organizacija. Pripadnost določenemu gibanju, naj bo to kulturno ali družbeno, pomeni sprejemanje določenih stališč in doktrin, njihovo zagovarjanje v javnih razgovorih ter sodelovanje v aktivnostih gibanja. Razlika kulturnega od družbenega gibanja se kaže v tem, da ima družbeno gibanje tendenco, da oblikuje eno ali več političnih organizacij oziroma da osvoji in spremeni eno od političnih institucij ter da se zavzema za določene

socialne spremembe. Kulturno gibanje le javno manifestira interese določenega kulturnega modela, koordiniranje dela pa uporablja le v slabo razvitih oblikah vodenja (delovne, iniciativne skupine idr.), za širšo mobilizacijo ljudi pa uporablja predvsem sredstva javnega obveščanja, letake ipd.

Začetke novih kulturnih in družbenih gibanj beležimo v 60-ih letih, po neuspehu študentskega revolta znova ožive gibanja v sredini 70-ih let, njihova renesansa pa oživi v celoti šele v 80-ih letih. Spremljanje trendov kulturnih in družbenih gibanj kaže na določeno sprego oziroma negativno korelacijo med množično civilno iniciativo, teozofskimi gibanji in terorizmom. Neuspeh množične civilne iniciative spodbudi na eni strani pojav teozofskih gibanj, na drugi strani pa terorizma. Neuspeh slednjih dveh znova obudi množično civilno iniciativo, ki širi področje interesa.

Nastanek novih gibanj v sredini 70-ih let je pogojen z nastankom in zaostritvijo ekonomske krize, ki odločilno determinira zavest ljudi, hkrati pa krepi birokratsko-tehnokratski sistem odločanja, ki išče najkrajše in najhitrejše poti iz nastale krize. Nastanek novih gibanj spodbuja nezaposlenost (največ mladine in izobražencev), restrikcije na področju družbenih dajatev, omejevanje možnosti ter preživele in zastarele oblike izobraževanja, težave s stanovanji, nesreče z nevarnimi snovmi, nemoč uresničevanja starih in novonastalih potreb (npr.: standard, poraba, napredovanje, oddih, varnost ipd.) itd. Novi socialni, politični in družbeni konflikti povzročajo poleg novih gibanj tudi protigibanja konservativnih in drugih struktur (reagonomiko, tache-rizem, ... spremlja močna ideološka ofenziva na področju DELA - REDA - DISCIPLINE, ...), kar se potrjuje tudi na področju vzgoje, družine, izobraževanja, lastnine, varnosti ipd. Nova gibanja niso več modnost, ampak strukturna značilnost programirane družbe v krizi, ki vidijo rešitev interesov posameznika v samoupravljanju, bazični demokraciji, blokovski nerazdeljenosti, ...

Mirovna, ekološka in neofeministična gibanja kažejo interese ljudi po demokratični participaciji in družbenem angažiranju. Nasproti tem se utrjujejo in krepijo totalitarna gibanja (mas-gibanja ...), ki pozivajo na križarske pohode (panislamizem, nacionalizem ...), destruktivna pa so tudi razne sekte, ki širijo vzhodne religiozne ostanke.

Nastanek in delovanje družbenih gibanj pa pomeni tudi zavrnitev obeh svetovnih alternativ,

izrastlih iz neuspelega študentskega revolta in vse globlje strukturne krize sodobnega kapitalističnega produkcijskega načina, in sicer zavrnitev popolne politične in družbene odtujitve človeka v sodobnem svetu, ki se potrjuje v delovanju teozofskih gibanj,²² ter svetovne alternative terorizma.

Za evropski in ameriški prostor je značilen predvsem razvoj mirovnih, ekoloških, feminističnih in podobnih družbenih gibanj. Študije o ekološki ogroženosti sodobnega sveta (npr. poročilo Rimskega kluba o mejah rasti - 1972, študija Global 2000 ZDA in izjave posameznih strokovnjakov o ekološki ogroženosti sodobnega sveta), so pomembno vplivale na razvoj ekološke zavesti sodobnega človeštva. Ekologija danes predstavlja v prvi vrsti radikalna kritiko sedanje kulture in politike industrijsko razvitih družb, ekološke krize pa po mnenju nekaterih teoretikov (BAHRO) ni mogoče rešiti brez odprave konfrontacije med bloki, ki širita področje nuklearne oborožitve in s tem tudi področje nevarnosti. Za ekološka gibanja je značilno, da si prizadevajo oblikovati na vseh področjih človekove dejavnosti ekološke alternative sedanji tehnologiji, načinu gospodarjenja in kmetijstva, energetske politiki itd. Delovanje ekološkega gibanja še vedno determinirajo predvsem kratkoročni cilji, kot so npr. preprečitev izgradnje ali otvoritve določenega objekta (s fizično prisotnostjo, diverzijami, protestnimi demonstracijami, z organiziranjem referendumov, objavljanjem kritičnih tekstov ipd.), kar opozarja, da v bistvu ne gre za družbena gibanja v dejanskem, zgodovinskem pomenu, kljub nazivu, ampak za pojave javnega protesta in odpora širših skupin nezadovoljnih državljanov.

Feministično gibanje je nastalo v 60-ih letih v ZDA, kjer so ženske predhodno sodelovale z nasprotniki vietnamske vojne (črnci, študenti, hipiji, jipiji idr.), se borile v gibanju za državljanske pravice, v neodvisnem črnskem gibanju, v študentskih organizacijah, vendar se je tudi znotraj ženske populacije utrdilo prepričanje, da same predstavljajo zapostavljeno družbeno skupino. Načela, ki so se izoblikovala med ameriškimi radikalnimi feministkami, se praviloma bolj ali manj modificirana pojavljajo tudi v evropskem ženskem gibanju. "V središču pozor-

nosti mora biti lastni spol, s katerim se je potrebno solidarizirati, rešiti se je treba odvisnosti od moških in razviti lastno zavest in identiteto." V ustanovljenih novih "ženskih skupinah" v ZDA in Evropi so si ženske zastavile delo izhajajoč iz lastnih problemov: učenke proti tradicionalni vzgoji, vdove proti izoliranosti, v kateri so živele kot gospodinje, zaposlene ženske proti zapostavljenosti pri mezdah in možnostih kariere ter proti seksualnemu izkoriščanju, odmevne so bile kampanje proti posilstvu, proti prepovedi splava idr. Celotna aktivnost feministk v svojem jedru izhaja iz protislovij kapitalističnega produkcijskega načina, ki odriva žensko na obrobje družbe in jo postavlja v vsesplošno odvisnost od nasprotnega spola.

Protijedrsko, mirovno gibanje v 40-ih in 50-ih letih, ki je ponekod na Zahodu imelo izrazito enostranske blokovske poteze, je v 60-ih letih in kasneje preraslo v množično "politično nevtralnno ali vsaj "blokovsko nevtralnno", protijedrsko gibanje, predvsem humanistično in intelektualno obarvano. Tako komunistične stranke kot prokomunistični sindikati, ki so bili v 40-ih in 50-ih letih pod močnim vplivom Sovjetske zveze, so bili zelo aktivni pri organizaciji mirovnih, protijedrskih demonstracij, njihova aktivnost pa se je še stopnjevala v obdobjih rastoče napetosti med blokoma. V drugi polovici 60-ih let in skoraj vsa 70. leta mirovnega gibanja skoraj ni bilo zaznati na političnem prizorišču, kar je bilo deloma pogojeno tudi z leta 1963 sklenjenim sporazumom o delni ukinitvi jedrskih poskusov oziroma sporazumom, po katerem naj bi velesile svoje jedrske poskuse opravljale predvsem pod zemeljsko površino. Obenem pa so bila ta leta tudi na Zahodu leta ekonomske rasti, razcveta ter socialnega in političnega miru, pa tudi obdobje zblíževanja med blokoma ter upadanja mednarodne napetosti. O novem protijederskem mirovnem gibanju na Zahodu in še posebno zahodni Evropi lahko začnemo govoriti že v letu 1977, ko je v krogih NATO pakta potekala razprava o možnosti namestitve nevtronske bombe v zahodni Evropi. Po odločitvi, da do tega ne pride, je v delovanju mirovnih skupin nastalo kratkotrajno zatišje. Pogovori o namestitvi novih raket srednjega dosega v zahodni Evropi, katerim je sledil dvojni sklep NATO pakta (decembra 1979), so bili nov povod za povečano aktivnost mirovnega gibanja.

V letu 1980 je imelo mirovno gibanje pomembne razsežnosti le v ZRN, na Nizozemskem in v

^{22*} Značilnosti teozofskih gibanj v svetu in SFRJ oziroma SRS so bile celovito analitično obdelane v samostojni analizi Oddelka za analitično raziskovanje Uprave za analitiko RSNZ SRS v letu 1985.

Veliki Britaniji. Prava eksplozija mirovništva, ki je nenadoma dobilo vseevropske razsežnosti, pa je nastala v oktobru in novembru 1981. Tedaj je samo v Rimu, Londonu, Parizu in Helsinkih demonstriralo približno milijon in pol ljudi. Demonstracije so dosegle višek v času posebnega zasedanja OZN o razorožitvi (junij 1982) in se nadaljevale v leto 1983. Po množičnosti, trajnosti, intenzivnosti in "vztrajnosti" je pojav mirovništva v obdobju 1981-1983 vsaj v zahodni Evropi presegel vse dotedanje pojave mirovnega gibanja v evropski zgodovini.

Mirovno gibanje ni enotna stranka, zato so zahteve, ki jih postavljajo mirovniki v zahodni Evropi, raznovrstne, od klasičnih pacifističnih po ukinitvi služenja vojaškega roka, nasprotovanju namestitvi raket srednjega dometa, do predlogov, naj razvite države del finančnih sredstev za oborožitev namenijo razvojnim načrtom v tretjem svetu. Precejšen del zahodnoevropskega mirovnega gibanja vse bolj poudarja potrebo po samostojni vlogi Evrope ter protiblokovsko težnjo. Medtem ko je ob poudarjanju "neutrlnosti" zahodnoevropskega mirovnega gibanja, načelni protiamerikanizem še vedno dokaj prisoten v tem gibanju, v vzhodnoevropskih državah, poleg uradnih državnih institucij mirovnega gibanja, beležimo tudi porast aktivnosti neodvisnega mirovnega gibanja v teh državah, ki je odraz kljubovanja uradnim ideologijam in presega delovanje posameznikov oziroma zelo ozkih disidentskih skupin. Prav mirovniške skupine na Vzhodu so posredno ali neposredno dokaj jasno v problematiko miru vključile vprašanja, ki zadevajo demokratično odločanje o izdatkih za oborožitev, militarizacijo v vzhodnoevropskih družbah, pravico posameznika do odklanjanja služenja vojaškega roka ipd., ter opozorile, da vprašanja miru ni mogoče ločiti od vprašanja pravice do demokratičnega izražanja in spontanega političnega reagiranja ter javnega izražanja mnenj. Toleriranje delovanja neodvisnih mirovnih gibanj v vzhodni Evropi je v veliki meri propagandna poteza oblasti, po tudi odraz želje po samostojnosti nekaterih vzhodnoevropskih elit z ozirom na Sovjetsko zvezo. Tako si je npr. Mirovna skupina za Dialog, ki jo lahko enačimo z neodvisnim mirovnim gibanjem na Madžarskem, določeno mero zaščite pred represalijami zagotovila že od samega začetka svojega delovanja tudi tako, da se je povezovala z neodvisnimi, protiblokovsko usmerjenimi mirovnimi gibanji na Zahodu. Problematiko miru oziroma zahtevo

po jedrskem razoroževanju na Vzhodu in Zahodu je med svoje zahteve vključila tudi češkoslovaška disidentska skupina Charta 77. Med organizacijami, ki so poglavitne nosilke "evropskih" in neblokovskih teženj, je še posebno aktivna END (European Nuclear Disarmament - evropska jedrska razorožitev), ki je tesno povezana z Ruselovo fundacijo in ima sedež v Londonu, ki je tudi navezala stike s predstavniki neodvisnih mirovnih gibanj v vzhodni Evropi ter obveščala širšo javnost na Zahodu o njihovem obstoju in delovanju. Russelova fundacija in END sta bili tudi najaktivnejši v pripravah na prvo in drugo konferenco za jedrsko razorožitev v Evropi (1. - 4. julij 1982 v Bruslju oziroma 9. - 14. maj 1983 v Berlinu), ki sta bili shod in zbirno mesto neblokovsko usmerjenega mirovnega gibanja na Zahodu, obenem pa protiutež množičnim shodom, ki so jih v zadnjih letih organizirale razne prosovjetske organizacije, zlasti Svetovni svet za mir. Obeh konferenc se je udeležila tudi jugoslovanska delegacija.

V delovanju mirovnega gibanja posebna vloga pripada posameznim katoliškim organizacijam in skupinam ter stališčem uradne cerkve do miru. Katoliške, še posebno protestantske organizacije so bile v protijedrskem gibanju aktivne že v 50-ih in 60-ih letih, v zadnjih letih pa se je njihova aktivnost celo povečala. Značilnost njihovega delovanja je med drugim, da praviloma prikazujejo in predstavljajo problematiko oboroževanja v povezavi s problematiko tretjega sveta. Med organizacije, aktivne v mirovnem gibanju, lahko štejemo IKV (medcerkveni svet) na Nizozemskem, Aktion Sühnezeichen (akcija v znamenju sprave) v ZRN ter Pax Christi v Italiji in Belgiji. Na temo "Mir, razorožitev, mirovna gibanja" se je odzvala tudi uradna rimskokatoliška cerkev. Tako je npr. papež Janez Pavel II. v oktobru 1983 poslal osebno pismo predsedniku ZDA Reaganu in sovjetskemu voditelju Andropovu, v katerem je poudaril pomembnost pogajanj ter odgovornost obeh vodij velesil za svetovni mir; mesec dni kasneje pa je papež apeliral na znanstvenike in pohvalil "neoborožene preroke, ki oznanjajo mir" (mirovniki op. p.); z besedami: "Mir je vrednota brez meja. Od Severa do Juga, od Vzhoda do Zahoda en sam mir", pa je papež začel prvo poslanico v letošnjem letu na dan miru (1. januar), namenjeno letu miru 1986, ki ga je razglasila OZN, ter končal poslanico: "Ob letu miru pozivam vse in vsakogar izmed vas, mlade in stare, izberite mir kot veliko vrednoto, ki zdru-

žuje vaše življenje." V januarju 1986 pa je papež Janez Pavel II. dal pobudo za mirovno manifestacijo, na kateri naj bi se vsak oktober zbrali v Assisiu poglavarji in predstavniki vseh religij sveta.

Poleg navedenih gibanj vse večji pomen dobivajo tudi ostala kulturna gibanja specializiranih skupin izobražencev, katerih kritika je usmerjena zoper nekatere pomembne institucije obstoječega družbenega sistema. To so gibanja zoper zdravstvene institucije, kritično gibanja zoper vzgojnoizobraževalni sistem, zoper sodne institucije (zapori, sodišča ...) ipd. Krepijo se gibanja, ki so okupirana z vprašanji telesnih aktivnosti (rekreativna gibanja ...), vprašanji spolnosti (homoseksualizem), skrbi za ostarele, invalide idr. Pojavljajo se gibanja na področju psihologije kot npr. terapevtske šole, skupine za pomoč v stiski, antipsihiatrična gibanja itd.

2. Nova gibanja v SFRJ

Neformalno stališče nekaterih družbenopolitičnih dejavnikov, ki se sklicuje na ustavne določbe ter na zunanje in notranjepolitično usmeritev naše države, kot npr. zavzemanje za mir in razorožitve, neuvrčenost, samoupravljanje, za zagotavljanje varstva okolja, enakopravnosti žensk, objektivnosti informiranja ipd. ter delovanje posameznih zveznih ali republiških organov in organizacij kot npr. Jugoslovanske lige za mir, svobodo in enakopravnost narodov, Konference za družbeno aktivnost žensk, Komiteja za varstvo okolja SR Slovenije idr. ter delovanje SZDL kot frontne organizacije, ki naj bi zagotavljala uresničevanje posameznih interesov, pogojujejo stališča, da v naši družbi posamezna in vzporedna družbena gibanja niso potrebna.

Neuresničevanje ali nedosledno uresničevanje zastavljenih ciljev na področju varstva okolja, miru in razorožitve idr. ter pogosto birokratski odnos²³ posameznih organov in organizacij do nekaterih vprašanj ter zaprtost delovanja brez širše politizacije dela pa v veliki meri pogojujejo spontano nastajanje med mladino in izobraženci,

²³* Mnenje, da Jugoslovanska liga za mir, svobodo in enakopravnost narodov ni odigrala svoje vloge, da je v veliki meri pomenila le podaljšano roko Zveznega sekretariata za zunanje zadeve, njena aktivnost pa ni temeljila na množičnosti, prevladovalo tudi na njeni skupščini konec leta 1983. Liga ima samo dve podružnici, in sicer v Sloveniji in Hrvaški; financirana je iz proračuna, ima 3 uslužbenke, finančna sredstva pa rabi predvsem za mednarodno aktivnost.

ki so na obrobju družbenega odločanja ali zaradi drugih okoliščin ne najdejo svojega mesta v uradnih institucijah, oziroma zaradi zapletenih družbenopolitičnih razmer dvomijo v uspešnost in možnost političnega interesnega delovanja, znotraj družbenopolitičnih organizacij, posameznih alternativnih gibanj pri nas, ki zgled za svoje delovanje vidijo tudi v ekoloških, mirovniških; feminističnih in drugih gibanjih, katerih aktivnost in cilji so vedno v večji meri prisotni v mednarodni javnosti.

Podatki o ustanovitvi in delovanju družbenih gibanj v ostalih republikah niso znani, vendar pa zanimanje jugoslovanske javnosti, še posebno mladih, za družbena gibanja v Evropi kažejo tudi srečanja s Petro KELLY in Gedom BASTIENOM, predstavnikoma "zelenih; v Beograjskem študentskem kulturnem centru v času sojenja šesterici". Prvi večer sta KELLYJEVA in BASTIEN spregovorila o gibanju zelenih in ekologiji, drugi večer pa o mirovnem gibanju, sestala pa sta se tudi z beograjskimi feministkami. Interes za možnosti delovanja družbenih gibanj v Jugoslaviji kažejo tudi vprašanja, zastavljena Petri KELLY, katere odgovori so vplivali tudi na nadaljnjo aktivnost mirovnega, ekološkega in feminističnega gibanja pri nas. Na vprašanje, kaj bi postavila v kontekst programa zelenih v Jugoslaviji, je KELLYJEVA naštel: "Umaknitev vseh nuklearnih proizvodnih objektov, ukinitve vseh členov kazenskega zakonika, ki zadevajo vprašanja verbalnega delikta, možnost neopranjanja vojaške obveznosti za vse tiste, ki jim je to v nasprotju z osebnim prepričanjem, zaščita okolja (ljudi, živali, narave), pariteta 50 : 50 žensk in moških na vseh upravnih položajih (razmerje prebivalstva to omogoča) ter organizacija vidikov pasivne obrambe." Na vprašanje, ali bi v svoj zamišljeni program vključila tudi ukinitve smrtne kazni, je odgovorila, da je bila prepričana, da tega pri nas ni več, kajti abolicija smrtne kazni je eden od glavnih postulatov civilizirane družbe.

3. Delovanje alternativnih gibanj v Sloveniji

Povečan interes za konstituiranje posameznih alternativnih gibanj beležimo v Sloveniji v letu 1983, ko je bil ustanovljen Koordinacijski odbor delovne skupine za ekološko in mirovno problematiko in sta začeli z aktivnostjo neformalni skupini novinarjev in družboslovcev.

Povečan interes za ustanavljanje posameznih

alternativnih gibanj je v največji meri pogojen s počasnim in neučinkovitim uresničevanjem posameznih interesov v obstoječi družbeni strukturi, ki so v posameznih primerih zastavljeni tudi kot splošni družbeni cilji (varstvo okolja, enakopravnost žensk, svoboda izražanja, tiska, zborovanja ipd.). Oblike delovanja novoustanovljenih skupin, katerih namen naj bi bilo organizirati posamezna gibanja, pa so do neke mere tudi izraz aktivističnega študentskega romantizma ter družbeno angažiranega delovanja študentske mladine po neuspelem revoltu v letu 1968 oziroma 1971; (npr. delovanje Sekcije za iskanje alternativ pri ŠKUC, Stanovanjske zadruga Mladost, organiziranje posameznih predavanj, tribun, okroglih miz; "tednov ekologije", opozarjanje na onesnaženost okolja s posameznimi protestnimi akcijami, kot je bila kolesarska akcija v letu 1977, protest zoper sečnjo dreves v Vegovi ulici v Ljubljani ipd.).

Zametki mirovnega, ekološkega, feminističnega in drugih gibanj sodijo v kontekst delovanja mladinske alternativne scene in predstavljajo zunanjo manifestacijo dela mladinske podkulture, ki dobiva v posameznih fazah delovanja obeležja kontrakturne scene, predvsem v okviru Centra interesnih dejavnosti mladih (CIDM) v Ljubljani, Kersnikova 4,²⁴ ki poleg Radia Študent, ŠKUC in Foruma pomeni osrednjo "alternativno institucijo" in delno temelji na oceni, da ni več realnih možnosti nadaljnega delovanja preko pank (G. TOMC). Pank naj bi dal dovolj rezultatov predvsem s tem, da je povečal kritičnost razmišljanja mlade generacije" o obstoječem sistemu, totalitarnosti partije in njenega vrha ipd.". V sedanjih družbenopolitičnih razmerah pa "naj bi nastopile dejanske možnosti delovanja na ekološkem in mirovnem področju, ki postajata iz dneva v dan aktualnejša za večje število ljudi, in to ne le mladih, marveč tudi starejših" (G. TOMC).

Stalnica delovanja vseh ustanovljenih skupin (družboslovcev, novinarjev, ekologov, mirovni-

kov ...) je težnja po legalnem delovanju v okviru že obstoječih institucij oziroma družbenopolitičnih organizacij. Tako so bile delovne skupine za ekološka, mirovna in duhovna gibanja ustanovljene v okviru RK ZSMS, neformalna skupina družboslovcev je legalizirala svoje delo v okviru Sekcije za socialna gibanja pri Slovenskem sociološkem društvu, neformalna skupina novinarjev pa je skušala svoje delo legalizirati z ustanovitvijo sekcije za razvoj angažiranega samoupravnega socialističnega novinarstva pri Društvu novinarjev Slovenije.

V taktiki političnega angažiranja so se skupine odločile za v zahodni Evropi teoretično že razdelano obliko delovanja, ki izhaja iz znane parole Rudija DUTSCHKEJA, ki jo danes prakticira del leve zahodne inteligence, "POT SKOZI INSTITUCIJE". Slednja se kaže v stališču, da naj bi se skušala humanistična inteligenca čimbolj infiltrirati v uradne institucije političnega sistema ter pridobiti od političnih dejavnikov, s stališči na meji družbene tolerance, ustrezno zaupanje in pogoje za kasnejši politični nastop. Indikativna je okoliščina, da skušajo legalizirati svojo aktivnost predvsem znotraj že delujočih družbenopolitičnih in družbenih mehanizmov, za katere sami ocenjujejo, da niso politično kompromitirani oziroma da znotraj teh mehanizmov obstoji primerna liberalistična pripravljenost za politično angažiranje in radikalnejše delovanje ter za prevzemanje ali posnemanje tujih zgledov.

Kljub temu, da se omenjene skupine, kar še posebej velja za delovne skupine za ekološka, mirovna in duhovna gibanja ter Klub Lilith, v veliki meri zgledujejo po tujih mirovnih, ekoloških, duhovnih in feminističnih gibanjih ter od njih prevzemajo posamezne cilje, programske usmeritve, oblike delovanja, ipd., zaenkrat na območju Slovenije kot tudi celotne države ne moremo govoriti o množičnem pojavu posameznih (mirovnih; ekoloških,...) novih družbenih gibanj, katerih motivacijske sile spodbujajo širše nezadovoljstvo s socialnimi, političnimi ter kulturno duhovnimi potrebami, oziroma da bi imela njihova aktivnost širše politične ambicije v smislu spremembe v strukturi delitve družbene moči oziroma celo spremembe družbenopolitičnega sistema.

Nova družbena gibanja v slovenskem prostoru pomenijo predvsem interesno grupiranje posameznikov zaradi enega problema, zato bi bilo pravilneje kot o gibanjih govoriti o oblikah izražanja javnega protesta posameznikov zoper

²⁴* Dejavnost CIDM sega od tehnično-rekreativne (dva mikroročunalniška kluba, delavnice ZTKO, Akademsko planinsko društvo, Smučarski klub Akademik), založniške (uredništvo Tribune, Krt, Časopisa za kritiko znanosti, Studie Humanitatis), do vseh oblik kulturne dejavnosti kot so film (filmska sekcija, igralski studio Janeza Vajevca, skupina samostojnih filmskih delavcev BRUT-film), gledališče (gledališke skupine Ana Monro, Borghesia, Podjetje za proizvodnjo fikcije, Dobra volja, Linija sile, Abadon), glasba (video klub, posamezni bendi).

način reševanja določenih problemov, kot npr.: protest zoper graditev jedrskih elektrarn, zoper povečanje finančnih sredstev za vojaške izdatke, 133. člen KZ SFRJ, smrtno kazen ipd. Vsi ti protesti praviloma temelje na obče človeški morali in skrbi za človeka, ki interesno odgovarja mladi generaciji in aktivističnemu ultralevičarstvu, ki a priori zavrača obstoječi način reševanja družbenih vprašanj, s študijem tuje družboslovne literature pa išče alternativne modele reševanja posameznih družbenih vprašanj (civilno služba, položaj ženske, mir, varstvo okolja, ...) ter z njimi ahistorično dokazuje birokratsko-tehnokratski, nedemokratičen ali zgolj deklarativen pristop k reševanju ali odnosu do posameznih vprašanj.

a) Oblike delovanja

Značilno za delovanje delovnih skupin za mirovna, ekološka in duhovna gibanja, Kluba Lilith, Sekcije za socialna gibanja in neformalne skupine novinarjev je njihovo medsebojno sodelovanje in organiziranje skupnih predavanj, okroglih miz, tribun, zborovanj, shodov, taborov, stojnic, podpisovanje peticij, odprtih ali protestnih pisem ipd. Značilna pa je vključenost (neposredna ali preko prijateljskih zvez) njihovih najaktivnejših članov v uredništva Radia Študent, Mladine, Tribune, Problemov, Knjižnice revolucionarne teorije, Časopisa za kritiko znanosti, s svojimi prispevki ali prispevki somišljenikov pa nastopajo tudi v najširših sredstvih javnega obveščanja kot so RTV, Delo, Dnevnik, Teleks itd. Posamezniki pa aktivno delujejo tudi v okviru Univerze Edvarda Kardelja v Ljubljani, RK ZSMS ter v posameznih društvih (sociološkem, novinarskem; filozofskem ...).

Najpogostejše oblike delovanja imajo informativni značaj, ki se potrjuje v organiziranju posameznih predavanj. Kot predavatelji nastopajo najaktivnejši člani posameznih skupin, pa tudi posamezni znanstveni delavci iz Slovenije, Jugoslavije in tudi tujine. Med pogostejše oblike delovanja sodijo okrogle mize, manj pogosto pa se organizatorji odločajo za javne tribune in simpozije. Teme predavanj, okroglih miz in simpozijev se pogosto prekrivajo in včasih tudi ponavljajo (npr.: o socialistični civilni družbi; mirovnem gibanju ...).

Informativna začetna usmerjenost skupin, ki predstavlja dejansko le obliko dodatnega izobraževanja oziroma samoizobraževanja posameznikov, opozarja na zastarelost vsebin učno-vzgoj-

nih in študijskih programov v procesu srednjega in visokošolskega študija ter na neprilagojenost sodobni družbeni in interesni naravnosti mladine in izobražencev. Med oblike družboslovnega samo izobraževanja sodijo tudi prevodi posameznih del akterjev novih družbenih gibanj (npr.: mladinska subkultura, alternativna gibanja, sabotáže v industriji, ameriška postlevica, antologija anarhizma, neodvisna mirovna gibanja v vzhodni Evropi, Solidarnost ipd.), ki vsebujejo ideje in rešitve, za katere se posamezniki, ob neustreznih in nezgodovinskih razlagi, navdušijo ter iščejo praktične možnosti za njihovo realizacijo. Splošnim in začetnim informacijam praviloma sledijo med najaktivnejšimi pristaši poskusi družbenega samopotrjevanja kot "gibanja".

Zborovanja, shodi, pohodi, stojnice, tabori s spremljajočimi letaki, plakati, transparenti ipd., so v največji meri značilnost delovanja delovnih skupin za ekološka in mirovna gibanja, medtem ko aktivnost neformalne skupine novinarjev, ki je imela predvsem druge vzgibe nastanka (spori, neurejen položaj itd.), kot mirovna in ekološka gibanja, poleg tega pa nima obeležja gibanja, ampak je odraz in manifestacija splošne neurejenosti, idejne dezorientiranosti, samocenzurnosti, protislovnosti in drugih slabosti znotraj novinarskih vrst, se je potjevala v zbiranju podpisov peticij, odprtih pisem, protestov ipd. S protestnimi shodi se na konkretne dogodke najhitreje odzivata delovni skupini za mirovna in ekološka gibanja, kot npr. ob agresiji ZDA v Libiji ali ob katastrofi v Černobilu.

b) Zgledi

Pomemben zgled delovanja gibanjem v Sloveniji predstavlja aktivnost mirovnih, ekoloških, feminističnih in ostalih gibanj v tujini, s katerimi vzdržujejo osebne stike posamezni člani in tudi vodstva slovenskih mirovnikov; ekologov in drugi (npr. stiki s Petro KELLY v Beogradu v času sojenja "šesterici"), predvsem ob številnih mednarodnih srečanjih.

Slovensko mirovno gibanje se zgleduje po mirovnih gibanjih tako v vzhodnih kot v zahodnih državah. Vir nadaljnega razgrajevanja pojma socialistične družbe pomenijo teksti Johana KEANA, Christopherja PIERSONA, Alaina TOURAINA, Andrewa ARATA o socialistični civilni družbi, pomemben zgled pa predstavlja delovanje Solidarnosti na Poljskem. Po mnenju posameznikov (Frane ADAM, Darka PODME-

NIK) bo od procesa revitalizacije civilne družbe, ki pomeni razvoj v smeri političnega pluralizma, neodvisne javnosti in pravne države, bistveno odvisna usoda Slovenije in Jugoslavije v prihodnjih letih in desetletjih. Preprečevanje tega razvoja pa bi imelo za posledico tehnološki, gospodarski, socialni in splošno civilizacijski zastoj. Ideološka usmerjenost se v veliki meri kaže tudi v prevodih Knjižnice revolucionarne teorije kot so zborniki: Delavska opozicija, Pank pod Slovenci, O ženski in ženskem, gibanju, Boj proti delu, Socialistična civilna družba, in v publikacijah, programskih in drugih materialih, tujih združenj, s katerimi vzdržujejo posamezniki redne pisne ali osebne stike (npr.: UFI - delovna skupina neodvisne mirovne iniciative Dunaj; Delovna skupina za prosto neatomsko in nevojaško cono Avstrije - Dunaj; Kooperativa Longo Mai - Železna Kapla, Center za pasivno obrambo - Bad Ischl; Obrambna akcija Stuttgart; Funda - koordinacija München; Anti - Atom - Biro Diemelstadt; Iniciativa za dialog med Vzhodom in Zahodom - Berlin; Združenje za civilno službo in socialno obrambo - Dunaj; Zvezni inštitut za izobraževanje odraslih - Burg; Skupnost za mirovno pedagogiko idr.).

c) Varnostno indikativni vidiki delovanja

Poleg osebnih in pisnih stikov akterjev delovnih skupin za mirovna, ekološka, duhovna, feministična gibanja ter Sekcije za socialna gibanja in neformalne skupine novinarjev s pripadniki tujih gibanj in ostalimi tujimi državljani, ki pomenijo tudi možnost subverzivno propagandnega in drugega delovanja tujih obveščevalnih služb, so varnostno indikativni tudi njihovi stiki z oporečnimi strukturami v Sloveniji oziroma Jugoslaviji.

Kljub težnjam po neodvisnosti od ostalih struktur, je zlasti delovanje neformalne skupine novinarjev v najtesnejši spregi z aktivnostjo predstavnikov anarholiberalov, predvsem v Beogradu, kar se je še posebno izrazilo v skupnih akcijah proti sojenju anarholiberalov v Beogradu ter ŠEŠLJU, za ukinitvev 133. člena KZ SFRJ ter smrtne kazni ipd. Posamezniki pa aktivno sodelujejo v uredništvu (Alenka PUHAR) ali objavljajo svoje prispevke (Gregor TOMC, Tomaž MASTNAK) v Novi reviji.

Varnostno indikativno je navezovanje stikov Delovne skupine za mirovna gibanja z RKC in ostalimi verniki, še posebno z Jehovimi pričami v

primeru civilnega služenja vojaškega roka. Na drugi strani pa se v ustanavljanju posebne skupine za mirovna gibanja na Teološki fakulteti, katero naj bi vodil vodilni ideolog slovenske RKC Anton STRES in naj bi delovala v okviru mednarodne mirovne skupine "Justica Pax", organiziranju okrogle mize "Mir - iluzija ali uresničljiv cilj" na Teološki fakulteti (23. 3. 1984), na kateri so sodelovali tudi predstavniki Delovne skupine za mirovna gibanja, pozornosti; ki jo slovenska RKC v skladu z uradno politiko Rimskokatoliške cerkve, namenja mednarodnemu letu miru (1986), kaže tudi interes slovenske RKC za probleme miru in mirovnega gibanja. Varnostno indikativen pa je tudi poziv slovenske RKC (Tretji dan, maj 1986), da tudi mladi slovenski kristjani ne smejo mimo vprašanja, kaj lahko naredijo za mir. "Vključimo se lahko v mirovna prizadevanja, ki jih pri nas vodijo mirovne skupine v okviru ZSMS. S svojimi predlogi in delom lahko prispevamo, da bo v naši družbi bolj živa zavest o potrebni vzgoji za mir. V odnosu do vseh ljudi lahko gojimo kulturo dialoga in sporazumevanja, poslušanja drugače mislečih, sprejemanje in spoštovanje različnosti ..." Varnostno indikativno pa je tudi sodelovanje vernikov in celo vodilna vloga Vekoslava GRMIČA v Delovni skupini za duhovna gibanja, ki naj bi predstavljala organiziranje vseh vernikov, ne glede na vero in duhovno opredeljenost.

B. NOVA "DRUŽBENA" GIBANJA V SR SLOVENIJI

I. REPUBLIŠKA KONFERENCA ZVEZE SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE

1. Delovna skupina za mirovna gibanja
2. Delovna skupina za ekološka gibanja
3. Delovna skupina za duhovna gibanja

1. Delovna skupina za mirovna gibanja

Razen Jugoslovanske lige za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov ter v njenem okviru delujočih lig za mir v Sloveniji, Hrvatski, do začetka leta 1983 v Sloveniji ne beležimo organizirane dejavnosti "mirovnikov". V začetku leta 1983 je bil v okviru Sveta za mednarodne odnose Republiške konference Zveze socialistične mladine Slovenije (RK ZSMS) ustanovljen Koordinacijski odbor delovne skupine za ekološko in mirovno problematiko, ki se je ob koncu istega

leta razdelil v delovni skupini za ekološka in mirovna gibanja; v tem času pa se oblikujejo tudi posamezne delovne skupine v Sloveniji v okviru občinskih konferenc ZSMS, klubov OZN, posameznih šol in osnovnih organizacij ZSMS.

"Mirovna skupina, najprej le kot formalna delovna skupina Sveta za mednarodne odnose v mladinski organizaciji je začela ravno na tem praznem prostoru množičnega in neposrednega angažiranja ljudi za mir. Nastala je z namenom informirati domačo javnost o mirovnih gibanjih po svetu in spodbuditi mirovno aktivnost pri nas. Pobudo za njen nastanek je dal pravzaprav kongres slovenske mladine leta 1982 v Novem mestu, ki je v resolucijo zapisal podporo in vključevanje v mirovna gibanja. Že omenjeno leto 1983 je bilo čas iskanja, tipanja in oblikovanja mladinske mirovne skupine." "Potreba po tem interesnem združevanju in avtonomnem delovanju je posledica spoznanja, da človek živi v svetu nasilja, nasilja, ki je navzoče tako v medsebojnih odnosih (odnos moški - ženska, starši - otroci) kot v odnosih države do posameznika ter v mednarodnih odnosih (nacionalizem, rasizem in drugi -izmi)."

V delo posameznih mirovnih skupin pa naj bi se vključile tudi Sekcija španskih borcev v Sloveniji, Zveza društev civilnih invalidov vojne SR Slovenije idr. Delovna skupina za mirovna gibanja naj bi v tem času aktivno sodelovala v delu slovenskega aktiva Jugoslovanske lige za mir, neodvisnost in enakopravnost narodov, sodelovala pa naj bi tudi s skupinama mirovnikov v Zagrebu in Beogradu ter z drugimi mirovnimi organizacijami in skupinami v Evropi.

Aktivnost Delovne skupine za mirovna gibanja se v veliki meri prekriva z aktivnostjo Delovne skupine za ekološka gibanja, med najbolj aktivnimi oziroma kot idejni vodje pa se pojavljajo osebe, ki delujejo tudi v Delovni skupini za ekološka gibanja, Delovni skupini za duhovna gibanja, neformalni skupini novinarjev, Sekciji za socialna gibanja ter Klubu Lilith. Med omenjenimi skupinami je Delovna skupina za mirovna gibanja poleg Delovne skupine za ekološka gibanja tudi najbolj prisotna v slovenski javnosti z raznimi javnimi oblikami delovanja, kot so: informativne stojnice, mirovni tabori, protestni shodi ipd., ki jih spremljajo odgovarjajoči plakati, lepaki, značke ipd. Poleg predavanj, mirovnih stojnic, rednih plenarnih zasedanj, je Delovna skupina za mirovna gibanja posebno pozornosti namenila proizvodnji "bojnih igrač",

uvedbi depozita za prehod državne meje, vojaški paradi, ukinitvi členov kazenskih zakonov, ki zadevajo vprašanje verbalnega delikta, ukinitvi smrtne kazni, skrajšanju oziroma služenju vojaškega roka v civilni službi in s tem v zvezi konceptu civilne družbe, ki je v zadnjem času postal središčna teoretska tema tako delovne skupine za mirovna kot ekološka gibanja, neformalne skupine novinarjev, Delovne skupine za duhovna gibanja in Sekcije za socialna gibanja.

Delovanje mirovnega gibanja v Sloveniji in tudi Jugoslaviji pa je pogojeno tudi z vplivom pripadnikov tujih mirovnih gibanj, zlasti avstrijskega, nemškega, italijanskega, švicarskega (v okviru prostora Alpe-Jadran) in madžarskega, s katerimi se predstavniki slovenskega mirovnega gibanja srečujejo na skupnih sestankih, seminarjih, taborih ipd., posamezniki pa z aktivisti tujih mirovnih gibanj vzdržujejo tudi redne pisne stike.

a) Cilji in program mirovnega gibanja v Sloveniji

Aktivnost Delovne skupine za mirovna gibanja v Sloveniji temelji na programu, ki so ga člani skupine oblikovali konec leta 1983. Mirovno gibanje je bilo organizirano z namenom, da pokaže, v kakšno absurdno stanje "sta nas pripeljala oboroževanje in agresija, da zagotovi celovito razumevanje vzrokov oboroževanja in agresivnosti, obveščanje ljudi o stanju v svetu in možnosti za spremembo obstoječega, da se bori proti vsakršnemu nepravilnemu omejevanju človekove svobode, ter da si po svojih močeh prizadeva za vzpostavitev miru v svetu." Delovanje in interes mirovnikov nista določena z državnimi mejami, "saj gre za planetarna vprašanja (morebitna jedrska vojna bi prizadela vso Zemljo), vendar pa nam je slovenskim mirovnikom že od samega začetka delovanja jasno, da nas določa lastno mikro in makro okolje in da je treba opozarjati in vplivati na reševanje mirovnih vprašanj v lastni družbi, ne le na mednarodni ravni."

Program izpostavlja, da sestavni del prizadevanj za mir oziroma demokratične in pravične družbenoekonomske odnose predstavlja tudi uveljavljanje socialističnega samoupravljanja. Mirovna prizadevanja se ne omejujejo le na "spopad" z raketami in ravnotežjem strahu, katerega vzrok je politika velesil, "kajti tudi naš notranji razvoj političnega sistema socialističnega samoupravljanja se nujno zrcali v stopnji demokratičnosti in naši zunanji politiki v sklopu mednarodnih od-

nosov".

K miru oziroma drugačnemu stanju v celovitih odnosih med državami, narodi in skupnostmi v svetu ter v lastni družbi bo mirovno gibanje prispevalo:

- Z borbo za napredek demokratičnih odnosov v družbi in za razreševanje in odpravo protislovij, ki se in se bodo pojavljala v našem družbeno-ekonomskem razvoju in ki vključuje:
  - prizadevanje za uveljavitev pravic delovnih ljudi (tudi mladih), da odločajo o planiranju razvoja in pogojih ter rezultatih svojega dela;
  - prizadevanje za takšno reformo vzgojno-izobraževalnega sistema in samoupravni položaj učencev, ki bosta temeljila na razvijanju splošne izobrazbe in kritičnega mišljenja ter ustvarjalne analize procesov v družbi, ne pa na vzgoji ozkih profilov;
  - prizadevanje za razvoj koncepta SLO in DS, v katerem bodo občani in s tem tudi mladi usposobljeni in sposobni delovati v političnem odločanju in izvajanju nalog na področju obrambe in varnosti. Tak obrambni sistem mora biti temelj naših obrambnih prizadevanj. Bil naj bi resničen odraz demokratičnosti družbe in pripravljenosti ljudi, da takšno družbo branijo, ne pa sredstvo za militarizacijo družbe in represivno reševanje družbenih konfliktov;
  - prizadevanje za razvoj demokratičnega sistema javnega obveščanja in informiranja, ki pomeni neoviran pretok tako domačih kot tujih informacij in možen kritičen pristop avtorjev;
  - prizadevanje za povsem enakopravno vključevanje ljudi v družbene tokove, ne glede na raso, versko ali narodno pripadnost.
- Z borbo za uveljavitev demokratičnosti ZSMS v naši družbi, kar pomeni uveljavljanje samoupravnih interesov mladih:
  - s sprejemanjem in omogočanjem demokratičnega dialoga nosilcev različnih pogledov in stališč, z močjo argumenta in ne argumentom moči;
  - z oblikovanjem stališč na podlagi razprav in neposrednega prenašanja stališč v delegatskem sistemu, brez posrednikov, ki želijo obdržati monopol političnega predstavnštva mladih;
  - z dajanjem podpore mladim za samostojno organiziranje znotraj ZSMS kot skupnosti mladih ter ohranjanje avtonomnosti takšnega organiziranja (skupine, gibanja), ob demo-

kratičnem dialogu z organi ZSMS. Skozi ta prizadevanja se bo uveljavljala frontnost ZSMS v fronti SZDL.

- S povezovanjem z vsemi naprednimi, neuvrščeni mirovni gibanji v svetu, kar pomeni uresničevanje zgodovinske odgovornosti fronte ZSMS kot sestavnega dela gibanja neuvrščeni ter sodelovanjem s temi gibanji, ki se ne borijo samo za mir brez pristojnosti vojne, ampak tudi za novo mednarodno gospodarsko ureditev v svetu, za solidarnost z narodnoosvobodilnimi gibanji, manjšinami, za temeljno demokracijo ali participacijo, nevmešavanje v notranje zadeve drugih držav, varstvo okolja ...
  - Z organizacijo javnih prireditev v podporo mirovnim gibanjem po svetu ter naprednim in demokratičnim silam naše družbe, javno artikulacijo naše ogroženosti zaradi oboroževanja v svetu, s širjenjem politične kulture javnega nastopanja in izražanjem lastnih pogledov na odnose v svetu in v naši družbi.
  - S povezovanjem in skupnim nastopanjem v Jugoslovanski ligi za mir oziroma v okviru SZDL, z drugimi organizacijami in gibanji v Jugoslaviji, ki delujejo na tem področju, v konferenci ZSMU in drugih republiških in pokrajinskih konferencah ZSM.

Za uresničitev naštetih ciljev si je Delovna skupina za mirovna gibanja zadala naslednje naloge:

- sodelovanje z mirovnimi organizacijami v svetu, predvsem pa v Furlaniji - Julijski krajini (Italija) in na Koroškem (Avstrija);
- navezava informacijskih stikov z vsemi gibanji (preko biltenov v tujem jeziku naj bi jih seznanila o lastnem programu dejavnosti, možnostih sodelovanja ipd.);
- sodelovanje na skupnih študijskih seminarjih; taborih, predavanjih, manifestacijah ipd.;
- prizadevanje za kulturo miru in analiziranje organizacij in gibanj, s katerimi bo delovna skupina navezovala stike.

Konkretne programe izvajanja posameznih akcij je delovna skupina sprejemala na posameznih sestankih ali plenarnih zasedanjih. Tako si je npr., ob koncu leta 1983 poleg splošnega programa postavila za cilj tudi skrajšanje vojaškega roka, služenje vojaškega roka pacifistov v skladu z njihovimi načeli, odpravo depozita, oblikovanje nejedrskega območja na Balkanu, kontrolo prodaje orožja v tujino ter pomoč osvobodilnim gibanjem (PLO, SWAPO, Palestinci, Kurdi ...). V maju 1984 so omenjenim ciljem oziroma akcijam dodali še akcijo za spremembo 133. člena

KZ SFRJ, zbiranje podpisov za odpravo smrtnih kazni, izdelava peticije proti proizvodnji bojnih igrač v Jugoslaviji ter povezavo s posameznimi slovenskimi novinarji.

Kot osrednji cilj Delovne skupine za mirovna gibanja je njen vodja Ignac KRIVIC izpostavil: "Naš cilj je spremeniti družbo, oblikovati ljudi v bolj kritične, neodvisne osebnosti, vzpostavljati prakso demokratičnega dialoga, graditev politične kulture, ki je nujna za samoupravljanje."

V svojem apelu pa so člani Delovne skupine za mirovna gibanja zapisali: "Tudi TI si del sveta. Res je, da je temelj naše zunanje politike miroljubna koeksistenca, da smo člen v verigi neuvrščeni in da nimamo jedrskega orožja. Ni čudno, da nekateri menijo, da smo vsi prebivalci Jugoslavije potem takem eno samo mirovno gibanje in zato kakšnega posebnega mirovnega gibanja in pridušanja za mir ne potrebujemo. Če pristanemo na to, potem smo le tiha večina, v imenu katerih se za mir bojujejo politiki. Tako nam je mir pravzaprav podarjen in analogno temu nam bo v skrajnem primeru lahko podarjena tudi vojna. !!!!!!!!!!!!!!"

b) Načela in oblike delovanja

Poleg spontanosti, neposrednosti, avtonomnosti in pluralizma, si skupina od samega začetka delovanja prizadeva za legalno delovanje v okviru ZSMS. Tudi ob razmišljanjih o osamosvojitvi skupine izpod "tutorstva ZSMS" posamezni nosilci teh idej (MASTNAK, TOMC) poudarjajo, da bi skupina morala delovati v okviru določene institucije npr. v okviru ŠKUC ali SZDL. Na provokativen predlog o ilegalnem delovanju mirovnega gibanja je npr. TOMC odgovoril, "da je potrebno delovati tako, da si v družbi čimbolj prisoten na vseh področjih, da se te ljudje privadijo, te poslušajo, berejo, zato je potrebno čim več pisati".

Sicer pa delovanje mirovne skupine temelji na štirih načelih. "Prvo je načelo spontanosti, ki mora temeljiti na zavesti, ta zavest pa omogoča samoorganiziranje. Brez te spontanosti na osnovi zavesti (znanju in spoznanju o protislovljih družbe) so tudi institucije političnega sistema neučinkovite; namesto samoorganiziranja deluje sistem direktiv. Drugo je načelo neposrednosti: ljudje, ki delajo v skupinah ali organizacijah, naj bi svoje ideje izražali brez filtrov in posrednikov. Tretje je načelo avtonomnosti (samostojnosti): delovanje brez tutorjev; ne gre za popolno samostojnost,

temveč samostojnost, ki pomeni sprejemanje kritike na podlagi argumentov in možnosti izrekanja kritike. Četrto načelo je načelo pluralizma: možnost kritičnega soočanja različnih idej na osnovi samoupravnih interesov."

Delovna skupina za mirovna gibanja je ob svojem delu razvila številne oblike delovanja, npr.: mirovne stojnice, predavanja, mirovne tabore, mednarodne mirovne tabore, sodelovanje v Mirovnem komiteju treh dežel (delovno telo mirovnikov Koroške, Furlanije - Julijske krajine in Slovenije), posamezne projekte ("Dajte otroku možnost"), ki jih spremljajo napisi, plakati, protestna pisma (npr. izdelovalcem bojnih igrač), zbiranje podpisov simpatizerjev in možnih aktivnih članov gibanja itd. Delo Delovne skupine za mirovna gibanja naj bi vključevalo tudi:

ŠTUDIJSKO DEJAVNOST

- analiza mirovnih gibanj in institucij v svetu in zlasti v Evropi;
- poglobitev v splošne probleme svetovnega mirovnega gibanja;
- sprotne analize lastnega mirovnega gibanja, njegovih problemov in perspektiv;
- spoznavanje dejanske svetovne in domače situacije z vidika miru.

SREČANJA IN RAZGOVORE

- diskusije in sprejemanje odločitev o programu in akcijah na plenarnih mirovnega gibanja;
- razgovori delegatov mirovnega gibanja s funkcionarji ZSMS, mirovne lige, ZK, sindikata in z drugimi pomembnimi ljudmi;
- razgovori z aktivisti tujih mirovnih gibanj;
- neformalna srečanja aktivistov mirovnega gibanja z razgovori o miru, alternativni, akcijah ipd.

PROPAGANDNO DEJAVNOST

- priprava tiskovnih konferenc, na katerih bi informirali javnost o ciljnih, programu in akcijah gibanja;
- sestava informativnega biltena za slovensko in (v prevodu) za tujo javnost;
- informiranje družbenopolitičnih organizacij, v okviru katerih deluje mirovno gibanje (ZSMS, SZDL);
- informiranje v sredstvih javnega obveščanja;
- informiranje ljudi s širjenjem letakov na mi-

rovnih stojnicah;

- priprava iniciativnih skupin mirovnega gibanja na šolah, v krajevnih skupnostih, tovarnah itd.

MIROVNE MANIFESTACIJE

- priprava in izvedba mirovnih stojnic;
- priprava potujoče mirovne stojnice v okviru ustanavljanja drugih iniciativnih skupin mirovnega gibanja;
- priprava in izvedba masovne mirovne manifestacije.

Zastavljene cilje namerava Delovna skupina za mirovna gibanja uresničevati z neodvisnim razvojem znotraj ZSMS (razvoj različnih interesov mladih, demokratični dialog med gibanjem in institucijo); s pomočjo delovanja znotraj SZDL (kot člani), predvsem v okviru Lige za mir ter preko razvijanja samostojnih, specifičnih oblik delovanja, organiziranja, informiranja, združevanja, kar mora biti v skladu z osnovnimi cilji gibanja. V kolikor skupina svojih ciljev ne bi mogla uresničevati v okviru navedenih možnosti" zaradi deformacij znotraj institucij, si pridržuje pravico do javnega nastopanja in zbiranja ter pravico do svobode govora in izražanja.

c) Organizacija mirovnega gibanja v Sloveniji

Osrednje mesto aktivnosti mirovnega gibanja v Sloveniji predstavlja Delovna skupina za mirovna gibanja pri RK ZSMS, v ostalih krajih Slovenije pa so mirovne skupine ustanovljene v okviru občinskih konferenc ZSMS in klubov OZN ter posameznih organizacij ZSMS, predvsem na srednjih šolah. Aktivnost tako Delovne skupine za mirovna gibanja v okviru RK ZSMS kot ostalih mirovnih skupin se v največji meri odraža v organiziranju mirovnih stojnic, mirovnih pohodov, shodov ipd. (Koper, Radovljica, Ajdovščina, Maribor, Ptuj, Celje, Kranj, Zagorje).

Osrednji organ mirovnega gibanja je plenum, v okviru katerega naj bi delovala študijska skupina in informacijski center študijska skupina naj bi se delila v štiri sekcije: zgodovinsko, politično-ekonomsko, orožarsko in holistično, informacijski center pa v tri podskupine: prevajalci, oblikovalci, arhiv.

Osnovne celice mirovnega gibanja so iniciativne skupine, katerih naloga je animacija mirovnega gibanja na terenu, priprava propagandnih stojnic,

predavanj, okroglih miz ipd. oziroma širjenje samega gibanja. Študijska komisija naj bi iniciativnim skupinam nudila pomoč, sicer pa je delo študijske skupine individualno, pripravljala naj bi študijske in druge teoretične materiale za potrebe gibanja, Naloga informacijskega centra pa je spremljanje in poročanje o dogajanjih doma in v tujini.

Ob koncu leta 1984 je v Delovni skupini za mirovna gibanja pri RK ZSMS nastala ideja o ustanovitvi društva SR Slovenije "Gibanje za mir". V ta namen so Republiški konferenci SZDL posredovali poslovnik in statut društva. V obrazložitvi in pojasnilu za ustanovitev mirovnega društva so akterji izpostavili univerzalni pomen, mirovnih problemov v današnjem svetu, ki so "kondenzacija nakopičenih, nerešenih ekonomskih, socialnih, političnih težav in protislovij". Izpostavili so paradoksalno situacijo v Jugoslaviji, ko je na eni strani ogromno "parolarstva in praznega govorjenja, na drugi strani pa je prisotna naravnost katastrofalna apatičnost in odsotnost zavesti o miru". V zaključku so poudarili, da je delovna skupina glede na dejavnost in način priprave ter organiziranja mirovnih akcij presegla okvire ZSMS. "Natančneje organizacijska forma ZSMS ne nudi zadostne okvire za razširitev dejavnosti in se glede na svoje oblike in metode dela lahko sprevrže v zaviralno delovanje delovne skupine". Ker predlog o ustanovitvi društva SR Slovenije - "Gibanje za mir" ni dobil politične podpore, se v letošnjem letu pojavlja težnja, da bi aktivnost delovne skupine za mirovna gibanja prenesli v okvir ŠKUC. Zlasti G. TOMC zagovarja stališče, da se mora delovna skupina za mirovna gibanja organizirati zunaj ZSMS, na začetku pa takšna skupina nujno potrebuje "legalni" okvir za svoje aktivnosti, poleg tega pa delo v okviru ŠKUC zagotavlja minimalne možnosti vpletanja in "vmešavanja kroga iz politične strukture".

d) Večje akcije mirovnega gibanja

Sprva se je skupina osredotočila na posamična vprašanja kot so skrajšanje vojaškega roka, depozit, izvoz orožja, sčasoma, ko se je mirovna skupina bolj izoblikovala, so se izoblikovali tudi celoviti mirovni projekti, razdeljeni v tematske sklope. Eden temeljnih mirovnih projektov je mirovna vzgoja, oblikovanje mirovne kulture posameznika, ki bo nadomestila vladajočo kulturo nasilja v svetu. "Svet nasilja je svet odraslih, ki ga ti skozi proces primarne in sekundarne so-

cializacije na razne načine posredujejo otroku." Poleg predavanj (možnosti razorožitve, pogled kristjanov na mir in razorožitev, študijska gibanja v letu 1968-1972 in mirovno gibanje kot alternativa, leto po Orwellu, represija v socializmu, mirovna gibanja v vzhodni Evropi, vpliv zahodnih mirovnih gibanj na sodobno glasbo, podružbljanje varnosti in obrambe, obdobje nastanka KPS, geopsihološke in geostrateške razsežnosti Evrope, ...), mirovnih shodov oz. stojnic (v Ljubljani, Kopru, Radovljici, Ajdovščini, Ptuj, Celju, Kranju, Mariboru), likovno fotografskih razstav (v Domu srednjih šol na Gerbičevi v Ljubljani), projekcij filmov, mednarodnih srečanj mirovnikov ipd., so mirovniki posebno pozornost namenili izdelavi bojnih igrač, vojaški paradi in projektu civilne službe oziroma "ugovoru vesti". Akcija "Dajte otroku možnost!" je potekala od decembra 1984. Z namenom vzpodbuditi starše k razmišljanju so pripravili več informativnih stojnic in informativni letak - poziv k razmisleku ter protest proti vojnim igračam in bojnim igram. Skupina zagovarja stališča, da igrače, otroške igre kot otrokov glavni učni pripomoček, pa tudi množični mediji v procesu primarne socializacije vplivajo na oblikovanje otrokovega odnosa do samega sebe in do zunanjega sveta, vplivajo na njegov način komuniciranja in na vedenjske vzorce. "O tem dejstvu starši večinoma ne razmišljajo in ponujajo ter kupujejo svojim otrokom tudi bojne igrače in vojne igre, prek katerih izraža otrok svojo agresivnost na povsem destruktiven način, torej mu te ne pomagajo, da bi se izoblikoval v ustvarjalno humano osebnost. Tovrstne igrače, pa tudi nekateri filmi in risanke pomenijo otroku nasilno komunikacijo kot vsakdanjo in samo po sebi umevno. S tem se trpljenje, ubijanje in mučenje (Tom in Jerry) pojavi kot navidezno razvrednoteno in brezčutno in onemogoča otroku, da bi dojel pravi pomen nasilnih metod. Zato se zavzemamo za dobro - vzgojno igračo, za kvaliteten program v medijih in za uveljavljanje humane vzgoje v vzgojnoizobraževalnem sistemu, ker bo otroku le tako omogočeno, da se razvija v strpno, samostojno in kritično osebnost, ki bo znala sočloveka razumeti, z njim sodelovati in konflikte reševati na miroljuben, konstruktiven način. Kljub prenatrpanim programom v vzgojnoizobraževalnih institucijah (šolah, fakultetah) je vzgojna komponenta popolnoma zanemarjena, torej so te institucije največkrat le izobraževalnega pomena."

Pri tem projektu (gre predvsem za popularizacijo

dobre igrače) je skupina prerasla okvire svojega delovanja, saj sodeluje in povezuje ob tem različne strokovne in forumske institucije, vzgojitelje, starše, proizvajalce igrač, ... "Čeprav so to akcijo podprle tako javnost kot strokovne ustanove, pa so jo nekateri politični forumi označili kot politično neprimerno (Svet za SLO pri RK SZDL), kar kaže na prikrito militarizacijo družbe, ki se začne že v otroški zibelki."

Izdelovalcem igrač so mirovniki poslali protestno pismo, ki ga je v okviru mirovnih stojnic v Ljubljani podpisalo 2.400 ljudi, v Litiji pa 300, z naslednjo vsebino:

"Ker ne želimo vzgajati svojega otroka v nasilnega, ki bo znal sovražiti in na vse mogoče načine prizadejati bolečino in trpljenje sočloveku, SMO PROTI izdelovanju in prodajanju bojnih igrač in vojnih iger. Naj igrača da otroku MOŽNOST igrive sprostitve in ustvarjalnosti, naj ga uči o humanem življenju, ne pa o NASILJU, VOJNI, SOVRAŠTVU, SMRTI in TRPLJENJU!"

Pri vzgojiteljih, učiteljih in medijih javnega komuniciranja pa so mirovniki izpostavili vlogo in možnost, ki jo imajo s svojimi programi in učnimi načrti, ter jih pozvali k premišljeni izbiri iger, svobodnih aktivnosti, tem predavanj in oddaj, ki jih vsakodnevno podajajo otrokom in z njimi vzgajajo odrasle ljudi.

Pri pregledu uporabe bojnih igrač v otroških vrtcih so ugotovili, da je stanje zadovoljivo, žal pa so trgovine s takšnimi igračami zelo dobro založene. Mirovniki so stopili v kontakt z Zavodom za šolstvo SR Slovenije ter sodelovali na sejmu učil aprila 1985 v Ljubljani, v letu 1986 pa pripravljajo zbornik o neprimernosti bojnih igrač, ki naj bi ga prevedli tudi v tuje jezike ter z njim nastopali na mednarodnih srečanjih.

Širšo aktivnost je skupina za mirovna gibanja namenila organiziranju vojaške parade v Beogradu, za izvedbo katere je Predsedstvo SFRJ izdalo ukaz 6. februarja 1985. V ta namen je mirovna skupina pri RK ZSMS sestavila protest oziroma ugovor "Proslave in prireditve", ki je objavljen v Mladini (št. 7/1985) in na Radiu Študent, poslali pa so ga tudi Katedri, Delu, RK SZDL in RK ZSMS. Omenjeni dokument pa so s podpisi podprli tudi ljubljanski in mariborski študentje. Mirovna skupina, ki je izpostavila predvsem nedemokratičnost sprejema odločitve o organizaciji parade ter nujnost organiziranja proslav v skladu z gospodarskimi razmerami (razpoložljiva sredstva naj bi namenili prio-

ritetnim družbenim potrebam, ...), je Predsedstvu RK ZSMS predlagala sprejem naslednjih stališč:

- Da se organizira javna razprava v SZDL in vseh frontnih delih o vojaški paradi (predlog je bil podan tudi na programski seji RK SZDL 29. januarja 1985) s stališči:

- da morajo prireditve imeti oporo v razporejenju vseh delovnih ljudi in občanov;
- da morajo biti v času stabilizacije organizirane racionalno, brez nepotrebnih stroškov;
- poudarjati morajo ljudskost in demokratičnost političnega sistema socialističnega samoupravljanja;
- in da bi sredstva za takšne prireditve morali namenjati za splošne koristne objekte naše družbe.
- Zato skupina predlaga:
- da se osrednja prireditve v Beogradu ob 40. obletnici osvoboditve organizira v nedeljo, 12. maja 1985;
- da je to ljudski pohod z mitingom v Beogradu;
- da sodelujejo množično in organizirano vsi narodi in narodnosti Jugoslavije;
- da ljudje sami izdelajo transparente: o pomenu NOB in revolucije jugoslovanskih narodov in narodnosti, o lastni osvoboditvi Jugoslavije, o gibanju neuvrščenosti in njenih načelih, o socialističnem samoupravljanju kot lastni poti in neposredni oblasti delovnih ljudi in občanov, proti birokratizaciji, birokratizmu institucij političnega sistema, korupciji in drugim negativnim pojavom v naši družbi, o izkrivljanju in zakrivanju zgodovine, proti oboroževanju, vojnem, blokovski logiki pakta NATO in Varšavskega sporazuma in njenih satelitov, proti agresijam (Kampučija, Afganistan, Grenada), proti "Jaltski konferenci" kot razdelitvi interesnih sfer v svetu, o solidarnosti z narodnoosvobodilnimi gibanji v svetu in stradajočimi v Afriki, o solidarnosti z žrtvami imperialistične in hegemonistične agresije v svetu, o solidarnosti z mirovnimi gibanji v svetu, a bratstvu in enakosti jugoslovanskih narodov in narodnosti, o pravicah naših manjšin, v Italiji, Avstriji, Bolgariji, Grčiji, Albaniji.

"Takšen koncept prireditev lahko izpelje le družba in njen sistem, ki je in mora biti demokratična alternativa v svetu in obenem dokaz zrelosti delavskega razreda in občanov ter njihovih organiziranih socialističnih sil."

Koncept civilne službe je Delovna skupina za mirovna gibanja natančneje opredelila v Prizmi

št. 7/1985 (priloga Mladine, št. 33/1985). "Okvirna vsebina izraza civilna služba je v tem, da posameznik, občan, namesto da služi vojaški rok v oboroženih silah, izbere drugačno obliko služenja vojaškega roka; da opravlja delo v raznih vzgojnih ustanovah, npr. za umsko prizadete, v psihiatričnih bolnicah, domovih za ostarele, ... variantno pa lahko tudi v kmetijstvu ali celo na delovnem mestu, in to brezplačno oziroma natančneje, nadomestilo iz osebnega dohodka bi pripadlo JLA." V zaključku teksta je izpostavljena želja, da se predlog civilne službe oziroma izbire služenja vojaškega roka obravnava v demokratičnem in kulturnem ozračju, brez etiket, diskvalifikacij, zaničevanj, "še toliko bolj, ker pobuda izraža humane in miroljubne namene, ki naj bi okrepili zaupanje v demokratičnost samoupravnega sistema".

Delovna skupina za mirovna gibanja je predlagala, da pobudo obravnava Predsedstvo RK ZSMS, mladinski mediji in ostali zainteresirani subjekti ter da se z raziskavo preveri utrip javnega mnenja. Delovna skupina za mirovna gibanja se je skupaj s Klubom Lilith v zadnjem času tudi aktivno angažirala ob predlogu obveznega usposabljanja žensk v enotah JLA (material Zveznega sekretariata za LO) in zavzela stališče, "da bi uvedba obveznega vojaškega usposabljanja za ženske pomenila militarizacijo družbe, to pa v trenutku, ko se vsa napredna Evropa zavzema za demilitarizacijo".

Medtem ko splošni del programa ne odstopa od splošno proklamiranih načel zunanje in notranje politike SFRJ (načelo miroljubne koeksistence, podpora osvobodilnim gibanjem, ... uveljavljanje samoupravnih pravic delavcev, prizadevanja za razvoj demokratičnega sistema javnega obveščanja in informiranja, reforma vzgojnoizobraževalnega sistema, nadaljnje razvijanje koncepta SLO, ...) ni izzval reakcij posameznih družbenih dejavnikov, so negativno reakcijo posameznih družbenih in političnih dejavnikov ter JLA izzvalo posamezne aktivnosti "mirovnikov", organizirane proti paradi v Beogradu, njihova prizadevanja za možnost služenja vojaškega roka v civilni službi, ostri protesti proti "tajnemu" dokumentu, ki predvideva obvezno služenje vojaškega roka za ženske, ter akcije, ki pravzaprav pomenijo razširjanje akcij ostalih skupin preko posameznikov, ki se pojavljajo tudi v ostalih skupinah (Sekciji za socialna gibanja, neformalni skupini novinarjev, ...) kot so podpisovanje peticij v podporo sojenim anarholiberalom v Beo-

gradu ter ŠEŠLJU, za ukinitvev 133. člena KZ SFRJ, proti izvajanju smrtne kazni ipd.

Celotna aktivnost na področju civilne službe sodi v širši projekt Delovne skupine za mirovna gibanja, ki je bil objavljen aprila 1985 s skupnim naslovom Ugovor vesti. Objava je povzročila številne reakcije, ki so se v splošnem stekale v stališče, da je mirovna skupina usmerjena proti JLA in SLO ter da nekritično posnema zahodnoevropska mirovna gibanja. Polemike so se delno umirile po razpravi komisije Predsedstva CK ZKS za mednarodno sodelovanje o idejnih značilnostih mirovnega gibanja. Po kongresu ZSMS, ki je podprl projekt civilne službe, pa se polemika znova oživlja.

Pri zasnovi projekta Ugovor vesti je skupina izhajala iz predpostavke, da je vsaka družba poskrbela za institucije, ki ohranjajo in prenašajo obstoječe sisteme vrednot in norm na posameznika (družina, vzgojnoizobraževalne ustanove, cerkev ...). "Vendar vsak posameznik v skladu s svojo osebnostno strukturo objektivno dane norme predela in oblikuje sebi lasten način doživljanja in vrednotenja samega sebe in sveta. Ravno preko subjektivnega v veliki meri čustveno obarvanega odnosa do zunanje resničnosti, lahko človek oblikuje tudi svojo vest. Kot taka vest dobi konkretno moč in predstavlja vodilo življenjske orientacije in odločitev posameznika. Ker je vest rezultat notranje predelave, lahka pride v nasprotje z etično-pravnim kodeksom družbe, z njeno ideologijo, mitologijo, religijo.

Evropski kulturni krog je skozi zgodovino močno pospeševal in uveljavljal takšne obrazce ravnanja in delovanja, kot so agresivnost, tekmovalnost, nasilje do soljudi. Ti obrazci prežemajo različne vidike odnosov med ljudmi (moški - ženska, mlajši - starejši, podrejeni - nadrejeni) in so se konstituirali tudi kot pravno-ideološke norme. To se kaže preko militarizacije družb, ki večino svojih človeških potencialov usmerjajo v razvoj destruktivnosti (npr. znanstveno-tehnološko raziskovanje v vojaške namene).

Posameznik, ki zaradi različnih dejavnikov, kot je npr. religija, ali zaradi sebi lastnih psiholoških mehanizmov, ki v njem ne spodbujajo kulturno oziroma ideološko pogojenih oblik reagiranja, kot je npr. agresivnost - nasilnost, oblikuje lastno pacifistično - miroljubno zavest oziroma prepričanje. Na podlagi vesti se lahko upre vladajočemu vedenjskemu obrazcu ali celo pravni normi, čeprav se zaveda negativnega sankcioniranja družbe in njegovih posledic.

Osebni ugovor vesti torej lahko, kot v širšem smislu mirovna kultura, ki jo poskušamo uveljavljati na različnih področjih življenja, ki so prežeta z nasiljem in nasilnim reševanjem konfliktov, zadevata na prepreke, ki črpajo moč v kulturni tradiciji, vladajoči ideologiji in razrednih interesih njenih nosilev ter pravno-etičnem kodeksu družbe.

Kaže se v zavračanju standardnih vedenjskih vzorcev, zavračanju sodelovanja v posameznih proizvodnih panogah, najbolj pereče pa se kaže v zavračanju nošenja orožja ali služenja vojaškega roka.

O odkritih in neposrednih primerih osebnih ugovorov vesti pri nas je bore malo podatkov in govorijo zlasti o verskih skupnostih Jehovih prič in adventistov. Ostali, tako imenovani 'oporečniki' ugovarjajo kot posamezniki, zato tudi njih obravnava ostaja neznana, zasebna stvar.

Sankcije za ugovor vesti so (posebno za tako imenovane socialistične družbe) drastične in nerazumljive ter izražajo popolno neupoštevanje in nerazumevanje posameznika s strani družbe. Zapore kazni za ugovor vesti se s ponavljajočimi pozivi ponavljajo v skupno vsoto do 10 let. Zadnja številka ni le grožnja v KZ, temveč kruta resničnost za marsikaterega, sicer z ideali človekoljubja prepojenega posameznika."

V zvezi s projektom je na pobudo mirovne skupine zadnji kongres ZSMS sprejel dva sklepa:

- intenziviranje razprave o vpeljavi vzporednih oblik služenja vojaškega roka v obliki civilne službe;
- zahteva po takojšnji ukinitvi prakse ponavljajočih se pozivov in s tem ponavljajočih se kazni za oporečnike ter pomilostitve in amnestija za trenutno zaprte.

Utemeljitev obeh sklepov je skupina zasnovala na obrazložitvi, "da je Jugoslavija poleg Romunije edina znana država (po podatkih Komisije za človekove pravice pri OZN), ki v praksi izvaja tovrstno ponavljanje obsodb, ki je sporna tudi s pravnega vidika načel res-judicata. Drugi predlog je le nujna takojšnja stopnja pri reševanju problema, saj so te drastične kazni v veliko škodo ne le posamezniku, temveč celotni družbi, tako v ekonomskem kot v političnem in socialnem smislu. S tem se diskriminira določena kategorija prebivalstva, med drugim tudi iz varnostnih konceptov, če le varnost pojmujejo kaj več kot pripravljenost no oborožen odpor. Prvi predlog predvideva za oporečnike možnost izbire vzporednih oblik služenja vojaškega roka v obliki

civilne službe v humanitarnih, zdravstvenih, socialnih ali proizvodnih ustanovah." Skupina citira resolucijo Evropskega parlamenta z dne 7. 2. 1983: "Civilna služba za oporečnike se ne sme pojmovati kot sankcija in mora biti organizirana v spoštovanju dostojanstva posameznika in v dobro družbi." S tem skupina zahteva priznavanje in legitimnost ugovora vesti v naši zakonodaji ter opozarja na zanemarjanje pravice do samoopredelitve posameznika in osnovne človekove pravice svobode vesti.

O delu in značilnostih mirovnega gibanja sta v maju 1985 razpravljala tudi Predsedstvo MK ZKS Ljubljana in Komisija Predsedstva CK ZKS za mednarodno sodelovanje. Tomaž MASTNAK je v članku Dotik predsedstva MK ZKS (Mladina, 16. 5. 1985) zavrnil očitke, "da mladinsko gibanje naše mladine ne bi smelo biti posnemanje mirovnih gibanj v nekaterih zahodnih razvitih državah". MASTNAK poudarja, da bi se z enako upravičenostjo lahko bali, da bi mirovno gibanje "naše mladine" posnemalo mirovna gibanja v nekaterih vzhodnih državah, ki se zavzemajo tudi za civilno družbo kot alternativo služenju vojaščine v oboroženih formacijah, upoštevanje človekovih pravic in svoboščin (svobodo misli, govora, tiska, združevanja, ...). V zaključku MASTNAK izpostavlja bojazen, "da ne moti P MK posnemanje Zahoda, ampak samostojnost in izvirnost mirovnega gibanja naše mladine".

MASTNAK nadaljuje: "Dotikov P MK se je treba bati. Natanko leto dni je tega, kar se je 'dotaknilo' Radia Študent. Na osnovi neresničnih in nedokazanih trditev je skonstruiralo 'naci-himnično afero'; sprožena je bila gonja, v kateri je letelo na RŠ in na družbenokritično mladinsko kulturo sploh najbolj smrdljivo blato in so padale glave (odgovorni urednik RŠ, ki je takrat 'odšel', je še danes brez službe). Konec lanskega leta se je 'dotaknilo' poročanja RS in Mladine o beograjskem procesu in ga na osnovi neresničnih in neargumentiranih trditev obsodilo. Če verjamemo v ciklično gibanje, je zdaj čas za nov 'dotik'. Ko se bodo na P MK spet kdaj spraševali, 'kje so razlogi, da med mladimi ni večjega interesa za vstop v zvezo komunistov', naj se spomnijo tudi teh svojih 'dotikov'. Iskreno pa upamo, da 'dotikanje' mirovnega gibanja ni 'dotik' v tej seriji, ki jo imamo v slabem spominu. In to, upamo, tako v interesu zveze komunistov kot v interesu mirovnega gibanja."

V letošnjem letu je Delovna skupina za mirovna gibanja organizirala v Ljubljani protestno zboro-

vanje in pohod zaradi uporabe sile v Sredozemlju, na katerem je bilo poleg ameriške intervencije in libijskega podpiranja terorizma obsojeno tudi jugoslovansko izvažanje orožja Libiji, urjenje libijskih vojakov v SFRJ ipd. Podobno zborovanje je bilo organizirano tudi v Kopru in na FSPN. Ljubljanska skupina je 10. 5. 1986 pripravila protestni shod v zvezi s katastrofo v Černobilu, v začetku avgusta pa namerava v sodelovanju z avstrijskim inštitutom za mirovne raziskave in mirovno vzgojo organizirati v Ljubljani mednarodni seminar "Človek in državljani danes".

e) Akterji mirovnega gibanja

Med aktivnejšimi v Delovni skupini za mirovna gibanja izstopata vodja skupine

Ignac KRIVIC in vodja propagandne in informativne dejavnosti Ingrid BAKŠE. Pri izvedbi posameznih akcij pa sodelujejo še: Marko HREN, Janez JUVAN, Jane ŠKULJ, Peter KODERMAC, Igor JERMAN, Astrid HAVLIČEK, Karmen GROZDANIČ, Marko ZUPANČIČ, Milan ZVER, Barbara ZUPANČIČ, Marko ZORMAN, Gorazd DREVENŠEK, Milan ERIČ, Tatjana ARNŠEK, Ksenja ŠTOKELJ, Jože SUHADOLNIK, Janez KORELC, Andrej KLEMENC, Peter KODERMAC, Edvard KOBAL, Zdenko NOVAK, Zdenka ŠIMONVIČ idr. Pri neposredni realizaciji posameznih akcij posamezniki, ki imajo velik vpliv na usmeritev in delovanje mirovnega gibanja (Gregor TOMC, Tomaž MASTNAK, Darko ŠTRAJN, Pavle GANTAR), praviloma ne sodelujejo; akcije, predvsem projekt civilne službe, praviloma usklajujejo na skupnih razgovorih v lokalih. Delovna skupina za mirovna gibanja je posredno ali neposredno tesno povezana s Sekcijo za socialna gibanja (GANTAR, MASTNAK, ...), neformalno skupino novinarjev (ŠTRAJN, BAKŠE, TOMC, ...),²⁵ Delovno skupino za duhovna gibanja (Astrid HAVLIČEK, ...), Delovno skupino za ekološka gibanja (Andrej KLEMENC, ...).²⁶

Člani Delovne skupine za mirovna gibanja skušajo v aktivnost na tem področju pritegniti čim širši krog novinarjev in komentatorjev (Mojca DRČAR-MURKO, Bogdan OSOLNIK,

²⁵* Gregor Tomc je polbrat Alenke PUHAR.

²⁶* Ekološke in mirovne stojnice so pogosto organizirane skupno, skupna pa so tudi posamezna predavanja in podobne aktivnosti.

Evgen JURIČ, Bojan GROBOVŠEK, Janez ČUČEK, ...), oseb, ki se neposredno ali posredno ukvarjajo s področji miru v svetu (dr. Anton BEBLER), posameznikov, ki v slovenski javnosti odpirajo posamezna vprašanja (Spomenka HRIBAR, Alenka PUHAR, Franc KLOPČIČ, Vekoslav GRMIČ), ki praviloma nastopajo kot predavatelji na srečanjih oziroma predavanjih, ki jih organizira delovna skupina. Mirovniki pa skušajo k svojemu delu pritegniti tudi borce (sestankov se udeležujeta tudi španska borca Vlado MAKUC in Stojan ŠUBIC), invalide, ...

f) Ostale varnostno zanimive posebnosti

Poleg osebnih stikov posameznikov - članov skupine za mirovna gibanja z varnostno zanimivimi osebami (Alenka PUHAR, Spomenka HRIBAR, Matevž KRIVIC, Franc BUČAR, ...), je varnostno zanimivo povezovanje s predstavniki Jehovih prič in RKC, posebno glede projekta civilne službe oziroma ugovora vesti. Za povezavo s klerom v primeru civilne službe se zavzema tudi G. TOMC, katerega predlog, da je potrebno izvesti zaradi možne kompromitacije povezavo preko osebnih stikov, posebno s STRESOM, so člani skupine tudi sprejeli (januarja 1986). Da naj stopi v stik s STRESOM, ki naj bi vodil posebno mirovno skupino v okviru Teološke fakultete, je Marku HRENU svetoval tudi slovenski metropolit Alojzij ŠUŠTAR, katerega je HREN obiskal v zvezi s projektom civilne službe (jeseni 1985).

Na tretji END (Evropska jedrska razorožitev) konvenciji v Perugii se je slovenska mirovna skupina povezala z avstrijskimi neodvisnimi mirovnimi iniciativami (pobudnikom) ter mirovnim komitejem Furlanije - Julijske krajine. Ustanovili so skupni mirovni komite, v nekaterih skupnih akcijah pa so sodelovali tudi mirovniki iz Švice, Zahodne Nemčije in Madžarske. S tako obliko sodelovanja skuša skupina "rušiti mit o sovražniku onkraj meje, povezuje pa nas množica podobnih, če ne celo identičnih vprašanj (npr. onesnaženost okolja, jedrska nevarnost, ...). Civilno družbene pobude, med katere sodijo tudi pobude mirovnikov, ne poznajo državnih meja, te jih ne morejo omejevati, saj so vprašanja, s katerimi se ukvarjamo, prisotna v takšni ali drugačni obliki na vsem planetu."

Poleg osebnih in pisnih stikov s tujci, člani

posameznih mirovnih in drugih organizacij,²⁷ so varnostno zanimivi stiki s predstavniki tujih mirovnih gibanj na skupnih sestankih in srečanjih (predvsem v okviru mirovne skupine Alpe-Jadran in stiki z madžarskimi mirovniki), ki nakazujejo možnosti delovanja posameznih obveščevalnih služb, ki naj bi bile posredno ali neposredno navzoče v večini mirovnih gibanj (trditve tujih virov, npr. - Varnostno poročilo Ministrstva za notranje zadeve ZRN idr.). Tako so bile varnostno zanimive posebnosti zaznane npr. na mirovnem taboru na Srednjem vrhu (1. - 4. november 1984), ko sta predavanja in diskusije snemala, kot novinarja dunajskega radia "Cik Cak", Manfred SCHNEIDER in Georg BREVER. Na istem srečanju je dr. Walki HARLESS, član Münchenske iniciative Marku HRENU ponujal pomoč iz tujine, še posebno, če bi imel kdo težave z oblastjo ali bi ga zaprli. Posamezniki (Arn TOWICH iz ZDA, Theodoros CONSTANTINIS iz Grčije) pa so se zanimali predvsem za aktualna dogajanja v Jugoslaviji (sojenje anarho-liberalom v Beogradu ter ŠEŠLJU). G. TOMC in B. LIPOVŠEK sta za sodelovanje na simpoziju o možnostih sprememb v Jugoslaviji in na Madžarskem (22. - 24. februar 1985 na Dunaju) prejela honorar. Na simpoziju je Raymond LÖV govoril o štrajkih v Jugoslaviji, Walter LUKAN se je zanimal za raziskave o KREKU. Ob začetku simpozija so avstrijski udeleženci (predvsem Raymond LÖV in Uli FISCHER) izrazili veliko zadovoljstvo nad koncem sojenja v Beogradu in si lastili zasluge, ker naj bi prav pod njihovim vplivom prišlo do propagandne kampanje v zahodnem tisku.

LÖV je za udeležence pripravil tudi več številkk lista Gegen-Stimen (kritični članki v njem so v celoti posvečeni Jugoslaviji), vendar je dejal, da

^{27*} G. TOMC vzdržuje redne pisne stike z Bobom BLACKKOM iz San Francisca (eden izmed organizatorjev The Last International), bil pa je v stiku z drugimi tujimi državljani na potovanjih po Japonski leta 1978, na turnejah s Pankrti (1980-1981), potovanju na Švedsko (1983); novinarji: Marine HALY (Processe World, San Francisco), Chris BHONE (New Musical Express), Herman DVORŽAK (Profil, Gegen Stimen); predstavniki posameznih organizacij: Bob BLACK (The Last International), Edo MILLER in Ingo RÖMMER (Rock gegen Recht), vzpostavil pa je stik tudi s posameznimi institucijami: Praxis International, The Open University Oxford (Simon NICHOLSON), L'Insecurite Sociale Pariz. Novembra 1984 je bila na naslov G. TOMCA poslana brošura "Demokratska srečanja" (Ljubo SIRC). Marko HREN vzdržuje stike in redno sodeluje z revijo WRI - War Resisters International (London) in ima stike z večino pacifističnih društev v Evropi.

naj bi jih zaradi kontrole na meji ne nosili s seboj ter da jim bo izvode naknadno dostavil po pošti. V razgovoru so bili posamezniki (Joseph BOSCHITZ, Rotia DUMPELNIK, Raymond LÖV) zelo dobro seznanjeni z dogajanjem v Jugoslaviji. Uli FISCHER in predstavnica "zelenih" sta se zanimala za vzpostavitev stikov v Sloveniji, ker naj bi imeli "zeleni" zagotovljena finančna sredstva za projekt "Alpske dežele", v katerem naj bi že sodelovali avstrijski, švicarski, južnotirolski alternativci ter bavarski "zeleni".

Na srečanju mirovnikov, ki delujejo v okviru Alpe-Jadran (24. 3. 1985 v Beljaku) je Werner WINTERSEINER iz Beljaka slovenskim predstavnikom predlagal, naj se v Amsterdamu povežejo z bolgarskimi in grškimi mirovnimi skupinami in naj ustanovijo podobno skupino kot je Alpe-Jadran, Gerhard HAMMRSCHMIEET, ki je vodil predstavnike katoliške skupine iz Celovca, pa je prisotnim izročil tekst Prispevek kristjanov k ohranjanju miru v Evropi in Mirovni poziv avstrijskih škofov ter tekst Franceta BUČARJA Mir ni samo problem razorožitve.

2. Delovna skupina za ekološka gibanja

Kljub temu, da je varstvo človekovega okolja po prvi svetovni konferenci o varstvu okolja v Stockholmu leta 1972 postalo sestavni del naporov OZN, regionalnih organizacij (SEV, EGS, Alpe-Jadran, Arge Alp, ...), bilateralnih odnosov med posameznimi državami ter mednarodnega prava, je stalen proces degradacije človekovega okolja v 70-ih in 80-ih letih ter neuresničevanje sprejetih obveznosti za varovanje človekovega naravnega okolja, spodbudilo množičen nastanek ekoloških gibanj (gibanje zelenih, alternativne liste ipd.).

Kljub posameznim akcijam (protest kolesarjev proti hrupu prometa v Ljubljani leta 1977, ustanovitev Skupine za informiranje o alternativah na področju izrabe prostora v okviru ŠKUC leta 1978, posamezne akcije ob izgradnji Prešernove ceste v Ljubljani, hidroelektrarn na Soči, jedrske elektrarne v Krškem, ...) ter pozornosti, ki jo je študentsko oziroma mladinsko gibanje namenjalo ekološki problematiki (ekološki problematiki sta bili npr. posvečeni celotni številki Tribune, št. 14-15/1979 in št. 17-18/1980), do konca leta 1983 v slovenskem prostoru ne beležimo organiziranega ekološkega gibanja.

Nadaljnja degradacija človekovega naravnega okolja, kljub naporom Republiškega komiteja za

varstvo okolja in ureditev prostora, Zveze društev za varstvo okolja Slovenije, posameznih interesnih in raziskovalnih skupnosti, družbenopolitičnih organizacij in drugih ter neizvajanje ukrepov na področju varstva okolja, predvidenih v srednjeročnih planih ter drugih planskih aktih, je med drugim pogojevalo tudi ustanovitev Koordinacijskega odbora delovne skupnosti za ekološko in mirovno problematiko v okviru RK ZSMS, ki se je ob koncu leta 1983 razdelil v Delovno skupino za mirovna gibanja ter Delovno skupino za ekološka gibanja. Kljub ločitvi obeh delovnih skupin je njuno delovanje tesno povezano, kar se izraža tudi v skupnih akcijah kot so mirovne in ekološke stojnice, letaki, koordinacija aktivnosti ipd.

Osnovna dejavnost Delovne skupine za ekološka gibanja je namenjena posameznim ekološkim katastrofam kot so onesnaženost s PCB v Beli krajini, gradnja hidroelektrarn na Muri in Tari, gradnja termoelektrarne v Miljah, katastrofa v Černobilu, ..., dejavnost skupine pa se izraža v tribunah, okroglih mizah, ekoloških stojnicah, protestnih listinah, odprtih pismih ipd.

a) Metode in cilji delovanja ekološkega gibanja

Številne metode delovanja je ekološko gibanje prevzelo od predhodnih, zlasti mirovnih gibanj, medtem ko se tuja ekološka gibanja poslužujejo tudi fizične prisotnosti za preprečevanje izgradenj ali odpiranj posameznih objektov, diverzij v atomskih centralah, bojkota posameznih proizvodov, referendumov in ostalih oblik javnega glasovanja, delovanja skozi parlamentarni sistem, ustanavljanja skupin za pritisk ipd., se kot najpogostejše oblike delovanja Delovne skupine za ekološka gibanja pojavljajo predvsem propagandne protestne manifestacije, javne tribune, okrogle mize, odprta pisma, ekološke stojnice ter mobilizacija javnosti z objavljanjem kritičnih tekstov in pisem bralcev. Posamezne delovne skupine za ekološka vprašanja delujejo v okviru občinskih konferenc ZSMS, klubov OZN, posameznih osnovnih organizacij ZSMS, sicer pa Delovna skupina za ekološka gibanja sodeluje predvsem z Zvezo društev za varstvo okolja. Vsebina dela ekološkega gibanja je navadno posamezen problem, npr. zaščita narave, protest proti izgradnji posameznega objekta idr., medtem ko širšega programa delovanja Delovne skupine za ekološka gibanja ne beležimo.

b) Aktivnost Delovne skupine za ekološka gibanja

Povečano aktivnost Delovne skupine za ekološka gibanja beležimo v letu 1985. V februarju 1985 je skupina organizirala manifestacijo "Plinske maske", v kateri naj bi s pohodom po ljubljanskih ulicah opozorili na onesnaženost zraka s transparenti: "Hočemo čist zrak!", "Ne dihanje, ne jejte, ne pijte, mogoče boste preživeli!", "Človek rabi za življenje kisik, ne pa žveplov dioksid!" Protestnega pohoda se je udeležilo približno 60 oseb. V drugi polovici leta pa so "ekologi" izpostavili predvsem vprašanje graditve hidroelektrarn na Muri. V okviru Šolskega centra v Murski Soboti je bila 9. 10. 1985 organizirana okrogla miza oziroma javna razprava "Projekt na Muri - da ali ne?", 6. 11. 1985 je OK ZSMS Ptuj organizirala javno tribuno "Grozi nam ekološka katastrofa", v januarju 1986 je bila v prostorih kulturnega doma Miško Kranjec v Murski Soboti organizirana javna tribuna o gradnji hidroelektrarn na Muri, v tem času pa beležimo tudi zbiranje podpisov proti gradnji elektrarn na Muri. Na predlog ekološke sekcije pri OK ZSMS Murska Sobota naj bi delovna organizacija Radenska financirala plakate proti izgradnji hidroelektrarn na Muri, izkupiček od prodaje teh plakatov pa bi pripadal ekološki sekciji. OK ZSMS Celje oziroma Center za klubsko dejavnost pa je v aprilu 1986 razpisal natečaj za ekološki poster. Posebna pozornost članov ekološkega gibanja na Primorskem pa je namenjena izgradnji termoelektrarne v Miljah pri Trstu. Protestnega shoda, ki ga je 30. 10. 1985 organizirala OK ZSMS Koper, se je udeležilo okrog 2.000 občanov, protestno pismo proti izgradnji termoelektrarne v Miljah pa je podpisalo 10.000 delovnih ljudi in občanov z obalno-kraškega območja.

Marca 1986 je delovna skupina RK ZSMS v sodelovanju z uredništvom revije Mladina in Marksističnim centrom mariborske univerze organizirala okroglo mizo v Cankarjevem domu, katere se je udeležilo nad 600 ljudi, tednik Mladina pa je v posebni prilogi predstavil ekološko problematiko Pomurja.

V začetku marca je bil v Mariboru sestanek mednarodnega združenja mladih za varstvo gozdov, ki ga je organizirala OK ZSMS Maribor - Tabor ob sodelovanju predstavnice združenja Christine KEPPLER (Amsterdam). Na srečanju so udeleženci obravnavali zamisel o pohodu po mrtvih gozdovih Evrope (začetek pohoda naj bi bil 19. 6. 1986 na Švedskem, 24. 7. 1986 pa naj bi bil

zaključni miting v Mariboru).

V zvezi z varstvom gozdov ekološka skupina RK ZSMS ugotavlja, da se "zadnje čase veliko piše in razpravlja o ekoloških problemih, ki se pojavljajo v svetu in pri nas. Seveda je to lahko le eden od načinov, kako zavesti ljudi in jih prepričati, da se v ekologiji in varstvu okolja vendarle nekaj spreminja, čeprav gre samo za deklarativne izjave in obljube. Ljudem je omogočen dostop do sredstev javnega obveščanja (seveda tudi tukaj ne smemo pozabiti na določeno 'cenzuro') s tem, da se odpre ventil in tako napetost popušča, odpira se možnost za razprave in polemiziranja. Tega vsekakor ne moremo šteti za nekaj slabega, če to hkrati ne bi bila potuha za vse tiste, ki so dolžni in odgovorni odpravljati posledice napak in malomarnega odnosa do ljudi in okolja, v katerem živimo. Nehote se vsiljuje vprašanje, kaj počno odgovorni, ki zaposlujejo nešteto ljudi v tovrstne namene. Žal vedno znova ugotavljamo, da to delo opravljajo ljudje, ki nimajo prave ekološke etike, ali jim pa korektno delo nekdo onemogoča v korist razvoja in napredka (s tem, da napredek pomeni vse, kar nam vsiljujejo znanstveniki, politiki in trgovci). Vedno večje onesnaževanje rek, zraka, prsti ter propadanje gozdov kaže na to, kako velik je prepad med ekološko stvarnostjo in tem, kar govore oblasti.

Umiranje gozdov v Evropi se je začelo okoli leta 1960. Zaradi velike odpornosti gozdov je inkubacijska doba trajala skoraj 20 let. Pri nas smo opazili prve vidne znake ogroženosti leta 1982. Od takrat pa do danes pri nas ni bilo nobenih korenitih sprememb, ki bi zmanjšale onesnaževanje s Pb, SO₂, NO_x in infotooksidanti. Tudi v prihodnje ne kaže dosti boljše, saj načrtujemo dodatne obremenitve za ozračje, čeprav še starih nismo rešili. V Sloveniji kaže vidna zunanja znamenja umiranja več kot polovica gozdov. Glavni krivci za poškodbe dreves so zračni onesnaževalci, kot so žveplov dioksid, dušikovi oksidi, ozon in druge snovi. Zaradi prehoda s tekočih goriv (nafta, kurilnega olja) na domači premog slabe kakovosti se povečuje izločanje žveplovega dioksida, ki je z dušikovimi oksidi glavni vzrok za nastanek kislega dežja. K propadanju gozdov pa še pripomore fotokemični smog, ki nastaja iz dušikovih oksidov in ogljikovodikov ter kisika ob delovanju ultraviolečne svetlobe v jasnih dneh. V zadnjem času se pojavlja domneva, da gozdovi propadajo tudi zaradi prevelikega povečanja dušikovih spojin v zemlji, kar je posledica velike

porabe umetnih gnojil v kmetijstvu. Torej je onesnaževalcev, ki uničujejo naše gozdove, iz dneva v dan več, zato pri sanacijskem programu ne bi smeli zanemariti kompleksnosti tega problema tako z vidika virov onesnaževanja kot njihovih žrtev. Z ukrepi v kemični industriji, termoelektrarnah, železarnah, prometu itd. ne bi smeli odlašati, saj se tako povzroča veliko večja škoda, kot je vrednost sredstev za sanacijo.

Večina evropskih držav je že ratificirala mednarodno konvencijo o preprečevanju onesnaževanja zraka na velike razdalje, ki v enem od svojih členov obvezuje podpisnice, da bodo do leta 1993 zmanjšale emisijo žveplovega dioksida v ozračje za 30% v primerjavi s stanjem v letu 1980. Žal je Jugoslavija po sedmih letih še vedno med državami, ki niso podpisnice te konvencije. Zelo značilno za administrativno upravljanje je, da se v večini primerov odloča za nazaj, skoraj nikoli, ko je čas za to, kaj šele za naprej. Ne samo, da se Jugoslavija ni priključila evropskim državam pri zmanjšanju emisije žveplovega dioksida, temveč lahko pričakuje glede na plan razvoja do leta 2000 povečanje emisije za četrtno. V Evropi potekajo tudi dogovori, da bi v avtomobile vdelali katalizatorje, ter uporabo brezsvinčenega bencina, kar posredno zmanjšuje tudi emisijo dušikovih oksidov.

Torej si v Evropi države prizadevajo, da bi preprečile nadaljnje propadanje gozdov. Kaj pa Jugoslavija? Ali se bomo tudi tokrat samo dogovarjali in pogovarjali?"

Večjo aktivnost delovne skupine je v začetku leta 1986 spodbudila novica o možni gradnji deponije za jedrske odpadke v bližini Slovenj Gradca. OK ZSMS Slovenj Gradec je ustanovila posebno skupino, ki spremlja aktivnost ter organizira protestne shode, pisanje peticij in druge akcije (plakatiranje ipd.), medtem ko Delovna skupina za ekološka gibanja pri RK ZSMS proučuje zakonske možnosti za pobudo o izvedbi referenduma glede uporabe jedrske energije v SFRJ.

3. Delovna skupina za duhovna gibanja

Delovna skupina za duhovna gibanja pri RK ZSMS naj bi bila ustanovljena v drugi polovici leta 1984, po izjavah njenih članov pa naj bi še vedno delovala v ilegali. Voditelja skupine sta Lev MILČINSKI in Vekoslav GRMIČ, v njej pa sodelujejo še Astrid HAVLIČEK, Andrej KIKELJ, Marko MIHELČIČ, Manca KOŠIR, Ana JENKO, Peter JAMNIKAR idr. Skupina za du-

hovna gibanja naj bi predstavljala organiziranje ljudi, ne glede na vero in duhovno opredeljenost, brez kakršnekoli institucije. Gre torej za skupino ljudi različnih starosti, različnih poklicev, in nazorskih opredelitev, ki jih druži skupno "iskanje in udejanjanje duhovnosti", z namenom praktične realizacije ideološkega pluralizma.

a) Cilji delovanja

Skupina se zavzema za tako imenovano alternativno duhovnost. "Alternativna duhovnost je po svoji naravi obrnjena k praktičnemu reševanju človeških potreb. Kot temeljni medčloveški odnos poudarja dobro voljo, medsebojno spoštovanje, razumevanje in dialog. V notranjem življenju duhovnega človeka teži na eni strani k razvoju intuicije oziroma neposrednega razumevanja bistva česar koli, kar je predmet pozornosti oziroma raziskovanja. Po drugi strani pospešuje razvoj tako imenovane skupinske zavesti, ki pomeni preseganje individualistične." Individualna zavest naj bi služila širši skupnosti (družini, skupini, narodu, človeštvu, ...), s čimer človek razširi svojo zavest in odgovornost.

Odločitev za praktično uresničitev alternativne duhovnosti, zlasti med idejno in ideološko različno opredeljenimi mladimi, temelji na spoznanju, da "živimo v času in prostoru, ki zanemara ali celo zatira duhovno plat človeka, kar pomeni, da ga prepušča dehumanizaciji, izrojevanju, čeprav vse bolj narašča potreba po spoznanju smisla življenja, premagovanju odtujenosti od ljudi in narave. Menimo, da pri nas za zadovoljitev te potrebe, zlasti med mladimi, premalo storimo. Zato se notranja težnja mladih po duhovnem življenju zadovoljuje pogosto na neustrezne in tudi izkrivljene načine."

Zanimanje za moderna duhovna gibanja v nasprotju s klasičnimi, ki so se zavzemala za pohenjenje, za ideološko čistost itd., izhaja iz obljube in želje moderne duhovnosti, da bi posameznika čimbolj funkcionalno integrirala v celoto, s tem da čimbolj razvije svoje individualne potenciale.

Temeljiti analitični premislek pa kaže, da gre v bistvu pod plaščem splošno sprejetih človeških vrednot za tendenco utemeljitve ideološke nevtralnosti in enakovrednosti, v konkretnem primeru ZSMS pa tudi za antipod (očitno idejno in strokovno močnejši - op. p.), tako imenovanim marksističnim krožkom, ki očitno niso odigrali svoje vloge. V tem kontekstu lahko razumemo

tudi stike z RKC idr. ter idejo postopne nadomestitve toge hierarhije s fleksibilno hierarhijo, za katero je značilno, da "vodi določen projekt tisti, ki je za to najbolj usposobljen".

V sedanjih pogojih delovanja in organiziranja skuša skupina uresničiti predvsem dva cilja:

- prispevati k uveljavljanju duhovnosti v družbi in
- razvijati celostno naravo človeka, to je, pospeševati integracijo njegovih fizičnih, čustvenih, miselnih in intuitivnih razsežnosti ter spodbujati njegovo voljo za dobrobit ljudi in sveta.

b) Načela in oblike delovanja

Delovanje skupine temelji na načelu samorganizacije, ki izključuje paternalistično vodenje z osrednjo osebnostjo in hierarhičnost, omogoča pa skupinsko delo, v katerem se svobodno izraža ustvarjalna zmožnost vsakega posameznika. "Naš namen ni poučevati, ampak spodbujati duhovna semena, ki jih ima vsak človek, da vključijo, rastejo in obrodijo. Ne želimo vabiti drugih, da vstopijo v hišo naše modrosti, temveč da najdejo svojo lastno. Ker želimo pospeševati globok in celovit pogled na mišljenje, življenje in svet, smo odprti do novega in drugačnega."

Oblika delovanja pa ostaja v sedanjih pogojih predvsem spoznavanje in predajanje izkustva in modrosti, do katerih se je dokopalo človeštvo v tisočletjih iskanja svojega bistva, pa smisla življenja in smrti, ob odpiranju novim tokovom, tako da se črpa navdih in izkušnje pri sodobnih duhovnih skupinah. Duhovnost namerava skupina razvijati in širiti z razgovori, predavanji, seminarji, s spoznavanjem in sodelovanjem s podobnimi in sorodnimi skupinami in gibanji doma in na tujem, raziskovanjem različnih problemov v zvezi z duhovnostjo, z delavnicami, s taborom kot poletno šolo duhovnosti, s pospeševanjem duhovne prakse, z odpiranjem duhovnih tem v javnih občilih, oblikovanjem lastnega glasila ipd.

II.

ŠTUDENTSKI KULTURNO UMETNIŠKI CENTER

1. Lilith
2. Magnus

1. Ženska sekcija Lilith

Skupina za ženska vprašanja naj bi bila ustanovljena decembra 1984. Izšla je iz okvira Sek-

cije za socialna gibanja ter legalizirala svojo dejavnost v okviru ŠKUC - Forum kot Ženska sekcija Lilith. Decembra 1984 je ideja o ustanovitvi takšne sekcije zaradi nesoglasij v neformalni skupini novinarjev predstavila Alenka PUNAR tudi Mojci DOBNIKAR, Alenki NOVAK, Zlati KRAŠEVEC, Vesni MARINČIČ in Vanji BRIŠČEK.

Ženska sekcija Lilith se je ustanovila z dvema namenoma: da bi na nekonvencionalen, drugačen način zastavljala oziroma odpirala vprašanja, ki zadevajo predvsem ali samo ženske, in da bi dala ženskam družabni prostor, v katerem bi bilo v odsotnosti moških moč razviti drugačne, bolj senzibilne, manj avtoritarne oblike komuniciranja. Od vsega začetka se je dejavnost sekcije usmerila na eni strani v klub, ki prireja tematske diskusijske večere, na drugi strani pa v delovne skupine, ki naj bi se študijsko in raziskovalno ukvarjale z različnimi vprašanji (feminizem, ženska v literaturi, vzgoja, lezbijstvo itd.).

V aprilu 1985 pa je bil ustanovljen Klub Lilith, katerega dejavnost je Mojca DOBNIKAR (Mladina, št. 12/1985) opredelila:

- Kot družabni prostor, dan na razpolago samo ženskam, bo omogočal združevanje po spolu oziroma onemogočal klasično spolno mešano združevanje in s tem nanašanje na moškega kot subjekt in katalizator komunikacije. Običajna diskoteka (s plesom) bo samo ena od dejavnosti; polovica časa bo namenjena kreativnejšim oblikam družabnosti - tudi na način, da se bo katerakoli obiskovalka glede na osebni interes lahko kadarkoli vključila v organizacijo katerekoli dejavnosti zunaj kluba (tudi nujnih manualnih opravil: prodaje kart, garderobe, prodaje pijač, ...).
- Predvajalo se bo čimveč ženske glasbe (ženskih avtoric in izvajalk), tovrstna produkcija je v evropskem prostoru že precej uveljavljena in obsežna, pri nas pa le malo znana.
- Seznanjanje z žensko filmsko in video produkcijo.
- Možne so občasne predstave ženskih teatrov, koncerti ženskih bendov.
- Manjše likovne razstave, ki se lahko postavijo za en večer.
- Diskusije o različnih "ženskih" temah.

Klub Lilith naj bi hkrati predstavljal odgovor klubu Magnus. Na ustanovnem sestanku je Dijana SIVEC predavala na temo Feminizem Frančiške BUTTOLO na Slovenskem. Klub je odprt izključno za ženske, članice se sestajajo vsako sredo v prostorih zgradbe na Kersnikovi 4 v

Ljubljani. Predsednica Kluba Lilith je Vlasta JALUŠIČ, zaposlena na RK ZSMS.

V prvem letu delovanja je bil nosilni projekt sekcije klub za naslednjimi diskusijskimi večeri: ženska seksualnost, ženski mirovni kamp, Greenham Common (V. Britanija), večer v okviru Magnus festivala '85, feminizem na Slovenskem med obema vojnama, podoba ženske v reklami, splav, ženska delovna sila v tretjem svetu in žensko nevidno delo, mednarodno žensko mirovno gibanje, predavanje ob knjigi Ženske in diskriminacija, poročilo z ženevske konference Mednarodne lezbijške informacijske agencije, predlog o vojaškem usposabljanju za ženske, AFŽ - nastanek, razvoj in ukinitvev, nemško sodobno žensko gibanje. Večeri so namenjeni ženski javnosti, med njimi prevladujejo študentke, vendar redno prihajajo tudi druge ženske, odvisno od zanimanja za določeno temo.

"Alternativni prostor, ki ga je odprl Klub Lilith, je v enoletnem delovanju jasno pokazal, kako zelo veliko je zanimanje zanj, pa čeprav bi ga lahko kdo zlobno pripisal zgolj temu, da se v Lilithu govori o rečeh, o katerih se sicer ne - pa ne zato, ker bi šlo za prepovedane ali za nezaželene teme (čeprav gre v nekaterih primerih gotovo tudi za takšne), ampak preprosto zato, ker so te teme odrinjene ob stran.

...

Za feminizem nam gre, ki se je končno pojavil tudi na Slovenskem (spet - kajti imeli smo ga že vsaj v 20-ih letih, pa tudi prej), vendar se za zdaj uveljavlja predvsem kot ideja in s sekcijo Lilith kot praktično delovanje skupine žensk, nikakor pa še ne kot ozračje, kot način življenja, kot razširjena oblika zavesti. Je, skratka, tuja ideja ..."

Prav tako je klub prostor, kjer je "mogoče sprožiti tudi politično pobudo za reševanje vprašanj, če za to obstaja interes (primer predloga za vojaško usposabljanje žensk)."

Širšo aktivnost članic Kluba Lilith in Delovne skupine za mirovna gibanja pri RK ZSMS pa so spodbudili materiali "Angažovanje žena u ONO i DSZ". Udeleženci okrogle mize "O problemu uvedbe obveznega vojaškega usposabljanja za ženske", ki sta jo organizirala Klub Lilith in Delovna skupina za mirovna gibanja, so izrazili v odprtem pismu (Dnevnik, 7. 5. 1986) nestrinjanje z dosedanjimi postopki in metodami, ki so bili uporabljeni pri pripravi predloga za uvedbo obveznega vojaškega usposabljanja žensk.

Zahteva udeležencev okrogle mize v Zagorju ob

Savi 17. januarja 1986 je bila, da postanejo omenjene analize in predlogi za nadaljnje rešitve javni in da se predlogi za obvezno vojaško usposabljanje za ženske umaknejo. Predsedstvo RK ZSMS je na seji 11. 2. 1985 zahtevalo umik oznake "strogo zaupno" z omenjenih materialov in nasprotovalo kakršnikoli obliki dodatnega obveznega usposabljanja za ženske, ker je že obstoječih dovolj. Izhajajoč iz tega stališča je delegatka ZSMS družbenopolitičnem zboru Skupščine SR Slovenije dala pobudo za umik tajnosti z gradiva za nadaljnje urejanje vojaškega usposabljanja žensk in predlagala, da delegati SR Slovenije to vprašanje postavijo že na prvi seji Zveznega zbora Skupščine SFRJ. Omenjena pobuda je bila podana na 55. seji družbenopolitičnega zbora Skupščine SRS 12. 2. 1986. Na dveh naslednjih zasedanjih Skupščine, 11. in 26. 3. 1986, odgovora na pobudo ni bilo.

Ker nobena dotedanja pobuda oziroma zahteva ni uspela vzbuditi pozitivnega odziva, so udeleženci okrogle mize "o problemu uvedbe obveznega vojaškega usposabljanja za ženske" zahtevali:

- takojšen umik oznak vojaška tajnost, uradna tajnost, zaupno z materialov "Angažovanje žena u ONO i DSZ";
- javen odgovor na javno zastavljeno vprašanje v sredstvih javnega obveščanja vsaj do Dneva mladosti, 25. maja 1986;
- najširšo demokratično javno razpravo o navedenih predlogih, v katerih bodo sodelovali vsi prizadeti, in upoštevanje stališč, ki se bodo izoblikovala v takšni razpravi.

Obenem nasprotujejo:

- zlorabi instituta vojaške tajnosti, ki se je zgodila v zvezi z navedenimi predlogi, saj leti ne zajemajo ozkih vojaških zadev, temveč prizadevajo najširše dele prebivalstva;
- kakršnikoli dodatni obliki obveznega usposabljanja za ženske, tudi najkrajši in najmanj ekonomsko obremenjujoči;
- nadaljnjemu razširjanju teh obveznosti na katerikoli del civilnega prebivalstva;
- kakršnemukoli dodatnemu usposabljanju v okviru predmeta obramba in zaščita v srednjih šolah;
- kakršnikoli širitvi tega predmeta oziroma dodajanju obveznosti v njegovih okvirih.

Poleg tega predlagajo, da se pripravi javna razprava o predlogu Univerzitetne konference ZSMS Ljubljana za ukinitvev predmeta SLO in DS na višjih in visokih šolah. Predlagajo pa tudi, da se intenzivira razprava o predlogih za prizna-

vanje ugovora vesti in možnosti alternativnih oblik služenju vojaškega roka.

2. Sekcija za socializacijo homoseksualnosti - Magnus

Podrobnih podatkov o aktivnosti, ciljih, akcijah in članih Sekcije za socializacijo homoseksualnosti - Magnus, ki je bila ustanovljena v okviru ŠKUC - Foruma leta 1984, ni na razpolago. Sekcija si prizadeva začrtati novo razmejitveno črto med patološkim in normalnim, v socialno patologijo pa naj bi razvrstila razmere, ki mistificirajo "nek povsem vsakdanji pojav ...". Sekcija izhaja iz paradigme, "da je homoseksualnost v polovici Jugoslavije še zmeraj prepovedana. Zakonodajalec je prepustil to vprašanje republikam in avtonomnim pokrajinama, da ga rešujejo v skladu s svojimi etničnimi normami. Potem takem bi, če bi bilo to po etničnih normah, lahko dopustili tudi krvno maščevanje ali tudi ljudožerstvo."

Eden od temeljnih razlogov ustanovitve sekcije je bilo oblikovanje interesov. "Ti interesi nikakor niso očitni: če so v nekem smislu zvedljivi na spolni interes, so kvečjemu zato, ker so družabni interesi nasploh zvedljivi nanje; takoj pa je jasno; da s tako analizo ne pridemo do nobene razlike (ali do 'specifike' homoseksualnih" interesov). Razliko bo tedaj treba postaviti na kulturnem področju, zlasti v procesu vzgoje in izobraževanja (kjer se ta razlika preprosto zamolčuje in je ideološki učinek na obe strani enak: bojazen in (samo)kaznovanost). Očitno pa je, da se tukaj srečamo z interesom, ki je skupen interes demokraciji naklonjenih gibanj, namreč z interesom po legalnem izražanju pripadnosti manjšini.

...

Kajti pri tem ne gre preprosto za pojav, ki bi ga pojem homoseksualnosti že takoj razložil, marveč za razlago tega pojma, ki se mora otresti kliničnega predznaka in se uveljaviti kot motiv za družbeno gibanje. Ne zato, da bi 'prišlo na oblast', ampak zato, da bi skupaj z drugimi manjšinami (in 'večino') našlo ključ za človeka vredno sožitje.

Ni nam treba dokazovati, da smo socializirani že s tem in šele s tem, ko se organiziramo, da bi izrekli svoje interese - da bi se sploh soočili s tem vprašanjem. Organiziranost je potrebna zlasti ob protislovnih in nedorečenih informacijah, ki jih dobimo o samem pojmu homoseksualnost, ob slabi poučenosti o dejanski naravi tega pojava in v zadnjem času ob ukrepih zaradi aidsa: v ospredju je bila diagnostika (zaradi zaščite pri

transfuzijah), ne pa informacije o preventivnem ravnanju med najbolj ogroženimi.

In še najmanj je potrebno dokazovati, da je prispevek homoseksualne manjšine h skupni kulturi dragocen in neločljiv od pojma kulture, pa je zato diskriminacija v kakršnemkoli pogledu huda krivica.

Zaradi tega zahtevamo:

- da se v republikah in pokrajinah, kjer je homoseksualnost še prepovedana in kazniva, to sramotno nasilje nad manjšino takoj preneha in tudi v tem pogledu prizna listino o človekovih pravicah;
- da se v slovenski ustavi prepovedi diskriminacije po spolu, veroizpovedi in narodnostni pripadnosti doda tudi prepoved diskriminacije po spolni orientaciji;
- da se v ustrezne učne programe osnovnih in srednjih šol vključi informacija o homoseksualnosti ne kot o patološki obliki, marveč kot o obliki seksualnosti, ki je po svojem socialnem statusu enakopravna heteroseksualnosti - kot informacija za tiste, ki je nikoli ne bodo prakticirali, in orientacija za tiste, ki jo že ali jo bodo;
- da vlada SFRJ vloži protest pri vladah tistih držav, ki homoseksualno manjšino v nasprotju z listino o človekovih pravicah grobo zatirajo in ljudi na tej podlagi tudi fizično likvidirajo (Romunija, ZSSR)."

III.

SLOVENSKO SOCIOLOŠKO DRUŠTVO

1. Sekcija za socialna gibanja

Sekcija za socialna gibanja²⁸ je bila formalno ustanovljena 12. 1. 1984 pri Slovenskem sociološkem društvu. Sekcija pomeni legalizacijo delovanja skupine družboslovcev, ki se je spomladi 1983 začela zbirati na Rožniku (Pavle GANTAR, Miha KOVAČ, Tomaž MASTNAK, Darinka VREČKO in Janko ZLODRE).²⁹ Prvič se je skupina članov, večina so člani zveze komunistov in zaposleni na Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani, Marksističnem centru, CK ZKS in Radiu

²⁸* Določene ugotovitve kažejo, da je bil iniciator ustanovitve Sekcije za socialna gibanja Lazslo SEKELJ, sicer aktiven v okviru podobnih sekcij v Beogradu in Zagrebu, ki je tudi predaval na ustanovnem sestanku Sekcije. Koordinator teh sekcij naj bi bil Nebojša POPOV.

²⁹* Navedba Darinke VREČKO.

Študent, sestala v stanovanju Pavleta GANTARJA 8. 9. 1983 in se dogovorila o začetku kontinuiranega dela po "Dnevi Ante Fiamenga" v Komiži na Visu (julij 1983).

V skupini, ki se je s ciljem samoizobraževanja in enotnejšega javnega političnega nastopanja praviloma sestajala vsakih 14 dni v Gantarjevem oziroma Adamovem stanovanju ali gostišču Rio, se je kmalu utrdilo prepričanje, da spremembe, ki si jih želijo, ni možno izpeljati z nastopanjem v opoziciji do politike zveze komunistov, temveč se je potrebno na nek način prilagoditi razmeram politične prakse, "torej je prava perspektiva le znotraj zveze komunistov".

Delo skupine družboslovcev, ki so se po ustanovitvi Sekcije za socialna gibanja še vedno redno sestajali tudi v privatnih stanovanjih, se je jeseni 1984 skoraj v celoti preneslo v okvir same sekcije. Kljub nasprotovanju Darke PODMENIK, da to pomeni propad njihovega študijskega dela ter da je razlog za takšno odločitev strah članov skupine zaradi sojenja v Beogradu, je prevladalo stališče, da mora biti delo skupine dostopno najširšemu krogu ljudi ter javno, kar omogoča prav delo Sekcije za socialna gibanja (GANTAR), vključiti pa je potrebno tudi čim večje število strokovnjakov (MASTNAK). Člani neformalne skupine (GANTAR, MASTNAK, TENZE, VREČKO, KOVAČ idr.) so se v celoti vključili v delo Sekcije za socialna gibanja, katere vodstvo je septembra 1984 od ADAMA prevzel GANTAR.

Sekcija si je zastavila za cilj organiziranje strokovnih predavanj, seminarjev, okroglih miz, pripravo strokovnih materialov in publicistično dejavnost, svoje delo pa je ob koncu leta 1984 razširila tudi z ustanovitvijo študentske sociološke sekcije in skupine (sekcije) za ženska vprašanja.

Aktivnost sekcije za socialna gibanja poteka preko predavanj, seminarjev, okroglih miz, simpozijev ipd., posamezni člani pa imajo preko osebnih prijateljskih zvez vpliv na uredniško politiko Mladine, Tribune, Problemov, Časopisa za kritiko znanosti, Radia Študent, Študentskega kulturno umetniškega centra (ŠKUC) in Knjižnice revolucionarne teorije (KRT), kjer pogosto tudi objavljajo svoje članke, poleg tega pa izkoriščajo delo s študenti za širjenje svojih idej in kroga članov sekcije (GANTAR, PODMENIK). Delo Sekcije za socialna gibanja je tesno povezano z delom delovnih skupin za mirovna, ekološka in duhovna gibanja ter "neformalno skupino novinarjev".

Poleg predavanj o mirovnem gibanju (Bojan GROBOVŠEK, Anton BEBLER), Nikaragvi, (Bojan GROBOVŠEK), opozicijskih gibanjih v državah realnega socializma (Tomaž MASTNAK, Miha KOVAČ), "boju za mesto" v italijanskih razmerah (Janko ZLODRE), pogledih na razvoj raziskovalne dejavnosti v Sloveniji (Ciril BAŠKOVIČ), o "beograjskem procesu" (Tomaž MASTNAK), alternativnih oblikah zaposlovanja (Ivan SVETLIK, Veljko RUS), o dogajanjih na Poljskem (Dana MESNER, Stane ANDOLŠEK), subkulturnih in komunitarnih gibanjih v Evropi (Davor JARBOL), okrogle mize "Socialistična demokracija in represija" idr., so posamezni člani sodelovali kot organizatorji, razpravljalci ali udeleženci podobnih aktivnosti, ki so jih organizirali: delovne skupine za mirovna, ekološka in duhovna gibanja, Inštitut za sociologijo, Slovensko filozofsko društvo, Slovensko sociološko društvo, posamezne fakultete, RK ZSMS, MC CK ZKS idr., posamezni člani sekcije pa so bili tudi podpisniki peticij za odpravo smrtne kazni ter 133. členu KZ SFRJ, spremembo 154. členu Ustave SFRJ, odprtega voščila enemu zaprtemu in šestim osumljenim kontra-revolucionarjem, ...

Posamezni člani skupine (ADAM, GANTAR, MASTNAK) vzdržujejo pogoste stike s hrvaškimi in beograjskimi anarholiberali, ki so se še posebno okrepili v času sojenja šesterici v Beogradu ter po uvedbi sodnega postopka proti ŠEŠLJU, čeprav ob izvajanjih posameznih skupnih akcij posamezniki poudarjajo nujnost neodvisnosti slovenskih tako od zagrebških kot od beograjskih družboslovcev, ker pogosto niso seznanjeni z ozadji posameznih dogajanj.

Člani skupine (Gregor TOMC, Franko ADAM, Tomaž MASTNAK) sodelujejo poleg Veljka RUSA, Vladimirja ARZENŠKA, Slavka GABRA, Tončija KUZMANIČA, Matjaža MAČKA, Andreja RUSA, Iva URBANČIČA in Slavoja ŽIŽKA tudi pri realizaciji projekta Enciklopedija sodobnega socializma, katerega nosilec je Center CK ZKJ za družbena raziskovanja. Ugotovljeni pa so bili tudi stiki članov Sekcije za socialna gibanja z Miklošem SZABOM, Hermanom DVORŽAKOM in Raymundom LÖVOM.

a) Namen in cilji delovanja

Nekateri udeleženci vsakoletnega srečanja družboslovcev "Dnevi Ante Fiamenga" julija 1983 iz Slovenije so navezali tesnejše medsebojne stike z

namenom nadaljnega samoizobraževanja ter enotnejšega javnega političnega nastopanja. Skupino je združilo enotno stališče v zvezi s predlaganima peticijama proti obsodbi muslimanskih nacionalistov oziroma fundamentalistov v Sarajevu³⁰ oziroma v zvezi ustavitve preiskovalnega postopka zoper Vanjo BRIŠČEK in Hermeja GOBCA.³¹ Srečanja v stanovanju ADAMA oziroma GANTARJA naj bi pomenila obliko ideološkega samoizobraževanja ter alternativo uradnim: družbenim in družboslovnim programom, bila bi naj tudi postopno teoretsko izpopolnjevanje članov skupine za kritično, pronicljivo teoretsko analizo naše sedanjosti oziroma našega družbenopolitičnega sistema ter iskanje rešitev za argumentirano dokazovanje nepravilnosti v našem sistemu. Samoizobraževanje naj bi bilo usmerjeno predvsem v teoretsko in ideološko proučevanje zahodnih in vzhodnih družbenopolitičnih sistemov s pomočjo proučevanja literature raznih avtorjev "iz neuradnega zornega kota". Posebno pozornost naj bi pri tem namenili proučevanju delovanja tujih alternativnih in oponentskih gibanj ter ugotavljanju njihovih uspehov, neuspehov in napak. Na podlagi skupno izoblikovanih stališč naj bi posamezniki delovali v posameznih inštitucijah, kjer so zaposleni, oziroma na ostalih področjih (društva, revije, predavanja, ...), kjer delujejo.

V težnji, da bi svoje delo legalizirali, razširili in predstavili širšemu krogu zainteresiranih ter pritegnili k svojemu delu čim več strokovnjakov in na pobudo Laszla SEKELJA, da takšni skupini že delujeta v Zagrebu in Beogradu, so člani dotedanje neformalne skupine v okviru Slovenskega sociološkega društva, ki naj bi tudi delovanje sekcije financiralo, ustanovili Sekcijo za socialna gibanja. Sekcija naj bi predstavljala okvir za strokovno polemiko in izmenjavo mnenj, omogočala naj bi stike s posameznimi skupinami, ki se ukvarjajo s podobno problematiko v drugih jugoslovanskih republikah in skrbela za javno predstavitev (v govorni, publikacijski obliki, ...) aktualnih tem s področja socialnih gibanj.

b) Organizacija in program delovanja

³⁰* Peticije so od slovenskih udeležencev "Dnevov Ante Fiamenga" podpisali Silva MEŽNARIČ, Vinko ZALAR, Slavica ŠTUPAR.

³¹* Peticijo so od slovenskih udeležencev "Dnevov Ante Fiamenga" podpisali Franko ADAM, Gregor TOMC, Seta KNOP.

Medtem ko se je neformalna skupina sestajala brez predhodnih pisnih obvestil na stanovanjih članov, sama zbirala denar za fotokopiranje in pretipkavanje gradiv, gradiva je hranil MASTNAK na delovnem mestu v MC CK ZKS, ter se omejevala na obravnavo del posameznih avtorjev, je ustanovitev Sekcije za socialna gibanja v okviru Slovenskega sociološkega društva, poleg delne rešitve finančno-tehničnih problemov, pomenila tudi legalizacijo in formalno razširitev delovanja.

Predlog vsebinskega programa, odprt za morebitne predloge, je vseboval naslednje teme:

- pregled zgodovine, teorij in metodoloških pristopov k proučevanju socialnih gibanj;
- analiza vpliva socialnih gibanj na družbene spremembe in analiza razmerij med procesom institucionalizacije in socialnimi gibanji;
- socialna gibanja v tretjem svetu;
- nova socialna gibanja na Zahodu (ekološki, koopgibanje, ženska gibanja, mirovna gibanja, desna populistična gibanja);
- socialna gibanja na Vzhodu, s poudarkom na gibanjih na Poljskem;
- terorizem v zahodni Evropi;
- analiza (ne)možnosti socialnih gibanj v Jugoslaviji in analiza obstoječih latentnih oblik gibanja pri nas.

Da bi zagotovila strokovni napredek pri proučevanju socialnih gibanj in hkrati zadostno stopnjo informiranosti zainteresiranega občinstva, si je sekcija zadala nalogo delovati "navznoter" in "navzven". Člani sekcije naj bi delovali v študijskih skupinah ali sodelovali pri raziskovalnih nalogah, približno enkrat mesečno pa naj bi bila predavanja "odprtega tipa" in enkrat letno seminarji. Ob tem naj bi člani sekcije zbirali oziroma dopolnjevali bibliografijo s tega področja, skrbeli za publiciranje prispevkov, vzdrževali stike in skrbeli za pretok informacij med posamezniki in skupinami, ki se v drugih mestih ukvarjajo s podobno problematiko.

Ob pregledu enoletnega delovanja v novembru 1984 so najaktivnejši člani ugotovili, da dotdanja usmeritev sekcije k vključevanju liberalnejših posameznikov znotraj vodstva zveze komunistov v delo sekcije očitno nima nobene perspektive, prav tako pa ne bi bilo sprejemljivo tudi tesnejše navezovanje na beograjsko strukturo, "saj gre v zvezi s sojenjem za globlje spletke in intrige čaršije" (MASTNAK). Beograjčanom naj bi sicer dajali "moralno podporo", vendar je pri tem treba ohraniti samostojnost delo-

vanja. Kot osrednji problem delovanja so označili pasivnost tako študentske kot delavske mladine. Ob razmišljanjih o nadaljnjem programu delovanja sekcije so sprejeli Mastnakovo obrazložitve, "da bi nacionalno vprašanje lahko zanimalo širši krog, vendar bi se ob tem gotovo pojavile tudi ekstremne nacionalistične težnje, ki jih ne bi mogli kanalizirati v pravo smer". Sprejet je bil Mastnakov in Gantarjev predlog, da morajo začeti z obravnavo socialnih tem, s tem pa bi pritegnili tudi študentsko in delavsko mladino.

S sprejetim programom marca 1985, ki ga je GANTAR oblikoval v sodelovanju s študentsko sociološko sekcijo, je prevladala Gantarjeva težnja, da se opusti obliko dosedanjega dela sekcije, aktivnost pa naj se usmeri predvsem v delo z mladimi, kar je izzvalo spor med GANTARJEM in MASTNAKOM. GANTAR je predlagal naslednji program:

- prispevki k teoriji socialnih gibanj (13. in 20. 3. 1985)

nosilci teme: Marjan KOKOT, Andrej RUS, Pavle GANTAR, Tomaž MASTNAK;

- nekaj vprašanj o razredni strukturi socialističnih družb (27. 3. 1985)

nosilec teme: Ivan BERNIK;

- nova socialna gibanja v socializmu (3. 4. 1985)

nosilca teme: Tomaž MASTNAK, Miha KOVAČ;

- boj za mesto (10. 4. 1985)

nosilec teme: Janko ZLODRE;

- urbana socialno gibanja (17. 4. 1985)

nosilca teme: Drago KOS in Pavle GANTAR;

- squattri (24. 4. 1985)

nosilki teme: Srna MANDIČ in Bojana KLEMENČIČ;

- ženska gibanja (8. 5. 1985)

nosilca teme: Mojca DOBNIKAR in sekcija za ženska gibanja;

- študentska gibanja (15. 5. 1985)

nosilca teme: Darko ŠTRAJN in Pavle ZGAGA;

- antinuklearna gibanja (22. 5. 1985)

nosilca teme: Hubert POŽARNIK in Leon ŠEŠERKO;

- novejši trendi na področju dela in zaposlovanja (29. 5. 1985)

nosilca teme: Ivan SVETLIK in Veljko RUS;

- grass roots - gibanja v ZDA (5. 6. 1985)

nosilec teme: Gregor TOMC.

Kljub spravi med MASTNAKOM in GANTARJEM in dogovoru, da bodo poleg izvajanja zastavljenega programa nadaljevali s srečanji v

stanovanjih, kjer naj bi obravnavali teme, ki bi jih posamezniki sami izbrali in nato predstavili drugim, nadaljnja sestajanja članov Sekcije za socialna gibanja v stanovanjih njenih članov niso bila ugotovljena.

c) Aktivnost Sekcije za socialna gibanja

Skupina, ki je "ilegalno" delovala do ustanovitve Sekcije za socialna gibanja, je na sestankih posebno pozornost namenjala problemom socializma. Srečanja so potekala v obliki predavanj, ki so jih pripravili posamezni člani o določenih temah (npr. o birokraciji) ali o delu posameznega avtorja, spremljala pa so jih razmišljanja o podobnih problemih pri nas. Ob koncu predavanj oziroma srečanj naj bi posamezniki poenotili stališča do posameznih problemov in v skladu s temi stališči nato delovali v delovnih okoljih.

Med drugim so obravnavali teksta STOJANOVIČA (tekst napisan maja 1982 o teoretični kritiki in tekst, napisan maja 1983, o političnem programu), knjigo dveh madžarskih avtorjev "intelektualci in oblast v realnem socializmu", SHULTZERJA (Reprodukcija teoretičnih stališč oziroma primer oblikovanja produkcijskih agentov v socializmu, npr. v Sovjetski zvezi), HEGEDIŠA (Vloga birokracije v socializmu), SARELA (O nastanku socializma v DDR), ADAMA (Raziskava o kontraverzah v jugoslovanski sociologiji v zvezi s proučevanjem distribucije moči v delovnih organizacijah), BAHRA (Alternativa - kritika realnega socializma), KEANA (Socialistična in civilna družba) idr. Iz razgovorov o podanih temah (največkrat v obliki predavanj), ki so se neposredno, pogosto pa tudi le posredno nanašali na obravnavane teme, izhaja značilna kritičnost članov skupine do razmer v SFRJ, čeprav poudarjajo, da naj bi bil naš sistem glede na politični in ideološki vidik boljši od drugih vzhodnoevropskih sistemov, vendar pa ne zagotavlja demokracije "v pravem pomenu besede", ker so posamezne družbenopolitične organizacije le transmisija partije, zato je politično aktiven lahko le član partije. Samoupravljanje ne more zaživeti, ker noben interes ni dokončno izoblikovan, dokler ga partija ne prizna kot legalnega. Kljub temu, da je partija dominantna sila, v njej po oceni posameznikov obstajajo posamezne frakcije. Osnovni krivec za takšno stanje naj bi bila gerontokracija, kritiko pa so v razgovoru med drugim usmerili tudi na sistem usmerjenega izobraževanja, uvedbo depozita in prevelik delež

finančnega proračuna, namenjen JLA.

Po ustanovitvi Sekcije za socialna gibanja se je dejavnost njenih najaktivnejših članov preusmerila v organiziranje predavanj, okroglih miz in simpozijev, zaznati pa je bilo tudi večjo publicistično dejavnost v Mladini in Krstu, redno pa se udeležujejo predavanj, okroglih miz in drugih aktivnosti, ki jih organizirajo druge skupine in organizacije.

Kot predavatelje so praviloma vabili znane slovenske znanstvene in javne delavce, katere so s tem skušali pritegniti tudi v delo sekcije (Bojan GROBOVŠEK, Anton BEBLER, Janko ZLODRE, Ciril BAŠKOVIČ, Ivan SVETLIK). Vsebina predavanj je bila praviloma vezana na njihovo delo, kot predavatelja sta sodelovala tudi Laszlo SEKELJ in Nebojša POPOV, medtem ko so na simpoziju "Židovsko vprašanje" in antisemizem" (16. in 17. 11. 1984) poleg SEKELJA predavali še Mikloš SZABO, Robert SCHINDEL, Christof ŠUBIK in Raymond LÖV, Peter WIESER pa je sodeloval kot prevajalec.

Posebno pozornost so člani Sekcije za socialna gibanja namenili spremembi 154. člena Ustave SFRJ, ukinitvi smrtne kazni in 133. člena KZ SFRJ, kot tudi sojenju skupini anarholiberalov v Beogradu in ŠEŠLJU, v zadnjem času pa osrednjo pozornost namenjajo zamisli socialistične civilne družbe. Med aktivnejšimi člani Sekcije za socialna gibanja, ki so podpisali³² peticijo za spremembo 154. člena Ustave SFRJ, so bili Franjo ADAM, Rastko MOČNIK in Gregor TOMC. Ukinitvi 133. člena KZ³³ pa je med drugim³⁴ posvetil pozornost tudi Pavle GANTAR v članku "Mirno in postopoma" (Mladina, št. 39/1985), v katerem je reagiral na Tanjugovo novico (Delo, 13. 11. 1985), da je zvezni pravni svet negativno ocenil predlaganih 40 sprememb in dopolnitev kazenskega zakona SFRJ in jo ocenil kot skopo in dvoumno. Stališče Zveznega sveta za pravno

ureditev, da bi hitre spremembe, predvsem na področju pravic in svoboščin, ogrozile koherentnost Kazenskega zakona, ter da naj bi slabosti, ki izhajajo iz sedanjega Kazenskega zakona, odpravljali s sodno prakso, je po njegovem mnenju nevdržno ter ga zavrača z naslednjimi razlogi:

- če je ugotovljeno, da so nekateri člani (npr. 133.) anahronistična ovira za razmah javnega življenja, obenem pa so oblikovani tako, da onemogočajo veliko stopnjo "svobode" pri ravnanju organov ("odvisno od okoliščin"), bi bila njihova hitra sprememba ali celo ukinitvev nujna in zaželjena;
- zahteva, da naj sodstvo popravlja "slabosti", ki izhajajo iz KZ, je za jugoslovanski pravni sistem težko sprejemljiva, če seveda menimo, da mora na ozemlju Jugoslavije obstajati enoten pravni sistem in kolikor toliko enotno sodstvo. Tako lahko pride (in že prihaja) do različnega razvoja sodstva v posameznih predelih Jugoslavije, saj je znano, da sodišča v Sloveniji, tudi kadar do obtožbe pride, z veliko večjo "previdnostjo" uporabljajo sporne člene KZ kot npr. v nekaterih drugih republikah in pokrajinah. Še huje pa bi seveda bilo, če bi se sodstvu ostreje "ukrepajočih" regij morala prilagoditi tudi bolj tolerantna sodstva.

"Stališča Zveznega pravnega sveta glede predloga sprememb KZ, ki se nanašajo na človekove pravice in svoboščine, seveda pomenijo (začasen) 'poraz', ne samo za tiste, ki se zavzemajo za ukinitvev člena 133., marveč tudi za tiste (med njimi so ugledni pravniki in družbenopolitični delavci), ki zagovarjajo zgolj ublažitve, sodeč, da sodišča ne morejo braniti ideologij. Za nas, ki menimo, da je demokratizacija bistven pogoj za razvoj jugoslovanske družbe, pa se postavlja vprašanje, kako začeti znova s tovrstnimi pobudami, da se te ne bi prehitro zgubile v slabo kontrolirani birokratski mašineriji."

Na drugem mestu (Mladina, št. 30/1985) pa GANTAR pravi: "Moja teza je naslednja: V nezavidljivi gospodarski situaciji, v krizi smo se znašli tudi zaradi člena 133. Zaradi člena, ki ustvarja takšno 'družbeno klimo', v kateri se izražanje stališč in pobud spremeni v 'hudobne namene' in postane stvar kazenskega pregona. Zato ga je treba odpraviti."

V akciji, ki se je začela s pobudo "peterice"³⁵ o

^{32*} Peticijo so podpisali tudi Alenka PUHAR, Bojana LESKOVAR, Mišo JEZERNIK, Ivo URBANČIČ, Silva MEŽNARIČ, Braco ROTAR, Matevž KRIVIC, Dragoš JURISIČ, Aci BERTONCELJ, Meta HOČEVAR, Helena FERENČAK, Brane IVANC, Dane ZAJC, Iztok SAKSIDA-JAKAC, Janez ŠUŠTERŠIČ, Jure APIH, Meta DROBNIKAR, Božidar SLAPŠAK, Peter LOVŠIN, Jaša ZLOBEC, Spomenka HRIBAR, Rajko ŠUŠTRŠIČ, Nastja SAJOVIČ.

^{33*} Oktobra 1980 so peticijo za spremembo 133. člena KZ SFRJ v Sloveniji podpisali: Vlado ARZENŠEK, Spomenka HRIBAR, Mišo JEZERNIK, Taras KERMAUNER in Silva MEŽNARIČ.

^{34*} Ukinitvi 133. člena KZ SFRJ je bila namenjena tudi priloga Mladine (29. 11. 1985) "Mišljenje kot postopek".

^{35*} Pobudniki in prvi podpisniki so bili Jure DETELA, Alenka PUHAR, Božidar SLAPŠAK, Marko URŠIČ in

odpravi smrtne kazni, katero je podpisalo 148 oseb, je bilo po objavljenem dodatku h pobudi, v katerem pobudniki pozivajo vse bralce Mladine, ki soglašajo s pobudo, da pošljejo svoj podpis na uredništvo Mladine, zbranih na območju Slovenije nad 500 podpisov, med drugimi so pobudo podpisali vsi najaktivnejši člani Sekcije za socialna gibanja (ADAM, GANTAR, MOČNIK, PODMENIK, TENZE, TOMC, VREČKO).

Aretacijo 28 oseb v Beogradu so člani Sekcije za socialna gibanja ocenili negativno. O dogajanjih so bili obveščeni predvsem preko posameznikov, ki so imeli stike z Beogradom (npr. Vanja BRIŠČEK z D. OLUJIĆEM in V. MIJANOVIĆEM, novinarji Radia Študent z Gordanom JOVANOVIĆEM, Vojislavom STANOJEVIĆEM in Branislavo KATIĆ, Božidar SLAPŠAK s svojo soprogo Svetlano KOJIĆ-SLAPŠAK, Liljo MIJANOVIĆ, Franeta ADAMA in Jadrana STRLETA je obveščal Dragiša TOMIĆ ipd.). V začetku junija pa so se z Nebojša POPOVIM, ki je pripotoval v Ljubljano, med drugim sestali tudi Franko ADAM, Darka PODMENIK in Pavle GANTAR. Poleg kritičnih komentarjev o dogodkih v Beogradu, objavljenih v Mladini, na Radiu Študent, so se obtoženih v Beogradu spomnili tudi na simpoziju o židovskem vprašanju v Ljubljani. Udeleženci simpozija so sojenim v Beogradu ter ŠEŠLJU poslali voščilnico z naslednjo vsebino:

"Odprto voščilo enemu zaprtemu in šesterici osumljenih kotrarevolucionarjev!

Prastaro geslo božičnega časa je: slava bogu na višavah in mir ljudem na zemlji! Bog ponavadi poskrbi sam zase, za mir med ljudmi pa je potrebno kaj storiti. Želje so daleč manj kot dejanja, a vendar več kot ravnodušnost. Zato vam z mislijo na mir med ljudmi želimo čim več sreče v prihodnjem letu, tistim, ki so na tako imenovani svobodi, da bi tam ostali, tistemu, ki mu je bila vzeta, da bi mu bila vrnjena.

V Ljubljani, 20., 21., 22. decembra 1984
Udeleženci simpozija o židovskem vprašanju"

Posebno pozornost namenjajo člani Sekcije za socialna gibanja v zadnjem času projektu socialistične civilne družbe, ki izhaja iz prispevkov avtorjev, objavljenih v Zborniku Krt-a Socialistična civilna družba. Projektu socialistične civilne družbe je bil namenjen tudi simpozij

Marksizem in socialna gibanja (5. in 6. novembra 1985 v Ljubljani), po katerem se je razvila polemika med Gregorjem TOMCEM in Tomažem MASTNAKOM, ki je tudi najjasneje opredelil koncept socialistične družbe v članku Socialistična civilna družba, demokratska opozicija (Tribuna, št. 12/1986). "Govoriti o socialistični civilni družbi ali o civilni družbi v socializmu, pomeni govoriti o demokratični opoziciji v socialističnih deželah". Pojemovni obrat, ki konstituira demokratično opozicijo v realnem socializmu, kot jo poznamo v zadnjih 10 letih, se MASTNAKU kaže v tem, da demokratska opozicija zavrne idejo (Marxa - op. p.), da je možno razliko med družbo in državo ukiniti. Opozicija se znajde v situaciji, ko se začne zavedati, da je treba neke svobodne prostore družbenega življenja, kar je eno od pojmovnih določil civilne družbe, šele ustvarjati, hkrati pa braniti tiste elemente, ki še ali že obstajajo, in to v nasprotju s sfero državne dejavnosti.

O civilni družbi kot osrednjem pojmu demokratične opozicije v socializmu lahko po Mastnakovem mnenju govorimo od leta 1976 naprej in pomeni prelom z opozicijsko tradicijo ter premislek napak, ki jih je ta opozicija zagrešila in ki so pripeljale do leta 1953 v Vzhodni Nemčiji, leta 1956 na Poljskem in Madžarskem, do leta 1968 na Češkoslovaškem in Poljskem ter do leta 1970 oziroma 1971 na Poljskem. Za ta pojemovni obrat je najbolj zaslužen poljski Komite za obrambo delavcev (KOR), ki se je kasneje preimenoval v Komite za družbeno samoobrambo, pomemben vir predstavlja češkoslovaška Listina 77, podobna razmišljanja pa se pojavljajo tudi na Madžarskem in v Sovjetski zvezi. Kot pojemovna določila civilne družben MASTNAK navaja zakonitost, javnost, avtonomnost delovanja, pluralizem (idejni, politični, organizacijski, socialni oziroma razredni, generacijski, spolni, nacionalni).

Najbolj "monumentalna organizacijska oblika, ki jo je gibanje oziroma prizadevanje za civilno s družbo v socializmu doseglo, je Solidarnost na Poljskem". Specifične konkretne organizacijske oblike, v katerih se organizira demokratska opozicija in v katerih se konstituira civilna družba, so delavski boji (pravica do stavke, neodvisnih sindikatov), zahteve po spoštovanju in izpolnjevanju človekovih in državljanskih pravic (nastajajo različne oblike povezovanja med inteligenco in delavci, ki pomenijo enega od bistvenih elementov, ki konstituira ne samo novo demo-

kratično opozicijo, ampak tudi civilno družbo), boj za javno mnenje (tiskarska, založniška dejavnost, oblikovanje različnih informacijskih in komunikacijskih mrež), peticije, organizacija neodvisnega izobraževanja, mladinska kultura oziroma protikultura, subkultura, kontrakultura, karitativna oziroma dobrodelna dejavnost, različne oblike samopomoči. Na drugi strani pa se demokratska opozicija, družbena gibanja, družbeni boji in s tem jedra, ki konstituirajo civilno družbo, oblikujejo okrog posameznih problemov. V tem smislu lahko govorimo o mirovnem, ekološkem, ženskem gibanju ter gibanju za pravice homoseksualcev, "duhovnem" gibanju, kooperativnem gibanju, "zasedbi hiš" ipd.

Pomembno za delo Sekcije za socialna gibanja je tudi pogosto pojavljanje njenih članov v sredstvih javnega obveščanja (Mladina, Tribuna, Problemi, Časopis za kritiko znanosti, Radio Študent, ...) ter Knjižnica revolucionarne teorije, v okviru katere je bilo v zadnjih letih izdano lepo število prevodov oziroma knjig, med njimi tudi veliko takšnih, ki se nanašajo na delo posameznih gibanj v svetu in pri nas, npr.: Ciril BAŠKOVIČ - ČSSR 1968, zbornik Delavska opozicija, Mike BRAKE - Sociologija mladinske kulture in mladinskih subkultur, zbornik Punk pod Slovenci, Hubert POŽARNIK - Alternative, Pavle GANTAR - Urbanizem, družbeni konflikti, planiranje, Dana MESNER in Stane ANDOLŠEK - Solidarnost v poljski krizi 1980-1982, zbornik O ženski in ženskem gibanju, zbornik Socialistična civilna družba itd.

d) Akterji sekcije za socialna gibanja

Medtem ko naj bi se spomladi 1983 na Rožniku sestajali Pavel GANTAR, Miha KOVAČ, Tomaž MASTNAK, Darinka VREČKO in Janko ZLODRE, so jedro skupine, ki se je kasneje sestajala v stanovanju GANTARJA oziroma ADAMA, predstavljale osebe, ki so se udeležile "Dnevoev Ante Fiamenga" (julij 1983) v Komiži na Visu: Franko ADAM, Pavle GANTAR, Miha KOVAČ, Tomaž MASTNAK, Darka PODMENIK, Goran TENZE, Darinka VREČKO,³⁶ ki predstavljajo tudi stalne člane te neformalne skupine. Občasno pa so se

³⁶* "Dnevoev Ante Fiamenga" v Komiži so se iz Slovenije udeležili tudi: Igor VIDMAR, Gregor TOMC, Zoran PISTOTNIK, Jadran STRLE, Bogdan LIPOVŠEK, Vinko ZALAR, Silva MEŽNARIČ, Miloš GREGORIČ, Zoran THALER, Seta KNOP, Simona SUHADOLNIK in Vanja BRIŠČEK ter nekateri študentje FSPN.

sestankov udeleževali tudi Jože NOVAK, Dijana SIVEC, Alenka SUHADOLNIK, Miloš GREGORIČ, Braco ROTAR, Vinko ZALAR, Janko ZLODRE, Igor BAVČAR, Dana MESNER in Stane ANDOLŠEK, medtem ko so bili za razširitev skupine predlagani: Silva MEŽNARIČ, Sonja PIRHAR, Bojan GROBOVŠEK, Bojana LESKOVAR, Matjaž MAČEK, Ervin HLADNIK in Dejan BERČIČ. Iz razprav in diskusij kot ideologa izhajata Tomaž MASTNAK in Franko ADAM, katerih razmišljanja in stališča so največkrat odločilno determinirala mišljenje ostalih.

Z namenom legaliziranja in širitve dela ustanovljena Sekcija za socialna gibanja naj bi v svojih vrstah vključevala čim širši krog strokovnjakov in ostalih, ki se ukvarjajo ali so zainteresirani za to problematiko. Na ustanovni sestanek sekcije so bili povabljeni: Vlado ARZENŠEK, Gregor TOMC, Sonja DROBNIČ, Srna MANDIČ, Slavoj ŽIŽEK, Vojko ANTONČIČ, Veljko RUS, Darko ŠTRAJN, Ervin HLADNIK, Silva MEŽNARIČ, Mojca DRČAR-MURKO, Mirjana ULE, Bojan GROBOVŠEK, Ivan BERNIK, Igor BAVČAR, Drago KOS, Dana MESNER, Ciril BAŠKOVIČ, Igor VIDMAR, Franc ŽIŽEK, Dijana SIVEC, Matjaž MAČEK, Janko ZLODRE, Mojca DOBNIKAR, STANOJEVIČ, JEROVŠEK, RENERJEVA.

S težnjo, da bi razširili krog so vodilni člani Sekcije za socialna gibanja kot predavatelje vabili predvsem znane znanstvene delavce (Anton BEBLER, Bojan GROBOVŠEK, Ciril BAŠKOVIČ, Ivan SVETLIK, Vojan RUS). V zadnjem času pa skušajo v svoje delo vključiti čim večje število študentov, katerih pasivnost ocenjujejo kot največji problem univerze. Vodstvo sekcije je v septembru 1984 od Franka ADAMA prevzel Pavle GANTAR, sicer pa v najožji krog, ki sprejema bistvenejše odločitve, spada poleg GANTARJA še predvsem Tomaž MASTNAK.

e) Ostale varnostno zanimive posebnosti

Kljub stikom posameznih članov Sekcije za socialna gibanja z univerzitetnimi delavci in študenti delo sekcije ni širše prisotno na ljubljanski univerzi. Razen stikov posameznih članov sekcije ter stikov, vzpostavljenih z beograjskimi anarholiberali v času sojenja "šesterici" v Beogradu ter ŠEŠLJU, ne beležimo širšega povezovanja sekcije s podobnimi skupinami v Zagrebu in Beogradu. Kot skupne akcije se pojavljajo predvsem podpisovanja peticij (o odpravi

smrtne kazni, 133. člena KZ SFRJ, ...). Najpogosteje se je tribun oziroma predavanj, organiziranih v Študentskem centru v Beogradu, udeleževal Franko ADAM (tudi ŠTRAJN in MASTNAK), pri katerem je zabeleženih tudi največ zvez s hrvaškimi in srbskimi družboslovci (Laszlo SEKELJ, Nebojša POPOV, Vojislav KOŠTUNICA, Kosta ČAVOŠKI, Pavluško IMŠIROVIĆ, Vladimir MIJANOVIĆ, Slobodan DRAKULIĆ, Lino VELJAK, Svetozar LIVADA, Davor JARBOL, Ivan JANKOVIĆ, OLUJIĆ, ŠIČAREV), decembra 1983 se je ADAM udeležil simpozija o kooperativah na Poljskem, konec leta 1984 pa je odšel na študij v Constanco v ZRN.

Med varnostno zanimivimi osebami izstopa navezovanje stikov avstrijskega novinarja in zgodovinarja Raymonda LÖVA tudi s člani Sekcije za socialna gibanja (MASTNAKOM, GANTARJEM in ADAMOM), pri katerih se je med drugim v juliju 1984 zanimal tudi za Šetinca, Popita, Dolanca in Marinca. Posamezniki (Bogdan LIPOVŠEK) pa vzdržujejo stike tudi s predstavniki slovenske manjšine v Avstriji (Helga MRAČNIKAR, Mirko WAKOUNIG).

Člani Sekcije za socialna gibanja so na simpozij o židovskem vprašanju povabili med drugim tudi Mihalyja VAJDO (filozof iz Budimpešte), Mikloša SZABA (zgodovinar iz Budimpešte), Raymonda LÖVA, Roberta SCHINDELA (pisatelj z Dunaja), Manfreda MOSERJA (filozof iz Celovca), Christofa ŠUBIKA (filozof iz Celovca) ter Petra WIESERJA (novinar in prevajalec v Celovcu). Razen Manfreda MOSERJA in Mihalyja VAJDE so se ostali povabljeni srečanja tudi udeležili. V februarju 1985 so se člani Sekcije za socialna gibanja (Tomaž MASTNAK, Pavle GANTAR, Franko ADAM, Darka PODMENIK, Bogdan LIPOVŠEK, ...) udeležili na Dunaju seminarja o razvojnih perspektivah in možnostih za demokratizacijo v državah realnega socializma.

IV.

DRUŠTVO NOVINARJEV SLOVENIJE

1. Neformalna skupina novinarjev

Nezadovoljstvo s sistemom obveščanja in spori s posameznimi uredniki (Jak KOPRIVC, Boris DOLNIČAR, ...) je vzpodbudilo posamezne novinarje k podpisovanju pobude za ustanovitev sekcije novinarjev za spremljanje aktualnih političnih zadev oziroma sekcije za razvoj anga-

žiranega samoupravnega socialističnega novinarstva v decembru 1983. Sekcija naj bi bila ustanovljena v okviru Društva novinarjev Slovenije, imela naj bi stik z aktualno politiko ter zagotavljala objektivno obveščanje javnosti o družbenopolitičnih in drugih dogajanjih v naši družbi. Omenjena skupina novinarjev je na neformalnih sestankih v gostiščih (bife Delavske enotnosti, največkrat gostišče Mrak) namenila osrednjo pozornost dogajanjem ob zamenjavi Bogdana NOVAKA, delovanju posameznih urednikov (Jak KOPRIVC, Boris DOLIČAR), sodnim obravam proti novinarjem (Vanji BRIŠČEK, Hermiju GOBCU, Ranki ČIČAK), posebno pozornost pa je namenila pobudi za odpravo smrtne kazni, sprejemanju novega Zakona o javnem obveščanju ter sodnemu procesu anarholiberalom v Beogradu ter ŠEŠLJU. Stališča, sprejeta do posameznih problemov, so skušali posamezniki uveljaviti preko aktivov novinarjev, objavljanja člankov v slovenskih in jugoslovanskih sredstvih javnega obveščanja, podpisovanja peticij ter preko aktivne udeležbe na posameznih predavanjih, razpravah, okroglih mizah ipd.

Posamezni najaktivnejši člani skupine (Alenka PUHAR, Božidar SLAPŠAK) vzdržujejo pogoste osebne in prijateljske stike z anarholiberali v Zagrebu in predvsem v Beogradu, s katerimi stiki so se okrepili zlasti v času sojenja anarholiberalom v Beogradu. Razen posameznih stikov s tujimi novinarji in potovanj posameznikov v tujino, stiki neformalne skupine novinarjev z varnostno zanimivimi tujci niso bili zabeleženi.

a) Cilji in program delovanja

Skupina razen začetnega cilja, da je v stalnem stiku z aktualno politiko ter da o tem poroča javnosti preko intervjujev, javnih tribun, okroglih miz ipd., kar bi onemogočalo politiki, da o svoji aktivnosti poroča javnosti, le kadar in kakor želi, v nadaljevanju svojega delovanja ni namenila pozornosti jasnejši opredelitvi širših ciljev delovanja. Aktivnost skupine ni bila vezana na določen program, temveč je bila pogojena z aktualnimi dogajanja v slovenski in širši jugoslovanski družbi.

Medtem ko so bile akcije v zvezi s problematiko slovenskega novinarstva oblikovane samostojno, so bile akcije za odpravo smrtne kazni, izpustitev Ranke ČIČAK, proti sojenju šesterici v Beogradu ter ŠEŠLJU ipd., posledica dogovorov oziroma osebnih stikov s posamezniki v Beogradu.

"Boj za objavo resnice" ostaja motto vseh članov skupine pri publicističnem delu. Posamezniki, kot npr. Alenka PUHAR v tekstu "Kaj je resnica?" (Dialogi, št. 4-5/1983), izpostavljajo neargumentirano zavračanje odprtih vprašanj in etiketiranje posameznikov, ki ta vprašanja odpirajo kot "sumljive osebe, ki objektivno pomagajo sovražnikom te družbe". "Zadnje leto je bilo vroče, da zlepa ne tako. Polemike, prepiri in konflikti so se razcveteli na vsakem koraku, sem in tja pa so se trenja tako zaostriła, da so se urejevala s prepovedmi in procesi ... Vzemimo za primer samo naraščajoče število literarnih tekstov, ki se ukvarjajo z dogajanjem ob razkolu med sovjetsko in jugoslovansko partijo, s procesi proti informbirojevcem ter življenjem v zaporih in kazenskih taboriščih. Vsi ti teksti so imeli obilo težav, preden so sploh izšli v javnost, in ko so, se je nanje usul plaz očitkov. In kaj smo zvedeli iz njih? Da jih pišejo sumljivi ljudje, ki imajo za bregom čudne nakane; da gre za sovražno dejavnost - ali vsaj za dejanja, ki 'objektivno' pomagajo sovražnikom te družbe; da dvigajo glave nasprotniki samoupravne in neuvrščene Jugoslavije, ki bi radi obrnili kolo zgodovine nazaj ... Pri vsem tem pa ni nihče uporabil stvarnih argumentov oziroma protiargumentov: Ne, to ni res, bilo je namreč takole ... In tako še danes ne vemo, kakšni so bili informbirojevski procesi, ne vemo, koliko ljudi je bilo obsojenih, koliko jih je bilo zaprtih in kje, koliko jih je tam pomrlo, kaj so morali pretrpeti drugi, koliko jih je bilo kasneje uradno ali poluradno rehabilitiranih in koliko ne itn. Ne vemo, skratka, kaj je res. Z Golega otoka se lahko preselimo h Golubnjači in k drugim jamam, polnim okostnjakov, od zadeve KOPINIČ h Korčulanski šoli, od svinjske afere k zlatoustovski, od intrigantskega pisanja enega lista k sovražnim pozicijam drugega, povsod isti - izmi, povsod vse več prostodušno ubesedene jeze, povsod sovražniki, proti katerim se je treba bojevati in jih končno razkrinkati. Le resnica ostaja še naprej varno zakrinkana."

b) Organizacija delovanja

Začetek delovanja neformalne skupine novinarjev beležimo v decembru 1983, ko so posamezni novinarji pričeli s podpisovanjem pobude za ustanovitev sekcije za razvoj angažiranega samoupravnega socialističnega novinarstva, ki naj bi bila ustanovljena v okviru Društva novinarjev Slovenije. V kolikor bi Društvo novinarjev Slo-

venije na njihovo zahtevo odgovorilo negativno, so nameravali zahtevati od SZDL, da jim omogoči delovanje kot samostojni sekciji.

Na sestanku dne 8. 2. 1984 so sprejeli predlog, da bodo pri svojem delu zbirali in dokumentirali tudi podatke o napakah "njihovih glavnih nasprotnikov" (Jaka KOPRIVCA, Borisa DOLNIČARJA idr.). V nadaljnjem delovanju so na srečanjih udeleženci namenili pozornost predvsem reševanju posameznih vprašanj, ostalim organizacijskim problemom pa niso posvečali posebne pozornosti.

V januarju 1984 so člani neformalne skupine novinarjev ponovno poudarili, da mora njihova aktivnost potekati v okviru Društva novinarjev Slovenije, kasneje pa je zaznana sprememba taktike delovanja. Alenka PUHAR je ugotovila, da se zaradi pritiskov, ki jih izvajajo nanjo, ne sme več toliko izpostavljati, medtem ko je Matevž KRIVIC skupini svetoval, naj se posamezni člani aktivno vključijo predvsem v delo njihovih sekcij in osnovnih organizacij zveze komunistov. Alenka PUHAR je ostalim predlagala, da bi z individualnimi pobudami v svojih sredinah vplivali na svoje kolege in jih na ta način pridobili na svojo stran, sicer pa naj bi angažirali pri svojem delu oziroma akcijah tudi ostale novinarske aktive v Sloveniji, posamezniki (SAJOVIC) pa so izpostavili potrebo po povezovanju z delavci.

Delovanje neformalne skupine novinarjev je potekalo na sestankih v gostinskih lokalih (bife Delavske enotnosti, gostišče Mrak), v glavnem pa preko medsebojnih osebnih stikov. S tehnično stranjo delovanja (tipkanje, razmnoževanje, fotokopiranje, ...) člani skupine novinarjev nimajo težav, za lažje delovanje pa naj bi oblikovali tudi dokumentacijo (npr. o njihovih nasprotnikih, Ranki ČIČAK, sojenju v Beogradu, stanovanjski aferi v Celju - J. VOLFAND ipd.).

Posamezni člani sodelujejo v Sekciji za socialna gibanja pri Slovenskem sociološkem društvu, v delovnih skupinah za mirovna in ekološka gibanja, vendar je Alenka PUHAR Tomažu GORENCU v januarju 1984 na vprašanje, kje imajo sestanke, odgovorila, da "zelenih" zaenkrat namenoma ne vabijo, "da jim ne bi že na samem začetku povzročili kakšnih težav".

c) Aktivnost neformalne skupine novinarjev

Nastanek neformalne skupine novinarjev datira z

odprtim pismom³⁷ upravnemu odboru Društva novinarjev Slovenije, v katerem so nezadovoljni novinarji zahtevali pojasnilo za dogodke, ki po njihovi oceni predstavljajo omejevanje svobode novinarskega ustvarjanja.

"Da bi preprečili prekinitve procesa resnice, svobode in odgovornosti in da ne bi nastopil čas dogem, pokorščine in zlorab, javno sprašujemo upravni odbor Društva novinarjev Slovenije:

- Kakšno je dejansko ozadje in kakšni so dejanski razlogi dogodkov v uredništvih Tribune, Teleksa in Pavlihe?

- Zakaj je razprava o teh dogodkih potekala nedemokratično, z očitno tendenco enostranskega osvetljevanja problemov?

- Kako se upreti tendenci temeljnega razvrednotenja novinarskega poklica, ko naj bi novinar namesto iskalca resnice in zagovornika temeljnih usmeritev našega samoupravnega socialističnega razvoja, postal slep in nekritičen zagovornik vseh odločitev, ki izvirajo iz dnevne distribucije moči?

- In končno, zakaj društvo novinarjev kot naša poklicna organizacija, ki naj bi branila in spodbujala odločnost in vztrajnost novinarjev v boju za resnico, spi spanje flegmatika in dopušča ali celo spodbuja v posameznih okoljih razpravo na temelju nedokazanih trditev in polresnic?"

S kordinirano akcijo v jugoslovanskem okviru je širok odmev v slovenskem prostoru, predvsem prek tednika Mladina, sprožila iniciativa za odpravo smrtne kazni v SFRJ, katere avtorji so bili Alenka PUHAR, Jure DETELA, Marko URŠIČ, Božidar SLAPŠAK in Jaša ZLOBEC-LUKIČ. Preko Mladine je bilo zbranih na območju SR Slovenije 500 podpisov, po razširitvi te iniciative v druge republike pa še enkrat toliko. Pri zbiranju podpisov so se angažirali tudi člani neformalne skupine novinarjev. Inicijativi za odpravo smrtne kazni so sledili tudi posamezni članki v Delu, Teleksu, Mladini ter oddaje na Radiu Študent, v juniju 1984 pa sta se Matevž KRIVIC in Alenka

PUHAR dogovorila, da bi na področju smrtne kazni on deloval na makro, ona pa na mikro nivoju. Svoje stališče o odpravi smrtne kazni naj bi zveznim organom v maju 1984 posredovalo tudi Slovensko filozofsko društvo.

V začetku leta 1984 se je v Sloveniji pojavila peticija vojvodinskih novinarjev, ki je zahtevala izpustitev Ranke ČIČAK. Peticijo je podpisalo 68 novinarjev (peticije niso hoteli širiti izven novinarskih krogov), takšen odziv pa je bil v veliki meri rezultat prizadevanj neformalne skupine novinarjev, ki se je dokončno izoblikovala pri zbiranju podpisov in podpore za odprto pismo Društvu novinarjev Slovenije in ki se redno sestaja v gostišču Mrak ter si je kot eno od nalog zastavila zagotavljanje podpore Ranki ČIČAK na vse možne načine.

V februarju 1984 so člani neformalne sekcije novinarjev osrednjo pozornost namenili obravnavi Bogdana NOVAKA na Častnem razsodišču Društva novinarjev Slovenije. Sestanka se je udeležil tudi Matevž KRIVIC, ki je zahteval objavo stališč razsodišča v slovenskih časopisih. V istem mesecu pa so VASLE, ŠTRAJN, LESKOVARJEVA, URŠIČ, ZAJC, Zoja SKUŠEK-MOČNIK, MARINČIČEVA in KRIVIC naslovili na Častno razsodišče Društva novinarjev Slovenije in uredništvo Dela pismo, v katerem zahtevajo, naj uvede disciplinski postopek zoper Vlada ŠLAMBERGERJA (zaradi kršitve novinarske etike v članku Od satire do peticije; Danas, 17. 1. 1984) ter tovariško obravnavo zoper glavnega in odgovornega urednika Dela zaradi neobjave člankov oziroma pisem Zoje SKUŠEK-MOČNIK, Matevža KRIVICA, Bogdana NOVAKA in Slavojca ŽIŽKA o dogajanjih v uredništvu Pavlihe. O dogajanjih, povezanih z odstranitvijo odgovornega urednika Pavlihe Bogdana NOVAKA, je spregovorila tudi kontaktna oddaja na Radiu - Študent, v kateri so nastopili Zoja SKUŠEK-MOČNIK, Bogo SAJOVIC, Bogdan NOVAK, Bojana LESKOVAR, Drago SELIGER in Matevž KRIVIC.

Posebno pozornost so člani neformalne skupine novinarjev namenili sojenju skupini anarholiberalov v Beogradu in ŠEŠLJU. PUHARJEVA se je preko SLAPŠAKA povezala z beograjskimi anarholiberali ter v Sloveniji pridobila Draga DEMŠARJA za obrambo obsojencev. 13. 6. 1984 so na Predsedstvo SFRJ, Predsedstvo CK ZKJ, Predsedstvo RK SZDL SFRJ, Zvezno javno tožilstvo ter Zvezni sekretariat za notranje zadeve

^{37*} Odprto pismo je po ugotovitvah službe državne varnosti RSNZ SRS podpisalo 38 oseb (10 podpisov je ostalo neidentificiranih): Zlatka KRAŠEVEC, Vinko VASLE, Slavica PARTLIČ, Zoja SKUŠEK-MOČNIK, Marko URŠIČ, Jože ROZMAN, Milka PANCE - vsi kmečki glas; Vesna MARINČIČ, Katarina LAVŠ, Alenka PUHAR, Ivo VIDIC, Tine GUZEJ, Alenka BURJA, Vito DIVAC, Miran KOREN - vsi Delo; Bogo SAJOVIC, Bogdan NOVAK - oba Pavliha; Bojana LESKOVAR, Darko ŠTRAJN, Nikola DAMJANIČ - vsi Mladina; Ciril BRAJER, Ivo KULJAJ, Damjan KRIŽNIK - vsi Delovska enotnost; Samo GABRIJELČIČ - Avtomagazin, Alenka LOBNIK-ZORKO - Naša žena, Matjaž ALBREHT, Janez TUŠEK, Matjaž POTOKAR.

naslovili vlogo z 11 vprašanji o dogajanju v Beogradu, ki sta jo sestavila PUHARJEVA in KRIVIC. Ob koncu sta avtorja poudarila: "S to svojo vlogo se seveda ne izjavljamo za ideje, ki so jih prizadeti v teh postopkih morali zagovarjati na inkriminiranih sestankih, v svojih delih ali zasebnih zapiskih, ker tega niti ne poznamo. Zavzemamo se samo za svobodo vsakogar, do svoje ideje svobodno razvija in širi, dokler z njimi ne napade ustavno zavarovanih temeljev naše družbene ureditve. Če se zgodi to zadnje, je sprožitev kazenskega postopka seveda lahko utemeljena, toda ob kar največji previdnosti, maksimalnem možnem obveščanju javnosti, ne pa tako, kot kaže, da se je zgodilo tokrat - če so vesti, iz katerih izhajamo, resnične." Peticijo je v času od 11. do 13. junija 1984 v Ljubljani podpisalo 148 oseb. Pri zbiranju podpisov so bili poleg PUHARJEVE in KRIVICA najaktivnejši ADAM, Zoja SKUŠEK-MOČNIK, Rastko MOČNIK in Matjaž HANŽEK.

O stanju v Beogradu je Vanja BRIŠČEK, ki je v juniju kot novinarka Mladine potovala v Beograd, podrobno informirala ostale novinarje Mladine, PUHARJEVO, ADAMA, Rastka in Zojo MOČNIK, KRIVICA in druge. Med drugim jih je obvestila tudi o ideji, da bi zbirali denarno pomoč za družine zaprtih v Beogradu, ter jih seznanila z oceno beograjskih somišljenikov, da so v Ljubljani premalo aktivni v podpori zaprtih v Beogradu in Sarajevu. Dokumente, ki jih je prinesla Vanja BRIŠČEK, so kasneje objavili predvsem na Radiu Študent ter v Mladini. O dogajanjih v Beogradu je PUHARJEVO in druge³⁸ seznanil tudi Srdja POPOVIĆ, ki je bil kot predavatelj povabljen na sestanek Sekcije za socialna gibanja, z Dragom DEMŠARJEM pa se je dogovarjal za prevzem obrambe Pavluška IMŠIROVIČA. KRIVIC in PUHARJEVA pa sta med drugim zagotovila, da se bosta oglašala s članki v časopisih in zahtevala pojasnila na vprašanja, ki sta jih zastavila že v peticiji, PUHARJEVA pa naj bi bila tudi avtorica "Odrtega voščila enemu zaprtemu in šesterici osumljenih kontrarevolucionarjev", ki so ga sojenim poslali udeleženci simpozija o židovskem vprašanju (20.-22. 12. 1984).

V začetku letošnjega leta sta PUHARJEVA in

^{38*} 16. 6. 1984 so se pri Nedi PAGON-BRGLEZ s Srdjo POPOVIĆEM sestali Drago DEMŠAR, Alenka PUHAR, Vanja BRIŠČEK, Božidar SLAPŠAK, Braco ROTAR, Franko ADAM, Darka PODMENIK, Matevž KRIVIC, Zoja SKUŠEK-MOČNIK, Pavle GANTAR in Miha KOVAČ.

Silva MEŽNARIČ prejeli od novinarja Intervjuja Dragana TANASIĆA peticijo v zvezi s suspenzijo in premestitvijo Dušana BOGAVCA. MEŽNARIČEVA je Nebojšo POPOVA obvestila, da bosta s PUHARJEVO organizirali podpis peticije, da pa sami peticije ne bosta podpisali, ker je premalo argumentirana.

Posebno pozornost je neformalna skupina novinarjev ob asistenci Matevža KRIVICA posvečala sprejemanju novega Zakona o obveščanju, predvsem 80., 81. in 82. členu iz poglavja "Zloraba svobode obveščanja", sprejem katerega je KRIVIC ocenil z naslednjimi besedami: "Zakon o javnem obveščanju no pomeni koraka nazaj, ne glede no to, da ni prinesel bistvenih sprememb, vseeno pa pomeni premalo, glede na objektivne možnosti v naši družbi, ki omogočajo več sprememb."

Glede aktivnosti sta v neformalni skupini novinarjev izstopala PUHARJEVA in KRIVIC. PUHARJEVA je bilo med drugim tudi avtorica odrtega pisma slovenski vladi, SAZU-ju in Komiteju za kulturo SR Slovenije glede omejitve uvoza tuje literature, predavala je o Orwellovem letu 1984 idr., aktivnost KRIVICA pa se je izražala predvsem v številnih objavljenih člankih v slovenskih časopisih in revijah, še posebno v rubriki Pisma bralcev (Delo, Teleks, Mladina, ...). KRIVIC je nastopal tudi kot pravni svetovalec npr. Lidiji JURJEVEC pri sestavi pisma javnosti o povišanju študentskih stanarin, Alešu DEBELJAKU ob zaplembi Tribune, Gorazdu SUHADOLNIKU pri objavljanju vesti o sojenju v Beogradu na Radiu Študent, Spomenki HRI-BAR pri sestavi članka, objavljenega v Naših razgledih, in ne nazadnje PUHARJEVI oziroma neformalni skupini novinarjev pri njihovih posameznih akcijah.

d) Akterji neformalne skupine novinarjev

Kot podpisniki pobude za ustanovitev sekcije novinarjev za spremljanje aktualno političnih zadev oziroma sekcije za razvoj angažiranega samoupravnega socialističnega novinarstva so v decembru 1983 nastopali Alenka PUHAR, Bogdan NOVAK, Bogo SAJOVIC, Srečo ZAJC, Darko ŠTRAJN, Bojana LESKOVAR, Katarina LAVŠ, Zlata KRAŠEVEC in dve novinarki Naše žene.

Na posameznih sestankih oziroma akcijah so sodelovali tudi Ivo KULJAJ, Vinko VASLE, Alenka AURSPERGER, Vesna MARINČIČ, Mojca DOBNIKAR, Alenka NOVAK, Zoja SKUŠEK-

MOČNIK, Anton RUPNIK, Manca KOŠIR, Manca DEKLEVA, Vanja BRIŠČEK, Bojan PLEŠEC, Marko JENŠTERLE, Hermej GOBEC, Rastko MOČNIK, Slavica PARTLIČ, Ciril BRAJER, Miha KOVAČ, Bogdan LIPOVŠEK in drugi. Glede na število prijateljskih kot tudi "službenih" zvez posameznih članov neformalne skupine novinarjev in število podpisov posameznih peticij pa je krog simpatizerjev te skupine še veliko širši.

Ker si skupina ni izgradila natančnejše organizacije delovanja, je njena aktivnost v veliki meri pogojena z delom posameznikov, kar se kaže še posebno v času bolezni ali odsotnosti PUHARJEVE,³⁹ ko tudi delovanje skupine skoraj zamre. Kot osrednja akterja skupine izstopata PUHARJEVA in KRIVIC, med aktivnejšimi pri sestavi odprtih pisem pa so bili tudi Zoja SKUŠEK-MOČNIK, Vinko VASLE in drugi. Za aktivnost skupine so pomembni tudi novinarji Mladine in Radia Študent, ki so omogočali predstavitev posameznih akcij (pobuda za odpravo smrtnih kazni, sojenje v Beogradu in Sarajevu, dogajanja v uredništvu Pavlihe, ...) in s tem izpolnjevali zastavljen cilj informiranja publike o dogajanjih, katerih "uradni" novinarji oziroma časopisi in revije molče.

e) Ostale varnostno zanimive posebnosti

Za delovanje neformalne skupine novinarjev je v veliki meri značilna tesna povezanost z anarholiberali v Beogradu, kjer osrednjo vlogo igra Božidar SLAPŠAK kot "kurir" med beograjsko in ljubljansko strukturo. Varnostno zanimivi pa so tudi številni stiki PUHARJEVE tako s predstavniki rimskokatoliške cerkve⁴⁰, akterji oziroma sodelavci Nove revije, v uredništvu katere v zadnjem času tudi aktivno deluje, z novinarji revij iz ostalih republik (Franci STRES - Politika, Svobodna Dalmacija; Dragan TANASIĆ - In-

tervju, ...), nekaterimi anarholiberali. (Nebojša POPOV, Neca JOVANOVIĆ, Lino VELJAK, Žane SIRONIČ, Boris TADIČ, Veselinka ZASTAVNIKOVIĆ, Vladimir MIJANOVIĆ, Vojislav KOŠTUNICA, Kosta ČAVOŠKI, Svetlana KOJIĆ-SLAPŠAK, Srdja POPOVIĆ, Veljko GUBERIN, Ivan JANKOVIĆ, Vojislav STOJANOVIĆ), s katerimi PUHARJEVA vzdržuje osebne stike, z njimi pa kontaktira tudi preko Božidarja SLAPŠAKA. PUHARJEVA se je udeležila tudi predavanj, tribun in podobno v Beogradu, npr. 8. 6. 1983 tribune "Štrajk v socializmu - zakaj?", 1. 2. 1984 tribune o marginalnih gibanjih v Jugoslaviji, aprilu 1984 tribune o humanizaciji zapora itd. Osrednje mesto sestajanja z anarholiberali v Ljubljani pa poleg lokalov (gostišče Mrak, kavarna Uniona in Slona, Tavčarjev hram, ...) predstavlja stanovanje Božidarja SLAPŠAKA.

Varnostno indikativni so tudi stiki PUHARJEVE s tujimi novinarji, ki se nanjo obračajo s posameznimi vprašanji. V novembru 1984 je PUHARJEVA Raymond LÖVU razlagala iniciativo o ustanovitvi odbora za zaščito svoboščin, sicer pa je situacijo v Ljubljani ocenila kot ugodno, ker imajo "tudi znotraj partije svoje ljudi, na katere se lahko zanesejo in so pripravljeni pomagati". V oktobru 1985 se je v stanovanju Lojza WIESERJA, uslužbenca Celovške založbe Drava (Ljubljana, Leninov trg 17, IV. nadstropje, telefon 453-312) sestala s sodelavcem avstrijskega radia, ki naj bi posnel oddajo o Ljubljani. V oktobru 1984 je PUHARJEVA prejela knjigo neke ruske emigrantke z naslovom "Amerikanci", v istem mesecu pa je bila iz Velike Britanije nanjo naslovljena tudi brošura slovenske politične emigracije "Demokratska srečanja" (Ljubo SIRC).

Z Raymond LÖVOM je v juliju 1984 vzpostavil stik tudi KRIVIC in mu razlagal značilnosti dachauskih procesov. Ob polemiki z Mitjo Ribičičem pa so s KRIVICEM vzpostavile stik tudi posamezne varnostno zanimive osebe. ŠKRLJ Janez (roj. 15. 1. 1925, stanuje v Dol. Logatcu, Čevica 2), upokožen zobozdravstveni tehnik, je v januarju 1985 KRIVICU ponudil dokumentacijo nekega prijatelja, ki od leta 1958 išče svojo pravico, dokumentacijo ima spravljeno pri odvetniku Jožetu STANOVNIKU, sicer pa kontaktira tudi z delavcem organov za notranje zadeve Hitijem. LEŠNJAK Pavel (roj. 14. 5. 1923, stanuje v Ljubljani, Cesta 27. aprila 17) je svetoval KRIVICU, naj se za razjasnitev dogodkov o sodnih procesih po vojni in o pobjah domobrancev obrne na Zdenka ZAVADLAVA (stanuje v

^{39*} V času od aprila do junija 1985 je PUHARJEVA dvakrat potovala v Pariz, od 8. - 20. junija 1985 pa je bila v ZDA.

^{40*} PUHARJEVA je v pisnih stikih z Vinkom OŠLAKOM (Avstrija), katerega je med drugim prosila, naj v svojem krogu zbere podpise za peticijo oziroma pobudo proti smrtni kazni. V novembru 1985 se je PUHARJEVA udeležila predavanja Alenke GOLJEVŠČEK "Stari in novi miti" na teoloških tečajih za izobražence in študente, ki jih vsako leto organizira Medškofijski ordinariat za študente. V avgustu 1985 je s PUHARJEVO navezal stike Matjaž PUC, in sicer se je zanimal za sprejem novinarjev verskega tiska v Društvo novinarjev Slovenije.

Ljubljani, roj. 29. 5. 1924), opozoril pa ga je tudi na članek Jakoba KVASA in Otmarja MAUSERJA, tajnika in predsednika ZDSPB - Toronto. Boro BOROVIĆ,⁴¹ dopisnik Dela iz Murske Sobote je KRIVICU sporočil, da je seznanjen, kako je potekal transport domobrancev skozi Maribor, in mu svetoval; naj se v zvezi z dachauskimi procesi obrne na njegovega bratranca Dušana SAMCA (dipl. ing. arhitekture, roj. 30. 11. 1925, stanuje v Celju). Podporo in čestitke je KRIVICU izrekla tudi Andreja VUJASIN-POŽAR, represirana IB.

Na sestanku neformalne skupine novinarjev v gostišču pri Mraku so bili pogosti tudi pogovori o prisluškovanju s strani organov varnosti. Posamezniki so bili mnenja, da so gotovo prisluškovani, da pa zato niso preveč zaskrbljeni, saj jim gre le za resnico. Vinko VASLE je Zoji SKUŠEK-MOČNIK (marca 1984) povedal; da so pri Mraku zagotovo prisluškovani, kar naj bi Mile ŠETINC povedal Bojani LESKOVAR.

C. SKLEPNE UGOTOVITVE

1. Stališča, idejne predpostavke in zgledi novih alternativnih skupin v SR Sloveniji

Obsežna publicistična dejavnost tako v okviru znanstveno-raziskovalnega dela, še posebno pa v sredstvih javnega obveščanja, odpira širok spekter stališč, ki jih zavzemajo in zagovarjajo akterji tako imenovanih novih družbenih gibanj v Sloveniji. Medtem ko znanstveno-raziskovalna dela predstavljajo predvsem teoretične analize posameznih problemov ali konkretne analitične raziskave posameznih dogajanj v naši družbi, v skladu z raziskovalnimi projekti inštitucij, kjer posamezniki delujejo (FSPN, Inštitut za sociologijo, Marksistični center CK ZKS, Marksistični center RK ZSMS, ...), so prispevki, objavljeni v sredstvih javnega obveščanja, predvsem na Radiu Študent in Mladini, praviloma predvsem odziv na konkretna dogajanja, njihova pozornost pa je namenjena tako mednarodnim kot dogajanjem v

Jugoslaviji in Sloveniji.

Osrednji motto akterjev slovenskih gibanj ostaja parola, oživiljena v času študentskega nemira: "Svoboda je svoboda tistih, ki mislijo drugače!" (R. Luxemburg). Ob splošnih moralno etičnih postulatih, kot so svoboda (svoboda govora, tiska, združevanja, ...), pravičnost (objektivnost zgodovinskega podajanja preteklosti, objektivnost obveščanja, ...), demokracija (svoboda ustvarjanja in objavljanja, pravica do kritike in polemike, ...), ipd., avtorji izhajajo predvsem iz kritike obstoječega družbenopolitičnega sistema ("kritika vsega obstoječega") in iščejo možnosti nadaljnega razvoja samoupravnega socializma tako v kapitalističnem (vloga trga, pravice in svoboščine človeka,...) kot v realsocialističnem sistemu (delovanje družbenih gibanj, ki konstituirajo civilno družbo - Poljska,...), osnovna pozornost pa je v zadnjem času namenjena konceptu civilne socialistične družbe oziroma odnosu med civilno družbo in državo.

V obravnavanju preteklosti avtorji predvsem postavljajo zahteve po objektivni in celostni predstavitvi preteklosti, kar naj bi vključevalo tudi jasno postavitev dogajanj kot so dachauski procesi, pobjo domobrancev v Kočevskem Rogu idr. v zgodovinski kontekst. Tako je npr. P. GANTAR, ob ugotovitvi, da je ocena, da se je Spomenke HRIBAR postavila na stališče emigracije, pretiravanje, med drugim komentiral: "Kar se tiče Roga in tedanjih razmer, pa so nas tudi takrat 'jebali' tako z Vzhoda kot z Zahoda in smo zato lahko srečni, da tako težko odgovornost ni bilo na nas, ter lahko upamo, da se kaj takega v prihodnje ne bo zgodilo oziroma, da ne bo treba nam odločati. Tisti, ki pa so to delali in odločali, pa so taka težko plačali svoja dejanja, in to predvsem psihično. Sploh pa ti pokoli niso bili edini po vojni, če gledamo z današnjimi očmi, je bilo to kruto, takrat pa življenje ni pomenilo nič. Takoj, ko so videli, da se ta vprašanja odpirajo, bi morali angažirati ljudi na tem in ko so dobili tekst Spomenke Hribar, bi se morali z njo uvesti in pogovoriti. Povabiti pa bi morali tudi zgodovinarje in stvar razčistiti."

Ob ugotavljanju neučinkovitosti našega gospodarskega sistema (imamo trikrat manjši družbeni produkt in štirikrat manjšo dejansko porabo od potencialne, skoraj četrtini Slovencev primanjkuje denarja zaosnovne življenjske potrebe, imamo milijon nezaposlenih, zaostajanje v rasti, razvoju, znanosti in tehnologiji, onesnaženo okolje, ...), je ost kritike usmerjena predvsem v delo-

^{41*} Na dopisnika Dela iz Murske Sobote Bora BOROVIĆA (roj. 30. 11. 1929 v Zagrebu, stanuje v Murski Soboti, Kidričeva 14, Slovenec, državljani SFRJ, novinar, član ZKJ) ima vpliv Dionizij TITAN, zasebni kmetovalec, ki ima številne zveze na Madžarskem in v Avstriji ter v zadnjem času popularizira knjige Slovenske kulturne zveze iz Argentine, v katerih deluje tudi njegov sošolec dr. Franc BUKVIČ.

vanje oligarhične strukture moči, v tovarnah in v družbi ter še posebno vodstva partije. Značilnost naše družbe je med drugim zajetna armada predpisov in birokratov, "še posebno za državo, ki odмира". Posamezniki ugotavljajo, da podkupljivost vodilne politične strukture odločilno prispeva k zadolžitvi SFRJ v tujini, verjetno pa gre tudi za popolno odvisnost, najvišjega vodstva od Mednarodnega monetarnega fonda in njegovega diktata na eni strani in od Sovjetske zveze oziroma od njene "dobronamerne" pomoči na drugi strani. Ob volitvah so opozarjali predvsem na nedemokratičnost kadrovske in volilnih postopkov, v posameznih primerih pa so nastopili celo proti konkretnemu kandidatu ter si med drugim zastavili tudi vprašanje, kako je strukturno mogoče, da partijski in policijski voditelji postajajo tako gladko in neposredno sindikalni voditelji. Ostro obsojajo posamezne "metode", ki po njihovem mnenju kršijo temeljne človekove pravice in svoboščine (metoda "belih knjig" oziroma indeksov "sovražne umetnosti", kazenska odgovornost za verbalne delikte, prepovedi knjig, posameznih tekstov, avtocenzura, ...) Predvsem novinarji posebno pozornost namenjajo cenzuri, "katere pri nas sicer načelno ni, kljub temu pa smo pričeli čestim pogromom o infiltriranju liberalnih, anarholiberalnih in dogmatskih sil v sredstva javnega obveščanja".

V zadnjem času posamezniki osrednjo pozornost namenjajo konceptu SLO in DS, kar je povezano z njihovo težnjo po zagotovitvi civilnega služenja vojaškega roka, pri tem ostro zavračajo tiste, ki mirovna gibanja prištevajo k tako imenovani sovražni dejavnosti proti državi. "Kako neinventivna je razlaga: 'Nekateri hočejo pod okriljem delovanja mirovnega gibanja napadati naš sistem, JLA, koncept SLO!'"⁴² S kakšnimi aparaturami ONZ detektirajo hotenja posameznikov, ne vem. Vem pa, da nihče od tistih, ki sodelujejo v tukajšnjem mirovnem gibanju (morda bi raje rekli: mirovni skupini), pri tem ni 'napadal našega sistema'. Pod enim pogojem, seveda: da to, kaj je sistem, določa ustava. Akterji mirovne skupine so se, nasprotno nesramno zavzemali za sistem, nasprotovali njegovim kršitvam, zahtevali spoštovanje ustave." (MASTNAK) Na izjavo republiškega sekretarja za notranje zadeve SR Slovenije Tomaža Ertla, objavljeno v Delu 24. 4. 1986,

so se odzvali tudi predstavniki Delovne skupine za mirovna gibanja pri RK ZSMS (sobotna priloga Dela, 17. 5. 1986).

Razprave o SLO in DS v naši družbi izhajajo iz ugotovitve, da koncept SLO in DS v tem trenutku pri nas ni formuliran, oziroma "prodaja tisto, kar že imamo. Imamo tehnično razdelano strategijo oboroženega boja, zadovoljivo tudi strategijo neoboroženega odpora, nimamo pa razdelane strategije razvoja koncepta SLO in DS in skoraj 15 let ni bilo večjih korakov naprej v smislu teoretične razdelave konceptijskih vprašanj, bilo pa je več pomikov nazaj." Po mnenju avtorjev teksta "Podružbljanje varnosti in obrambe in mirovno gibanje" je pri nas teoretična razprava o konceptu SLO in DS prepovedana. "Dovoljeno je ukvarjanje z zgodovino in nekritično obravnavanje tekočih rešitev, ki se sprejemajo, ne sme pa se govoriti o možnih smereh razvoja naše obrambne oziroma vojaške koncepcije. Vse se etiketira. In tudi iluzija bi bila, da bi pričakovali drugače, glede na razporeditev vpliva in moči znotraj struktur SLO in DS." Predstavniki mirovnega gibanja kot pozitivno ocenjujejo dejstvo, da mirovno gibanje odpira prostor za razpravo o vprašanih kot so: civilna služba, skrajšanje vojaškega roka, trgovanje z orožjem, obvezno služenje vojaškega roka žensk ipd., ter poudarjajo, da je njihov odnos do podružbljanja varnosti in obrambe lahko samo pozitiven, isti pa je tudi končni cilj - odprava vojne in z njo tudi oborožene sile in prisile.

Nadaljnji razvoj jugoslovanske družbe vidijo akterji družbenih gibanj v Sloveniji, predvsem v nadaljnji demokratizaciji, širjenju delovanja civilne družbe s pomočjo družbenih gibanj, ki se oblikujejo okrog posameznih problemov, pri tem zgled vidijo predvsem v delovanju Solidarnosti oziroma Komiteja za obrambo delavcev oziroma Komiteja za družbeno samoobrambo na Poljskem oziroma v konkretnih organizacijskih oblikah organiziranja demokratične opozicije, v kateri se konstituira civilna družba (delavski boji za pravico do stavke, neodvisne sindikate, zahteve po spoštovanju in izpolnjevanju človeških in državljanskih pravic, oblike povezovanja med inteligenco in delavci, boj za javno mnenje, široka tiskarska in založniška dejavnost, oblikovanje različnih informacijskih in komunikacijskih mrež, peticije, organizirano neodvisno izobraževanje, mladinska kultura, karitativne oziroma dobrodelne dejavnosti, delovanje posameznih gibanj, ...). Značilnost nadaljnjega delovanja gibanj v Sloveniji se kaže v težnji njihovih akterjev, da si s svo-

⁴²* Izjava republiškega sekretarja za notranje zadeve SR Slovenije v razpravi Predsedstva SR Slovenije o varnostnih razmerah (Delo, 24. 4. 1986).

jim delovanjem zagotovijo možnost vpliva na družbenoekonomske odločitve, ki se sprejemajo v naši družbi. "S samoupravljanjem bi v Jugoslaviji precej več dosegli, če bi bolj pozorno prisluhnili tudi njegovim kritikom, saj pogosto bolj natančno locirajo njegove probleme kot brez-pogojni zagovorniki" (GANTAR). "Oblast, ki ni sposobna integrirati (nasprotujočih si) družbenih pobud toda integrirati tako, da jih pripozna, ne pa izigra in zaduši - ni močna." (MASTNAK) Aktivnost, predloge in zahteve za nadaljnje delo posameznih družbenih gibanj v Sloveniji (delovnih skupin za mirovna, ekološka in duhovna gibanja, Kluba Lilith, Sekcije za socialna gibanja in neformalne skupine novinarjev) pa izražajo tudi predlogi sklepov, stališč in pobud 12. kongresa ZSMS. (Glej prilogo)

Idejna zamejenost predstavnikov novih alternativnih kulturnih gibanj kaže, da jih poleg neposrednega odzivanja na dogodke in pojave v SR Sloveniji in SFRJ (dachauski procesi, vojaška parada, gradnja elektrarn na Muri, ...) moderirajo stališča sodobne družboslovne misli Evrope, disidentskih združenj in drugih asociacij (KOR, neodvisne levičarske organizacije, IPB, I FOR, SCI, WRI, EBCO, Evropski svet, Quakers, Amnesty international, ...),⁴³ ki se na svojevrsten način prepletajo s stališči v revolucijah OZN in njenih organizacij. Aktivnost novih alternativnih kulturnih gibanj se z določeno kasnitvijo pokriva tudi s splošnimi smernicami koledarja mednarodnih prireditev OZN, ki je razdeljen na:

- mednarodne dekade (npr.: Desetletje ženske 1975-1985; Desetletje prometa in komunikacij 1978-1988; Desetletje razorožitve 1980-1990; Desetletje oskrbe s pitno vodo 1981-1991; Desetletje skrbi za prizadete osebe 1983-1993; ...);
- mednarodna leta (npr.: 1985 - Mednarodno leto mladine; 1986 - Mednarodno leto miru;

⁴³* IPB - International Peace Bureau - znan po svojem delu za mir in razorožitev in tesno sodeluje z OZN;
IFOR - International Fellowship of Reconciliation - sodeluje z RKC v zvezi s stiki z državami tretjega sveta in pogajanji z Vzhodom;
SCI - Service Civil International - organizira prostovoljne delovne akcije po vsem svetu;
WRI - War Resisters International - organizacija, ki zagovarja in širi idejo UGOVORA VESTI ter sodeluje z oporečniki v cilju obrambe njihovih stališč ter naporov za uveljavitev te nadomestne službe (CIVILNA SLUŽBA);
EBCO - European Bureau for Conscientious Objectors - organizacija za oporečnike, ki zbira dokumentacijo o ugovoru vesti v Evropi.

1987 - Mednarodno leto reševanja stanovanjskih vprašanj).

V splošne smernice koledarja vnašajo posamezne mednarodne organizacije in združenja, s katerimi so v bolj ali manj neposrednem stiku tudi slovenski predstavniki, svoje vsebine. Oblikovalci teh vsebin so sodelavci raznih inštitutov, pa tudi številni disidenti, predstavniki političnih strank in organizacij, katoliških organizacij, levičarskih združenj idr., zato ni slučaj, da skušajo cilje delovanja prilagoditi lastnim ideološkim interesom, aktivnost novih alternativnih gibanj pa iz svojih interesov hkrati spremljajo ali celo usmerjajo tudi tuje obveščevalne in propagandno informativne služnosti ter jih zlorabljajo v subverzivne namene, ne da bi se predstavniki teh gibanj tega zavedali. Na ta vidik opozarjajo posamezna informativna poročila, ki kažejo, da razpolagajo tuje obveščevalne službe (npr.: BND, ...) z dobrimi podatki o aktivnostih, zvezah in načrtih alternativnih gibanj v Evropi.

Pomembna idejna spodbuda delu slovenskih alternativnih gibanj so predvsem materiali in stališča mednarodnih organizacij WRI (War Resisters International), IPB (International peace Bureau), predvsem pa v letu 1985 ustanovljena organizacija EBCO. (Evropski biro za ugovor vesti - organizacija evropskih oporečnikov s sedežem v Bruslju; Belgija). Naloga navedenih gibanj oziroma mednarodnih organizacij in združenj je poleg širjenja informacij še moralna in finančna podpora "nacionalnim gibanjem" v njihovih alternativnih načrtih in stremljenjih ter posameznim oporečnikom. Idejni zglede aktivnostim pa predstavljajo hkrati objavljeni dokumenti o civilni družbi, Solidarnosti, ženskem vprašanju, svobodi tiska, Listini 77, o organizaciji madžarskih oporečnikov SZETA, (organizacija za pomoč Romom, delavcem in kmetom - op. p.), poljski podtalni organizaciji OKN ipd: Večina tekstov in dokumentov je bila objavljena v levičarskih "neodvisnih" glasilih kot npr.: GEGENSTIMMEN, OSTEUROPA - INFO, EAST EUROPEAN REPORTER, MENSCHEN - RECHTE, TELOS, POLITICAL THEORY idr., del pa je preveden tudi v slovenščino (Mladina, Tribuna, Problemi idr.).

1. Cilji in smeri možnega delovanja novih alternativnih gibanj v SR Sloveniji

Na osnovi tujih idejnih in ideoloških zgledov,

prenešenih na proučevanje notranjih družbenih, političnih, kulturnih in splošno človeških vprašanj v SR Sloveniji in SFRJ, slovenski akterji in moderatorji "novih družbenih gibanj" ugotavljajo, "da se v družbi nekaj vendar mora spremeniti ..., saj izkušnje desetletij kažejo, da bistvena reforma oblasti od znotraj, tj. reforma, ki bi prišla od oblasti same oziroma njenega najnaprednejšega dela, enostavno ni možna, prav tako praktično ni možna postavitev kake druge oblasti ... Nekdanja bojna gesla proletarske revolucije zanimajo bolj ali manj samo zgodovinarje in redke idealiste. Ljudi tudi ne zanima vzvišeni cilj komunizma, na poti h kateremu naj bi bili in naj bi ga dosegli, ko prebrodimo težave družbe prehodnega obdobja, Nezainteresiranost za ta svetli cilj ne izvira samo iz tega, ker nič ne kaže, da bomo ta cilj kmalu dosegli, temveč iz preprostega razloga, ker le malokdo verjame vanj. Posledica tega je, da ljudje vse manj zaupamo oblasti, ki se razglša za umirajočo, hkrati pa pridno krepi svoje pozicije in neovirano kaže zobe vsakemu, ki jo skuša spomniti na od nje same postavljeno zgodovinsko usodo. Vse manj je torej pričakovanja in upanja, da bo rešitev prišla od obstoječe oblasti, hkrati pa spet nikjer ni kakšne nove sile, od katere bi lahko pričakovali pametnih rešitev." Po mnenju moderatorjev ostaja "en sam realen izhod", tj. ORGANIZIRANA DEMOKRATIČNA OPOZICIJA. Ta neomeščanski ideologem naj bi bil tisti politični mehanizem (ne sila, organizacija, politično gibanje, kot običajno razumemo pojmovno rabo "OPOZICIJA" - op. p.), ki bo oziroma naj bi zagotovil državljanom; da bi lahko nasprotovali "nespametnim odločitvam države, ne da bi poskušali revolucionarno spremeniti naravo sedanje oblasti (teoretično bi lahko delovala taka 'opozicija' tudi znotraj SZDL) in jo nadomestiti s kakršnokoli drugo oziroma ustanoviti politično stranko."

"Poskusi in začetki avtonomne demokratične opozicije se pojavljajo že nekaj časa. Poleg v zadnjem času organiziranih odprtih javnih razprav, nekaterih profesionalnih društev in združenj, delavskih stavk, odborov za zaščito svobode mišljenja in izražanja, krogov okrog posameznih revij in subkulturnih institucij, sodijo v demokratično opozicijo tudi nova družbena gibanja."

"Družbena gibanja niso organizacija za akcijo, temveč so že s tem, ker obstajajo, oblika družbene akcije. Delujejo po načelih samoorganiziranja; tj. neodvisno od države oziroma njenih institucij. So družbena opozicija državi. To po-

meni, da se njej nasproti pojavljajo kot dejavnik, ki jo poskuša nadzorovati in omejevati v njene legitimne okvire, nikakor pa noče osvojiti njene pozicije. Na drugi strani tudi država omejuje gibanje in se z njim konfrontira. Do pravega spopada pa ne more priti, kajti gibanju ni cilj politična oblast kot državi, temveč svoboda posameznika in njegovega delovanja.

Država, posebno socialistična, skuša običajno gibanje zaradi tega, ker omejuje njeno vseobsegajočo moč, razbiti. Največkrat pod pretvezo, da jih razglasi za politična oziroma meščansko opozicijo in s tem za razrednega sovražnika. Sklicuje se 'na sile, ki naj bi stale za zapeljano množico sodelujočih pripadnikov gibanj' in ki naj bi imele pri vsej stvari svoje oblastniške račune. Delovanje gibanj državni uradniki nemalokrat razglšajo za 'nedemokratično' ali 'ilegalno', ker se ne verificira po ustaljenih filtracijskih potrebah odločanja v političnem sistemu. Ob tem pa pozabljajo, da samo dejstvo, da gibanja obstajajo in delujejo, vnaša možnosti bolj demokratičnega odločanja v družbeni prostor. Drugi spet pristajajo na družbena gibanja, sodijo na, da naj bi se predvsem ukvarjala z mednarodno politiko, demonstrirala zgolj proti vojaškim blokom, nuklearnam na tujih tleh ali kršenju človekovih pravic v Južni Afriki. Če pa se pojavijo upravičeni protesti proti ravnanju lastnih oblasti, pa jih razglasijo za 'nesprejemljiv poskus' krhanja obrambne ali gospodarske moči države ipd.

Naš cilj je, da država in njeni organi delujejo v okviru svojih ustavnih pristojnosti, da teh ne širijo in da pod pritiskom javnosti oziroma demokratične opozicije odgovorno pristajajo na demokratične reforme ter s tem omogočajo vzpostavljanje bolj neodvisne družbe. Kdo sestavlja ta gibanja? Vsi, ki mislimo, da je doseganje tega in podobnih ciljev najprimernejša pot do bolj svobodnega in vsestransko bogatejšega življenja v naših razmerah. Vsi, ki delujemo v novih družbenih gibanjih, ki se pri nas sedaj pojavljajo, in ti predstavljajo eno od oblik vzpostavljanja javnosti. Ne zbiramo se okoli ideoloških načel, temveč okoli konkretnih življenjskih vprašanj, kot so vprašanja miru, ekologije, duhovnega življenja, ženskih vprašanj ... Nimamo sicer povsem enakih mnenj in stališč, kako ta vprašanja rešiti, strinjamo pa se v tem, da so preveč pomembna, da bi jih pustili reševati samo državi in njenim uradnikom. Čutimo potrebo, da najbolj pereče probleme okoli nas tudi sami rešujemo oziroma da vplivamo na oblast, da jih obravnava v skladu z

interesi, ki jih državljani oblikujemo sami in ne kdo drug v našem imenu. Nikakor nismo proti reševanju teh vprašanj po tako imenovanih 'rednih poteh' oziroma preko 'delegatskega sistema', toda zavedamo se počasnosti teh poti in filtrov na njej oziroma skoraj neomejenih možnosti vpliva, ki ga imajo na le-te ozke skupine političnih uradnikov. Kljub temu se teh poti poslužujemo, kolikor je le mogoče, hkrati pa smo tudi za neposredno akcijo: odprto razpravo, za javne zahteve, delavske stavke, proteste, demonstracije, zborovanja, državljansko nepokorščino, javna pogajanja z državo in druge načine neposredne akcije. Nas ne zanima osvojitve politične oblasti, temveč možnosti za lastno avtonomno delovanje in neodvisno organiziranost ter preko tega oblikovanje javnosti, ki bo lahko omejevala samovoljo oblasti."

Moderatorji postavljajo predvsem naslednje tri temeljne pogoje, ki bodo tako ali drugače temeljna usmeritev delovanja:

- "Prvi pogoj je Pravna država, kar pomeni, da morajo obstajati pravila igre, ki ne veljajo samo za državljane, temveč tudi za državo, njene institucije in uradnike. Podcenjujoč odnos socializma do prava kot meščanske kategorije oziroma teza, da nobeno pravo ni čisto, razredno neopredeljeno, se izkorišča za ideološko podlago zakonodaje, predvsem kazenske, ki pod krinko boja proti razrednemu sovražniku omejuje temeljne človeške in državljanske pravice in svoboščine (verbalni delikt oziroma člen 133. KZ npr.). Zavzemanja za pravno državo, na kar se sklicujejo družbena gibanja, ne gre enačiti z apeliranjem državnih uradnikov na 'spoštovanje ustavnosti in zakonitosti', niti z zavzemanjem za nesprenjanje razmer v okviru nacionalne države. Medtem ko gre v prvem primeru za sklicevanje na pravo, ki je enako avtoritativno tako do državljanov - posameznikov kot do države, pa gre v drugem primeru zgolj za poziv predstavnikov države, namenjen državljanom, naj vendar bolj spoštujejo zakone, ki jih oni predpisujejo in ki njih samih kot njihovih tvorcev ne zadevajo. Ignoriranje in kršenje pravnih določil s strani oblasti in njenih uradnikov pa je mogoče povsod tam, kjer obstaja politični monopol, kjer ni opozicije oziroma organizirane javnosti, ki bi takšna izigravanja zakonov preprečila oziroma vsaj jasno opozorila nanje.

Zavzemanje za pravno državo tudi ne predstavlja podpore tistim zakonskim določbam oziroma pravnim normam, ki so v nasprotju s temeljnimi

človeškimi pravicami in svoboščinami (listino OZN) oziroma mednarodnimi konvencijami (moralno politične kvalitete npr., ki se kot pogoj pojavljajo v naših razpisih odgovornejših prostih delovnih mest, so pogoj, ki je v nasprotju z mednarodno konvencijo o delu, ki jo je podpisala tudi Jugoslavija, in z Ustavo SFRJ) in seveda tistih, ki so v nasprotju z lastno ustavo (npr. depozit). Pravna država mora imeti dejansko ločene zakonodajne, sodne in izvršne funkcije, kar v določeni meri otežuje nadvlado politike nad pravom.

- Obstoj družbenih gibanj zahteva svobodo misli, govora in združevanja. Družbeno gibanje lahko deluje le javno, zato je vsaj minimalna stopnja teh svoboščin pogoj, da katerokoli gibanje lahko sploh obstaja. Odsotnost teh svoboščin v nekaterih vzhodnih socialističnih deželah ob hudem ideološko policijskem terorju onemogoča javno delovanje in s tem obstoj družbenih gibanj. Dejstvo, da smo priča razvoju nekaterih družbenih gibanj v Jugoslaviji, potrjuje, da pri nas obstaja določena stopnja demokratizacije, ki jo je treba braniti in razvijati.

- Tretji pogoj je določena stopnja decentralizacije oblasti. Družbena gibanja težijo k insitucionalizaciji, k formalno-pravni organiziranosti, čeprav ne v okviru države. Institucionalizacija omogoča družbenim gibanjem delovanje navzven. Brez tega se lahko gibanja spremenijo v ozko revolucionarno sekto, torej prenehajo obstajati. Zgodovinsko vlogo je ZSM v Sloveniji odigrala s tem, da je odprla prostor za javno delovanje družbenih gibanj. V primeru, če bi npr. imeli mladinsko organizacijo centralizirano na ravni Jugoslavije, bi bilo to mnogo težje oziroma v teh razmerah nemogoče.

Če obstajajo določeni pogoji, potem lahko posamezni dogodki, pa tudi situacije ob sprejemanju pomembnih odločitev, ki zadevajo državljane, spodbudijo začetek tega ali onega gibanja, v vsakem primeru po povečajo utrip v že delujočih in širijo njihovo bazo. Katastrofa v jedrski elektrarni V. I. Lenin v Černobilu je nedvomno močno okrepila tako ekološko gibanje samo kot tudi neposredne zahteve, ki jih ekologi že dalj časa postavljajo v zvezi z jedrskimi elektrarnami, poleg tega pa je vzpostavila nujno potrebno povezavo med porajajočimi se ekološkimi gibanji v celi Jugoslaviji. Razprava o obveznem vojaškem usposabljanju za ženske je aktivirala širok krog okoli feminističnega gibanja, spopad med Libijo in ZDA je aktualiziral zahteve mirovnikov po

odpravi nesmiselne trgovine z orožjem in znanjem za izvajanje oboroženega nasilja, v kateri pridno sodeluje tudi naša država. Neposredni življenjski interesi posameznikov pridejo do izraza v teh gibanjih. Argumenti državnih uradnikov npr., ki pravijo, da smo vsi mirovno gibanje, so seveda smešni, kajti le koga zadovolji in pomiri dejstvo, da lahko ob posameznih dogodkih, ki se posredno ali neposredno tičejo vsakega posameznika, preberemo skop komunikacije sekretariata za zunanje zadeve, v katerem je nametanih nekaj fraz? Neuvrščenost ni družbeno gibanje, temveč ohlapno sodelovanje vlad. O resolucijah, ki se sprejemajo na srečanjih neuvrščenih, odloča le nekaj forumov in uradnikov - diplomatov ali pa še to ne, nikakor pa ne ljudje v državah članicah. Tudi iz tega izvira rastoča nemoč neuvrščenih, ki vse bolj izgubljajo svoj mednarodni pomen in vlogo, ki je bila sicer globoko pozitivna. Iskrene mirovne pobude so povsod po svetu že zdavnaj prešle z vladnih institucij na množična gibanja. Nemoč države ob resničnem odpravljanju težav namreč krepi družbeno gibanja."

3. Epilog

Pri obravnavi in odnosu do novih alternativnih gibanj moramo upoštevati širši družbeni kontekst, ki vpliva na njihov nastanek in delovanje tako z ozko strokovnega, varnostnega kot širše družbenopolitičnega in samoupravnega vidika. Pri iskanju pravilne idejnopolitične orientacije moramo upoštevati:

- da se v nova gibanja (raje skupine) vključujejo predvsem mladi ljudje (dijaki in študenti) ter izobraženci, del nezadovoljne humanistične, predvsem kulturniške inteligence ter relativno skromen del tehnične inteligence;
- da se naša država aktivno vključuje v mednarodno kulturno, znanstveno in umetniško sodelovanje, tj. v sodelovanje z institucijami v tujini, ki so tako ali drugače močno navzoče v novih družbenih gibanjih;
- da je mladina in del izobraženstva dovzeten za obče človeške ideale, za katere se uradno zavzemajo mirovna, ekološka, protimilitaristično in druga gibanja;
- da je del nezadovoljnega mladega izobraženstva vključen v vzgojnoizobraževalni proces, kjer dela z mladino in oblikuje njeno zavest, stališča ipd., hkrati pa se krepi nezadovoljstvo tudi zaradi gmotnega statusa in neustreznih učnih programov;

- da se naša država bolj ali manj aktivno vključuje v mednarodne aktivnosti OZN ob raznih mednarodnih letih ipd.; del teh aktivnosti se širi iz klubov OZN na šolah tudi v širšo manifestno aktivnost organizacij ZSM;

- da je mladina tako ali drugače v fazi srednjega, višje oziroma visokošolskega izobraževanja nagnjena k splošno človeškim problemom miru, razorožitve, protimilitarizacije, skrbi za človeka in okolje, svobode, pravičnosti, neinstucionalnosti ipd. in tudi k ultra levim idejnim odklonom, ki temelje na kritiki "vsega obstoječega";

- da nova gibanja uporabljajo stare politične verbalizme (opozicija, oporečniki, gibanja ipd.) v povsem novih vsebinskih kontekstih, ki nimajo vedno tiste politične teže kot v preteklosti oziroma kot jih razumemo v uradnem političnem žargonu;

- da se tudi nekatera interesna vprašanja v naši družbenopolitični skupnosti, kljub možnosti delegatskega samoupravnega sistema, prepočasi ali nestrokovno rešujejo zaradi birokratskih in tehnokratskih blokad;

- da si del mladine in izobražencev, zaradi zastarelih in preživelih vsebin vzgojnoizobraževalnih programov, išče spontano in nestrokovno druge izobraževalne kanale (npr. okrogle mize, javne tribune, tuji simpoziji, delovni tabori, tuje revije in druge publikacije, poslušanje tujih radijskih postaj ipd.) ter se na njihove vsebine tudi spontano odziva. Zato ni slučaj, če del mladine in del "aktivnejših jeder" alternativnih skupin nehoti podlega tujim ideološkim zgledom in konstruktom;

- da se mnoge ideje, vsebine, ki jih ta gibanja izpostavljajo, nemalokrat zavračajo s strani uradnih predstavnikov na nestrokoven in skrajno pomenostavljen način, kar povzroča dodatno nezadovoljstvo in prepričanje o razkoraku med teorijo in prakso sistema socialističnega samoupravljanja in neuvrščene zunanje politike SFRJ, kar spodbuja stališča, "da reforma oblasti od znotraj ni možna";

- da bo v primeru nedemokratične in nestrokovne zavrnitve vsebine in ciljev delovanja del mladega izobraženstva poskušal najti okrilje svojega delovanja znotraj oponentskih sil, ki že kažejo zanimanje za novi družbeni nemir mlade generacije, hkrati pa tudi s svojo aktivnostjo vdirajo v prazen prostor družbene neorganiziranosti (takšne interese in aktivnost že beležimo pri RKC, ki spodbuja mlade vernike, da se aktivno vključijo v

mirovna, ... gibanja, hkrati pa vse bolj širi dejavnost na humanitarnem področju ...), kar bi lahko imelo globoke družbenopolitične posledice;

- da skušajo v svoje namene nova alternativna gibanja vključiti nemalokrat tuje obveščevalne in reakcionarne institucije tako na Vzhodu kot Zahodu, ker vidijo v njih pomembno sredstvo političnega pritiska ter možnost destabilizacije določenega političnega sistema, hkrati pa lahko vidijo posamezni notranji ideološki oporečniki (od anarholiberalov, informbirojevcev, do RKC) Zveze komunistov v množičnosti in neposrednosti delovanja teh skupin, možnost za javno manifestacijo "moči" preživelih ideologemov ter za ugotavljanje stopnje družbenopolitične tolerantnosti;

- da bo del idej, ki jih zagovarjajo nova gibanja in so tako ali drugače sestavina našega družbenopolitičnega sistema in njegovega delovanja (samoupravljanje, oblike neposredne demokracije, osebno izjavljanje, referendum ipd., delegatski sistem, neuvrščenenost, miroljubna koeksistenca, neblokovanje itd.) zgodovinsko nujno postal sestavina razprav v družbenopolitičnih organizacijah in skupnostih, v katerem se bo in se že vključuje del izobražencev, ki tako ali drugače simpatizira ali celo deluje znotraj teh skupin.

Našteli smo le nekaj zgodovinskih okoliščin, ki bi jih morali upoštevati pri celovitem idejnopolitičnem, splošno družbenem in varnostnem odnosu do novih gibanj oziroma širše civilne iniciative občanov v zaostrenih družbenopolitičnih in ekonomskih razmerah. Upoštevanje navedenih predpostavk terja pravočasno in idejno celovito ter vsestrano odzivanje na ideološke odklone znotraj teh gibanj, ki niso združljivi z idejo samoupravne in delegatske organiziranosti ter političnega delovanja občanov, zoper ideje, kot so npr. uveljavitev mehanizma demokratske opozicije, ki naj bi pripravil javnost, da bo "dovolj močna za pritisk na obstoječi sistem, da se bo držal lastnih zakonov, da se bo lahko nadaljevalo formiranje neodvisnih in z državnimi paralelnih institucij in da bodo gibanja lahko načenjala tudi vprašanja institucionalnih reform, ki bi sistem še bolj demokratizirale, potrebuje močno in aktivno podporo ter zaveznike povsod, tudi v državnih institucijah in v vladajoči partiji."

Sprejem takšnega stališča pomeni dejansko zavrnitev samoupravnega in delegatskega sistema, ki mnogim gibanjem v tujini pomenita zgodovinsko najrealnejšo družbeno alternativo in vizijo osvoboditve občana oziroma državljana izpod biro-

kratsko-tehnokratskih in militarističnih spon sodobne programirane družbe. Hkrati pa pomeni takšno stališče tudi uzakonitev in utrditev birokratsko-tehnokratske vladavine, zoper katero se akterji novih gibanj tako strastno borijo, kar pomeni korak nazaj v demokratizaciji družbe, ki "računa" le na tako imenovano "uradno neposlušnost" zaposlenih v institucijah, ki so nosilke birokratsko-tehnokratskega sistema odločanja. Rešitev ni v ustanavljanju paralelnih institucij, ampak v družbeno učinkovitem in hitrem delovanju samoupravnih oblik odločanja in delegatskega sistema nasproti centrom birokratskega in tehnokratskega odločanja o temeljnih družbenih vprašanjih. Neučinkovitost delovanja teh dveh temeljev našega družbenopolitičnega sistema krepi nezadovoljstvo občanov, predvsem mlade generacije, ki je v večji meri odtujena od možnosti neposrednega sodelovanja v odločanju. Neučinkovitost delovanja delegatskega sistema spodbuja tudi pripravljenost na neinstitucionalno izražanje interesov in pogledov ter na ostro reagiranje zoper počasno reševanje ali birokratske blokade in posploševanje določenih vprašanj. V tej okoliščini lahko najdemo odgovor na pojav tako imenovanih iniciativnih alternativnih gibanj, tudi prekinitve dela, presenetljivo visok delež mladih ljudi v strukturi politične delikvence, boj-kota izpitolov, plačevanja stanarin itd.

V pozivu na demokratsko opozicijo znova oživlja Kardeljevo spoznanje, da "marsikateri avtor verbalistično-moralističnega ali liberalističnega 'obračunavanja z birokratizmom', ki pa je slep za objektivne zakonitosti družbenega življenja, ni nič manj, a včasih lahko celo še mnogo bolj učinkovit nosilec in opora birokratizma kakor pa 'birokratičen' državni, partijski ali gospodarski funkcionar. Resnična in kvalificirana kritika birokratizma danes potem takem ne more biti zgolj verbalistično obsojanje manifestacij birokratizma, marveč bo predvsem kritika odnosov, pogojev in sredstev, ki konservirajo in reproducirajo birokratske odnose, ali ki ne ustrezajo premagovanju tega pojava: skratka, kritika, ki bo pomagala odkrivati aдекватne poti in sredstva za nadaljnji napredek socialističnih samoupravnih in humanih odnosov med ljudmi. Toda pri vsem tem gre konec koncev pravzaprav za odgovor na vprašanje, ali bodo družbene funkcije 'sluga' združenih proizvajalcev v organiziranem procesu dela, zasnovanem na samoupravljanju teh združenih proizvajalcev, ali pa te funkcije opravljajo plačani 'menažerji' monopolistične državne sile,

pri čemer je vseeno, kako je ta država organizirana: ali kot politični absolutizem ali pa kot sistem večstrankarske reprezentativne demokracije." (Beleške o družbeni kritiki, DE, maj 1985, stran 15).

Upoštevati moramo, da se sedanji mladi rod vrašča v družbeno življenje v obdobju, ko spoznavamo, da se bomo morali tako v pogledu akumulacije kot v pogledu znanja vse bolj naslanjati le na lastne vire in moči. Mladi odraščajo v času zaostrenega mednarodnega blokovskega spopadanja, v času gospodarske krize, visoke nezaposlenosti in gospodarskega neravnovesja. Doživljajo upore delavcev, uperjene proti okostenelim birokratskim sistemom upravljanja družbe v deželah "realnega" socializma. Vstopajo v jugoslovansko družbo, ki ima nekaj uspehov v demokratičnem samoupravnem obvladovanju enostavne reprodukcije, ki pa šele začenja na samoupravni način upravljati globalno družbo in celotni proces družbene reprodukcije. Ta protislovna določila sodobne biti jugoslovanske in svetovne družbe strukturirajo poseben politični in idejni profil mladega rodu.

V nekaterih zadevah pa sedanja družbena bit ustvarja pogoje za nastanek onemogočene, zavrte generacije. Zlasti tako učinkujejo nezaposlenost in pa bistveno težji pogoji reševanja stanovskega problema, nakupa trajnih potrošnih dobrin in znižanje življenjskega standarda. Te razmere lahko vplivajo tudi na deformacijo idejnopolitičnega in socialnopsihološkega profila dela mladega rodu.

Premagovanje teh protislovij in nasprotij je lahko le v spoznanju, da:

- "je cilj samoupravnega socializma v tem, da postanejo vse funkcije družbenega upravljanja službe skupnosti združenih 'proizvajalcev', družbenega samoupravljanja, sluga ljudi, njihovi nosilci pa samo izvrševalci teh funkcij, odgovorni temu človeku - samoupravljalcu in njegovim demokratičnim organom;

- demokracija ni samo svoboda, ampak tudi odgovornost do svobode." (E. Kardelj)

Ta spoznanja lahko krepimo in razvijamo v ustvarjalnem dialogu znotraj samoupravnega delegatskega in družbenopolitičnega sistema v skladu z načeli socialističnega humanizma, torej z dogovarjanji in solidarnostjo ter z zavestnim premagovanjem negativnih in sebičnih idejnih odklonov.

S strokovno varnostnega vidika pa se zastavljajo pred organe za notranje zadeve in druge stro-

kovne dejavnike SLO in DS na področju spremljanja aktivnosti novih alternativnih gibanj predvsem naslednje splošne naloge:

- Utrjevati in krepiti moramo kontraobveščevalno zaščito občanov, ki sodelujejo v novih alternativnih gibanjih, v cilju preprečevanja njihove zlorabe s strani tujih obveščevalnih služb, pravočasnega odkrivanja primerov novačenja za obveščevalno ali subverzivno delovanje (npr. zbiranje podatkov, vnos in razširjanje sovražne propagandne literature, organiziranje akcij v sovražne namene) ipd.

- Seznanjati moramo te strukture občanov z metodami tujih obveščevalnih služb, subverzivne propagande, sovražne emigracije ipd. v cilju njihovega vsesplošnega samozaščitnega ozaveščanja.

- Spremljati, ugotavljati in preprečevati moramo poskuse vključevanja novih alternativnih gibanj v protiustavno aktivnost struktur notranjega sovražnika.

- Glede na možnosti in pogoje moramo spremljati in odkrivati motive delovanja tujih "družbenih gibanj", "neodvisnih organizacij in združenj", ipd., njihovo ideološko in politično naravnost delovanja itd.

Nakazano splošno strokovno usmerjenost organov za notranje zadeve, ki predpostavlja tudi široko in celovito družbenopolitično aktivnost na tem področju, terjajo dosedanje ugotovitve, da so nekatere organizacije (glej prilogo 1), s katerimi sodelujejo predstavniki naših mirovniških skupin, pod neposredno kontrolo tujih obveščevalnih služb, da nekatere organizacije zlorabljajo blokovske sile kot sredstvo specialne vojne, da se v nekatere organizacije vključujejo ekstremno emigrantske organizacije ipd.

Navedene indice je potrebno šele celovito strokovno raziskati in potrditi ter spoznanja vključiti v kontraobveščevalne, protisubverzivne, propagandne in samozaščitne načrte ter mehanizme ozaveščanja delovnih ljudi in občanov, ki tako ali drugače sodelujejo v novih gibanjih. Nova gibanja pa morajo postati sestavina delovanja delegatskega sistema ter del pluralizma samoupravnih interesov delovnih ljudi in občanov in ne interes samozvanih klikarskih neformalnih druščin.

TUJE ORGANIZACIJE, S KATERIMI SODELUJEJO SLOVENSKI ALTERNATIVCI (podčrtane so tiste, za katere obstoji interes tujih obveščevalnih služb)

- Avstrijski inštitut za mirovne raziskave in mirovno vzgojo
- Mirovno gibanje v Veliki Britaniji
- Mirovna skupina Alpe-Jadran
- Delovna skupina neodvisnih mirovnih iniciativ v Avstriji
- Koordinacija za mirovna gibanja v Furlaniji - Benečiji - Julijski krajini
- WRI - War Resisters International
- Youth and Student Community of the Hungarian Peace Council
- Münchenska iniciativa (dr. Walki HARLESS)
- RAF (PITSCH)
- GRM (Gerhard JORDAN, Raymand LÖV)
- Alternative Arbeitsgemeinschaft Alpenlende (EMMISCH)
- Nemški "zeleni" (Uli FISCHER)
- Österreichischer Institut Für Friedensforschung (Wilfred GRAF)
- Osteuropa institut (Walter LUKAN)
- Katoliška mirovna skupina iz Celovca (Gerhard HAMMRSCHMIEET)
- Peace Green
- Ed Convention (Amsterdam)
- EBCO - European Bureau for Consensus Objections
- SCI - Service Civil International
- Quekers (Judith BAKER)
- The last International - San Francisco (Bob BLACK)
- Rock Gegen Rechts (Edo MILLER, Ingo RÖMMER)
- Riviera Remont (Varšava)

VODILNI PREDSTAVNIKI
ALTERNATIVNIH SKUPIN
(biografski podatki)

Franko (Franc) ADAM, roj. 23. 11. 1948 v Pivki (SO Postojna), Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, doktor znanosti, zaposlen kot samostojni raziskovalec na Inštitutu za sociologijo v Ljubljani.

V letu 1972 je bila zoper ADAMA podana kazenska ovadba po 118. členu KZ (ni bil kaznovan). V času študija je živel v barakah na Brodu pri Ljubljani. V letih 1977 - 1981 je z ženo Darko PODMENIK in ostalimi živel v komuni v Marezighah 37. V tem času je sodeloval v Tribuni, Problemih in na Radiu Študent. Konec leta 1979 se je zaposlil na Osnovni šoli Janka Premrla Vojka v Kopru. V letu 1983 se je udeležil simpozijev o kooperativah na Poljskem in na Mad-

žarskem. Konec leta 1984 je ADAM odpotoval na študij v Constanco, ZRN.

ADAM je član neformalne skupine družboslovcev, ki se je sestajala tudi v njegovem stanovanju (in GANTARJEVEM), bil pa je tudi prvi predsednik Sekcije za socialna gibanja ter sodeloval v delovni skupini za mirovna in ekološka gibanja ter neformalni skupini novinarjev. ADAM vzdržuje stike z beograjskimi anarholiberali (Laszlo SEKELJ, Nebojša POPOV, Kosta ČAVOŠKI, Vladimir MIJANOVIĆ, Slobodan DRAKULIĆ, ...).

Pavel GANTAR, roj. 25. 10. 1949 v Gorenji vasi nad Škofjo Loko, Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, zaposlen kot asistent na FSPN, član ZK.

Po končani osnovni šoli in šolanju za kvalificiranega modelnega mizarja v IC Litostroj je nadaljeval s študijem na Visoki šoli za politične vede v Ljubljani, kjer je v š. l. 1972/73 diplomiral z nalogo "Participacija prebivalcev pri regionalno-prostorskem planiranju". 6. 11. 1975 je bil izvoljen za asistenta pri predmetu Sociologija lokalnih skupnosti, v š. l. 1975/76 in 1978/79 je predaval Temelje sociologije na Fakulteti za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo. GANTAR je član neformalne skupine družboslovcev, osnovane na Dnevih Ante Fiamenga v avgustu 1983 v Komiži, ki se je sestajala tudi v njegovem stanovanju. Bil je tudi pobudnik legaliziranja delovanja te skupine v Sekciji za socialna gibanja, katere vodstvo je prevzel od Franka ADAMA, sodeluje pa tudi z akterji delovnih skupin za ekološka in mirovna gibanja ter neformalne skupine novinarjev.

Miha KOVAČ, roj. 19. 4. 1960, Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, dipl. sociolog (FSPN), zaposlen na Inštitutu za sociologijo v Ljubljani, je član ZK.

KOVAČ je član neformalne skupine družboslovcev oziroma Sekcije za socialna gibanja.

Matevž KRIVIC, roj. 8. 11. 1942 v Ljubljani, Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, profesor na Višji upravni šoli v Ljubljani.

KRIVIC je v letu 1968 diplomiral na Pravni fakulteti v Ljubljani. Od 1963-1965 je bil zaposlen kot organizacijski sekretar UK ZKS v Ljubljani, v letih 1967-1968 kot strokovni sodelavec Zakonodajno pravne komisije Skupščine SR Slovenije, v letih 1968-1974 je bil tudi član

stalnega dela RK ZKS. Po odsluženju vojaškega roka se je v letu 1970 zaposlil na Višji upravni šoli v Ljubljani kot asistent za predmet Temeljni pojmi o državi in pravu (pri prof. dr. Heliju Modicu) in za predmet Družbenopolitična ureditev SFRJ (pri prof. dr. Gorazdu Kušeu), v letu 1973 je bil izvoljen za predavatelja, v letu 1975 pa za profesorja Višje upravne šole v Ljubljani. KRIVIC je aktivno sodeloval v polemiki o usmerjenem izobraževanju in je bil podpisnik odprtega pisma o usmerjenem izobraževanju, podpisnik peticije za spremembo 154. člena ustave, posebno pozornost pa je skupaj z Alenko PUHAR namenil proučevanju smrtni kazni, skupaj s PUHARJEVO pa sta sestavila tudi odprto pismo glede sojenja anarholiberalom v Beogradu. Sicer se KRIVIC pojavlja kot pravni svetovalec neformalne skupine novinarjev, članov uredništva Mladine, Tribune, Radia Študent, Spomenke idr.

Tomaž MASTNAK, roj. 25. 10. 1953 v Celju, Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, zaposlen na SAZU, član ZK.

V letu 1975 je bila zoper MASTNAKA podana kazenska ovadba zaradi širjenja lažnih vesti in trditev v članku "FSPN med spolno ljubeznijo in onanijo" (Pogledi št. 4/1975), v istem letu pa je bil po 119/III členu KZ obsojen na 20 dni zapore, pogojno za dobo dveh let zaradi zbujanja verske nestrpnosti v članku "Kaj tli v Ognjišču - narkomanija tako ali drugače" (Tribuna št. 1/1975). V letu 1977 je MASTNAK diplomiral na FSPN in za delo "Obravnavanje marksizma v delih slovenskih teologov" prejel Prešernovo nagrado, v letu 1981 pa je opravil magisterij filozofije z naslovom "Problemi marksistične analize in interpretacije stalinizma".

Od 1977. do začetka 1982. leta je bil zaposlen kot urednik za marksistično in družboslovno literaturo Cankarjeve založbe v Ljubljani, od začetka 1982 pa tudi kot strokovni politični sodelavec MC CK ZKS, sedaj pa je zaposlen pri SAZU.

MASTNAK je eden najaktivnejših članov in idejni vodja neformalne skupine družboslovcev oziroma Sekcije za socialna gibanja, aktiven pa je tudi v delovanju skupin za ekološka in mirovna gibanja.

Darka PODMENIK (soproga Franka ADAMA), roj. 5. 3. 1945, Slovenka, državljanka SFRJ, stanuje v Ljubljani, dipl. sociolog (FSPN), zapo-

slena na FSPN. Aktivno deluje v neformalni skupini družboslovcev oziroma Sekciji za socialna gibanja, aktivna pa naj bi bila tudi v Klubu Lilith.

Alenka PUHAR (polsestra Gregorja TOMCA), roj. 2. 2. 1945, Črnomelj (hči Franceta MIHELICA), Slovenka, državljanka SFRJ, stanuje v Ljubljani, diplomirala je na FSPN, zaposlena kot novinarka v ČGP Delo, je članica ZK.

V letu 1977 je PUHARJEVA odšla na izpopolnjevanje na področju novinarstva v London. PUHARJEVA je sodelovala na sestanku članov "za boj proti smrtni kazni" v Beogradu (1983) in sestavila (skupaj z Jašo ZLOBCEM in Markom URŠIČEM) peticijo proti smrtni kazni, sodelovala je na posameznih tribunah v Beogradu, pri zbiranju podpisov za spremembo 154. člena Ustave SFRJ, sestavila je odprto pismo v zvezi s prepovedjo oziroma omejitvijo uvoza tuje literature, skupaj z Matevžem KRIVICEM je sestavila peticijo v zvezi z zaprtimi anarholiberali v Beogradu, je podpisnica pobude za ustanovitev sekcije novinarjev za spremljanje aktualno političnih zadev v okviru Društva novinarjev Slovenije in med glavnimi akterji neformalne skupine novinarjev, aktivna pa naj bi bila tudi v Klubu Lilith. Preko polbrata Gregorja TOMCA pa je obveščena tudi o delovanju Sekcije za socialna gibanja ter delovnih skupin za ekološka in mirovna gibanja.

Poleg številnih stikov PUHARJEVE s slovenskimi novinarji in beograjskimi anarholiberali (Nebojša POPOV, Neca JOVANOVIĆ, Boris TADIĆ, Veselinka ZASTAVNIKOVIĆ, Vladimir MIJANOVIĆ, Vojislav KOŠTUNICA, Kosta ČAVOŠKI, Srdja POPOVIĆ, Svetlana KOJIĆ-SLAPŠAK,...), vzdržuje pogoste stike z Božidarjem SLAPŠAKOM (zveza z Beogradom), Matevžem KRIVICEM, Spomenko HRIBAR, Zojo SKUŠEK-MOČNIK, Vanjo BRIŠČEK, Jašo ZLOBCEM, ..., z novinarji ostalih jugoslovanskih revij (Dragan TANASIĆ - Intervju, Franci STRES - Politika, Svobodna Dalmacija, ...), v zadnjem času pa je aktivna tudi v uredništvu Nove revije.

Darko ŠTRAJN, roj. 18. 9. 1949, Titov Veles; oče Jože, (roj. 19. 3. 1921 v Mačkovju pri Trstu) je bil borec NOV, je član ZK in družbenopolitično aktiven (je upokojen oficir JLA), stanuje v Črnomlju, mati Milica roj. PIVEC je gospodinja; Slovenec, državljani SFRJ, biva v

Ljubljani, doktor znanosti, zaposlen kot novinar Mladine, je član ZK.

V letu 1973 je bila zoper ŠTRAJNA podana kazenska ovadba po 118/I členu KZ, obsojen je bil na 6 mesecev zavora, sodišče pa mu je izvršitev kazni odložilo za dve leti. V času študija na Filozofski fakulteti v Ljubljani je bil ŠTRAJN med družbenopolitično najaktivnejšimi študenti. V š. l. 1969/70 je bil sekretar OO ZK na Oddelku za filozofijo in sociologijo FF v Ljubljani in član konference UK ZKS, v š. l. 1970/71 je bil član fakultetnega odbora FF, v š. l. 1971/72 pa član Predsedstva Zveze študentov Jugoslavije, uredništva Tribune in predsednik Komisije za idejnopolitično delo pri IO SS LVZ. Med drugim je bil ŠTRAJN v letu 1972 med ustanovitelji Alternativne univerze na FF, v letu 1978 je v okviru ŠKUC ustanovil Sekcijo za informiranje o alternativah na področju izrabe prostora, sodeloval je na srečanju "Community Action of Europe" v La Rochelle v Franciji, aktiven je bil v MC CK ZKS pri pripravi dokumentov za kongres ZKS. V letu 1979 se je ponovno udeležil srečanja "Community Action of Europe" v Bordeauxu v Franciji. Bil je med podpisniki ustanovnega sestanka stanovanjske zadruga Mladost. V letih 1980-1983 se je udeleževal raznih predavanj, organiziranih v okviru ljubljanske univerze, ter ostalih srečanj sociologov oziroma filozofov v Jugoslaviji. V letu 1983 je ŠTRAJN podpisal pobudo za ustanovitev sekcije novinarjev za spremljanje aktualno političnih zadev v okviru Društva novinarjev Slovenije ter bil aktiven v nadaljnjem delovanju neformalne skupine novinarjev.

Goran TENZE, roj. 16. 5. 1958, Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, absolvent FSPN, od 19. 12. 1985 na služenju vojaškega roka v Zagrebu. TENZE je aktivno sodeloval v delu neformalne skupine oziroma Sekcije za socialna gibanja, bil pa je tudi organizator okroglih miz na FSPN (skupaj s Tomažem PE-ROVIČEM, Darinko VREČKO idr.).

Gregor TOMC, roj. 3. 2. 1952 v Ljubljani (oče Egon, umrl leta 1969, je bil zaposlen na RTV Ljubljana, po letu 1960 je bil dopisnik v ZDA, bil je ilegalec v času druge svetovne vojne v Ljubljani; mati Milena umrla leta 1968, je bila aktivna v NOB, bila je novinarka Naše žene; brat Matjaž, roj. 16. 8. 1947, živi in je zaposlen v Škofji Loki; sestra Mojca, roj. 3. 12. 1949, stanuje v Ljubljani, polbrat Roland HORAK, živi v okolici Gradca v

Avstriji; polsestra Alenka PUHAR, stanuje v Ljubljani, Malejeva 23, novinarka pri ČGP Delo), Slovenec, državljani SFRJ, stanuje v Ljubljani, dipl. politolog, zaposlen na Inštitutu za sociologijo v Ljubljani.

TOMC je bil v letu 1977 med organizatorji zasedbe hiše na Erjavčevi 29 v Ljubljani, kole-sarskega protesta proti hrupu in prometnemu režimu v Ljubljani ter barvanja ograje na Čopovi v Ljubljani. Bil je avtor Zasnove programa Ljudi za demokratično družbo. V letu 1978 je sodeloval v Sekciji za iskanje alternativ pri ŠKUC, pri organiziranju koncertov Pankrtov, v tem letu pa je obiskal tudi prijateljico Mirjam ZUPANČIČ na Japonskem. V letu 1979 je služil vojaški rok. V letu 1980 je zaprosil za Fulbrightovo štipendijo, vendar mu je bila prošnja zavržena. Po vrnitvi s služenja vojaškega roka je nadaljeval delo kot menažer Pankrtov do konca leta 1982, ko je bil v decembru sprejet na delo v Inštitut za sociologijo v Ljubljani. V istem letu je zaprosil za Rockefellerjevo štipendijo, ki mu je bila tudi zavržena. Sodeloval je v raziskavi "Slovenija 2000", vključen je v mednarodni projekt izdelave "Enciklopedije socializma", v letu 1985 je izšla njegova knjiga "Od Poljske do Pol Pota", članke objavlja predvsem v Mladini, Problemih, v zadnjem času pa tudi v Novi reviji.

TOMC sodeluje v Sekciji za socialna gibanja ter v delovnih skupinah za mirovna in ekološka gibanja, kjer se pogosto pojavlja kot predavatelj in razpravljalec, preko polsestre pa je povezan tudi z neformalno skupino novinarjev.

TOMC vzdržuje redne pisne stike z Bobom BLACKOM iz San Francisca (eden izmed organizatorjev The Last International), bil pa je v stiku tudi z drugimi tujimi državljani na potovanju po Japonski leta 1978, na turnejah s Pankrti (1980-1981), potovanju na Švedsko (1983); novinarji: Marine HALY (Processe World, San Francisco), Chris BHONE (New Musical Express), Herman DVORŽAK (Profil, Gegenstimmen); predstavniki posameznih organizacij: Edo MILLER in Ingo RÖMMER (Rock Gegen Recht), vzpostavil pa je stik tudi s posameznimi inštitucijami: Praxis International, The Open University Oxford (Simon NICHOLSON), L'In-securite Sociale, Pariz. Novembra 1984 je bila na naslov TOMCA poslana brošura "Demokratska srečanja".

Darinka VREČKO, roj. 13. 7. 1959 (oče Anton VREČKO, roj. 23. 5. 1930 v Zagorju, SO Celje,

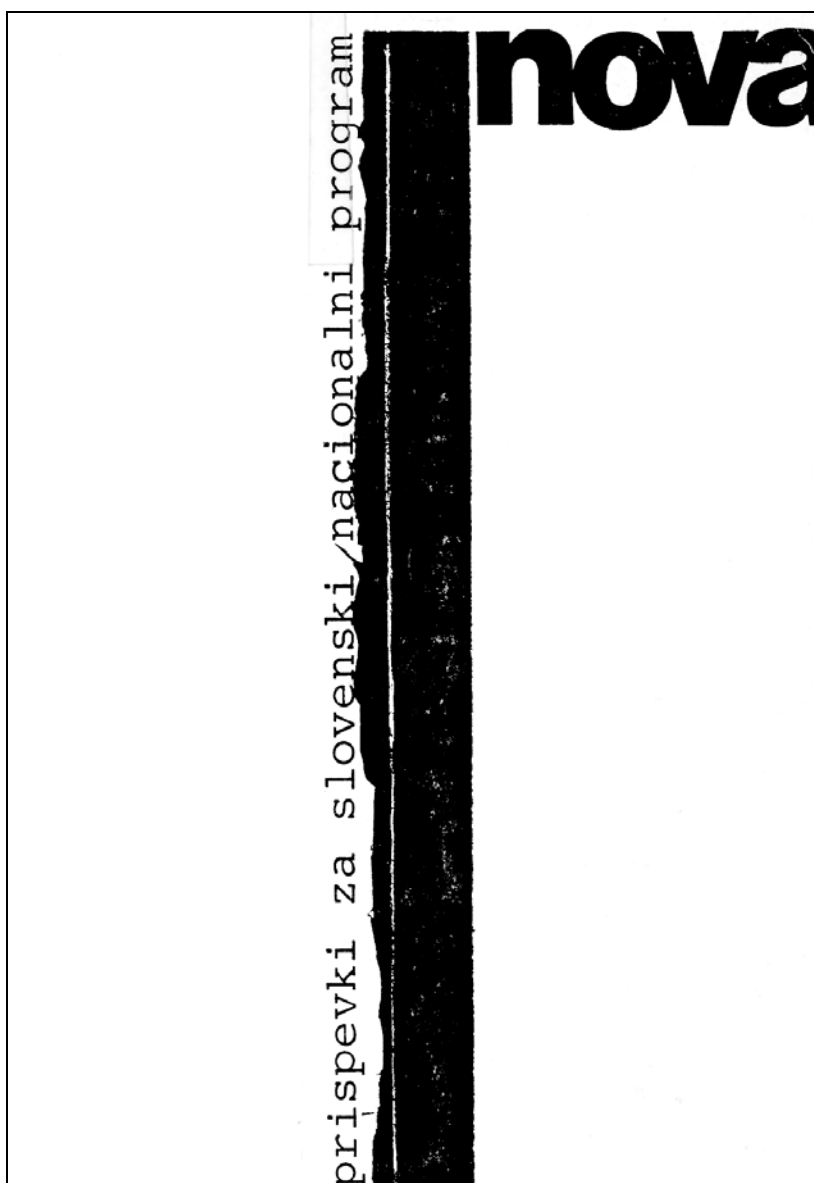

stanuje v Kopru, živi v Trzinu, je predstavnik Tobačnega kombinata iz Hamburga), Slovenka, državljanka SFRJ, stalno biva v Kopru, začasno v Trzinu, (SO Domžale), absolventka FSPN.

Darinka VREČKO aktivno deluje v delu neformalne skupine družboslovcev oziroma Sekcije za socialna gibanja, pred tem pa je sodelovala z Goranom TENZETOM, Tomažem PEROVIČEM in drugimi pri organiziranju okroglih miz na FSPN.

Raymond LÖV, stanuje na Dunaju, je kot zgodovinar zaposlen na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja na Dunaju, za katerega naj bi delal analizo vplivu avstromarksizma na jugoslo-

vansko delavsko gibanje. Honorarno sodeluje v Die Linke, Wiener Tagebuch, Gegenstimmen (objavlja tudi pod psevdonimom Branko Križman). Po prepričanju je socialist, levi radikal in pripadnik skupine GRM - Grupe Revolutioneren Marxisten. V času študija III. stopnje v Zagrebu je navezal stike z Rudijem SUPKOM, Žarkom PUHOVSKIM, Linom VELJAKOM, Slobodanom DRAKULIČEM i idr. Po lastni izjavi je pobudnik večine protestnih izjav, poslanih iz Avstrije v zvezi z zaprtimi anarholiberali v Beogradu. V Sloveniji vzdržuje redne stike s člani Sekcije za socialna gibanja, delovnih skupin za mirovna in ekološka gibanja ter neformalne skupine novinarjev.

Naslovna stran 57 številke Nove revije s prispevki za slovenski nacionalni program.

III. "MEŠČANSKA" OPOZICIJA: DRUŠTVO PISATELJEV, NOVOREVIJAŠI

Ena prvih uradnih institucij, ki je v prvi polovici osemdesetih let postopoma začela prestopati okvire zgolj kulturnega delovanja, je bilo DSP. Društvo je težko enoznačno opredeliti kot "meščansko" opozicijo, saj so bili njegovi člani ideološko in politično različno usmerjeni, prav ta heterogenost pa je društvu omogočilo, da je postalo eno od pomembnih intelektualnih središč, v katerem so se soočali pogledi opozicije in oblasti. Tako usmeritev je nakazal že Tone Pavček, ki je bil predsednik v letih 1979-1983, še bolj pa njegova naslednika: Tone Partljič v letih 1983-1987 in Rudi Šeligo v letih 1987-1991. Nova usmeritev se je kazala v naslednjem: odpiranje tem, ki so imele tudi politični predznak, upiranje naraščajočemu unitarizmu v kulturi in šolstvu (skupna programska jedra, o katerih je DSP 19. septembra 1983 organiziralo posvet, pa tudi sicer reagiralo v javnosti s pismi in opozorili posameznih članov), kritičen odnos do razmer v Zvezi pisateljev Jugoslavije,⁴⁴ javna obramba umetnikov, ki so bili obsojeni. DSP se je pridružilo obrambi srbskega pesnika Gojka Đoga, ki je bil leta 1982 obsojen na leto dni zapora zaradi pesmi *Vunena vremena*, v kateri je žalil Josipa Broza-Tita (pred tem je sicer še ostreje reagiralo srbsko društvo). V Sloveniji je v imenu umetniške svobode branilo posamezne obsojene pesnike in pisatelje ali zagovarjalo njihova dela, ki so bila kritizirana s političnih izhodišč. Pisatelj Igor Torkar je bil marca 1983 obsojen na tri mesece zapora, pogojno za eno leto, zaradi satiričnih verzov v *Stopu na račun predsednika RK SZDL Franca Šetinca* (istega leta je sicer Torkar izdal knjigo *Umiranje na obroke*, ki je ponovno odprla vprašanje dahavskih procesov - Torkar jih je označil za stalinistične). Že pred tem je knjiga *Branka Hofmana Noč do jutra* - natisnjena in prepovedana leta 1975 in nato objavljena 1981 - razkrivala drugo tabu temo, *Goli otok*. Leta 1984 je bila objavljena zbirka pesmi *Franceta Balantiča Muževna steblika*

(prvotna izdaja iz leta 1966 je bila - razen nekaj izvodov - na intervencijo tedanjega političnega vrha zaplenjena). Aprila 1983 je DSP zahtevalo preklic odločitve sodnika za prekrške, s katero je decembra 1981 na sedem dni zapora obsodilo Jurija Detelo zaradi nemoralnih verzov v knjigi *Papa kinjal bend pesmarica*, ki je izšla leta 1979 (Detela je sicer čez nekaj mesecev iz Društva izstopil, češ da ne podpira vseh pisateljev, tudi če so v zaporu zaradi spodbujanja nacionalizma in šovinizma). DSP se je angažiralo v obrambo Draga Jančarja, ki je bil obsojen zaradi vnašanja emigrantske literature. (Partljič je njegov primer navedel tudi v letnem poročilu Društva za obdobje od februarja 1984 do februarja 1985.) Društvo je tudi večkrat protestiralo zaradi administrativnih prepovedi objave posameznih člankov v revijah in časopisih.

Zaradi take usmeritve so na DSP letele ostre kritike tudi z najvišjih političnih vrhov v Sloveniji, češ da pisatelji skušajo restavrirati stare odnose in da ne delujejo v programskih okvirih SZDL, v jugoslovanskih razmerah pa so mu pripisovali nacionalno in republiško zaprtost. ZK je svoj pojemajoči vpliv skušala obdržati prek aktivna pisateljev komunistov, ki je deloval v okviru DSP, oz. prek posameznih vplivnih in uglednih pisateljev komunistov, vendar je že Tone Partljič (ki je bil sicer član ZK in je, podobno kot Matjaž Kmecl, Miloš Mikeln in še nekateri, aktivno soustvarjal njeno usmeritev na kulturnem področju) kot predsednik DSP zavrnil delitev na "naše" in "one", vendar ne v smislu slogaštva, ki bi pomenilo, "da bi morali vsi enako literarno, svetovnonazorsko ali politično misliti".⁴⁵

Najbolj množično in najbolj odmevno dejanje DSP sredi osemdesetih let je bila organizacija javne tribune z naslovom *Slovenski narod in slovenska kultura*, 9. in 10. januarja 1985 v Ljubljani. Tribune se je v celoti udeležilo kakih 1200 poslušalcev (prvi dan po ocenah tiska ok. 700), o njej so poročali in jo komentirali vsi slovenski in številni jugoslovanski časopisi, v revijah in časopisih pa je bil objavljen tudi velik del referatov, bodisi v povzetkih bodisi v celoti. *Celotno razpravo s tribune je februarja 1985 ob-*

⁴⁴ Trenja v Zvezi pisateljev Jugoslavije so se bolj odkrito začela na skupščini 14. - 16. 12. 1982 v Somboru. Osnovna tema je bila sicer "družbeni in materialni položaj književne ustvarjalnosti", polemiko pa so v resnici spodbudili nekateri referati s pisateljskega posveta v Kumrovcu junija 1981 o odnosu med književnostjo in politiko, ki jih je objavila Svetlost iz Kragujevca leta 1982.

⁴⁵ DSP od februarja 1984 do februarja 1985, poročilo Toneta Partljiča. Arhiv RS, dislocirana enota I (fond: CK ZKS). - Dokument je sicer shranjen tudi v arhivu DSP.

javilo DSP v knjigi *Slovenski narod in slovenska kultura* (objavljeni so prispevki Toneta Partljiča, Vladimirja Kavčiča, Dimitrija Rupla, Cirila Zlobca, Borisa Pahorja, Bojana Štiha, Aleša Debeljaka, Toneta Peršaka, Bruna Hartmana, Jureta Kislingerja, Marjana Rožanca, Miloša Mikelnarja, Matjaža Kmecla, Marjana Pungartnika, Igorja Torkarja, Janeza Menarta, Janeza Rotarja, Josipa Vidmarja, Spomenke Hribar, Borisa Paternuja, Ivana Jana, Frančka Rudolfa in Bojana Štiha). S tribuno je razprava o nacionalnem vprašanju postala javna.

Dotlej so sicer izhajali različni prispevki v posameznih revijah ali pa so o tem razpravljali v zaprtih partijskih krogih. Javno je vodstvo Zveze komunistov vztrajalo pri stališču, da (nov) nacionalni program tudi v spremenjenih jugoslovanskih razmerah (naraščanje srbskega nacionalizma, zahteve po spremembi ustave in centralizaciji) ni potreben, saj ustavnopravni akti v zadostni meri ščitijo slovensko državnost. V začetku leta 1984 je partijskemu vodstvu v obravnavo ponudil Slovenski nacionalni program med graditvijo socializma France Klopčič, vendar ga je vodstvo zavrnilo. Za njegov program so kulturniki vedeli, saj je nanj sam opozoril le nekaj dni pred tribuno v intervjuju v decembrski številki *Sodobnosti* in tudi navedel svoje glavne teze.⁴⁶ Intervju s Klopčičem je opravil Ciril Zlobec, tedanji urednik *Sodobnosti*, ki je vsebino programa tudi dobro poznal, saj je sodeloval na interni partijski razpravi o programu julija 1984 (druga interna razprava je bila februarja 1985, mesec dni po javni tribuni).

Čeprav ni bilo neposredne povezave med Klopčičevimi tezami, izrečenimi v intervjuju, in nacionalnimi zahtevami, ki so se v tem času oblikovale med opozicijskimi intelektualci (in so dve leti kasneje dosegle vrh v 57. številki *Nove revije*), se je v jugoslovanskem tisku začel ustvarjati vtis, da tako opozicija kot oblast v Sloveniji stremita k istemu cilju. Take zapise je začel sistematično objavljati urednik zagrebške redakcije Borbe Krste Bjelić, pa tudi nekateri drugi novinarji (hrvaški tudi z namenom, da bi na slovenskem primeru "testirali", reakcije hrvaških in jugoslovanskih oblasti). Komentator zagrebškega *Vjesnika* Nino Pavić je v članku *Od nacionalne hipohondrije do treznosti* 20. januarja 1985 povzel intervju ter opozoril na Klopčičev predlog za ustanovitev "vseslovenskega kulturne-

ga parlamenta" in na njegovo ugotovitev, da si "spoznanje o nujnosti nacionalnega programa krči pot". Pavićev zaključek je bil, da je pisateljska tribuna nekakšno nadaljevanje in del diskusije o predlaganih Klopčičevih tezah, vsaj po temah, če že ne po namenu organizatorja (vsi udeleženci, s katerimi se je pogovarjal, so namreč neposredno povezavo zanikali, vendar dopuščali, da so Klopčičev intervju in podobni članki "dvignili temperaturo" v Ljubljani in da zato take množične razprave ne bi smele presenečati).

Kmalu po javni tribuni so o njej razpravljali na 82. (zaprti) seji predsedstva CK ZKS 4. februarja 1985, potem pa tudi na seji CK ZKS o kulturi, ki je razpravo, začeto na javni tribuni želela uravnotežiti. O javni tribuni je bila v CK ZKS narejena natančna analiza, strokovna služba pa je tudi spremljala pisanje tiska. Čeprav je vodstvo ZKS tribuno sprejelo z delno naklonjenostjo (na njej so sodelovali tudi pisatelji komunisti) in potrdilo relevantnost večine odprtih tem, so ji očitali pretirano poudarjanje slovenske majhnosti in nacionalne ogroženosti v jugoslovanskem prostoru ter zapostavljanje razredne dimenzije nacionalnega vprašanja ("narod - proletarec").

Najbolj vroče (in tudi že na tribuni kritizirane) teze s strani oblasti so bile, da sta slovenski narod in slovenska kultura ogrožena, da se slovenski narod zaradi politike še ni izoblikoval (tudi teza, da so Slovenci kot narod in kot kultura že mrtvi), da je SRS kvazi država in bi se Slovenci enkrat že morali začeti obnašati državniško, da so Slovenci enako eksistenčno ogroženi kot leta 1941. Oblastna stran je tudi zavračala kritike o sektaštvu ZK do drugače mislečih o razvoju socializma na tehnološko zaostalem megalomanskem gospodarstvu, ki prave izobrazbe in kulture sploh ne potrebuje, o odsotnosti srednjega sloja. Prav tako je bila kritizirana kulturna politika, zavzemanje za ustanovitev "slovenskega kulturnega parlamenta" in za enoten slovenski kulturni prostor.

Kljub vsem kritikam, na eni strani izraženim na tribuni na račun oblasti in ZK, na drugi pa na seji CK ZKS o kulturi in v drugih oblikah na račun tribune in stališč pisateljev, je odprtje razprave o nacionalnem vprašanju in nacionalnem programu prinesla pozitiven premik. Tone Partljič je to izrazil z besedami, da se "horizonti svobode" v Sloveniji vendarle razmikajo.

Slovenski tisk je o tribuni večinoma pisal z naklonjenimi komentarji, drugod po Jugoslaviji pa različno, od kritik "nacionalne hipohondrije"

⁴⁶ *Sodobnost* XXXII, št. 12, 1984, str. 1113-1116.

(kar je bilo vzeto iz Kmeclovega referata) do pohval na račun svobode izražanja, veliko pa je bilo tudi poudarjanja razlik med posameznimi govorniki (najbolj kritičen je bil prispevek Aleksandre Plavevske v Politiki ekspres pod naslovom *Provincijski strah*).

Ena od posledic pisateljske tribune je bila, da je SZDL kot naslednica OF na 14. plenum kulturnih delavcev OF⁴⁷ na Bledu 5. in 6. novembra 1986 (ki je bil sicer načrtovan že prej) prvič povabila tudi več ljudi iz mlajše generacije ter iz opozicijskih vrst (iz katerih pa je prišlo le malo udeležencev). Večina prispevkov s plenuma je bila objavljena v raznih revijah in časopisih, skupaj pa v posebni knjigi.⁴⁸

Plenum je potekal v času, ko so bili v srbskem tisku že objavljeni deli Memoranduma SANU in ko je Nova revija pripravljala 57. številko s prispevki za nacionalni program.

Od leta 1987 dalje, ko je vodenje društva prevzel Rudi Šeligo, je Društvo pisateljev (skupaj s sociološkim in filozofskim društvom) prevzelo pobudo pri oblikovanju ustavne alternative, kritiziralo amandmaje k jugoslovanski ustavi leta 1988 in nato ustanovilo svojo ustavno komisijo, ki je pripravila alternativni predlog ustave.⁴⁹

Nova revija, drugi center intelektualne opozicije, je začela izhajati leta 1982 na skupno pobudo nekdanjih perspektivovcev in mlajše generacije

kritičnih piscev, ki so želeli nadaljevati tradicijo intelektualnih opozicijskih Revije 57 (1957-1958) in Perspektiv (1960-1964). Pred izidom so bila dolgotrajnih razpravljanja v raznih forumih, oblasti so se začetku izhajanja upirale in ga skušale onemogočiti ali vsaj zavleči, vendar so v na koncu popustile, kar je bilo eno prvih večjih znamenj demokratizacije. Nova revija se je sicer že od začetka ukvarjala z nacionalnim vprašanjem, čeprav so bile številke v prvih letih namenjene zlasti kritiki kulturne politike in v širšem smislu sistema. V začetku je bila revija povezana z intelektualnimi krogi drugod po Jugoslaviji, zlasti srbskim intelektualcem je nudila možnost za objavljanje, ki je zaradi ortodoksnejših razmer doma niso imeli, iz načelnih razlogov je nasprotovala je represivnim ukrepom proti intelektualcem v drugih delih Jugoslavije, čeprav so nekateri (npr. Vojislav Šešelj) izražali zelo nacionalistična in tudi šovinistična stališča. Sredi osemdesetih, s poratsom nacionalizma (zlasti srbskega) je bilo to sodelovanje prekinjeno.

Nova revija je sprva o nacionalnem vprašanju izražala predvsem v esejističnih člankih in se hkrati zavzemala za uveljavljanje klasičnih meščanskih svoboščin, sredi osemdesetih let pa je začela tudi s konkretnimi predlogi za nacionalni program. Poleg DSP je postala glavna nosilka spremenjenih pogledov na to vprašanje.

Njen nastanek in njeno dejavnost je oblast ocenjevala za "čist" opozicijski pojav. "Svet je spremljal priprave za izdajo Nove revije. Ugotovil je, da se koncept in vsebina Nove revije odločno orientirata v smer političnega pluralizma in da s polemichnostjo preverjata stopnjo družbene tolerantnosti, želeč izzvati administrativni poseg, ki bi povečal vrednost sodelavcev revije. Ob prvi številki je Svet ugotovil, da ni zakonitih razlogov, ki bi preprečevali izdajanje revije, da pa so v njej prispevki, ki terjajo precejšnje idejne, teoretične in politične konfrontacije, in da je potrebno v ta namen mobilizirati sposobne ljudi. Predvsem pa je Svet menil, da ni potrebe, da se organi za notranje zadeve mešajo v razreševanje vsebinskih vprašanj, vezanih za Novo revijo."⁵⁰ Podobno je ocenjeval tudi kasnejše številke revije.

57. številka Nove revije je izšla februarja 1987 in je vsebovala filozofske in sociološke razprave in eseje, ki so obravnavali vprašanje slovenskega

⁴⁷ Plenum kulturnih delavcev je nastal med vojno 11. septembra 1941 v prostorih Slovenske matice, med vojno se je sestal trikrat, po vojni leta 1945 enkrat, oživiljen je bil leta 1978, ko se je začel sestajati enkrat letno. Med vojno naj bi izražal pluralistično zasnovo OF, razpravljal je o ključnih vprašanjih slovenske kulture in slovenskega naroda. Po obnovi leta 1978 so ga čvrsto obvladovali ideološko zanesljivi umetniki starejše, partizanske, generacije. Sklic na Bledu je bil zadnji, leta 1988 je plenum nasledil Zbor slovenskih kulturnih delavcev, ki pa zaradi pluralizacije kulturnega prostora ni imel večjega odmeva.

⁴⁸ Štirinajsti sklic Plenuma kulturnih delavcev OF. Razvoj slovenskega narodnega značaja v luči 4. točke programa OF, Delavska enotnost, Ljubljana 1987. - (Od šestindesetih udeležencev so prispevke objavili Jože Smole, Josip Vidmar, Janko Prunk, Veljko Rus, Bogo Grafenauer, Vladimir Kavčič, Tine Hribar, Dimitrij Rupel, Janko Malle, Anton Bebler, Pavel Fonda, Jaša Zlobec, Peter Klinar, Anton Trstenjak, Lev Milčinski, Franček Bohanec, Vekoslav Grmič, Božidar Jezernik, Mitja Ribičič, Marija Vilfan, Ciril Zlobec, Jože Osterman, Miloš Mikeln, Viktor Žakelj, Ivan Jan, Ivan Križnar, Matej Rode.)

⁴⁹ Več o tem: Božo Repe: Slovenci v osemdesetih letih, Zgodovinski časopis, Ljubljana 2001; Božo Repe: Jutri je nov dan, Modrijan, Ljubljana, 2002. Dokumenti v zvezi z ustavno dejavnostjo opozicije so bili večinoma objavljeni.

⁵⁰ Poročilo o delu Sveta SRS za varstvo ustavne ureditve za leto 1982. Arhiv predsednika Republike Slovenije.

naroda v sodobnem svetu. Najpomembnejše so napisali Tine Hribar, Ivan Urbančič, Dimitrij Rupel, Jože Pučnik, France Bučar in Peter Jamšek. Že pred tem so bili v prvi polovici osemdesetih let v različnih krogih obravnavani ali v revijah in časopisih objavljeni prispevki, ki so obravnavali slovensko nacionalno vprašanje, vendar so tisti v Novi reviji zbudili največ politične pozornosti in bili sčasoma sprejeti kot osrednji slovenski nacionalni program, neke vrste slovenski odgovor na Memorandum SANU. Osnovna misel, izražena v novorevijaških prispevkih, je bila, da se mora slovenski narod preoblikovati v nacijo, tj. doseči svojo državnost z izvirno suverenostjo, ki ne bo podrejena jugoslovanski; obenem pa vpeljati nov pravni red, ki bo omogočil demokratično izražanje volje državljanov (zahteva, da se ZK odvzame "skrbništvo" nad slovenskim narodom, in zahteva po uvedbi političnega pluralizma).

Izid 57. številke Nove revije je jasno pokazal, da je pobudo pri oblikovanju slovenskega nacionalnega programa prevzela intelektualna opozicija. V oblastnih krogih so sprva prispevke obsodili in v obliki "družbene kritike", organiziranja raznih razprav, predvsem prek SZDL, pisanja v medijih ipd. s posameznimi prispevki in številko v celoti polemizirali; prišlo je do zamenjav v uredništvu, ne pa tudi do ostrejših administrativnih ukrepov (npr. prepovedi revije) ali sodnih pregonov, čeprav jih je zvezna oblast zahtevala (zvezni tožilec je podporo iskal tudi na predsedstvu SFRJ). Tedanji predsednik predsedstva Lazar Mojsov je stvar preložil na člana predsedstva in predsednika Sveta za ustavno ureditev Staneta Dolanca, ta pa je zadevo za nekaj mesecev spravil v predal in nato požrl kritike, ki so zaradi tega letele nanj.⁵¹ (Osebnostno je bil prepričan, da bi bilo nekatere pisce treba sodno preganjati, a da bi to morali prej storiti že z avtorji Memoranduma SANU.)

Ostra kritika na raznih forumih se je v drugi polovici leta 1987 umirila, na politični dnevni red so začela prihajati druga vprašanja, Svet za varstvo ustavne ureditve pa je v svojem poročilu za leto 1987 razpravo o Novi reviji sklenil z ugotovitvijo, da skuša skupina okrog Nove revije kljub protestom ob 57. številki zadržati nekdanji uredniški koncept, da pa se aktivnost skupine ne širi

in ostaja znotraj zaprtega in relativno homogenega jedra, ki pa doživlja notranjo diferenciacijo. Poročilo ugotavlja, da je bil problem Nove revije obravnavan na predsedstvu CK ZKS in predsedstvu RK SZDL, da je bilo pripravljeno tudi gradivo, ki obravnava kazenski vidik problematike, tožilec je pripravil tudi ovadbe zoper troje avtorjev, z vsemi potrebnimi dokazili.

Čeprav je javno tožilstvo ugotovilo v reviji nekatere elemente, ki bi omogočali pregon, se ni odločilo za ukrepanje. Zlasti sporno bi bilo ukrepanje po členu 133. kazenskega zakonika, saj bi bilo zelo težko v prispevkih ugotavljati neposredno škovanje na rušenje družbenopolitičnega sistema. Tudi če bi se pristojni organi odločili za kazenski pregon, bi bil razplet še vedno negotov. Upoštevati je treba, da bi se resni pravni strokovnjaki ne spuščali v strokovni dialog s spornimi navedbami v reviji. Poročilo pravi, da so se zato in tudi zaradi razprav v političnih organizacijah (SZDL, ZK) "zadovoljili z javno politično obsodbo, ukrepanjem do vodstva revije (predsednik Sveta in oba urednika), ter opozorili na občutljivo in argumentirano ravnanje, da se krog somišljenikov Nove revije, zlasti še spričo ustavne razprave o položaju Slovenije v Jugoslaviji, unitarizmu in podobnem, ne bi širil /.../ Kljub pretežno negativnim odmevom na prispevke v reviji ne bi smeli s tem v zvezi pristajati na številne pritiske od zunaj /.../ Politično odločitev, da pristojni organi niso kazensko ukrepali, je bilo mogoče braniti pred našo javnostjo, težje pa v Jugoslaviji, terjalo je dostojanstveno raven, odgovorno ukrepanje ter zavračanje pritiskov iz drugih republik s pojasnili in pogovori."⁵²

Po objavi 57. številke Nove revije in potem, ko je DSP vse bolj nastopalo kot politična opozicija in začelo pisati tudi svojo verzijo ustave, je "meščanski" del opozicije postajal za oblast vse pomembnejši. Razloga za to sta bila vedno večji vpliv v javnosti in radikalen odnos do federacije (ki mu oblast ni bila zmožna slediti, čeprav se je v marsičem z opozicijo strinjala). Opozicija se je postopoma organizirala in se pripravljala na boj za oblast.

⁵¹ Sestanek političnega aktiva 6. 1. 1988. Arhiv RS, dislocirana enota I (fond: CK ZKS, interni pogovori, politični aktivni po 10. kongresu ZKS).

⁵² Poročilo o delu Sveta SRS za varstvo ustavne ureditve v letu 1987, 20. 1. 1988. Arhiv predsednika RS.

Dokument št. 7:⁵³

Pobuda za novo revijo
(Kronologija)

Prvo leto (junij 1980 - junij 1981)

1. Pobuda za novo revijo s podpisi 60 slovenskih kulturnih delavcev je bila s posebnim spremnim pismom, ki so ga podpisali Niko Grafenauer, Tine Hribar, Andrej Inkret, Svetlana Makarovič, Boris A. Novak in Dimitrij Rupel, naslovljena na predsednika Republiške konference SZDL Slovenije Mitja Ribičiča, v vednost pa je bila poslana še predsednikom Predsedstva SRS, Skupščine SRS, Izvršnega sveta Skupščine SRS, Izvršnega odbora Kulturne skupnosti Slovenije in Društva slovenskih pisateljev ter v objavo glavnemu uredniku Dela. Pobuda nosi datum 10. junija 1980, pismo pa je bilo odposlano 11. junija 1980.

2. Predsednik Republiške konference SZDL Mitja Ribičič je v pismu Dimitriju Ruplu 24. junija 1980 glede pobude za novo revijo zavzel naslednje stališče: "Dne 10. junija 1980 ste mi posredovali predlog za ustanovitev nove slovenske revije ter predlagali razgovor o vseh odprtih problemih v zvezi z njo. Predloženo gradivo sem predal v oceno Svetu za kulturo pri Predsedstvu Republiške konference SZDL Slovenije, kot pristojnemu organu fronte, saj menim, da je ustanovitev nove revije tako pomembno kulturno in javno dejanje, da presega moje pristojnosti. V prilogi Vam posredujemo stališče, ki ga je v zvezi z Vašim predlogom sprejel Sekretariat Sveta za kulturo na seji 23. junija 1980. Dokument posredujete še Vašim sopolisnikom."

3. Tekst pobude z naslovom "Nova revija" je bil objavljen 26. junija 1980 v Delu (Književni listi) na 16. strani oziroma na zadnji strani Književnih listov. Imena podpisnikov, ki so sicer sestavni del pobude, niso bila objavljena.

4. V posebnem okviru je bilo na isti strani kot "Nova revija" objavljeno tudi stališče Sekretariata Sveta za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL. Osrednji odstavek izjave Sekretariata se je glasil: "Sekretariat bo kot delovno telo Sveta za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije v času od jesenske seje Sveta, ko naj bi vsestransko ocenili

revijalno življenje na Slovenskem in oblikovali predlog smernic za njegov nadaljnji razvoj, pripravil več delovnih razprav. Spodbudil bo tudi izdelavo nekaterih potrebnih analiz, ki bodo predstavljale osnovo za načrtovano razpravo na seji Sveta za kulturo. Vanjo bo vključil tudi to pobudo in povzetek razprave o njej, od katere pričakuje, da bo ocenila tudi to, ali je družbeno potrebna in sprejemljiva revija s ponujeno zasnovo in opredeljenimi idejnopoličnimi in estetskimi podmenami."

5. V rubriki "Nesporazumi" in pod naslovom "Pismo" grupe o pobudi za novo revijo informira 29. 6. 1980 jugoslovansko javnost Borba.

6. Zaradi neobjave imen podpisnikov in hujše tiskovne napake je že navedena šesterica glavnemu uredniku Dela Jaku Koprivcu 30. junija 1980 poslala naslednje pismo:

"V četrtek, 26. junija 1980, ste v 'Književnih listih' objavili predlog šestdesetih slovenskih kulturnih delavcev za ustanovitev nove revije. Tekst ni bil v integralni obliki, manjkajo namreč podpisi. S tem je med drugim bistveno otežkočena demokratična razprava, h kateri poziva pripis Sekretariata Sveta za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL. Prosimo, da v naslednji številki 'Književnih listov' objavite ustrezen popravek, se pravi, da navedete imena podpisnikov omenjenega predloga.

Obenem vas prosimo, da objavite tudi popravek tiskovne napake, ki se vam je prikradla v objavljeni tekst. Stavke: 'Težnje, ki oživljajo vsesplošno ideologizacijo ter omejujejo svobodo sedemdesetih let...', se pravilno glasi: 'Težnje, ki oživljajo vsesplošno ideologizacijo ter omejujejo svobodo znanstvenega in umetniškega ustvarjanja, so nas v drugi polovici sedemdesetih let prisilile, da ponovno reflektiramo svojo apolitičnost'."

Tiskovni popravek je bil objavljen (z novimi napakami) 10. julija 1980. Podpisi niso bili objavljeni; prav tako pa ni bilo nobenega pojasnila ali sploh odgovora, zakaj ne more priti do objave podpisov.

7. Pod naslovom Časopisi in rezervati je informacija o "Novi reviji" izšla v Ninu 6. julija 1980; napisal jo je Lev Kreft.

8. Zaradi določenih dezinformacij v Kreftovem članku izidejo v zapisu "Rupel odgovarja Krettu", Nin, 10. jul. 1980, ustrezni popravki.

⁵³ Nova revija št. 1, str. 122-128 in št. 2, str. 270-278.

9. V zapisu "Zašto se krijete u ljubljanskoj magli" zahteva Tone Potokar (Nin, 20. julija 1980) objavo imen podpisnikov. Nin imena objavi in tako je skoraj mesec dni po objavi pobude prišlo tudi do prve objave imen podpisnikov v jugoslovanskem prostoru.

10. Integralni tekst pobude za novo revijo, se pravi, izjavo skupaj s podpisi, pa objavi šele Književna reč 10. septembra 1980. Na Slovenskem (vse do danes) imena podpisnikov niso bila objavljena.

11. Prvi žolčni napad na "Novo revijo" je izpod peresa Milenka Vakanjca izšel 24. julija 1980 v Mladini. Članek nosi naslov Med žargonom in ideologijo.

12. Na napad je odgovoril Srečo Zajc, eden izmed podpisnikov pobude in urednik Mladine, s člankom Oglašam se, molčeči 54 (Mladina, 31. julija 1980).

13. S člankom Lažni alarm začne svojo serijo napadov, polno psovka, ovaduških podtikanj in vsega drugega Jože Javoršek (Nedeljski dnevnik, 24. avgusta 1980).

14. V članku Možnosti in nemožnosti revijalnega tiska, Književni listi, Delo, 28. avg. 1980, Vladimir Kavčič zapiše nekaj splošnih pomislekov glede ustanavljanja novih revij na Slovenskem.

15. Vladimirju Kavčiču odgovori Tine Hribar (Književni listi, 18. sept. 1980) v zapisu O možnostih nove revije, ki se končuje z naslednjo ugotovitvijo: "Možnosti ali nemožnosti nove revije so zato odvisne predvsem od tega, ali se bo sklop privatizma in birokratizma dokončno zaprl ali pa se bo, upajmo, vendarle razprl."

16. S člankom "Nova merila" še niso zadosti je 18. sept. 1980 v Književnih listih posegel v razpravo tudi Marjan Pungartnik.

Uredništvo Književnih listov je med drugim pripisalo: "Uredništvo vabi, naj se oglasijo novi razpravljalci, in ob tem želi izzvati posebej tudi urejevalce tangiranih revij. Pričakuje seveda prispevke, ki bodo v polemičnem tonu, toda brez podtikanja in etiketiranja pogumno razkrivali žgoče in resnične probleme našega revijalnega življenja." Do odziva na ta poziv v Književnih listih ni prišlo.

17. Pač pa se z novim napadom na pobudo in v podporo Javoršku oglasi 28. sept. 1980 v Nedeljskem dnevniku glavni urednik in direktor ČTP "Pravica-Dnevnik" Milan Meden s člankom Svoboda je naša strategija.

18. Nedeljski dnevnik sistematično nadaljuje z napadi; 5. oktobra 1980 objavi članek Pijani beg v skrivalnico, v katerem J. Javoršek na svoj že znani način razširja območje svojih podtikanj in skuša z raznimi namigovanji zasejati razdor med podpisniki.

19. Na Milana Medena in njegove klice po "javni zaščiti" navednih odgovorita Tine Hribar z zapisom Strah pred resnico in Dimitrij Rupel z zapisom Strateško gledanje na svobodo?, ki sta bila v rubriki "mnenja in stališča drugih" objavljena s Pojasnilom Milana Medena v Nedeljskem dnevniku 12. oktobra 1980. In to kljub temu, da je Tine Hribar takšno objavo v sprememnem pismu k zapisu prepovedal: "Spoštovani tovariš Zlatko Šetinc, odgovorni urednik Nedeljskega dnevnika. V prilogi Vam pošiljam odgovor na štiri napade na revijo, ki jih je zadnje čase objavil Nedeljski dnevnik. Da bi se izognil morebitnim manipulacijam z mojim tekstom, Vas prosim, da ga objavite tako, kakor je konceptiran. Za vmesne naslove predlagam kar podčrtane (5) elemente stalinizma ... P. S.: Menim, da je samoumevno, kako mora biti odgovor objavljen v isti rubriki kot napad; zato ne dovolim, da bi bil objavljen med pismi ali kje drugje."

20. Že 1. oktobra 1980 je o pobudi za novo revijo razpravljalo Društvo slovenskih pisateljev, ki je to pobudo tudi soglasno podprlo. V poročilu s te razprave, ki je pod naslovom Revija, pobudnica večje živahnosti izpod peresa J. H. izšlo v Delu 3. okt. 1980, med drugim piše: "Tako pa je treba povedati, da ugovorov oziroma nasprotovanja novi literarni reviji ni bilo; pred razpravo je pobudo za izhajanje revije podprla tudi osnovna organizacija ZK pri Društvu pisateljev." Podobno poročilo z naslovom Glas za novo revijo izpod peresa Mitja Koširja je 3. okt. 1980 izšlo tudi v Dnevniku: "Predvsem pa so argumenti za novo revijo izzveneli v odločni podpori ustanovitvi nove revije, ki naj razvije vse svoje ustvarjalne zmogljivosti in dokaže upravičenost lastnega obstoja, kritika pa, ki bo sledila, in prav je, da sledi temu kulturnemu "novumu", ta kritika bo dorekla upravičenost oziroma neupravičenost nove publi-

kacije, intelektualne in konec koncev tudi ek-sistenčne avanture."

21. Medtem je redno teklo tudi delo "Delovne skupine" v okviru Sveta za kulturo pri Predsedstvu SZDL, ki je bila imenovana na seji Sveta 3. julija 1980 in v katero sta bila s strani pobudnikov imenovana Andrej Inkret in Dimitrij Rupel. Naloga skupine je bila, da zbere ves potreben material in stališča za sejo Sveta za kulturo o aktualnih vprašanih revijalnega tiska, ki naj bi bila novembra 1980 in na kateri naj bi Svet zavzel tudi dokončno stališče do pobude "Nova revija".

22. V okviru in za potrebe te skupine je Dimitrij Rupel - po pogovorih in v soglasju z (drugimi petimi) podpisniki spremnega pisma k pobudi - napisal operacionalni Koncept "Nove revije", ki nosi datum 21. okt. 1980 in ima v preambuli zapisan naslednji stavek: "Tu opisana načela, ki naj bi kazala pot novi reviji, se opirajo predvsem na dokument 'Nova revija', ki so ga pobudniki 10. junija poslali predsedniku RK SZDL Mitji Ribičiču, in ki ga je 26. junija 1980 objavilo ljubljansko Delo. Koncept vsebuje poleg splošnih načel še zamisel notranje ureditve revije, predlog odnosov med sodelavci in uredništvom ter predlog o načinu financiranja revije. Bistvena misel Koncepta je naslednja: "Svojo delegacijo v svetu revije po demokratični razpravi na sestanku, ki mora biti vsaj enkrat na leto, izberejo sodelavci, ki so v preteklih (dveh) letih objavili vsaj en prispevek v reviji. Sodelavci naložijo svoji delegaciji, da se na sestanku sveta revije poteguje za določen sestav uredništva. Sugestije sodelavcev so za delegacijo temeljna vsebinska orientacija za urejanje revije. Urejanje revije se mora ravnati po predlogih sodelavcev tudi v vsebinskem smislu."

23. Vzporedno s sestanki v okviru Sveta za kulturo pri Predsedstvu SZDL so potekali sestanki, ki jih je skliceval Izvršni sekretar za naloge komunistov v kulturi ter raziskovalnem delu (Predsedstvo CK ZKS) Franc Šali. Na šestih sestankih (prvi je bil 18. 9. 1980, zadnji 11. 2. 1981) so pobudniki-komunisti branili in obranili smiselnost pobude "Nova revija".

24. Hkrati se je naprej razvijala javna razprava. Tribuna je 15. oktobra 1980 zavzela naslednje stališče: "Naj ima inteligencija 'svojo' revijo, naj

'ima' Pirjevčev problematični zbornik s Tadičem in Stojanovičem vred. Bo vsaj pokazala svojo režečo protezo, iz katere že sedaj veje buržoazni smrad, v vsej svoji velikosti. Tako bomo lahko vsaj lopnili po njej z razjedajočo kislino historičnega materializma, z brezkompromisnim razgaljanjem njihove zaplankane zavesti in njihovega privilegiranega družbenega položaja."

25. Josip Vidmar je v razgovoru, ki je bil objavljen v Delu 11. oktobra 1980 pod naslovom Kritični sodnik in sodnika brez načel in zakonov ne more biti, povedal tole: "Vsi podpisniki te revije so sodelavci raznih že obstoječih revij pri nas in tako bi lahko brez škode ostalo. V tem sklopu velikega števila ljudi ne vidim nobene homogenosti in v njihovi utemeljitvi prošnje nobene jasne koncepcije o tem, kaj naj bi ta revija bila ... Mislim pa, da vsi ti ljudje ne spadajo skupaj in da se bo prej ali slej skupina razšla. Saj smo videli pri Prostoru in času in podobnih poskusih, da so se skupine razhajale."

26. Odgovor Nika Grafenauerja je Delo objavilo šele 15. nov. 1980 in sicer v rubriki "poštni predal 29". Grafenauer se zavzame za vsebinsko razpravo in nadaljuje: "Vendar bo to možno in potrebno storiti šele takrat, ko nam bo dano govoriti ne o pobudi za revijo, marveč o njenem uresničevanju. Dokler pa je vprašljiva že samo pobuda zanjo, to govori o skrajni zavrtosti naše zavesti, ki ni pripravljena, tako kot se nam to med drugim kaže v Vidmarjevem primeru, sprejeti v svoje vidno polje niti tako nehomogenih skupin z njihovimi ustvarjalnimi potrebami in pobudami, kakršna stoji za izjavo o novi reviji, pri čemer je Vidmarju za njegovo negativistično stališče zadosten argument že to, da so se v preteklosti takšne skupine pač razhajale. Narobe je torej, če se skupine zberejo in so nehomogene, prav tako pa je narobe tudi to, če se razhajajo. Je to klic po trajnosti in homogenosti skupin? Po večnem mrtvilu? Če si ga zaslužimo, pa ga imejmo."

27.⁵⁴.....

28. V tem času je prišlo tudi do mešanja vloge podpisnikov z njihovim položajem v delovni organizaciji, kakor je razvidno iz ravnanja direktorja Inštituta za sociologijo Staneta Saksida, ki je v tej zvezi postavljaj pod vprašaj samoupravne

⁵⁴ Točka je v izvornem besedilu prazna.

pravice Vlada Arzenška. Dokument o tem tvorijo Arzenškovo pismo, pojasnilo Saksida in mnenje OO ZK ISF (Nedeljski dnevnik 16. nov. 1980) ter Arzenškov zapis Skrivnost neke politične diskvalifikacije (prav tam, 23. nov. 1980).

29. Izpod peresa M. D. izide v Komunistu 24. okt. 1980 članek Nova revija - ogledalo razmer v kulturi.

30. V razpravo se vključi Stane Dolanc, o čemer poroča Delo 14. nov. 1980 v članku Za vse enako breme.

31. Znova se oglasi J. Javoršek s člankom Neodgovorna jezična velesila (Nedeljski dnevnik, 2. nov. 1980).

32. V 9. številki Teorije in prakse izideta dva napada na "Novo revijo". Andrej Kirn je napisal polemiko Nova revija, nove obljube pa tudi stare iluzije. Srečo Kirn in Lev Kreft pa objavita pamfletič Ob predlogu za novo revijo.

33. V odgovor na Javorškove napade napiše Taras Kermauner tekst Kdo je skrivač?, v katerem razvije tudi svoj koncept o novi reviji. Tekst pošlje Nedeljskemu dnevniku, ki ga pa ne objavi, marveč ga pošlje na forume. Del teksta dobi od SZDL tudi skupina podpisnikov (šesterica).

Sestanka delovne skupine za pripravo seje Sveta za kulturo pri RK SZDL o družbeni vlogi revijalnega tiska na področju kulture in podpisnikov pobude za novo revijo 21. jan. 1981, katerega predmet je bil del Kermaunerjevega teksta, so se udeležili Peter Božič, Niko Grafenauer, Tine Hribar, Andrej Inkret, Drago Jančar, Svetlana Makarovič, Boris Novak, Tone Pavček, Mitja Rotovnik, Dimitrij Rupel, Sašo Schrott, Jože Snoj, Ivo Svetina, Franc Šali, Ivo Tavčar, Veno Taufer, Andrej Ujčič, Ivo Urbančič, Dane Zajc in Slavoj Žižek. Ugotovljeno je bilo, da obstaja razlika med konceptom "Nove revije" in Kermaunerjevim konceptom. Obenem pa je bilo poudarjeno, vsaj s strani podpisnikov, da takšen tekst, kakršen je Kermaunerjev, vsekakor spada med tekste, ki bi jih nova revija objavila (tekst je bil objavljen v Književnosti, št. 4, Beograd 1981). Na sestanku je bila poudarjena tudi istovetnost med pobudo "Nova revija" in Konceptom "Nove revije".

34. Na programski seji RK SZDL 21. jan. 1981 je

imel potem Mitja Ribičič referat, ki ga je objavilo dan kasneje Delo in v katerem je rečeno tole: "Glede nove revije smo v razpravah, polemikah, člankih, ocenah in intervencijah ugotovili dve liniji, ki sta prisotni v boju za novo revijo, in sicer bodisi zaradi mnogih slabosti pri uresničevanju programov, kot jih imajo obstoječe revije Sodobnost, Problemi, Dialogi, Teorija in praksa itd., bodisi iz zasebnih ambicij in zasebnih kulturnih vizij. Tem zagovornikom nove revije pretežno ni moč ugovarjati in je zamisel o taki literarni reviji tudi dobivala podporo pri večini kulturnih ustvarjalcev pri nas. Gre za to, da bi z revijalnim tiskom prekrili vse bistvene silnice sodobne slovenske kulture in publicistike. V zahtevi po reviji pa se pojavlja tudi druga tendenca - ustvariti sredstvo za politični boj proti naši samoupravni demokraciji. Najjasneje je to težnjo razbrati v sicer zmedenem, gostobesednem in za vso našo družbo žaljivem članku Tarasa Kermaunerja 'Kdo je skrivač', ki ga je poslal Nedeljskemu dnevniku, ta pa ga je odstopil svetu za kulturo pri predsedstvu RK SZDL."

35. V 1. št. letnika 1981 Teorije in prakse izideta zapis Dimitrija Rupla Nova revija, nove pa tudi stare metode kot odgovor Andreju Kirnu ter zapis Denisa Poniža Vprašanje o novi reviji je vprašanje o pravici do dela kot odgovor S. Kirnu in L. Kreftu.

36. Zagrebški časopis Start je 3. jan. 1981 objavil članek Njihove peticije, njihove sanje, v katerem je pisalo, da je pobuda za novo revijo že zavrnjena, pri čemer se je člankar skliceval na izjave predstavnikov SZDL Slovenije, obenem pa "Novo revijo" povezoval z beograjsko "Javnostjo". Boris A. Novak piše 12. jan. 1981 pismo Predsedstvu oz. Svetu za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije, v katerem pravi: "Kot eden izmed pobudnikov za ustanovitev nove slovenske revije, kot član Društva slovenskih pisateljev (ki je na članskem sestanku podprlo to pobudo) ter ne nazadnje kot delovni človek in državljani SFRJ prosim Socialistično zvezo delovnega ljudstva Slovenije za uradno pojasnilo o tej izjavi, objavljeni v 'Startu'." Demanti SZDL Slovenije, ki ga je podpisal Mitja Rotovnik, je izšel v Startu 2. feb. 1981.

38. Končno je bila 19. feb. 1981 sklicana seja Sveta za kulturo, na kateri je bila predvidena obravnava o pobudi za novo revijo. Razen enega

člana (M. Pungartnika) so vsi drugi pobudo podprli, čeprav so imeli nekateri tudi pripombe na določene formulacije v tekstu "Nova revija", npr. Mitja Rotovnik v uvodni besedi. O seji je Delo poročalo v članku Prepričljivi razlogi za izdajanje nove revije, Dnevnik pa v članku "Da" za revijo, oba 20. feb. 1981.

39. J. Javoršek ponovno napade v članku Pobalinska inteligenca, Nedeljski dnevnik, 24. feb. 1981.

40. Svojo uvodno besedo na Seji sveta za kulturo objavi Mitja Rotovnik 7. marca 1981 v Delu pod naslovom O eni reviji in o nekaterih iluzijah (Odpirajmo vrata dialogu - Stalinizem je sinonim za ponižnost duha).

41. Istega dne je v Delu izšel zapis pogovora "Komunista" s Francem Šetincem z naslovom Biti moramo bolj kritični: preveč se angažiramo pri "uradni", premalo razvijamo pravo kritiko. Glede administrativnih ukrepov in glede nove revije je Franc Šetinc dejal naslednje: "Prav tako ne bi ničesar pridobili, če bi prepovedali objaviti pobude za ustanovitev nove revije, če bi prepovedali dialog. Rekli smo: 'Sklicevali ste se na neko javnost; v socialistični zvezi bomo začeli dialog, pogovorili se bomo o vaši platformi. 'Kaj bi pridobili, če bi samo govorili o tem, da v Sloveniji obstaja neka pobuda za ustanovitev nekakšne revije, pa te pobude ne bi objavili? To bi bilo slabo; s tem bi samo ustvarili napačen vtis, da smo šibki in da se zato bojimo, da nimamo niti argumentov niti sposobnosti za javno konfrontacijo.'"

42. Delo je nadalje 27. marca 1981 natisnilo razgovor Marjana Kuneja (Komunist) z Borisom Majerjem: Komu vzbuja zle slutnje vprašanje o razrednem boju v kulturi, v katerem se Majer glede pobude in potrebe po novi reviji takole opredeli: "V tej luči je treba presojsati tudi pobudo za ustanovitev nove revije: ali program pobudnikov odpira možnosti za nastanek takšne skupine, revije, ki bi resnično lahko zapolnila določeno praznino v našem kulturnem in revijalnem življenju. Že nekajkrat je bilo ugotovljeno, da najbrž ne potrebujemo nove družboslovne revije, prav pa bi nam prišla revija za teoretična in estetska vprašanja umetnosti oziroma kulture sploh, če bi bila sposobna resnično zagotoviti ustvarjalen dialog, kritiko, polemiko, ustrezno

teoretično znanstveno raven. Sicer pa menim, da program in koncept nove revije še nista dovolj izdelana."

43. V 2. številki Teorije in prakse (1981) je objavljeno nadaljevanje polemike med Kirnom in Ruplom. Kirn objavi članek Nova revija in samo stare Ruplove metode. V isti številki je objavljen tudi odgovor Tineta Hribarja na prvi Kirnov napad na pobudo za novo revijo oz. na koncept nove revije; odgovor nosi naslov Nova revija - revija izrecnega in vztrajnega razločevanja.

44. Ivo Urbančič v ironični polemiki s "tribunaši" v Naših razgledih (13. in 27. febr. 1981) v zapisu Variacija na znano temo odgovarja tudi na pamfletič Sreča Kirna in Leva Krefta v Teoriji in praksi. L. Kreft in S. Kirn replicirata v Naših razgledih 13. in 27. marca 1981.

45. Ker je bila pobuda na Svetu za kulturo sprejeta, je šesterica 9. aprila 1981 naslovila na Mitja Rotovnika pismo, ki se začneja takole: "Kot podpisniki pisma, s katerim smo v imenu šestdesetih kulturnih delavcev sprožili pobudo za ustanovitev nove revije, ti predlagamo, da skličeš sestanek vseh, ki so skoraj pred natanko letom dni podpisali javno izjavo." Sestanek naj bi bil v prostorih Društva slovenskih pisateljev, ker je večina podpisnikov članov tega društva.

47. V pismu Andreju Inkretu je Tone Pavček, predsednik društva pisateljev 14. aprila 1981 odgovoril pritrdilno: "... pišem kot enemu od podpisnikov: društvo seveda nima nič proti, da je sestanek podpisnikov v naših prostorih - sicer smo to že sami pismeno predlagali RK SZDL in ustno tudi Mitji Rotovniku".

48. Ker od Mitja Rotovnika ni bilo odgovora (potekel je mesec dni), je šesterica posredovala kopijo pisma 6. maja 1981 večini podpisnikov s pripisom: "Kot veš, bo kmalu leto dni tega, kar smo podpisali pobudo za novo revijo. Ob obletnici bomo vsem podpisnikom in javnosti sporočili rezultate enoletnih 'akcij' in vsakršnih prizadevanj za začetek izhajanja nove revije. Kot si lahko misliš, ti rezultati niso ugodni."

49. V Naših razgledih izide 15. in 29. maja 1981 Kermaunerjevo odprto pismo Mitji Ribičiču glede na njegove izjave v referatu na programski seji RK SZDL. Kar zadeva novo revijo, brani

Kermauner svoj koncept. Ta diskusija in diskusija okrog Javorškove Črne krizanteme se pobude za novo revijo sicer dotika, vendar se od nje že tudi oddaljuje.

50. V pismu z dne 1. julija 1981 Mitja Rotovnik v imenu Sveta za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL končno odgovori tudi glede sklica vseh podpisnikov, glede ustanovitelja nove revije itd. Podpisniki spremnega pisma k "Novi reviji" dobimo 4. junija tudi kopijo Predloga za prevzem ustanoviteljstva nove revije za umetnost in kritiko umetnosti, ki nosi datum 28. 5. 1981 ter je naslovljen na Cankarjevo založbo. Gre torej za zoženje koncepta "Nove revije".

Vsekakor pa Predlog za prevzem ustanoviteljstva nove revije, kolikor je predsednik RK SZDL pobudo "predal v oceno Svetu za kulturo" kot "pristojnemu organu fronte", predstavlja kompetentni odgovor SZDL, kamor je bila naslovljena zahteva po novi reviji.

51. Na osnovi Predloga za prevzem ustanoviteljstva nove revije, ki ga je Cankarjeva založba prejela od SZDL, skliče Tone Pavček v imenu "delovne skupine pri Cankarjevi založbi za pripravo ustanovitvenega akta Nove revije" ustanovni zbor sodelavcev (pobudnikov), ki je bil 29. junija 1981 v prostorih Društva slovenskih pisateljev. Dnevni red zбора:

1. Poročilo pošiljateljcev "izjave" predsedniku Predsedstva RK SZDL o prizadevanju za ustanovitev Nove revije.
2. Razprava o poročilu.
3. Volitve delegacije zбора sodelavcev v svet Nove revije.

Za delovnega predsednika je bil izvoljen Boris A. Novak. Poročilo, ki so ga podali Niko Grafenauer, Dimitrij Rupel in Tine Hribar, je bilo sprejeto skupaj s tako imenovanim Ruplovim Konceptom Nove revije. Zanj je bilo ugotovljeno, da se ne oddaljuje od izjave "Nova revija", marveč jo le operacionalizira. Ker ni bilo dodatnih predlogov, je bilo sklenjeno, da ostanemo kar pri naslovu Nova revija, ki se je že uveljavil. V delegacijo za svet revije so bili izvoljeni: Janez Bernik, Niko Grafenauer, Tine Hribar, Andrej Inkret, Taras Kermauner, Manca Košir, Boris A. Novak, Marjan Rožanc, Dimitrij Rupel, Ivo Svetina in Dane Zajc. Sklenjeno je bilo, da naj ta delegacija opravlja (do naslednjega sklica zбора sodelavcev oziroma do izvolitve uredniškega odbora) dvojno vlogo: s Cankarjevo založbo naj

sodeluje pri urejanju ustanovitvenih zadev, zbira pa naj tudi gradivo za prve tri številke.

52. O zboru pobudnikov za novo revijo so poročala tudi javna občila, najbolj izčrpno Delo, ki je javnost informiralo najprej s kratkim zapisom Koncept nove revije (30. junija 1981), nato pa še z obsežnim poročilom "Nova revija" na poti do svoje končne podobe (1. julija 1981).

Pobuda za novo revijo

(Kronologija)

Drugo leto (junij 1981-junij 1982)

53. Že pred zborom pobudnikov za novo revijo pripravita (12. 6. 1981) Mitja Rotovnik in Sašo Schrott v obliki delovnega gradiva za sejo založniškega sveta Cankarjeve založbe predlog Postopek ustanavljanja nove revije pri Cankarjevi založbi, kot ga predvideva zakon o informiranju: "V primeru, da bodo vsi postopki opravljeni in končani v jesensko-zimskem obdobju, bi revija lahko začela izhajati januarja 1982." Točki a) in b) pa se glasita: "Cankarjeva založba naj v založniškem svetu najprej sprejme odločitev, da ustanavlja novo revijo za umetnost in umetnostno kritiko ... Na isti seji naj svet sprejme akt o ustanovitvi revije, ki med drugim določi tudi osnovna pravila o urejanju in izdajanju revije."

54. Takoj po zboru pobudnikov za novo revijo, ki je bil 29. junija 1981, sestavi Tone Pavček Akt o ustanovitvi Nove revije, ki ga skupaj s Konceptom Nove revije pošlje predvidenim delegatskim bazam in prosi za morebitne pripombe. Pripombe sta od 11 delegatskih baz (Cankarjeva založba, RK SZDL, MC CK ZKS, Društvo slovenskih pisateljev, Društvo likovnih kritikov, Društvo slovenskih skladateljev, Društvo arhitektov, Društvo sociologov Slovenije, Slovensko filozofsko društvo, Sindikat samostojnih umetnikov) poslala RK SZDL in MC ZKS.

55. Predstojnik marksističnega centra pri CK ZKS Franc Šali pošlje (8. 9. 1981) naslednje pismo: "Na osnovi dopisa, s katerim ste nam posredovali predlog ustanovnega akta za novo revijo, vam sporočamo svoje pripombe.

1. Menimo, da je potrebno proces ustanavljanja nove revije na osnovi razprave in sprejetih stališč v svetu za kulturo RK SZDL voditi tako, da v njem (in s tem v delovni skupini za ustanovne programske in statutarne akte) sodelujejo vsi

zainteresirani. Skupina podpisnikov je s svojim predlogom za novo revijo, ki je doživel tudi mnoge pripombe in spreminjevalne predloge, dobila širšo podporo na osnovi razprave v SZDL in s tem omogočila, da se nova revija ustanavlja na mnogo širši osnovi, kot pa je le zaključen krog podpisnikov.

2. Glede na to, da je Cankarjeva založba pripravljena sprejeti vlogo ustanovitelja in založnika nove revije, se nam zdi najprimerneje, da Svet za kulturo RK SZDL in Založniški svet Cankarjeve založbe oblikujeta široko delovno skupino, v kateri ne bi sodelovali le podpisniki, ampak vsi, ki so v toku razprav prispevali h končnemu oblikovanju predloga za novo revijo, in tudi drugi zainteresirani, še zlasti tiste organizacije in društva, ki želijo imeti svoje delegate v svetu revije."

56. Sekretariat sveta za kulturo pri predsedstvu RK SZDL pa je, "upoštevajoč pripombe, ki jih je imel" marksistični center, na svoji 62. seji (10. 9. 1981) in 63. seji (17. 9. 1981) sprejel sklepe, ki jih je posredoval (21. 9. 1981) Cankarjevi založbi v obliki naslednjih predlogov (zapisal Sašo Schrott):

"Ustanoviti je treba (razširjeno) delovno skupino, ki naj bi jo sestavljali vsi za revijo zainteresirani subjekti (društva, družbenopolitične organizacije itd.), ki bodo delegirale v svet revije. Delovna skupina naj bi pripravila dokončno besedilo koncepta nove revije oziroma temeljno vsebinsko zasnovo, pri čemer naj bi bil v skladu z mnenjem Sveta za kulturo pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije, sprejetim na 10. seji 19. 2. 1981, s strani pobudnikov predložen koncept sestavni del gradiva, ki ga bo ustanovitelj uporabil pri dokončnem oblikovanju temeljne programske zasnove revije.

Ustanovitelj naj še enkrat pretehta, kdo vse naj delegira v svet revije, še zlasti pa, če ne bi kazalo sedanjega predloga, zapisanega v osnutku, razširiti še s kakšnim možnim delegatom. Sekretariat Sveta za kulturo predlaga, da naj bi v svet revije delegirala tudi ZSMS.

Kar zadeva način delovanja sveta revije, predlaga sekretariat Sveta za kulturo ustanovitelju, da naj bi svet revije deloval po načelu enodominosti, s tem, da bodo v svetu zastopani tudi delegati sodelavcev in uredniškega odbora revije, kot je to praksa v večini revij na Slovenskem.

Podrobnejše pripombe k posameznim členom osnutka akta o ustanovitvi revije bo Republiška

konferenca SZDL prek svojih delegatov v svetu Cankarjeve založbe posredovala, ko bo dokončno izoblikovana temeljna vsebinska zasnova.

Sekretariat Sveta za kulturo je posebej poudaril, da mora biti glede na notranjo organiziranost oziroma povezavo Cankarjeve založbe in nove revije revija vendarle temeljni sestavni del založniške organizacije, zato mora biti pobudnik in nosilec vseh akcij tako v fazi ustanavljanja, kot tudi kasneje, predvsem založba sama. Republiška konferenca SZDL in njeni organi so se pripravljali aktivno vključiti in tvorno prispevati k reševanju vseh vprašanj v zvezi z nastajanjem oziroma ustanavljanjem revije. Hkrati sekretariat meni, da je treba akcijo za ustanovitev revije pospešiti tako, da bodo vse formalnosti opravljene najkasneje v oktobru 1981."

57. Založniški svet Cankarjeve založbe je pripombe obravnaval 28. septembra 1981 in sprejel naslednje sklepe:

"- ustanoviti razširjeno delovno skupino, sestavljeno iz vseh delegatov v svet revije, ki naj bi pripravila dokončno besedilo koncepta revije,
- v svetu revije predvideti delegatsko mesto za ZSMS,
- predvideti delovanje sveta revije po načelu enodominosti, kakor je praksa v večini slovenskih revij."

Hkrati je svet že določil datum (16. 10. 1981) sestanka razširjene delovne skupine.

58. Na sestanku razširjene delovne skupine so bili navzoči: L. Šešerko, (Slovensko filozofsko društvo), A. Vodopivec (Društvo arhitektov), A. Erjavec (MC CK ZKS), M. Komelj (Slovensko društvo likovnih kritikov), S. Kirn (RK ZSMS), J. Strehovec (RK SZDL); J. Novak (Društvo teatrologov), T. Hribar in D. Rupel (Nova revija), J. Veslič (Cankarjeva založba). Delegat RK ZSMS in "delegat" (v narekovajih, ker se je v razpravi izkazalo, da je L. Šešerko prišel na sestanek brez pooblastil) Slovenskega filozofskega društva sta koncept Nove revije znova in v celoti postavila pod vprašaj, četudi ga je svet za kulturo pri RK SZDL že sprejel. Delno se jima je pridružil delegat MC CK ZKS. Terjali so nekakšen tretji koncept revije. Po ostri razpravi je bil nazadnje sprejet sklep o ustanovitvi ožje delovne skupine (Erjavec, Hribar, Kirn, Vodopivec, Strehovec), ki da naj se sestane 23. oktobra 1981.

59. Po sestanku je Dimitrij Rupel napisal za Delo

spis Odprto pismo Tonetu Pavčku, ki pa je bil objavljen šele mesec dni kasneje (14. 11. 1981). Ozračje na sestanku, opisanem v prejšnji točki, ilustrira tale sestavek iz pisma: "Predvčerajšnjem smo tedaj imeli sestanek najnovejše delovne skupine, ki naj bi še enkrat do kraja preiskala po vrsticah (in med njimi) koncepta in ustanoviteljskega akta, ki sta bila narejena v bivših delovnih skupinah. In kaj se je tam zgodilo? Tovariš Erjavec je začel razpravo o tem, da bi bilo treba to in ono spremeniti - nakar sem začudeno vprašal, kako to, da Marksistični center takšnih sprememb ni predlagal že davno prej, ko je tekla razprava na SZDL. Potem se je oglasil tovariš S. Kirn (morda se spominjaš njegovega prispevka v Teoriji in praksi lansko leto: takrat je bil S. Kirn še uslužbenec Marksističnega centra: brutalno je bil napadel predlog Nove revije, se norčeval iz njenih pobudnikov in vse skupaj ocenil kot protirevolucionarno početje: ta njegov spis so nekateri razpravljalci na Svetu za kulturo pri SZDL ocenjevali kot stalinističen, kar je po mojem mnenju evfemizem). Tovariš S. Kirn zdaj ni več v službi tam, kjer je bil prej, ampak se je pojavil v vlogi delegata republiške konference ZSMS, organizacije, ki je zdaj na novo zainteresirana za svoj vpliv pri Novi reviji (čeprav ga ima že pri drugih revijah, recimo pri Problemih, Časopisu za kritiko in znanost itn.). Rekel je tole: 'moja delegatska baza se v globalu ne strinja s konceptom Nove revije' in 'take revije, kot jo hočete vi, ne bo!'. Da bi bila stvar še manj jasna, je S. Kirn rekel, da se povsem strinja s stališči Marksističnega centra, na katerega sestanke menda 'slučajno' zahaja."

60. Ožja delovna skupina se je res sestala (glej točko 58) 23. oktobra 1981, pregledala je pripombe h Konceptu Nove revije ter oblikovala predlog Temeljne vsebinske zasnove ter drugih določb Akta o ustanovitvi Nove revije. Zapisnik o tem so soglasno podpisali: Livija Sikur (RK ZSMS), Aleš Erjavec (MC pri CK ZKS), Janez Strehovec (RK SZDL), Tine Hribar (Nova revija), Aleš Vodopivec (DAK). Glavna sprememba novega predloga Akta ustanovitvi Nove revije se je nanašala na sestavo sveta revije. V prvem osnutku je bil predviden dvodomni svet (delegacija širše družbene skupnosti in delegacija Nove revije bi v tem primeru glasovali ločeno ter imeli pravico do veta), zdaj pa je bil predlagan enodomni svet (vsi delegati sestavljajo enoto in pri glasovanju velja zato sistem enostavnega

preglasovanja). Novi predlog je skupina izročila Cankarjevi založbi, da ga predloži v potrditev založniškemu svetu.

61. Založniški svet Cankarjeve založbe se je sešel 30. oktobra 1981 in na njegovi seji je znova prišlo do popolnega zasuka. Delegat MC pri CK ZKS (stalnega delegata L. Krefta je nadomeščal A. Ujčič) je prišel s povsem novimi predlogi in tako faktično dezavuiral delegata (A. Erjavca), ki je zastopal MC pri CK ZKS v delovni skupini za pripravo Akta o ustanovitvi Nove revije. Osnovni spreminjevalni predlog je bil ta, da naj bi imeli sodelavci Nove revije v svetu revije le 1 delegata, širša družbena skupnost pa 11 delegatov. Ker je T. Hribar na seji založniškega sveta naglasil, da bi sprejetje takega predloga pomenilo pokop Nove revije (tiho odstranitev pobudnikov) in da je predlog MC obenem tudi nezakonit; saj Zakon o javnem obveščanju (Ur. list, 25. 2. 1977, str. 7, člen 28) povsem jasno določa, da se v primeru enodomnosti družbeni organ časopisa oblikuje "po načelu enakega zastopništva predstavnikov časopisa in predstavnikov širše družbene skupnosti", torej po načelu 50:50, je založniški svet Cankarjeve založbe sklenil: Akt ustanovitvi Nove revije se načeloma sprejme, končno redakcijo pa naj opravi redakcijska skupina M. Mikeln, A. Ujčič in T. Hribar. Če skupina ne bi prišla do soglasja, se postopek ustanavljanja Nove revije prekine in vsa zadeva naj se vrne nazaj na SZDL.

62. Po tem zapletu so se 4. 11. 1981 sestali F. Šali, M. Rotovnik, T. Hribar in D. Rupel. Na tem sestanku sta Hribar in Rupel jasno povedala, da delegacija zbora pobudnikov Nove revije na protizakonito redukcijo delegatov sodelavcev na enega samega delegata ne bo mogla pristati. In da bo zato, če ta zahteva ne bo umaknjena, nujno prišlo do ponovnega sklica zbora pobudnikov oziroma do nove izjave.

63. Na založniškem svetu Cankarjeve založbe določena skupina (Mikeln, Hribar, Ujčič) se je sešla 5. novembra 1981. Na tem sestanku je Ujčič umaknil predlog MC pri CK ZKS glede sestave sveta revije, drugi njegovi spreminjevalni predlogi pa so bili v celoti vnešeni v Akt o ustanovitvi Nove revije.

64. Založniški svet Cankarjeve založbe potem 11. novembra 1981 sprejme Akt o ustanovitvi Nove revije. O tem poroča Delo (12. 11. 1981) takole:

"Založniški svet Cankarjeve založbe je na pobudo sveta za kulturo pri RK SZDL sprejel ustanovitveni akt nove revije - revije, za katero je dala pobudo skupina slovenskih ustvarjalcev že pred dobrim letom dni. Ta akt določa samoupravne odnose v izdajanju in urejanju revije, pa tudi finančna razmerja med Cankarjevo založbo in novo revijo. Založba je kulturni skupnosti Slovenije poslala prošnjo za sofinanciranje revije v letu 1982. Predračun je 3,896.620 din. Revija naj bi bila glede obsega in papirja podobna Sodobnosti. Avtorski honorarji - predvideva predračun - se bodo ravnali po sprejetih merilih v založništvu. S tem aktom so, kot kaže, premoščene vse načelne ovire pri izhajanju nove slovenske revije."

65. Na sestanku 26. novembra 1981 se D. Rupel, T. Hribar, T. Pavček in M. Mikeln dogovorijo o okvirih poslovanja Nove revije in o sklicu 1. seje sveta revije.

66. Miloš Mikeln 2. decembra 1981 pošlje vabila za 1. sejo (11. 12. 1981) sveta Nove revije.

67. Tone Pavček pove v Zakasnelem odgovoru Dimitriju Ruplu (Delo, 4. 12. 1981) o poteku in težavah ustanavljanja Nove revije med drugim tudi tole: "A naj bo zapisano črno na belem tudi to, kaj je bilo od objave tvojega pisma za novo revijo storjeno. Za ta del je kar prav, da sem s pismom tebi odlašal, bo vsaj mogoče navesti nekaj več dejstev, ki bodo, vsaj upam, zvedrila tvojo črnogledost in ublažila tvojo žalost, ki se je upravičeno ali le malce pretirano nabrala v tebi v tem dolgoletnem snovanju in dogovarjanju za novo revijo. A kaj bi, lažem: sam veš tako dobro kot jaz, kaj smo storili in kako stvari zdaj stojijo. Napisati jih moram zato, ker jih je potrebno povedati spet tretjemu, javnosti, ne tebi, ti si o tem obveščen, celo morda bolje kot jaz. Bila sva skupaj v komisiji, imenovani od založniškega sveta Cankarjeve založbe, ki je pripravila dokončen tekst ustanovitvenega akta nove revije. Skupaj smo sprejeli tekst obrazložitve tega ustanovitvenega akta, skupaj se dogovorili za vlogo Kulturni skupnosti Slovenije za potrebno subvencijo za izhajanje revije. Skupaj smo kasneje določili roke in datume za sestanke sveta revije, uredniškega odbora, vnovične seje založniškega sveta CZ, ko naj bi bila imenovana glavni in odgovorni urednik revije. Skupaj smo ugotovili, da je v dokumentih Kulturne skupnosti Slovenije

predviden znesek subvencije za novo revijo na osnovi prošnje CZ, pogledali začasne prostore za uredništvo in urednikovanje, se dogovorili za uradne ure uredništva. Cankarjeva založba je pripravila nove kalkulacije za posamezne številke revije in zaprosila tiskarne za predračune natisov, da bi lahko izbrala med njimi najboljšega ponudnika. Skratka: dosedanja opravljena dela in opravila lahko večajo zaupanje v ustanoviteljico nove revije in utrjujejo upanje, da bo z novim letom nova revija tu, med nami, živa."

68. Na 1. seji sveta Nove revije 11. dec. 1981 bi bilo treba svet konstituirati, izvoliti predsednika sveta in njegovega namestnika, predlagati glavnega in odgovornega urednika ter uredniški odbor, vendar je bil svet konstituiran le pogojno, ker ni prišlo do soglasja glede predsednika sveta. Delegat RK SZDL Janez Strehovec je, kakor mu je bilo naročeno, predlagal za predsednika sveta delegata MC pri CK ZKS Aleša Erjavca, medtem ko je večina članov sveta menila, da bi moral biti predsednik sveta delegat SZDL, na katero je bila naslovljena pobuda za novo revijo in ki je hkrati tudi ustanoviteljica Cankarjeve založbe, izdajateljice Nove revije. Drugi razlog, zaradi katerega člani sveta niso mogli sprejeti predloga, da naj bo predsednik sveta delegat MC, pa je bil ta, da je MC še zmerom skušal spodbiti in spremeniti zakonito sestavljeni svet Nove revije. Končni sklep članov sveta je bil, da naj bo predsednik sveta delegat SZDL in kolikor bo RK SZDL - na to pristala, prihodnjo sejo sveta Nove revije že vodi Janez Strehovec. Za namestnika sveta je bil izvoljen Niko Grafenauer. Člani sveta so nato soglasno sprejeli sklep, da založniškemu svetu Cankarjeve založbe za glavnega urednika predlagajo Tineta Hribarja, za odgovornega urednika pa Dimitrija Rupla. Evidentiranih je bilo tudi več ko 30 kandidatov za člane uredniškega odbora.

69. V Delu (poštni predal 29) je 12. dec. 1981 objavljeno pismo Francija Šalijsa, v katerem med drugim pravi oziroma (kot predstojnik marksističnega centra) terja: "Tisti sodelavci marksističnega centra, ki bi pisali v revijo, naj ne bi bili nekakšni uporabniki, ampak producenti revije, in bi sami ali skupaj z organi centra obravnavali vsa vprašanja v zvezi z revijo in ustvarjanjem marksistične mišljenjske prakse. To bi bil prispevek sodelavcev marksističnega centra k produkciji upravne revije, ne da bi pri tem ovirali

ali kakorkoli omejevali druge marksistične ali nemarksistične mišljenjske produkcije. To seveda ne pomeni, da bi marksistično misel razvijali in uveljavljali samo sodelavci marksističnega centra, ampak bi jo vsakdo, ki bi to želel in zmoget, za sodelavce centra pa bi bila to seveda programska iztočnica. In zakaj bi potemtakem marksistični center trpali med uporabnike in zakaj bi to počenjali tudi z nekaterimi drugimi, zainteresiranimi za revijo? Zakaj ne bi vseh ustvarjalnih - pišočih jeder zainteresiranih za revijo, od sodelavcev marksističnega centra do književnikov, likovnikov itd. v okviru njihovih društev ali gibanj (literarno gibanje, glasbeno gibanje mladih), samoupravno delegatsko organizirali pri upravljanju z revijo? Zakaj ne bi imeli vsi ustvarjalni interesi v svetu revije svojega delegata, prek katerega bi skupaj z delegatom ustanovitelja in še koga, ki bi zagotavljal vpliv posebnega družbenega interesa, recimo delegat socialistične zveze, urejali revijo in se v zvezi s tem samoupravno sporazumevali z uporabniki, bodisi v okviru ustreznih interesnih skupnosti, organizacij in društev ali drugih skupnosti, katerih članstvo ali bralstvo je za njo zainteresirano. Mnenja sem, da imajo vsi zainteresirani ustvarjalni krogi sodelavcev revije pravico imeti enako število delegatov v svetu revije, to se pravi, vsaj enega vsak od njih. Vse naj bi družila programska platforma. Za to je šlo doslej in bo šlo tudi v prihodnje, ko v marksističnem centru in tudi drugod razmišljamo, kakšna naj bo in kako jo samoupravno udejanjati. Predlog za ustanovitev nove revije je v Kulturni skupnosti Slovenije; na vrsti so delegati združenega dela, da se izrečejo o njem: če ne bodo zanj, mar bomo potem morda od koga brali ali poslušali modrovanja o tem, kako je ta družba nedemokratična in nekulturna, se pravi, nekaj podobnega, kar smo lahko izvedeli od Rupla, ko v pismu Pavčku pravi, kako se takrat "kadar gre v resnici za neko kolektivno delovanje, za kolektivno razpoloženje, za socializacijo neke ideje ... prebudijo pri nas policijski duhovi iz časov avstrijskega absolutizma ...? Mar ni delovanje marksističnega centra tudi kolektivno delovanje? Kako pa bi poimenovali duhove, ki se včasih vzdignejo zaradi kolektivne aktivnosti centra? Tudi kot policijske, dogmatske, malomeščanske itd.?"

70. Na pismo Francija Šalija odgovarja (Delo, 26. dec. 1981) Dimitrij Rupel ter glede vloge marksističnega centra zapiše tole: "Rekel bi, da je

obdobje enega leta in pol, v katerem je v okviru Socialistične zveze potekalo dogovarjanje o interesih širše družbene skupnosti pri novi reviji, dovolj dolgo, da se med temi interesi poišče in zagotovi interes Marksističnega centra CK ZKS. Kot sem že rekel, imam občutek, da je bil ves čas ustanavljanja nove revije ta center tista rdeča nit, okrog katere so se nabirali biseri drugih interesov. Toda Šali s tem ni zadovoljen, ampak - če ga dobro razumem - zanika pripravljenost MC, da bi predstavljal enega od 'širših' družbenih interesov ('ni mogoče kar strpati na stran uporabnikov...'). Zdi se mi, da si Šali želi prevzeti tudi interese sodelavcev oz. - kot pravi zakon - predstavnikov časopisa. To razen v primeru če bi šlo za revijo, ki jo želi izdajati Marksistični center oz. ta center v kombinaciji s kakšno založbo oz. družbenopolitično organizacijo, seveda ni mogoče. Od vsega začetka (od junija 1980) ni šlo za revijo sodelavcev MC, ampak za revijo; za katero je dalo znano pobudo šestdeset slovenskih kulturnih delavcev. To je pravna plat. Druga plat je politična. Šali je napravil nevarno okrajšavo, ko je razpravo o demokratičnosti upravljanja revije povezal s trditvijo, da sodelavci nimajo nobenih posebnih samoupravnih pravic. Šali je v svoji demokratični vnemi strpal v isti koš sodelavce, potencialne sodelavce in 'zainteresirane', celo bralce. Jasno je, da so vse te kategorije ljudi enakopravne v državljskem smislu, toda to še ne pomeni, da so si enake. Trditev, da so avtorji 'enaki med enakimi' je morda lepozveneča a prazna fraza."

71. Delo 18. dec. 1981 poroča o seji sveta za kulturo pri RK SZDL. V tem poročilu v zvezi z Novo revijo nahajamo naslednji stavek: "Nepričakovano se je na začetku seje razplamtela razprava okoli 'nove revije' in kandidatov za odgovornega urednika. Svet je na koncu prepustil zadevo Cankarjevi založbi in njenim organom."

72. Na 19. seji (24. 12. 1981) založniškega sveta Cankarjeve založbe je potem Tilka Blaha, predsednica sveta in članica Predsedstva RK SZDL, najprej podala kratko poročilo o ustanovni seji sveta Nove revije, ki je bila 11. dec. 1981 ter nadaljevala (citat iz zapisnika): "Na sestanku je bilo predlagano, naj bo predsednik sveta Nove revije delegat RK SZDL, na katero je bila od vsega začetka naslovljena pobuda za Novo revijo. Predlagala je svetu, da izrazi soglasje s to pobudo za predsednika sveta Nove revije. Zatem

je govorila o imenovanju urednikov Nove revije. Pojasnila je, da so v organih Rep. konference SZDL razpravljali o predlogu sveta Nove revije, da bi za glavnega urednika imenovali dr. Tineta Hribarja, za odgovornega urednika pa dr. Dimitrija Rupla. V nadaljevanju je predlagala založ. svetu, da sprejme predlog sveta Nove revije in imenuje za glavnega urednika dr. Tineta Hribarja, obenem je predlagala, da založ. svet imenuje dr. Tineta Hribarja hkrati za odgovornega urednika. Ko je obrazložila ta dodatni predlog, je pojasnila, da je dr. Dimitrij Rupel že urednik zbirke Znamenja, poleg tega že več let bistveno oblikuje eno najbolj odmevnih kritičskih rubrik v Teleksu, zato je menila, da je neprimerno kopičenje uredniških funkcij na področju kulture. Ob zavzetih Ruplovih prizadevanjih za Novo revijo so se pokazale tudi nekatere njegove poteze, zaradi katerih dvomi v uspešnost njegovega urednikovanja. Povedala je, da jo moti njegova nestrpnost do vseh, ki mislijo drugače. Njegova nastopanja že v fazi dogovarjanja in sporazumevanja so bila taka, da lahko človek resno dvomi v njegovo demokratičnost. Menila je, da je nesprejemljivo njegovo samovoljno javno preštevanje in razporejanje javnih delavcev v zvezi z Novo revijo, in dodeljevanjem črno belih polit. kvalifikacij. Poudarila je, da je tako postopanje nesprejemljivo tudi zaradi vse očitnejše težnje tov. Rupla, da bi nastajanje Nove revije izkoristil za omalovaževanje dejavnosti Marks. centra in njegovih sodelavcev. Dr. Dimitrij Rupel ima vse pravice, da kritizira tudi delo Marks. centra, vendar pa se ne da sprejeti niti njegovih neresničnih in žaljivih kvalifikacij njegovih sodelavcev niti njegovih očitnih poskusov manipulacij z njimi.

V nadaljnji razpravi je tov. Tilka Blaha poudarila, da mora biti na čelu revije demokratično odprta in široka osebnost. Če nam gre res za revijo širokega kroga ustvarjalcev, je treba poiskati pravo kadrovske rešitev - torej osebnost, ki bo znala usklajevati vsa mnenja. Zato je predlagala založ. svetu, da za glavnega in odgovornega urednika Nove revije imenuje dr. Tineta Hribarja.

V razpravi, ki je sledila, je dr. Tine Hribar povedal, da je sedaj prvič zvedel, da je edini kandidat za obe delovni mesti in je to težka odločitev. Menil je, da zadolžitve tov. Rupla niso tolikšne, da zaradi tega ne bi mogel sprejeti mesto odgovornega urednika Nove revije. Tov. Rupel je pri vseh pripravah sodeloval, prihajalo je do nestrpnosti, vprašanje pa je, če ni več

nestrpnosti drugje, je poudaril tov. Hribar.

Razpravo je nadaljeval tov. Niko Grafenauer, ki je dejal, da je tov. Hribar v zelo neprijetnem položaju, saj je na seji sveta revije kandidat za glavnega urednika vezal na kandidaturo odgovornega urednika tov. Rupla. Po njegovem mnenju naj bi tov. Hribar kandidaturo za glavnega in odgovornega urednika sprejel pogojno, da pa se na svetu revije dokončno odloči.

Tov. Karel Destovnik je poudaril, da kadrovske zapletanje ne bi smelo ovirati priprav za revijo. Sicer pa je dejal, da podpira predlog tov. Blaha, da se za glavnega in odgovornega urednika imenuje dr. Tine Hribar.

Tov. Lev Kreft je dejal, da je Marks. center posebej razpravljal o kadrovske problemih oz. predlogih za Novo revijo. Predvsem jih zanima program mandatarja, v tej situaciji pa želijo, da se stvari čimprej uredijo. Zato podpira predlog tov. Tilke Blaha.

Razpravi se je pridružil dr. Aleksander Skaza in poudaril, da gleda celotno zadevo kot literarni zgodovinar. Nova revija je potrebna in naj bi res prinesla nekaj novega, motijo pa ga nepotrebne besedne igre in vse, kar se piše v zvezi z revijo.

Tov. Mikeln je povedal, da je na svetu za kulturo pri predsedstvu SZDL tekla razprava, na kateri je bilo veliko negodovanja zaradi zavlačevanja. Razprava je imela osebne osti in na koncu svet ni prišel do stališča, ki naj bi ga posredoval delegatu SZDL.

Tov. Saša Vuga je poudaril, da s podrobnostmi ni seznanjen, vendar se ne strinja povsem z obsojami proti dr. Ruplu. Menil je, da lahko le mirna in strpna pot pripelje do rešitve problema. Podprl je predlog tov. Grafenauerja glede pogojnega imenovanja odgovornega urednika Nove revije.

Tudi tov. Pavček je podprl pogojno imenovanje odgovornega urednika, saj je v interesu revije, da se stvar uredi brez nepotrebne zavlačevanja.

Ob koncu razprave je tov. Tilka Blaha ponovno poudarila, da je izredno pomembno za revijo, če hoče doseči osnovni koncept, da se kar najbolje uredijo kadrovske zadeve.

Sklep; Založniški svet je izrazil soglasje k predlogu sveta Nove revije, da za predsednika sveta izvoli tov. Janeza Strehovca, za njegovega namestnika pa Nika Grafenauerja.

Založniški svet je imenoval dr. Tineta Hribarja za glavnega in odgovornega urednika Nove revije. V kolikor se s tem sklepom svet revije ne bi strinjal, bo založniški svet ponovno razpravljal o tem na

prihodnji seji."

Tako je bil svet Nove revije postavljen pred alternativo: pristati na sklep založniškega sveta Cankarjeve založbe glede odgovornega urednika ali pa sprejeti odgovornost za to, da založniški svet, kakor je bilo sklenjeno že na njegovi prejšnji seji, vse skupaj vrne v roke SZDL, s čemer bi bila zadeva z Novo revijo potisnjena na izhodišče, tj. na ničelno točko.

73. Franc Šali v Delu z dne 9. jan. 1982 ponovno odgovarja Dimitriju Ruplu. Kljub že konstituiranemu svetu Nove revije Šali ponovno vse začenja znova: "Mislim, da bi moral ustanovitelj Nove revije razmisliti, kakšen interes pravzaprav predstavljajo posamezni delegati v svetu Nove revije. Šele na tej podlagi bi se lahko konstituiral svet v skladu z zakonom."

74. Za 12. jan. 1982 skliče Janez Strehovec 2. sejo sveta Nove revije. K 1. točki (Poročilo o razpravi na seji založniškega sveta Cankarjeve založbe 24. 12. 1981) se je prijavil najprej direktor CZ Miloš Mikeln: "Povedal je (dalje po zapisniku), da je bila včeraj seja odbora za knjigo pri Kulturni skupnosti Slovenije, ki je obravnaval predlog subvencij za knjige in revije. Predlog CZ za subvencijo za Novo revijo, ki je znašal nekaj manj kot 400 (starih) milijonov, so že v gradivu znižali na 320 (enako kot Sodobnost). Predsednica odbora Sonja Lokar in še nekateri pa so na seji to vsoto ponovno znižali na 250 mil. Nova revija je tako edina, ki so ji dvakrat znižali predlagano vsoto. CZ ni predvidela za NR lastnih sredstev. Predlog ni dokončen, odvisen je od IO in od delegatov skupščine KSS (ta bo enkrat spomladi!). Akontacija na neodobrena sredstva ni možna. Mikeln je predlagal, da delegacija, imenovana na današnjem sestanku, skuša na KSS urediti to vprašanje finansiranja.

Hribar opozori ne sklep 1. seje sveta NR, da naj bo glavni urednik Hribar, odgovorni pa Rupel. Pove, da je zapisnik sveta CZ korekten. Nato po točkah odgovori na dele tega zapinika (izvajanje T. Blaha):

1. Blaha je menila, da je neprimerno kopičenje uredniških funkcij - da je Rupel itak urednik Znamenj in bistveni oblikovalec kritiške rubrike Teleksa. Hribar pravi, da v Znamenjih izidejo samo 4 knjižice letno in zato ne gre poudarjati urednikovanja le teh kot obremenjujoče uredniške dejavnosti. In drugič - Rupel ni član uredništva Teleksa, je zgolj zunanji sodelavec.

2. Blaha dvomi v Ruplovo demokratičnost in trdi, da je bil v javnih nastopih nestrpen. Nestrpen ni bil Rupel, pravi Hribar saj je le zagovarjal stališča pobudnikov. Bile pa so nestrpne reakcije na ta stališča, ki je nanje Rupel seveda tudi ustrezno reagiral.

3. Ruplu je bilo očitano, da je samovoljno javno prešteval in razporejal javne delavce v zvezi z Novo revijo in dodeljeval črno bele politične kvalifikacije. Hribar spomni, da ni Rupel začel, marveč samo reagiral na diskvalifikacijske napade. Prisiljen je bil braniti naša, svoja stališča. Naj bi mar napade požrl in nastavljal še drugo lice?

4. Nadalje je Blaha Ruplu očitala, da je izkoristil nastajanje Nove revije za omahovaževanje dejavnosti Marksističnega centra in njegovih sodelavcev. Da so bile njegove kvalifikacije neresnične in žaljive. Hribar pove, da je tudi on sodelavec Marksističnega centra, a se ni nikoli počutil napadenega. Napadena sta bila osebno Kirn in Kreft, pa javno nista reagirala. Še se spominjamo, kako so nekateri sodelavci MC trdili, da bo do Nove revije prišlo le prek njihovih trupel. Marksistični center se ni distanciral od takega stališča svojih sodelavcev. Ker se tudi predstojnik MC ni, je potemtakem upravičena Ruplova kritika MC. Hribar je še enkrat podčrtal, da ni šlo za diskvalifikacijo s strani Rupla, temveč so drugi diskvalificirali njega in pobudnike Nove revije.

Hribar je končno rekel, da vsi navedeni očitki Ruplu zato niso takšni, da bi on lahko zavrnil predlog, da naj bi bil Rupel odgovorni urednik Nove revije, kot je to sklenil svet Nove revije na svoji prejšnji seji.

Strehovec pozove Rupla, naj pove, če vztraja pri kandidaturi.

Rupel pravi, da ta sestanek ni za razčiščevanje nastopa tov. Blahove. Začudi se, da je Blahova nastopala v imenu sekretariata sveta za kulturo. Kot je bil obveščen ...

Mikeln ga prekine in pove, da je Blahova delegat RK SZDL v založniškem svetu CZ, in da se je le sklicevala na stališča sekretariata.

Rupel: Na svetu za kulturo je debata o tej zadevi že potekala in svet je zavrnil stališče sekretariata. Zveza Tilke Blaha z delegatsko bazo potemtakem ni v redu in jo velja razčistiti (glej Prilogo). Stališča sveta CZ razumem kot politično zahtevo, naj kandidaturo umaknem. Smatram, da je to dovolj jasno izraženo kot pogoj, da do nastanka Nove revije sploh pride. Jaz nikakor ne želim biti ovira na poti rojstva Nove revije. Zato svojo kandidaturo umikam. Nepreklicno. Predlagam, da

Hribar prevzame obe funkciji: gl. in odg. ured.

Hribar: Pod pogojem, da naš svet zavrne obtožbe založniškega sveta CZ na račun Rupla, ki je v javnosti zastopal koncept NR in stališča pobudnikov. In da ne vztraja pri Ruplu kot odg. ur. zaradi resne nevarnosti, da NR ne bi prišla na svetlo, da si pobudniki in svet revije ne bi očitali, da so oni krivi, da NR ni mogla iziti. Kajti te krivde mi ne moremo prevzeti nase."

V nadaljnji obsežni razpravi so se vsi člani sveta tako ali drugače izrekli proti zavrnitvi predloga, ki so ga sprejeli na 1. seji sveta Nove revije, da naj bo odgovorni urednik Dimitrij Rupel. Ker pa je bil svet Nove revije postavljen pred izvršeno dejstvo te zavrnitve, so člani sprejeli (ob štirih vzdržanih glasovih) naslednji sklep: "Svet revije je ugotovil, da v novonastali situaciji v interesu nastanka Nove revije ne more storiti drugega, kot da sprejme sklep založniškega sveta Cankarjeve založbe; da Tine Hribar opravlja obe funkciji, funkciji glavnega in odgovornega urednika." Nato je svet po krajši razpravi na predlog Tineta Hribarja izvolil uredniški odbor Nove revije v sestavi: Bajt Drago, Berger Aleš, Debeljak Aleš, Erjavec Aleš, Grafenauer Niko, Inkret Andrej, Jančar Drago, Kermauner Taras, Košir Manca, Novak Boris, Rupel Dimitrij, Potokar Matjaž, Snoj Jože, Urbančič Ivo in Vodopivec Peter. Na koncu so člani sveta zadolžili M. Mikelna, J. Strehovca in T. Hribarja, da skušajo na Kulturni skupnosti Slovenije dobiti akontacijo, da bi revija lahko začela izhajati čimprej.

75. Razgovor (19. 1. 1982) na Kulturni skupnosti Slovenije je pokazal, da takšne akontacije pred sklepom skupščine o subvenciji za Novo revijo ni mogoče odobriti oziroma dobiti.

76. Politika ekspres objavi 22. in 23. jan. 1982 o Novi reviji dva zaporedna intervjuja, z Dimitrijem Ruplom in Tonetom Pavčkom. Dimitrij Rupel poudari, da proti reviji ni politika v celoti, marveč so proti predvsem določeni posamezniki. Tone Pavček pa na vprašanje, ali revija bo dobila subvencijo ali ne, odgovori: "Če zares ne bo denarja za ta časopis, bo to razumljeno kot politični, ne pa kot finančni stabilizacijski razlog." Na kraju Tone Pavček posebej naglasi tisti del programa Nove revije, v katerem je govor o odpiranju v jugoslovanski prostor in v svet sploh.

77. Skupščina Kulturne skupnosti Slovenije je o osnutku svojega programa dejavnosti, po katerem je predvidevala za Novo revijo subvencijo v

višini 2,500.000 din, razpravljala 5. feb. 1982. V zapisu Pomanjkljivosti in neenotnost, ki ga prinaša naslednji dan Dnevnik, med drugim beremo: "Nekaj pripomb je bilo tudi v zvezi z Novo revijo, ki naj ne bi bila v privilegiranem položaju." Za kakšen privilegiran položaj naj bi šlo, ni navedeno.

78. Nedeljski dnevnik ter Teorija in praksa, ki sta že ves čas, od kar je bila poleti 1980 objavljena pobuda za novo revijo, vodila sistematično kampanjo proti ustanovitvi Nove revije, poskušata tik pred odločilno skupščino Kulturne skupnosti Slovenije še zadnjič. Teorija in praksa (1981, št. 12) objavi sramotilni spis Učite se pri njih, kako se vlada Tomaža Mastnaka, Nedeljski dnevnik pa nastopi s spisom iste vrste spod rok Jožeta Javorška.

79. Skupščina Kulturne skupnosti Slovenije 10. marca 1982 odobri sredstva za Novo revijo.

80. Uredniški odbor Nove revije se sestane 15. marca 1982, se dogovori o vsebini prve številke in o programu naslednjih števil.

81.

82. Svet Nove revije na 3. seji 6. aprila 1982 potrdi program uredniškega odbora in soglaša s predvidenim startom Nove revije v maju leta 1982.

Dokument št. 8:⁵⁵

JAVNA TRIBUNA DRUŠTVA PISATELJEV SLOVENIJE "SLOVENSKI NAROD IN SLOVENSKA KULTURA" - Cankarjev dom, Ljubljana, 9, in 10. januarja 1985,
(Poskus celovitejše analize in ocene)

Poskus analize tribune zajema in zadeva ob splošnih ugotovitvah, kritično vsebinsko osvetlitev, pojmovanje in vrednotenje naslednjih tematskih sklopov:

- aktualnega družbenega položaja,
- tematike odnosa razrednega in nacionalnega,
- odnosa politike, kulture, zgodovine in vloge in

⁵⁵ ARS, dislocirana enota 1 (arhiv CK ZKS), fond seje CK ZKS.

- položaja kulturne politike in kulturnih delavcev,
- odnosa do sistema samoupravne socialistične demokracije,
  - odnosa in pojmovanja enotnega slovenskega kulturnega prostora.

Analiza pomeni uresničitve sklepa seje Predsedstva CK ZKS z dne 14. januarja 1985 o potrebi celovitejše analize tribune in priprave informacije o tem.

SPLOŠNE UGOTOVITVE:

I.

1. Izhodiščna semantična ugotovitev zadeva uporabo samega termina: vsi znaki so, da ni šlo za javno tribuno kot javni dialog ali pogovor, oziroma razpravo, v katero se imajo možnost vključiti vsi prisotni, temveč za javni nastop članov društva, ali v društvu izbranih članov "različne kulturne, svetovnonazorske in generacijske pripadnosti", kakor je tudi uvodoma označil dogodek predsednik društva Tone Partljič. V nadaljnjem besedilu ohranjamo prvotni termin "tribuna", z ozirom na to, da je obče usvojen in da ga uporabljamo vsi kot oznako za ta dogodek.

2. Tribuna je bila zastavljena, organizirana in izpeljana izključno kot akcija društva. Priprave nanjo so potekale daljši čas, vendar niso potekale javno. Tu je časovno in vsebinsko zatajila naveza društva in SZDL, prav tako pa tudi komunistov - članov društva in zveze komunistov, kar je tudi botrovalo nekaterim poznejšim enostranstvom in zastranjenjem - tako vsebinskim kot organizacijskim.

Opazno so namreč manjkala druga področja in vsebine kulture in kulturno-umetnostnega ustvarjanja in tudi nastopi in pristopi, ki bi poudarjeno, z vidika boja za človečno rast, mogli globlje strokovno in intelektualno opredeliti in naravnati tok tribune in ki bi jih javno premišljevanje na tako široko zastavljeno in pomembno temo morale izhodiščno vsebovati, da bi bilo uspešnejše. Gre za preprosto dejstvo, da je takšen izbor teme gotovo zahteval širši družbeni in tudi strokovno gledano multidisciplinarni pristop, s tem pa tudi ustrezno širšo strukturo udeležencev različnih strok.

3. Zanimanje, odziv in odzivanje občinstva in javnosti na tribuno in na sami tribuni je potrdilo in aktualiziralo potrebo in interes za aktualna družbena, politična in kulturna vprašanja, s tem pa tudi za živo in neposrednejšo družbeno komunikacijo,

v javne, odprte, dialoške in argumentirane premisleke in vpraševanja o relevantnih družbenih zadevah. Hkrati pa je pokazala dvoje: da je javna politična zavest, poznavanje in obveščenost o pomembnih vprašanih mestoma tanka in plitka, in da je nujno razvijati kulturo javne razprave kot bistvenega demokratičnega instrumenta, katerega nepogrešljiv del je tudi nujno soočanje in spoprijem z različnimi, večkrat tudi ekstremnimi in nesprejemljivimi stališči, tezami in tudi doktrinami.

II.

1. Tribuna je dokaj zvesto odslikala idejno stanje in razpoloženje v delu slovenskega kulturnega prostora, ki ga pokriva literatura, oziroma Društvo pisateljev Slovenije. Hkrati je na specifičen način spregovorila in tudi opredelila mesto in vlogo društva v slovenskem javnem, kulturnem in političnem življenju ta čas.

2. Ocenjujemo za pomembno, da je prišlo do polarizacije stališč in dialoga med udeleženci tribune, ki je mestoma prerastel v jasno vrednostno razločevanje in tudi v idejni spoprijem. Kakorkoli je temu botrovala tudi sama situacija, oziroma prisotnost avditorija, velja to kot pomembni novum, ki kaže na nekatere nove odnose v društvu in mu velja nameniti potrebno pozornost in se zanj v njem (društvu) tudi zavzeti.

3. Moremo oceniti, da je bil najpomembnejši del pozitivni prispevek tribune, da je dvignila na površje javnosti in v demokratičen proces javnega vrednostnje mnoge misli in stališča in tudi njihove nosilce, ki so sicer že nekaj časa znani in v obtoku, s katerimi pa se še nismo argumentirano in kritično konfrontirali. Tako bi veljalo tudi tribuno kot celoto pojmovati kot sestavni del normalnega demokratičnega procesa javnega dialoga, razčiščevanja in preverjanja vrednosti, spornosti ali plodnosti posameznih idej, koncepcij in teženj, med njimi tudi nekaterih zelo problematičnih in nesprejemljivih.

4. Prav tako lahko ugotovimo, da je svoj delež k omenjenemu pozitivnemu procesu v toku tribune in k njenemu uspešnejšemu zaključku prispeval tudi pogovor s komunisti-udeleženci tribune, neposredno pred njenim začetkom in med njenim potekom.

III.

1. Po prispevkih in po tematiki bi mogli ude-

ležence tribune uvrstiti nekako v štiri skupine. V prvo, ki je imela večino prvega in ostala v manjšini drugega dne, ki pa je tribuno intonirala in zaznamovala s tezo o povečani ali kar vseobsežni ogroženosti slovenskega naroda in kulture. Kompozicija prispevkov, tematska obdelava in sami nastopi te skupine predstavljajo zaokroženo vsebinsko miselno in tudi organizacijsko (organizirano) celoto, z razvidno notranjo delitvijo dela. (Rupel, Pahor, Debeljak, Rotar, Rožanc, Hribarjeva, delno Peršak in v enem delu Štih).

(Podoba bi bila še celovitejša, če bi sodeloval sicer že napovedani Taras Kermauner. S prispevkom, natisnjenim v zadnji številki Nove revije, sicer pa namenjenemu tribuni, ostaja sebi zvest in le doslikava že znani mozaik).

V drugo jih moremo uvrstiti, ki so v velikem delu ali kar pretežno oblikovali svoje prispevke neposredno pred tribuno ali kar na tribuni sami in šli z njimi v direktno ali indirektno polemiko, zavračanje ali spoprijem. Ti prispevki niso mogli biti zgotovljeni, silom prilike so ostali fragmentarni, vendar pa so kot strokovni in argumentirani bili prepričljivi in učinkoviti. (Mikeln, Kmecl, Pungartnik, Vidmar, Paternu, Zlobec, delno Franček Rudolf).

V tretjo bi sodili udeleženci, ki so sodelovali s prispevki, v katerih so se strokovno, kritično lotevali določenih širših ali ožjih družbenih in kulturnih vprašanj in so taki predstavljali zaokroženo celoto. (Kavčič, Hartman, Kislinger, delno Menart, sem sodi v največjem delu tudi prispevek - uvodno razmišljanje Toneta Partljiča - celovito in v velikem delu - zelo korektno.)

In v četrto: prispevka Bojana Štiha prvi in drugi dan se pomembno razlikujeta. Tudi prispevek Spomenke Hribar nosi močno notranje protislovje.

2. Večina udeležencev je v svojih prispevkih govorila o narodu in o kulturi, daleč najbolj pa je - neposredno ali posredno razprava zadevala politiko, tekla o političnih kot mednacionalnih vprašanjih, precej manj o kulturni politiki in sorazmerno najmanj o vlogi pisateljev v njej in tudi sicer o pisateljevem poslanstvu in vlogi v kulturi naroda in skupnosti. Mogoče je reči, da je tribuni manjkalo dvojne bistvenega, ko gre za pisatelja in kulturo, narodno in samoupravno skupnost: iz pristopa in okvira razmišljanja sta skoraj povsem izpadla zavest in izkušnja o zgodovinski poti slovenskega naroda kot naroda proletarca in skupnosti jugoslovanskih narodov kot

samoupravne skupnosti, ki ima prihodnost le kot skupnost teh narodov in vsak narod le kot del te skupnosti in v njej. In enako kot to, je bil odsoten premislek o vlogi in položaju pisatelja v njegovem temeljnem-umetniškem in kulturnem poslanstvu (in s tem tudi društva pisateljev) kot ustvarjalca in soustvarjalca kulturnega in celotnega družbenopolitičnega življenja z nezamenljivim poslanstvom in tudi odgovornostjo.

Nastopi prvega dne so bili obarvani z nacionalističnim resentimentom, ki je mestoma prav težil v nacionalno hipohondrijo, kakor je vzdušje in pristop označil Matjaž Kmecl. Izrazite in pogoste so bile desničarske politične samorefleksije o slovenski manjnosti in ogroženosti v jugoslovanskem prostoru, permanentna je bila implicitna in eksplicitna kritika samoupravne alternative, ki se tudi ni zaustavljala pri kritiki socialistične alternative sploh, medtem ko so bili izrazi zaskrbljenosti za humane in demokratične svetovne procese prej defetistični kakor angažirani. Dejstvo je, da so vsa ta stališča in ideje v največji meri rastla bodisi iz elementarnega neupoštevanja in tudi nepoznavanja dejstev, (ki je bilo mestoma prav neverjetno), iz napačnih ali prikrojenih zgodovinskih in kulturno političnih predpostavk in tudi mnogih političnih modelov in doktrin iz zgodovinske ropotarnice. Del jih je bil tudi preračunan na retorične učinke, v tem smislu provokativen, med njimi je bilo tudi ekstremnih in nesprejemljivih trditev in stališč z razpoznavnim antikomunističnim predznakom, v meščanski in malomeščanski barvi, z vidno netoleranco do zveze komunistov in tudi razvidno politikantsko ambicijo.

Drugi dan je pomenil, z izjemno nastopov Rožanca in Hribarjeve in odstopa (?) Kermaunerja, pomembno in bistveno spremembo. Prevladovala je tvorna a kritična misel. Prispevki so prinesli množstvo snovi v razmišljanje, dialog in tudi polemiko, z vrsto konkretnih predlogov za spreminjanje razmer v kulturi in kar je zelo pomembno, z vrsto prepričljivih, argumentiranih in polemičnih zavrnitev številnih provokativnih polresnic in diskvalifikatorskih, ekstremnih in nesprejemljivih stališč in trditev, kar je vse bistveno prispevalo k dvigu strokovne in intelektualne ravni tribune in tudi k njenemu sklepu, ki ga ravno zato moremo oceniti pozitivno.

KRITIČNE VSEBINSKE OSVETLITVE, POJMOVANJE IN VREDNOTENJE (po posameznih tematskih sklopih)

I. Aktualni družbeni položaj

1. Teza, ki je intonirala in zaznamovala razpravo na tribuni je bila, da sta slovenski narod in slovenska kultura ogrožena.

O tem so med razpravljalci obstajale velike razlike v ocenjevanju intenzitete te ogroženosti, v analizi pglavitnih vzrokov in povzročiteljev te ogroženosti, pa tudi v stališčih. O tem, ali je sploh mogoče kaj storiti zoper to dejstvo, kaj je mogoče in treba storiti in kdo naj to stori.

Skupen vrednostni in tematski imenovalac skupine razpravljalcev, ki je zastavila to tezo je bil oblikovan v spoznanju, da slovenski narod in slovensko kulturo objektivno ogrožajo dejstva: da smo Slovenci kot narod maloštevilni, da smo ekonomsko šibki in zaostali, da smo v globoki družbeni razvojni krizi, utesnjeni v jugoslovanskem prostoru in samoupravnem socialističnem sistemu.

2. Redki so bili razpravljalci, ki so o vprašanju slovenskega naroda, njegove kulture in razvojnih perspektiv razpravljali z vidika širših jugoslovanskih dimenzij in v kontekstu spoznanja, da živimo v svetu, ki je v krizi in kjer sta na pohodu neokonservativizem in antikomunizem (Kmecl, Pungartnik, Mikeln), kjer so globoki procesi dehumanizacije, raznarodovanja in imperialističnega kulturnega unificiranja (Rožanc, Debeljak, Pungartnik, Torkar, Mikeln, Kmecl, Paternu), in ki ogrožajo tudi večje in kulturno močnejše narode kot je slovenski. Zelo prisotna je bila zavest, da živimo v svetu nove znanstvenotehnološke revolucije, katere soustvarjalki morata postati tudi slovenska znanost in slovenska kultura, če naj se slovenski narod sploh ohrani in preživi kot zgodovinski subjekt. (Rupel, Mikeln, Kmecl, Vidmar, Hartman, Štih).

O svetu, kjer se nasprotja med razvitimi in nerazvitimi dramatično zastrujejo, in kar ima svoje osebne posledice tudi za narodni in kulturni in obči družbeni razvoj, o tem ni spregovoril nihče.

Večina razpravljalcev se je osredotočila na prikazovanje in analiziranje iz svetovnozgodovinskega konteksta iztrganih notranjih - tako jugoslovanskih kot slovenskih generatorjev ekonomske, politične, kulturne in moralne krize, njihove medsebojne krepitve in vzročne zveze z ogroženostjo slovenskega naroda in njegove kulture.

3. Kar zadeva ocene o stopnji slovenske nacio-

nalne in kulturne ogroženosti je bila v razpravah razgrnjena prava lestvica ocen:

- od ocen, da smo kot narod in kultura že mrtvi (Debeljak, pogojno tudi Rudolf),
- da smo obsojeni na gotovo smrt (Rožanc),
- da kot narod in dozorela kulturna identiteta še sploh nismo izoblikovani in to največ zaradi politike (Rupel),
- da smo enako dramatično eksistenčno ogroženi kot npr. leta 1941 (Pahor, Hribar, Štih, Menart) ali celo bolj (Rupel "ker smo takrat imeli politiko, ki se je borila za osvoboditev in suverenost naroda, zdaj pa je nimamo več, ampak imamo politiko, ki z etatizacijo kulture, znanosti, jezika, izobrazbe vse te konstituante naroda uničuje in s tem uničuje in pogublja narod sam"). Takim so stale nasproti ocene:

- da je tarnanje nad povečano ogroženostjo slovenskega naroda kulturniška hipohondrija (Kmecl),

- da sta ogroženost slovenskega naroda in slovenske kulture danes manjši kot sta bili v preteklosti, da so naše možnosti, da svojo nacionalno identiteto ohranimo in razvijamo v smeri svobodne, odprte, humane in visoko kulturne skupnosti dobre (Kmecl, Mikeln, Paternu, Partljič, Kavčič, Vidmar).

4. Če bi poskušali razvrstiti "povzročitelje" aktualne ogroženosti slovenskega naroda in slovenske kulture po pogostnosti omenjanja v diskusijah na javni tribuni, bi dobili naslednji vrstni red:

"Povzročitelj" Število diskutantov, ki ga omenjajo

1. Delež globalne politike	11
2. Delež kulturne politike	10
3. Birokratski antiintelektualizem	6
4. Izgubljanje zgodovinskega spomina	6
5. Svet okrog nas	5
6. Unitaristične etatične težnje	4
7. Politizacija kulture	4
8. Neustrezna vloga kulturnika	3
9. Zapiranje v lasten kulturni krog	2
10. Objektivna razvojna družbena protislovja	2

Že bežen pogled na to lestvico kaže izrazito ideološko in voluntaristično usmeritev diskusije na javni tribuni in skoraj popolno odsotnost razprave o samoupravno organiziranem proizvajalcu, kot temeljnemu subjektu dosedanjega razvoja in daljnje usode naroda in njegove kulture.

Poskus komentarja:

Dejstvu, da se občutek eksistenčne ogroženosti širi in da ima še kako realne osnove v napetem in

negotovem položaju v svetu in nezadržni inflaciji, zapiranju razvojnih perspektiv mnogih OZD, ki poslujejo z izgubami, na meji rentabilnosti, skoraj vse pa brez jasnih in realnih, vsaj srednjeročnih razvojnih projekcij, v naraščanju etatizma na račun samoupravljanja, padanju osebnega in družbenega standarda, v povečevanju socialnih razlik, v povečevanju pravne nestabilnosti in pojavov anomalije - temu dejstvu ni mogoče in tudi ni treba ugovarjati tako, da ga zanikamo. V lestvici ocen, ki so bile dane na tribuni, pa je, žal, izostala tista, ki bi pokazala na vzroke tega dejstva, na njihovo zvezo z naraščanjem občutka nacionalne in kulturne ogoženosti in na možne smeri družbene akcije za preseganje teh protislovij. Problem ni v tem, da ZK teh odgovorov nima, ampak v tem, da jih ima in se zanje v družbeni praksi ne bori dovolj dosledno in dovolj uspešno, predvsem pa ne na nov način, ki bi bil potreben - v delegatskem sistemu, v DPO, v temeljnih družbenih celicah in iz njih, ne namesto in v imenu organiziranih samoupravljalcev, ampak v njihovih prvih vrstah, skupaj z njimi. Brez odločnega praktičnega koraka v tej smeri, bi ostalo vsako še tako potrebno in glasno ugovarjanje zoper širjenje demoralizacije in nemarksističnih in zlonamernih analiz in ocen, tudi če bi ga na tribuni razvili še tako predani in idejnega boja večji in pogumni člani ZK, brez pravega učinka. Očitno je, da korak naprej v akciji ZK postaja pogoj za njen uspešnejši idejni boj zoper idejne nasprotnike in demoralizacijo.

II. Tematika odnosa razredno-nacionalno

Pri živahni in aktualni obravnavi nacionalnega vprašanja Slovencev bi brez obremenjenosti z zgodovino in njenimi tabuji upravičeno pričakovali, da bo vsaj del razpravljalcev videl živo vlogo naroda, kot sodobne, razvijajoče se skupnosti, v oblikovanju moderne, demokratične, ekonomske prodorne in pluralistične družbe socialističnega samoupravljanja. Vendar je med karakteristikami razprav morda najočitnejša prav odsotnost kakršnegakoli tematiziranja razrednega vidika naroda kot neenovite skupnosti, kaj šele razredna opredelitev nacionalnega vprašanja na osnovi naših lastnih zgodovinskih skušenj. Zgodovinska pot in izkušnja slovenskega naroda kot naroda proletarca je povsem izpadla iz okvira razmišljanja, od razrednega vidika prihaja vanjo le stalinistična verzija (pogosto preprosto izenačena z boljševiško) kot predmet nasprotovanja.

To ni slučajno, saj so prireditelji očitno imeli že vnaprej tudi tak namen - izključiti razredno iz obravnave naroda, da bi narod lahko vstal pred nami enovit, scela sestavljen, kot najosnovnejša in nediferencirana skupnost. Ta namen je razviden tudi iz dovolj drzne spremembe Cankarjevega naslova "Slovensko ljudstvo in slovenska kultura" v "Slovenski narod in slovenska kultura", s čemer se na tih način srenja narodovega blagra priključuje slovenskemu ljudstvu v skupno narodovo telo. Cankarjev razredni poudarek je zavržen in izgubljen.

Zato se o vseh vprašanjih, ki imajo nedvomno razredno konotacijo, razpravlja na drugačen način: zanika se obstoj delavskega razreda, ali pa se govori o njegovi nekulturnosti in obsojenosti na izginotje v sodobni tehnološki civilizaciji, mednacionalna razmerja v Jugoslaviji se obravnavajo izključno kot odnos med nacionalnimi subjekti in niti malo kot razredna enotnost interesov, pod razrednostjo se pojmuje bolj neka iluzija Zveze komunistov, kot pa družbena dejstva in podobno. Zato je logičen tudi odpor da vseh razrednih dimenzij kulturne politike, tako v notranjem (delavec kot subjekt kulturnega odločanja in kulturnega življenja) kot v zunanjem smislu.

Mnogi so nekritično povdarjali zavezanost naroda kot sodobne tvorbe, države, in dokaj ploščato videli problem slovenskega naroda kot problem naroda z okrnjeno državo - tudi to govori o nepristajanju na razredni interes ukinjanja državnega skrbništva nad narodom. Državno narodna teorija je sicer imela nekaj malega nasprotnikov, vendar nobenega na tisti način, ki bi pojasnil, da nemška država še ni nujno država vsega nemškega naroda in da to velja za vsako državo, pa naj je despotija ali demokracija. Zato tudi ni bilo kaj posebno dosti razumevanja za karakter suverenosti slovenskega naroda v Sloveniji danes - še vedno se je govorilo o neizpoljenosti naroda v državi.

Tam, kjer odpade Cankarjeva dvojica narod/ljudstvo, nastopa kot edini relevantni način deferenciranja pripadnikov sicer z enega kosa zlitega naroda - diferenciranja javnega mnenja.

Prav tako se zgodovinski in sodobni razredni ideološki spopadi dojeti le kot nerazumljivo izražanje nestrpnosti in sovraštva, torej kot pomanjkanje politične kulture pri nedržavnem (kako to diši po "nezgodovinskem"!) narodu - ne pa tudi kot ideološki izraz globljih, tudi razrednih interesnih ločnic znotraj naroda. Tudi zato so nekateri elementi proleratskega kulturnega pro-

grama dojeti kot izvennarodno in tujsko vnašanje lažnih dilem v narodne skupnosti.

Direktno je bila na več načinov zavrnjena stalnistična predstava, vendar le v tisti točki, ki enači narod in razred in kot cvet naroda vzpostavlja njegovo politično partijsko elito. Pri tem pa je bilo pozabljeno vse specifično slovensko in jugoslovansko revolucionarno izkustvo v reševanju nacionalnega vprašanja. S tem vprašanjem se ni ukvarjal nihče, razen Kardelja in Rizmana. Posebne vrste zabloda je tudi citiranje izjave italijanskega komuniste o pomenu naroda kot argumenta zoper stanje pri nas, saj je ta izjava ravno povzemanje naše lastne, jugoslovanske izkušnje.

Samoupravni model kulturne politike in njegovo delovanje v okviru Kulturne skupnosti Slovenije je bil predstavljen na samem začetku tribune in je vseskozi ostal nekako ob strani.

Predstavitev je izzvenela brez pravega učinka v največji meri zaradi očitnih pričakovanj občinstva, ki je dalo vedeti, da ni prišlo poslušati te vrste problematike. V tem smislu je predstavitev izzvenela kot abstraktno humanistična predstavitev smotra take kulturne politike.

Sveža in prodorna ideja o nujnosti nove, moderne produkcijske baze in organizacije in s tem tudi o nujnosti drugačnega pogleda na usodo in družbeno vlogo delavca - kot samostojnega, veččega in intelektualnega družbenega delavca-samoupravljalca je pravzaprav edini konkretnije zanimivi prispevek na temo razredno/nacionalno. Prav zato pa ga ne gre spregledati, ampak posebej podpreti. Gledano skozi prizmo razrednega in nacionalnega je javna tribuna še enkrat spregovorila o množici že odprtih, hkrati pa tudi o množici že praktično preseženih in tudi razrednih problemov, odprla le malo novih, pri tem pa je komaj kakšno misel namenila vrednotim in vrednotam, ki so zrasle na zgodovinski izkušnji jugoslovanskih narodov.

III. Odnos politika-kultura-zgodovina in kulturna politika in kulturni delavci

1. Politika, ki ogroža slovenski narod in slovensko kulturo: "Živimo v času globalne krize socializma v njegovi leninističnostalinistični redakciji, ki vpliva tudi na položaj slovenskega naroda v sedanji jugoslovanski federaciji. V zadnjih 20-30 letih smo pozabili, da je socializem v svoji osnovi kulturno in moralno vprašanje. Upreti se moramo politiki, ki razvoj socializma gradi na

tehnološko zaostalem megalomaskem gospodarstvu - ki prave izobrazbe, kulture in umetnosti sploh ne potrebuje - (namesto da bi gradila na znanosti, kulturi, izobrazbi in tehnološko razvitem "malem" gospodarstvu) - tako gospodarstvo je nosilec raznarodovalnih procesov v matični Sloveniji, ker ekstenzivnega razvoja gospodarstva ne moremo pokrivati s svojim naravnim prirastkom prebivalstva." (Štih)

Slovinci se čutijo eksistenčno ogrožene - kot svoje najvišje vrednote navajajo svobodo, mir, poštenje, delo, družino, enakost, napredek - kultura pa je pristala šele na 19. mestu.

Ogroža jih država (birokracija, politika, poklicni revolucionarji marksisti - beri ZK), ki so zato, da bi ohranili svojo oblast pripravljene uresničiti vizijo družbe kot delovnega taborišča, ki je razdeljeno na "tenko plast vodstva" in v množico brezperspektivnih delavcev". Tega projekta pa ni mogoče uresničiti, ne da bi uničili "srednji razred", sloj strokovnjakov in intelektualcev, torej slovensko kulturo in s kulturo tudi (moderen) slovenski narod. Ta projekt se že uresničuje z reformo šolstva, s pavperizacijo kulturnikov in njihovih edinih odjemalcev - izobražene publike, s spreminjanjem kulture v folkloro in zasebno muho ustvarjalcev. (Povzetek iz D. Rupla).

"Kar nas danes bolj ali manj razdvaja in razbija kot eno narodno telo, je ideološki ekskluzivizem, utemeljen na identifikaciji - narod je razred, oz. razred je narod."

V končni konsekvenci to pomeni: "narod je Partija, oz. Partija je narod".

To je teorija boljševiske variante socializma, od katere smo se na srečo odcepili 1948.

V tendenci se "avtoriteta take ideje naroda spreminja v avtoriteto oblasti, ki nasilno uveljavlja in duši drugačno artikulacijo naroda - naroda kot narodne skupnosti, kot nerazbitega občestva." (S. Hribar). Vsak tretji Slovence meni, da je ogrožen njegov narod in njegov jezik.

Kdor v zvezni skupščini kot zastopnik slovenskega naroda ne govori v slovenščini, ki je v Jugoslaviji enakopraven uradni jezik, izpodkopa Ustavo in njenega duha.

Običajno opravičilo za neustrezno jezikovno ponašanje je trditev, da srbohrvatijo samo iz želje, da bi delegate iz drugih republik lažje prepričali o stvareh, ki so nam v prid. Če sem malo zloben, naj k tem izgovorom pripomnim, da jim ta jezikovna taktika ne uspeva najbolje, saj jih na koncu tako ali drugače vedno pretentajo ali preglasujejo v našo škodo... naj jih (torej) kaznujejo

vsaj s tem, da bodo morali poslušati slovenščino." (Janez Menart).

"Ogroža nas predvsem sektaštvo matice, ki je vprašanje naroda vse od Dolomitske izjave naprej reševala ideološko: z izločitvijo krščanskih socialistov je iz boja za nacionalno združitev in osvoboditev Slovencev izločila kristjane; z zavzemanjem za bratstvo in enotnost v SFRJ in za razredno solidarnost slovenskih delavcev z delavci v Avstriji in Italiji s tem, da je predpostavila razredne interese, nacionalnim pa je oslabila enotnost in s tem odpornost pred asimilacijo zamajskih Slovencev." (Pahor).

"Slabi nas partija, kolikor nas trga iz srednjeevropske kulture (ker nas spodbuja k ekonomski učinkovitosti) in ker nam poleg socializma, ki ga sprejemamo z odprtimi rokami, vsiljuje tudi religijo ateizma in človekoboga, ki je zahodna in vzhodna religija, ni pa srednjeevropska religija". (Rožanc).

"Ogroženi smo tako od Evrope, ki se nas odreka, kot od logike poenotenja na račun zadušitve razlik, ki jo prakticira barbarizem jugoslovanske birokracije". (Aleš Debeljak).

"Za narod, za obstoj naroda, so potrebne karizmatične osebnosti. Slovenci nimamo potrebe po svojih Gandhijih. Študiral sem, ali ima ta narod kakšno karizmatično osebnost... Ugotovil sem, da bi to bili: Mito Trefalt, Tone Vogrinec, Bojan Štih. Ti trije nam zadostujejo". (F. Rudolf).

Poskus komentarja:

Več pomembnih vprašanj je ostalo neodgovorjenih. Tako Pahorjeva, kakor Ruplova in tudi stališča Spomenke Hribar preprosto ne stojijo, ker dajejo samo navidezno realno zasnovo razreševanja nacionalnega vprašanja. V njih namreč ni jasne opredelitve družbenega nosilca procesa združevanja, osvoboditve in nadaljnega razvijanja zgodovinske identitete slovenskega naroda: tak družbeni nosilec pa je in ostaja že od nastanka OF dalje slovenski delavski razred, povezan z vsemi patriotskimi demokratičnimi silami svojega naroda. To je potrdil in dokazal sam zgodovinski razvoj.

Prav bi bilo tudi povedati, da bi uresničevanje stalinističnega substitucionizma: narod je razred - razred je Partija, torej narod = Partija, ki ga je Spomenka Hribar kot tendenco modela KP-ZK podtaknila KPJ-ZKJ, pripeljala do poraza v NOB in revoluciji in do absolutne podreditve Stalinu in s tem tudi do zmage birokratskega etatizma v SFRJ.

Samo ta tri dejstva: zmaga slovenskega ljudstva,

organiziranega v OF v NOB, razdor s Stalinom 1948 in razvijanje koncepta socialistične samoupravne demokracije v SFRJ dokazujejo, da ne Pahor ne Hribarjeva nimata prav.

Obramba izvirne jugoslovanske marksistične koncepcije reševanja slovenskega narodnega vprašanja se je omejila na Mikelnove konstatacije, da je Kardelj zanesljivo odstopil od svoje prvotno stalinistične koncepcije naroda in da Mikeln osebno gotovo ni stalinist.

Ruplovo tezo, da je država brez "srednjega razreda" država brez kulture, kolonija in država brez naroda ... torej v bistvu tezo, da sestavljajo narod-državo: politiki, strokovnjaki in intelektualci in proletariat je poskušal pobijati samo M. Pungartnik. Postavil je nasprotni tezi: "da kriterij razvoja ne morejo biti interesi nekega srednjega sloja, ampak predvsem delavskega razreda, na katerem vendar gradimo celo družbeno institucionalizacijo" in tezo, "da naš dolgoročni razvoj, predvsem razvoj kulture, sloni na osvobajanju intelektualne vsebine dela, zlasti proletariata." Nihče v diskusiji ni pojasnil protislovja v biti ZK - da je hkrati v mnogih elementih še vedno politična stranka na oblasti, stranka delavskega razreda, kot vladajočega razreda, ki je odgovoren za nemoteno družbeno razširjeno reprodukcijo in hkrati vodilna idejna, združevalna sila delavskega razreda, ki samega sebe odpravlja kot razred in vso družbo spreminja v brezrazredno družbo; da torej revolucionarni program ohranitve in razvoja slovenskega naroda ne more biti niti narod-država kot troslojna etnično čista in absolutno politično samostojna tvorba, ampak narod svobodno združenih delavcev samoupravljalcev, ki skupaj z delavci drugih narodov v lastni republiški državi in v federativni državi gradijo odnose v katerih država in politika kot dejavnost posebnega družbenega subjekta sploh ne bo več potrebna, nacionalna pripadnost človeka pa bo postala njegova individualna osebnostna značilnost, izraz njegove resnične bogate, konkretne družbenosti ne pa sredstvo politične identifikacije, ki interesno razdvaja ljudi.

Brez vsakega odgovora in osvetlitve so ostale tudi vse teze, ki kažejo na scientokratsko, elitiščno bistvo kritike dosedanje razvojne politike v družbi: Iz citatov je razvidno, da se na udaru kritike ni znašlo predvsem dejstvo, da so družbeno-razvojne odločitve, ki so nas pripeljale v aktualno krizo, pretežno nastajale nesamoupravno, ampak dejstvo, da so se izkazale kot "napačne"; tudi danes se tem kritikom kaže kot zlasti

napačno ne to, da poskušajo "politiki" razvojno koncepcijo spremeniti, ne da bi se oprli na moč ljudskih množic - ampak ne da bi se oprli na nasvete in interese sloja "strokovnjakov in inteligence".

Splošna ocena diskusije v tem najobsežnejšem sklopu bi mogla biti v naslednjem:

Ne glede na upravičenost posameznih točk v kritiki "politike", ki je bila v vrsti diskusij zavestno enačena s politiko ZK in etatistično birokratsko politiko, ostaja dejstvo, da je bila to kritika z utopičnih (Rožanc), moralizatorskih (Torkar) ali celo izrazito desničarskih izhodišč (Rupel, Hribar, Rotar, Pahor, Debeljak, tudi Štih), da je po svojem rezultatu ostala pretežno demoralizatorska, nacionalistična, izpod sleherne strokovne ravni, da pa so (proti)argumenti, ki so jih prispevali razpravljalci Mikeln, Pungartnik, Kmecl, Kavčič in tudi Partljič ostali na ravni sicer učinkovitih odgovorov in uspešnih polemik, ki pa zaradi znanih okoliščin niso mogle biti še celovitejše in še bolj sistematične. Sam tok razprave pa kaže, da so bili s svojimi nastopi uspešni, in da so storili največ kar je bilo mogoče v danih okoliščinah.

2. Politika in zgodovina (zgodovinski spomin)

"Če oblast, SZDL oz. še prej OF in partija nista pravočasno, jasno in nedvoumno spregovorili o Golem otoku, javno o dachauskih procesih, roški likvidaciji domobrancev, bi po moji skromni pameti morali pisateljem izreči spoštovanje in priznanje, da so te teme načeli, legalizirali - seveda na literaren način. Zagotovo jih niso na način, ki bi bil vsem všeč. Zato očitati zlonamernost, tendenčnost, sovražnost in neobjektivnost ni prav... Zamolčana resnica ni niti objektivna niti neobjektivna... siti smo politizacije, še vedno pa nismo siti resnice... Za resnico mora vedno biti čas." (T. Partljič).

"Prav tako je v pozitivno bilanco treba prišteti prizadevanja pisateljev, da bi po knjigi lastne zgodovine, materialne in duhovne, listali brez ... cenzure in avtocenzure. Pa naj gre za pomor narodnih izdajalcev, za Dachauske procese, ali Goli otok. Kajti že to, kar je bilo napisanega in izrečenega doslej o teh temah, pospešuje našo družbeno in nacionalno zrelost. Hkrati pa smo že prišli to tiste točke, ko samo odpiranje problemov kmalu ne bo več dovolj." (C. Zlobec).

"... Rezultat raznih kiksov in kriz, ki so se pokazale po tolikih letih, so tudi krize v kulturi, v

historiografiji itd. Strahotne luknje so med generacijami, ne da smo sprti, ampak vse je tako naštimano, da bi bili sprti. Deli in vladaj pa je znana stvar". (Ivan Jan)

"Polemiziral bi s tem, kar imenujem lahkomiselno ravnanje z zgodovino... Mogoče se že 10 let meša propaganda z zgodovino, sedaj pa se je začela mešati tudi antipropaganda z zgodovino." (M. Mikeln).

(Nato je kritiziral Peršaka, ki je govoril o zamujeni priložnosti Slovencev 1848 in S. Hribar, ki je definirala dilemo 1941 kot dilemo: "Zoper okupatorja k sovjetizaciji, ali zoper sovjetizacijo z okupatorjem", kritiziral pa je tudi, kot napako, političen obračun s Kocbekom, ki je bil prikrit za obračunom z njegovim literarnim delom.)

V utemeljevanju ideje o slovenskem kulturnem parlamentu pravi Pahor: "Slovenci v zamejstvu in vi tu, v matici smo najbolj zainteresirani, da ustvarjamo neko rodovitno vez. Predvsem zato, da skupaj obnovimo povezavo s preteklim družbenim dogajanjem, ki se ni pričelo 1941 leta, saj bi brez Dermote, brez Prepeluha, in brez Janeza Evangelista ne bilo ne političnega Cankarja, ne duhovne priprave slovenskega občestva na najtežjo dobo svojega obstoja." (B. Pahor)

"Rekonstrukcija kulture teče skozi izročilo, o tem ni dvoma. A to ne zanima tako rekoč nikogar več, saj je težava v tem, da sedaj ni več kaj razgraditi ampak je potrebna dolga, mučna in naporna rehabilitacija zgodovinskega spomina. Izziv tradicij ne vleče, spektakularne prakse takoj škandalizirajo zgodovino, ki se takoj prelevi v delikt". (A. Debeljak)

"Če je kaj resnična tragika v naši nacionalni zavesti, je to obremenjenost s preteklostjo, ki nam onemogoča, da bi se zavzeto in odgovorno ukvarjali vsaj s tisto svojo prihodnostjo, ki bo že jutri naša sedanost in morda še za našega življenja tudi naša preteklost".

Projekcija razvoja Slovenije do leta 2000 se zelo malo ali nič ne ukvarja z bistvom naše nacionalne eksistence prav v duhovnem, kulturnem in intelektualnem smislu." (C. Zlobec)

Poskus komentarja:

Iz pogostosti razprav o odnosu zgodovine in vloge kulture v sooblikovanju zgodovinskega spomina je razvidno, kako krizni družbeni trenutek dejansko zahteva in sproža idejni boj v zvezi s temeljnimi dilemami in prelomnimi trenutki prehojenega revolucionarnega razvoja, kako ta idejni boj ni samo v interesu nasprotnikov

temeljnih dosedanjih družbenih razvojnih opredelitev, temveč je in mora biti v globokem interesu predvsem tistih sil, ki so pripravljene in morajo utreti pot novi etapi našega socialističnega samoupravnega razvoja.

Kako se maščuje, če ZK idejnim nasprotnikom prepusti pobudo.

Kako pomemben je javen in argumentiran boj ZK za takšno zgodovinsko zavest, ki temelji na raziskovanjih, ki se ne bojijo svojih rezultatov.

Kako je resnica, tudi če je neprijetna vedno v interesu razvoja revolucije:

Hkrati je na tej točki, o tem vprašanju, zaznati globlji proces notranje diferenciranosti tudi med kulturniki samimi, sočasno pa je opaziti njihovo še vedno premajhno sposobnost in pripravljenost, da tu ne gre za ločevanje umetniškega dela od političnega angažiranja, temveč za angažirano umetniško ustvarjanje od politikantstva.

Značilni primanjkljaj v zavesti v tej smeri je mogoče ilustrirati s podaljšanjem Štihove misli, izrečene ravno na tej tribuni: "Toda paziti moramo, da v kritični oceni lastne zgodovine, v kateri je najbrže neskončno število napak, ne podremo zgodovine kot celote..."

... Za Vendejo je vedno odgovorna revolucija, o tem ni nobenega dvoma..."

K tej misli je gotovo potrebno dodati še korak, da postane celota: k trditvi velja postaviti vprašanje: za Vendejo je odgovorna revolucija, o tem ni dvoma, kdo pa je odgovoren za smrt pariških komunardov?

3. Antiintelektualizem politike in razpوتا politike in kulture (kulturnikov)

"Iskati sovražnike ljudstva med pisatelji, oprostite, ta burka je stara že tisoč let in vedno je bila burka... Ja, tovariši, javnost je vznemirjena zaradi gospodarskega položaja, ki ga v glavnem ni zakrivila inteligenca, ... javnost je vznemirjena zaradi visokih cen in težkega preživljanja, še najmanj je vznemirjena zaradi knjig ali gledaliških iger... Vznemirajajo nas nadalje procesi zoper intelektualce, na katerih, vsaj v nekaterih primerih, argumenti obtožbe niso prepričljivi, ampak prej zelo, zelo nebogljeni." (T. Partljič).

Nacionalizacija ustvarjalnega dela (znanosti, znanja kulture) "gre na račun krepitve birokracije, brezupnih investicij, ki množijo delavski razred oziroma armado brezperspektivnih delavcev, od katerih je vitalno odvisno blagostanje birokracije". Kulturni in znanstveni delavci so obubožali, ni-

majo več pogojev za delo, obubožala je tudi njihova publika - izobraženci, kot njihov edini odjemalec je ostala birokracija, ki pa kulture in znanosti ne potrebuje.

O nacionalizaciji kulture pričajo gesla, kot znano geslo: "Vsi smo ustvarjalci" in projekti, kot je recimo projekt usmerjenega izobraževanja in drastično zniževanje dohodkov v kulturi, šolstvu, zdravstvu, znanosti.

"Nacionalizacija kulture pomeni njeno popolno zaslužjenost in uničenje".

Konec kulturnika, torej konec kulture; konec kulture pa konec modernega slovenskega naroda (D. Rupel).

"Trdim, da je v določenem smislu v usmerjenem šolstvu izvršen ... genocid." (B. Štih)

(ker smo preveč poudarili vulgarno razumljeno naravoslovno-tehnično znanje in prakso na račun humanistične in zgodovinske izobrazbe).

"Usodno je za razvoj umetnosti, znanosti in kulture ter s tem za nacionalno samozavest Slovencev, če kdo poziva družbo, naj ostro razpolovi na eno stran estetska merila, na drugo pa občeloveško in socialistično angažiranost." (I. Torkar) (to zoper Volfanda!)

"Opozarjati pisatelje na čisto ustvarjalnost je samo komično obrnjena vloga in naloga, ki so jo v času socialističnega realizma celo isti tovariši obsojali, ko so čisto (umetniško) ustvarjanje preganjali in napadali kot zahodno dekadenco." (T. Partljič).

"Slovenska kulturna politika je urejena tako, da omogoča eksistenco široki plasti umetnikov, prerokov in tako dalje, preprečuje pa pojav tistih, ki bi morebiti prebili ravnino poprečja. Ni res, da bi bila današnja kulturna politika sovražna pisateljem nasploh, ne, obvezno pa bo dotolkla slehernega potencialnega Cankarja." (F. Rudolf).

"Ne ambicije, ob katerih bi bilo nemara mogoče izmeriti daljo in nebesno stran. Marveč rutina in sestavljanje konfesionalnih zgodbic, bidermajerska estetika in srednjestvo. V tem je ta osveta naše kulture in prosvete in treba je reči, da gre vsaj to pot osupljivo gladko.

Novotarije, sodobna ..., pravica do zmote, skepsa to so (za našo kulturno ideologijo - op. S. L.) tujki na narodovem telesu. "Zvestobo tradiciji teh stereotipov se prišteva k državotvornim vrlinam." (A. Debeljak)

Poskus komentarja:

Značilnost diskusije o tej temi je, da je pri večini diskutantov nastopalo enačenje pojavov antiinte-

lektualizma, pojavov sektašenja in ždanovskih izpadov posameznikov, deviacij v izvajanju koncepta usmerjenega izobraževanja s tem konceptom samim in vseh teh napak z načelno politiko ZK; (izjema: I. Torkar)

Močno je razviden elitizem, pa tudi občutek slovenske socialne ogroženosti, popolno pomanjkanje občutka povezanosti z objektivnimi težavami in stisko družbenih slojev, ki baje nimajo legitimne pravice, reči o sebi, da so ustvarjalci; imajo pa pravico in dolžnost s pomočjo modrega političnega in gospodarskega vodstva, (ki ga, žal, nimajo čeprav bi ga lahko imeli, če bi le malo pobrskali med kulturnimi delavci (tako Štih) zagotoviti dovolj sredstev za življenje in ustvarjalno delo tistih, brez katerih izumre in propade slovenski narod!

Nihče v diskusiji ni branil zasnove usmerjenega izobraževanja, dejstva, da je prav ZK izoblikovala načelno politiko svobode ustvarjanja, bilo pa je precej opozoril, da svoboda ustvarjanja ne sme prehajati v ščit za prikrivanje politikantstva in za uveljavljanje umetniško šibkih ustvarjalcev. (Pungartnik, Jan, Paternu, Vidmar, Debeljak).

Tudi teza, da je birokracija sovražna inteligenci, je neubranljiva, kolikor gre za odtujeno etatiistično birokracijo, ki brani status quo, treba pa bi bilo pojasnjevati, kaj je birokracija v naši družbi danes, koliko je razslojena, v čem in kateri inteligenci je sovražna in zakaj, kakšen je razredni pomen takšne kritike birokracije, v čem in v katerih momentih se inteligenca sama v naši družbi še vedno neizogibno spreminja v birokracijo in tehnokracijo, kdaj se s tem spreminja tudi v delavskem razredu potrebno oz. sovražno družbeno silo in kako to slednji ideološko zakriva. Skratka na novo pregledati in obnoviti Kardeljeva spoznanja, zlasti iz dela Birokracija, delavski razred in ZKJ.

4. Kulturna politika - kulturni delavci

Kulturniki - tudi pisatelji v veliki meri soustvarjajo kulturno politiko. "Preseči moramo mnenje, da je kulturna politika v tem, koliko si mi pač upamo napadati politike - mi kulturniki." (Partljič)

"Kulturniki smo bili vpleteni in smo soodgovorni za nastajanje izobraževalnih in kulturnih sistemov, za marginalizacijo jezika, kulture in zgodovine v šoli nosijo odgovornost kulturniki in šolniki". (M. Pungartnik).

"Obstaja kompaktnost med kulturniki in med

politiki in napetost med njima, pa tudi njihova notranja raznoličnost. Janženizem pri Slovencih najdemo tudi danes - tako med politično elito kot med kulturniškim ekskluzivizmom." (C. Zlobec). (kot primer je navedel Hribarjevo antologijo o Sodobna slovenska poezija, ki je "knjiga zvestih").

"Vzrok za težave s prakso v kulturni politiki (teoretični kulturni politiki skorajda ni kaj očitati) je moralna kriza nekaterih plasti naše družbe: ... stabilizacija tartuffovstva, devaluacija resnice, inflacija laži, milijarde moralnih dolgov do padlih in umrlih, revalorizacija družbenopolitične in kazenske neodgovornosti - v močvirja teh kriz ter družbene in osebne nemorale pa se sleherni narod in njegova kultura počasi pogrezata." (I. Torkar). Ko analizira, zakaj je na Slovenskem toliko pesnikov in precej manj poezije, Pungartnik ugotavlja:

"... poezija je pri nas prevzela funkcijo (izražanja, izpričevanja) še ne dokončno oblikovane ustvarjalnosti. Iz tega potem rastejo dramatik, prozaisti, filozofi... malo storimo, da ta pritisk na ustvarjalnost v nekih družbenih oblikah omogočimo." (M. Pungartnik)

Če bi se klima orwelizma ustalila tudi pri nas, bi to povzročilo naslednji proces:

"Ljudi iz krvi, duha in mesa, ki si upajo misliti s svojo glavo ter s svojim srcem ljubiti in sovražiti, je vedno manj. In potem to manjšino začne razjedati vesoljni strah, ...ki se razrašča v absurdi paradoks, ko se zbojiš, da te bo strah pred strahom. Takrat postaneš živčno razrvan, malodušen, molčeč, duševni emigrant." (I. Torkar)

Paradoks: O pomenu kulture se v politiki veliko in pohvalno skoraj govori, ljudstvo pa se za kulturo skoraj ne meni. Slovenski kulturnik je obubožal. Avtorski honorar za polo znaša 1 petino osebnega dohodka urednika v založbi. Ekonomsko se umetnik ne more osamosvojiti od države, ker je slovenski kulturni trg premajhen, država pa ne potrebuje prave kulture, ampak samo še amaterizem in folkloro. "Ustvarjalcem bi preostalo samotarsko, zasebno ustvarjanje ali izgnanstvo." (povzeto po D. Ruplu)

"Nič seveda nimam proti takemu (zelo številnemu, z ideološkim ekskluzivizmom KP-ZK izzvanem duhovniškem naraščaju. Boljše je namreč, da gredo mladi kulturniki za podanike evangelske misli, kot da bi se odločili za samomoriško izbiro." (Pahor).

Poskus komentarja:

V razpravi o aktualnem položaju slovenskega kulturnika in pojmovanja kulturne politike so jasnovidne tako stične točke, kakor velika razhajanja.

Čeprav je večini razpravljalcev skupna ugotovitev o slabem družbenoekonomskem položaju kulturnika, o tem, da družbena organiziranost, kulturna politika in razmerja družbenih sil prej zavirajo kot spodbujajo razvoj umetniške ustvarjalnosti, pa je jasno razvidna razlika v razumevanju in pojmovanju kulturne politike, samorazumevanju lastnega položaja med kulturniki, ki so ustvarjalno angažirani v soustvarjanju slovenske kulturne politike (Partljič, Kmecl, Pungartnik, Zlobec, Vidmar, Kavčič) in tistimi, ki to niso: prvi poudarjajo veliko odgovornost kulturnika za lastno usodo in kulturno politiko in v bistvu izražajo zavest o tem, da se čutijo subjekte legitimnega artikularnega socialističnega samoupravnega interesa v tej družbi. Večine se pa drži elitizem, vendar samo toliko, kolikor so prepričani o samoumevni enotnosti svojega kulturniškega interesa z občedružbenim, nacionalnim interesom, vendar so se za svoj prav pripravljene spopadati v demokratičnih institucijah našega političnega sistema. Iz te svoje usmeritve tudi črpajo samozavest in državljanski pogum (značilno zlasti za Partljiča, Pungartnika, Mikelnja, delno za Menarta, Peršaka). Drugi pa, ki svoje lastno ljudstvo, ne glede na to, koliko je objektivno res še premalo politično organiziran samoupravni subjekt, vnaprej odpisujejo kot realno družbeno in kulturno silo, tisti, ki v vsej ZK in s tem tudi v njeni kulturni politiki vidijo samo sektaško, dogmatizirano in samo po monopolu oblasti stremečo strukturo, v SZDL njeno nemočno transmisijo, v delegatskem sistemu in SIS zgolj organe demagoške oblastniške manipulacije z množicami proti inteligenci (Ruplova ocena SIS in kulturne neprebujenosti Slovencev, Rotarjevo stališče o delegatstvu kot vrhuncu posredne, lažne demokracije!), pa se znajdejo v "Calimerovski" poziciji: svoj napad na domnevni in mestoma celo dejanski politični monopol ZK, svojega napada na primitivni odtujeni etatizem in nekulturno zaostalo birokracijo kot dejanski in precej močni konservativni sili družbe ne morejo spremeniti v načelni boj zoper sleherni politični monopol in zoper vsako odtujeno etatistično birokracijo, ampak so se prisiljeni boriti za kulturni, prosvetljeni politični monopol, v katerem postane ZK samo eden od "demokratičnih" partnerjev v delitvi od nekega ljudstva odtujenega

odločanja in prisiljeni so se opredeliti za to, da primitivno in nekulturno odtujeno etatistično birokracijo zamenja civilizirana, prosvetljena, "demokratična" prav tako odtujena etatistična birokracija. Ker pa se je za-tako nedvoumno elitniške in politikantske cilje nemogoče dosledno javno zavzemati in zanje dobiti podporo, svojo nemoč in občutek izročnosti na milost in nemilost odtujeni politiki in odtujeni državi ti kulturniki izražajo z resignacijo (Rožanc), v kateri je poslanstvo slovenske kulture samo še to, da omogoči svojemu narodu, da sprejme lepo in častno smrt, z moralno indignacijo (Torkar: "Nikomur ne bom dovolil, da me kot pisatelja s političnimi pritiski odbrčne med duševne emigrante") ali z opisovanjem svojega protislovnega in "brezizhodnega položaja, ki izvira iz neustrezne družbene in politične strukture naše družbe: ker birokracija teži uničiti "srednji razred" inteligenco in strokovnjake, kulturniku ne preostaja drugega, kot iz ustvarjalca postati uradnik ali izgnanec (Rupel); ker birokracija zatira in onemogoča vrhunsko ustvarjalnost, se lahko uveljavi le poprečen umetnik ali ostane zatrti Cankar (F. Rudolf); ker je politika KP-ZK sektaška, se lahko krščanski kulturnik v izhodu za silo zateče v duhovniški talar ali v samomor, za enotnost slovenskega naroda zavzetemu kulturniku pa ostaja le vloga požrtvovalne Antigone - kot je S. Hribar (B. Pahor). Iz tega temeljnega razkola v čutenju in zapopadanju lastnega družbenega položaja rastejo tudi razlike v opredeljevanju in razumevanju vloge kulture in kulturne politike in tudi aktualnih nalog kulturnih delavcev. Zato tudi ni slučajno, kako je bil sprejet in šel neopaženo mimo prispevek Vlada Kavčiča o vsebinski in organizacijski problematiki Kulturne skupnosti Slovenije.

IV. Odnos do sistema samoupravne socialistične demokracije

Glede na to, da nacionalno vprašanje oziroma vprašanje slovenskega naroda ni samo kulturno vprašanje, ampak predvsem ekonomsko in politično vprašanje, je vsekakor zanimiv tudi odnos razpravljalcev na javni tribuni o slovenskem narodu in slovenski kulturi do političnega sistema socialistične samoupravne demokracije in vloge organiziranih subjektivnih sil družbe, to je družbenopolitičnih organizacij. Oblika političnega organiziranja družbe vsekakor ni nacionalno in razredno nevtralen institucionalni mehanizem,

ampak ima tudi in predvsem globoke razsežnosti nacionalnega in razrednega vprašanja. Glede na to, da delavski razred v praksi še ne obvladuje celotnega produkcijskega odnosa, tudi celote svojih nacionalnih interesov še ne more oblikovati v skladu s svojimi razrednimi interesi.

Za takšne družbene, ekonomske in politične razmere je značilna povečana družbena občutljivost, idejna stiska in vrednostna dezorientacija s tem pa tudi iskanje različnih rešitev in dovtetnost za mnoge, ki to niso. Tako posamezniki kot skupine iščejo izhod poudarjeno v etnocentризmu in v okrepljenem istovetenju z narodnim, večkrat pa tudi v okrilju nacionalističnega.

V tem kontekstu je potrebno najbrž tudi razumeti potrebo nekaterih slovenskih kulturnih delavcev, da tudi javno opozorijo na vlogo, položaj slovenskega naroda in na svojo vlogo pri spreminjanju gospodarskih in družbenih razmer.

Tako je npr. Bojan Štih menil, da se pogovarjajo o slovenskem narodu, njegovi kulturi in socialistični družbi v času, za katerega je značilna globalna kriza socializma v njegovi leninistično stalinistični redakciji, ki vpliva tudi na položaj slovenskega naroda v jugoslovanski federaciji. Pri tem, ko izenačuje leninizem in stalinizem, pa ne opredeljuje konkretnije, v čem je tovrstna "redakcija", pač pa se opredeljuje do etatizma, za katerega meni, da je enonacionalen in da ga nikakor nismo sprožili Slovenci. Meni, da bi se morali Slovenci opredeljevati do posameznih družbenih vprašanj brez bojzani, kaj mislijo o tem drugi. S tem, ko poudarja, da je socializem v svoji osnovi kulturno in moralno vprašanje in ne ekonomsko, kar pa je sicer postalo zadnjih 20 ali 30 let, prihaja v nasprotje s samim seboj, ko vidi izhod iz sedanjega stanja v modernem tehnološkem razvoju in tehnološki revoluciji v naši družbi, ki bi se oprla na malo gospodarstvo. Hkrati poudarja, da socialistične modifikacije družbe ni možno doseči "s parcialnimi ekonomskimi elementi, od delitve dohodka do sestavljanja zaključnih računov". Ob tem, ko je "spral" vso "krivdo" Slovencev za federalni etatizem, ne da bi pri tem pomislil, da smo Slovenci v ta proces vključeni tako kot druge republike in pokrajini, ko meni, da ni izhoda iz gospodarske krize v samoupravljanju, razvijanju temeljnega družbenoekonomskega produkcijskega odnosa in odločujoče vloge delavcev v procesu družbene reprodukcije, slovenstvu ponuja modele malega gospodarstva, ki je dal gospodarsko in s tem politično trdnost Japonski in Ameriki. Kajti, če se

ne bomo oprijeli teh modelov (in če se ne bomo, so za to krivi gospodarstveniki, ki so zaostali v primerjavi s kulturniki od Prešernovih časov naprej) s svojo biološko reprodukcijo ne bomo kos ekstenzivnemu razvoju slovenskega gospodarstva. Prave rešitve v tej smeri bi nakazal prav vseslovenski duhovni parlament, ki bi prispeval tudi k redefiniranju slovenske zgodovine in s tem k iskanju samozavesti slovenskega naroda (brez katere ne bomo mogli obstati, ker smo samomorilski narod).

Tudi Boris Pahor ugotavlja, da je bila izgubljena možnost uveljavitve pristinega slovenskega socializma takrat, ko je NOB prenehala biti izraz koalicijskega vodstva in je postala sestavni del balkanskega krila svetovne revolucije. S tem je bila izločena tudi krščansko socialna komponenta iz dialektike družbenega življenja (eliminacija vpliva E. Kocbeka). Tako je Slovenija spet tam, kjer je bila pred vojno: na eni strani cerkev, na drugi namesto liberalizma marksizem. Eshatologizem na Slovenskem, ki se je v tem obdobju izrazil v poudarjanju bratstva in enotnosti, je ob tem obglavil tudi slovensko suverenost. Rešitev za "ogrožene" Slovence vidi v političnem pluralizmu in udejanjenju Kocbekove zamisli o sodelovanju komunistov in krščanskih socialistov v OF.

Aleš Debeljak pa se čuti ogroženega ne samo od Balkana, ampak tudi od zahodne Evrope, ki se nas odreka. Tragično usodo slovenskega naroda vidi v izgubi nacionalne identitete kot posledice zadušitve razlik, ki jo povzročata barbarizem jugoslovanske birokracije. Nacionalno suverenost smo sicer spoznali z OF, vendar pa smo z izgubo protestantskega etosa, ki ga predstavlja kot liberalizem (individualizem, plačilo po vložnem delu) izgubili enoten ideološki okvir naroda. Sedaj bi nam samozavest lahko vrnila le rehabilitacija zgodovinskega spomina.

Resnično tragiko v naši nacionalni psihi pa je Ciril Zlobec videl v naši obremenjenosti s preteklostjo, ki nam onemogoča, da bi se bolj zavzeto in odgovorno ukvarjali s svojo prihodnostjo. V razpravi je namreč projekcija o razvoju SR Slovenije do leta 2000, ki je skrajno pragmatična, ker se ne ukvarja z bistvom naše eksistence. Malo je idile v položaju in življenju slovenskega naroda in prav gotovo ni razumno, če si jo skušamo slikati v državnem okviru. Zato je redefiniranje slovenstva v sedanjem trenutku v Jugoslaviji akcijska potreba našega življenja. Ta naloga je lahko tudi rezultanta med politično in

kulturno mislijo, vendar ni za "spravo" med njima v sedanjem trenutku medsebojne napetosti.

Meni, da bi morali pri tem računati na celoten nacionalni potencial, ki je na voljo v tem srednjeevropskem prostoru. Na tej podlagi bi lahko zaključili, da se zavzema za združitev nacionalnega potenciala v smislu političnega pluralizma, ki bi nakazal tisto perspektivo slovenskega naroda v srednjeevropskem prostoru, ki je v jugoslovanskem prostoru ni sposobna zveza komunistov oziroma obstoječe politične strukture.

Miloš Mikeln pa je videl uspeh tribune (glede na aplavz) predvsem kot posledico dejstva, da ni nihče nikogaršnji delegat. Pri tem je sicer poudaril, da ni proti delegatskemu sistemu kot takemu; vendar pa je njegova bistvena napaka v tem, da "nov sistem vodijo po starem". Tako v tem sistemu prevladuje vsebinska mediokriteta, ki ne daje odgovorov na ključna razvojna vprašanja. Glede na to, da te mediokritete ne vidi v ljudeh, delegatih, ampak v vsebini, ki se pretaka skozi delegatski sistem, ki je po njegovem mnenju še vedno predstavniški, je torej ta mediokriteta verjetno skoncentrirana v upravnih in izvršnih organih ter strokovnih službah ter tistih političnih strukturah, ki vplivajo na sprejemanje odločitev v skupščinah. Hkrati je menil, da si prav SZDL usodno prizadeva preseči takšno stanje, kar je prav tako usodnega pomena za nadaljnji razvoj naše skupnosti.

Izhod iz sedanjega stanja vidi v preseganju uniformnosti oziroma v različnosti v družbi, procesu dela, kar bi seveda pomenilo tudi spreminjanje proizvodnih odnosov in drugačno organizacijo družbe. Le mnogovrstna in pluralistična družbena nadstavba in politična organizacija družbe ustreza sodobnim proizvodnim odnosom. Pri tem pa (tudi po svojih besedah) pod pluralizmom nikakor ne razume večstrankarskega sistema. Meni pa, da takšne moderne socialistične družbe prav tako ne more uspešno voditi enostrankarska monokracija, kar po njegovem mnenju nekateri posamezniki pri nas še vedno poskušajo. Kljub temu, da ob tem, ko se zavzema za "regeneracijo socialistične ideje" odločno zavrača politični pluralizem, pa se ne opredeljuje konkretno do "spremenjenih proizvodnih odnosov, ki pa v bistvu določajo obliko politične organizacije družbe. Odločno je nastopil proti lahkomišelnosti zgodovinski interpretaciji leta 1941, kot ga je v Književnih listih prikazala Spomenka Hribar, ko je zapisala: "Dilema je potekala tako: ali zoper okupatorja k sovjetizaciji, ali zoper sovjetizacijo

z okupatorjem".

Tone Peršak pa je posebej izpostavil odgovornost slovenskih družbenopolitičnih delavcev slovenskemu narodu in kulturi, zlasti tistih, ki zastopajo naš narod v organih federacije. Pri tem je opozoril na težavnost njihovega položaja, saj morajo zastopati in usklajevati tako interese republike kot nacionalne države, interese ZK in države kot upravne skupnosti. Glede na običajno različnost vseh teh interesov so politiki "tragično razklani" in se načelno zavzemajo za interese Slovenije, v praksi pa podlegajo bratstvu in enotnosti in pristajajo v drugačne rešitve (npr. depozit, omejitve uvoza strokovne literature ipd.). Pri tem meni, da bi glede na to, da smo Slovenci "razbiti" med štiri države, v določenih primerih morale veljati za Slovenijo drugačne rešitve. Pojem naroda namreč še vedno predstavlja bolj prvobitne odnose in usodnejšo zavezanost kot pojem države kot skupnosti narodov in narodnosti. Tako pa imamo celo vrsto zakonov in omejitev, ki ovirajo uresničevanje ideje po Zedinjeni Sloveniji. Demokracija namreč ne predpostavlja istovetnosti, temveč enakost in enakopravnost vseh različnosti. Zavzel se je za vseslovensko nacionalno organizacijo, ki ne bi bila samo kulturna, ampak medij realizacije gesla o Zedinjeni Sloveniji.

V svojem izvajanju o tragični usodi slovenskih politikov se očitno ni zavedal, da je vloga ZKS kot avantgarde delavskega razreda, ki je hkrati praktično tudi nosilec nacionalnega interesa v tisti meri, v kateri obvladuje družbenolastninski proizvodni odnos v funkciji uresničevanja interesa delavskega razreda in slovenskega naroda, kot sestavni del avantgarde delavskega razreda Jugoslavije pa hkrati v funkciji uresničevanja skupnih interesov celotnega delavskega razreda, narodov in narodnosti Jugoslavije. V smislu enotnosti razrednega in nacionalnega tudi narod kot tak ne more predstavljati "nekaj več" od države kot oblike politične oblasti delavskega razreda. Seveda je pri tem bistveno, v kolikšni meri delavci dejansko obvladujejo proces družbene reprodukcije, sicer v njihovem imenu nacionalne interese uveljavlja nacionalna birokracija.

Nerazumevanju Toneta Peršaka je blizu tudi poenostavljanje Spomenke Hribar, ki se strinja z Bojanom Štihom v tem, da je kriza socializma kriza boljševiške variante socializma, kajti "načelna identifikacija narod je razred oziroma razred je narod, je boljševiškega izvora". Pri tem izvaja naprej in sicer "avantgarda naroda je proletariat, avantgarda proletariata je partija. To

pa pomeni, da je partija narod." Meni, da nas takšen ideološki ekskluzivizem danes bolj ali manj razdvaja kot eno narodno telo in se zato zavzema za t. i. "narodno spravo" s tem, da se sklicuje na stavek iz članka Lidije Šentjurec v Mladi Sloveniji leta 1941, kjer je zapisala, da mora vse, kar nas razdvaja, odpasti, tako socialne kot politične in svetovnonazorske razlike, v imenu skupne usode in skupne borbe za osvoboditev in združenje Slovencev. Pri tem pa seveda pozablja, da pri tem (zlasti pa ne leto 1941) niso bile mišljene tiste svetovnonazorske in politične razlike, ki so kasneje vodile v narodno izdajstvo. Sad lastnih spoznanj o načinu oblikovanja politične kulture po letu 1941 je razgrnil Janez Rotar, ki je razvil tezo, da se slovenska in jugoslovanska politična kultura oblikujeta na novo, po novem ideološkem vzorcu, ki je prenešen iz takratnega vzora ideološkega sistema in razoseblja posameznike in jih "omasovlja" v narodu: Takšen sankrosanktni personalizem je povezan s podaništvom, ki vodi v idolatrijo in mitologijo. Ta model je tuj dotedanjemu slovenskemu in jugoslovanskemu izročilu, bil je opravičljiv le v revoluciji. Sedaj se je utrdil na sistemsko konstitutivni ravni, ki je v "zadnji konsekvenci večstopenjska delegatska transmisija enosmernega selekcioniranja in eliminiranja, ki nas nenehno asociativno povezuje z delegatskim oziroma deputatskim mehanizmom našega pravzora". Naše politično ravnanje je privedel do mrtve točke. To je odgovor politične prakse na kabinetno projektirano in paternalistično zasnovano strukturo in doktrino samoupravljanja. Pri tem je očitno, da samoupravljanje in delegatska transmisija ne gresta skupaj.

Prepričan je sicer, da je ideja samoupravljanja uresničljiva, vendar brez posredovanja. Pri tem poudarja, da je jugoslovanska socialdemokratska stranka že leta 1897 priborila delavstvu enako in neposredno volilno pravico. Posredne volitve pa so "zakoličile" soodnos med birokracijo in politokracijo na eni strani ter delavstvom in ljudstvom na drugi strani. Posredne volitve oziroma odtujitev pravic je povzročila v družbi brezbržnost, otopelost melanholijo, nezainteresiranost, privatizem, predvsem pa politično in kulturno proletarizacijo. Politična kultura je tako v krizi, saj ne omogoča političnega pluralizma mišljenj in ravnanja.

Takšna razmišljanja so očitno odraz nerazumevanja samoupravne politične kulture kot oblike razredne kulture, ki se je oblikovala med in po revoluciji na osnovi razvijanja demokratičnih od-

nosov, ki so s sistemom socialističnega samoupravljanja zajeli celotno področje družbenega življenja in dela. S tem smo presegli ozko uokvirjeno politično kulturo meščanskega sveta, ki je odpirala množicam svoja vrata le ob volitvah, drugače pa je tlačila njihovo zavest in na osnovi svojega dominantnega položaja razbijala dialektično povezanost posameznika, družbe in politike oziroma zavest o možnosti vplivanja posameznika na vse ravni političnega odločanja.

Tragično in nesamozavestno je razmišljal tudi Marjan Rožanc, ki vidi našo prihodnost v naši lepi smrti v družbi srednjeevropskih narodov (Hrvatov, Čehov, Slovakov, Madžarov in Poljakov), ki bodo umrli, ker niso države oziroma ker nismo država in imamo temelje le v ideji, ne pa v stvarnosti. Zato iščemo svojo istovetnost v solidarnosti. Nepovezani smo s prostorom, ki je bil ustvarjen po letu 1918. Jugoslavija namreč ni edini družbeni in gospodarski prostor, v katerem bi se konstituirali kot nacija, ampak smo še vedno le politična zveza, ki ohranja sporazum močnih. V tem smislu se opredeljuje tudi do vloge ZK in meni, da le-ta ne more nuditi nikakršne perspektive in rešitve, ampak slovenski narod celo slabi, ker ga trga iz srednjeevropskega prostora. Poleg socializma namreč vsiljuje religijo ateizma, ki pa ni srednjeevropska religija. ZK ima lahko vodilno vlogo le, v kolikor je tudi sama del vzhodnoevropske kulture. Pravzaprav je laična varianta katolicizma. Očita ji, da ne dovoli sprostitev podjetniškega, privatnega interesa, konkurence in socialnega boja, ampak vse te sile kroti z razredno politiko ter varstvom nemočnih in nesposobnih. S tem, ko si prizadeva za socialno enakost, je v konfliktu s srednjeevropsko kulturo. "Partija ni sprta samo z bogom, ampak tudi sama s seboj." S tem je menil, da omejuje svobodo, da daje največ pooblastil nesposobnim in neodgovornim, da odloča le v svojem okviru in ni odraz volje ljudstva. Meni, da je Jugoslavija ta trenutek naša edina politična varianta, kljub temu pa je potrebno stremeti k narodni državi, ki je naša neodtujljiva srednjeevropska dediščina.

Pri tem se zavzema za ideje K. Kautskega in E. Kocbeka oziroma za socialdemokracijo.

Kritično, čeprav dokaj konstruktivno, je obravnaval vlogo družbenopolitičnih organizacij, zlasti ZK in SZDL, Tone Partljič, zlasti z vidika njihove vloge in odgovornosti za razčiščevanje posameznih, še sedaj aktualnih zgodovinskih vprašanj, npr. o Golem otoku, dachauskih procesih, roški likvidaciji domobrancev ipd., ki se odpirajo

v slovenskem prostoru in ki terjajo odgovore. Glede na socialno strukturo razpravljalcev vsebina razprav z vidika njihovega odnosa do političnega sistema socialističnega samoupravljanja in uresničevanja skupnih interesov v federaciji kot tudi glede uresničevanja vloge in odgovornosti organiziranih subjektivnih sil v procesu njegovega razvijanja nikakor ni zaskrbljujoča. Zaskrbljujoča je samo v tistem delu (in to predvsem za ZKS) ko so razpravjalci člani ZKJ in ko menijo, da ne vidijo za slovenski narod nikakršne perspektive v jugoslovanski skupnosti narodov in narodnosti ter izražajo dvom v učinkovitost institucij političnega sistema socialističnega samoupravljanja, ko menijo; da ni naroda brez države oziroma da se v federaciji ustvarja nepopolna državnost, da politična vodstva skušajo ohraniti etatizirano in zbirokratizirano državo in s tem svoj položaj, kateremu žrtvujejo narod in kulturo, da gre za politično in gospodarsko krizo kot posledico uveljavljanja leninistično-stalinističnega modela, da smo ogroženi v golem obstoju, ker se vseskozi istovetimo znotraj Jugoslavije in odmikamo iz srednjeevropskega prostora, da je rešitev v socialdemokratskem modelu oziroma liberalizmu, nacionalni spravi z izdajalci slovenskega naroda ipd. Še bolj zaskrbljujoče pa so v zvezi s tem tiste dosedanje ocene v sredstvih javnega obveščanja in izjavah posameznih političnih delavcev, ki istovetijo svoja razmišljanja s tistimi razmišljanji na javni tribuni, ki so nedvomno odraz porajajočega se novega nacionalizma, ki vidi svojo socialno perspektivo v slovenskem narodu kot samostojni državi oziroma Zedinjeni Sloveniji v srednjeevropskem prostoru. Vsekakor pa je javna tribuna aktualizirala nacionalno vprašanje in potrebo po ponovnem marksističnem teoretičnem pristopu k naciji in nacionalnemu ter s tem k analiziranju in dograjevanju političnih, ekonomskih in drugih mehanizmov mednacionalnih odnosov v naši socialistični samoupravni skupnosti narodov in narodnosti kot tudi k odpravljanju že v uvodu navedenih slabosti, ki pogojujejo takšna razmišljanja.

V. Odnos in pojmovanje enotnega slovenskega kulturnega prostora

1. "Enoten slovenski kulturni prostor" je sintagma, o kateri je bilo na posvetovanju "Slovenski narod in slovenska kultura" največ rečenega v zvezi s pobudo za ustanovitev vseslovenskega

kulturnega parlamenta, ki naj bi povezoval vse Slovence znotraj in zunaj naših meja.

Izmed sestavin uresničevanja enotnega slovenskega kulturnega prostora znotraj SR Slovenije so bila obravnavana nekatera pomembna vprašanja kulturne politike. Načelo policentričnega razvoja je bilo v razpravi podprto in v zvezi z njim so bila objektivno ugotovljena določena še obstajajoča nesorazmerja. Ugotovljena je bila tudi pomembna številčnost profesionalnih institucij, predvsem pa ljubiteljskega delovanja in velik interes za kulturna vprašanja ter za dosežke kulturne ustvarjalnosti med ljudmi, s podatki o stanju v drugih državah pa relativizirane nekatere temu nasprotno trditve, izražene v razpravi. Kritično je bilo osvetljeno mehanično prenašanje upravnih in samoupravnih modelov vodenja kulturnih inštitucij iz gospodarstva, ki negira specifičnosti umetniške ustvarjalnosti.

V zvezi s samoupravnim oblikovanjem in usmerjanjem kulturne politike je bila razprava precej poenostavljena in tudi na tem posvetovanju je bilo znova mogoče slišati tezo: "Kulturno politiko ... moramo vzeti v roke mi, kulturniki." (Partljič)

2. Tezo, da je Socialistična republika Slovenija v političnem smislu kvazi - država z vsemi posledicami tega dejstva (Rupel) je B. Pahor dopolnil z ugotovitvijo, da mora "slovenski človek ... začeti nazadnje enkrat vendarle misliti in ukrepati državniško". Ukrep take vrste naj bi bila ustanovitev "nekega skupnega slovenskega kulturnega foruma", ki ga je več udeležencev v razpravi poimenovalo "slovenski kulturni parlament". Interpretacije tega pojma so se razlikovale v nekaterih pomembnih podrobnostih, kar kaže na različnost pogledov na funkcijo takega foruma. Potrebo po takem telesu očitno narekuje več interesov: od tega, da je potrebna višja stopnja skupne nacionalne ozaveščenosti pa do tega, da bi imelo to telo politično vsebino in vlogo. Ta zadnji interes je bil najbolj razviden v negaciji vsebine pojma enotnega slovenskega kulturnega prostora in sicer z njegovo možno razdelitvijo (Pahor: "Tak vseslovenski duhovni svet ali parlament bi lahko nastal brez matičnega sodelovanja in če bo potrebno, bo tudi nastal").

Teza, da je treba v njegovem okviru "skupaj obnoviti povezavo s preteklim slovenskim družbenim dogajanjem, ki se ni pričelo leta 1941" (Pahor), je namreč poskus, na novo vključiti v zgodovinski spomin idejo krščanskega socializma, ki je bila "izločena iz dialektike slovenskega

družbenega življenja" (Pahor).

Razprava v zvezi s tem vprašanjem kaže, da dobiva predstava o kulturi kot nadomestilu za "politiko", ki je sploh ni ali pa je nezadostna in nekulturna, v predlogih za spremembo tega stanja, to pa pomeni - za spremembo politike, otipljivejši izraz tudi s predlogom ustanovitve takega parlamenta. Poleg obnavljanja oz. izpopolnjevanja zgodovinskega spomina, v kar je vključeno tudi oblikovanje nove nacionalne samozavesti, naj bi bila namreč naloga parlamenta tudi, da "v smislu napredka ..., odpre vse tiste probleme, ki jih mora ta nacija ... razreševati v svojem vsakodnevem življenju" (Štih). Kakorkoli je to stališče zelo splošno in ga je težko analizirati, vendarle kaže najprej na popolno odsotnost razrednega kot druge sestavine ustroja družbe, nato pa tudi na prej omenjeno nadomeščanje ene politike z drugo. V tem kontekstu bi bilo realno pričakovati, da bi se kulturni parlament razvijal kot model, vzporeden samoupravljanju, saj iz nobene razprave ni videti, da bi bil to samo nekakšen posvetovalni prostor za razreševanje teh vprašanj, kakršen so (oz. v praksi še niso) javne tribune, pa tudi ne, da bi deloval v okviru socialistične zveze ali republiškega komiteja za kulturo.

Ta parlament naj bi imel svojo vlogo tudi v jugoslovanskih okvirjih in sicer naj bi bil "matici v oporo pri utrjevanju narodne identitete" (Pahor), ki je, kot so ugotavljali razpravljalci, ogrožena. Poleg ostalih elementov za to ugotovitev, ki so vsebovani na drugih mestih te analize, je bila izražena tudi teza, da je "dejansko enakopravnost jugoslovanskih narodov - ne republik, ampak narodov - mogoče zagotoviti šele tedaj ... ko bodo vsi Slovenci lahko uresničevali svojo enotnost in skupnost tako neovirano kot jo drugi jugoslovanski narodi" (Peršak), ki izraža ali nepoznavanje stanja ali pa indolenco do nacionalne problematike v Jugoslaviji. Dokajšnja indolenca do skupnih vprašanj uresničevanja enakopravnosti naših narodov in narodnosti in s tem v zvezi do skupne odgovornosti za naš nadaljnji razvoj je tudi sicer opazna sestavina razprav na tej tribuni.

Vprašanje funkcioniranja vseslovenskega kulturnega parlamenta kot inštitucije je zahtevno tudi spričo dejstva, da je v tej ideji implicitno prisotna ugotovitev, da matični narod - se pravi njegove družbene in politične inštitucije - nima občutka za stanje nacionalne zavesti in kulture med Slovenci v zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu. Ta

ugotovitev namreč ni zmotna v celoti, temveč le po delih. Udeleženci so jo med drugim ilustrirali s pogostim folklorističnim ali svetobolnim pristopom "osrednje Slovenije" k prej omenjenim delom slovenskega življa v tujini, čemur je gotovo potrebno posvetiti večjo pozornost, saj se s takim pristopom določena hermetičnost in počasnost razvoja zavesti in materialnih predpostavk zanjo v teh prostorih lahko še poveča.

Tehtna so bila tudi opozorila o administrativnih težavah pri uvažanju slovenskih knjig iz zamejstva in o siceršnji skromni prisotnosti knjig, ki izhajajo v zamejstvu, v naših knjigarnah. V tej zvezi pa je indikativno, da je v razpravi opazna odsotnost kakršnega koli izrekanja o simlacijskih in drugih nacionalističnih pritiskih na slovenske narodnostne skupnosti v zamejstvu in na odsotnost s tem povezanih razprav o stopnjevanju desničarske ofenzive v svetu.

Teza, da drugačnost naše politične ureditve od političnih ureditev držav, v katerih živijo Slovenci, in pa naša ideološka usmerjenost onemogočata aktivnejše vključevanje v njihovo problematiko, je nevzdržna, saj so s tem eo ipso iz tega procesa - tokrat zares po ideološkem ključu - izločeni vsi socialistično in komunistično usmerjeni Slovenci v svetu. To pa je še en dokaz več, da se ob dobronamernih raznišljanjih o kompleksnejšem urejanju uveljavljanja nacionalne identitete pojavljajo tudi teze, za katerimi stoji ideja političnega pluralizma, ki bi bil hkrati bližnjica za odpravo socialističnega samoupravljanja.

Vse to kaže, da je v razpravah z redkimi izjemami prevladoval nemarksistični pogled na nacionalno vprašanje, ki je bil anahronistično zreduciran zgolj na narodno obrambniške in narodno buditeljske teze, znotraj katerih se je pledoaje za "nadstrankarskim in nadideološkim" vseslovenskim kulturnim parlamentom izognil odgovornosti za angažirano socialistično samoupravno delovanje v prid razreševanja odprtih vprašanj vsenacionalnega razvoja prek obstoječih inštitucij in prek v mnogočem še neizrabljenih mehanizmov in možnosti.

VI. Odnos do možnosti in ocena potrebe vključitve pisateljev in društva pisateljev v razpravo v zvezi s sejo CK ZKS o kulturi

V decembru 1984 je bilo večkrat javno sporočeno, da bo gradivo za razpravo za sejo CK ZKS o kulturi - s tem pa tudi sam intenzivnejši začetek priprav na sejo objavljen v prvih dneh januarja.

To so vedeli tudi organizatorji tribune.

Dva sta bila - Tone Partljič in Bojan Štih, ki sta v uvodih, oziroma med potekom razprave tudi omenila in delno tudi opredelila odnos društva pisateljev in tribune, do seje CK, oziroma priprav na sejo CK ZKS o kulturi.

Kakor je Partljič prvi dan na začetku tribune ta odnos korektno opredelil, ko je, govoreč o povečanem zanimanju in interesu za kulturo in kulturna vprašanja, o tem, da tudi družbenopolitične organizacije povečujejo svoj interes in skrb za njo: "tako vodi permanentno razpravo SZDL v svojem svetu za kulturo in vsakoletnih plenumi OF", ..., "CK ZKS pripravlja posebno sejo...". Eno svojih misli, ko je sklenil svoje uvodno razmišljanje, je neposredno in afirmativno namenil gradivu in oceni stališč v njem rekoč: "Ne rečem, da se horizonti svobode v naši republici niso razmaknili, gradivo za sejo slovenskega CK mi govori, da bo šlo še naprej za demokratizacijo kulture in da smo v marsičem na isti fronti tudi mi pisatelji in sodim, da bi morali tudi mi prispevati, da se po tem partijskem plenumu t. i. horizont demokracije ne bo zapiral ampak razpiral." To svojo misel je v svojem izvajanju še podkrepil z mnenjem, da moramo preseči "mnenje, da je kulturna politika v tem, koliko si mi pač upamo napadati politike - mi kulturniki".

Ta svoja kategorična stališča pa je delno razvodenil v izjavi za TV, neposredno po zaključku tribune, ko je med drugim "dal vedeti", da je tribuna odprla, dala in začrtala toliko pomembnih vprašanj, da bodo sedaj morali tudi na SZDL in ZK (CK-ju) o tem spregovoriti in misliti. (Očitno gre za neke vrste izskok iz sebe, za značilno protislovje v katerega med kulturnimi delavci ne zapadajo le pisatelji, ko pozabljajo, da so tudi sami in njihove organizacije člani fronte SZDL, v tem konkretnem primeru pa tudi sam Partljič - član zveze komunistov, in da potemtakem razprava posameznika ali članov društva po sebi pomeni tudi razpravo v SZDL ali v ZK.)

Bojan Štih, pa je kot moderator drugega dne, v eni svojih povezav, ko je ugotavljal, koliko in kakšna vprašanja tribuna odpira in diskutira ugotovil, da jih bo gotovo tudi kaj takih, "da bi jih lahko poslali na CK".

Gradivo pripravila skupina: Josip KOŠUTA,

Sonja LOKAR, Lev KREFT, Branka PREŽELJ, Bogdana HERMAN

Redakcijo je opravil Josip KOŠUTA

Ljubljana, 1. 3. 1985

Dokument št. 9:

REPUBLIŠKA KONFERENCA SOCIALISTIČNE ZVEZE DELOVNEGA LJUDSTVA SLOVENIJE

Plenum kulturnih delavcev OF

INFORMACIJA

o 14. sklicu Plenuma kulturnih delavcev OF, Bled, 5. in 6. november 1986

Že na 13. sklicu Plenuma v Novi Gorici, ki je razpravljalo o vprašanih skupnega slovenskega kulturnega prostora, je bilo dogovorjeno, da naj bi plenum obravnaval preobrazbo in razvoj slovenskega narodnega značaja v luči 4. točke temeljnega programa OF. Priprave na to so se v okviru akcijskega odbora oz. delovne skupine začele v začetku letošnjega leta. Delovni princip plenuma je, da se kot možne referente vabi predvsem posameznike, redkeje pa se s prošnjami za prispevke obračamo na ustanove. Na ta način smo izoblikovali okvirni spisec cca 60 referentov, ki smo jih povabili k sodelovanju. Načelno so praktično vsi pristali na sodelovanje, vendar se je kasneje pokazal razmeroma velik osip. Vabili smo tudi strokovnjake iz Hrvatske in Srbije, ki so najprej pristali, nato pa iz različnih razlogov (drugih obveznosti) odpovedali. Odpovedal je tudi precejšen del nekaterih mlajših slovenskih kulturnih delavcev, s čemer je bil plenum (vsaj generacijsko) nedvomno nekoliko okrnjen.

V izhodiščih za referente smo izhodišča obravnave opredeljevali v naslednjih smereh: opis zgodovinskega ozadja, v katerem je nastajal program OF ter sploh zgodovinski razvoj slovenskega naroda (in njegovega značaja) skozi stoletja; psihološko-etnološke ugotovitve o raziskovanjih narodnih značajev nasploh in posebej značaja Slovencev; oris razvoja po sprejetju programa OF in uresničenost zahtev 1. točke; pogled v prihodnost ter bodoči razvoj, našo vezanost na izročila preteklosti in njihovo transformiranje v

prihodnost s posebnim ozirom na mesto slovenskega naroda med drugimi enakopavnimi narodi Jugoslavije. Razumljivo je, da se z izjemo psihološko-etnološkega "bloka" vsa druga izhodišča v precejšnji meri prepletajo, kar je bilo očitno v številnih referatih.

Uvodno besedo na Plenumu so imeli France Štiglic, Jože Smole in Josip Vidmar. Štiglic je pojasnil potek priprav za 14. sklic, Jože Smole pa je v svojem pozdravnem nagovoru poudaril pomen programa OF kot dokumenta, ki je osnova koraku slovenskega naroda med zgodovinske narode, povečan delež Plenuma kot vse bolj prisotne moralne avtoritete v slovenski družbi, ki je že prispeval k osvetlitvi nekaterih točk našega narodnega programa: deležu NOB v sedanjih trenutkih, skupnemu kulturnemu prostoru in zdaj nadaljnemu razvoju našega naroda. Poudaril je zvestobo temeljnemu programu OF, pripadnost Jugoslaviji in opozoril na izjemen delež, ki ga dajemo v tem okviru. Josip Vidmar je v svojem pričevanju o nastanku 4. točke programa OF opozoril na "problematičnost" te točke, saj gre za sila revolucionarno, celo mesijansko nalogo; opozoril je na to, da je šel povojni razvoj prej v smer potrošništva in materialnega pehanja kot v smer kulturne humane družbe, katere izkaznica je zlasti kultura in umetnost. Vidmar je tako ponovil svoje znane poglede o naši vlogi v Evropi in svetu.

Prvi referent je bil Bogo Grafenauer, ki je najprej obdelal način sprejemanja 4. točke (pojavi se je kasneje kot ostale) in njene različne interpretacije na liniji Kocbek-Kidrič-Mikuž-Ude. Polemiziral je s svetoboljno Cankarjevo tezo o Slovencih kot narodu hlapcev, primerjal glede prelomnih dejanj kmečke punte in NOB, kjer je bila številčna udeležba v prvih mnogo večja, v glavnem pa zavrnil relevantnost pojma narodni značaj in kot sukus 4. točke interpretiral zlasti aktivno slovenstvo (kot še mnogo referentov za njim). V nekaterih procesih oz. dogodkih komaj preteklega časa je Grafenauer videl veliko grožnjo aktivnemu slovenstvu: kmetijska politika, šolska reforma, pravopisne dileme, pretekla politika nasproti zamejcem in strnil, da smo v bistvu na podobni osnovi, kot je bilo to v času nastajanja programa OF (objavljeno v reviji Sodobnost št. 12, 1. 1986).

Janko Prunk je analiziral pogoje za nastanek OF in jih videl v izrazito napredni aktivnosti komunističnega in krščansko-socialističnega toka, kar je ob vplivu Sovjetske zveze oz. oktobrske revolucije privedlo do OF.

Prunk je afirmativno govoril o energijah tedanjega časa: veri v pravičnejši socialni red, veliki dozi narodne samozavesti in ponosa, vpliva fašistične nevarnosti, nujnosti demokracije, kar vse je omogočilo ploden stik precej različnih svetovnih nazorov v OF (objavljeno v reviji Sodobnost, št. 12, 1986).

Izvajanje Tržaćana Pavla Fonde je s psihiatričnega vidika analiziralo možne kolektivne občutke. Novinarsko poročilo o tem zgoščeno poroča takole: Tako je ugotavljal, da je majhen narod, kakršen je tudi slovenski, zelo naklonjen paranoidni poziciji, od tod njegova težnja po samopoveličevanju in po tem, da se reprezentira kot izjemni nosilec vsega dobrega, kot nedolžno jagnje, na katerega prežijo volkovi; v taki predstavi tudi ni prostora za t. i. narodne izdajalce kot žive priče, da v narodu vendarle ni utelešena samo dobrota. Narod, kolikor je v paranoidni poziciji, ni zmožen prevzeti nase bremena in priznanja krivde: v tej optiki so za vso zlo krivi "drugi". Nasprotna je "depresivna pozicija", v kateri se je narodna samozavest zmožna prepoznati kot razcepljena, protislovna in dovzetna za krivdo. In po mnenju Pavleta Fonde je z njo dana tudi možnost za prehod v pluralizem.

Anton Trstenjak je bil pravzaprav najbolj od vseh prepričan, da je narodni značaj relevantna kategorija, in je tudi analiziral nekatere značajske lastnosti, ki jih pripisujejo Slovencem. Hkrati je poudaril spremenljivost tega pojma zavoljo demografskih, socialnih, migracijskih in drugih dejavnikov (objavljeno v Naših razgledih, 26. 12. 1986).

Božo Jezernik je v svojem referatu skušal razviti nekaj arhetipov, skozi katere Slovenci ohranjamo nekatere tipične lastnosti.

Lev Milčinski je na podlagi podatkov o samomorih in primerjav z drugimi narodi ugotavljal visoko stopnjo depresivne zavrtosti, ki bi bila lahko komponenta našega značaja, ki se sprosti v agresivno samouničenje. Milčinski ni dal odgovora, zakaj se število samomorov povečuje, vendar je očitno, da faktorji ogroženosti, odtujenosti in druge obsesije ostajajo v našem prostoru in zahtevajo tudi hitrejše reagiranje.

Nace Šumi je z diapozitivi razvil tezo, da smo Slovenci razvili posebno pojmovanje prostora, ki je vidno v likovni in arhitekturni umetnosti.

Janez Stanovnik je skozi oris naših poslovnih in gospodarskih sposobnosti in ob opozorilu na zahtevnost moderne postindustrijske družbe opozoril na to, da imamo dovolj sposobnosti orga-

nizacije, podjetništva, improvizacije in znanja, manjka pa nam motivacija.

Anton Bebler se je spraševal zlasti o nekaterih zgodovinskih pogojih nastanka programa OF, ter ugotavljal protislovja med posameznimi točkami. Ta protislovja so kasneje privedla do slabo rešenih konfliktov med posameznimi smermi, do elementov državljanske vojne, še kasneje pa do stalinističnih deformacij, saj je pluralistični značaj našega preporoda v marsičem zbledel. Na ta način je bila ogrožena tudi tesna vez z našim zamestvom. Bebler je opozoril tudi na problematičnost popolnega uniformiranja naše družbe, s čimer se je začela stagnacija oz. nazadovanje mnogih področij družbenega življenja pri Slovencih; omenil je problem ukinitve slovenske vojske. (objavljeno v Naših razgledih, 26. 12. 1986).

Dimitrij Rupel je v svojem referatu obdelal vrsto "konverzij", (prilagajanj), ki so se z njimi srečali Slovenci skozi svojo zgodovino. To so zlasti prehod iz poganstva v krščanstvo, slovenska reformacija kot posebne vrste slovenska verska avtonomija, romantično leto 1848 kot prehod v institucionalno kulturno stanje s kulturo kot najvišjim narodnim delovanjem in nato druga svetovna vojna kot konverzija v ateizacijo in komunizem. Njegova teza: Slovenci smo v vsakem prevratu - pa naj je bil uperjen tudi proti njim samim - nekaj pridobili in rezultat tega je tudi naš današnji položaj. Po Ruplu nas zlasti zadnja konverzija, ki je najpomembnejša, a jo v marsičem katastrofalno ogrožajo leninistična partija, unitarizem in nacionalizem, končno sili v radikalnejša razmišljanja, kaj bomo - v smislu večje samostojnosti in samozavestnosti - storili sami s seboj, s čimer se, na bistveno višji osnovi sicer, vračamo na izhodišče iz 8. stoletja. Rupel kot nujne takojšnje spremembe poudarja demokratično SZDL in demokratično slovensko državo. (objavljeno v reviji Sodobnost št. 12, 1986).

Veljko Rus je v svojem prispevku opozoril, da smo Slovenci pravzaprav dobro prilagojeni zahtevam modernega časa, da smo dovolj fleksibilni, kult dela pa je pri nas razvit celo bolj kot pri najrazvitejših družbah. Vendar pa nam zavoljo šepave organiziranosti (ki ne sankcionira posebnosti, podrobnosti, detajlov, drugačnih pristopov), monolitnosti in institucionalne togosti teh dispozicij ne uspeva uveljavljati in da sedanji položaj z nadaljujočimi trendi te vrste ne omogoča optimizma. (objavljeno v reviji Sodobnost

št. 12, 1986).

Pavle Klinar je sintetiziral dolgoletne raziskave o mednacionalnih odnosih Slovencev z drugimi (imigranti) in razvij integracijske in dezintegracijske vidike. Opozoril je, da se kulturni pluralizem pri nas odvija na dokaj nizki ravni in da se zavoljo tega možnost nacionalističnih trenj pravzaprav ne zmanjšuje. Narodna splošno še vedno pojmujemo zlasti kot kulturno, etnično skupnost ne pa kot ekonomski in politični prostor.

Matej Rode je govoril o vprašanju stereotipov v naši družbi, a je nekoliko ponesrečeno izbral kot ilustracijo tezo, da Slovenci ne maramo Rusov.

Tine Hribar je v svojem, v dobršni meri na biblijskem razmerju med Petrom in Pavlom temelječem referatu obdeloval filozofske razsežnosti 4. točke programa OF, kot jih je formuliral Kocbek in jih označil kot element klerikalnega krščanstva na osnovi volje do moči. Kidričeva pragmatična razlaga, da je točka že izpolnjena z borbo proti okupatorju, se mu zdi nasproti tega naravnost blagodejna. Hribar odklanja kakršnekoli revolucionarne družbene prevrate in za nosilce povojnega, dostikrat problematičnega razvoja slovenske družbe krivi zlasti monolitno partijsko državo, poenostavljeno enačenje partije z narodom, likvidacijo vsega drugačnega. Izhod ponuja v uveljavitvi elementov civilne družbe, v idejnem pluralizmu, spoštovanju in nadaljevanju naših poglavitnih civilizacijskih tradicij.

Marija Vilfan je govorila o grožnji, ki jo za slovenski narod in svet pomeni vse večja militarizacija in razkosanost sveta.

Marjan Pungartnik je zavrnil relevantnost pojma narodni značaj sploh in svojo optiko usmeril na produkcijski način kot odločilno osnovo za definiranje družbene klime. V tem smislu je narod intimna vrednota, ne politični ali ekonomski pojem, vendar tudi bolj zasebna kot javna vrednota. Avguštin Malle, naš koroški rojak je opozoril, da o narodnem značaju pri njih razpravljajo zlasti konservativne sile in nato orisal položaj koroških Slovencev. Ti se bore še za svoje preživetje, doživljajo izrazito kontradiktorne položaja in statuse, razpeti med nemško večino in slovensko matico, zato bi jim morala slovenska znanost posvetiti več pozornosti.

Do številnih elementov povojnega razvoja je bil radikalno kritičen Jaša Zlobec, ki je večino kritičnih opazk naslovil na partijo, ki da je s sovjetizacijo našega življenja uvedla apologijo povprečnosti, zatrla talente in ustvarjalne vrednosti, uvedla kruhoborstvo kot prevladujoč tip

političnega funkcionarstva. Tudi sedanja svobodnost še nima korelacije v spremembah oz. zamenjavi nosilcev odločanja, hkrati pa je vsak dan ogrožena, odvisna od partijskega centra moči. Referat je odpiral zanimiva vprašanja, vendar morda nekoliko nekritično sprejel tezo o sovjetizaciji in boljševezaciji naše družbe kot edinem izvoru pomanjkljivosti v našem razvoju (objavljeno v reviji Sodobnost, št. 12, 1986).

Franček Bohanec je orisal moralne vrednosti, ki so pogojevale nastanek programa OF ter njihovo spreminjanje skozi NOB in povojni razvoj. Tod opaža postopno usihanje, slabitev moralnih kodeksov.

V nadaljevanju je skozi oris literarnih likov v slovenski književnosti utemeljeval nevzdržnost teze o hlapčenskem značaju Slovencev (objavljeno v Delu, Knjižni listi, 20. 11. 1986).

Janko Malle z avstrijske Koroške je govoril o potrebi, da koroški Slovenci s hitrejšim opuščanjem preživelih oblik političnih in svetovnonazorskih bojev preidejo v fazo, ko bodo kot krepak partner nemške večine lahko ostreje in avtoritativneje zahtevali svoječloveške in kulturne pravice (objavljeno v reviji Sodobnost, št. 12, 1986).

Vladimir Kavčič je opozoril na nelegitimnost nekaterih narodovih dušebrižnikov, ki so zlasti v drugi svetovni vojni v celoti zanikali geslo, da kdor dela za narod, dela za njegov jutri. Nato se je kritično spraševal o tem, ali smo res storili dovolj za svoj lastni razvoj; obravnaval velike razlike razviti: manj razviti v SFRJ, podtikanja in manipulacije o slovenskem egoizmu, naši lastni pripravljenosti za investiranje v naš zgodovinski spomin in zavest o nas samih samih. Za svojo prihodnost ne vlagamo in ne skrbimo dovolj, je Kavčičev zaključek (objavljeno v Dnevniku, Sobotna priloga, 8. 11. 1986).

Breda Pogorelec je kritično opozorila na dejstvo, da nismo uspeli uveljaviti svojega jezika kot enega državnih jezikov, hkrati pa tudi sami slabo skrbimo za jezikovno vzgojo.

Ivan Jan je opozarjal na razmere, v katerih se je oblikoval program OF in govoril o Društvu piscev o zgodovini NOB.

Darko Bratina, tržaški rojak je opozoril, da Slovenci svojo kulturo v Italiji premalo predstavljamo in zato naša podoba o tem ni dovolj znana.

Jože Osterman je govoril o 4. točki OF kot konstruktivno utopični točki, ki je skupaj z ostalimi omogočila zmago v NOB, vendar bo potrebno za prihodnost bistveno bolj strniti svoje sile, pokriti nekatere kadrovske primanjkljaje in

posodobiti zlasti politično delo.

Viktor Žakelj je opozoril na imperativ tehnološke revolucije, ki zahteva nove človeške kvalitete, okretnost, poslovnost, dosledno dohodkovno motivizacijo; v SFRJ ne moremo vedno znova obujati sporov z zastarelimi razvojnimi pogledi, ki temelje na prelivanju kapitala, ampak moramo v pospešen razvoj znanosti in informmatike. Pogoji za to so, a vlak napredka vse težje dohajamo.

Ivan Križnar je na osebni način govoril o svoji mladostni partizanski izkušnji in demokratičnem, človeškem vzdušju, ki je vladalo med NOB, pa je bilo kasneje v marsičem skaljeno. Oblikovale so se hierarhije raznih vrst, pluralizma je bilo čedaje manj in čeprav se stvari popravljajo, SZDL še zmerom ni pravi dedič OF.

Miloš Mikeln je razpravljal o ekskluzivizmu, ki je - dolgo konzervativni, zadnja desetletja pa revolucionarni - obvladoval slovensko družbo. Zdaj pa smo dosegli stopnjo razvoja, ki prvič v naši zgodovini omogoča ustvarjanje resnično demokratične družbe. To pomeni tudi tveganje, zastavljanje novih in novih vprašanj, vendar tudi konec številnih hipotek, ki zamegljujejo naš pogled nazaj in zato tudi naprej.

Ciril Zlobec ima 4. točko za pozitivno utopijo, ki je uspela aktivirati ljudi. Zlobec je opozoril na problematičnost točke, s katere se razpravlja o tej temi, ki je obremenjena z vsemi značilnostmi sedanjega položaja Slovenije in Jugoslavije. Opozoril je na izreden pomen, ki sta ga zgodovinsko in v smislu preobrazbe slovenskega značaja imela boj in priključitev Primorske Jugoslaviji, in na takorekoč osrednjo vrednost nacionalnega vprašanja, ki je implicirano povsod, in odtod izvedel predlog, da naj bi v prihodnje enega od plenumov posvetili demokratičnemu soočanju mnenj ljudi (strokovnjakov) iz vse Jugoslavije. Ni namreč mogoče govoriti in delati na tri načine, s tremi predstavami o sebi z eno, ki jo čuvamo zase, z drugo za zvezno raven in tretjo za tujino. Ta trojnost je vidna tudi pri politiki.

Mitja Ribičič je skozi osebne spomine opozoril na objektivne razmere, ki so botrovale nekaterim odločitvam takoj po vojni; poudaril je, kako krvava in mučna je bila NOB oz. ljudska revolucija in kako različno so se v njej kalili ljudje. Afirmativno je pohvalil razvoj plenuma v smeri razglabljanja o najboljčutljivejših vprašanjih našega razvoja, etike in kulture, poudaril dejstvo, da gre v veliki meri za slovensko posebnost in da to zato kaže dograjevati, vendar tudi na odgovornost za posamezne izjave, ki lahko kaj kmalu

prizadanejo svobodo drugih. Tudi SZDL in ZKS zato prevzemata večjo odgovornost. Ob ugibanju, kako bo plenum sprejet v federaciji, je Ribičič podprl tezo o nujnosti večjega števila referentov iz drugih republik ter predlagal, da bi bila naslednja tema plenuma 3. točka programa OF, ki govori o naravni in usodni skupnosti narodov Jugoslavije. To bi lahko bistveno prispevalo k boljšemu medsebojnemu razumevanju.

V razpravi je sodelovala še Mira Ružič (apelirala je še za večjo demokratičnost in odpiranje vsem ljudem), Tone Svetina (nekaj misli o borbenem značaju Slovencev). Ostro je z nekaterimi toni plenuma polemiziral Dušan Biber, trdeč, da gre za poskus degradacije vseh vrednot, prekvalificiranje NOB v državljansko vojno in manipulacijo z nosilci revolucije, ki jih njihovi sinovi zdaj poučujejo, kje vse so grešili.

Ob koncu plenuma so Josipa Vidmarja razglasili za častnega predsednika, dogovorili pa so se za minimalno "institucionalizacijo" plenuma s posebnimi pravili in delovno skupino, ki bo pripravila poročilo.

Ob koncu svojega zasedanja je Plenum sprejel tudi pismo Ignacu Golobu predstavniku SFRJ na evropski konferenci o varnosti in sodelovanju v Evropi, ki teče na Dunaju, v katerem poziva, da se zavzame za pravice naših manjšin v zamejstvu.

Nedvomno je - zavoljo izredne pestrosti vsebinskih, svetovnonazorskih in idejnih pristopov k obravnavani problematiki - izredno težko zajeti poglobitve značilnosti plenuma ter opredeliti neko skupno izhodišče ali sporočilo, ki ga je to zasedanje dalo javnosti. Prav gotovo je potrebno kot enega bistvenih elementov podčrtati izredno kritičnost, včasih morda tudi nekoliko enostransko, poenostavljeno, večine referatov, vendar velja tukaj dodati, da ni šlo v nobenem primeru za absolutno negacijo programa OF oz. njene 4. Točke niti ne za izničevanje medvojnega in poveljnega razvoja, ki zlasti z uresničevanjem slovenske državnosti in suverenosti na novem nivoju vzpostavlja povsem drugačen nivo našega družbenega in narodnega življenja. Seveda pa namen plenumovega sklica ni bil vnovična afirmacija oz. apologetstvo tega dejstva, ki ga Slovenci sami nesporno jemljemo za ponosno osnovo svojega vsakršnega delovanja, marveč zlasti razkrivanje pomanjkljivosti, nezadostnosti in napak v našem razvoju, ki so kljub tej državotvorni osnovi in zatorej tudi temu ustreznim narodovi suverenosti in zgodovinskosti privedle do sedanjega, v mnogočem kriznega položaja; le na

ta način je namreč mogoče kaj reči tudi o naši prihodnosti. Skozi tako obravnavo so bili kritičnemu pogledu seveda izpostavljene vse kategorije našega političnega, ekonomskega in narodnega življenja, posamezne, za naš nadaljni razvoj bistvene zgodovinske odločitve, naša odgovornost do širše domovine Jugoslavije in obratno. Različni pogledi na te magistralne teme našega razvoja so se - razumljivo, v obravnavi dopolnjevale, prepletale, ali pa so skozi ostro polarizirana nasprotja nekatera vprašanja razpirala in tudi puščala odprta: za prihodnje razčiščevanje in raziskovanje.

Kot eno najznačilnejših skupnih ugotovitev bi mogli opredeliti ugotovitev, da Slovenci svojih lastnosti, posebnosti, ki smo jih oblikovali skozi stoletja svojega obstoja na tej zemlji, nismo vselej znali najbolje uveljavljati in da je bila taka nedoslednost vselej škodljiva. Ugotoviti je mogoče, da je bilo v poveljnem razvoju vse preveč monolitnosti, enosmernosti, kar je dostikrat vodilo k poenostavljenim gospodarskim in kulturnim odločitvam ter pretiranemu poenotenju vsega; premalokrat pa je ta socialni in politični razvoj umeval slediti pluralističnemu duhu Osvobodilne fronte in tolerirati tudi drugačna mnenja in ideje. Tak razvoj za nadaljnje razvijanje slovenskih tradicionalnih vrednosti: delovnih navad, naše kulturne in jezikovne občutljivosti, samozavesti, odgovornosti dostikrat ni bil ugoden, ob pomanjkanju javne kritike in elementa javnosti nasploh so oslabele tudi nekatere organizacijske sposobnosti, tako da je mogoče mirno trditi, da Slovenci svojih ustvarjalnih in delovnih potencialov še zdaleč ne razvijamo in izkoriščamo v ustrezni meri. Na tej osnovi je mogoče kritično opozoriti tudi na kadrovske politike, ki je bila v dobršni meri prikrojena merilom poslušnosti, izpolnjevanja, ne pa samoiniciativnosti in kreativnosti. Vse to je rodilo velike razlike med teorijo in prakso, deklariranim in dejanskim, odprlo nekatere strukturne in kadrovske pomanjkljivosti, ki jih v današnjem trenutku Slovenci nismo zmožni kompenzirati.

Poudariti namreč velja to, kar vsebuje 4. točka programa OF: s Socialistično republiko Slovenijo kot državo slovenskega naroda imamo Slovenci pred sabo bistveno zahtevnejše naloge kot prej; te je mogoče opravljati le v okviru kategorije aktivnega slovenstva. Plenum se strinja in priznava ta pojem kot način življenja, s katerim lahko slovenski narod najustreznejše zagotavlja obstoj naše republike, v zvezi z drugimi narodi in

narodnostmi Jugoslavije na osnovi bratstva in enakopravnosti pa obstoj SFR Jugoslavije na najoptimalnejši in najboljši način. Gospodarska in kulturna ter politična trdnost in moč vsake federalne enote je pogoj in osnova trdnosti in moči federacije: zatorej velja pospeševati vse posamezne posebnosti in lastnosti, ki lahko k temu pripomorejo in prispevajo. Prav to naj bo merilo za politični in gospodarski sistem naše dežele, ki ji le demokratična odprtost, pluralizem in konstruktivno sožitje na različnem morejo prinesiti zdravo prihodnost. V tem smislu je plenum vsaj deloma omenil vprašanja, ki stoje pred našo družbeno skupnostjo, kot so elementi civilne družbe, vprašanje spreminjanja političnega sistema, nadaljnega razvoja Jugoslovanske ljudske armade, mednarodne politike in enotnega slovenskega kulturnega prostora kot zadeve, ki jim je teba dati ustrezno pozornost in jih reševati tudi v skladu z mnenji prizadetih ter z veliko človeško občutljivostjo in strpnostjo.

Plenum poudarja, da smo lahko Slovenci ponosni na svojo zgodovino in da v tej zvezi ni mogoče pritrjevati precej številnim tezam o hlapčevstvu, ponižnosti in zatorej drugorazrednosti našega naroda, ki so do neke mere tudi vir hotenja po spremembi narodnega značaja, kot ga opredeljuje 4. točka programa OF. Prav to seveda zavezuje tudi v prihodnje: skrb za našo bodočnost, kvalitetnejše, odprto in kulturno življenje je naloga in stvar nas samih. Z uveljavljanjem elementov aktivnega slovenstva, polno odgovornostjo in poštenostjo, spoštovanjem zgodovinskih tradicij, med katerimi so še posebej pomembne tradicije OF, kar vse bo moralo v večji meri kot dosedaj široko mobilizirati slovenske ljudi, bomo mogli slediti razvoju, ki smo mu priča v razvitih deželah Evrope in sveta, temu pa bi morali dodajati svoje posebnosti in bogastva, ki bi bila zanimiva tudi za druge. Samoupravni socializem, porojen na tradicijah OF, je zagotovo okvir, v katerem bi tak ponovni vzpon lahko dosegli.

Plenum zato - v skladu s tradicijami, katerih zvesti dedič skuša biti poziva vse, ki lahko prispevajo svoj delež k takemu razvoju, posameznike, organizacije, društva, delovne organizacije, Slovence, ki ne živijo v SR Sloveniji, da se po svojih močeh in zmožnostih vključujejo v te zahtevne naloge.

Plenum kulturnih delavcev OF bo v naslednjih svojih sklicih v okvirih takih nalog obravnaval vprašanja naših zvez s slovenskimi razumniki, ki živijo zunaj meja naše dežele in vprašanje naše

usodne povezanosti v vprašanih kvalitetnega razvoja z drugimi narodi in narodnostmi SFRJ.

Štev.: 05.7-P

Datum: 15. 12. 1986

Vodja delovne skupine: Jože Osterman

SPOROČILO

14. SKLICA PLENUMA KULTURNIH DELAVCEV OF SLOVENSKEGA NARODA⁵⁶

Plenum kulturnih delavcev OF slovenskega naroda je 5. in 6. novembra 1986 na Bledu obravnaval temo: Preobrazba in razvoj slovenskega narodnega značaja v luči 4. točke temeljnega programa OF. Z referati in v razpravi je sodelovalo 36 udeležencev.

1. Širina in pestrost vsebinskih, svetovnonazorskih, idejnih pristopov k problematiki je bila izredno velika, kar velja šteti kot odliko zasedanja. Skozi tako obravnavo so bile kritičnemu pogledu izpostavljene vse kategorije našega političnega, ekonomskega in narodnega življenja, posamezne, za naš nadaljnji razvoj bistvene zgodovinske odločitve, naša odgovornost do širše domovine Jugoslavije in obratno. Različni pogledi na te magistralne teme našega razvoja so se v obravnavi dopolnjevali, prepletali, ali pa so se skozi ostro polarizirana nasprotja nekatera vprašanja razpirala in tudi puščala odprta za prihodnje razčiščevanje in raziskovanje. Razumljivo pa je, da je prav zavoljo teh razmeroma velikih razlik težko opredeliti vse točke, v katerih so razpravljalci vendarle dosegli določeno soglasje.

2. Večina razpravljalcev je ugotovila, da je kategorija narodnega značaja neopredeljena in neopredeljiva, in da ne ponuja osnove za trdnejšo analizo našega narodnega razvoja. Plenum poudarja, da smo lahko Slovenci ponosni na svojo zgodovino in da v tej zvezi ni mogoče pritrjevati precej številnim tezam o hlapčevstvu, ponižnosti in zatorej drugorazrednosti našega naroda, ki so do neke mere tudi vir hotenja po spremembi narodnega značaja, kot ga opredeljuje 4. točka programa OF.

3. Kot eno najznačilnejših skupnih ugotovitev bi mogli opredeliti ugotovitev, da Slovenci svojih

⁵⁶ Objavljeno v: Štirinajsti sklic Plenuma kulturnih delavcev osvobodilne fronte, Bled 1986. Razvoj slovenskega narodnega značaja v luči 4. točke programa Osvobodilne fronte, Delavska enotnost, Ljubljana, str. 177-179.

lastnosti, posebnosti, ki smo jih oblikovali skozi stoletja svojega obstoja na tej zemlji, nismo vselej znali najbolje uveljavljati. Ugotoviti je mogoče, da je bilo v povojnem razvoju vse preveč monolitnosti, enosmernosti, kar je dostikrat vodilo k poenostavljenim gospodarskim in kulturnim odločitvam ter pretiranemu poenotenju vsega; premalokrat pa je ta socialni in politični razvoj umeval slediti pluralističnemu duhu Osvobodilne fronte in tolerirati tudi drugačna mišljenja in ideje.

Tak razvoj za nadaljnje razvijanje slovenskih tradicionalnih vrednosti: delovnih navad, naše kulture in jezikovne občutljivosti, samozavesti, odgovornosti dostikrat ni bil ugoden; ob pomanjkanju javne kritike in elementa javnosti nasploh so oslabele tudi nekatere organizacijske sposobnosti, tako da je mogoče trditi, da Slovenci svojih ustvarjalnih in delovnih potencialov še zdaleč ne razvijamo in izkoriščamo v ustrezni meri. Na tej osnovi je mogoče kritično opozoriti tudi na kadrovske politiko, ki je bila v dobršni meri prirojena merilom poslušnosti, izpolnjevanja, ne pa samoiniciativnosti in kreativnosti. Vse to je rodilo velike razlike med teorijo in prakso, deklariranim in dejanskim, odprlo nekatere strukturne in kadrovske pomanjkljivosti, ki jih v današnjem trenutku Slovenci nismo zmožni kompenzirati.

4. S socialistično republiko Slovenijo kot državo slovenskega naroda imamo Slovenci pred sabo bistveno zahtevnejše naloge kot prej; te je mogoče opravljati le v okviru kategorije aktivnega slovenstva. Plenum se strinja in priznava ta pojem kot način življenja, s katerim lahko slovenski narod najustrezneje zagotavlja obstoj naše republike, v zvezi z drugimi narodi in narodnostmi Jugoslavije na osnovi bratstva in enakopravnosti pa obstoj SFR Jugoslavije na najoptimalnejši in najboljši način. Gospodarska in kulturna ter politična trdnost in moč vsake federalne enote je pogoj in osnova trdnosti in moči federacije: zatorej velja ob skupnih interesih pospeševati vse posamezne posebnosti in lastnosti, ki lahko k temu pripomorejo in prispevajo. Prav to naj bo merilo za politični in gospodarski sistem naše dežele, ki ji le demokratična odprtost, pluralizem in konstruktivno sožitje morejo prinesiti zdravo prihodnost. V tem smislu je plenum vsaj deloma omenil vprašanja, ki stoje pred našo družbeno skupnostjo:

- Sloveniji je potreben hitrejši tehnološki razvoj, ki bo preobrazil sedanjo industrijsko strukturo in se utemeljeval na večji vlogi znanja (in s tem izobraževanja), spoštoval naravne danosti,

ohranjal čisto okolje, zrak in vodo, ohranjal naše gozdove. Potrebno je humanizirati delovne pogoje in ustvarjati ugodnejše socialne pogoje za reprodukcijo prebivalstva.

- Za razvoj in utrjevanje etnične identitete je potreben obstoj in usklajeno delovanje kulturnih ustanov in dejavnosti, ki bodo pokrivalo vso slovensko etnično grupacijo.

Plenum izraža podporo hitrejšemu razvoju knjižnično-informacijskega sistema in vsem prizadevanjem za formiranje dolgoročnega razvojnega programa kulturnih dejavnosti.

- V uresničevanju načel skupnega slovenskega kulturnega prostora je treba Slovincem v zamejstvu in izseljencem omogočiti nastanek in razvoj lastnih kulturnih ustanov (od otroških vrtcev do "univerze"), lastnih informacijskih in vzgojnih medijev (ljudske univerze, radia, TV, šole za življenje), kar je seveda vse odvisno tudi od hkratnega gospodarskega razvoja teh skupnosti. Osvojiti in praktično je treba uveljavljati geslo, da je duhovna svoboda naše etnične skupnosti odvisna in pogojena od njene gospodarske neodvisnosti. Pomoč matičnega naroda v zamejstvu in med izseljenci je treba izvajati javno.

Prav to seveda zavezuje tudi v prihodnje: skrb za našo bodočnost, kvalitetnejše, odprto in kulturno življenje je naloga in stvar nas samih. Z uveljavljanjem elementov aktivnega slovenstva, polno odgovornostjo in poštenostjo, spoštovanjem zgodovinskih tradicij, med katerimi so še posebej pomembne tradicije OF, kar vse bo moralo v večji meri kot do sedaj široko mobilizirati slovenske ljudi, bomo mogli slediti razvoju, ki smo mu priča v razvitih deželah Evrope in sveta, temu pa bi morali dodajati svoje posebnosti in bogastva, ki bi bila zanimiva tudi za druge. Samoupravni socializem, porojen na tradicijah OF, je okvir, v katerem bi tak ponovni vzpon lahko dosegli. Plenum zato - v skladu s tradicijami, katerih zvesti dedič skuša biti - poziva vse, ki lahko prispevajo svoj delež k takemu razvoju, posameznike, organizacije, društva, delovne organizacije, Slovence, ki ne živijo v SR Sloveniji, da se po svojih močeh in zmožnostih vključujejo v te zahtevne naloge.

5. Plenum kulturnih delavcev OF bo v naslednjih svojih sklicih v okvirih takih nalog obravnaval vprašanja naših zvez s slovenskimi razumniki, ki živijo zunaj meja naše dežele, in vprašanje naše usodne povezanosti v vprašanih kvalitetnega razvoja z drugimi narodi in narodnostmi SFRJ. Nujnost, da gremo v korak s tehnološkim in

znanstvenim razvojem, ki ga lahko spremljamo v večini evropskih dežel, nam nalaga težavno nalogo, da natančno in dosledno izrabljamo vse ustvarjalne talente slovenskega naroda in skozi spodbujeno ustvarjalnost naše družbe poskušamo dohieteti, kar smo zamudili. Potrebno je dramatično ugotoviti, da časa ni veliko in da zato stojimo pred hudimi preizkušnjami.

Dokument št. 10:⁵⁷

ZAPISNIK 23. SEJE PREDSEDSTVA CK ZK SLOVENIJE, KI JE BILA 26. 2. 1987

Na sejo so bili vabljeni: člani predsedstva in izvršni sekretarji P CK ZKS, Štefan Korošec, Franc Šetinc, France Popit, Miran Potrč, Dušan Šinigoj, Miha Ravnik, Bogo Gorjan, Tone Anderlič, Geza Bačič, Silva Jereb, Adolf Bibič, Peter Bekeš, Lev Kreft, Marija Brate Vodnik, Peter Ogrizek, Janez Rudolf, Bojana Hudales-Kori, Branka Preželj, Andrej Dolinšek, Vlado Janžič, gen. dir. RTV Ljubljana, glavni uredniki in akreditirani novinarji; Boris Muževič

Za sejo so se opravičili: Lenart Šetinc, Dušan Šinigoj, Iztok Winkler, Milan Bratec, Miran Potrč

Sejo je vodil predsednik predsedstva CK ZKS Milan Kučan.

DNEVNI RED:

1. Potrditev zapisnikov 20., 21. in 22. seje predsedstva CK ZKS.
2. Razpravljanje o vsebini nekaterih prispevkov za "slovenski nacionalni program" ki je bil objavljen v Novi reviji.
3. Kadrovske zadeve.
4. Razno.

Ad 1)

Zapisniki 20., 21. in 22. seje predsedstva CK ZKS so bili sprejeti brez pripomb in dopolnitev.

Ad 2)

Predsedstvo je razpravljalo o vsebini 57. številke Nove revije, ki vsebuje prispevke za "slovenski nacionalni program. Po širši razpravi je sprejelo

⁵⁷ ARS, dislocirana enota I (arhiv CK ZKS, fond seje CK ZKS). Stališča predsedstva CK ZKS so bila objavljena v sredstvih javnega obveščanja, v Delu 27. februarja 1987.

naslednja stališča:

V najnovejši številki Nove revije je skupina njenih sodelavcev pripravila "prispevke za slovenski nacionalni program". Ti ne prinašajo bistveno novih, iz njihovega pisanja doslej še nepoznanih in nanje neodgovorjenih elementov, razen nekaterih političnih opredelitev, v katerih pa je ne glede na razlike med posameznimi avtorji izključna krivda za vse krizne pojave v slovenski družbi pripisana zvezi komunistov, njenemu programu in rezultatih revolucije, njeni vlogi v NOB in pri konstituiranju slovenske državnosti v SFRJ in v sedanjem političnem sistemu. Ob tem so zapisane teze o nelegitimnosti nastajanja avnojske Jugoslavije, NOB in iz nje izhajajoče družbene ureditve, izraženo je žaljivo zanikanje nacionalne samostojnosti Makedoncev in Črnogorcev, republiške državnosti Bosne in Hercegovine in avtonomnosti Vojvodine, nesprejemljiv je odnos do JLA kot skupne oborožene sile narodov in narodnosti Jugoslavije; kot programska "rešitev" pa so predlagane politična likvidacija zveze komunistov, uvedba večstrankarstva in slovenski izstop iz skupnosti narodov in narodnosti Jugoslavije.

Slovensko nacionalno vprašanje in odgovornost za njegovo reševanje je eno temeljnih programsko-političnih izhodišč Zveze komunistov Slovenije; vgrajenega ima že v čebinsko ustanovno listino. V organiziranje NOB pa je šla takoj po začetku vojne - ko je Stalin še paktiral z osjotorej z globoko nacionalno obrambnega stališča in je zato dobila podporo najširših ljudskih množic, katerih obstoj je bil takrat ogrožen. Zato seveda ne more molče mimo tako očitne zgodovinske in politične neresnice in diskvalifikacije; to je tudi razlog, da se predsedstvo CK ZKS na "prispevke" odziva s političnim jezikom in s političnim stališčem - ne glede na navidezno visoko strokovno argumentacijo nekaterih avtorjev teh "prispevkov". Toliko bolj, ker avtorjev prispevkov za slovenski nacionalni program ne zanimata usoda in vloga delavskega razreda in delovnih ljudi, ki so po veljavni ustavni ureditvi nosilci suverenosti svojega naroda, saj jim v njihovi predstavi bodočega slovenstva prepuščajo kot tolikokrat v zgodovini - s častno izjemo NOB in socialističnega razvoja, le vlogo objekta politične manipulacije. Stvari je treba imenovati s pravim imenom tudi zato, da ne bi služile kot izgovor za staro in neplodno dokazovanje in razpihovanje sporov med "politiko" in "inteligenco".

Avtorji v Novi reviji niso v ničemer upoštevali,

da so slovenski komunisti na zadnjem kongresu aktualizirali svoj program in predložili demokratične poti za njegovo dograjevanje in uresničevanje s tesnim sodelovanjem vseh ustvarjalnih nosilcev znanja in napredka. Tak program naj bi zagotavljal slovensko samouresničevanje na civilizacijski in tehnološki ravni začetka tretjega tisočletja in nam zagotavljal kulturno, ekonomsko učinkovito, v svet odprto, socialistično samoupravno domovino. Zveza komunistov Slovenije je večkrat nedvoumno povedala, da lahko kaj takega, znotraj enotne akcije jugoslovanskih komunistov, doseže le, če deluje odprto, v enakopravnem sodelovanju z vsakomer, ki se je voljan odgovorno in javno zavzemati za tako slovensko perspektivo - in to v okvirih socialistične, samoupravne in federativne Jugoslavije, v kateri si sredi današnjega nemirnega sveta vsi narodi in narodnosti Jugoslavije, premagujoč lastna protislovja, zagotavljamo razvoj, svobodo in varnost. To so prava vprašanja, odločilna za usodo slovenstva. Kdor tačas obrača pozornost Slovencev drugam in na ta način seje razdor med njimi in z drugimi narodi in narodnostmi Jugoslavije, deluje proti interesom slovenskega naroda.

"Prispevki" pa v nasprotju s tem prinašajo nekatera izrazito nedemokratična, nesamoupravna in protijugoslovanska stališča, sem in tja zaznamovana še z nacionalno nestrpnostjo in potvarjanjem zgodovine, ki noče videti, da živimo v pohelsinški Evropi, toda še vedno v negotovem svetu in na enako občutljivem robu med obema velikima blokama.

V sporu med starim in novim, ki je ta čas v Jugoslaviji več kot očiten, so politična stališča iz njih tako hote ali nehote na strani zgodovinsko preseženega; so podpora najbolj dogmatičnim, resničnemu napredku in socialistični demokraciji nasprotujočim in nevarnim silam, zoper katere navidezno protestirajo; v njihovi logiki je skrita močna spodbuda, podpora in celo poziv vsem tistim družbenim silam, ki so prepričane, da je edina možna in realna rešitev kriznih težav totalen in totalitaren spopad z vsemi posledicami. Takšno perspektivo pa seveda zveza komunistov z vso odgovornostjo zavrača - tudi v imenu prihodnosti in sreče delovnih ljudi vseh narodov in narodnosti Jugoslavije, tudi slovenskega naroda. Ob tem, ko predsedstvo CK ZKS zavrača politična izhodišča nekaterih "prispevkov" za slovenski nacionalni program, pa se hkrati zavzema za intenziviranje strpne, demokratične in strokovno poglobljene razprave v okviru SZDL in poli-

tičnega sistema socialističnega samoupravljanja o vseh tistih temeljnih vprašanjih, ki so zares pomembna za prihodnost slovenskega naroda; še naprej se zavzema za odprt, smiseln in argumentiran dialog kot pomembno vrednoto razvoja in napredka v sodobnem svetu, pa tudi kot vrednoto naše socialistične samoupravne demokracije. Tega demokratičnega procesa ne razume kot ga razumejo nekateri avtorji prispevkov, namreč kot možnosti izključujočega spopada, ko naj si "ena grupa prizadeva, da potolče drugo". Zato ne poziva k pogromu zoper revijo. Ljudje bodo brez tega znali ločiti, kaj je prav in kaj ni, saj imajo lastno zgodovinsko izkušnjo in v naporih, da si izboljšajo razmere svojega življenja, znajo ločevati zrnje od plev. Bo pa Zveza komunistov Slovenije s svojo aktivnostjo in skupaj z vsemi socialističnimi silami storila vse, da se stališča nekaterih piscev "prispevkov za slovenski nacionalni program" in druga podobna stališča, ki niso skladna s programskimi načeli SZDL, v družbeni praksi ne bodo uveljavila.

Ad 3)

Predsedstvo je dalo soglasje za imenovanje sekretarjev in namestnikov sekretarjev pokrajinskih komitejev ZKS (vojna organiziranost).

Sekretar P CK ZKS Miloš PROSENC
Predsednik P CK ZKS Milan KUČAN

Zapisnik potrjen, 19. 3. 1987.

Dokument št. 11:⁵⁸

TISKOVNA KONFERENCA, 20. februar 1987 (ob obravnavi vsebine 57. številke NOVE REVIJE na 68. seji Predsedstva Republiške konference SZDL Slovenije, 27. februarja 1987)

V svoji 57. številki, ki je pravkar izšla, obravnava NOVA REVIJA Prispevke za slovenski nacionalni program na način, s katerim posamezni pisci na več mestih zanikajo ali postavljajo pod vprašaj legitimnost narodnoosvobodilnega boja in iz njega izhajajoče družbene ureditve, njenih institucij in nosilcev oblasti ter na zgodovinsko

⁵⁸ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

netočen in politično skrajno tendenciozen način prikazujejo položaj in vlogo slovenskega naroda znotraj samoupravne socialistične in federativne Jugoslavije ter njegovo perspektivo. Nesprejemljiva in netočna so tudi posamezna stališča o vlogi in položaju nekaterih drugih narodov Jugoslavije, ki naj bi jim bila oktroirana njihova nacionalna državnost, kar v končni posledici spodbija veljavnost ustavne zasnove Jugoslavije kot federativne države in samoupravne socialistične skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti.

Pobudniki NOVE REVIJE, mesečnika za kulturo in umetnost, so se ob njeni ustanovitvi zavezali, da bodo v osnovnih pogledih spoštovali programsko platformo Socialistične zveze.

V Aktu o ustanovitvi NOVE REVIJE (30. 10. 1981) piše v 2. členu: "NOVA REVIJA - mesečnik za kulturo in umetnost se opira na predlog pobudnikov zanjo, med njimi tudi podpisnikov pisma za Novo revijo, vsebinsko pa izhaja iz temeljnih izhodišč kulturne politike na Slovenskem, iz samoupravne usmeritve naše družbe, z namenom in z odgovornostjo za napredek slovenske kulture, za bogatitev kulturnega življenja v slovenskem prostoru. V tem se ne ločuje od programske usmerjenosti ustanoviteljice."

Tretji člen Akta o ustanovitvi pa se glasi:

"Združevanje in notranje razlikovanje v predlagani reviji bo potekalo na temelju samoupravne socialistične usmeritve. Zainteresirani za revijo menijo, da se njihovo delo že dogaja in da se bo nadaljevalo na tleh socializma, v smeri razvijanja pluralizma samoupravnih interesov in v smislu kritike stalinističnih, meščanskih, malomeščanskih, tehnobirokratskih in drugih preživelih teženj v kulturi in umetnosti. Namesto kulture, ki naj bi bila odraz splošnih družbenih razmer ali vzvod za doseganje večje (ekstenzivnejše in razsipnejše) materialne proizvodnje, naj bi si prizadevali za človeške odnose po meri umetnosti, ustvarjalne svobode in osebne samostojnosti kot bistvenih sestavin sistema socialističnega samoupravljanja.

S priobčitvijo nekaterih člankov, v katerih se v načelu zavrača sistem socialističnega samoupravljanja, vključno z drugimi vprašljivimi skrajno problematičnimi tezami, je uredniški odbor NOVE REVIJE, skupaj z glavnim in odgovornim urednikom, prekršil določila ustanovitvenega akta. Gre za resno zadevo, do katere Socialistična zveza nikakor ne more biti indiferentna. Zato sem kot predsednik Republiške konference SZDL Slovenije predlagal, da Predsedstvo RK SZDL o

tem razpravlja na prihodnji seji, 27. februarja 1987 in zavzame stališča.

Ljubljana, 20. februarja 1987

Dokument št. 12:

DELOVNI OSNUTEK 26. 2. 1987 - 2 (razdeljeno na seji P 26. 2.- 87)

ZAKLJUČNA BESEDA PREDSEDNIKA RK SZDL SLOVENIJE PO RAZPRAVI O 57. ŠTEVILKI NOVE REVIJE NA 68. SEJI P RK SZDL SLOVENIJE 27. 2. 1987

1.

Predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije je po obširni in angažirani razpravi o vsebini 57. številke Nove revije, v kateri je skupina sodelavcev revije pripravila prispevke za "slovenski nacionalni program" ugotovilo, da so prispevki posameznih avtorjev nesprejemljivi, zgodovinsko netočni in tendenciozni.

Posamezni avtorji na več mestih zanikajo legitimnost narodnoosvobodilnega boja in iz njega izhajajoče družbene ureditve ter njenih institucij ter, na zgodovinsko netočen in politično tendenciozen način prikazujejo položaj in vlogo slovenskega naroda znotraj samoupravne socialistične in federativne Jugoslavije ter njegovo perspektivo. Netočna in nesprejemljiva so tudi tista posamezna stališča, ki govore o vlogi in položaju nekaterih drugih narodov Jugoslavije, ki naj jim bi bila vsiljena njihova nacionalna državnost, kar tudi spodbija veljavnost ustavne zasnove Jugoslavije, kot federativne države in samoupravne socialistične skupnosti enakopravnih narodov in narodnosti. Nesprejemljivo je gledanje na vlogo zveze komunistov in njeno avantgardnost v naši socialistični družbi.

Avtorji Nove revije se zavzemajo za spoštovanje človekove osebnosti, vendar pri tem ne najdejo lepe besede za socialistično samoupravljanje; zavzemajo se za demokracijo pa spregledajo demokratski naboj preobrazbe državne partije v zvezo komunistov kot notranjo gibalno silo sistema; zavzemajo se za svobodo, pa v njenem imenu negirajo revolucijo, katere cilj je osvoboditev dela in delavcev; zavzemajo se za svobodo, sa-

mostojnost in neodvisnost slovenskega naroda, pa ne priznavajo pridobitev NOB, s katerimi je slovenski narod stopil v krog suverenih narodov sveta, niti povojnega ustavnega razvoja, ki je uveljavil načelo odgovornosti republike, utemeljene na suverenosti slovenskega naroda in oblasti in samoupravljanju delavskega razreda za lastno usodo in skupni razvoj Jugoslavije; zavzemajo se za "slovenski nacionalni program", ki naj bi zagotavljal srečno bodočnost slovenskega naroda, vendar ponujajo rešitve "v uvedbi večstrankarskega sistema in izstopa iz skupnosti jugoslovanskih narodov", pri čemer jih ne zanimajo posledice za slovenski in druge jugoslovanske narode.

2.

Socialistična zveza, ki je po svoji družbeni in ustavni funkciji najširša organizacije delovnih ljudi in občanov in njihovih organiziranih socialističnih sil si nenehno prizadeva, da bi postala prostor številnih samoupravnih pluralističnih interesov in demokratičnega dialoga, odprta množična in demokratična do vseh tistih vprašanj, ki so bistvena za nadaljnji razvoj naše socialistične samoupravne skupnosti. Zaradi takšnih gledanj nekaterih avtorjev Nove revije, pa še tako odprta in demokratična Socialistična zveza ne more sprejeti nekaterih poudarkov v člankih 57. številke Nove revije. Zato so razumljive reakcije mnogih, ki takšno pisanje obsojajo in zahtevajo, da se v javnosti zagotovijo zgodovinsko točni podatki in da se zoperstavimo pojavom protikomunističnih, protisamoupravnih in protijugoslovanskih tez povezanih z nacionalno nestrpnostjo in zgodovinsko netočnostjo.

Predsedstvo ugotavlja, da gre pri nekaterih prispevkih za razkorak med določili Akta o ureditvi Nove revije in njihovo vsebino. Že ob pobudi za ustanovitev Nove revije so se njeni pobudniki zavezali, da bodo v osnovnih pogledih spoštovali programsko platformo Socialistične zveze, kar so kasneje zapisali tudi v ustanovitveni akt. V njem

piše, da je Nova revija - mesečnik za kulturo in umetnost, ki se opira na predlog pobudnikov zanjo, med njimi tudi podpisnikov pisma za Novo revijo, vsebinsko pa izhaja iz temeljnih izhodišč kulturne politike na Slovenskem, iz samoupravne usmeritve naše družbe, z namenom in odgovornostjo za napredek slovenske kulture, za bogatitev kulturnega življenja v slovenskem prostoru. V tem se ne ločuje od programskih usmerjenosti ustanoviteljice. Združevanje in notranje razlikovanje v predlagani reviji bo potekalo na temelju samoupravne socialistične usmeritve, prizadevali si bodo za človeške odnose po meri umetnosti, ustvarjalne svobode in osebne samostojnosti, kot bistvenih sestavin sistema socialističnega samoupravljanja.

3.

Predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije torej zavrača razmišljanja in politične ocene posameznih prispevkov avtorjev 57. številke Nove revije, ki so prispevki za "slovenski nacionalni program" ob tem pa si bo tudi v bodoče prizadevalo za nadaljevanje demokratične, strpne in strokovno argumentirane razprave v okviru frontne organizacije in njenih oblik dela o vseh tistih temeljnih vprašanjih, ki zadevajo nadaljnji razvoj in perspektivo slovenskega naroda. Socialistična zveza kot naslednica Osvobodilne fronte je organizacija ljudi in mora, skupaj z drugimi organizacijami zagotavljati vse potrebne politične pogoje, da bodo delovni ljudje lahko sami še odgovorneje gospodarili z lastno usodo in rezultati svojega dela, torej tudi s svojo nacionalno suverenostjo v okviru Socialistične zveze.

Ob tem Predsedstvo znova poudarja, da računa na ustvarjalne sposobnosti in moč delovnih ljudi in občanov, delavcev in intelektualcev, ki bodo ob prizadevanjih za boljše gospodarjenje, za večjo ustvarjalnost in prispevek k skupnemu, hitrejšemu razvoju znali dovolj jasno opredeliti tudi svojo nacionalno prihodnost.

IV. ODBOR ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC

Odbor⁵⁹ je bil ustanovljen 3. junija 1988, potem, ko je bil 31. maja aretiran Janez Janša, publicist tednika Mladine in kandidat za predsednika ZSMS, nato pa še Ivan Borštner - zastavnik JLA, David Tasić. Franci Zavrl se je pred aretacijo zatekel v bolnišnico. Aretacije civilnih obtožencev in prva zaslišanja so sicer konec maja in v začetku junija izvedli slovenski varnostni organi, nato pa so obtožene predali preiskovalnim in sodnim organom JLA. Še pred uradno ustanovitvijo odbora, dan po aretaciji Janše, je bila v Mladini objavljena posebna izjava uredništva Mladine, radia Študent, Katedre in Tribune (sestavili so jo Pavle Gantar, Igor Bavčar, Franci Zavrl, Vlado Miheljak in Rastko Močnik). Sledila je še vrsta izjav skupin, organizacij in društev, zvečer istega dne pa se je okrog 100 ljudi zbralo v prostorih ŠKUC-a Na Kersnikov 4. Na sestanku so bile sprejete zahteve po izpustitvi Janeza Janše, po možnosti, da se brani s svobode, po pojasnilu okoliščin dogodka s strani slovenskih oblasti, ki naj bi tudi javno povedale, kakšno je njihovo stališče do dogodka. 2. junija so se protesti stopnjevali, zvečer 3. 6. pa je bil v uredništvu Mladine na Resljevi 16 na pobudo Igorja Bavčarja ustanovljen Odbor za varstvo pravic Janeza Janše, nekaj dni kasneje preimenovan v Odbor za varstvo človekovih pravic. Odbor je vodil kolegij, ki se je postopoma oblikoval do septembra 1988, v njem je bilo na koncu 34 ljudi, ki so predstavljali zelo različne institucije, društva, revije, katoliško cerkev, celo posamezne dele zveze komunistov.⁶⁰ Odbor se je nato širil, ko je bila njegova dejavnost na vrhuncu je imel več kot 100.000 individualnih in nekaj čez 1000 kolektivnih članov, uspel pa je pridobiti tudi podporo številnih jugoslovanskih in tujih organizacij in društev. Konec julija in v začetku avgusta 1988 je JLA uprizorila sodni proces proti četverici pred vojaškim sodiščem v Ljubljani. Formalna obtožba je zadevala izdajo vojaške skrivnosti. Šlo je za zaupen dokument poveljnika 9. armade

generala Svetozarja Višnjića z dne 8. januarja 1988, v katerem je ta zaradi razmer v Sloveniji poostril ukrepe bojne pripravljenosti svojih enot. Del dokumenta je Ivan Borštner prekopiral in kopijo izročil Janezu Janši. Kot možna različica za obtožbo, ki pa je niso uporabili (ker bi bilo potem sojenje pred civilnim sodiščem), je bila predvidena tudi obravnava zaradi izdaje državne skrivnosti - nezakonite pridobitve in posedovanja zaupnega stenograma razprave Milana Kučana, tedanjega predsednika predsedstva CK ZKS na 72. seji CK ZKJ marca 1988. Na seji so razpravljali o razmerah v Sloveniji, oceni stanja in zahtevah po ukrepanju, tudi aretacijah, ki jim je Kučan nasprotoval. Na podlagi magnetograma je Mladina v članku z naslovom Noč dolgih nožev pisala o nevarnosti uvedbe izrednega stanja v Sloveniji, številka, v kateri je članek izšel, pa je bila zaplenjena. Še pred tem (25. marca 1988 na seji Vojnega sveta v Beogradu), je vojaški vrh pripisal protirevolucionarni značaj politični liberalizaciji v Sloveniji. Ta ocena se je poleg drugega nanašala na pisanje proti JLA, v katerem je prednjačila Mladina, ki je z vrsto člankov razkrivala poseben položaj armade v družbi (JLA kot t. i. "sedma republika"), razmere v sami armadi, trgovanje z orožjem (npr. Mamula, go home v februarški številki revije), osebno okoriščanje posameznikov ipd. in se zavzemala za to, da armada pride pod civilni nadzor ter se temeljito reorganizira (zmanjšanje vlaganj v oborožitev, nacionalno homogene enote, civilno služenje vojaškega roka). Po mnenju vodstva JLA je bilo slovensko vodstvo pri preprečevanju take dejavnosti premalo odločno, zato je sklenilo ukrepati samo.

Odbor za varstvo človekovih pravic je postal najmočnejša organizacija civilne družbe v času t. i. "slovenske pomladi." Organiziral je razne oblike protestov, ki so višek dosegle z zborovanjem nekaj deset tisoč ljudi 21. junija 1988 na Trgu osvoboditve v Ljubljani. V času sojenja so množice nepretrgoma protestirale pred vojaškim sodiščem na Roški ulici, organizirani so bili protestni literarni večeri in številne druge manifestacije. Odbor je izdal več kot 110 izjav za javnost, v katerih je predstavil svoja stališča in zahteve v zvezi z aretacijami in procesom.

Po obsodbi so bili obsojenci do pravnomočnosti sodbe izpuščeni na prostost, odbor pa je s svojim

⁵⁹ Več o dejavnosti odbora glej: Ali H. Žerdin, Generali brez kape, Krtina, Ljubljana 1997 in Tatjana Resman: Odbor za varstvo človekovih pravic, diplomatska naloga Oddelek za zgodovino FF Ljubljana 2001.

⁶⁰ K odboru so namreč pristopile tudi nekatere osnovne organizacije, glavno pobudo pa je imela skupina levo usmerjenih intelektualcev, ki se je poimenovala Komunisti za demokracijo, vodil pa jo je Jože Vogrinc (večina pripadnikov je iz protesta iz ZK nato izstopila).

prizadevanjem za varstvo človekovih pravic nadaljeval, čeprav se je znotraj njega začela kazati heterogenost stališč, še zlasti glede vprašanja, ali vztrajati zgolj pri varstvu človekovih pravic ali aktivneje poseči v politično delovanje. Ponovno zborovanje (zaradi napovedanega začetka prestajanja kazni obsojencev), vendar s precej manjšo udeležbo, deloma tudi zaradi slabega vremena, je bilo 21. novembra 1988 v Ljubljani. Obsojenci so v zapor morali oditi, vendar so jim slovenske oblasti potem, ko je stvar prešla v njihovo pristojnost zagotovile ugodnejše prestajanje kazni in predčasno odpustitev.

Vodstvo odbora se nato ob nastajajočem političnem pluralizmu na sestanku 15. 12. 1988 ni uspelo dogovoriti o nadaljevanju dela odbora kot politične stranke ali koalicije. Nekateri vidnejši člani so se pridružili tedaj nastajajoči Slovenski demokratični zvezi ali pa se porazdelili med druge zveze, drugi so še naprej vztrajali pri civilnem delovanju v okviru raznih društev in organizacij.⁶¹ Odbor se je še nekaj časa sestajal v zvezi s prestajanjem kazni obsojenih in pojasnitvijo ozadja procesa, proti koncu leta 1989 pa je prenehal delovati.

Oblasti so zaradi zahtev javnosti po pojasnitvi ozadja procesa in ugotovitvi odgovornosti slovenskih politikov zanj v skupščini ustanovile posebno preiskovalno komisijo, ki jo je vodil podpredsednik skupščine Aleksander Ravnikar. Komisija se je sestala na 34 sejah in napisala dve vmesni poročili, končnega poročila ji ni uspelo sestaviti. Po prvih večstrankarskih parlamentarnih volitvah je bila (septembra 1990) ustanovljena še ena komisija, ki jo je vodil Franc Zagožen, vendar se je ta sestala le enkrat in ni pripravila nobenega poročila. Tretja komisija je bila sestavljena julija 1994, vodil jo je Igor Bavčar, ki dela prav tako ni končala. Četrta komisija je bila imenovana marca 1995, vodil jo je Vitodrag Pukl, ki se je sestala na 22 sejah, delo je, prav tako brez končnega poročila, končala oktobra 1995. Zaslišala pa je večino vodilnih funkcionarjev iz obdobja procesa, vendar ni ugotovila njihove neposredne odgovornosti. Rekonstrukcija dogajanja je bila v glavnem opravljena, ozadje procesa pa v celoti ni bilo nikoli pojasnjeno, čeprav so se kasneje v zvezi z njim pojavljala razna pričevanja in zapisi ljudi, ki so bili vanj vpleteni tudi s strani JLA.

⁶¹ Do spora v vodstvu odbora je prišlo tudi zaradi objave Bavčarjevih zapiskov z vodilnimi slovenskimi politikami v času procesa (Moji pogovori). Zapiske (ki jih je Bavčar izročil vodji policije Pavlu Čeliku, ta pa predal naprej političnemu vodstvu), je želela objaviti Tribuna, ki pa je bila zaradi tega zaplenjena (Bavčar je namreč dosegel prepoved objave).

Dokument št. 13:⁶²

KRONOLOGIJA DOGODKOV

31. maja 1988 ob 6. uri zjutraj so delavci organov za notranje zadeve Ljubljana - mesto opravili v stanovanju in na delovnem mestu Janeza Janše hišno preiskavo. Razlog za hišno preiskavo je bil sum izdaje vojaške skrivnosti. Med preiskavo prostorov MikroAde, katere uslužbenec je Janša, so našli dve fotokopiji, za katere so sumili, da predstavljata del vojaškega povelja zaupne narave. Še isti dan so organi za notranje zadeve zoper Janšo odredili pripor. Poleg spornih fotokopij so Janši odvzeli še večje število drugih dokumentov.

Istega dne so varnostni organi JLA prijeli zastavnika Ivana Borštnerja in ga s kazensko ovadbo za isto kaznivo dejanje kot Janšo izročili preiskovalnemu sodniku ljubljanskega vojaškega sodišča. Obe aretaciji sta potekali sočasno, le da se je za aretacijo Borštnerja izvedelo šele štiri dni kasneje.

Že 1. junija so Janeza Janšo prepeljali v vojaški zapor in je bil tudi zaslišan.⁶³

3. junija je Tanjug sporočil, da je vojaški tožilec zahteval uvedbo preiskave, češ da obstaja utemeljen sum, da sta izdala vojaško skrivnost.

V soboto, 4. junija 1988 so organi za notranje zadeve aretirali Davida Tasića. Prijet je bil doma, v Mostu na Soči, nato pa so ga prepeljali v prostore UNZ Ljubljana - mesto in ga predali vojaški policiji. V vojaškem priporu so mu okrog 23. ure odvzeli ključe uredništva Mladine.

Preiskavo v uredništvu Mladine so izvedli naslednji dan okrog 11. ure. Po pičlih štirih minutah so preiskovalci UNZ v mapah na Tasićevi mizi našli dve fotokopiji. Preiskovalni sodnik Milan Ranić je na temelju tako zbranih podatkov izdal sklep o razširitvi preiskave tudi proti Davidu Tasiću, zavoljo utemeljenega suma, da je storil enako kaznivo dejanje kot Janša in Borštner.⁶⁴

Tanjug je 6. junija prinesel poročilo za javnost, ki ga je posredoval preiskovalni sodnik Milan Ranić. Navaja, da je dokument, ki so ga našli pri Janši identičen z dokumentom, ki so ga našli pri Borštnerju. Preiskava naj bi ugotovila, s kakšnimi nameni so osumljenci prišli do dokumenta.

Takoj po aretaciji je začel delovati Odbor za

varstvo pravic Janeza Janše, kasneje "Odbor za varstvo človekovih pravic", ki je ves čas delovanja poudarjal nekaj ključnih zahtev: izpustitev priprtih, možnost obrambe s prostosti, javnost glavne obravnave in sodelovanje civilnega zagovornika na glavni obravnavi.

8. junija je Tomaž Ertl, republiški sekretar za notranje zadeve, v intervjuju za Delo povedal, da dokument, najden v preiskavi, ni imel oznake vojaška skrivnost.

Istega dne je Odbor za varstvo človekovih pravic sporočil, da so priprte Janšo, Tasića in Borštnerja obiskali svojci.

9. junija je predsednik Predsedstva SRS Janez Stanovnik obiskal predsednika Predsedstva SFRJ Raifa Dizdarevića. Stanovnik je dobil zagotovila, da bo storjeno vse, da bi se postopek v primeru Janša, Tasić, Borštner čim hitreje odvijal in da bo javnost o vsem obveščena, takoj ko bo postopek končan.⁶⁵

Istega dne je časopis prvi pojasnil, kakšna je narava spornega dokumenta: "..... gre za vojaški dokument, ki se direktno nanaša na borbeno pripravljenost nekaterih enot naših oboroženih sil."

10. junija 1988 je v Dnevniku objavljen intervju s starši Tasića. Oče Davida Tasića pove, da David zanika, da bi imel tak dokument, predlagal pa je tudi analizo prstnih odtisov na dokumentu.

13. junija 1988 je sekcija za kazensko pravo pri Odvetniški zbornici sprejela svoje stališče o zadevi Janše, Tasića, Borštnerja in Zavrla. V stališču opozarjajo na napake, ki so bile storjene v postopku.

15. junija se sestane Odbor za ljudsko obrambo zveznega zbora skupščine SFRJ. Viceadmiral Brovet je poudaril, da je kampanja v Sloveniji del napadov na socializem in SFRJ. Gre za utemeljen sum, da je Borštner omogočil Tasiću in Janši dobiti v roke strogo zaupni vojaški dokument, ki zadeva bojno pripravljenost nekaterih enot JLA.⁶⁶

Že v preiskavi sta bila na ljubljanskem vojaškem sodišču zaslišana glavni in odgovorni urednik Mladine Robert Botteri in Franci Zavrl. Zavrl je zahteval uradnega prevajalca, zato se je začetek zaslišanja zavlekel za eno uro. Vsakemu od zaslišanih so namenili približno dve uri časa. Kasneje je Zavrl izjavil, da se je "zaslišanje sprevglo v odkrite grožnje".⁶⁷ Kmalu po zasli-

⁶² Arhiv predsednika Republike Slovenije. Kronologija sicer obstaja v raznih inačicah.

⁶³* Delo, 2. 6. 1988.

⁶⁴* Delo, 6. 6. 1988.

⁶⁵* Republiški komite za informiranje, 10. 6. 1988.

⁶⁶* Delo, 16. 6. 1988.

⁶⁷* Izjava za javnost, 30. 6. 1988.

šanju je bil Zavrl zaradi hudega psihičnega zloma hospitaliziran.

17. junija so bili na vojaškem sodišču zaslišani še Tomi Gračanin (glavni urednik Tribune), Ruža Barić (odgovorna urednica Tribune) ter Dejan Pušenjak (glavni in odgovorni urednik Katedre). Po besedah Janeza Janše so vsi zanikali, da bi bil sporni dokument predmet javnih razprav, tako kot je bilo zapisano v izjavi za javnost.

21. junija je bil v Ljubljani kulturni miting v podporo priprtih.

23. junija je Delo objavilo izjavo Odvetniške zbornice o zadevi Janša in drugih. Opozarjalo je na Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki ga je Jugoslavija ratificirala leta 1971 in, ki izrecno določa, da ima obdolženec pravico do zagovornika po svoji izbiri, torej brez kakršnekoli omejitve. Zakon o vojaških sodiščih pa omogoča tudi izločitev civilnega zagovornika, če obstaja nevarnost, da bi s tem izdali vojaško skrivnost.

29. junija se je iztekel enomesečni pripor za Janšo in Borštnerja. Istega dne je Janez Janša začel z gladovno stavko.

30. junija je bila vložena obtožnica zoper Janšo, Borštnerja, Tasića in Zavrla. Tožilec Živko Mazić je predlagal, da se pripor za Janšo, Borštnerja in Tasića podaljša do konca glavne obravnave, ter da se na glavni obravnavi izključi javnost. Hkrati pa ni zahteval priprtja Francija Zavrla, odgovornega urednika Mladine.⁶⁸ Istega dne je Zavrl izjavil za javnost, da ni "nikoli posedoval nikakršnih dokumentov, še manj pa jih komurkoli posredoval." Tožilec je obtožnico zoper Zavrla vložil na temelju dokazov, pridobljenih v toku preiskave.

Priprti so se na sklep o podaljšanju pripora pritožili.

2. julija je Janez Janša prenehal z gladovno stavko. Istega dne popoldan, pa je predsednik vojaškega sodišča Đuro Vlaisavljević zatrdil, da Janša sploh ni začel gladovne stavke, pač pa je le preskočil nekaj obrokov.

7. julija je Vrhovno vojaško sodišče v Beogradu zavrnilo pritožbo priprtih zoper sklep o podaljšanju pripora.⁶⁹

Istega dne sta Franci Zavrl in Janez Janša vložila ugovor zoper obtožnico.

9. julija je senat vojaškega sodišča v Ljubljani za-

vrnil ugovor Janeza Janše in razpisal datum glavne obravnave. Začela naj bi se 18. julija 1988. Senat je s svojo sejo nedvomno pohitel, hkrati pa niso počakali Zavrlovega ugovora in zatrdili, da je Janšev ugovor edini, čeprav je bil Zavrlov ugovor javno posredovan prek Radia Študent že 8. julija 1988.

18. julija 1988 se je na vojaškem sodišču začela glavna obravnava zoper omenjeno četverico. Na začetku glavne obravnave je bilo prisotnih nekaj novinarjev, svojci, odvetnik Francija Zavrla, predstavniki Odbora, Odvetniške zbornice in trije profesorji Pravne fakultete. Senat je po eni uri sprejel sklep o tajnosti glavne obravnave in je prisotnost dovolil le sorodnikom. Senat v tem času ni dal besede Zavrlovemu odvetniku in ga dal ob razglasitvi sklepa o tajnosti obravnave na silo odstraniti iz dvorane, tako da je Zavrl ostal brez odvetnika.

Glavna obravnava je potekala v srbohrvaškem jeziku, prevod pa je bil, po izjavi Francija Zavrla, katastrofalen. Zaradi vseh kršitev in izjav predsednika senata Vlaisavljevića je Zavrl zahteval njegovo izločitev.

19. julija je Vrhovno vojaško sodišče zavrnilo Zavrlovo zahtevo o izločitvi predsednika senata Vlaisavljevića.

Po obravnavi je Borštnerjeva sestra povedala, da je med obravnavo, 19. julija Borštner izjavil, da se je bil ustrašil za usodo slovenskega naroda, ko je prebral dokument. Najprej ga je hotel pokazati slovenskemu vodstvu, ko pa mu to ni uspelo, ga je izročil Davidu Tasiću.

Odvetniška zbornica je prejela izjavo, v kateri protestira zaradi očitnih kršitev zakona in Ustave. 20. in 21. julija je na vojaškem sodišču prihajalo do novih težav z izvedenci, pričami in oblikovanjem izjav.

25. julija se je obravnava nadaljevala s sklepnimi govori strank. Že v prejšnjih dneh je prihajalo do razprav glede uporabe slovenskega jezika na obravnavi.

26. julija 1988 se je končala glavna obravnava. Med Borštnerjevo zaključno besedo ga je tožilec Mazić prekinil, češ da gre v njegovi sklepnih besedi za politični pamflet, vendar mu je kasneje besedo vrnil. Sklepne besede so imeli še drugi obdolženi in njihovi zagovorniki, Zavrl je imel sklepno besedo že dan prej.

27. julija je senat vojaškega sodišča sprejel sodbo. Razglasitev sodbe je bila javna. Borštner je bil obsojen na štiri leta, Janša in Zavrl na leto in pol, Tasić pa na pet mesecev. Po končani raz-

⁶⁸* Sporočilo za javnost št. 25 Odbora za varstvo človekovih pravic.

⁶⁹* Sporočilo za javnost št. 28 Odbora za varstvo človekovih pravic.

glasitvi sodbe je bil pripor zoper Janšo, Tasića in Borštnerja odpravljen.

Istega dne je potekala tiskovna konferenca, na kateri so prebrali rekapitulacijo sodbe, novinarji pa vprašanji niso mogli postavljati.

V Križankah je bilo organizirano plenarno zasedanje Odbora za varstvo človekovih pravic. Postavljena je bila zahteva, naj se Predsedstvo SRS seznaní z vsebino dokumenta in o njegovi naravi obvesti javnost.

Predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan in nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar med spravno slovesnostjo v Kočevskem Rogu (foto Joco Žnidaršič, Delo)

V. KATOLIŠKA CERKEV IN OBLAST

Na katoliško cerkev je v osemdesetih letih oblast še vedno gledala z nezaupanjem in jo štela za opozicijo (SDV je skrbno spremljala in analizirala njeno delovanje ter prisluškovala najvišjim cerkvenim dostojanstvenikom). Že na prelomu osemdesetih let pa je hkrati ugotavljala, da so "bili v zadnjem obdobju /.../ med vodstvom RKC na Slovenskem, posebno vodstvom ljubljanske in mariborske škofije, ter družbenopolitičnimi predstavniki oziroma družbo, vzpostavljeni dokaj dobri, ugodni medsebojni odnosi. Sprejeto je bilo načelo, da se vse morebitne težave, spori in problemi med RKC in družbo rešujejo z medsebojnim dogovarjanjem."⁷⁰

Iskanje življenjskega sožitja, ki bi zadovoljevalo obe strani, se je začelo že v petdesetih letih s postopnim popuščanjem represije. Jugoslavija je sicer leta 1952 pretrgala odnose z Vatikanom, kar je imelo posledice tudi v Sloveniji, vendar se je v osnovi trend popuščanja in večje ideološke strpnosti nadaljeval. Po drugem vatikanskem koncilu (1962-1965) in sprejetju beograjskega protokola 25. junija 1966 je obveljalo načelno stališče, da ima država (tudi socialistična) oblast nad gospodarstvom in politiko, Cerkev pa nad duhovnim življenjem. "Vmesna" polja, kjer so se interesi obojih prepletali (socialno področje, kultura, praznovanja, vzgoja in izobraževanje⁷¹ ipd.), so v Sloveniji postali predmet stalnih pogajanj med predstavniki Katoliške cerkve in oblastjo. Zakon o položaju verskih skupnosti, s katerim so bile prvič po vojni priznane kot subjekt, je bil sprejet leta 1953, po sprejemu ustave leta 1963 je bil delno spremenjen. Po ustavi iz leta 1974⁷² je bil (1976) sprejet nov zakon, ki pa je v osnovi ostajal nespremenjen,

natančneje pa je določal dejavnost verskih skupnosti (pravzaprav je verskim skupnostim prepovedoval ustanavljanje dobrodelnih organizacij ter šolske dejavnosti razen za potrebe vzgoje duhovnikov).

Kljub temu je bila Slovenija v odnosu do Cerkva (tudi Katoliške) na splošno najbolj liberalna v Jugoslaviji (čeprav so bila tudi obdobja, ko je ravnala ostreje od drugih), njene poteze so oblasti v drugih republikah in v federalnem centru v osemdesetih letih sprejele kritično, verna in demokratično usmerjena javnost pa tudi z odobravanjem. Odnose z verskimi skupnostmi, vključno s Katoliško cerkvijo, sta v Sloveniji urejala dva organa: komisija za odnose z verskimi skupnostmi, ki je kot državni organ delovala v okviru IS (ustanovljena je bila sicer že na 1. zasedanju SNOS-a februarja 1944, pod različnimi imeni je delovala do 25. julija 1991), in Koordinacijski odbor za urejanje odnosov med samoupravno družbo in verskimi skupnostmi pri RK SZDL, ki je bil sestavljen delegatsko, z zelo širokim zastopstvom posameznih družbenopolitičnih organizacij in skupin pa tudi posameznikov, vključno z duhovniki, ki pa so bili v njem kot občani (v celoti je imel od štirideset do petdeset članov).⁷³ Spremljal je celotno družbeno problematiko, povezano z odnosi med samoupravno družbo (zakonodaja o verskih skupnostih, premoženjsko-pravna vprašanja, vzdrževanje sakralnih objektov in gradnja novih, dejavnost veroučnih skupin, verski tisk, pogrebi, oprostitev od udeležbe na orožnih vajah ipd.). Zato je imel odbore tudi na krajevni, občinski in mestni ravni ter v obalni konferenci SZDL. Koordinacijski odbor je imel

⁷⁰ Gradivo za 15. sejo predsedstva CK ZKS 5. 2. 1979. Arhiv RS, dislocirana enota I (fond: seje predsedstva CK ZKS).

⁷¹ Cerkev je npr. sistematično spodbujala vernike v pedagoške poklice, oblast pa se je (sicer z razhajnji v političnem vrhu ob tem vprašanju in občasem ozkem ravnanju lokalnih oblasti ali ravnateljjev) strinjala, da so učitelji lahko verni, če svojega verskega prepričanja ne izražajo v šoli.

⁷² Katoliška cerkev je v njej skušala zagotoviti, da bi postalo kaznivo tudi širjenje in izvajanje sovraštva in nestrpnosti do vere, člen o veri kot človekovi svobodni in zasebni zadevi je skušala opredeliti oz. razširiti tudi s svobodnim izpovedovanjem vere v javnosti in staršem zagotoviti pravico, da svojim otrokom omogočijo isto svetovnonazorsko oz. versko vzgojo, kot jo imajo sami.

⁷³ Koordinacijski odbor so sestavljali delegati RK SZDL, CK ZKS, Republiškega sveta ZSS, Republiškega odbora ZZB NOV, RK ZSMS, mestnih in obalnih konferenc SZDL, medobčinskih svetov SZDL, Marksističnega centra CK ZKS, obeh univerz, Teološke fakultete, Izobraževalne skupnosti SRS, Zavoda SRS za šolstvo, Republiškega sekretariata za notranje zadeve, Republiškega komiteja za informiranje, Ustavnega sodišča SRS, Zavoda RS za spomeniško varstvo, SAZU, Slovenskega duhovniškega društva, Cirilskega društva slovenskih bogoslovcev, Rdečega križa, Društva izdajateljcev časnika 2000, Slovenske izseljenske matice, javni družbeni delavci. (Tinkara Grilc, Odnos med državo in Cerkvijo v Sloveniji v osemdesetih letih, diplomska naloga, Univerza v Ljubljani, FF, Oddelek za zgodovino, 1999.) in Andrej Oberstar: Odnos med cerkvijo in državo v 80. letih 20. stoletja, diplomska naloga, Univerza v Lj., FF, Oddelek za zgodovino, 202).

tudi t. i. minikoordinacijo, delovno telo, ki ga je sestavljalo od pet do deset članov, na prelomu osemdesetih let najvišjih predstavnikov političnih in zakonodajnih organov (npr. predsednik RK SZDL, predsednik skupščine SRS, eden od izvršnih sekretarjev CK ZKS, javni tožilec, pomembni uredniki iz medijev). Njegova naloga naj bi bila delovne oz. posvetovalne narave, analiziral naj bi odnose med cerkvijo in državo in predlagal, o čem naj sklepa koordinacijski odbor. V resnici je to funkcijo že s težo svojih članov "minikoordinacija" presejala in imela bistven vpliv na posamične odločitve. Cerkev je koordinacijskemu odboru in "minikoordinaciji" nasprotovala, ker na njuno kadrovsko sestavo ni imela nobenega vpliva, zato je koordinacijski odbor leta 1985 nasledil Svet za odnose z verskimi skupnostmi, ki je imel 64 članov. Njegovo izvršno telo je bilo sekretariat sveta, ki so ga sestavljali predstavniki verskih skupnosti in oblasti. Tukaj je bil dialog lahko precej širši in pogosto so stališča sveta oz. njegovega sekretariata naletela na kritike v bolj ortodoksnih družbenopolitičnih organizacijah ali pri delu vodilnih politikov, pa tudi na nižjih, občinskih ravneh.

Komisija za odnose z verskimi skupnostmi pri IS SRS je bila namenjena tekočemu reševanju problemov na podlagi usmeritev "minikoordinacije". Skrbela je tudi za srečevanja predstavnikov posameznih verskih skupnosti (med drugim je enkrat letno organizirala novoletni sprejem, ki je služil tudi za razne neformalne dogovore). Njen sekretariat, ki ga je vodil namestnik predsednika komisije (profesionalni pravnik), je reševal sprotne konkretne zadeve verskih skupnosti, razne upravne zadeve, vloge posameznih duhovnikov ipd. Interveniral je tudi na nižjih (občinskih) ravneh, če je prihajalo do nepravilnosti. Imel je

nov. Predsednik Komisije za odnose z verskimi skupnostmi je bil podpredsednik IS SRS, zadolžen za družbene dejavnosti (1976-1980 Stane Kolman, 1980-1984 Dušan Šinigoj, 1984-1989 dr. Boris Ferlec). Po nastopu nadškofovske službe dr. Alojzija Šuštarja sta bila s Šuštarjem tako Šinigoj kot Frlec v stalnih telefonskih, pisnih in osebnih stikih.

Nadškof Šuštar je že kmalu po nastopu škofovske službe v pogovorih z oblastmi predstavil glavne cerkvene zahteve (na začetku je njegov program zajemal osem, na koncu pa trinajst nekoliko bolj razdelanih problemov). Njegovi predlogi so zadevali cerkvena praznovanja (zlasti božič), karitativno dejavnost, graditev novih cerkvenih objektov in obnovo starih, vlogo Cerkve v javnih medijih, duhovno oskrbo po bolnišnicah in domovih, ureditev socialnega statusa duhovnikov, verski tisk, vlogo Slovenskega duhovniškega društva, v začetku devetdesetih let tudi vprašanje narodne sprave in odnosa do preteklosti ter vprašanje vračanja nacionaliziranega premoženja oz. odškodnine zanj.

Oblast in Cerkev sta probleme reševali postopno, ob upoštevanju političnih razmer in javnega mnenja. Čeprav odnos med njima tudi v osemdesetih in v začetku devetdesetih let ni bil vedno idealen, je bil partnerski in za to je bila Cerkev pripravljena marsikaj žrtvovati, tudi odkrito podporo opoziciji, kar ji je ta - zlasti krog okoli Nove revije - večkrat očitala. Cerkev je sicer demokratizacijo in proces osamosvajanja načelno podpirala, kasneje pa je imela tudi pomembno vlogo pri mednarodnem priznanju Slovenije. Za socialistično oblast, stisnjeno med zahteve opozicije in pritiske iz Beograda, sta bila dober odnos s Cerkvijo in njena podpora prav tako zelo pomembna.

stalne razgovore s predstavniki cerkvenih usta-

Dokument št. 14:⁷⁴

Pismo ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja predsedniku Komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri IS SRS z dne 16. marca 1981

LJUBLJANSKI
NADŠKOF IN
METROPOLIT

Tovariš

Dušan Šinigoj

Predsednik komisije za odnose z verskimi skupnostmi pri IS SRS Erjavčeva 26
61001 Ljubljana, p.p. 368

Spoštovani tovariš predsednik!

Kot Vam je znano, sem v osebem pogovoru 12. nov. 1980 predlagal tov. M. Ribičiču, predsedniku RK SZDL Slovenije, in pozneje tudi Vam da bi prišlo do delovnega pogovora o odnosih med katoliško Cerkvijo in našo samouravno socialistično družbo v Sloveniji. Zadnje čase sva o stvari že večkrat osebno govorila. Na najinem srečanju 5. marca 1981 ste izrazili željo, da bi najprej pismeno predložil okvirna vprašanja, o katerih naj bi razpravljali, in bi potem določili način, značaj, program in udeležence delovnega pogovora. Rad ustrezem Vaši želji in Vam prelagam nekatera področja.

1. Dobri odnosi med Cerkvijo in državo in odprta vprašanja.

V zadnjem letu, posebno po mojem imenovanju za ljubljanskega nadškofa, je bilo z obeh strani ponovno poudarjeno, da so odnosi med katoliško Cerkvijo in samoupravno socialistično družbo v Sloveniji in na splošno urejeni in dobri, da pa so vedno tudi nekatera odprta vprašanja. Na obeh straneh pa obstaja želja in pripravljenost, da bi ta vprašanja reševali v stvarnem in neposrednem odkritem pogovoru. Zdi se mi prav in potrebno, da bi skušali podrobneje določiti, kaj pomenijo dobri odnosi in katera so odprta vprašanja - najbrž z obeh strani -, posebno pa urediti tudi način, kdo, kako in kje naj ta vprašanja rešuje.

2. Sožitje in sodelovanje med vernimi kristjani in drugimi občani v naši družbi.

Vedno znova je poudarjeno, da ideološka razlika med vernimi kristjani in marksisti oz. nevernimi ne bi smela motiti mirnega sožitja in ovirati skupnega sodelovanja v družbi. Vendar se pojavljajo tu in tam težave in močni pritiski, kot npr. v vzgoji v šoli, na delovnih mestih, v medsebojnih družbenih odnosih in tudi v javnosti. Kako bi mogli take težave čim bolj odpraviti?

3. Verska in dušnopastirska oskrba bolnikov in invalidov po bolnišnicah in domovih ter jetnikov v zaporih.

Kolikor mi je znano, dejansko stanje pastoralne oskrbe bolnikov in invalidov ni povsod enako, glede jetnikov v zaporih pa je vprašanje še odprto.

4. Upoštevanje verskih izrazov, znamenj, spomenikov, navad in praznikov v našem javnem življenju, sredstvih družbenega obveščanja in drugod.

Ali niso morda tu še nekateri neljubi ostanki iz preteklosti, ki po nepotrebnem vznemirjajo posameznike in vodijo do nesporazunov?

5. Reševanje prošenj za lokacije in gradbena dovoljenja za cerkve, druge kultne prostore, veroučne učilnice in razne cerkvene objekte.

Splošno znano je, da so se razmere na tem področju bistveno spremenile, toda mislim, da bi bilo mogoče še to in ono razjasniti in izboljšati.

6. Socialno in karitativno delovanje Cerkve.

V okviru obstoječih predpisov je danih precej možnosti. V mednarodnem letu invalidov in prizadetih se postavlja vprašanje, kako naj Cerkev verodostojno izpolnjuje svojo nalogo, ki spada bistveno k njenemu poslanstvu.

7. Obdavčenje cerkva, cerkvenih nabirk in tu in tam različna interpretacija oprostitve prometnega davka pri verskem tisku.

Ker stvari niso enako rešene po vsej državi, mi duhovniki večkrat postavljajo vprašanje, zakaj je pri nas tako.

8. Možnosti odgovorov, pojasnil in popravkov pri večjih dezinfomacijah o Cerkvi.

Prepričan sem, da nihče nima interesa na tem, da bi se z enostranskimi ali napačnimi informacijami širilo nerazpoloženje.

⁷⁴ ARS, dislocirana enota II (Arhiv SZDL).

9. Nezaupanje in malodušnost, zadržanost in pomisleki v nekaterih krogih glede možnosti medsebojnega sožitja vernih in nevernih.

Čeprav je tako notranje razpoloženje lahko zgodovinsko ali subjektivno pogojeno, se mi zdi, da je mogoče marsikaj storiti, da bi ga bilo vedno manj.

Navedena tematika je bolj predlog za začetek delovnega pogovora kakor pa izčrpen prikaz vseh možnih stičnih vprašanj. Prepričan sem, da se bo v pogovoru pokazalo, da je mogoče nekatera vprašanja ob dobri volji sorazmerno uspešno reševati in rešiti, druga pa bodo ostala bolj ali manj odprta vprašnja tudi naprej. Ob medsebojnem spoštovanju, razumevanju, enakopravnosti in iskrenem prizadevanju za mirno sožitje in konstruktivno sodelovanje pa ne vidim nobene nujnosti, da bi morale prihajati do napetosti, zaostritve ali celo konfliktov, ki niso nikomur v korist.

Prosim Vas, da v smislu najinih dosedanjih pogovorov moj predlog preučite in mi sporočite svoj odgovor.

S spoštljivimi pozdravi

Alojzij Šuštar

Ljubljanski nadškof in metropolit

Ljubljana, 16. marca 1981

Dokument št. 15:

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
KOMISIJA ZA ODNOS Z VERSKIMI SKUPNOSTMI

Številka: sl.

Datum: 27. 7. 1982

Tovariš ŠETINC

Pred vašim razgovorom z nadškofom vam pošljamo kratek pregled nekaterih aktualnih vprašanj v odnosih s katoliško cerkvijo.

SVETOVALEC PREDSEDNIKA
DRAGO SMOLE

PRILOGI: 2

- Informativni pregled tekočih vprašanj v odnosih s katoliško cerkvijo
- Mnenje republiškega sekretariata za pravosodje in upravo glede možnosti opravljanja verskih obredov v KPZ SR Slovenije

INFORMATIVNI PREGLED TEKOČIH VPRAŠANJ V ODNOSIH S KATOLIŠKO CERKVIJO

Slovensko duhovniško društvo

Dejavnost društva stagnira, članstvo se stara, obhaja ga malodušje glede na nedavno izjavo vatikanske kongregacije za duhovnike o prepovedi duhovniških združenj ter stališče jugoslovanske škofovske konference o tem. Šuštar nam neuradno zagotavlja, da se nič ne bo spremenilo ter da ukrepov zoper društvo ne bo, kar pa ni omililo psihološkega pritiska na članstvo. Dodatni vzvod pritiska pomeni konkurenca salezijancev pri izdajanju verskih učbenikov, molitvenikov in drugih pripomočkov, kar je glavni vir ekonomske samostojnosti društva. Šuštar je uradno nevtralen, dejansko pa to izkorišča. Z izgubo tega vira dohodka bi se SDD znašlo "na plačilnem seznamu" SZDL.

Društvo je brez prave programske usmeritve. Na jesenskem občnem zboru naj bi izvolili novo vodstvo, vprašanje pa je ali imajo primerne ljudi. V nedavnem razgovoru z Bohincem smo poudarili, da društvo, ki je sicer doslej združevalo napredne duhovnike - večinoma udeležence NOV, ne sme biti zazrto le v preteklost, temveč se mora usmeriti v iskanje mesta in vloge duhovnika v sedanosti. Na srečanju društva v juniju so se domenili, da bodo do občnega zbora razmislili o novem predsedniku iz vrst štajerskih duhovnikov, glede na to, da večino članstva tvorijo štajerski duhovniki.

Osmrtnice

Oglasna agencija Dela je leta 1977 podala predlog tehnologije oddajanja plačanih tekstov v tisk, ki v točkah 9 in 10 obravnava tudi vprašanje osmrtnic in zahval ob smrti vernih občanov. Besedilo takšnih osmrtnic naj bi bilo praviloma laično, brez liturgičnega izrazoslovja, razen pri umrlih poklicnih pripadnikih verskih skupnosti (duhovniki, redovniki). Na zadnjem sestanku pri tov. Ribičiču so bila ob navzočnosti predstavnikov oglasne agencije Dela ta izhodišča potrjena ter dopolnjena s stališčem, naj bodo obvestila

popolna in naj torej na zahtevo naročnika vsebujejo tudi informacijo o času in kraju maše za umrlim. Osmrtnice naj ne bi vsebovale simbolov verske pripadnosti (križ, ipd.).

Stališče je po dogovoru dokončno oblikovala komisija, oglasni agenciji Dela pa ga je posređoval tov. Hainz, poslano je bilo tudi članom minikoordinacije.

Občasno se na Delu srečujejo s pritiski za objavo tekstov osmrtnic z verskim izrazoslovjem (zadnji primer ob smrti očeta duhovnika Rudija Koncilije), pri čemer pa oglasna agencija vedno ne ravna ustrezno, kar vzbuja nezadovoljstvo naročnikov in katoliške cerkve. Tako se je agencija v primeru Koncilije sklicevala na "dogovor med nadškofom in versko komisijo" ter tekst zahvale zavrnila, oziroma zahtevala, da ga odobri verska komisija. Tu gre očitno za napačno razumevanje sklepov sestanka pri tov. Ribičiču. Ne gre za dogovor med komisijo in nadškofom, temveč za stališča SZDL, verska komisija pa ni pristojna za odobravanje osmrtnic. Nadškof je bil prizadet, meneč, da ga neustrezna pojasnila ob ravnanju ljudi v oglasni agenciji kompromitirajo. Stališča SZDL glede vsebine osmrtnic je vzel na znanje, čeravno se glede omejitve v izrazoslovju ne strinja, ker meni, da je "Delo" glasilo vseh občanov ne glede na nazorsko pripadnost. Naš odgovor je, da naj ravno zato Delo objavlja tekste takšne vsebine, ki ne spominjajo na ločevanje ljudi po nazorski pripadnosti, temveč zadovoljujejo skupne interese vseh, v konkretnem primeru ustrezno obveščenost glede pogrebnih slovesnosti.

Razmere v Ambrusu

Zadeva še ni urejena. Nadškof je nameraval ambruškega župnika predstaviti v župnijo Leskovec pri Krškem, vendar je ta po Bohinčevih besedah (očitno ga je na komisijo s to informacijo napotil nadškof) premestitev najprej sprejel, nato pa odklonil. Sodi, da so možnosti za skorajšnjo ureditev zadeve po Rupnikovem neustreznem poročanju o seji verske komisije dne 23. 6. 1982 v Delu manjše (v zvezi s tem zapisom je nadškof interveniral; odgovor komisije je bil poslan tudi članom minikoordinacije).

Gradnja redovne hiše karmeličank v Sori pri Medvodah

Karmeličanke so odšle iz Mengša v Soro z namenom, da tu zgradijo redovno hišo na zemljišču tamkajšnjega župnijskega urada. V zadevi so se

angažirali mestna in občinska komisija ter KO SZDL. Del krajanov pa se gradnji še vedno upira, ker so na tem zemljišču zainteresirani za zasebno stanovanjsko gradnjo. Upravni organ občine Ljubljana-Šiška je izdal odločbo o lokacijskem dovoljenju, odločba pa ni pravnomočna, čeprav je bilo stranki napačno sporočeno, da je, ker upravni organ ni bil seznanjen s pritožbo krajevne skupnosti republiškemur komiteju za varstvo okolja in urejanje prostora. Ta bo verjetno potrdil prvostopno odločbo, vprašanje pa je, ali je zadeva s tem rešena.

Mohorjeva družba

Nadaljuje se pritisk katoliške cerkve za spremembo koncepta družbe, kot razlog pa služijo "nesprejemljive" osebnosti v vodstvu (Grmič, Vodeb). Ker družba prodaja svoje publikacije preko poverjenikov-duhovnikov, bi lahko njihov bojkot ogrozil delovanje družbe, opustitev sedanjega koncepta in zamenjava ljudi v vodstvu bi lahko vodila k spreminjanju družbe v cerkveno založbo, saj se je na julijskem pogovoru z vodstvom družbe pokazalo, da ni ljudi, ki bi lahko zamenjali sedanje vodstvo, pa hkrati obdržali sedanji koncept Mohorjeve družbe. Občni zbor družbe je bil v takšnih razmerah odložen na jesen.

Stališče v zvezi s pismom jugoslovanske škofovske konference Predsedstvu SFRJ glede možnosti nudenja verskih uslug zapornikom

Pismo je posređoval Šuštar in vprašanje, ali bi lahko rešili zadevo na republiški ravni. V razgovoru s Šuštarjem smo dejali, da vprašanje verskih uslug v zaporih sodi v pristojnost sekretariata za pravosodje, zavrnili pa smo podtikanja v pismu JŠK na račun našega pravosodja.

Republiški sekretariat za pravosodje in upravo je odgovor posređoval komisiji, potrebno pa je oceniti ali kaže z njim Šuštarja seznaniti v celoti ali le delno (priloga).

Imenovanje pomožnih škofov v Sloveniji

Po Grmičevih informacijah je papež ob zadnjem Šuštarjevem obisku v Rimu zavrnil idejo o imenovanju novih pomožnih škofov (ob sedanjih), češ da to ni potrebno

Anketa salezijanca JOŽETA BAJZKA

Poročilo o zadevi bo dostavil republiški sekretariat za notranje zadeve.

Ob tem se je pokazalo, da anketiranje javnega

mnenja s predpisi ni urejeno (tako kot ne v mnogih deželah) in tu v vlada prava praznina, ko gre za vprašanje zbiranja podatkov o javnem mnenju. Znanstveno obdelavo takih podatkov pa je možno širše obravnavati v okviru raziskovalne skupnosti, ki je kot dejavnost posebnega družbenega pomena organizirana po principu svobodne menjave dela v okviru znanstvenih organizacij, tako da se znanstveniki s tovrstno dejavnostjo ukvarjajo na osnovi programov takšnih organizacij in ne individualno. Takšne institucije opravljajo raziskave po naročilu. Kot rečeno pa direktne in izrecne prepovedi glede individualnega zbiranja in obdelave podatkov javnega mnenja ni.

Omejitev javnosti rezultatov raziskovalnega dela, dogovorjenega v okviru odnosov med naročnikom in raziskovalno organizacijo, ureja 11. čl. zakona o raziskovalni dejavnosti in raziskovalnih skupnostih (u. l. SRS, št. 35/79), kjer se med drugim kot razlog navaja tudi javna varnost.

V praksi se pri nas opravljajo t. i. interne ankete (npr. med študenti v okviru visokošolske organizacije, ipd.). V danem primeru ne gre za interno anketo, saj ni bila izvedena le znotraj veroučnih skupin temveč tudi med "obrobni kristjani", razen tega pa je značaj interne ankete preseglata tudi v vsebinskem smislu.

Dokument št. 16:⁷⁵

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA
SLOVENIJA
REPUBLIŠKI KOMITE
ZAUPNO
ZA MEDNARODNO SODELOVANJE
LJUBLJANA
GREGORČIČEVA 25, P. P. 481 - TEL. 224 141,
219 439
Številka: 5. 19
Ljubljana, dne 14/10-1985

Za razgovore z novoimenovanim veleposlanikom SFRJ Jugoslavije v Vatikanu Štefanom Cigojem vam v prilogi pošiljamo Informacijo o odnosih z Vatikanom in odnosih z rimsko-katoliško cerkvijo v SR Sloveniji.

Informacijo o odnosih z Vatikanom smo pri-

pravili v našem komiteju, Informacijo o odnosih z RKC pa je prispevala Komisija SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi.

PRILOGI: 2

PREDSEDNIK
Ivan Seničar

DOSTAVLJENO:

- France POPIT, predsednik Predsedstva SR Slovenije
- Andrej MARINC, predsednik CK ZK Slovenije
- Vinko HAFNER, predsednik Skupščine SR Slovenije
- Dušan ŠINIGOJ, predsednik Izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije
- Franc ŠETINC, predsednik Republiške konference SZDL Slovenije
- dr. Boris FRLEC, predsednik Komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi
- Tomaž ERTL, republiški sekretar za notranje zadeve
- Franc PRISTOVŠEK, namestnik predsednika Komisije za odnose z verskimi skupnostmi

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
REPUBLIŠKI KOMITE
ZA MEDNARODNO SODELOVANJE
LJUBLJANA
GREGORČIČEVA 25, P. P. 481 - TEL. 224 141,
219 439
ZAUPNO
Številka: 5. 19
Ljubljana, oktober 1985

INFORMACIJA o odnosih med SFRJ Jugoslavijo
in Vatikanom

UVOD

Odnosi med SFRJ in Vatikanom so zasnovani na Protokolu,^x ki je bil podpisan 25. junija 1966. leta. S podpisom protokola sta Jugoslavija in Vatikan obnovila diplomatske odnose - do prekinitve je prišlo na zahtevo SFRJ, ker je Vatikan imenoval zaradi protiljudskega delovanja obsojenega zagrebškega nadškofa Alojzija Stepnica za kardinala - in ustvarila tudi mednarodnopravni okvir za delovanje katoliške cerkve v Jugoslaviji.

⁷⁵ Arhiv vlade Republike Slovenije.

^{x*} Protokol o razgovorih, ki so jih vodili predstavniki vlade SFRJ in predstavniki Svetega sedeža.

Razgovori, ki jih je vatikanska diplomacija vodila v drugih evropskih socialističnih državah in na podlagi katerih naj bi uredili položaj cerkve ter medsebojne odnose, niso dali podobnih rezultatov kot razgovori z Jugoslavijo. Zato Protokol v Vatikanu še danes ocenjuje kot najvidnejši rezultat takoimenovane "vzhodne vatikanske politike", ki se je pričela pod papežema Janezom XXIII. in Pavlom VI. Sedanji vatikanski državni sekretar kardinal Agostino Casaroli (za Vatikan je podpisal Protokol s SFRJ), ki je bil pod papežem Pavlom VI. tvorec vatikanske vzhodne politike je izjavil, da so v pogajanjih s socialističnimi državami "predmet dialoga predvsem minimalni pogoji za krščansko življenje in za delovanje cerkve. Vendar ne gre le za verski namen. Sveti sedež in cerkev se zavzemata za prave človeške vrednote družbenega napredka, kulture, miru".

S podpisom Protokola je SFRJ v okviru ustavnih načel svobode vesti in veroizpovedi, ločitve cerkve od države, enakopravnosti in enakosti vseh verskih skupnosti, enakosti pravic in dolžnosti vseh državljanov, ne glede na vero in izpovedovanje vere - zagotovila katoliški cerkvi svobodo opravljanja verskih zadev in "verskih obredov". Sveti sedež pa je potrdil načelno stališče, "da se mora dejavnost katoliških duhovnikov pri opravljanju njihovih duhovniških dolžnosti odvijati v verskih in cerkvenih okvirih in da v skladu s tem ne morejo zlorabiti svoje verske in cerkvene funkcije v namene, ki bi dejansko imeli politični značaj."

Splošno vzeto, lahko ocenimo, da so se v obdobju od podpisa Protokola do danes bilateralni odnosi med SFRJ in Svetim sedežem razvijali ugodno.

POLITIKA VATIKANA DO SFRJ

Politika Vatikana do SFRJ je del globalne politike in dolgoročne strategije Vatikana v svetovnih in evropskih razmerah, ter še posebej v sklopu vatikanske politike do gibanja neuvrščenih in do držav s socialistično družbeno - politično ureditvijo.

V skladu s svojo svetovno, še posebej evropsko politiko, Vatikan zastopa stališča, da neodvisna, suverena, samostojna, enotna ter notranje stabilna socialistična in neuvrščena Jugoslavija predstavlja pomemben faktor stabilnosti in miru v Evropi in širše v svetu. Takšno oceno je ponovil vatikanski državni sekretar A. Casaroli julija letos v razgovorih s podpredsednikom Predsed-

stva SFRJ S. Hasanijem in predsednico ZIS-a M. Planinc. Med SFRJ in Vatikanom obstaja precejšnja podobnost, v zvezi z nekaterimi konkretnimi vprašanji iz področja mednarodnih odnosov, pa celo identičnost stališč o zelo pomembnih svetovnih vprašanjih kot so: zavze-manje za ohranitev svetovnega miru, mirno reševanje mednarodnih sporov, vprašanja v zvezi z razorožitvijo, gospodarska in politična enako-pravnost dežel v razvoju, odnosi sever - jug, od-prava blokovske razdelitve sveta in tekmovanja super sil za interesne sfere, nasprotovanje politiki sile in vojnih intervencij, zavzemanje za demo-kratizacijo mednarodnih odnosov in novo med-narodno ekonomsko ureditev. Po drugi strani pa je Jugoslavija za Vatikan zanimiv partner oz. dežela, kjer se preverja praktično uveljavljanje zelo pomembnih aspektov vatikanske cerkveno-politične in koncilske strategije v prvi vrsti v zvezi z ekumenizmom in odnosi s pravoslavnimi cerkvami in islamom, vprašanja, ki se nanašajo na položaj, vlogo in problematiko katoliške cerkve v socialističnih državah ter še posebej dialog z marksizmom ter neverujočimi. Korektne odnose s SFRJ je Vatikan na področju mednarodnih odnosov skušal valorizirati v razmerju z neuvrščenimi in deželami v razvoju, v Združenih narodih in njihovih organih in specializiranih organizacijah, v okviru konference o evropski varnosti in drugje.

Proces normalizacije odnosov med SFRJ in Vati-kanom se je od obnovitve diplomatskih odnosov leta 1966 razvijal postopoma ter je navkljub občasnim ohladitvam oz. zaostritvam do katerih je prihajalo zaradi političnega delovanja RKC doma in v inozemstvu ter nacionalističnih izpadov posameznih škofov in duhovnikov - dosegel nivo stabilnih in korektnih meddržavnih odnosov.

Za odnose Jugoslavija - Sveti sedež so značilni tudi občasni stiki predstavnikov SFRJ in Svetega sedeža na visokem in najvišjem nivoju. V ta okvir se uvrščajo razgovori zveznih sekretarjev za zunanje zadeve Minića, Vrhovca in Mojsova ter predsednika Predsedstva SFRJ Mijatevića s papežem Janezom Pavlom II., ter njegovimi naj-ožjimi sodelavci. Z Vatikanske strani pa so obiskali Jugoslavijo kardinali Willebrands, König in vatikanski državni sekretar A. Casaroli, ki se je kot zastopnik papeža julija letos udeležil Metodove cerkvene manifestacije v Djakovu ter se ob tej priložnosti srečal in pogovarjal s pod-predsednikom Predsedstva SFRJ S. Hasanijem in predsednico ZIS-a M. Planinc. Vsi ti obiski so

potrdili koristnost občasnega dialoga na visoki ravni, kar vsekakor prispeva k presojanju in ocenjevanju znanih problemov v odnosih s katoliško cerkvijo v širšem kontekstu obojestranskih interesov, kar zmanjšuje možnosti političnih konfrontacij. Ti razgovori so tudi prispevali k zoževanju prostora za delovanje ekstremnih elementov v škofovski konferenci Jugoslavije in v krogih duhovniške politične emigracije, hkrati pa so služili tudi kot spodbuda tistim škofom in duhovnikom, ki se zavzemajo za dobre odnose z državo oz. samoupravno-socialistično družbo ter za nadaljnji razvoj meddržavnih odnosov med SFRJ in Vatikanom.

Kar zadeva odnose RKC - država oz. družba v posameznih republikah (ki so po ustavi pristojne za urejanje pravnega položaja verskih skupnosti), so odnosi glede na nekatere zgodovinske in politične pogojenosti v določeni meri različni, česar se zavedajo tudi v Vatikanu. Ocenjujejo, da so ti odnosi dosegli zelo stabilen nivo v SR Sloveniji, kjer se problemi, ki nastajajo v družbeni praksi, rešujejo z dobro voljo in v duhu dialoga in medsebojnega spoštovanja. V zvezi s tem je zanimivo, da že vrsto let ne beležimo nikakršnih konkretnih intervencij Svetega sedeža oz. njegovega diplomatskega predstavnika v SFRJ v zvezi s položajem RKC v SR Sloveniji, medtem ko je Vatikan v preteklem obdobju večkrat izpostavljajal primere iz nekaterih republik in pokrajin in po diplomatski poti terjaj oz. priporočal ustrežnejše rešitve v zvezi z nekaterimi konkretnimi primeri oz. v zvezi z zahtevami RKC po reševanju odprtih vprašanj (tako je npr. Vatikan interveniral v zvezi z zelo visokimi zapornimi kaznimi duhovnikom oz. redovnikom, ki so bili obsojeni za različna kazniva dejanja v SR BiH in SR Hrvaški, nadalje v zvezi z zavlačevanjem oz. zavračanjem zahtevkov po izdaji dovoljenj za novogradnje kulturnih in drugih cerkvenih objektov, v zvezi z, po vatikanskem mnenju, neobjektivnem pisanju našega družbenega tiska o fenomenu religije in delovanju cerkve in duhovnikov v naši samoupravni družbi, v zvezi s polemikami o Stepincu v SR Hrvaški, negativnem vrednotenju družbene vloge religije in cerkve pri nas, občasnih napadih na cerkveno in mednarodno politiko papeža Janeza Pavla II. in njegovo osebnost, ateizacijo itd.).

V zadnjem obdobju v odnosih z RKC v posameznih republikah v celoti vzeto ni večjih problemov. Vatikanski državni sekretar Casaroli je v razgovoru s podpredsednikom Predsedstva SFRJ

Hasanijem pozitivno ocenil pomen in vlogo Protokola za razvoj bilateralnih odnosov. Na željo škofov iz Jugoslavije pa je opozoril, da je v nekaterih republikah čutili dolgoročni ideološki cilj, ki je v nasprotju s stvarnostjo katoliške cerkve in, ki se sestoji iz poizkusa, da se religiozna stvarnost, ki obstaja v jugoslovanski družbi, iz nje odstrani. Po izjavi Casarolija se to dogaja v sferi izobraževanja (tako imenovano vprašanje "ateizacije") ter na področju družbenega položaja verujočih občanov, še posebej katoličanov tako, da se verniki na nek način čutijo državljeni drugega reda in da nimajo vseh možnosti kot drugi jugoslovanski državljeni. Posebej je naglasil, da je za medsebojne odnose zelo pomembno, da je bilo z naše strani ocenjeno da večji del katoliške cerkve vendarle skrbi in vzdržuje dobre odnose z jugoslovanskimi oblastmi.

Kljub visoki stopnji podobnosti jugoslovanskih in vatikanskih zunanjepolitičnih stališč in ocen mednarodnega dogajanja pa je v odnosih med SFRJ in Vatikanom prihajalo do občasnih napestosti zaradi nacionalističnih pa tudi separatističnih tendenc v ravnanju dela vrha RKC v SR Hrvaški kot tudi zaradi prizadevanj hrvaških škofov, da cerkev oblikujejo kot enakopraven politični partner samoupravni socialistični družbi oz. državi. V zvezi s tem je bilo postopanje Vatikana dvojno: ko na eni strani zavrača tiste tendence v okviru jugoslovanske škofovske konference in med duhovščino, ki imajo ekstremno nacionalistični in separatistični značaj kot tudi konkretne sovražne in ekstremistične akcije proti Jugoslaviji, pa po drugi strani v skladu z integralistično politiko sedanjega papeža dopušča takšne zahteve RKC na Hrvaškem, katerih uveljavitev bi pomenila revizijo ustave oz. Protokola.

Ne glede na to, da v odnosih med SFRJ in Vatikanom v sedanjem momentu ni pomembnejših odprtih vprašanj oz. problemov, pa je sedanja faza teh odnosov vendarle v nekem smislu delikatna zlasti zaradi našega zadržanja glede možnosti realizacije obiska papeža Janeza Pavla II. v naši državi. Znano je, da je vabilo na obisk odprto že od leta 1980 in da je Vatikan medtem že nekajkrat po diplomatski poti sondiral, kdaj bi bilo možno obisk realizirati. V naših odgovorih smo poudarjali, da vabilo še velja, da pa še niso doseženi vsi potrebni pogoji, da do obiska lahko tudi pride. Naše izmikanje v zvezi s tem slabi našo pozicijo v Vatikanu, hkrati pa v cerkvenih krogih vzbuja sum, da v Jugoslaviji obstaja bo-

jazen glede morebitnega prihoda papeža v Jugoslavijo. Prav gotovo bi bilo potrebno papežev obisk temeljito pripraviti, tako po državni kot cerkveni plati, vendar pa ne bi smeli vzbujati vtisa, da obžalujemo dano vabilo oziroma da obstajajo različni pogledi znotraj SFRJ glede realizacije tega obiska. Odhod našega novega veleposlanika v Vatikan naj bi bila priložnost, da se to vprašanje, upošteva naše strateške in dolgoročne interese za korektne odnose z Vatikanom - na jugoslovanski ravni ponovno prouči ter se določi razumen časovni okvir realizacije obiska ter se z odločitvijo seznaniti papeža osebno.

V zvezi z našimi odnosi z Vatikanom velja omeniti vprašanje arhivov goriške nadškofije, ki se nanašajo na predele, ki so po II. svetovni vojni pripadli SFRJ in so sedaj pod cerkveno jurisdikcijo koprške škofije. Goriška nadškofija teh arhivov noče vrniti koprski škofiji. Med vojno so bile iz koprške stolnice odnešene v Italijo tudi štiri dragocene slike slikarja Caracciola, katerih nahajališče je po izjavah italijanskih cerkvenih krogov neznan, po trditvah slovenskih cerkvenih krogov pa obstajajo znaki, da se nahajajo pri nekaterih cerkvenih institucijah oz. posameznikih v Trstu ali Vatikanu. Koprška škofija terja njihovo vrnitev.

Ena od nalog veleposlanika SFRJ v Vatikanu bo tudi spremljanje aktivnosti slovenskih emigrantskih duhovnikov, posebej tistih, ki delujejo med slovenskimi izseljenci in zdomci. V smislu določil Protokola bo potrebno vatikanske oblasti opozarjati na očitne primere njihovega sovražnega delovanja proti SFRJ.

PRILOGA

Vatikan - uradno se imenuje Država vatikanskega mesta - je s 44 ha površine najmanjša država na svetu, manjša tudi od Andorre, Monaca, San Marina ali Lichtensteina. Leta 1929 je papež Pij XI. podpisal z Mussolinijevo vlado kondordat in takoimenovane lateranske pogodbe, s čimer je Sveti sedež pridobil mednarodno pravno suverenost in neodvisnost, ki je pravna podlaga za mednarodno dejavnost papeške države kot enakopravnega in polnopravnega subjekta v mednarodnih odnosih. Na tej podlagi Sveti sedež danes vzdržuje redne diplomatske odnose z več kot 110 državami ter kot opazovalec sodeluje v delu OZN in njenih specializiranih agencijah ter mnogih drugih mednarodnih organizacijah. Z

lateranskimi pogodbami pa je dobil papež, kot poglavar rimskokatoliške cerkve, simbolično posvetno središče, iz katerega izvaja duhovno oblast nad okoli 840 milijoni katolikov po vsem svetu. Iz Vatikana papež izvaja oblast nad katoliško cerkvijo po kongregacijah, sekretariatih, svetih in komisijah aparata, ki mu navadno pravimo "vatikanska ali rimska kurija". Obenem ima cerkveni poglavar tudi absolutno zakonodajno in pravno oblast nad vatikansko državo. Papeška država je seveda nekaj specifičnega že po svojem duhovnem in posvetnem značaju. V posvetnem smislu je papež vsekakor vladar in ne predsednik, in sicer vladar, ki resnično vlada. Vatikanska država nima ničesar, čemur bi lahko rekli "družbena ureditev". Najpomembnejšo vlogo v kuriji ima državni sekretariat, ki je pod papežem Pavlom VI., ki je kurijo internacionaliziral, dobil nalogo usklajevati delo vseh kongregacij in drugih oddelkov kurije, kar je okrepilo njegovo moč in vpliv. V okviru aparata je pomemben tudi Svet za javne zadeve cerkve, ki opravlja dela in naloge ministrstva za zunanje zadeve.

KOMISIJA SR SLOVENIJE ZA ODNOSI Z VERSKIMI SKUPNOSTMI

Številka: 2/1985-25
Ljubljana, oktober 1985

INFORMACIJA

O odnosih z rimsko-katoliško cerkvijo v Sloveniji

Odnosi z RKC v Sloveniji se odvijajo v duhu ustavnih načel in po določenih zakona o pravnem položaju verskih skupnosti. V zadnjih letih je bila večkrat dana jasna ocena pristojnih političnih dejavnikov SR Slovenije, da so ti odnosi dobri, s tem, da prihaja do občasnih motenj in problemov, ki se sprotno rešujejo z razgovori. Podobna ocena, s poudarkom nujnosti, da se o nastalih problemih sprotno razgovarja, je bila dana tudi s strani vodstva slovenske RKC.

Ob tem je poudariti, da obstajajo tudi v okviru slovenske RKC (kot tudi Jugoslovanske škofovske konference) nekatere večkrat se ponavljajoče zahteve (nasprotovanje "ateizaciji" pouka, verska oskrba v domovih za ostarele občane in v zaporih, možnost verske aktivnosti v JLA v pro-

stem času, praznovanje božiča kot dela prostega dne, verske oddaje na radiu in televiziji, očitki o "drugorazrednosti" vernikov in njihovi nezadovoljivi prisotnosti v nekaterih poklicih in višjih oblastnih in družbenopolitičnih organih), ki pa jih RKC v Sloveniji ne postavlja v ospredje tako, da bi to bistveno vplivalo na celotne medsebojne odnose. Pri tem izhaja RKC iz stališča, da je načelno ustavni in zakonski okvir v SFRJ ustrezen in da gre samo za njegovo dosledno izvajanje (s posameznimi spremembami kot v pogledu božiča). Lahko ugotovimo, da se pojavljajo posamezne od zgoraj navedenih zahtev v Sloveniji občasno v glavnem na milejši način in v bolj umirjeni obliki, kot v nekaterih drugih predelih Jugoslavije.

V letu 1984 je prišlo do nekaterih zapisov v verskem tisku, ki so bili očitno politično naravnani in posegali tudi v nekatera vprašanja vrednotenja NOB in izdajalske vloge dela slovenske RKC v tem času. Že na novoletnem sprejemu za predstavnik verskih skupnosti januarja 1985 je prišlo do pomirljivejših izjav RKC. V maju je obravnavalo to vprašanje tudi predsedstvo RK SZDL Slovenije. Ugotovimo lahko, da se je po tem času vzdušje umirilo in je bolj umirjeno tudi pisanje verskega tiska. Tako letos poleti ob otvoritvi evharističnega leta, ki navezuje na slovenski evharistični kongres v l. 1935 v Ljubljani, škof Rožman ni bil omenjen.

Od vprašanj, ki so se urejala v zadnjem času, bi bilo omeniti, da sta se letos v cerkvi na blejskem otoku že vršili dve maši, ne da bi to povzročilo kakšno vznemirjenje med ljudmi (to vprašanje je bilo, ob nerešeni pravni situaciji, prisotno v medsebojnih odnosih več kot dvajset let). Med lokacijskimi zadevami je trenutno sporna le ena - vprašanje gradnje nove cerkve v Smedeli v Kopru.

Dokument št. 17:⁷⁶

SREDSTVA JAVNEGA OBVEŠČANJA O BOŽIČU IN V ZVEZI S PRAZNOVANJEM BOŽIČA V DECEMBRU 1985

⁷⁶ Arhiv vlade republike Slovenije, Komisija za odnose z verskimi skupnostmi, opomnik za razgovor 11. 2. 1986.

1. Nedeljski dnevnik, 22. 12. 1985: Božična poslanica škofa Vekoslava Grmiča z naslovom "Mir ljudem na zemlji"

2. Nedeljski dnevnik, 22. 12.: "Božič je bil nekoč novo leto" (članek v vremenskem kotičku, ki med drugim pojasnjuje, da so stari Slovani novo leto praznovali 25. decembra)

3. Nedeljski dnevnik, 15. 12.: "Božič kot dela prost dan - zakaj pa ne?" (predlog bralca Borisa Bernika iz Ljubljane, ki meni, da je to vprašanje rešljivo, če v iskanju rešitve ne bo manjkalo dobre volje)

4. Dnevnik, 25. 12.: "Srečen in vesel božič" (ponatis božične poslanice dr. Metoda Mikuža v Slovenskem poročevalcu 1946. leta)

5. Dnevnik, 25. 12.: "Consortium musicum" (ocena vokalno - instrumentalnega koncerta zborora Consortium musicum zborovodja dr. Mirko Cuderman) ob sodelovanju solistov in orkestra. Izvajali so samo duhovne skladbe, med drugim božične pesmi slovenskih skladateljev. Koncert je bil v dvorani SF v nedeljo, 22. 12.

6. Bela Jana, december 1985: "Jaslice naših mladosti" (članek Jožice Grgič na štirih straneh opisuje praznovanje božiča pri nas, razvoj božičnih običajev v preteklosti in problem (ne) praznovanja božiča)

7. Mladina, št. 44/45, 27. 12.: Uredništvo je voščilo svojim bralcem "vesele božične praznike in srečno novo leto"

8. Teleks, 12. 12.: "Po kateri poti naprej?" (članek nadškofa Šuštarja o izredni škofovski sinodi v Rimu)

9. Delo, 21. 12.: "Cerkev kot del družbe" (intervju z nadškofom dr. Šuštarjem, v katerem pa novinarji niso načeli vprašanja praznovanja božiča)

Delo, 12. 12.: Foto vest na prvi strani o obisku nadškofa Šuštarja na uredništvu Dela

Delo, 4. 1. 1986: "Cerkev kot del družbe" (pismo Janeza Novaka iz Ljubljane, ki reagira na članek Mihe Zadnikarja v Teleksu z naslovom "Adventno pismo Enricu V.")

10. Radio Ljubljana:

24/12

I. program ob 18. uri: Sotočja (oddaja o dogajanjih v zamejstvu, o Miklavžu in božiču)

ob 20. uri: Slovenska zemlja v pesmi in besedi (kolednice)

ob 22.50. uri: Literarni nokturno: "Prišel je božiča čas"

II. program ob 19.15.: Stereorama: božične pesmi

v angleščini

25/1

III. program ob 20. uri: Bachov božični oratorij od 22. do 23.: Okrogla miza o prevodu sv. pisma nove zaveze (dr. Jože Krašovec)

11. TV Ljubljana, 24. 12.:

ob 18.40: Sneženi mož, angleški risani film

Dokument št. 18:

KOMISIJA SR SLOVENIJE
ZA ODNOSE Z VERSKIMI
SKUPNOSTMI
Ljubljana, 26. 11. 1986

ZADEVA: Predlog Slovenske pokrajinske škofovske konference, da bi bil božič dela prost dan

I. V razgovoru dr. Frleca z nadškofom Šuštarjem 29. oktobra (zapis razgovora priložen) je nadškof predsednika seznanil z namero slovenskih škofov, da se na komisijo obrnejo s pismenim predlogom, da bi bil božič "na tak ali drugačen način" dela prost dan.

Zapis razgovora je komisija 30. oktobra poslala tov. Popitu, Jožetu Smoletu, Ribičiču, Kučanu, Šinigoju, Ertlu, dodatno pa Medenu in Vladimirju Mušiču.

11. novembra je vloga prispela na komisijo (priloga), ki je z njo 12. novembra seznanila predstavnike republiških državnih organov in družbenopolitičnih organizacij (Popit, Kučan, Smole, Šinigoj) ter hkrati predlagala sklic t. im. minikoordinacije.

12. novembra je prejšnji predsednik Slovenskega duhovniškega društva Jože Goličnik na občnem zboru društva apeliral na družbo, naj poišče primerno obliko praznovanja božiča (o tem poročal Dnevnik 13. novembra), za mizo pri kosilu po zboru pa je zbranim duhovnikom svoje stališče glede tega podal član predsedstva RK SZDL Slovenije Primož Hainz.

Vprašanje je bilo sproženo tudi v razgovoru novega vodstva SDD z dr. Frlecem istega dne. Vodstvo društva podpira rešitev tega vprašanja, vendar hkrati svari pred desnim triumfalizmom.

Dr. Frlec je bil skeptičen glede razglasitve božiča za dela prost dan, zavzel pa se je za njegovo

neobremenjeno obeleževanje v kulturnem duhu. Po mnenju škofa Grmiča je to vprašanje pereče in ga je potrebno rešiti, enako tudi vprašanje verskih oddaj na radiu in televiziji.

Na minikoordinaciji 14. novembra, na kateri je komisija predložila v razmišljanje osnutek odgovora (priloga), je bilo sklenjeno, da z odgovorom komisije ne bi hiteli. Zbrati je potrebno mnenja vseh članov minikoordinacije ter mnenje republiškega komiteja za zakonodajo glede ustavnopravnega vidika zadeve. Dr. Frlec naj bi Šuštarja poklical in sporočil, da bo komisija odgovorila, ko bo imela na voljo vse vidike tega vprašanja: ustavnopravni, politični, ekonomski in kulturni. Ker bo vprašanje verjetno sproženo tudi na bližnji seji sveta RK SZDL 4. decembra, naj bi o tem spregovorilo tudi partijsko predsedstvo (priloga: zapis mini)

Komisija je za mnenje glede ustavnopravnega vidika vprašanja 14. novembra zaprosila republiški komite za zakonodajo in 18. novembra dr. Kristana, rektorja univerze, ki na teološki fakulteti predava ustavno pravo.

Na podobno vlogo Jugoslovanske škofovske konference iz novembra 1984 Predsedstvu SFRJ je odgovorila jugoslovanskim škofom komisija Zveznega izvršnega sveta za odnose z verskimi skupnostmi 25. februarja 1985 (priloga).

Slovenski škofje v svojem pismu pripominjajo, da so razmere in s tem razlogi za rešitev vprašanja v Sloveniji drugačni kot v ostalih delih Jugoslavije.

Minikoordinacija je 25. novembra ponovno obravnavala predlog slovenskih škofov ter pismena mnenja članov (priloga).

Mnenja glede vzrokov in narave pobude slovenskih škofov so bila deljena, ravno tako glede ocene političnega položaja in ukrepov oz. odgovora. Tovariš Milan Bratec je člane minikoordinacije seznanil s predlogom, da bi se glede tega vprašanja udeležili razgovora s člani P CK ZKS v četrtek dne 27. novembra.

V razpravi so mnogi člani koordinacije opozarjali, da gredo stvari svojo pot in da ne moremo iniciativ drugih loviti za rep, temveč pravočasno zaznati in reagirati na trende, da ostanemo pobudniki in tako obdržimo stvari v rokah.

Ugotovljeno je, da je potrebno vsestransko analizirati položaj, to terja določen čas, čas do letošnjega božiča pa je zato prekratek. Zato naj velja do letošnjega božiča le to, kar je dogovorjeno glede obeleževanja božiča: III. radijski program bo imel dne 24. in 25. decembra pri-

merno glasbeno vsebino, emitiral pa bo tudi nadškofovo poslanico (ker je absurdno, da nadškofovo poslanico snemajo v studiu RTV Ljubljana, emitirajo pa jo potem tuje radijske postaje), ki jo eventuelno povzamejo časopisi, Cankarjev dom pa organizira koncert z deli iz slovenske in svetovne glasbene zakladnice. Tudi sicer naj bo program radia in TV 24. in 25. decembra tak, da ne bo žalil verskih čustev občanov.

Nedorečena je ostala ideja o prenosu božične maše iz Rima preko kopske televizije.

Slovenski škofje v skladu z zagotovilom nadškofa Šuštarja v razgovoru z dr. Frlecem (29. oktobra) o zadevi javno ne govorijo, poročilo Družine o zasedanju slovenskih škofov pisma verski komisiji ne omenja.

Strokovna služba komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi je izdelala interno gradivo z naslovom: "Verski prazniki - državni prazniki oz. dela prosti dnevi?" (priloga).

Dr. Frlec je v telefonskem razgovoru nadškofu povedal, da bo komisija na pismo slovenskih škofov odgovorila, ko bo zbrala vse potrebne elemente za oblikovanje stališča glede na to, da je predlog potrebno proučiti z več vidikov.

II. Za oblikovanje stališča in ocene (ne)potrebnosti rešitve vprašanja je potrebno predlog slovenskih škofov analizirati z več vidikov: ustavnopravnega, političnega, kulturnega, ekonomskega.

Mnenje komisije glede ustavnopravnih vidikov je potrebno preveriti s strani pristojnih organov (republiški komite za zakonodajo) in pravnih strokovnjakov.

Proučiti je potrebno tudi, ali je vprašanje 25. decembra kot dela prostega dne rešljivo v okviru sedanje delovnopravne zakonodaje (z morebitno dopolnitvijo zakona o delovnih razmerjih po hrvaškem zgledu) in predpisov o šolstvu.

S političnega vidika zadeve ni moč obravnavati ločeno od celotnega družbenega dogajanja, brez analiziranja družbenih trendov in vzrokov zanje, upoštevajoč, da se zastoj v družbenem razvoju kaže v svojem segmentu tudi kot zastoj sekularizacijskih procesov. Upoštevati je potrebno vsejugoslovanski okvir, reakcijo drugih verskih skupnosti (te ne bi nasprotovale rešitvi vprašanja, bi pa v okoljih, kjer prevladujejo, postavile podobne zahteve), pa tudi dejstvo, da je bila ukinitev 25. decembra kot dela prostega dne leta 1953 naperjena zoper kler, prizadela pa je predvsem navadne ljudi.

Dalje, ni mogoče vseh motivov za pobudo oce-

njevati vnaprej negativno, temveč presoditi ali reševanje vprašanja pomeni korak v demokrati-zaciji družbenih odnosov ali ne.

S kulturnega vidika je potrebno upoštevati (pozitivno in negativno) vlogo tradicije, čustva, potrebo po kulturni identiteti, hkrati pa visoko stopnjo sekularizacije slovenske družbe; božič ni le verski temveč tudi tradicionalni praznik, vendar je po anketi javnega mnenja število tistih, ki želijo, da bi bil dela prost dan, manjše od števila tistih, ki ta dan praznujejo iz kakršnihkoli motivov.

Z ekonomskega vidika je pomembno ugotoviti, kolikšna je 25. decembra odsotnost z dela (redni dopust, samovoljna odsotnost) kot indikator delovnim organizacijam za odločitev glede prestatvitve dela na drug dan.

Dokument št. 19:

ZAPIS

s seje "MINI" dne, 4. 6. 1987.

Prisotni: Drago Smole, Drago Flis, Drago Seliger, Pavle Car, Bojan Škrk, dr. Boris Frlec, tov. Tepež, Milan Bratec, Milan Meden, Mitja Ribičič, Jože Smole, Primož Hainz, Vojko Volk. Dodatno je bil vabljen dr. Marko Kerševan.

Dnevni red:

1. BOŽIČ

a) Obravnava pripomb h gradivu "BOŽIČ - ljudski, verski in cerkveni praznik".

b) Predlog nadškofa Šuštarja za objavo vloge Slovenske pokrajinske škofovske konference Komisiji SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi, naj bi bil božič dela prost dan.

c) Informacija o obravnavi "ustavnopravne utemeljenosti uporabe družbenega sistema informiranja s strani oz. v interesu verskih skupnosti" na seji Komisije ZIS za odnose z verskimi skupnostmi dne, 27. februarja 1987.

d) Informacija o seji Odbora ZK SZDL za družbena vprašanja religije in delovanje verskih skupnosti dne 22. 5. 1987, na kateri so obravnavali vprašanje božičnih voščil v družbenih sredstvih informiranja.

2. Predlog nadškofa Šuštarja za srečanje predsednika Komisije dr. Frleca z apostolskim pronuncijem MONTALVOM (julija).

3. Določitev dnevnih redov in datumov sej Sveta za odnose z verskimi skupnostmi in Komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi.

4. Razno

Ad. 1/a

V razpravi o gradivu "Božič - družinski, ljudski, verski in cerkveni praznik" je prišla do izraza različnost v pogledih na božič kot javni praznik in na božič kot dela prost dan. Nihče od članov pa ni postavljaj pod vprašaj lanskoletno obliko obeleževanja božiča.

Pripomb je bil deležen predvsem uvodni del gradiva, ki da razvoj odnosov med družbo in cerkvijo izvaja samo na vplivanje demokrati-zacije NOB-ja. Seveda je glavni možni očitke pri tem ta, da je ob takem pristopu k problemu, prikrit delež vplivanja in izsiljevanja cerkvenih struktur. Ali je torej razprava o božiču posledica;

- razvoja odnosov, ki ima svojo historično kontinuiteto (in s tem legitimiteto);

- izsiljevanja cerkve in podleganja javnomnenjskim pritiskom (denimo raziskava "SJM 86")?

Možna je seveda argumentirana razprava v okviru obeh podmen, a je slejkoprej na dlani, da je danes vprašanje božiča v javnosti in se razpravi o njem ni moč ogniti. Pri tem je socialistična zveza - po lanskoletnih božičnih odmevih - celo v nekakšni prednosti, ki je lahko še posebej pomemben dejavnik pri učvrščevanju stališča, da pri tem ne gre za podleganje izsiljevanju cerkvenih struktur, ampak za dosledno uresničevanje politike socialistične zveze v odnosu do verskih skupnosti kot skupnosti verujočih ljudi in občanov.

Ni torej naključje, da se je razprava o božiču v javnosti razvila šele zadnja leta. Očitno je, da so razmere v odnosu do verskih skupnosti danes spremenjene, razprava o božiču pa v tej luči torej nikakor ne more biti samo plod dolgoletnega pritiskanja s strani uradne cerkve.

Uvod v gradivo, v katerem je omenjena demokratizacija družbenih odnosov in svetla plat krščanskih tradicij v NOB, ni v funkciji demagogije in manipulacije pač pa v dokaz stališču, da je v današnjem času razprava o božiču realna in racionalna in posledica dosežene stopnje v razvoju odnosov med družbo in verskimi skupnostmi.

SKLEP:

Gradivo bo s pripombami dano v razpravo vodstvom DPO-jev.

Ad. 1/b

V zvezi s predlogom nadškofa Šuštarja, da bi v sredstvih javnega obveščanja objavili vlogo, v kateri je zahteva slovenskih škofov, da bi bil božič dela prost dan (lahko tudi datirano za nazaj!?) je nejasno predvsem zakaj se odločajo za to potezo ravno sedaj, po petih mesecih odkar je bila prejeta na Komisiji. Ne glede na to, da je tu lahko v igri več razlogov (med njimi tudi ta, da s sejo Sveta s točko o božiču odlašamo že več kot tri mesece) je za nas pomembna predvsem ohranitev prednosti, ki jo pri odpiranju javne razprave o božiču imamo. Z objavo te vloge, ki po vsebini niti ni tako zelo sporna, bi v javnosti lahko prevladal občutek, da je božič v ospredju zgolj in samo po zaslugi izsiljevanja cerkvenih struktur ne pa neke zavestne politike v odnosu do ljudi, verujočih in neverujočih, ki kar v 80%-ih odstotkih praznujejo ta družinski, ljudski, verski in cerkveni praznik. Posebej je potrebno opozoriti, da nekatera mesta v tej vlogi SPŠK, izrazito govore o božiču kot tradicionalnem, ljudskem prazniku, možnost prostega dne pa je zmehčana na formulacijo "... na ta ali oni način." Če ta stališča primerjamo z zapisi v Družini neposredno po lanskem božiču (članek Verskega praznika ni mogoče izigrati) in v nekaterih drugih časopisih, vidimo, da so v razpravah o božiču razcepljeni tudi znotraj cerkve same. Vrh cerkvene strukture nam torej s to vlogo ponuja "najmehkejšo" varianto, ko jo je - brez težjih konfliktov z lastno opozicijo - sploh sposobna podati. Vprašanje prostega dne je tudi za cerkev v bistvu dvorezen meč. O tem vprašanju zelo dognano in realno razmišlja Jože Ramovš v zadnji številki Revije 2000 in izpostavlja osnovno dilemo, ki se pri tem postavlja: ali prosti dan in s tem praznik plitke potrošniške (zahodne) vsebine ali pa javen praznik na delovni dan (ki si ga lahko vsakdo vzame za prostega, v skladu z obstoječo zakonodajo) z veliko intimnosti in krščanske poduhovljenosti.

SKLEP:

Predsednik Komisije bo v pismu nadškofu predstavil naše mnenje. Ali bodo vlogo objavili ali ne je stvar njihove presoje menimo pa, da se stvari kljub vsemu vendarle ugodno razvijajo, za obe

strani, da je bilo v razpravah o božiču že veliko doseženega in da je za nadaljnji razvoj dobrih odnosov potrebna tudi dobršna mera potrpljenja in razumevanja. Jasno pa je, da božič kot verski in cerkveni praznik v nobenem primeru ne more biti tudi dela prost dan.

Ad. 1/c

Drago Smole je poročal o poteku seje Komisije ZIS za odnose z verskimi skupnostmi, v Beogradu, dne 27. 2. 1987. Na tej seji je bilo sprejeto stališče o ustavnopravni utemeljenosti uporabe družbenega sistema informiranja s strani oz. v interesu verskih skupnosti. Čeravno je bilo povedano, da to stališče ni v neposredni zvezi z lanskoletnimi čestitkami v Sloveniji je bilo vendarle na dlani, da temu ni tako. Navkljub nedvoumnim tolmačenjem Zveznih sekretariatov za zakonodajo in za informiranje, da pojavljanje vernikov in cerkvenih predstavnikov v sredstvih javnega obveščanja (družbenih) ni v neskladju z Ustavo in obstoječo zakonodajo, je bilo sprejeto stališče, ki restriktivno pojmuje Ustavne pravice. V osnovi je bilo sprejeto stališče, da se verniki v družbenih sredstvih javnega obveščanja lahko pojavljajo samo kot občani ne pa kot predstavniki vere in cerkve. Od tega stališča, ki je bilo sprejeto na podlagi zavrnitve tolmačenj sekretariatov za zakonodajo in za informiranje, se je ogradil delegat iz Slovenije, Drago Smole.

SKLEP:

Drago Smole bo s pomočjo strokovnjakov pripravil popolnejšo pravno osvetlitev problema pojavljanja verskih vsebin v sredstvih javnega obveščanja.

Ad. 1/d

Primož Hainz je predstavil članom potek razprave s seje Odbora ZK SZDLJ za družbena vprašanja religije in delovanje verskih skupnosti. Časopisni povzetki in poročila s te razprave (o božičnih čestitkah) niso primerno predstavili te seje, še posebej pa ne zaključkov, ki jih je pripravil predsednik Odbora, Milan Vukasovič. V zaključkih je bila marsikatera nedoslednost in togost iz razprave presežena predvsem pa je bil presežen (praktično zavrnjen) predloženi material, ki ga je pripravil sekretar Odbora, Ljubiša Stokić. Zlasti je pomembno, da je bilo v razpravi čutiti, resda rezervirano a vendarle dokaj jasno podporo lanskoletni obliki obeleževanja božiča v Sloveniji. Žal pa je v javnosti najmočnejše od-

jeknilo mnenje Komisije ZIS-a o božičnih čestitkah, tudi zato, ker je bil sekretar te Komisije, Radovan Samardžić, na tej seji najglasnejši. Škoda je torej, da so samo v nekaterih časopisih razlikovali med stališči Komisije in stališči Odbora.

Ad. 2

Nadškof je v pismu predsedniku Komisije, dr. Borisu Frlecu, predlagal, da bi se v kratkem srečal z apostolskim pronuncijem Montalvom, ko se bo ta mudil na obisku v Ljubljani.

SKLEP:

V pismu nadškofu bo omenjeno tudi sprejetje nadškofovega predloga, da se Frlec in Montalvo srečata.

Ad. 3

Na zadnji seji Sveta za odnose z verskimi skupnostmi, dne, 4. 12. 1986, je bil sprejet sklep, da bo na naslednji seji točka dnevnega reda posvečena razpravi o božiču. O tem vprašanju bo morala spregovoriti tudi seja Komisije, ki bi bila neposredno po seji Sveta. Zato je potrebno uskladiti stališča glede problematike božiča kot javnega praznika in božiča kot dela prostega dne. Ker je od zadnje seje Sveta poteklo že več kot pol leta bi bilo že zaradi same kontinuitete dela potrebno to sejo pripraviti še pred poletnimi počitnicami. Ob tem ne gre prezreti dejstva, da je o tem vprašanju razprava v ZK SZDLJ že potekala, da so dana nekatera osnovna izhodišča in da bi se na jesen znova znašli v situaciji, ko bi razpravljali o tem vprašanju tik pred zdajci in tudi že v časovni stiski.

SKLEP:

O dnevnih redih in datumih za seje Sveta in Komisije se bomo dogovorili takoj, ko bodo svoja stališča posredovala vodstva DPO-jev.

Ad. 4

Pavle Car je po dogovoru z zadnje seje "MINI" člane informiral o poteku "primera Krečič". Sodna obravnava je napovedana za sredino junija. Primož Hainz je povedal, da je v glavni odbor Mohorjeve prišel Miloš Rybař, zaradi odstopa Vanje Kržan.

Zapisal
Vojko VOLK

Dokument št. 20:**KOMISIJA SR SLOVENIJE ZA ODNOSE Z
VERSKIMI SKUPNOSTMI****STROGO ZAUPNO**Številka: 5/1989-1
Ljubljana, 20. 1. 1989**ZAPIS**

o razgovoru podpredsednika izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije in predsednika komisije SR Slovenije za odnose z verskimi skupnostmi dr. Borisa Frleca in namestnika predsednika komisije Draga Smoleta z ljubljanskim nadškofom in metropolitom dr. Alojzijem Šuštarjem ter pomožnim škofom in generalnim vikarjem Jožefom Kvasom dne 19. januarja 1989.

V skladu s prakso vzajemnih obiskov in delovnih razgovorov o vprašanih v odnosih med državo in cerkvijo je tokratni razgovor pred novoletnim sprejemom za predstavnike verskih skupnosti 24. januarja na nadškofovo povabilo potekal v nadškofijskem domu. V dveinpolurnem sproščenem razgovoru smo izmenjali mnenja o lanskem dogajanju v odnosih med katoliško cerkvijo in družbo, pa tudi širše o družbenih razmerah v državi.

Dr. Frlec je ob tem posredoval pobudo predsednika izvršnega sveta za srečanje z nadškofom, na katerem bi ga seznanili z našimi pogledi in ocenami položaja v državi. To je nadškof takoj sprejel, o datumu srečanja pa bi se dogovorili na novoletnem sprejemu za predstavnike verskih skupnosti 24. januarja. Šuštar je ob tem omenil tudi nedavno pobudo predsednika predsedstva SRS za podobno srečanje.

Soglasno smo ocenili, da je prišlo v preteklem letu do občutnih demokratizacijskih premikov tako v slovenski družbi nasploh kot tudi v odnosih z verskimi skupnostmi ter da so te tudi pomembno prispevale k temu. Če ob tem prihaja tudi do določenih zagat, posamičnih nesporazumov ali stranpoti, pa je temeljna usmeritev jasna - nadaljnja demokratizacija, dialog, pogled v prihodnost, ki jo često vse prevečkrat z obeh strani obremenjuje preteklost, saj se zdi, da smo po desetih letih razčiščevanja preteklosti skoraj pozabili na prihodnost.

Tako kot komisija se bo zato tudi nadškof v novoletnem nagovoru posvetil globalni oceni od-

nosov, pri čemer namerava izraziti zadovoljstvo nad bistvenimi premiki v zadnjem času, ne da bi se ustavljal ob posamičnih odstopanjih oz. problemih (nadškof je ob tem zaprosil predsednika, ta pa mu je izročil teze za svoj nagovor).

Nadškof je tudi razumel namig dr. Frleca o nevarnosti evforije ob pojavu organiziranega političnega pluralizma v obliki že ustanovljenih ali potencialnih "zvez" s strankarskim predznakom, pri čemer je predsednik menil, da politično organiziranje vernikov danes po svetu opušča večina verskih skupnosti ter se njihovo delovanje osredotoča na splošne družbene cilje, kot so mir, sožitje, človekove pravice nasploh, varstvo okolja ipd.

Ob skupni ugotovitvi, da letos po Jugoslaviji ni bilo polemik v zvezi s slovensko prakso obeleževanja božiča ter da tudi sosednja Hrvaška, v manjši meri pa tudi drugod po državi spreminjajo odnos do tega dne, je nadškof ponovno izrazil zahvalo in zadovoljstvo javnim medijem v zvezi z možnostjo posredovanja javnih voščil in prenašanjem božičnega obredja. Na našo ugotovitev, da se iz vrst vernikov in cerkvenih ljudi slišijo tudi pripombe o komercializaciji in profanaciji božiča ter opozorila o poskusih njegove sekularizacije, nadškof ni posebej reagiral ter je molče sprejel tudi pojasnilo, da je vprašanje dela prostega dne laže rešljivo, če pojmujeemo božič ne le kot verski temveč širše kot tradicionalni praznik Slovencev. Seznanili smo ga, da bo o tem v kratkem ponovno razpravljajal svet za odnose z verskimi skupnostmi pri P RK SZDL, nakar bi poiskali primerno normativno rešitev.

Izrazil je tudi zadovoljstvo nad letošnjim potekom božičnih maš v domovih za ostarele oz. duhovniškimi obiski v tem času po teh domovih ter se strinjal, da je ta problem praktično rešen, saj se je zataknilo le v dveh domovih. Pojasnili smo razloge za zapleta, ki sta medtem že rešena.

Šuštar je očitno še pod vtisom geste Republiškega sekretariata za pravosodje in upravo, ki mu je na njegovo željo omogočil ob božiču obisk v KPD Dob, izrazil veliko zadovoljstvo nad novimi možnostmi verskega oskrbovanja zapornikov ter nad samim obiskom, saj so mu v nasprotju s pričakovanjem predstavniki sekretariata in uprave doma z veliko pripravljenostjo razkazali dom ter omogočili stike z zaporniki (to očitno ocenjuje tudi kot svoj velik propagandni uspeh za domačo in tujo rabo). Ob tem smo se strinjali, da bo realizacija verskih pravic zapornikov ne glede na dano možnost v praksi verjetno

potekala počasneje kot pa v primeru domov za ostarele občane ali bolnišnic (drugod po Jugoslaviji niti tega še ni). Uveljavljanje verskih pravic zapornikov bo trdnejše jamstvo dobilo z načrtovano ureditvijo v zakonu.

Šuštar je pozitivno komentiral zaključek KEVS-a na Dunaju ter nastop našega zunanjega ministra oz. njegovo opredelitev za Evropo. Seznanil nas je s svojimi vtisi z nedavnega srečanja Veneta in Slovenije ter idejami povezovanja srednjeevropskih dežel (projekt Dunaj-Budimpešta). Ocenili smo, da celotna Evropa danes teži k integraciji, to se ne omejuje več le na zahodno Evropo. Vključiti se mora tudi Jugoslavija, k temu pa lahko pripomore tudi regionalno povezovanje na različnih področjih.

Omenil je možnost, da bi v kratkem spotoma Ljubljano obiskal kardinal Poupard - predsednik vatikanskega sekretariata za dialog z drugače mislečimi oz. neverujočimi.

30. januarja bo Šuštarja obiskala delegacija narodnega sveta koroških Slovencev (Grilc, Zerzer, Smolle). Koristen je bil tudi razgovor z vodstvom Slovenske skupnosti (21. decembra). Nadškof je na vprašanje, ali meni, da bodo škofje Furlanije - Julijske krajine (Bellomi, Bommarco, Battisti) glede na to, da je papež letošnjo poslanico ob svetovnem dnevu miru (1. januar) posvetil varstvu manjšin, sedaj dovtetnejši za potrebe Slovencev, odgovoril pritrdilno (v zadnjem času je opaziti nekatere premike v Gorici in Vidmu).

Podrobneje je spregovoril o obisku jugoslovanskih škofov v Rimu, na rednem petletnem poročanju papežu in rimski kuriji (ad limina apostolorum) v dneh od 9. do 15. januarja. Na splošni avdienci 26 škofov pri papežu so slovenski in ostali škofje ostali v senci (v Rim od Slovencev niso šli upokojena Jenko in Lenič, ki je sicer ponovno v bolnišnici ter Grmič), bolje pa je bilo v posamičnih razgovorih s papežem (Šuštar mu je omenil tudi nezadovoljstvo zaradi diskriminacije slovenskih vernikov ob srečanju s papežem v Krki na Koroškem). V nagovoru je papež pozval škofe k enotnosti v poglavitnih stvareh, vendar se je zavzel tudi za takšen statut Jugoslovanske škofovske konference, ki bi upošteval nacionalno različnost in specifične potrebe posameznih nacionalnih okolij (čeprav preureditve JŠK po federalnem principu za sedaj ne bo).

Šuštar je potrdil, da prihaja do sporov med hrvaškimi in ostalimi škofi. Kuharića je praktično prisilil na srečanje s Cigojem (tega smo o obisku v Rimu obvestili mi preko Toneta Poljšaka, ne pa

npr. jugoslovanski škofje ali ZSZZ). Tako je na Šuštarjevo posredovanje prvo srečanje (nadomestilo za sprejem) organiziral rimski slovenski podjetnik Falež, navzoč pa je bil tudi ameriški veleposlanik, za drugo srečanje v soboto pa se je Kuharić odločil šele v petek zvečer, nakar je Cigoja obiskalo 9 škofov (med njimi Šuštar, Perko, Smej). Srečanje je potekalo dobro, Šuštar pa je ob tem Kuhariću dejal, da se je lahko tudi sam prepričal, da so takšni stiki koristni. Papež je priredil tudi ločeni kosili: eno s hrvaškimi, drugo pa z ostalimi škofi.

Nadškof je le bežno spregovoril o nerealiziranem papeževem obisku v Jugoslaviji (Kuharić je v Rimu ponovil željo po obisku), rekoč da so nas prehiteli Madžari. Skupaj smo ocenili, da glede na zaostrovanje odnosov med hrvaško katoliško cerkvijo in srbsko pravoslavno cerkvijo ter mednacionalnih odnosov obiska v bližnji prihodnosti ni mogoče pričakovati (zanimivo in simptomatično je, da zvezni sekretariat za zunanje zadeve že leto dni sploh ne posreduje informacij jugoslovanskega veleposlaništva pri Svetem sedežu republikam).

Šuštar v razgovoru glede na obojestransko oceno o pozitivnih premikih v odnosih z verskimi skupnostmi ni postavil vprašanja o obnovi povojnih postopkov zoper duhovnike, nekaterih časopisnih polemik v zadnjem času pa smo se le posredno dotaknili ob zahtevi po vojni obsojenega jezuita Koncilje za vrnitev na podlagi obsodbe več članov jezuitskega reda zaplenjene cerkve sv. Jožefa in drugih nepremičnin redu. Vodstvo cerkve sicer meni, kot sta dejala škofa, da je zaplemba sporna, vendar danes ni nikogar v slovenski katoliški cerkvi, ki bi bil pripravljen in zmožel obnoviti cerkev sv. Jožefa. Ob tem je predsednik omenil, da se to sklada s stališčem vodstva jezuitov, ki bi bili zadovoljni s kompenzacijo v obliki dodelitve dodatnih prostorov v šentjakobskem župnišču, kar se v dogovoru z mestnimi oblastmi postopoma že uresničuje.

Šuštar je tudi molče sprejel mnenje, da sporni napis na spomeniku pred škofijo ne zasluži pretirane publicitete ter je zadevo moč rešiti na podlagi ugotovitve dejstev, s tem pa naj se ukvarjajo na mestnem nivoju.

Nadškof je povedal, da inflacija tudi njim prazni žepe. Tako prodaja škofijsko vilo v Bohinju, ker jo ne morejo vzdrževati, v sedanjem času pa jim zato tudi ni uspel sporazum o nakupu poslopja biotehniške fakultete potem ko bo zgrajeno biološko središče. Omenil je, da bi z nakupom stav-

be rešili prostorske probleme škofije, bogoslovnega semenišča in fakultete, predvsem pa vprašanje knjižnice in arhiva ter zaprosil za proučitev možnosti, da bi del kupnine kompenzirali z neizplačano odškodnino za po vojni nacionalizirano cerkveno premoženje v Ljubljani podobno kot so to storili v Mariboru. (Izročil je seznam po vojni odvzetih nepremičnin).

Sicer smo skupaj ocenili, da je cerkev lahko zadovoljna, ko gre za gradnje in adaptacije kulturnih in spremljajočih objektov, ki naj bi se jim pridružili tudi načrtovani cerkvi na Ilovici in v Stožicah (pojasnili smo, v kakšni fazi se trenutno nahaja reševanje vprašanja lokacije cerkve v Stožicah).

Opazanja in ocene:

Nadškof tokrat ni načel nobene sporne zadeve. Odnose ocenjuje ugodno ter sprejema mnenje, da se ne smemo ustavljati ob malenkostih. Kaže, da (zaenkrat) ni v načrtu politično organiziranje katoličanov.

V Rimu so očitno sprejeli dejstvo, da obstajajo med hrvaško in slovensko cerkvijo razlike, ki jih ne bo več mogoče zanemarjati ali prikrivati.

ZAPISAL:
Drago Smole

DOSTAVLJENO:

- tov. Janez Stanovnik
- tov. Milan Kučan
- tov. Jože Smole
- tov. Dušan Šinigoj

Dokument št. 21:

ZAPISNIK s 3. seje Sveta za odnose z verskimi skupnostmi, dne 21. 2. 1989.

Prisotni: Ishak Alešević, Milan Bratec, Rafael Bauer, Tone Bohinc, Peran Bošković, Pavle Car, Janez Furman, Martin Hlastan, Primož Hainz, Mihael Kuzmič, Tatjana Krivec-Tavčar, Marko Kerševan, Janko Kostnapfel, Stane Kovač, Peter Kovačič, Miro Lukež, Dušan Moravec, Vladimir Mušič, Andrej Meglič, Stanko Ojnik, Lado Pohar, Janez Piber, Vlado Rutar, Mitja Ribičič, Zdenko Roter, Miloš Rybař, Jože Smole, Anton

Stres, Bojan Škrk, Jože Goličnik, Svetlana Janovljec, Jana Urbas, Rafko Vodeb, Janez Železnik, Samo Žbogar, Jure Žerovec, Miha Žnidar, Pavle Bojc, Rado Jan.

Odsotnost so opravičili: Asrtid Havliček, Vinko Kobal, Eva Naglič, Ivan Pucko, Jože Rajhman, Marjan Strajnar, Marjan Tavčar, Mitja Vošnjak, Peter Winkler, Ivica Žnidaršič, Hieronim Žveglič.

Prisotni novinarji: Gojko Bervar, Inoslav Bešker, Mile Čuk, Jožica Grgič, Drago Klemenčič, Alenka Lobnik-Zorko, Nada Mavrič, Stane Pučko, Miro Petek, Dragiša Drašković, Tomislav Ivič, Bogo Samsa, Vlado Zagorac.

Sprejet je bil naslednji dnevni red:

1. Potrditev predloga zapisnika 2. seje Sveta za odnose z verskimi skupnostmi
2. O predlogu, naj bi bil božič dela prost dan
3. Razprava o pobudi delovne skupine za proučitev in dograditev kazenske zakonodaje pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije
4. Razno

Ad 1.) Zapisnik z 2. seje Sveta je bil brez pripomb sprejet.

Ad 2.) Uvodoma je dr. Ojnik predlagal, da bi Svet obravnaval Homeinijev poziv k maščevanju nad piscem knjige "Satanski stih", Salmanom Rushdijem, Peran Bošković pa, da bi Svet obravnaval napoved ZR Nemčije, da utegne uvesti vize za Jugoslovane. Jože Smole je predlagal, da Svet pobudi sprejme in da se zaradi tega k seji dodatno povabi še Željka Jegliča in Boruta Šukljeta, oba člana IO P RK SZDL Slovenije.

Medtem je imel Primož Hainz uvod k 2. točki dnevnega reda, v katerem je predstavil kratek oris nekajletnih skupnih prizadevanj socialistične zveze in verskih skupnosti zato, da bi bil božič v Sloveniji ponovno dela prost dan. Poseben poudarek je bil dan dejstvu, da je bila razprava o božiču v zadnjih treh letih strpna in korektna, obširna in tudi strokovno utemeljena po zgodovinski, kulturni in verski vsebini. Svet je posvetil božiču celotno sejo, na kateri se je večina razpravljalcev izrekla zato, da naj bo božič dela prost dan, ne pa državni praznik. Zato je prav, da Svet pobudo republiški skupščini, da se status božiča dokončno uredi tudi po formalni plati. V razpravi

se je pokazala velika mera enotnosti, da se omenjena pobuda čimprej posreduje skupščini.

Tone Bohinc je predstavil stališča Slovenskega duhovniškega društva, ki se je že na prejšnjih sejah zavzelo, naj bo božič dela prost dan. Lado Pohar je predstavil razpoloženje borčevske organizacije, v kateri je mnenje glede božiča deljeno, zato nimajo posebnih stališč.

Jože Smole je pojasnil, da božiča ne gre mešati s pobudo, da naj bo Dan vstaje slovenskega naroda 27. aprila namesto 22. julija. O tem naj teče posebna razprava na ustreznih mestih.

Milan Bratec pa je predlagal, da bi bila uzakonitev božiča kot dela prostega dne samo uvod v prihodnjo vzpostavitev enovitega bloka počitnic okrog novega leta, tako kot imajo to že dolgo časa urejeno na Zahodu.

V nadaljnji razpravi, v kateri je sodelovala večina prisotnih članov Sveta, je bila izražena nedeljena podpora predlogu za dokončno ureditev statusa božiča kot civilizacijskega praznika. Janko Kostnapfel in Miha Žnidar sta izrazila začudenje nad "nevtralnim" stališčem borčevske organizacije, saj izročilo NOB v ničemer ne oporeka ne vsebini božiča ne njegovemu praznovanju. Martin Hlastan, Marko Kerševan in Zdenko Roter pa so spregovorili o združevalnem pomenu božiča kot praznika miru in prijateljstva. Roter je posebej poudaril svojo misel, da se s ponovno uvedbo božiča pravzaprav odpira novo poglavje v odnosih med državo in cerkvijo. Obenem pa gre tudi za priznanje, da je bila ukinitve božiča leta 1953 napaka, povezana s takratno politiko oblasti do cerkve in vernikov.

Peran Bošković je dejal, da so opozorila o tem, naj bi nihče ne triumfiral odveč, saj je uvedba božiča dovolj velik razlog za skupno zadovoljstvo predstavnikov vseh verskih skupnosti in tudi družbe kot celote.

Ob koncu razprave je Bojan Škrk predlagal, da naj bo predlog skupščini čim bolj dodelan in konsistenten, da ne bo prihajalo do nepotrebnih zapletanj.

V razpravi so sodelovali še: Stane Kovač, Stanko Ojnik, Pavle Bojc, Janez Železnik, Ishak Alešević, Rado Jan in Peter Kovačič.

Delno razpravo je sprožil dr. Tone Stres v zvezi z uvodnimi izvajanci Primoža Hainza, ki je polemično spregovoril o pisanju A. Capudra v zadnji številki Družine o političnem organiziranju kristjanov. Dr. Stres je poudaril, da obstaja razlika med političnim angažiranjem cerkve in duhovnikov (tu je stališče jasno) in političnim anga-

žiranjem laikov in vernikov. Kadar se to dvoje meša seveda prihaja do nesporazumov in nerazumevanj. Poleg tega pa bo potrebno razčistiti vse dileme v zvezi s človekovo pravico do javnega izpovedovanja vere.

Mitja Ribičič je ob tem pripomnil, da se je Svet zavzel za depolitizacijo določenih vprašanj, s katerimi se ukvarja, pa se kljub temu politizira. Capudrovo pisanje z božičem zagotovo nima neposredne zveze. Peter Kovačič je zato opozoril, da je Capudrovo pisanje pravzaprav polemika z njim in predlagal, da naj bi o problemih političnega organiziranja vernikov spregovoril tudi Svet na posebni seji.

Ko sta se seji pridružila še tovariša Jeglič in Šuklje je stekla razprava o pobudah, danih na začetku seje. Svet je soglasno sprejel pobudo, da se obsodi Homeinijev poziv k umoru pisatelja Rushdija in ta pobuda naj se ustrezno predstavi v množičnih medijih.

V zvezi z napovedano možnostjo uvedbe vizumov za Jugoslovane s strani ZRN je krajšo analizo stanja predstavil Željko Jeglič. V razpravi so bili člani mnenja, da je potrebno storiti vse, da do uvedbe vizumov ne pride, vendar ne za ceno izgube dostojanstva Jugoslavije in njenih državljanov. ZRN je treba jasno opozoriti na mednarodne konvencije o človekovih pravicah, zlasti na Helsinško listino in dokumente z Dunajske konference.

Ad 3.) Tov. Darja Lavtižar-Bebler je predstavila pobudo Sveta za varstvo človekovih pravic pri RK SZDL Slovenije, ki se zavzema za zakonsko ureditev pravice do verske oskrbe posameznika v času prestajanja zaporne kazni. Pojasnila je, da je bilo doslej to sicer že urejeno, vendar samo z obveznim navodilom Republiškega sekretariata za pravosodje in upravo. Obvezno navodilo pa po mnenju Sveta ne zadostuje saj ne daje polnega pravnega varstva. Ker so verske pravice zagotovljene z ustavo je edino pravilno, da imajo ustrezne konsekvence tudi v ustreznih zakonskih določilih.

V krajši razpravi je Svet soglasno podprl predlog Sveta za varstvo človekovih pravic in zavzel stališče, da se konkreten predlog čimprej posreduje republiški skupščini.

Ad 4.) Razprave ni bilo.

Zapisal
Vojko VOLK

VI. OPOZICIJA IN OBLAST MED ZBOROVANJEM V CANKARJEVEM DOMU IN USTANOVITVIJO DEMOSA

K skupnemu nastopu 27. februarja 1989 v Cankarjevem domu, so slovenske oblasti in opozicijo spodbudile jugoslovanske razmere, to je rudarska stavka na Kosovu. Rudarji (bilo jih je okrog 1300, pri sebi pa so imeli tudi velike količine razstreliva) so stavkali zaradi sprejetja nove srb-ske ustave, ki je odpravila avtonomijo na Kosovu. Stavka je trajala od 4. do 27. februarja, ko je bilo na Kosovu uvedeno izredno stanje. Zborovanje v Cankarjevem domu je bilo namenjeno njihovi podpori, hkrati pa je bilo tudi izraz prepričanja, da se velikosrbske in centralistične sile ne bodo ustavile in bodo v prihodnje skušale odpraviti tudi republiško samostojnost. Ideja o podpori je prišla iz vrst Odbora za varstvo človekovih pravic (predlagatelji so sprva razmišljali o demonstracijah), vodstvu pa jo je prenesel predsednik ZSMS Jožef Školč. Vodstvo nad demonstracijami v času, ko je bila mitingaška politika v Jugoslaviji na vrhuncu, ni bilo navdušeno, zato je predlagalo zborovanje v Cankarjevem domu. Na zborovanju, ki ga je organizirala SZDL so bili govorniki tako iz vrst oblasti (Kučan), kot opozicije (predstavniki zvez in skupin). V govorih so bili dani različni poudarki in po zborovanju je med oblastjo in opozicijo prihajalo do medsebojnih obtoževanj, kritik in različnih interpretacij, vendar se je enotnost ohranila. Zborovanje je v Srbiji izzvalo silne reakcije, ocenjevali so, da so se vse sile v Sloveniji (vključno z ZK) združile proti Srbiji in Jugoslaviji, ljudje so na velikanskem mitingu v Beogradu 28. marca zahtevali, da se obračuna z albanskimi voditelji in emotivno jokali, da "Jugoslavija razpada na Kosovu in v Sloveniji." Slovenski predstavniki v zveznih organih, zlasti na sejah Predsedstva SFRJ in Predsedstva CK ZKJ so bili deležni hudega, sicer že večkrat preživetega političnega pritiska. Seja P CK ZKJ je trajala štirinajst ur, spremenila pa se je v splošen napad na slovensko politiko. Zborovanju v Cankarjevem domu je sledila gospodarska vojna Srbije proti Sloveniji, praktično pa tudi prekinitev političnih odnosov.

Politični konsenz, ki sta ga opozicija in oblast dosegli na zborovanju v Cankarjevem domu, so potem skušali formalizirati na skupnih sestankih. Vseh je bilo devet, njihov glavni namen pa je bil oblikovanje skupne deklaracije. Objavljamo za-

pisnike sedmih sestankov (z drugega in tretjega sestanka, ki sta bila 9. in 10. marca, zapisnika nista bila narejena. Sestanka sta bila redakcijske narave - namenjena izdelavi skupne izjave v zvezi z reakcijo po Jugoslaviji na zborovanje v Cankarjevem domu). Med devetimi uradnimi sestanki so potekali tudi sestanki delovne skupine (njena sestava se je spreminjala), ki je pripravljala in dopolnjevala osnutke deklaracije. Delovna skupina Koordinacijskega odbora je do konca marca pripravila deklaracijo, za katero so bila predlagana različna imena (Slovenska deklaracija 1989, Deklaracija o slovenski narodni volji 89, Deklaracija o slovenski politični volji 89). Ta predlog so potem popravljali, vendar se je že pri tretji verziji izkazalo, da "uradne" politične organizacije (zveza komunistov, sindikati, zveza borcev) do dokumenta nimajo stališč in tudi niso videle posebnega razloga, da bi neko deklaracijo sprejemali. Na drugi strani pa se je zlasti Slovenski demokratični zvezi zdel osnutek deklaracije premalo radikalen, njeno nastajanje pa prepočasno, zato je njen Izvršilni odbor 28. marca sprejel svojo deklaracijo, ki jo je pripravil Rupel in ki je imela naslov Slovenska deklaracija. Deklaracija je bila še isti dan predstavljena na občnem zboru Društva slovenskih pisateljev, "alternativni del" Koordinacijskega odbora (Slovenska demokratična zveza, Socialdemokratska zveza Slovenije, Društvo slovenskih pisateljev, kmečka zveza in Odbor za varstvo človekovih pravic) pa je predlagal, naj bi koordinacijski odbor sprejel Ruplovo verzijo, ki so jo nameravali predstaviti na seji RK SZDL 26. aprila. Jože Smole je Ruplov osnutek zavrnil kot "povsem nesprejemljiv" in menil, da bo voda na mlin tistim, ki v Sloveniji iščejo separatizem. Ruplov dokument (pri pisanju je sodeloval tudi dr. France Bučar) so nato 8. maja na protestnem zborovanju zaradi aretacije Janeza Janše (odhod na prestajanje kazni) javno predstavili kot Majniško deklaracijo in začeli zanjo zbirati podpise.

Kljub temu, da je bila Majniška deklaracija že v javnosti in da jo je Jože Smole označil za nesprejemljivo, je delovna skupina Koordinacijskega odbora z delom nadaljevala (pri pripravi je še naprej sodeloval tudi dr. Dimitrij Rupel). Deklaracija je v šesti verziji 29. maja nazadnje dobila naslov Temeljna listina Slovenije 1989 in

je bila na Koordinaciji v osnovi sprejeta 22. junija. Delovna skupina je nato vnesla sprejete pripombe in opravila redakcijske popravke, RK SZDL pa je temeljno listino sprejela 27. junija. Temeljna lista je na vztrajanje pozicijskih sil (zlasti zveze socialističnih sindikatov) še omejnala samoupravni socializem, zveza komunistov, ki se je tudi zavzemala, da v besedilo pride pojem "vladavina dela" pa je menila, da se suverenosti ne da graditi samo na slovenskem narodu, ampak na vseh državljanih Slovenije. Temeljna lista je še izhajala iz možnosti, da bi Slovenci živeli v Jugoslaviji pod predpostavko, da se bo ta demokratizirala. Zaradi številnih usklajevanj in kompromisov je bila Temeljna lista manj radikalna od Majniške deklaracije. Po stališčih oblastne strani naj bi se zlasti razmejila od dveh temeljnih zahtev Majniške deklaracije, to je od zahteve po slovenski državnosti brez Jugoslavije in brez socializma in od zahteve po klasičnem po-

litičnem pluralizmu. Iz različnih razlogov je Temeljno listino podpisal le del sodelujočih v koordinacijskem odboru, nekatere organizacije in društva pa so se odločili, da podpišejo obe. Med takimi je bilo tudi vplivno Društvo slovenskih pisateljev, njegov Upravni odbor pa je to utemeljil z besedami: "Prepričani smo, da je v ozadju obeh deklaracij podobna politična volja: svobodna oseba in demokratična, suverena država naroda" in pri tem izhajal iz stališča, da sta si "listini v razmerju stopnjevanja, ne pa izključevanja."⁷⁷

Za obe deklaraciji so potem zbirali podpise, SZDL jih je sicer preko svoje razvejane organizacije zbrala precej več, vendar je temeljna lista glede na razvoj dogodkov v Sloveniji in Jugoslaviji postajala vse manj relevantna. Opozicija je v naslednjih mesecih Temeljni listini očitala, da vnaprej pristaja na federalni okvir in da zato zavira slovensko osamosvajanje, politični pluralizem v Sloveniji pa je šel v smeri večstrankarske ureditve.

⁷⁷ (Upravni odbor DSP, Izjava o majniški deklaraciji in Temeljni listini Slovenije 1989, Dnevnik, 6. 7. 1989.

Dokument št. 22:⁷⁸

Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu

Dogodki zadnjih dni na Kosovu so dokončno odprli oči vsakomur, ki je še dvomil, kam pelje politika mednacionalnega zaostrovanja, nasilnega poenotenja ter iskanja sovražnikov: v tragične, samomorilske oblike protestov, ki so sami najboljši dokaz, da komunikacija ni več možna, in naposled v izredno stanje, poseg represivnih organov. Priče smo doslej najbolj resni ogroženosti Jugoslavije kot svobodne skupnosti narodov in narodnosti.

Državljeni in državljanke SR Slovenije in SFRJ s podpisom te izjave izražamo:

- našo polno človeško solidarnost s stavkajočimi kosovskimi rudarji: preprečiti je treba sleherno človeško žrtev, ki bi lahko pripeljala do tragedije neslutnih razsežnosti;
- naše najostrejše nestrinjanje s tisto politiko, ki je nujno morala pripeljati do skrajnega poslabšanja in zaostrovanja razmer v SAP Kosovo in v vsej državi, še posebej pa z neodgovornim, politično nespametnim in človeško neobčutljivim ravnanjem najvišjih političnih in državnih teles v SFRJ, SR Srbiji in SAP Kosovo, ki niso storila ničesar za rešitev sedanjega konflikta, pač pa so, nasprotno, prispevala k stopnjevanju napetosti in negotovosti.

Trdno smo prepričani, da je pot k rešitvi kosovske in jugoslovanske krize edinole:

- priznavanje politične, ekonomske in kulturne avtonomnosti in enakopravnosti vseh narodov in narodnosti, ki živijo v SFRJ;
- zagotavljanje in spoštovanje temeljnih člove-

kovih, državljskih in nacionalnih pravic in svoboščin v vseh delih SFJ;

- sprememba Jugoslavije v pravno državo, kjer se politične razlike ne kriminalizirajo, kriminal pa je stvar organov pregona, ne pa zastavek v političnih bojih;

- uveljavljanje duha strpnosti in zavesti o tem, da nas razlike bogatijo in da so največja nevarnost za obstoj Jugoslavije poskusi nasilnega poenotenja v imenu prevlade katerekoli ideologije ali nacionalnosti.

Podpisani državljani in državljanke izražamo trdno odločenost in nepopustljivo voljo, da se bomo:

- bojevali proti vsem in vsakršnim poskusom vsiljevanja logike izrednih razmer in izrednega stanja, ki onemogoča mir in sožitje in lahko pripelje do državljanske vojne;
- zavzemali za spoštovanje legalnih institucij in zakonitosti na vseh področjih družbenega, političnega in kulturnega življenja v vseh delih SFRJ. Legalne institucije in obstoječe zakone je mogoče spreminjati samo po demokratični poti in ob polnem soglasju vseh prizadetih. Ne dopustimo krivcem za sedanje stanje, da bi se ponudili za rešitelje.

Predvsem pa odločno zahtevamo, da se nemudoma izpolnijo pogoji, ki so potrebni, da se prepreči smrt rudarjev.

Ljubljana, 26. II. 1989

Republiška konferenca SZDL

Zveza sindikatov Slovenije

Zveza socialistične mladine Slovenije

Zveza komunistov Slovenije

Zveza združenj borcev NOV Slovenije

Slovenska kmečka zveza

Zveza slovenske kmečke mladine

Socialdemokratska zveza Slovenije

Slovenska demokratična zveza

Zveza društev ŠKUC Forum

Debatni klub 89

Komisija pravičnost in mir

Slovenska skupina Helsinške deklaracije

Hrvatska skupina Helsinške deklaracije

Slovenska študentska zveza

Skupina/Grupa 88

Društvo slovenskih pisateljev

Slovenski center PEN

Medškofijski odbor za študente

Odbor za varstvo človekovih pravic

Svet za varstvo človekovih pravic pri RK SZDL

⁷⁸ Izjava je bila prebrana na zborovanju, pred tem pa objavljena v dnevnem časopisju skupaj z naslednjim vabilom:

Zbor v Ljubljani

V veliki dvorani Cankarjevega doma bo danes, v ponedeljek 27. februarja 1989 poteka zbor na temo proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu. Zbor sklicujejo družbenopolitične organizacije, zveze in društva, podpisana pod zgoraj objavljeno izjavo, na zboru pa bodo spregovorili nekateri njihovi predstavniki.

Vabimo vas k podpisovanju izjave, ki bo v Cankarjevem domu mogoče od 13 ure dalje.

Hkrati pa vam svetujemo, da podpisovanje organizirate tudi v okoljih, kjer živite, delate ali študirate.

Prosimo vas, da v takem primeru število podpisnikov javljate na naslov RK ZSMS, tel. 312-381. Vabimo vas k sodelovanju!

MK SZDL Ljubljana

Sekcija za kulturo miru in Delovna skupina za mirovno gibanje
Iniciativna skupina za mednarodno amnestijo

Dokument št. 23:⁷⁹

Zapis s sestanka organizatorjev zbora v Cankarjevem domu "Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu". Sestanek je sklical predsednik RK SZDL Slovenije, Jože Smole, dne 3. marca 1989

Prisotni: Barbara Goričar, Darja Lavtižar-Bebler, Željko Cigler, Dimitrij Rupel, Ivan Oman, Drago Seliger, Ciril Zobec, Dušan Semolič, Igor Bavčar, Veno Taufer, Rudi Šeligo, Uroš Šušterič, France Tomšič, Slavko Sušec, Tone Peršak, Janez Janša, Marko Hren, Tomaž Mastnak, Franco Juri, Pavle Gantar, Braco Rotar, Gregor Golobič, Rado Riha, Borut Šuklje, Peter Bekeš, Miloš Mikeln, Vojko Volk

Sestanek je bil sklican na pobudo Jožeta Smoleta, in sicer zaradi silovitih reakcij v jugoslovanskem prostoru na zbor v Cankarjevem domu.

Jože Smole je uvodoma podal informacijo o dogajanjih med mitingom v Beogradu in pojasnil, da se prav zavoljo mitinga ni hotel udeležiti za tisti dan sklicane seje Zvezne konference SZDLJ, ker je celotno dogajanje razumel kot pritisk na delo zveznih teles. Posledice vsega, kar se je v zadnjih dneh dogajalo, je strnil v naslednjih točkah:

- pogromaško vzdušje zoper Slovenijo kot celoto v večjem delu države;
- poskusi kulturne in ekonomske blokade Slovenije;
- poskusi organiziranja mitinga v Ljubljani v skladu s Šolevićevo strategijo "antibirokratske revolucije".

Posebej zaskrbljujoč je pojav ocen o kontra-revoluciji v Sloveniji, znova oživljajo teze o "napadih na JLA", k vsemu temu pa se pridružujejo še stališča o rušilnem in protiustavnem značaju ustanavljanja zvez oziroma političnih strank v Sloveniji.

Jože Smole je predlagal, da bi zaradi tega morali vztrajati pri naslednjem:

- da zbor v Cankarjevem domu ni bil miting in da je bolj kot posamezni govori pomembna

skupna izjava, pri kateri vztrajamo in so jo ljudje tudi množično podpisovali;

- da smo v Sloveniji vselej bili zoper mitinge in da na tem stališču tudi zdaj odločno vztrajamo;
- da odločno vztrajamo pri polni integriteti slovenskega političnega prostora, kot se v zadnjih letih razvija in ga razumemo kot način razvoja in demokratizacije družbe.

Vsi, ki so se prijavili k besedi, so podprli osnovna izhodišča v Smoletovem uvodu.

Tomaž Mastnak je bil mnenja, da reakcije nekaterih slovenskih politikov niso ustrezne in jih je moč tolmačiti kot "ponujanje glav" zaradi pomirjanja duhov. Stanovnikov govor ni bil v duhu temeljne strategije, da vztrajamo pri skupni izjavi in pri skupni oceni dogajanj v Jugoslaviji. Kar zadeva mitinge, je jasno, da vztrajamo na mnenju, da so nesprejemljivi. Treba bi bilo opozoriti ustrezne organe, da naj ukrepajo zoper protiustavna in protizakonita početja v zvezi z ekonomsko blokado Slovenije.

Braco Rotar je gonjo zoper Slovenijo in Slovence označil za "specialno vojno", ki ima svoje dobro znana izhodišča in namene.

Dimitrij Rupel je izhajal iz dejstev, ki kažejo na to, da Jugoslavija kot federativna država osmih enakopravnih delov razpada. Zato se ne kaže ukvarjati s posameznostmi. Predlagal je takojšen pristop k izdelavi skupnega slovenskega političnega programa za prihodnost in takojšen sklic slovenske skupščine, ki naj celovito oceni trenutna dogajanja v državi.

Igor Bavčar, je sestanek ocenil za dobrodošel v teh zapletenih časih in podprl Ruplovo zamisel o izdelavi slovenskega političnega programa. Poleg tega pa je predlagal "formalizacijo" skupne izjave iz Cankarjevega doma, tako da bi se o njej izrekla Skupščina SRS, ki bi jo bilo treba sklicati nemudoma.

Franco Juri je podprl zamisli Rupla in Bavčarja, izrazil pa je zaskrbljenost glede ekonomske blokade Slovenije. V razpravo je ponudil misel o morebitnem preusmerjanju na trge dežel članic Alpe-Adria.

Tone Peršak je predlagal, da bi slovenske gospodarstvenike seznanili s političnimi posledicami, ki bi sledile morebitnemu popuščanju pred izsiljevanji iz juga države. Podprl je zamisel o izdelavi slovenskega političnega programa kot načina zaščite integritete slovenskega političnega prostora. Obenem je predlagal, da naj se slovenski predstavniki ne udeležujejo sej, ki pod pritiski potekajo v Beogradu.

⁷⁹ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

Pavle Gantar je bil mnenja, da je ekonomska blokada veliko bolj resna stvar, kot je videti. Gre namreč za stare tendence po redistribuciji dobrin znotraj Jugoslavije, oprte na znane teze o izkoriščevalski vlogi razvite Slovenije in Hrvaške. Blokado bo treba prebijati povsod tam, kjer se to da. Posebej pa je treba biti pozoren na razne politične provokacije, pamflete v časopisih in na ulicah in se je v tem smislu treba pričeti obnašati samozaščitno.

Miloš Mikeln je bil mnenja, da ekonomska blokada ne more imeti hudih posledic za Slovenijo, prej obratno. Na jugoslovanski trg gre samo 15% slovenske proizvodnje in od tega na Srbijo odpade manjši del. Sicer se pa na ekonomske ukrepe odgovarja z ekonomskimi. Opozoril je še na podtaknjene provokacije zoper JLA v reviji Mladina in se zavzel za racionalnejše ukrepanje, da torej ni treba skupščine sklicevati takoj in nemudoma.

Veno Taufer je predgovornike podprl v predlogih po takojšnjem sklicu skupščine, izdelavi slovenskega političnega programa in predlagal tudi intenziviranje dela na pripravi nove slovenske ustave.

Ivan Oman je podprl oba temeljna predloga Rupla in Bavčarja in se ob vsem skupaj vprašal, kdo je sposoben v taki situaciji zaščititi slovensko suverenost?

France Tomšič je predlagal, da bi naše stališče zoper mitinge argumentirali in vse skupaj predstavili javnosti. Uroš Šušteršič pa se je zavzel za brezrezervno podporo slovenskemu vodstvu v tej krizni situaciji.

Slavko Sušec je ravno tako izrazil podporo slovenski politiki, če je v tej Stanovnikov nastop izjema. Prav gotovo je enotnost v tem trenutku tista, kar najbolj potrebujemo.

Peter Bekeš je pojasnil, da ekonomska blokada za sedaj ne povzroča kakšne hujše zaskrbljenosti v slovenskem gospodarstvu, pripravljenost na preusmerjanje na tuje trge pa je tako konstantna pri slovenskih proizvajalcih. Kar zadeva integriteto slovenskega političnega prostora, Zveza komunistov Slovenije od tega ne odstopa. Platforma preнове ZK, ki se pripravlja, pa integrira tudi zamisel o takšni SZDL, kakršno tvori tudi današnji sestanek vseh političnih faktorjev na Slovenskem.

Marko Hren je opozoril na nujo ustrežnejšega medijskega odzivanja in potrebo po seznanjanju z razmerami pri nas tudi navzven. V tem smislu je bil s strani nekaterih članov oblikovan tudi predlog o oblikovanju slovenske press agencije,

saj Tanjug ne more več prikrivati, da je pod vplivom srbske politike.

Darja Lavtizar-Bebler je predlagala, da bi k oblikovanju nove skupne izjave pritegnili še društvo pravnikov in društvo za ustavno pravo. Veljalo bi tudi preveriti, ali ne bi bilo (skladno s Paktom o državljskih in političnih pravicah) Predsedstvo SFRJ ob uvedbi izrednih razmer dolžno o tem obvestiti generalnega sekretarja OZN?

Razpravo je sklenil Jože Smole z naslednjimi ugotovitvami:

- treba je pripraviti novo izjavo za javnost, ki bo namenjena Slovencem in prebivalcem Slovenije in jo dati v razpravo v Skupščino SRS;
- vzporedno je treba aktivirati delovanje tudi v zvezni skupščini;
- pristopiti je treba k izdelavi skupnega slovenskega političnega načrta, koordinacija v zvezi z njim bo potekala v SZDL;
- izjavo in vse druge pomembne dokumente bomo poslej prevajali v srbohrvaščino, makedonščino in albanščino, po potrebi tudi v angleščino;
- o sestanku bo sestavljen zapis, ki ga bomo sprejemali na naslednji seji. Sklicana bo takoj, ko bo pripravljen osnutek nove izjave za javnost. Sprejet je bil dogovor, da osnutek nove izjave pripravijo tisti, ki so sestavljali prejšnjo izjavo, po možnosti že do ponedeljka, 6. marca 1989.

Zapisal
Vojko Volk

Dokument št. 24:⁸⁰

Na naslove podpisnikov javne izjave proti izrednemu stanju na Kosovu- za mir in sožitje v SFRJ in organizatorjev zbora, ki je bil 27. februarja v Cankarjevem domu vse te dni prihajajo številni izrazi podpore in zahteve, naj se od sprejetih stališč ne odstopa za nobeno ceno. Zato se odločamo za naslednjo

JAVNO IZJAVO

Prvič: ponavljamo, da je bilo temeljno sporočilo zbora jasno in nedvoumno. Zavzeli smo se za mir in sožitje v SFRJ, ki ga je mogoče zagotoviti samo ob polni enakopravnosti in svobodi vseh

⁸⁰ Izjava je bila objavljena v osrednjih slovenskih medijih 11. 3. 1989, podpisalo jo je več kot milijon ljudi.

narodov in narodnosti, ki živi jo v SFRJ, ne pa z represivnimi ukrepi.

Drugič: ugotavljamo, da so v nekaterih okoljih v Jugoslaviji sporočilo tega zbora in javno izjavo, ki jo je doslej podpisalo 1.100.000 prebivalcev SR Slovenije in nekaterih drugih jugoslovanskih republik, popačeno prikazali in zlonamerno interpretirali. To ni naključno. Menimo, da je naš poziv k miru in sožitju trn v peti tistim silam v Jugoslaviji, ki želijo na vsak način destabilizirati razmere v državi in onemogočiti njen demokratični razvoj.

Ugotavljamo tudi, da so grožnje s prekinitvijo gospodarskih, kulturnih in političnih stikov s SR Slovenijo, ki prihajajo zlasti iz Srbije in SAP Vojvodine in tudi dejansko trganje teh vezi, ki je protizakonito in protiustavno, oblika specialne vojne proti SR Sloveniji in njenim prebivalcem. Ne preseneča nas, da naše skupno življenje v Jugoslaviji nerazumno spodkopavajo prav tisti, ki se tako hrupno zavzemajo za močno Jugoslavijo.

Tretjič: ostro nasprotujemo vsem nezakonitim pritiskom na delo legalnih institucij. Najhujši in najbolj nevaren primer tovrstnih pritiskov je bila nasilniška množica pred Zvezno skupščino v Beogradu, ki je dobesedno izsilila nekatere sklepe zveznih organov, ki so takrat zasedali. Nič manj nesprejemljivi niso množični mitingi, ki samo sejejo sovraštvo, pozivajo k uporabi sile in vnašajo razdor med jugoslovanske narode in narodnosti.

Takšnim pritiskom ne bomo popuščali. Zato tudi nasprotujemo grožnji, da bodo znani maspokovci s Kosova organizirali miting v Ljubljani, saj je povsem očitno, da je njihov namen povzročanje izgredov in - po že preizkušenem in prozornem scenariju - ustvarjanje razmer za uvedbo izrednih ukrepov v SR Sloveniji.

Obenem izjavljamo, da smo vselej pripravljeni iskati poti iz naših skupnih zagat v strpnem in enakopravnem dialogu z vsemi ljudmi dobre volje in prijateljskih namer.

Dokument št. 25:⁸¹

ZAPIS

s 4. sestanka organizatorjev zbora v CD "Proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu", dne 17. marca 1989.

Prisotni: Darja Lavtižar-Bebler, Jože Gačnik,

Drago Seliger, Ciril Ribičič, Borut Šuklje, Janez Gril, Ivan Oman, Anton Stres, Rudi Šeligo, Suzana Deva, Miloš Mikeln, Veno Taufer, Katja Boh, Peter Bekeš, Franco Juri, Marko Hren, Braco Rotar, Gregor Golobič, Igor Bavčar, Janez Janša, Drago Demšar, Pavle Gantar, Dušan Semolič in Vojko Volk.

Sestanek je bil tudi tokrat sklican telegramsno in brez vnaprej pripravljenega dnevnega reda. V odsotnosti sklicatelja, Jožeta Smoleta, je sestanek vodil sekretar RK SZDL Slovenije Dušan Semolič. Osrednja tema je bila razprava o političnem referendumu oziroma o pripravi dokumenta o skupnih političnih pogledih na razvoj Slovenije, ki bi ga posredovali v razpravo in sprejem Skupščini SRS.

Opomba:

9. in 10. marca 1989 sta bila sestanka organizatorjev zbora v CD d v celoti posvečena pripravi in izdelavi nove skupne izjave, zato zapisa s teh sestankov nista bila izdelana. Na sestanku dne 10. 3. 1989 je bil sprejet sklep, da se pripravljene osnutke izjave preimenuje v Sporočilo za javnost, predela, dopolni in pošlje v objavo. V soboto, 11. 3. 1989, je bilo Sporočilo za javnost objavljeno v vseh osrednjih slovenskih medijih.

V seznam prisotnih iz prvega zapisa (o sestanku z dne 3. 3. 1989), se vnese še pomotoma izpadlo ime predstavnika RO ZZB NOV Slovenije, tov. Jožeta Božiča.

Uvodoma je Dušan Semolič predstavil nekatere argumente za in proti referendumu in predlagal, da se razpravljalci najprej opredelijo okrog tega vprašanja. Obenem je bila prisotnim podana informacija, da nobeno od neslovenskih množičnih občil še ni objavilo ne originalne Izjave zbora iz CD, ne Izjave Bavconovega Sveta, ne Sporočila za javnost, ki je bilo pripravljeno na prejšnjem sestanku. Slednja dva teksta sta bila - v skladu s pobudo s prvega sestanka - korektno prevedena v srbohrvaščino, albanščino in makedonščino, odposlana 12. marca 1989, vendar pa do 17. marca 1989 še nista bila nikjer objavljena.

Razprava o referendumu je pokazala, da ni večinskega mnenja, ki bi narekovalo opredelitev za ali proti. Različnost v pogledih in tudi mnenjih je po svoje nakazovala tudi možni izid glasovanja o - denimo - zaupnici slovenskemu vodstvu.

O možnih vsebinah referendumu je bilo več

⁸¹ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

mnenj:

- da se ljudje izjasnujejo o podpori slovenskemu vodstvu;
- o trenutni slovenski politiki;
- o parlamentarni demokraciji;
- o deklaraciji (podobni znameniti Majniški deklaraciji) o tem, v kakšni državi so Slovenci pripravljani živeti.

Razlogi zoper referendum nasploh pa so izhajali predvsem iz:

- strahu, da ne bi dal željenega izida;
- da ne bi pomenil podleganje Šolevičevim in tem podobnim izsiljevanjem;
- da ne bi pomenil civilizacijskega padca na raven cenenga populizma.

Cela razprava, v kateri je sodelovala velika večina prisotnih, je tako pokazala, da bi bilo edino smiselno odločiti se o neki deklaraciji, podobni Majniški. Odločanje o zaupnici slovenskemu političnemu vodstvu je sporno zato, ker so slovenski politiki tudi delegati v zvezni skupščini, ki so glasovali zoper večinsko izraženo voljo Slovencev v CD, trenutno slovensko politiko pa tudi ni moč identificirati z nekaj parolami, ki so trenutno v obtoku.

Razprava, ki ni zadevala referendum, je bila vsebinsko zožena na osnovna proceduralna vprašanja v zvezi s sklicevanjem sestankov. Zlasti predstavniki Odbora za varstvo človekovih pravic (Bavčar) in RK ZSMS (Golobič) so kritizirali sedanji način sklicevanja sestankov brez dnevnih redov, kar je tudi eden od vzrokov, da se ni moč praktično ničesar konkretnega dogovoriti. Zato je bila predlagana formalizacija skupine in njenega sestajanja.

Dušan Semolič je na podlagi skoraj triurne razprave oblikoval naslednje sklepe, ki so bili sprejeti:

- delovna skupina v sestavi dr. Katja Boh, Janez Janša, Miloš Mikeln, Peter Bekeš, Jože Školč in Vojko Volk bo do naslednje seje, ki bo predvidoma v ponedeljek, 27. 3. 1989 ob 12. uri, pripravila osnutek dokumenta o skupnih političnih pogledih na razvoj Slovenije;
- RK SZDL bo poskrbela, da bodo teksti, ki jih izven Slovenije doslej niso objavili, objavljeni, če bo treba tudi v obliki plačanih oglasov (kar je predlagal Mikeln);
- že naslednja seja bo sklicana vsaj nekaj dni vnaprej (odvisno od delovne skupine, ki pripravlja osnutek), z dnevnim redom, zapisom in ustreznim gradivom;
- na naslednji seji bomo razpravljali tudi o for-

malizaciji skupine in srečanj.

Zapisal Vojko Volk

Dokument št. 26:⁸²

Deklaracija o slovenski narodni volji 89⁸³

Izpričana je volja slovenskega naroda, italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji in pripadnikov drugih narodov in narodnosti, ki so državljani SR Slovenije, da

- hočejo živeti v svobodni sodobni družbi, ki jim bo zagotovila spoštovanje človekovih pravic in svoboščin, svobodno politično združevanje, parlamentarno uresničevanje politične volje ljudstva v skupščini SR Slovenije, ki bo izvoljena na splošnih, neposrednih in tajnih volitvah, svobodo vseh oblik gospodarskega, kulturnega in socialnega razvoja, vselej odprt osebni, gospodarski in duhovni pretok v Evropo in v svet;

- želijo živeti v taki skupnosti z drugimi narodi SFR Jugoslavije, zgrajene na temeljih svobodne odločitve vseh njenih delov za skupno demokratično in federativno državo, ki bo vsem zagotavljala celovito pravico do samoodločbe in popolno enakopravnost, ohranjala in branila suverenost vsakega od njih, spoštovala in varovala njihovo različnost;

- nočejo živeti v taki jugoslovanski ali kateri koli drugi državni skupnosti, kjer bi bili podvrženi omejevanju človekovih pravic in svoboščin ter narodne samobitnosti, politični ali nacionalni nadvladi, gospodarskemu izkoriščanju, vsiljenim oblikam političnega, gospodarskega, kulturnega in vsega drugega življenja, skratka, kjer jim ne bi bile priznane vse zahteve iz prvih dveh odstavkov te izjave; to pravico si mirne vesti jemljejo zato, ker jo isto in enako priznavajo in je ne bodo omejevali drugim v skupni federativni demokratični državi.

Slovenci, Italijani, Madžari, pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, stalno naseljeni v Sloveniji, in drugi državljani SR Slovenije s svojimi podpisi pod to deklaracijo naročamo skupščini SR Slovenije in vsem drugim v Sloveniji, ki jim je podeljena legitimna moč za uveljavitev te

⁸² Osebni arhiv Miloša Mikeln.

⁸³ Prvi osnutek, 23. 3. 1989 napisal Miloš Mikeln.

skupne ljudske volje, da poskrbijo za uresničenje načel iz te izjave, najpoprej z novo slovensko ustavo, potem pa z doslednim upoštevanjem teh načel pri oblikovanju nove jugoslovanske ustave ter v vsem svojem političnem in drugem delovanju v SFR Jugoslaviji.

Dokument št. 27:⁸⁴

Deklaracija o slovenski narodni volji 89⁸⁵

Izpričana je volja slovenskega naroda, italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji in pripadnikov drugih narodov in narodnosti, ki so državljani Socialistične republike Slovenije, da:

1. Hočemo živeti v svobodni sodobni družbi, ki nam bo zagotovila spoštovanje človekovih pravic in svoboščin, narodno suverenost in samoodločbo, svobodno politično združevanje, parlamentarno uresničevanje politične volje ljudstva v skupščini SR Slovenije, ki bo izvoljena na splošnih, neposrednih in tajnih volitvah, svobodo vseh oblik gospodarskega, kulturnega in socialnega razvoja, vselej odprt osebni, gospodarski in duhovni pretok v Evropo in v svet.

2. Želimo živeti v Jugoslaviji, zgrajeni na temeljih svobodne odločitve vseh njenih delov za skupno demokratično in federativno državo, ki bo vsem svojim narodom zagotavljala celovito pravico do samoodločbe, ohranjala in branila suverenost vsakega od njih, zagotovila enakopravnost narodom, narodnostim in manjšinam, spoštovala in varovala njihovo različnost.

3. Nočemo živeti v taki jugoslovanski ali kateri koli drugi državni skupnosti, kjer bi bili podvrženi omejevanju človekovih pravic in svoboščin ter narodne samobitnosti, politični ali nacionalni nadvladi, gospodarskemu izkoriščanju, vsiljenim oblikam političnega, gospodarskega, kulturnega in vsega drugega življenja. To pravico si mirne vesti jemljemo zato, ker jo isto in enako priznavamo in je ne bomo omejevali drugim v skupni demokratični federativni državi.

Slovenci, Italijani, Madžari, pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, stalno naseljeni v

Sloveniji, in drugi državljani SR Slovenije se s svojimi podpisi pod to deklaracijo zavezujemo, da bomo vztrajali pri njenih načelih, in obvezujemo skupščino SR Slovenije in vse druge v Sloveniji, ki jim je podeljena legitimna moč za uveljavitev te skupne ljudske volje, da poskrbijo za uresničenje načel iz te izjave, najpoprej pri spreminjanju sedanje in z novo slovensko ustavo, potem pa z doslednim upoštevanjem teh načel v novi jugoslovanski ustavi ter v vsem svojem političnem in drugem delovanju v SFR Jugoslaviji.

Dokument št. 28:⁸⁶

ZAPIS

s 5. sestanka organizatorjev zbora v Cankarjevem domu, 27. marca 1989

Prisotni: Franco Juri, Slavoj Žižek, Anton Stres, Ljubo Bavcon, Lado Pohar, Miloš Mikeln, Ivan Oman, Zoran Thaler, Gregor Golobič, Peter Bekeš, Darja Lavtižar-Bebler, Drago Demšar, Rudi Šeligo, Veno Taufer, Katja Boh, Braco Rotar, Marko Hren, Dimitrij Rupel, Janez Janša, Igor Bavčar, Barbara Goričar, Vojko Volk

Opravičeni: Borut Šuklje, Ciril Ribičič

Sprejet je bil naslednji

dnevni red:

1. Potrditev zapisa 4. sestanka
2. Obravnava osnutka Deklaracije o slovenski narodni volji '89
3. Obravnava pobude o formalizaciji skupine in srečanj
4. Razno

AD 1)

Jože Smole je predlagal, da se iz Zapisa s 4. sestanka izpusti zadnji stavek iz tretjega odstavka na drugi strani, ker subjektivna vsebinska interpretacija ne sodi v kratek zapis. Prisotni so se s tem strinjali in s tem je bil zapis sprejet.

AD 2)

⁸⁶ ARS, dislocirana enota II (Arhiv SZDL).

⁸⁴ Osebni arhiv Miloša Mikelna.

⁸⁵ Drugi osnutek, 23. 3. 1989, dokument so napisali dr. Katja Boh, Peter Bekeš, Gregor Golobič, Janez Janša, Miloš Mikeln in Vojko Volk.

Uvodoma je Miloš Mikeln pojasnil delovna izhodišča skupine, ki je pripravila osnutek deklaracije. Razložil je zgradbo in temeljni namen osnutka deklaracije. Ko bi osnutek, z dopolnili in popravki, sprejeli, bi ga posredovali organom vseh delov koordinacije v obravnavo. Te naj bi v doglednem času posredovale svoje pripombe. Osnutek naj bi po strokovni plati preverili tudi kompetentni ustavni pravniki.

Razprava o predloženem osnutku deklaracije je pokazala, da so oblika, temeljna izhodišča in opredeljene točke, ustrezna osnova za nadaljnjo dodelavo oziroma dopolnitev.

Sprejeta sta bila še dva alternativna naslova deklaracije: Deklaracija o slovenski politični volji in Slovenska deklaracija.

Temeljne pripombe pa so bile zlasti v tem, da mora biti deklaracija še bolj jasna, bolj jedrnata in bolj odločna, zlasti v zahtevah po vseh atributih nacionalne in državne suverenosti. Nekateri konkretne pripombe so oblikovali dr. Rupel, dr. Žižek, dr. Stres in drugi. Prisotni so se strinjali s predlogom, da se takoj po seji sestane delovna skupina in predlagane pripombe upošteva. Sprejet je bil predlog, da se v delovno skupino vključi še dr. Slavoj Žižek.

Deklaracijo, ki je namenjena državljanom SRS in do katere bi se ti izjasnjevali s podpisovanjem, naslavljamo na skupščino SRS, seveda pa bo posredovana vsej jugoslovanski kot tudi tuji javnosti.

Ko bo delovna skupina osnutek dopolnila in popravila, bo posredovan organom vseh organizatorjev v razpravo. Na podlagi pripomb in dopolnil s teh organov bo pripravljen dokončen osnutek deklaracije.

AD 3)

Dogovorjeno je bilo naslednje:

- da se imenuje "Koordinacijski odbor organizatorjev zbora v Cankarjevem domu";
- katerega temeljna naloga je izdelava "Deklaracije";
- da se imenuje sekretar koordinacije, ki skrbi za ustrezno administriranje in pripravo sej.

Sprejet je bil predlog, naj bo sekretar koordinacije Vojko Volk.

AD 4)

Dr. Tone Stres je izrazil svoje pomisleke v zvezi s sodelovanjem Komisije za pravičnost in mir v koordinaciji, ki bi imela neke eminentno politične cilje in naloge; to namreč ni združljivo s

poslanstvom komisije.

Podobne pomisleke je izrazil tudi Miloš Mikeln v imenu PEN-a, vendar je ob tem dodal, da zaenkrat kakšnih pragmatično političnih nalog ta koordinacija očitno še nima. Janez Janša je ob tem pripomnil, da lahko razglabljanja o (ne)smiselnosti sodelovanja v tej koordinaciji pripeljejo samo do njenega prezgodnjega propada.

Na koncu je bil sprejet tudi predlog Braca Rotarja, da se razmnoži in pošlje v obravnavo vsem članom koordinacije njegov osnutek Konvencije o skupni dejavnosti političnih organizacij, društev klubov in zvez.

Zapisal: Vojko Volk

Dokument št. 29:⁸⁷

Slovenska deklaracija 1989⁸⁸

Deklaracija o slovenski narodni volji; 89

Deklaracija o slovenski politični volji; 89

Državljeni Socialistične republike Slovenije, podpisniki te listine, izjavljamo in sporočamo, da:

1. Hočemo živeti v svobodni državi, v kateri si zagotavljamo spoštovanje človekovih pravic in svoboščin; narodno suverenost in samoodločbo; svobodno politično združevanje in politični pluralizem; parlamentarno uresničevanje politične volje ljudstva v skupščini SR Slovenije, ki bo izvoljena na splošnih, neposrednih in tajnih volitvah; svobodo vseh oblik učinkovitega in za okolje neškodljivega gospodarskega razvoja; kulturni in socialni pluralizem; pravno državo, utemeljeno na spoštovanju ustavnosti in zakonitosti, neodvisnosti sodstva in na demokratičnem nadzoru javnosti nad organi represije; varstvo pred uničevanjem naravnega okolja; vselej odprt osebni, gospodarski in duhovni pretok v Evropo in v svet.

2. Želimo živeti v Jugoslaviji, zgrajeni na te-

⁸⁷ ARS, dislocirana enota II (Arhiv SZDL).

⁸⁸ Tretji osnutek deklaracije, ki so ga na osnovi razprave na 5. seji sestanka organizatorjev zbora v Cankarjevem domu 27. marca še isti dan dopolnili dr. Katja Boh, Peter Bekeš, Gregor Golobič, Janez Janša, Miloš Mikeln, Vojko Volk in Slavoj Žižek. Osnutek deklaracije je bil skupaj z Majniško deklaracijo 1989 objavljen v sredstvih javnega obveščanja, v Delu 10. maja 1989.

meljih svobodne odločitve vseh njenih delov za skupno demokratično in federativno državo, ki bo vsem svojim narodom zagotavljala celovito pravico do samoodločbe, ohranjala in branila suverenost vsakega od njih, zagotovila enakopravnost narodom, narodnostim in manjšinam, spoštovala in varovala njihovo različnost.

3. Nočemo živeti v takšni državni skupnosti, kjer bi bili podvrženi omejevanju človekovih pravic in svoboščin ter narodne samobitnosti; politični ali nacionalni nadvladi; gospodarskemu izkoriščanju; vsiljenim oblikam političnega, gospodarskega, kulturnega in vsega drugega življenja; kjer bi sprejemali usodne politične in gospodarske odločitve pod pritiskom izrednih razmer; kjer ljudstvo lahko uveljavlja svojo suverenost samo na ulici, ne pa v institucijah političnega pluralizma.

Te pravice, ki nam pripadajo, priznavamo in jih ne bomo omejevali vsem drugim v skupni demokratični federativni državi.

Slovenci, Italijani, Madžari, pripadniki drugih jugoslovanskih narodov, stalno naseljeni v Sloveniji, in drugi državljani SR Slovenije se s svojimi podpisi pod to deklaracijo zavezujejo, da bomo vztrajali pri njenih načelih, in obvezujemo skupščino SR Slovenije in vse druge v Sloveniji, ki jim je podeljena legalna moč za uveljavitev te skupne ljudske volje, da poskrbijo za uresničenje načel iz te izjave, tako pri spreminjanju sedanje slovenske ustave in pri oblikovanju nove kot z doslednim upoštevanjem teh načel v novi jugoslovanski ustavi ter v vsem svojem političnem in drugem delovanju v SFR Jugoslaviji.

Dokument št. 30:⁸⁹

Predsedstvo Republiške konference SZDL Slovenije je na 21. seji, 6. januarja 1989 obravnavalo temo "Socialistična zveza delovnega ljudstva in politični pluralizem; na 23. seji, 31. januarja 1989 pa je sprejelo naslednje

UGOTOVITVE, STALIŠČA IN USMERITVE

I.

⁸⁹ Republiška konferenca SZDL, Informativna služba, Informacije, Ljubljana, februar 1989, Socialistična zveza delovnega ljudstva Slovenije in politični pluralizem, gradivo za razpravo, ARS, dislocirana enota I (arhiv SZDL).

Razvoj političnega sistema socialističnega samoupravljanja, odločnejše uveljavljanje demokratičnih odnosov pri reševanju družbenih vprašanj, ter družbenoekonomska in moralna kriza, v kateri živimo, zahteva upoštevanje političnega pluralizma kot možnost za izražanje, soočanje in uveljavljanje interesov posameznikov in njihovih združenj.

Socialistična zveza je doslej - kljub prizadevanjem za demokratizacijo odnosov znotraj nje same kot organizacije delovnih ljudi in občanov ter njihovih družbenopolitičnih in družbenih organizacij ter združenj - še vedno premalo omogočala uveljavljanje političnega pluralizma na podlagi argumentov in odprtega dialoga. Njena aktivnost je v preveliki meri slonela na poudarjanju vloge družbenopolitičnih organizacij namesto, da bi ustvarjala prostor, v katerem bi prihajalo do organiziranega soočanja mnenj in opredeljevanja do variantnih in različnih predgovor ljudi.

ZAKAJ SMO PREMALO UČINKOVITI?

Socialistična zveza je takšno svojo vlogo opredelila že v dokumentu "SZDL danes". Samokritično je večkrat ocenjevala nedoslednosti in pomanjkljivosti pri njegovem uresničevanju, saj ni sledil potrebam družbenega razvoja. Tudi spremembe in dopolnitve Statuta SZDL Slovenije v letu 1987 so bile sprejete z namenom, da bi ustvarili pogoje in možnosti za še bolj odprto frontno socialistično zvezo. Toda gre za očiten razkorak med dogovori, formalnimi možnostmi in prakso; še več: socialistična zveza je tudi sama v prelomnem obdobju. Prenova SZDL je med bistvenimi pogoji za njeno drugačno vlogo v političnem sistemu. Od prenovljene SZDL bo v mnogočem odvisna tudi uveljavitev ideje o političnem pluralizmu. Zato naj prenova socialistične zveze poteka tako, da bo zagotovljen prostor za izražanje, soočanje in konkurenčnost različnih programov organiziranih političnih subjektov. Predlogi, mnenja in ideje vseh, ki so zainteresirani za aktivno udeležbo pri urejanju družbenih vprašanj, morajo dobiti svoj prostor v Socialistični zvezi, pri čemer mora biti zagotovljeno spoštovanje demokratičnih pravil ravnanja ter uveljavitev kulture političnega dialoga. To velja tudi za spoštovanje mnenj manjšine ter posameznika, na vseh ravneh.

II.

NESTRANKARSKI
PLURALIZEM

POLITIČNI

Reforma političnega sistema zahteva odpiranje širokega prostora za nestrankarski politični pluralizem, ki se lahko zagotavlja v prenovljeni SZDL. Zato mora socialistična zveza storiti vse, da bo skladno z ustavno opredeljeno funkcijo postala privlačnejša in sprejemljiva za nova gibanja in zveze. V njej morajo imeti ljudje, njihove interesne in programske skupine, organizacije, gibanja ter zveze možnost ustvarjalno prispevati k oblikovanju političnega sistema socialističnega samoupravljanja. To je njena pomembna naloga, saj vsi ti s svojo aktivnostjo, inovativno ustvarjalno sposobnostjo lahko ponudijo mobilizirajoče programe za kvalitetnejši družbeni razvoj. Socialistična zveza mora zagotoviti ustvarjalno sodelovanje posameznikom, ki se neposredno vključujejo v njeno delo. Zato mora nameniti posebno skrb poživitvi, posodabljanju in stalni aktivnosti svojih organizacij in demokratičnim metodam dela organov SZDL na vseh ravneh.

III.

OMOGOČATI ZDRUŽEVANJE LJUDI

Z ustavo je zajamčena svoboda združevanja delovnih ljudi in občanov v družbenopolitične in druge družbene organizacije in društva kot sestavni del socialističnega samoupravnega sistema. V tem okviru je omogočeno tudi ustanavljanje novih zvez in oblik organiziranja in delovanja občanov. Tudi zadnje spremembe Statuta SZDL Slovenije so samo razširile možnosti za uveljavljanje interesnih združenj ter družbenih gibanj, skupaj z družbenimi organizacijami in društvi pri uresničevanju njihovih interesov, političnih pravic ter dolžnosti v okviru obstoječega principa organiziranosti socialistične zveze. Zato Socialistična zveza sprejema vse nove pobude za ustanavljanje različnih združenj kot proces uveljavljanja, soočanja in tekmovanja političnih dejavnikov, katerih legitimnost in legalnost je pogojena z doslednim spoštovanjem ustavne ureditve.

Delovanje novih združenj, zvez in družbenih gibanj v okviru Socialistične zveze pomeni pomemben prispevek k razvejanosti njenega delovanja ter pomembno dopolnitev njene aktivnosti.

Je sestavni del procesa njenega posodabljanja in nadaljnje demokratizacije. Pri iskanju rešitev in razreševanju odprtih vprašanj svojega organiziranja in delovanja mora zagotoviti, da bodo v ta proces vključeni vsi, ki želijo delovati znotraj nje.

ODGOVORITI MORAMO NA NASLEDNJA
VPRAŠANJA!

V razpravi moramo posebno pozornost nameniti iskanju najboljših skupnih poti in načinov za učinkovito udejanjanje temeljnih izhodišč organiziranja in delovanja SZDL, ki so:

- Socialistična zveza delovnega ljudstva je organizacija, ki zagotavlja ljudem pogoje za uresničevanje njihovih ustavno opredeljenih pravic delovanja;
- Socialistična zveza delovnega ljudstva je najširša družbenopolitična organizacija občanov, organizacij, gibanj, združenj in drugih političnih dejavnikov, ki je zgrajena na principu individualnega članstva in neposrednega izražanja interesov (vedeti pa moramo, da so nekateri mnenja, da naj bo SZDL le koalicija različnih zvez in ne organizacija, ki ima tudi lastno članstvo);
- Socialistična zveza delovnega ljudstva je organiziran, odprt prostor za izražanje in soočanje različnih interesov, pri čemer morajo imeti vsi, ki se vključujejo vanj enakopraven položaj;
- Socialistična zveza delovnega ljudstva je organizacija, ki omogoča različnim zvezam in gibanjem ter drugim oblikam organiziranja, da v njej in prek nje uveljavljajo svoje ideje, interese in programe;
- Socialistična zveza delovnega ljudstva je skupen pluralističen prostor, ki omogoča neposredno vključevanje v skupščinski in volilni sistem in uveljavlja na obeh področjih tudi svojo nadzorno funkcijo.

IV.

PREDNOSTNE NALOGE

Zavedajoč se, da je treba za uveljavitev sodobnejše in učinkovitejše Socialistične zveze opraviti vrsto kratkoročnih in dolgoročnih nalog, se Predsedstvo RK SZDL Slovenije zavzema predvsem za:

- pospešeno aktivnost pri izdelavi nove ustave SR Slovenije in nove ustave SFRJ. Pri tem mora biti opredelitev Socialistične zveze in njene vloge

v družbenopolitičnem sistemu takšna, da v nobenem primeru ne bo omogočala monopolnega oz. privilegiranega položaja posameznim organizacijam oz. posameznikom;

- kritično presojo in oceno določil dokumenta "SZDL danes", temeljnih načel statuta in programskih usmeritev, da bi na podlagi njihovega dograjevanja v duhu sodobnih spoznanj oblikovali jasen program SZDL Slovenije, ki bo izrazil politično voljo slovenskega naroda, madžarske in italjanske narodnosti in vseh, ki živijo in delajo v SR Sloveniji in ga bodo sprejeli ter se po njem ravnali vsi njeni deli. Takšen program bi sprejeli na kongresu SZDL Slovenije, ki bi ga ponovno sklicali po več kot dvajsetih letih. Prizadevali si bomo, da bo ta program dobil svoje mesto tudi v programu ZK SZDL Jugoslavije, s čimer bomo prispevali k jugoslovanski sintezi.

- nadaljnjo krepitev skupščinskega sistema;

- demokratizacijo kadrovske politike in kandidacijskih postopkov ter takšno volilno zakonodajo, ki bo omogočala neposredne volitve.

SPREMEMBE STATUTA SZDL SLOVENIJE

Statut SZDL Slovenije je zaradi vsega povedanega potreben temeljite kritične presoje kar je jasno že dlje časa. Na to so opozorile že razprave ob zadnjih spremembah in dopolnitvah, s katerimi so razširjene možnosti za svobodno združevanje ljudi tudi na druge oblike interesnega združevanja ter na družbena gibanja. Ker smo se zavedali, da te določbe zahtevajo večjo konkretizacijo, smo se že ob zadnjih spremembah Statuta SZDL Slovenije zavzeli za čimprejšnje oblikovanje novega. Ta naloga pa je tesno povezana z razčiščevanjem idejnih vidikov organiziranja in delovanja socialistične zveze, njene ustavne opredelitve ter programa SZDL. To so osnove za ustvarjanje statutarnih in drugih, formalno-pravnih možnosti, ki izhajajo iz statuta, za uveljavljanje različnih alternativ, interesov, programov itd.

Če naj bo Socialistična zveza mesto nastajanja, soočanja, tekmovanja idej, nujnega dialoga, izražanja različnih mnenj ter ponujanja več rešitev ter globalnih političnih vizij, potem potrebujemo tudi pravila ravnanja za delo v okoliščinah in razmerah pluralnega prostora. Pravila morajo izražati potrebno politično kulturo, ki izhaja iz navedene funkcije.

Razdelava ustavnega določila o svobodi združevanja mora potekati v smeri zakonske ureditve

načina uresničevanja pravice do političnega združevanja in organiziranja občanov.

Predsedstvo RK SZDL Slovenije daje tudi pobudo za drugačno praznovanje 27. aprila, dneva ustanovitve OF. Primerna oblika praznovanja bi lahko bil festival Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije.

V.

POZIV K TVORNEMU SODELOVANJU

Predsedstvo RK SZDL Slovenije predlaga, da se o teh vprašanih opravi široka razprava v krajevnih, občinskih, obalni in mestnih konferenc SZDL, v družbenopolitičnih organizacijah, družbenih organizacijah in društvih, družbenih gibanjih in zvezah, v katero naj se v največji meri vključijo ljudje in občani. Rezultate te razprave bomo strnili na seji Republiške konference SZDL Slovenije.

Datum: 17. februar 1989

Dokument št. 31:⁹⁰

SLOVENSKA DEKLARACIJA⁹¹

Podpisniki te listine izjavljamo in sporočamo, da

1. Hočemo živeti v samostojni državi slovenskega naroda.
2. Kot samostojna država bomo sami odločali o meddržavnih povezavah, bodisi z južnoslovenskimi narodi bodisi z evropsko skupnostjo.
3. Izhajajoč iz zgodovinskih prizadevanj slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na:
  - spoštovanju človekovih pravic in svoboščin,
  - demokraciji, ki vključuje politični pluralizem,
  - družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi slovenskih državljanov.

Slovenska demokratična zveza, (Ljubljana, 28. marca 1989)

⁹⁰ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

⁹¹ Prvi osnutek kasnejše Majniške deklaracije.

Dokument št. 32:⁹²

Zapis

s 6. sestanka organizatorjev zbora v CD, 24. aprila 1989

Prisotni: - prepis z liste prisotnih
Sprejet je bil naslednji dnevni red:

Ad 1

Zapis s 5. sestanka je bil sprejet brez pripomb.

Ad 2

Miloš Mikeln je na kratko poročal o poteku dela na osnutku deklaracije, o posegih delovne skupine (ki se ji je pridružil še Slavoj Žižek) na drugem osnutku, o tem, katere bistvene pripombe so bile upoštevane itd.

Z razpravo je pričel predstavnik RO ZZB NOV Slovenije, Jože Gačnik, ki je predstavil mnenje sekretariata te organizacije (v pisni obliki bo dostavljeno tudi sekretarju KO), po katerem ni razlogov, da bi sploh sprejemali neko deklaracijo. Nadaljnja razprava je pokazala, da predvsem organi članic takozvane "uradne" politike niso obravnavali tretjega osnutka deklaracije in zato nimajo uradnih oziroma kompetentnih mnenj. Zavoljo tega je "alternativni" del (posebej Rupel in Bavčar) očitil nespoštovanje sklepov s prejšnje seje. SDZ, SDZS, DSP, SKZ in Odbor za varstvo človekovih pravic so celo pripravili celovit alternativni osnutek. Dimitrij Rupel je povedal, da ga nameravajo predstaviti na seji RK SZDL Slovenije, ki bo 26. aprila, ostale je pozval, da se jim pridružijo; torej k tej novi, alternativni deklaraciji.

Jože Smole je zavrnil Ruplov predlog kot nesprejemljiv, za drugo točko osnutka deklaracije pa je dejal, da je povsem nesprejemljiva in zgolj voda na mlin tistim, ki po Sloveniji iščejo separatizem. Smole je povedal, da bo tretji osnutek deklaracije RK SZDL obravnavala 26. aprila, na svoji seji o političnem pluralizmu.

Na točki razčiščevanja kdo se je sklepov s prejšnjega sestanka držal in kdo ne, se je razprava za dlje časa zaustavila.

Ciril Ribičič in Peter Bekeš sta v imenu CK ZKS zavračala očitke, da sklepi niso bili spoštovani; dejstvo, da je Dimitrij Rupel čez noč v razpravo poslal novo varianto deklaracije (ki jo je 28.

⁹² ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL). Gre za osnutek zapisa, original v arhivu ni ohranjen.

marca sprejel Izvršilni odbor SDZ, pod naslovom Slovenska deklaracija, naj bi jasno pomenilo, da je konsenz o načelni ustreznosti tretjega osnutka delovne skupine poslej vprašljiv in da ni moč pričakovati aklamacije na organih, ki naj variantni deklaraciji obravnavajo.

Mnenja so se polarizirala: od mnenja, da nadaljnja razprava nima več smisla, ker vsi prisotni nimajo polnomočij za usklajevanje na osnutku deklaracije, do mnenja, da je razpravo nujno potrebno nadaljevati zavoljo dejstva, da v Sloveniji tak dokument potrebujemo. Ravno tako je bilo poralizirano mnenje glede dveh variant deklaracij: nekateri so menili, da je boljša in ustrenejša daljša varianta (tretji osnutek), drugi so bili mnenja, da je boljša in jasnejša krajša varianta (novi osnutek IO SDZ). Ivan Oman pa je dejal, da med obema ni nikakršne pomembnejše razlike.

Sprejeti so bili naslednji sklepi:

- da se delovna skupina dopolni z Ruplom, Omanom in Stresom;
- da se čimprej pridobijo mnenja in pripombe organov članic KO, da bo lahko delovna skupina opravila svoje delo;
- da se na prihodnji seji razpravlja o pripombah v zvezi s Konvencijo o skupni dejavnosti političnih organizacij, društev, klubov in zvez oziroma o bodočem poslovniku koordinacije.

Na koncu sestanka je Vera Vazzaz v imenu mirovnikov prebrala Izjavo o Kosovu in predstavila pobudo, da bi v Delu objavili osmrtnico za mrtvimi na Kosovu.

Zapisal Vojko Volk

Dokument št. 33:⁹³

I. SOCIALISTIČNA ZVEZA DELOVNEGA LJUDSTVA IN POLITIČNI PLURALIZEM

1. Uvod Viktorja ŽAKLJA, podpredsednika RK SZDL Slovenije

V tem, da smo razpravo o naši organizaciji in

⁹³ Republiška konferenca SZDL, Informativna služba, Informacije, Ljubljana, junij 1989, 4. seja Republiške konference SZDL Slovenije, 26. 4. 1989: I. Socialistična zveza delovnega ljudstva in politični pluralizem; II. Spremembe in dopolnitve Statuta SZDL Slovenije. ARS, dislocirana enota I (arhiv SZDL).

političnem pluralizmu dali na dnevni red seje Republiške konference prav na današnji dan, 26. aprila, na dan, ko se je pred 48 leti v Vidmarjevi vili pod Rožnikom začela udejanjati naša legendarna Osvobodilna fronta, ki ima svoje korenine v ljudskofrontovskem gibanju kriznih tridesetih let, je gotovo obilo simolike. Simbolika je že v tem, da po letih gospodarske rasti in družbenega razvoja, ki je sledil osvobodilni vojni in revoluciji in ga nedvomno moramo šteti za najuspešnejše obdobje v zgodovini naših narodov in narodnosti, ter po desetletje trajajoči večplastni krizi, ki je posledica nepravočasnega in neustreznega reagiranja na globalne spremembe v svetu, za katere je značilna afirmacija t. i. kvalitativnih faktorjev razvoja, spet mrzlično iščemo odgovore na esencialna vprašanja, vezana na narod, državo, njegovo gospodarstvo, kulturo in politiko. Brez dvoma je ta čas eden tistih prelomnih trenutkov, v katerem se za desetletja naprej odloča o vlogi in položaju posameznika, naroda in države. Zato ta čas terja od vodilnih ljudi v politiki, gospodarstvu, znanosti in kulturi pogum, znanje in politično modrost. Simbolika je lahko tudi v tem, da smo spet enkrat ogroženi kot narod, kot nacija zaradi nekaterih lastnih neustreznih makro družbenoekonomskih odločitev v sedemdesetih letih, ogroženi kot nacionalna in državna skupnost, ki je v celoti izčrpala možnosti nadaljnega ekstenzivnega gospodarskega in družbenega razvoja, ogroženi od državnega hegemonizma in centralizma, ki skuša zbalansirati jugoslovanske disproporce na nižji ravni kot ustreza Sloveniji in njenim aspiracijam. In dalje, simbolika je lahko tudi v tem, da živimo v času nove slovenske političnosti, v kateri se vrši redistribucija politične moči, v času, v katerem se križajo odločitve s kratkoročnimi in dolgoročnimi posledicami. Priče smo nostalgiji po starem in hkrati pogumnemu iskanju novega, smo v času, v katerem se bolj ve, kaj ne, kot kaj pa. Današnji čas pa je istoveten s tistim izpred 48 let tudi v tem, da je prihodnost nejasna in negotova in da je potrebno vizionarstvo zamenjati za pragmatičnost.

Poudariti pa moram tudi naslednje: dogodki tistega, že močno odmaknjenega 1941. so bili zgodovinski, današnja seja to zagotovo ne bo. Saj tega sploh ne bi bilo treba poudarjati, če ne bi živeli v krizni družbi, kjer s pridevnik "zgodovinski" tako nekritično pridaja vsemu, celo duhovno sila pritlehnemu početju. Kar zadeva vodstvo sedanje SZDL, naj poudarim, da razu-

memo to današnjo konferenco kot eno od etap v procesu, ki ga je sprožila kriza in ga, kolikor je seveda mogoče, usmerja emancipirana slovenska politična in družboslovna misel. Da se še kako zavedamo, da je čas iskateljski in da si bomo še naprej prizadevali, da bi procesi gospodarskega in družbenega presnavljanja tekli zvezno - torej ne skokovito - in to v pravo smer. Ta smer pa je svoboden človek, ki brez strahu in vsakršnih ovir artikulira svoje interese, človek, katerega hkratna pripadnost narodu in večnacionalni državni skupnosti nista nezdržljivi ali celo temeljni kamen vseh naših težav. Od vseh nas je torej odvisno, ali bomo na tej današnji iskateljski postaji izluščili kakšno svežo misel, ali bomo znali bolje artikulirati že do sedaj povedano, predvsem pa, če bomo zmogli biti toliko prepričljivi in zavezujoči za odločujoče institucije našega sistema, da končno začnemo v konkretnostih odločneje dograjevati nastavke naše nove pluralne družbe.

Uvodoma je smiselno poudariti tudi dejstvo, da se s problemi političnega pluralizma spoprijemajo tudi druge socialistične države, npr. Poljska, Madžarska. Ugotoviti je treba, da Jugoslavija, ki je v preteklosti prednjačila pri reformiranju realsocialistične misli, ta čas v teh iskanjih ne prednjači. Tudi zato je vloga slovenske družbe in vseh njenih ustvarjalnih sil, da v lastnem in skupnem jugoslovanskem interesu nadaljujejo z uveljavljanjem pluralnosti, tudi politične, in iskanjem ustreznih form za njeno praktično uveljavljanje v pogojih socialističnega samoupravljanja. Jugoslovanski družbi pluralnost ni tuja: po svoje jo odraža veljavni skupščinski sistem, obstoj DPO, zvez in gibanj, priznavanje t. i. pluralizma samoupravnih interesov, ki ga je uvedel Kardelj v znanih Smereh, itd. Tovrstna pluralnost je v nekaterih socialističnih državah še bolj razvejana kot pri nas, osmišljena pa je že v znanih Leninovih tezah iz leta 1917, ko je pisal, da je politični pluralizem v socialističnih družbah dopusten le pod naslednjimi pogoji: nemarksistične stranke morajo, prvič, zastopati interese razredov in slojev družbe, ki pod vodstvom proletariata sodelujejo v boju za socializem, drugič, sprejeti morajo temeljne ideje o graditvi socialistične družbe in tretjič, priznati morajo vodilno vlogo komunistične partije.

Ali ta teza še zdrži kritično presojo? Po mojem prepričanju ne, gotovo pa ne v današnjem času, ko smo v svetovnih dimenzijah soočeni s t. i. "konservativno revolucijo", ki jo je razviti svet začel že sredi sedemdesetih let. To je začetek

transformacije socialne države ali države blaginje, ki zaradi visoke socialne zaščite ter težnje po egalitarnosti ni bila več sposobna za boljše, inovativno delo. Tedaj se je zaostrilo vprašanje: ali socialna država ali učinkovitost. Če slednjega, torej učinkovitosti, ni, ni socialne države oziroma se njen privid lahko ustvarja skozi eksterno zadolževanje in inflacijo. Zapisano se nanaša na dileme t. i. "držav blaginje", a mutatis mutandis velja tudi za Jugoslavijo - zlasti Jugoslavijo sedemdesetih let. Naša družba je še posebej v tistem času družbeno lastnino mnogokje razumela kot nelastnino, videz "državne blaginje" pa je ustvarjala s permanentnim razvrednotenjem družbenega kapitala in enormnim zunanjim zadolževanjem. Ta praksa se je - v manjšem obsegu sicer - raztegnila tudi v osemdeseta leta, v katerih pa so razvite države sodobnega sveta začele uresničevati že novo paradigmo gospodarskega in družbenega razvoja, pa se tudi zato korak med nami in njimi tako nezadržno veča.

Sodobne razvite države imajo še del gospodarske strukture, ki je še vedno odvisna od državnega plana, njen manjši del, ki se širi, pa vse bolj od trga. To še kako velja za socialistične države, torej tudi za nas. V Jugoslaviji je gospodarska struktura celih območij izključno rezultat politične volje in fondovskih sredstev, ne pa tržno izraženih potreb. Logično je torej, da ta okolja potrebujejo močno državo, širitev njenih ekonomskih funkcij, česar vse ni mogoče brez leninistične KP, ki med drugim namesto trga skrbi za "pravično" alokacijo novoustvarjene vrednosti. Prav zato so tudi t. i. čiste ideološke diskusije, tudi tiste, ki zadevajo politični pluralizem v Jugoslaviji, le prozorno pokrivalo za "lokalne" ekonomske probleme. Drugače rečeno: v ozadju se skrivajo težnje po redistributivni poziciji zvezne države, ki bi še naprej v imenu t. i. višjih interesov, zajedništva itd. prerazporejala ustvarjeni dohodek na pomanjkljivo definiranem t. i. enotnem jugoslovanskem trgu. Prav takšna vloga ene ali druge države - občinske, republiške ali zvezne je tudi v interesu zaposlenih v njej in v paradržavnih institucijah. To zlasti velja za okolja, kjer je nezaposlenost velik problem. Zato je Markovičeva zahteva po deregulaciji gospodarskega in družbenega življenja dejansko napoved vojne preštevilni in slabo usposobljeni birokraciji; razume se, da bo ta storila vse, da ta družbena naravnost ne bi uspela. Še dolgo bo torej ostala draga in neučinkovita realna država na eni strani, na drugi pa verbalno priseganje na

trg, pluralizem, ekonomsko demokracijo in podobno. S povedanim sem hotel opozoriti, da projekt prepotrebne družbene prenovе sega v same korenine države, njenega političnega sistema in veljavne ideologije, zato je izhod v novo kvaliteto v idealnem steku okoliščin mogoč le v daljšem časovnem obdobju. Ne kaže spregledati, da je jedro ekonomskega sporočila t. i. antibirokratske revolucije egalitarnost v delitvi, ohranjanje partijsko-državnega voluntarizma pri alokaciji družbenega kapitala in od razvitega sveta ločeno gospodarstvo. Prav to pa že elementarne zasnove političnega pluralizma ogrožajo, zato se ga želi ideološko diskvalificirati, ga razglasiti za nelegitimnega in celo nelegalnega. Pri tem pa se hote pozablja, da pri nas politični pluralizem živi znotraj ene stranke, ki že dolgo ni več klasična enotna KP, živi znotraj socialistične zveze, ki je od republike do republike povsem različna, živi znotraj jugoslovanskih sindikatov, mladine itd., pa tudi v republiških "družbah" in organizacijah je politični pluralizem očiten povsod tam, kjer ne velja več zapovedani represivni partijski monizem.

Političnega pluralizma torej ni treba "priznati", ni se treba vpraševati po njegovi legitimnosti, saj izhaja iz narave človeka in je utemeljen v različnih interesih ljudi. Logična posledica tega je kompetitivni politični sistem, to pa pomeni, da realna dilema ni politični pluralizem da ali ne, ampak kakšen pluralizem hočemo in tudi zmoremo. Letošnja volilna praksa v državi nedvoumno kaže na to, da jugoslovanske družba počasi, resda ne brez bolečin, vstopa v obdobje deljene in časovno omejene oblasti, zato pa tembolj legitime. Da je to odraz spremenjene zavesti državljanov, kažejo tudi empirične javnomnenjske raziskave; npr. že približno polovica Slovencev misli, da bi bila ZKS le ena od političnih strank, med katerimi bi lahko na splošnih, neposrednih in tajnih volitvah izbirali delegate.

Politologi in sociologi, ki se strokovno ukvarjajo s to problematiko, postavljajo dve alternativni: ali modernizirati obstoječi sistem, ki vsaj ta čas ne daje kakšnih razveseljivih rezultatov, in ob tem upati, da jih bo ta reformirani sistem t. i. neposredne demokracije začel dajati po končanem prenovitvenem procesu, ali pa začel uvajati večstrankarski sistem.

Odgovor na to dilemo ni lahek niti z ozko strokovnega vidika, še manj pa ob upoštevanju realnosti našega prostora in časa. Naj ekspliciram nekaj dilem: Verjamem, da tržnega gospodarstva, na katerem sedaj prisegajo, ni mogoče razvijati

brez političnega pluralizma - drug drugemu sta namreč pogoj - zato zviti politokratski um ta čas glasno ne nasprotuje več tržnemu gospodarstvu; ne nazadnje tudi zato, ker socialistične družbe že dolgo priznavajo in tudi udejanjajo gospodarske reforme, nasprotujejo ali pa vsaj odlagajo pa reforme političnega sistema, katerega srž je politični pluralizem. Argumentacija zoper to je navadno zgodovinska, delavsko razredna in tekoče politična. Kriza, ki se pogloblja, saj njen sumarni izraz - inflacija - skokovito narašča, pa pravijo, da ne govori za politični pluralizem, ampak za t. i. strnitev vsenarodnih ali vsedržavnih sil, da bi tako združeni bili kos naši gospodarski, politični, mednacionalni in moralni krizi, ki ne ogroža le političnega sistema, ampak tudi obstoj države. Toda protiargument je takoj pri roki: mar ni prav monizem, nasilno enotenje, neobstoj konkurence itd. pripeljalo družbo in državo v to nezavidljivo stanje? Če je v tem argumentu vsaj kanček resnice, se je treba vprašati, mar vztrajanje v obstoječem družbenoekonomskem modelu ne pomeni hkrati tudi vztrajanje v vseobsegajočih kriznih razmerah?

Po mojem prepričanju je naša kriza vse bolj politična, to pa pomeni, da je treba naš politični sistem temeljito reformirati. Ne bodo torej zadoščale zgolj lepotne korekture, izmišljanje pojmov, ki jih sodobna politologija ne pozna - ali vsaj ne pozna njihove vsebine. Ne si delati lažnih utvar, da bodo naše življenje ustrezno adaptirala razna alternativna gibanja, ki tudi pri nas - tako kot v tujini - živijo zunaj strank.

Tako kot je trg - to smo na srečo končno spoznali - eden od stebrov sodobne civilizacije, je drugi steber gotovo sodoben politični pluralizem. In dalje zagotovo velja, da tako kot trga oziroma tržnega gospodarstva ne bo mogoče uveljaviti čez noč, ker gospodarstvo tega ni sposobno, tudi politične pluralnosti ne bo mogoče. Tekla bo paralelno z razvijajočo se tržnostjo, bili bosta v medsebojni interakciji. Sintagne, kot so sestop z oblasti, ki jo je uvedla slovenska ZK in se prijemlje že tudi v drugih okoljih države, modernizacija sindikata, za katerega se zavzemajo slovenski sindikati, boj za oblast, o katerem govori naša mladina, so simptomi teh procesov, ki jih integrira zahteva po teh reformah, ki pa ta čas spet ravno v političnem delu najbolj kasni.

V teh za našo družbo zgodovinskih procesih pa je SZDL nepogrešljiva. Biti mora njihov katalizator, podpreti mora evolutivni prehod v novo kvaliteto - to je tržno gospodarstvo in moderno

pluralno družbo. Družbo torej, v kateri si bo vsakdo mogel sam "voliti vero", vsi pa po demokratični poti "postave", če parafraziram znani verz. To pa je družba zrelega socializma, za katerega smo Slovenci ekonomsko in duhovno dozoreli. Mižati pred obilico tovrstnih znamenj časa ali pa jih hote ali nehote ne razumeti, pomeni upreti se toku zgodovine; to pa tudi pomeni pristajati na družbeno marginalizacijo in se odpovedati vsakršnemu vplivu novega socializma.

Beg v nove pojmovne konstrukte - to naše nehvalevredno početje - nas ne bo rešilo. Naj spet vzamem primer iz ekonomije, ki mi je bližja. Mnogi govorijo npr. o socialističnem tržnem gospodarstvu. Nič nimam proti temu, če hkrati tudi povedo, v čem se to gospodarstvo loči od očitno "nesocialističnega" tržnega gospodarstva. Hočem reči, da pojem "socialističen" radodarno dodajamo temu ali onemu npr. ekonomskemu pojmu, misleč, da je to potreben in zadosten pogoj za humanizacijo družbenoekonomskih odnosov, kar je srčica osvobajajoče socialistične misli. Tako si ne moremo kaj prida pomagati tudi z idejo "nestranski pluralizem". Da ne bo pomote: sem zanj, če mi avtorji hkrati ponudijo operacionalizacijo, družbeni model, v katerem bo ta pluralizem funkcioniral.

Ker tega še nekaj časa očitno ne bo, pragmatična politična naravnost terja, da razvijamo politični pluralizem brez velikih besed kar znotraj veljavne ustave; to tembolj, ker sem prepričan, da še nismo izčrpali možnosti pluralizacije slovenske družbe, ki jo na tradiciji OF nudi prenavljajoča se SZDL. Pravzaprav se zavzemam za dva hkratna procesa: SZDL nam omogoča frontno organiziranje ustvarjalnih sil našega naroda, da bomo tako kos sedanjemu prelomnemu času, v katerem se poindustrijsko videnje družbe bode s silami preteklosti, tistimi torej, ki skušajo zaustaviti kolo napredka in našo družbo ponovno vrniti v preživeli realsocializem; na drugi strani pa je SZDL legalen prostor za postopno pluralizacijo slovenske družbe in je tako podana možnost za evolutivni prehod v moderno poindustrijsko ali bolje rečeno konkurenčno demokratično družbo, ki bo reafirmirala človeka v vseh njegovih ekonomskih, političnih in kulturnih razsežnostih, kar naj bi bil cilj novega socializma.

Pri vseh teh naših iskanjih pa ne smemo pozabiti, da se mora Jugoslavija, če želi napredovati, ne le funkcionalno, ampak tudi institucionalno, vključiti v integracijske procese novonastajajoče Ev-

rope. Ta pa nas take, kot smo - ne le v sferi ekonomije, ampak tudi politike - ne bo vzela medse. Evropa 90. let bo tržna in hkrati politično pluralna družba. Tiste države, ki teh dveh pogojev ne bodo izpolnjevale, bodo ostale v čakalnici te gigantske asociacije, ki nastaja pred našimi očmi. Ne more biti več nobenega dvoma, da se moramo posloviti od iluzije samozadostnosti, hotenja po posebnosti za vsako ceno, od zmotnega prepričanja, da nas okolje potrebuje, mi pa njega ne, da je vse, kar naredimo, najboljše, najnaprednejše itd. Vztrajanje pri takem preživelem načinu razmišljanja je danes veliko bolj nevarno kot rakete na naših mejah, ki - mimogrede rečeno - nam niso niti namenjene. Zato je vztrajanje pri teh reformah, to pomeni pri korenitih gospodarskih in družbenopolitičnih spremembah, tako pomembno. Vzpostavitev integralnega trga in politično pluralnosti vodi v preseganje protislovij na relaciji posameznik - družba - država, podjetje - država, občina - republika - država, torej v odpravljanju tistih dilem in vsakovrstnih razhajanj, ki zadnja leta hromijo jugoslovansko družbo in državo. Ne pozabimo, da nam je izkušeni Galbraith sredi Ljubljane povedal, da ekonomska uspešnost ni mogoča brez demokracije.

Popolnoma razumem zadržanost mnogih do sprememb v gospodarskem in političnem sistemu, ki se napovedujejo. Pri tem se meša vse: od strahu pred negotovo prihodnostjo do branjenja drobnih privilegijev, ki jih nudi sistem njemu najbolj zvestih. Nič od tega ni posebnost naše družbe, posebnost pa je krčevito ohranjanje nečesa, kar - iz takih ali drugačnih razlogov - že dlje časa ne prinaša rezultatov. To je naš dogmatizem, manjka nam torej pragmatizma. Konkretno: na novo in neobremenjeno je treba premisliti, kaj je vsebina socializma na pragu 21. stoletja, pretehtati njegovo operacionalizacijo. Priznati in zavreči bo treba razumevanja in rešitve, ki jih praksa, bi rekel Lenin, ni potrdila, sicer bo ideja socializma kompromitirana in osovražena obležala na smetišču zgodovine. Zato se velja spomniti misli: amicus Plato, sed megis amica veritas. Če nam bo in ko nam bo resnica o nas samih ljubša od "Ideje", potem bodo podani pogoji za ustvarjanje nove družbe, družbe po meri človeka - in šele to bomo smeli poimenovati za socialistično. Ob upoštevanju realitet našega prostora in časa, poznavanja nas samih in stvari, o kateri bomo danes razpravljali, bi mogel ta razmislek zaključiti v naslednji smeri:

1. Naš družbenopolitični sistem je sistem brez

opozicije. Tak sistem pravi Goati, pa je značilen za družbe, v katerih so razredni odnosi zaostreni. Če je bil takšen, sistem potreben v povojnem času, potem danes, bi rekel Kardelj, s SZDL kot "vlado v senci" ni več potreben iti primeren. Zato ima pluralizem, vključno s političnim, svoj smisel v tem, da zagotavlja konkurenco različnih programov, svobodno konkurenco različnih predlogov, kako reševati nakopičene družbene probleme. Pri tem je treba izhajati iz prepričanja, da nihče nima monopola nad politiko, nihče ne poseduje "zveličavne resnice".

2. SZDL je v zdajšnjem zgodovinskem trenutku nenadomestljiv faktor integracije progresivnih narodnih sil, integracije, ki jo razmere v državi terjajo, obenem pa je legitimna in legalna institucija sistema socialističnega samoupravljanja, znotraj katere je edina mogoča pluralizacija slovenske družbe. Hkrati je to priložnost za oblikovanje moderne pluralnosti; torej tiste politične pluralnosti, ki so jo imeli v mislih kritiki klasičnega strankarstva vse od Hobbesa, Milla, Rousseauja do Offeja.

3. Ob upoštevanju dejstva, da je SZDL utemeljena na ljudskofrontovskem gibanju, in upoštevanju realnega stanja v družbi in državi bo SZDL še naprej organizacija posameznikov, društev, zvez in DPO. Zato druži v sebi vse elemente predparlamentarnega prostora, koalicije in tudi marela - če hočete. V tem se vsaj ta čas kaže njena moč, a s tem ne zapira možnosti za iskanje nove in drugačne integracije socialistično mislečih ljudi kdaj v prihodnosti.

4. Prisotnost nosilcev različnih pogledov znotraj SZDL bo v tem času potrebno zagotavljati dogovorno, po volitvah v 90. letih pa tudi na podlagi volilnih rezultatov, če bo novi volilni zakon omogočal ločeno kandidiranje na podlagi programov ali pa kandidiranje predstavnikov gibanj in zvez.

5. Zdaj in v prihodnje mora novo slovensko pluralnost prežemati neantagonizem oziroma visoka politična kultura, da se med naše ljudi ne bo vrnilo sovraštvo, ki je v preteklosti povzročilo toliko gorja.

6. SZDL mora sama organizirati ali podpirati študij problemov pluralizma, da bi se na podlagi strokovnih in znanstvenih spoznanj mogla sama ustrezno prenoviti in na ta način prispevati k oblikovanju slovenske in jugoslovanske samoupravne socialistične, moderne, poindustrijske, kompetitivne družbe, kompatibilne z družbami razvite Evrope.

2. POVZETKI IZ RAZPRAVE

Pavla PETRAČ je menila, da je v krajevnih skupnostih dosti prizadevnih kadrov, ki uspešno opravljajo naloge iz pristojnosti krajevne skupnosti, dosti manj uspehov pa dosejajo, kadar gre za zadeve, za katere so pristojne občine ali republika. Ustavne spremembe morajo zato zajeti tudi določila, ki bodo dajale krajevni samoupravni ustrezne možnosti in pravice.

Socialistična zveza se ne sme izčrpavati s sedanjimi in novimi družbenimi ali političnimi sestavnimi deli, ki si v njenem okviru prizadevajo priti do oblasti. Še tako demokratičen volilni sistem ne bo prispeval k dejanski demokraciji, če bo ostal v birokratskih okvirih državne uprave in družbenih služb. Delegatski sistem ne sega le od občine prek republike navzgor, temveč bi moral najti svojo vlogo v krajevni skupnosti. Zato ga ne smemo snovati le na nosilcih oblasti, temveč na človeku, krajanu, državljanu, ki se ni opredelil za nobeno zvezo ne stranko, temveč je in bo ostal član socialistične zveze, ki upa, da bo imel osebno in državljansko svobodo in možnost vplivanja, če že ne odločanja v okviru demokratičnih postopkov.

Prav je, da je socialistična zveza privlačna za nove zveze in gibanja, vendar bi morala biti privlačna predvsem za vsakega posameznika, ki si želi drugačen socializem in boljše življenje in je hkrati pri volji, da za to tudi kaj stori. Samo to je lahko jamstvo, da bodo naši kadri še v prihodnje tako zagnani, kakor so bili npr. pri nedavnem glasovanju, ki ga lahko imenujemo kar volitve.

Mojmir OCVRK je menil, da je v današnji slovenski realnosti pomembna ločnica med silami, ki se resnično borijo za demokratizacijo družbe, in silami, ki o tem le govorijo. V boju za politični pluralizem se je hkrati treba boriti za njegovo ustrezno sistemsko, zakonsko in ustavno opredelitev. V nadaljevanju je govoril o pripravah na novo ustavo in pripomnil, da bi morali narediti vse potrebno, da bi zbor za ustavo in komisija za pripravo izhodišč za novo ustavo pri SZDL združeno in s tem produktivno delovali v prizadevanju za uveljavitev drugačnega političnega sistema v Sloveniji.

Opozoril je, da morajo postati državljani nosilci kadrovske in volilne postopkov. Na vprašanja, ali je lahko svoboda političnega organiziranja in delovanja omejena v okviru SZDL, je mnenje mladinske organizacije in hkrati tudi njegovo

mnenje, vsekakor negativno. V političnem prostoru ne more biti nikakršnih drugih ovir razen tistih, ki jih določata ustava in skupščinska razprava, ki seveda ni ovira, ampak je končna sinteza.

Poudaril je, da mora konferenca sprejeti sklep, da se iz temeljnih načel ustave izpustijo tista programska načela, ki ovirajo svobodo političnega organiziranja, kar bi zagotavljalo razvoj političnega pluralizma v Sloveniji. Ob tem je menil, da je treba zagotoviti svobodo vstopanja v SZDL vsem, ki želijo na ta način delovati v skupščini, pa tudi samostojno delovanje mimo SZDL.

Lado POHAR je predstavil stališča Zveze borcev do političnega pluralizma, tudi zato, ker zadnja verzija stališč ni bila objavljena v osrednjih slovenskih glasilih. Strnil jih je v pet točk, v katerih je poudaril, da težišče njihovega gradiva ni obravnavanje političnega pluralizma kot takega (kakor cilja zase), ampak razmišljanje o preobrazbi SZDL, da bo lahko kos nalogam pri demokratizaciji gospodarskega, političnega in družbenega življenja. Uvajanje pluralizma lastnin, konkurence in tržnega gospodarstva predpostavlja svobodo politične alternative, spremenjeno vlogo Zveze komunistov ter reformo SZDL, zlasti na področju delegatskega sistema, volitev in javnega obveščanja. Pri tem mora slediti kontinuiteti razvoja in se naslanjati na zgodovinske izkušnje; predvsem na demokratično zasnovo OF. Borci sprejemajo uvajanje političnega pluralizma in preobrazbo SZDL le ob spoštovanju ustave in zakonov po demokratični in sistemski poti in ob zavračanju manipulacij, politikanstva in vsega, kar vnaša med ljudi nasprotja, delitve in sovraštvo. Borci želijo tudi v prihodnje ostati predvsem združevalni in povezovalni dejavnik v slovenskem in jugoslovanskem prostoru in izpostavljajo našo odgovornost v jugoslovanskem okviru.

V nadaljevanju je navedel nekaj konkretnjših odmevov med borci na posamezna vprašanja političnega pluralizma in prenove SZDL. Novonastale zveze naj bi predstavljale le novo stopnjo že obstoječega pluralizma, njihov nadaljnji razvoj pa bo pomembno vplival na politično prihodnost tako Slovenije kot Jugoslavije. Močno je prisotna ocena, da je treba pri nas gojiti socialnopolitični pluralizem in demokracijo v vsej družbi, politični pluralizem pa je mogoče in treba razvijati v SZDL, predvsem pa je treba pohiteti s spremembo statuta in z novim programom, pri

čemer borci zavračajo mnenje, da je treba vse začenjati na novo. Sodijo tudi, da bi cepljenje na stranke in boj za oblast na našem izpostavljenem slovenskem prostoru pomenilo delitev in slabitev narodov vrst, in opozarjajo, da več demokracije pomeni istočasno več etike in demokratičnih pravil igre v politiki. Prav vsem tem pa ne smemo izgubiti posameznika - individualnega člana - človeka, ki mora imeti možnost organizirano usmerjati in graditi pragmatične poti v stabilno, na dosežkih civilizacije, znanja in inovativnosti temelječo sodobno, vsestransko razvito in bogato družbo.

Tone BOHINC je podprl idejni in politični pluralizem na povsem načelni ravni.

Vekoslav GRMIČ pa je uvajanje političnega pluralizma označil za nujnost, ki ni odvisna od tega, ali bo ta pluralizem strankarski ali nestrankski. Kakšna bo oblika, je sekundarno vprašanje. - Pomembnejša je demokracija in kultiviranje politične kulture, vnos morale v politična dogajanja. V vsem tem je treba izpostaviti oziroma afirmirati tudi človeka kot posameznika.

Barbara GORIČAR je govorila o različnem razumevanju političnega pluralizma v jugoslovanskem prostoru. Nekateri ga pojmujejo kot nujnost pri iskanju poti iz vseh mogočih različic jugoslovanske krize, drugi ga jemljejo kot nekakšen modni krik. Opozorila je na nevarnost neupoštevanja in drugačnega tolmačenja različnosti, ki je za večnacionalno jugoslovansko skupnost povsem normalna in celo vrednota, ki jo je treba negovati. Nekateri to različnost tolmačijo kot antijugoslovanstvo, antisrbstvo in kot napad na temelje ustavne ureditve oziroma celo kot kontrarevolucijo. Praksa hrupnega pozivanja k ideološki in miselni enotnosti, k uniformiranosti ljudi, njihovega delovnega in življenjskega vzdušja lahko pripelje Jugoslavijo le nazaj v dogmatizem, unitarizem, monolitizem in stalinizem. S tem pa si zapiramo možnost in načine povezovanja z Evropo. V tej zvezi si je postavila vprašanje, zakaj nekatere tako moti sodelovanje z delovno skupnostjo Alpe-Jadran. Tudi različne reakcije na Cankarjev dan, ki jim ni videti konca, kažejo na nerazumevanje oz. neupoštevanje pravice do izražanja različnosti. Zavzela se je za nadaljnje razvijanje in uveljavljanje političnega pluralizma v Sloveniji ne oziraje se na grožnje in pritiske od drugod, ter za upoštevanje in vključevanje

pozitivnih pobud iz kateregakoli dela Jugoslavije.

Ciril ZLOBEC je problem Cankarjevega doma kot politični fenomen zadnjega časa ocenil za tako pomembnega, da kaže o njem resno razmišljati in se tudi opredeliti. Po napadih na zborovanju v Cankarjevem domu pa vse do zadnjih napadov na celotno življenje in delo Josipa Vidmarja lahko, po njegovem mnenju, trdimo, da je postal Cankarjev dom naslov, sintagma, simbol najvišjega možnega zla, najvišje nezvestobe skupni državi, socializmu.

Zdi se mu nedopustno, da niti v okviru zveze komunistov na zvezni ravni ni prišlo do realnega soočenja, kaj je laž in kaj resnica, kaj je politična propaganda in kaj dejstvo. (Poziv k miru, sožitju in proti izrednemu stanju, kar je bilo geslo zborovanja v Cankarjevem domu, je bil označen kot zločin, pozivi k orožju, medsebojnemu obračunavanju z orožjem, k pobijanju pa kot vrlina in vrednota, ki naj bi ji nasledila celotna država. Če se dilema, kaj je zločin in kaj humanistični klic, ne razreši, so znotraj države dokončno pretrgani vsi stiki možnih komunikacij. Zato je predlagal, da slovenska socialistična zveza zahteva od ZK SZDLJ, naj preveri vsa preverljiva dejstva o stavki rudarjev v Starem trgu in nato izpelje vse konsekvence. Menil je, da se v sedanjem trenutku v jugoslovanskem okviru ne moremo govoriti niti o najosnovnejšem dialoškem pluralizmu, kaj šele o političnem.

Očitki Sloveniji in posameznim politikom so po njegovem mnenju postali psihološka teroristična propaganda, ki skuša utišati vsakogar, ki misli pluralistično. Spor o Cankarjevem domu se mora vrniti na izhodišče. Ni šlo za sovraštvo med dvema narodoma, temveč za dvojen pogled na ustreznost uporabe surove sile ali pa proti njej. Oba mitinga in tudi oba naroda sta se soočila ob tem vprašanju. Tragika je, da je slovenski klic ostal klic vpijajočega v puščavi, srbski pa se je realiziral v trenutku in v vsem obsegu.

Primerjava reagiranja na mednacionalne konflikte pri nas z nacionalnimi nemiri npr. v Armeniji in Gruziji kažejo povsem obratno sliko, za naše razmere klasično prevzgojo "v stilu kitajske kulturne revolucije, ko mora vsakdo zanikati včerajšnje mišljenje, demokratično izraženo v okviru obstoječih zakonov in samega sebe preklicevati." Končal je z vprašanjem, ali je res zločin vprašati, "kaj me še veže na to državo, če temelji na laži, nasilju, podtikanju in na biološki moči ter moči orožja..."

Ciril RIBIČIČ je poudaril, da so se komunisti opredelili za aktivno in ustvarjalno sodelovanje pri odpiranju prostora političnemu pluralizmu, pri čemer si bodo prizadevali predvsem za ustvarjanje takšne politične konkurence, pluralističnega dialoga, tekmovanja programov in boja mnenj, ki bodo onemogočali politični voluntarizem in prispevali k reševanju ekonomske in družbene krize. Za zagotovitev hitrejšega in uspešnejšega razvoja slovenske družbe se komunisti izrecno odpovedujejo političnemu monopolu, posebnemu položaju, ki mu ga daje ustava v socialistični zvezi, in s tem pravno zagotovljeni vodilni družbeni vlogi v državi. Vse to je onemogočalo in omejevalo resnično ustvarjalno in družbeno koristno vlogo komunistov. V CK ZKS izrecno podpirajo opredelitve konference, ki so v skladu z zamišljeno prenovo ZK in z zamisljivo bogatejšega socializma svobodnih ljudi in enakopravnih narodov, ki ga želi ZK udejanjati skupaj z drugimi naprednimi družbenimi organizacijami, zvezami, skupinami, gibanji, odbori in posamezniki.

Opozoril je na nevarnost vračanja v čase, ko niso bili pomembni poštenost, pogum, sposobnost, rezultati, kakovost programov, ampak le strankarska pripadnost, strankarski sistem in strankarska disciplina. Jasneje se je treba opredeliti proti obujanju teh deformacij iz preteklosti, proti skrajnostim in proti slovenski samozadostnosti in egoizmu. Menil je, da si bo politični pluralizem kmalu utrl pot v vse dele Jugoslavije, toda ta prehod utegne biti burnejši, bolj dramatičen in bolj destruktiven v tistih deli Jugoslavije in ZK Jugoslavije, kjer danes še prisegajo na anahronistično monolitnost, monizem, politični monopol ZK ali karizmatično moč svojih voditeljev. Slovenska posebnost ni privrženost političnemu pluralizmu, temveč pozitivnim izkušnjam OF slovenskega naroda.

Poudaril je, da se v ZK zavzemajo za ustvarjalno in enakopravno vključitev novih zvez, gibanj, odborov in drugih političnih subjektov v socialistično zvezo, vendar ne le na formalno organizacijski ravni, temveč tako, da bodo sooblikovali njeno vsebinsko platformo prenovljenega socializma po meri človeka.

Menil je, da je v razpravah o ustavnih spremembah treba še bolj prepričljivo pokazati, da zveza komunistov ne želi prek ustave vsiljevati svoje vizije izgradnje socializma, temveč mora ustava, kot izraz večinske volje ljudi, postavljati

meje političnemu organiziranju in delovanju za vse subjekte, tudi za zvezo komunistov. Komunisti si v svojem delovanju prizadevajo za spreminjanje družbenih odnosov, za uveljavitev izročila čebinskega kongresa, kar naj zagotovi socialno osvoboditev delavstva in nacionalno osvoboditev slovenskega naroda, ki se bo svobodno in enakopravno povezoval z drugimi narodi Jugoslavije. Odločno je treba povedati, da je zahteva po jasnejši ustavni opredelitvi pravice do samoodločbe slovenskega naroda, vključno s pravico do odcepitve, dokaz, da hočemo ohraniti in razvijati jugoslovansko federacijo kot prostovoljno skupnost enakopravnih narodov, ki sami odločajo o svoji usodi. Pravica do samoodločbe, samostojnost, enakopravnost, državnost, suverenost, soglasno odločanje v federaciji so pogoji in temelji svobodnega sodelovanja samoupravne integracije in povezovanja na tržišču.

Dimitrij RUPEL je prenesel težišče razprave s kritike srbske na kritiko slovenske politike. Med drugim je tudi samim organizatorjem seje očital, da hočejo razpravo o političnem pluralizmu izpeljati zgolj "rutinsko in ne čisto zares". Po njegovem prepričanju niti socialistična zveza niti partija nista pripravljene dejansko uvesti pluralizma v politično življenje pri nas, saj npr. ne priznavata niti možnosti, da se posamezniki ali zveze morda ne žele vključevati v SZDL, ampak jih k temu silijo zakoni. Socialistična zveza si pridobiva članstvo po zakonu, ne po svobodni volji članov, in temu pač ne moremo reči svobodno politično združevanje. Po ustavi je SZDL najširši temelj družbenopolitične dejavnosti ljudi v socialističnem samoupravnem sistemu, torej ni le ena od političnih organizacij, ampak dejansko načrt za organizacijo celotne politike. SZDL je sistem sam in zato njena radikalna sprememba predpostavlja radikalno spremembo celotnega političnega sistema. V tem pogledu se je zavzel za demokratičen sistem s skupščinskimi in organizacijskimi predstavništvi političnih interesov, katerih moč se preverja na volitvah. Vsi ti interesi (gre za različne zveze, društva, gibanja, za že obstoječe družbenopolitične organizacije pa zbornice, interesne skupnosti itn.) naj se še pred prihodnjimi volitvami ustrezno formalizirajo. Nekateri med njimi ne potrebujejo predstavništva v parlamentu, tisti, ki ga potrebujejo, pa naj se razdele v politične, ekonomske, strokovne in druge kategorije, ki morajo najti ustrezne zборе ali domove v skupščini.

Da bi omilili prehod v političen pluralizem, bi se lahko SZDL preobrazila v "zvezo nekako socialistično usmerjenih ljudi, ki jim je denimo partijski program preveč radikalen" in se preimenovala v zvezo socialistov z lastnim članstvom. Za mesta v političnem spodnjem domu bi poleg ZK in zveze socialistov tekmovala še novonastale politične zveze. Če pa bi vendarle želeli ohraniti nekakšno krovno organizacijo, nekakšno politično cenzuro, ki bi kontrolirala dostop do parlamenta, bi jo lahko imenovali tudi SZDL, vendar bi se morala personalno in funkcionalno ločiti od prej omenjene zveze socialistov. Takšna SZDL ne bi imela lastne politične filozofije, ampak bi zgolj skrbela za "politični promet" med zvezami, v izrednih političnih razmerah pa nemara tudi za njihovo koordinacijo.

Razpravo je sklenil s predlogom, naj SZDL do volitev izdela svoj kodeks, pravila za delovanje in sodelovanje zvez. Ker pa v tem času ni mogoče zanesljivo ugotoviti razmerja moči med zvezami, naj bi SZDL v svojih organih začasno predvidela večino, to je 51% mest za ZK in morebitno zvezo socialistov, ostalih 49% mest pa za alternativne zveze, ter v skladu s tem razmerjem delila tudi materialno pomoč.

Jože OSTERMAN je v svoji repliki odgovoril na tisti del razprave Dimitrija Rupla, v katerem mu je le-ta med kritičnimi pripombami na poteze slovenske politike očital, da je na ustanovnem sestanku ljubljanskega odbora Slovenske demokratične zveze tej zvezi pripisal antirevolucionarne težnje. Osterman je pojasnil, da je ta izraz uporabil v odnosu na oceno v izhodiščnem referatu dr. Bučarja, da je obstoječi družbeni in politični sistem zgrešen od samih temeljev in da ga zatorej ni mogoče spreminjati z reformami, ampak je treba zamenjati vse. Ker radikalni spremembi pravimo revolucija in ker bi ta revolucija spreminjala nekaj, kar je samo nastalo z revolucijo, je Osterman zanj uporabil izraz anti-revolucija. S tem ni mislil na kontrarevolucijo v znanem ideološkem smislu, ampak je hotel brez negativnih klasifikacij izraziti ugotovitev, da gre v odnosu med SZDL in SDZ za dva radikalno različna programa, ki ju bo naporno usklajevati. Če bi mislil na kontrarevolucijo v klasičnem pomenu besede, potem ne bi mogel ustanovnem zboru izreči želje za uspešno delo.

Vladimir BROLIH je dejal, da lahko po njegovem mnenju razprava le povzema različna raz-

mišljanja in odpira mnogo vprašanj. V nekaterih pogledih in zahtevah smo že dosegli določeno enotnost, npr. da je treba vgraditi v sistem družbenih odnosov več svobode, človekovih pravic in svoboščin, več demokracije, več kulturne, materialne in duhovne blaginje... Manjka pa nam instrumentarij za realizacijo teh ciljev. Poudaril je, da se je treba smeri razvoja političnega sistema lotiti analitično, projektno in ne pod pritiskom dnevnega političnega dogajanja, politikanstva, boja za oblast. Prenova socialistične zveze in drugih političnih subjektov je nujna. Strinja se predvsem s tistimi usmeritvami v gradivu, ki pravijo, da mora socialistična zveza postati odprt prostor, t. im. predparlamentarni politični prostor, v katerem mora priti do izraza raznolikost interesov. Tak koncept pa bo mogoče uresničiti le z oblikovanjem in sprejetjem pravil igre, ob tem da se zagotovijo enakopravni pogoji in odgovornost posameznih samostojnih delov.

V Zvezi sindikatov so podprli proces modernizacije. Sindikat naj bi se rešil svojega transmissijskega položaja in se spremenil v samostojno, močno pluralistično in vertikalno grajeno organizacijo članstva, ki bo učinkovito delovala na podlagi skupnih programskih ciljev in nalog, na vseh nivojih v političnem sistemu, kjer se odloča o družbenoekonomskem položaju delavcev. Pri tem se mora predvsem potrditi pluralizem sindikalnih interesov. V procesu prenove se torej mora sindikalna organizacija okrepiti kot organizacija, ki omogoča izražanje interesov posameznika in skupin in hkrati zaščiti te interese. V razpravah se pojavljajo zelo različna mnenja o tem, kakšna organizacija mora postati sindikat. Kot samostojna organizacija za zaščito interesov delavcev se bo sindikat izognil dosedanjim metodam in oblikam dela socialistične zveze, ki ne upoštevajo dovolj samostojne in specifične vloge sindikata v političnem in skupščinskem sistemu. Socialistična zveza naj bi torej predstavljala politični prostor, kjer se različni udeleženci dogovarjajo in kjer se glede na interese oblikujejo ožje ali širše povezave za skupen nastop in doseg zastavljenih ciljev. Vsa ta odprta vprašanja bo treba razrešiti po programu socialistične zveze in v njenem statutu. Sindikat po svojem karakterju kot organizacija delavcev izhaja iz dela in položaja delavcev v materialnem in produkcijskem procesu in odnosih in na tej podlagi bo tudi v prihodnje zagotavljal kot delavsko interesna organizacija odločilen vpliv v aktivnostih socialistične zveze.

Franc TOMŠIČ je opozoril, da v razpravi o prenovi ne smemo mimo "političnega in pravnega madeža", ki ga je povzročil sodni proces proti četverici. Ne smemo dovoliti, da v republiki zmagajo protidemokratske sile, katerih kulminacija je bil proces, saj bo razvoj demokracije v Sloveniji in Jugoslaviji odvisen ravno od reševanja vprašanj, ki jih je odprl.

Kritično je govoril o monopolni vlogi zveze komunistov in se zavzel za uvedbo parlamentarne demokracije kot nasprotja monističnemu razmišljanju. Osnova za demokracijo ne more biti nestransarski politični pluralizem, temveč izražanje volje in interesa prek strank ter drugih interesnih skupin in organizacij. Brez opozicije ne more biti demokracije civilne družbe, pravne države in blaginje.

Najpomembnejši preizkusni kamen slovenske oz. jugoslovanske demokracije bodo vsekakor spomladanske volitve prihodnje leto. Da bodo te volitve res uspele, mora SZDL skupaj z drugimi političnimi subjekti pripraviti predlog sprememb volilne zakonodaje, ki bo vsem političnim organizacijam omogočila popolnoma enakopraven nastop na volitvah.

Peter BEKEŠ je govoril o političnem pluralizmu kot podlagi za demokratično prenovu socialistične zveze. Opozoril je, da se je že na oktobrski kandidacijski konferenci zavzel za pospešitev takrat začetega procesa odpiranja organizacije slovenskega političnega življenja, in menil, da je treba omogočiti, da politični subjekti javno predstavijo svoje programe in prevzamejo tudi odgovornost za njihovo uresničevanje, kadar dobijo zanje podporo. Danes bi temu lahko rekli zahteva po institucionalizaciji političnega pluralizma. Z ustanovitvijo vrste novih političnih zvez, gibanj in drugih avtonomnih političnih skupin se je ta cilj v svoji začetni fazi zaokrožil. Za razliko od Ruplove ocene o doslej doseženem meni, da je to začetek, vendar nikakor ne začetek konca demokratične prenove socialistične zveze in na njej zgrajene demokratične reforme političnega sistema, ki bo morala temu slediti. Prav to doseženo omogoča, da se lahko njegova nova politična organizacija in druge organizacije, skupaj s tradicionalnimi, javno borijo za svoje zamisli tako v okviru socialistične zveze kot tudi za podporo v javnosti. Komunisti vidijo smisel prenove socialistične zveze prav v tem, da nobenemu političnemu subjektu ne bo treba biti v socialistični

zvezi zgolj po sili zakona, ampak zaradi lastnega programa. O tem podrobneje govori dokument ZKS o političnem pluralizmu, ki je v javni razpravi.

Podrobneje je govoril samo o enem od elementov demokratične prenove, o volitvah, in menil, da je to tista točka, na kateri se bo izkazalo, ali v okviru socialistične zveze napreduje demokratičen proces. Menil je, da je takšno pričakovanje realno in da se bodo komunisti zavzemali za rešitve, ki so predlagane v okviru dopolnil slovenske ustave. Pomembno je, da že v okviru sprejetih zveznih sprememb ustave na splošnih neposrednih tajnih volitvah z več kandidati postanejo nosilci kandidiranja temeljni nosilci oblasti. Uprl se je kakršnikoli sistemski garanciji za katero-koli politično silo v tej družbi. Zavrnil je tudi predlog o 51% mest novoustanovljenih organizacij in zvez v republiški konferenci SZDL. Posnemanje vzorcev družb, ki nimajo nikakršnih demokratičnih tradicij in kjer je bil monopol oblasti izpeljan do popolnosti, za naše razmere ne prihaja v poštev. To fazo je treba doseči z metodami političnega razuma, realnosti, treznosti in s toleranco. Stari in novi politični subjekti se morajo dejansko dejavno pojavljati v socialistični zvezi in to ne samo v njenem najvišjem in najširšem organu, kakršen je republiška konferenca SZDL, ampak v njenih metodah dela. To pomeni, da se je treba tako imenovano prehodno obdobje demokratično organizirati in izpeljati.

Udeležencičasne metode dela, to je koordinacijski odbor podpisnikov izjave v Cankarjevem domu, naj bi na osnovi sprememb statuta SZDL Slovenije prevzeli svoja mesta in svoj delež, skladno z odgovornostmi v tako rekonstruirani socialistični zvezi. V zvezi s procesom proti četverici je podrobneje predstavil stališča Predsedstva CK ZKS. Poudaril je, da stališča temeljijo na prepričanju, da demokratična sodobna slovenska socialistična družba zahteva spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ustavnost in zakonitost, avtonomijo civilne družbe in demokratični nadzor te družbe nad državnimi organi tako v republiki kot v federaciji.

Darja LAVTIŽAR-BEBLER je na očitke posameznikov in Odbora za varstvo človekovih pravic, češ da se slovenska politika "ni dovolj zavzeto angažirala oziroma, da se je vseskozi obnašala mlačno in kompromisarko" odgovorila tako, da je naštel vse aktivnosti RK SZDL od za-

četka kazenskega postopka zoper Janšo, Borštnerja, Tasiča in Zavrla do pobude Predsedstvu SFRJ, naj v skladu s svojo pristojnostjo uporabi vsa možna pravna sredstva in pomilosti obsojene. Z dosedanjo aktivnostjo socialistične zveze kakor tudi z vsebino in utemeljitvijo pobude je bil seznanjen tudi Odbor za varstvo človekovih pravic, zato je toliko bolj nerazumljiv in povsem neupravičen očitek o kompromisarstvu slovenske politike. Vprašala je, če je bilo v tej pobudi Predsedstvu SFRJ kaj kompromisarskega, in nadaljevala, da z velikim obžalovanjem pa tudi zaskrbljenostjo ugotavljamo, da je Predsedstvo SFRJ tako rekoč z levo roko zavrnilo pobudo SZDL. Na isti način je zavrnilo tudi ustrezn predlog Predsedstva Slovenije. Zlasti slednje je posebej zaskrbljujoče, saj mora biti vsakomur jasno, da tega predloga ni dal kdorkoli iz Slovenije, ampak državno predsedstvo republike Slovenije, ki je s tem implicitno izrazilo tudi jasna stališča Republiške konference SZDL Slovenije, Centralnega komiteja ZK Slovenije in drugih družbenopolitičnih organizacij Slovenije ter Skupščine SR Slovenije, ki je konstitutivni del Jugoslavije in njenih najvišjih organov. V Sloveniji pa prav tega dejstva nikakor ne moremo ignorirati, kajti pove nam, da je z našo enakopravnostjo v primerjavi z, denimo, obravnavanjem predlogov ali zahtevkov katere izmed drugih republik, nekaj hudo narobe. Po vsem tem po njenem mnenju ne moremo priti do drugačne ugotovitve, kot do te, da je zares skrajno nepošteno očitati slovenski politiki, da se ni dovolj odločno zavzemala za čimprejšnjo in čimbolj ugodno razrešitev tega problema. Primer četverice predstavlja tudi težko hipoteko v naših odnosih z JLA, hipoteko, ki nas obremenjuje že skoraj leto dni in hromi našo konstruktivno vlogo v celotnem jugoslovanskem prostoru. Nedopustna so podtikanja in pritiski nekaterih zveznih teles, da slovensko pravosodje ne spoštuje zakonitosti in ne izvršuje zakonov, ko je doslej izvršitev kazni obsojencem odlagalo. Prav tako je nedopustno in neresnično prikazovanje nekaterih posameznikov in Odbora za varstvo človekovih pravic, da so sodišča prošnje za odlaganje kazni obravnavala skrajno restriktivno. Zakon si lahko razlaga po svoje. Mnenje tov. Lavtižarjeve je, da je ustrezn član zakona o izvrševanju kazenskih sankcij zelo precizen in da natančno določenih rokov pač ne moreš razlagati ne široko ne restriktivno. Toda vsebino, ki se skriva za temi roki, lahko razlaga samo pristojno sodišče; ne

zvezni odbor za pravosodje, ne zvezni sekretariat za pravosodje, pa tudi Republiška konferenca SZDL ne in Odbor za varstvo človekovih pravic prav tako ne. Ali bomo pristali na logiko mitingaštva, na dejstvo, da se nenavadno hitro uresničijo napovedi najvišjih funkcionarjev v državi, ko bodo vsi tisti, ki domnevno delujejo proti državnemu ureditvi (mislila je na Albance na Kosovu), aretirani in obsojeni? Prepričana je, da se pravne države ne da graditi na pritiskih na sodišče, ne na represivnih pritiskih in ne na pritiskih, ki so spodbujeni s humanističnimi motivi. Še bolj pa je prepričana, da je to nesprejemljivo početi s pozivi na državljansko neposlušnost in celo na demonstracije. Vsi dobro vemo, kam nas to - glede na sedanje politične razmere v Jugoslaviji - lahko privede, in dobro vemo tudi to, da takšne akcije pomenijo tudi poziv na represijo, na kar represivne sile v Jugoslaviji zelo dobro slišijo. Ali je tudi takšno stališče kompromisarsko in oportunistično? Morda. Toda kljub morebitni takšni oceni se tov. Darja Lavtižar-Bebler zavzema za razrešitev primera četverice po zakoniti poti. Zavzema se za vztrajanje pri predlogu za pomilostitev, podpira prizadevanja za obnovo kazenskega postopka in upa, da bo kazensko-pravna stroka, ki je ves čas opozarjala na nepravilnosti v konkretnem procesu, zdaj, ko je sodba že nekaj časa pravnomočna, strokovno utemeljila svoje poglede na ta proces; da jih bo utemeljila tako, da niti vojaški tožilec, ki razpolaga s pravico zahteve za varstvo zakonitosti, ne bo mogel mimo njih. In če kljub temu in kljub stališču Skupščine SR Slovenije oziroma njene skupine delegatov, da je del spornega povelja nezakonit in v nasprotju z duhom ustave, ne bodo po zakoniti poti odpravljene napake in posledice tega procesa, se zavzema, da se skupaj v okviru legalnih institucij odločimo za nadaljnje aktivnosti SZDL, ker bo edino takrat jasno, kdo prevzema odgovornost za posledice.

Odgovorila je še na vprašanje, kaj bo s tistimi zvezami in organizacijami, ki ne bodo hotele delovati in se povezovati znotraj Socialistične zveze. Predlagala je, naj se RK SZDL zavzame za predlog, da se sprejme ustrezen zakon, ki bo urejal način uresničevanja ustavne pravice do združevanja in pravice do združevanja na politični osnovi, ki smo se ji zavezali z ratifikacijo Mednarodnega pakta o državljskih in političnih pravicah. Sprejem omenjenega zakona naj Skupščina SR Slovenije vključi v svoj zakonodajni program.

Marjan KOTAR je menil, da bi SZDL morala odpreti vprašanja političnega pluralizma že pred leti, saj se tako ne bi ustvarjal videz, da hoče SZDL zaradi odsotnosti lastnih stališč zoževati prostor za izražanje političnih interesov. Bolj naravno bi bilo, če bi se pluralno organiziranje začelo in razvijalo v SZDL, kot pa da SZDL vsrkava in integrira oblike organiziranja, nastale zunaj nje.

Menil je, da je treba odgovoriti na vprašanja, skozi katere oblike se morajo izražati politični interesi in kje je tisto mesto, kjer prihaja do njihovega soočenja in eventualne sinteze. Omogočiti je treba identiteto posameznika in posameznih skupin v interpretaciji pogledov in njihovo medsebojno komunikacijo, ki se mora brez izključenosti spremeniti v komunikacijo družbe v celoti. Opozoril je, da so skoraj vse politične stranke v svetu nastale kot zasebna združenja z namenom, da bi povezovale t. i. civilno družbo na eni in državo na drugi strani. Danes pa so bolj na strani države kot pa civilne družbe in so zato pod kritično lupo javnosti.

Opozoril je na potrebo, da politični sistem uredi demokratična pravila, ki bodo ustrezala političnemu pluralizmu. Po drugi strani pa je treba postaviti omejitve, ki sicer obstajajo v t. i. civiliziranemu svetu, tako da politično organiziranje ne bi imelo možnosti vplivati na nacionalno ali versko nestrpnost, nasilno spreminjanje družbenega sistema ipd. V okviru SZDL je treba razvijati pluralizem na politični osnovi, sicer bomo imeli večjo politizacijo v tistih oblikah združevanja občanov, katerih vsebina so vprašanja kulturne, strokovne, rekreativne narave. Taka rešitev v SZDL bi se sicer morala potrditi ali pa prerasti v eventualno projekcijo večstrankarskega sistema. SZDL se mora hitreje spreminjati, spreminjati mora svoja politična izhodišča, predvsem pa storiti več za to, da bo lastna stališča tudi uresničila.

Menil je, da je mogoče, da programi novih zvez in združenj ne bi bili v skladu s programom sedanje ali bodoče reformirane SZDL. Resda ni potrebno, da bi v SZDL sprejemali vse, toda bi bilo narobe odklanjati tiste, ki imajo drugačne programe, če ne ogrožajo ustavne ureditve, saj govorimo tudi o drugačni vsebini socializma.

Opozoril je, da bi morali razjasniti, ali je ustavno definirano vlogo ZK treba tolmačiti kot obvezno ali kot t. i. dispozitivni program. Če jo tolmačimo po prvi varianti, se postavlja vprašanje odgovor-

nosti, zakaj ni takšna, kot jo predvideva ustava. Če pa tolmačimo to kot dispozicijo, potem je ZK lahko partija na oblasti, ni pa nujno, da to je.

Ivan OMAN je govoril o političnem pluralizmu kot rezultatu različnih mnenj. Nosilci mnenj, političnih idej, projektov so ljudje, ki se morajo za učinkovito uresničevanje svojih idej organizirati. Tako smo prišli do pluralizma organizacij. Beseda stranka je pri nas že tako diskreditirana, da nihče noče biti stranka, zato imamo pluralizem zvez. Odločno nasprotuje mnenju, da je strankarstvo grozoten boj med političnimi skupinami, ter meni, da smo prišli do take stopnje politične kulture, da se bodo lahko tudi različne stranke med seboj kulturno pogovarjale.

Nujno mora priti do političnega konsenza med vladajočo komunistično stranko in ostalimi zvezami v osnovnih, za ves narod pomembnih odločitvah - o splošnem političnem in ekonomskem sistemu, parlamentarnem in volilnem sistemu. Če tega ne bomo sposobni storiti, za nas ni rešitve iz nastale situacije, rešitve pa so lahko predvsem politične. Brez politične demokracije, političnega in strankarskega pluralizma ne more biti pametnih gospodarskih reform.

Zahteval je popolno enakopravnost vseh političnih skupin. Le z medsebojnim priznavanjem in spoštovanjem bomo lahko odpravili prepire in očitke. Potrebujemo demokratičen razvoj, demokratično družbo in državo, v kateri bomo Slovenci ponosni, da smo Slovenci, in ponosni na svojo republiko.

Slobodan RAKOČEVIĆ je govoril o pomenu in vlogi javne besede v sredstvih javnega obveščanja v procesih demokratizacije družbenih odnosov in pluralizma mnenj ter o prepletenosti in soodvisnosti družbenih procesov ter javnega obveščanja in vpliva na razvoj demokratizacije družbe. Ker ima SZDL prav na področju javnega obveščanja posebno vlogo in je ustanoviteljica večine pomembnih in družbeno vplivnih medijev, je v okviru razprav o prenovi socialistične zveze in političnem pluralizmu treba javnim glasilom posvetiti posebno pozornost. Oceniti moramo, ali naša javna glasila ustrezno in dovolj odražajo napredne družbene tokove, pluralizem interesov in omogočajo izražanje različnih mnenj in stališč. Socialistična zveza mora biti odgovorna za tako ureditev in tak položaj javnega obveščanja, da bodo zagotovljeni pogoji za položaj javnega obveščanja, da bodo zagoto-

vljeni pogoji za uresničevanje svobode obveščanja, pravice do obveščenosti ter drugih pravic in svoboščin ljudi in njihovih organizacij na tem področju.

Demokratičnost in pluralizem v družbi zahtevata od glasil predvsem enakopraven odnos do vseh političnih subjektov, ki delujejo v okviru socialistične zveze, od družbenopolitičnih organizacij, zvez, do družbenih organizacij in posameznikov, pri čemer morata biti edina kriterija vsebina in pomembnost stališč, mnenj in informacij posameznih subjektov. Predpogoj je visoka profesionalna družbenopolitična odgovornost pisanja in odločanja, strokovna korektnost in dosledno spoštovanje novinarske etike. Odgovornost celotne javnosti pa je, da štiti pošteno in odgovorno novinarsko delo.

Opozoril je na negativne in izredno škodljive posledice tako imenovane "medijske vojne" v jugoslovanskem prostoru, ki nima nič skupnega s svobodo obveščanja, s političnim pluralizmom, bojem mnenj, dialogom, kritičnostjo in odprtostjo glasil, saj temelji na izkrivljanju dejanskega stanja in razmer, izmišljanju in ponarejanju dejstev, žaljenju človeškega dostojanstva in osebne integritete nosilcev odgovornih družbenih funkcij. Pri tem gre za grobe kršitve novinarske etike in za škodljivo uredniško politiko, ki vnaša med narode nezaupanje in nestrpnost. Ker je takšno pisanje in taka uredniška politika, zlasti v delu beograjskega tiska (Ninu, Politiki in nekaterih drugih časopisih in programih TV Beograd), zadnje čase naperjena zlasti zoper Slovenijo, je o tem treba z vso resnostjo razpravljati v Sloveniji in na problematiko opozoriti tudi Zvezno konferenco SZDL Jugoslavije.

Poseben problem v Jugoslaviji je informacijska neenakopravnost. Izjemna zaprtost informacijskega prostora v drugih delih Jugoslavije onemogoča seznanjanje širše jugoslovanske javnosti z resnico o Sloveniji. Medtem ko je v Sloveniji ponudba in branost različnih vrst tiska s srbohrvaškega jezikovnega področja dokaj velika, je prisotnost in razširjenost slovenskega tiska v drugih delih Jugoslavije zanemarljiva. Na področju medrepubliškega informiranja se moramo zato zavzeti za uveljavitev in dosledno spoštovanje določenih pravil in načel ravnanja in obnašanja, ki naj prispevajo k večjemu medsebojnemu poznavanju, krepitvi sožitja, strpnosti, zaupanja in sodelovanja med narodi, k večjemu pretoku idej, pogledov in znanja, kar bo zagotavljalo vsaj elementarno enakopravnost vseh na področju ob-

veščanja.

Jože ŠTEH se je zavzel za politični pluralizem in za delovanje novonastalih zvez znotraj socialistične zveze. V prizadevanjih za preobrazbo socialistične zveze ne bi smeli zavreči vsega dobrega v dosedanjem delu in organiziranosti SZDL, v katerem je bilo vendarle veliko elementov političnega pluralizma. Prenovljena SZDL se ne more odreči temu, da je politična organizacija socialistično orientiranih ljudi, da povezuje organizirane politične subjekte na osnovi svojih in skupnih temeljnih točk političnega programa za socialistično, demokratično prenovo, da se zavzema za neposredne volitve in uveljavljanje ljudi v uresničevanju socialističnega samoupravljanja in oblasti.

Zavzel se je za odločno zavrnitev neupravičenih, podcenjujočih kritik socialistične zveze s strani novonastalih zvez in za hitrejšo prenovo SZDL. Novim zvezam je priporočil bolj strpen in pravičen odnos do OF in SZDL, konferenci pa predlagal, da v stališčih o pripravi novega programa socialistične zveze posebej poudari tudi potrebo po kritični presoji programov novih zvez.

Posebej se je zadržal pri "nesprejemljivi" programski usmeritvi Socialdemokratske zveze Slovenije na področju obrambe in bolj "sprejemljivi" programski zasnovi Slovenske demokratične zveze na tem področju, s čimer je želel opozoriti na različne poglede, pluralizem tudi na področju obrambe in varnosti.

Predlogov o drugačnosti JLA, različnih pobud in predlogov SR Slovenije, ki so analizirani v informaciji Zveznega izvršnega sveta o bistvu, vzrokih in ocenah napadov na koncepcijo SLO in posebej na JLA, ne moremo takoj okvalificirati kot napade na JLA, pa čeprav dobijo čez čas domovinsko pravico (npr. pobuda mladine za skrajšanje vojaškega roka ali civilno oz. drugačno služenje vojaškega roka, napisi na vojaških objektih ter zaprisega vojakov v materinščini ipd.). Če se o pomembnih vprašanjih obrambe in varnost ne dovoljuje demokratične razprave (v kateri prihaja tudi do nesprejemljivih pogledov) in če pri oblikovanju sinteze ne prevladuje moč argumentov, po oceni Jožeta Šteha ni mogoče govoriti o demokratizaciji, podružbljanju in sploh možnostih političnega pluralizma. Pri tem je izrazil svoje nestrinjanje z nekaterimi ocenami v že omenjeni informaciji ZIS-a, zlasti glede uvodne trditve o vlogi Josipa Broza Tita pri oblikovanju doktrine SLO, oboroženih sil in še posebej JLA ter zani-

kanje pravice, da je oblikovanje obrambne politike predmet političnega odločanja v delegatskih skupščinah in razprav v političnih organizacijah. Očitek medzborovski skupini Skupščine SR Slovenije za zagotavljanje okoliščin procesa proti četverici pred vojaškim sodiščem v Ljubljani, da dela v nasprotju z ustavo in zakoni, je po njegovem mnenju hud napad na suverenost slovenskega naroda in odrekanje legitimnosti Skupščini SR Slovenije.

Ferdo RAVTAR je na kratko orisal značilnosti in okoliščine uresničevanja prenove SZDL, kot jo vidijo v Kranju. Kot izhodišče procesa prenove postavlja skupni interes vseh, ki se identificirajo s SZDL, saj bo le tako naslednica OF v pravem pomenu z njenimi še vedno uporabnimi načeli. Cilj prenove je izhod iz krize in ohranitev avnojske jugoslovanske skupnosti, kar bo mogoče le ob zavzemanju (v okviru SZDL) za pluralizem idej, pogledov in interesov, katerih cilj je človek kot suveren nosilec oblasti. So tudi za dviganje politične kulture in proti vsemu, kar med ljudi vnaša spore, sovraštvo in razdor. Prenova SZDL lahko poteka le v demokratičnem, strpnem dialogu ob spoštovanju ustavnosti in zakonitosti. SZDL naj ne bo vsota ali koalicija posameznikov in različnih asociacij, ampak najbolj napredno gibanje. Večjo veljavo zahtevajo za skupščinski sistem in se zavzemajo za svobodne, tajne in splošne volitve. Navzoče je seznanil tudi s stališčem njihovega predsedstva do predlaganih ukrepov Odbora za varstvo človekovih pravic ob morebitnem začetku prestajanja kazni enega od obsojencev. Takšne ukrepe zavračajo, ker odstopajo od zavzemanj za pravno državo, ustavnost in zakonitost ter s tem dajejo argumente tistim, ki si želijo uvedbo izrednega stanja v Sloveniji.

Primož HAINZ je poudaril zgodovinski pomen združevanja Slovencev v društva in stranke od ustanovitve OF naprej. Ljudska fronta, ki je nastala kasneje, je združevala tako stranke kot društva. Tej tradiciji moramo ostati zvesti tudi danes.

Opozoril je na nekatera določila zakona o društvih, ki jih bomo morali v novem zakonu ponovno postaviti, če hočemo, da bodo društva postala resnično samostojna pri svojem odločanju. Povedal je, da je posebna delovna skupina, ki jo je imenoval KO za družbene organizacije in društva, pripravila konkretne usmeritve s tezami

za novi zakon o interesnem združevanju. Predlagal je, naj republiška konferenca zadolži KO za družbene organizacije in društva, da to gradivo takoj pošlje v skupščinski postopek.

Poudaril je še, da je združevanje občanov v DPO možno neposredno na podlagi ustave, z vpisom v register pa bi pridobili status pravne osebe ter možnost urejanja pravnih odnosov s tretjo osebo. Glede političnega pluralizma je menil, da bi večja odprtost socialistične zveze omogočala vključevanje ljudi z različnimi političnimi interesi v skupščinski sistem in tako ne bi bilo treba razpravljati o strankarskem ali nestranskarjem sistemu.

Roman LAVTAR je opozoril na nesprejemljivost definicije nestranskarkega političnega pluralizma, ker je po njegovem pluralizem možen le v večstranskarjem sistemu. Politični pluralizem pomeni ustvarjanje pogojev za svobodno združevanje in organiziranje ter možnost, da vsaka interesna skupina (zveza, politična organizacija ipd.) lahko direktno kandidira za vstop v skupščino prek sistema splošnih, neposrednih, tajnih in periodičnih volitev. Zavzel se je za uveljavljanje demokracije prek legalnih poti, ki dajejo vsem državljanom enakopravno možnost, da sodelujejo pri oblasti (z volitvami).

Prenovljena socialistična zveza mora biti politična organizacija, institucionalni okvir, skozi katerega skupina občanov, državljanov lahko vpliva na politične odločitve in sodeluje pri oblasti. SZDL se ne sme razvijati kot subjekt v funkciji države, ki želi absorbirati civilno družbo, temveč mora postati instrument civilne družbe. Zato je treba spremeniti tiste ustavne določbe, ki SZDL nominirajo za opravljanje posameznih državnih opravil in za avtomatično udeležbo v skupščini; tako naj bi npr. pri državnih volitvah skupščina sama prevzela volilne postopke. SZDL je treba ločiti od tistih upravljaljskih mehanizmov, ki ji omogočajo posegati v vsebino na področju izobraževanja, kulture, medijev itd. Za SZDL je videl različne možnosti: da se ukine, da razpade na konstitutivne dele, od katerih bi se eden imenoval socialistična zveza in bi imel lasten program in članstvo, ali pa da prepusti skupščini organizacijo volitev in nekatere druge funkcije.

Tone KRAŠEVEC je menil, da bo politični pluralizem lahko zaživel kot prodorno politično delovanje najširšega kroga različno mislečih ljudi le, če bomo uspeli preseči globoko ekonomsko

krizo. Če nam to ne bo uspelo, se bo zožil na pluralizem raznih vodilnih političnih struktur in zvez. Uspešna reforma gospodarskega sistema je torej pogoj za izhod iz krize in za prenovo političnega sistema v smeri političnega pluralizma. Zato so toliko bolj nevarne težnje po centralističnem prelivanju dohodka v Jugoslaviji.

Doseči je treba konsenz, ki bo omogočil konkretno uveljavljanje tržnega gospodarstva, odpiranje in povezovanje z Evropo, uveljavljanje ustvarjalnosti naših ljudi. V tem smislu je posebno pomemben nedavno sprejet zakon o podjetjih, ki omogoča uveljavljanje lastninskega pluralizma in s tem posredno razraščanje političnega pluralizma.

Po njegovem mnenju so se posamezni politični subjekti, kot npr. ZK in SZDL, že odločno lotili lastne prenove. Vodstvo in članstvo slovenske ZK hoče drugačno in res demokratično organizacijo. Tudi aktivisti in člani SZDL se zavzemajo za konkretno reševanje problemov v okolju, kjer živijo in delajo.

Ladislav CVAHTE je postavil vprašanje, kako energijo političnega pluralizma izkoristiti in jo usmeriti v aktivnosti, da bi naši občani živeli bolj svobodno, bolj srečno, bolj bogato. Odgovori na to vprašanje imajo namreč največkrat samo končni cilj, to je boj za oblast. Strinjal se je s tem, da se odpirajo možnosti za vse tiste, ki želijo sodelovati pri prenovi naše družbe. Menil je, da je dobro, da je dozorelo spoznanje, da imajo lahko ljudje na isto vprašanje različne poglede in da so tudi poti reševanja lahko različne. Ne strinja se s tistimi, ki trdijo, da je o istem vprašanju lahko več resnic. Resnica je ena sama. Vprašanje pa je, kdo to resnico razlaga. Čas uniformiranosti mišljenja in resnice je minil.

Zavzel se je za temeljito prenovo SZDL, saj so dosedanje opredelitve o vlogi organiziranosti, metodah in oblikah dela SZDL postale ovira za uveljavljanje političnega pluralizma. Statutarni okvir socialistične zveze je postal preozek in pretog. Čimprej se je treba dogovoriti za tak statut, ki bo večini občanov in njihovim najrazličnejšim oblikam organiziranja omogočal enakopravno delovanje in sodelovanje in v katerem ne bo imela nobena družbenopolitična organizacija in nobena oblika organiziranja občanov posebnih pravic. Avantgardnost je treba dokazovati in dokazati v družbeni praksi. Zavzel se je za tako socialistično zvezo, ki bo prstovoljna streha za vse tiste, ki so v naši družbi

pripravljeni sodelovati na sprejetih ustavnih načelih. Edini kriterij za skupno delo v SZDL naj bo spoštovanje temeljev družbenopolitične ureditve, to je samoupravni socializem, bratstvo in enotnost jugoslovanskih narodov in narodnosti, federativna ureditev in neuvrščena zunanja politika. To so minimalni kriteriji za vključitev v SZDL, ki naj bo družbenopolitična organizacija, sestavljena iz individualnih in kolektivnih članov. Je proti temu, da bi bila socialistična zveza le streha, pod katero bi posamezniki ali organizacija vedrili le takrat, ko bi se čutili ogrožene. Zavzel se je za tako koalicijo enakopravnih političnih partnerjev, ki bodo spoštovali predhodne dogovore. Poudaril je, da moramo doseči bolj odprto, bolj ljudsko, pravično in uspešno družbenopolitično organizacijo, ki bo znala prisluhnuti občanom, ki jim bo pomagala pri njihovih konkretnih aktivnostih in ki bo kot organizirana vez občanov z večinskim in manjšinskim mnenjem vplivala na delo skupščine. Menil je, da so na stežaj odprta vrata vsem tistim, ki zares želijo, da bi se pri nas pisal človek z veliko začetnico.

Marija CIGALE je navzoče seznanila z odnosom Sveta za vprašanja družbenoekonomskega in političnega položaja žensk do političnega pluralizma. Povedala je, da je tudi Svet sam izrazito pluralen in je pri vprašanjih pluralizma enoten le v oceni, da glede pravice do svobode političnega združevanja sedanja ustava dopušča različne razlage in da je zato potrebno v amandmajih k slovenski ustavi to pravico opredeliti popolnoma jasno in nedvoumno ter na tej osnovi pripraviti prav tako jasno in nedvoumno zakonodajo. V tem pogledu Svet podpira formulacijo Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin pri Predsedstvu RK SZDL Slovenije. Cigaletova je predlagala, naj to formulacijo podpre tudi republiška konferenca.

V nadaljevanju se je v svojem imenu zavzela za praktično, pragmatično ravnanje v razvijanju pluralizma pri nas. Namesto da skušamo vnaprej do potankosti izdelati alternativne modele pluralizma, se je treba predvsem lotiti konkretnega dela in se pri tem dogovoriti za nekatera temeljna pravila, med katerimi bi bil bistven dogovor, naj se odločitev o vstopu v SZDL prepusti svobodni presoji političnih subjektov. SZDL, ki bi bila zasnovana le kot predsoba v parlamentarno demokracijo, bi hitro izčrpala svoj namen. Mnogo pomembnejši smisel organiziranja v socialistično zvezo pa je v tem, da omogoča združevanje sil in

zatorej učinkovitejšo družbeno akcijo v številnih zadevah, kjer lahko različni politični subjekti najdejo skupni interes. En tak primer bi lahko bil cilj doseči 40 odstotni delež žensk v vseh organih odločanja, ki ga je ob letošnjem 8. marcu razglasil Izvršni odbor P RK SZDL Slovenije. Dejansko gre za cilj, ki pomeni novo kvaliteto v politiki in družbenih odločitvah in s katerim bi se Slovenija vključila v moderni evropski politični trend. Seveda je samo deklaracija premalo, za njeno uresničevanje sile samega Sveta za vprašanja družbenega položaja žensk ne zadoščajo. Pripraviti bi bilo treba širši družbeni projekt. Pri njegovi zasnovi in uresničevanju bi sodelovali vsi posamezniki, skupine in nove politične zveze, ki ta cilj sprejemajo.

Cigaletova se je zavzela tudi za to, da se med spremembe statuta SZDL vključi določba, ki bi dala vsaki zvezi po en sedež v republiški konferenci in s tem praktično zavarovala proklamirano enakopravnost in samostojnost vseh subjektov v SZDL. Prav tako bi veljalo v statut zapisati, da se lahko skupno mnenje SZDL v posameznih zadevah sprejme šele potem, ko so imeli vsi ti subjekti možnost povedati o njih svoje stališče. V času, ko sprejemamo tako pomembne družbene odločitve, je pravica in dolžnost vseh političnih subjektov, starih in novih, da pri njih sodelujejo in zanje tudi odgovarjajo.

Jože KORINŠEK je poudaril, da je bistvo reforme gospodarskega sistema v tržnem gospodarstvu in da moramo dati ponovno politično podporo konceptu, ki ga je predstavil novi zvezni izvršni svet. Gospodarska reforma ne more uspeti brez uspešne reforme političnega sistema, seveda pa odločnost, da se razvijemo v politično pluralno demokratično družbo, nosi s seboj tudi nasprotja. Ustvariti je treba odprt in demokratičen tržni ekonomski sistem, vendar obstoječega ne moremo in ne smemo uničiti zato, da bi na njegovih ruševinah ali pogorišču ustvarili novega. Tako kot v ekonomiji ni treba vsega porušiti, tako tudi ni treba v celoti razgraditi sistema političnega organiziranja in delovanja. Skrajnost polov pri spremembah ekonomskega sistema ter spremembah političnega delovanja ni identična, je pa potrebna. Menil je, da brez političnega pluralizma ni mogoče uveljaviti človeka kot posameznika, ne kot socialni, kulturni, civilni, politični in ne kot ekonomski subjekt. Kot socialistična zveza ne moremo pristajati na to, da bi pozabili ali izničili vse pozitivne izkušnje in

znanje ter tudi že pozitivno tradicijo, ki je postala naša korenina - tradicijo od nastanka socialistične zveze naprej. Razvijati moramo tak politični pluralizem, ki je ustavno možen. Razmišljanja o tem, da bi socialistična zveza bila parlament z obveznim usklajevanjem, sodi v arzenal preteklosti, ker ta teza krepi odpor proti njej sami. Logično pa je, da lahko zveze, ki delujejo v njej, če tako želijo in se tako opredelijo, v okviru socialistične zveze usklajujejo stališča do posameznih vprašanj, pomembnih za odločanje v skupščini. Zanesljivo pa bo različnost pristopa interesov bistveno večja, ko bo v novem mandatu sestava skupščine dosti bolj pluralna (odvisno od volje volilcev).

Opozoril je na vprašanje individualne odgovornosti, sposobnosti, usposobljenosti in moralnih kvalitet vseh, ki nastopajo v takem politično pluralnem prostoru. Menil je, da bo treba opustiti dvojna merila v takem političnem tekmovanju. Spoštovati bo treba kodeks političnega obnašanja, kjer bodo neresnice, blatenja, izkrivljanja, žalitve, osebno izkoriščanje zavrjene kot nesprejemljive metode, ki bodo nosile politične posledice.

Vlado JANŽIČ je povedal, da se pridružuje vsem tistim, ki trdijo, da ima demokracija svojo vsebino in da je treba pluralizem živeti. Obe ugotovitvi veljata za sredstva informiranja, zlasti še za radio in televizijo, kjer so naredili kakovosten premik v smeri večje demokratičnosti in odprtosti teh medijev za različne pobude ljudi. Kritiko o uveljavljanju cenzure oz. samocenzure je zavrnil kot neutemeljeno, saj nikjer ne prisiljujejo novinarjev ali urednikov v samocenzuro. Seveda pa obstaja odgovornost za javno besedo, ki naj bo profesionalno korektna, upošteva naj novinarsko etiko in poudarja raziskovalni pristop. Pomembno je, da naši novinarji pri svojem delu izhajajo iz avtentičnih tekstov, da preverjajo posamezna dejstva; šele takrat, ko bodo sami imeli tak odnos do javne besede, bodo to lahko zahtevali od novinarjev iz drugih republik, ki prenašajo informacije iz Slovenije. Pot iz sedanje medijske vojne vidi prav v strokovnosti in profesionalnosti.

Raziskovalno novinarstvo, novinarska profesionalnost zahtevata upoštevanje osnovnih principov, ki tvorijo strokovnost. Ne moremo imeti dvojnih meril za iste dogodke, odlepiti pa se je treba tudi od politike, zlasti dnevne. V sredstvih javnega obveščanja bi se morala uveljaviti dis-

tanca, ki je ne bi določali voditelji politinih strank, zvez, vključno z Zvezo komunistov, temveč bi bila odraz novinarske profesionalnosti. Manj pomembnih stvari ne bi smeli napihovati in hkrati tudi ne minimizirati pomembnih zadev, ne glede na to, od kod pridejo in kje se zgodijo. To so nekatere točke, na katerih temelji delo ljubljanske RTV in ki jim je težko reči cenzura. Vsako kritiko je treba upoštevati, če pa je neupravičena, jo je treba odločno zavrniti.

Nikola BATAK se je v svoji razpravi spraševal o vlogi in programih novonastalih zvez ter poudaril, da nove zveze ne bi smele nastajati na enonacionalni osnovi.

Gregor GOLOBIČ je menil, da pomeni diskusija o nestranskem pluralizmu kot nekem optimalnem modelu nič drugega kot govoriti o nepluralizmu. Zato je zavzemanje za nestranski pluralizem zavzemanje proti pluralizmu. Vprašanje strankarstva ali nestranskarstva je povsem obrobno, kajti politični pluralizem je širši pojem od strankarskega pluralizma. Če to drži, potem političnega pluralizma brez strankarstva ni. Opo-rekal je trditvam, da danes ni več dilema politični pluralizem da ali ne, ampak, kakšen naj bo, in dejal, da je realna dilema danes predvsem politični pluralizem da ali ne. Nadalje je govoril o strahu pred polarizacijo, pred razkolom v slovenski družbi, med slovenskim narodom. Če z demokracijo mislimo resno, je razkroj pogoj demokracije, je menil. Pri nas pa še vedno visi v zraku geslo iz 70. let - demokracija da, razkroj ne.

Problem ustave iz leta 1974 ni v tem, da je šla predaleč v policentralizacijo, ampak da je šla premalo daleč, saj je segla samo do republik in pokrajin, ne pa tudi do državljanov. Globalno vprašanje našega političnega sistema je, kako namesto obstoječe osnovne ideje, da temeljno razmerje v družbi ni konflikt, ampak neko soglasje, postaviti za temelj sistema ravno konflikt in sistem oblikovati tako, da bo te nujne, neizbežne konflikte normaliziral. Konflikti bodo, pa če ta sistem to prizna ali ne. Jugoslovansko in vseslovensko sintezo je možno doseči šele potem, ko bodo vsem državljanom zagotovljene politične svoboščine in pravice. Koncept tolerance ne spada v to stoletje.

Imel je tudi pripombo na trditve, da je SZDL v tem trenutku nenadomestljiv faktor integracije progresivnih narodnih sil in da je to edina mo-

goča organizacija, znotraj katere se lahko zagotovi pluralizacija slovenske družbe. Dejal je, da je lahko v tem času to samo ustavni okvir, v katerem se razprava o političnem pluralizmu lahko razvija, ne more pa to biti načrtana pot. Omenil je različne, do sedaj že večkrat povedane predstave o bodoči vlogi SZDL in povedal, kako glede vloge SZDL razmišljajo v mladinski organizaciji. Druženopolitični zbor naj bi se spremenil v splošnopolitični zbor in SZDL naj bi bila nov dom skupščine, neke vrste senat, ki bi združeval nepolitične organizacije. V SZDL naj bi torej dobila mesto vsa tista združena gibanja, ki se ne razglasajo za politična.

Jože SMOLE je poudaril, da je za ekonomsko reformo potrebna preobrazba političnega sistema, ki ni možna brez priznavanja vseh pluralizmov. Predlagal je, naj se na konferenci sprejme stališče, kako bomo v prihodnje ravnali v organih Zvezne konference SZDLJ. V tem okviru se je zavzel za načelo soglasja oz. konsenza pri sprejemanju vseh odločitev, ki so bistvenega pomena. Pri tej načelni opredelitvi izhajamo iz suverenosti slovenskega naroda in slovenske državnosti. Odločitve v telesih Zvezne konference SZDLJ, ki se nanašajo na bistvena vprašanja naše skupne Jugoslavije, je mogoče sprejemati samo s soglasjem vseh republiških in obeh pokrajinskih konferenc SZDL. Povsem nesprejemljivo je, da se na ravni Zvezne konference SZDLJ pojavljajo tendence, da bi se uvajal takoimenovani demokratski centralizem.

V nadaljevanju se je dotaknil razprav Dimitrija Rupla in Franceta Tomšiča. Kategorično je zavrnil Ruplovo tezo, da "je res to, da danes niti partija niti socialistična zveza nista zelo resno pripravljene uvesti dejanskega pluralizma in da enkrat s posmehom, drugič z jezo odpravljata nova gibanja in zveze s svojega praga". Dejal je, da smo dokazali, da odpiramo najširši prostor za politični pluralizem. Politični pluralizem v Sloveniji in socialistični zvezi se ni začel z ustanavljanjem političnih zvez, ampak je že leta in leta prisoten v socialistični zvezi. Lahko govorimo, da gre za nove kvalitete, ko se ustanovljajo politične zveze, ne moremo pa reči, da doslej političnega pluralizma nismo imeli.

Na Ruplovo vprašanje, kaj, če se posamezniki ne bi hoteli vključiti v socialistično zvezo, oz. če tega ne bi hotele storiti zveze, je odgovoril, da nikogar v to ne silimo in da se bomo v socialistični zvezi opredeljevali, ali bomo zvezo

sprejeli v lastno organizacijo ali ne, pri čemer bomo izhajali iz programskih opredelitev. Socialistična zveza ima svoje mesto v naši družbi, ima svoje članstvo, kar so izpričale tudi volitve za člana Predsedstva SFRJ iz naše republike. Prepričan je, da se Kardeljeva vizija vseljidskega parlamenta in vlade v senci kaže v vsej svoji pomembnosti prav v sedanjem trenutku. Nihče naj si ne zamišlja neposrednih tajnih volitev v tem smislu, da bodo občani samo vsaka štiri leta imeli pravico voliti nekoga v ta ali drugi parlament, potem pa bodo štiri leta samo pasivni objekti, ko bodo posamezniki v imenu občanov odločali v zadevah. Neposredne tajne volitve si zamišljamo z vključitvijo racionalnega jedra delegatskega sistema. Tisti, ki bodo izvoljeni na tajnih neposrednih volitvah v skupščine na vseh ravneh, bodo morali ohraniti povezavo z delegatsko bazo in občani. Socialistična zveza bo vztrajala, da bodo občani imeli pravico prek izvoljenih delegatov vplivati na rešitve na vseh ravneh. Govoril je tudi o predlogu, da se začasno 51% mest prepusti članom zveze komunistov. Menil je, da je neodgovorno govoriti o takšni delitvi, saj bi morali počakati na rezultate neposrednih volitev, in da je takšen pristop neresen. Glede razprave F. Tomšiča pa je menil, da je ta v njej ponovil nekatere neutemeljene očitke na račun slovenske politike.

V nadaljevanju je opozoril na vse, kar je bilo v okviru socialistične zveze in slovenske politike storjeno glede četverice obsojenih pred vojaškim sodiščem in opozoril na elemente, ki sta jih v razpravi že prispevala Darja Lavtižar in Peter Bekeš. Zavzel se je, naj konferenca zavrne obtožbe, da slovenska politika ni ravnala odločno. Povedal je še nekaj dodatnih argumentov, da bi takšno trditev zavrnili.

Govoril je tudi o zadnjem pozivu Odbora za varstvo človekovih pravic na državljansko neposlušnost. Ob vsem spoštovanju aktivnosti odbora je menil, da lahko takšen poziv vodi v ustvarjanje nenormalnih razmer v Sloveniji, oz. do izrednega stanja. Poudaril je, da se vsi zavzemamo za pravno državo, prvi predpogoj za to pa je dosledno spoštovanje zakonov. Ne moremo uporabljati dvojnih meril; kar nam tudi očitajo v enem delu Jugoslavije, češ, da smo za pravno državo tam, kjer to nam odgovarja, da pa smo proti pravni državi tam, kjer nam to ne odgovarja. Opozoril je tudi na nedopustnost slehernega pritiska na naša sodišča. Zavzel se je za treznost in za učinkovito delovanje prek naših institucij za

utrjevanje demokracije pri razreševanju vseh problemov, ki so se tako jasno razgalili ravno ob procesu pred vojaškim sodiščem v Ljubljani.

Andrej MAGAJNA je podrobno opredelil svoje videnje dejanskega političnega pluralizma, t. i. političnega pluralizma v klasičnem pomen besede. Predvsem naj bi predpostavljala enakopravnost političnih subjektov ne glede na svetovno-nazorske in politične opredelitve ali obliko organiziranja. V tem smislu je koncept nestranskega pluralizma nesprejemljiv, ker omejuje pravico ljudi do združevanja. Opozoril je, da pomeni ustvarjanje vtisa, kot da smo se že opredelili za nestranski politični pluralizem, uzurpacijo javnega mnenja. Glede na vse to je menil; da je lahko SZDL le zveza socialistično orientiranih posameznikov in grupacij, ki temelji na podlagi svobodne presoje in odločitve, in da naj o nadaljnji vlogi in pomenu delovanja SZDL odločajo njeni člani. Da bi SZDL lahko zares nastopala kot demokratičen politični subjekt, ne bi smela protežirati programa Zveze komunistov. Razrešiti bi jo morali določenih splošnih funkcij, nad katerimi je imela do sedaj monopol; predvsem nad volilnimi postopki in kadrovanjem.

Posebej je poudaril, kako pomembna je sprememba družbenopolitičnega zbora v odprt politični prostor, tako za organizacije kot za posameznike. Opozoril je, da ni dovolj, če se iz statuta črta člene, ki favorizirajo Zvezo komunistov, ampak je treba doseči spremembe pri volitvah znotraj SZDL in pri skupščinskih volitvah, saj le te predstavljajo ključne vzvode, s katerimi Zveza komunistov zagotavlja kadrovske prevlado. Predlagal je pospešitev zakonske ureditve statusa novih političnih organizacij v Sloveniji.

Jure PERKO je menil, da je prav dolgotrajna družbena kriza z vso ostrino odprla vprašanja o političnem pluralizmu in prenovi SZDL. V krajevnih konferencah dolenjske regije ni bilo posebnega zanimanja za tovrstne razprave, ker občani v tem ne vidijo neposredne zveze s konkretnimi problemi v krajevnih skupnostih. Gradivo za konferenco je bilo prezahtevno, v glavnem je zbralo različne poglede, ni pa ponudilo konkretnih rešitev. Konferenco je seznanil z bistvenimi poudarki iz razprav v dolenjski regiji. Delovni ljudje in občani so se zavzemali za spoštovanje normativne ureditve pri izražanju in uveljavljanju različnih interesov, za krepitev vloge človeka kot osnovnega političnega sub-

jekta. SZDL Slovenije bi morala oblikovati program, ki bi opredeljeval globalne družbene cilje v skladu z interesi in hotenje ljudi in ki bi ga sprejela večina Slovencev.

Srečko VRHOVNIK je menil, da bi SZDL okrepiła svojo vlogo v obstoječih ustavnih okvirih s hitrim ukrepanjem in krepitvijo lastnega delovanja glede na razmere, v katerih se nahajamo, zlasti pri preseganju gospodarske krize, s tem, da bi si priborila pravico do zmote ter s prilagoditvijo organizacije dela na čim hitrejšo delovanje in na nadzor nad delom oblasti.

Gradivo, pripravljeno za konferenco, po njegovem mnenju ne povzema večine pobud in predlogov, zlasti ne tiste, ki opozarjajo na konkretno delovanje in konkretne življenjske interese posameznika in temeljnih organizacij SZDL.

Če SZDL ne bo sposobna obvladati političnih in drugih "zdrah", se bodo spremembe v civilno-pravni državi dogajale še hitreje, pa ne le prek skupščinskih kanalov, ampak tudi na "ulici" in mimo SZDL. Med pomembnejše nadzorne funkcije SZDL uvršča tudi to, da se pravna varnost in zakonitost spoštujeta. SZDL mora čimprej opredeliti novo vlogo občana. Osebnostno se zavzema za tako obliko pluralnega sistema, ki bo onemogočala prevlado neopravljenega dela nad opravljenim, ki bo delovala združujoče in omogočala dogovarjanje med ljudmi.

SZDL je pred svojo najtežjo nalogo: na skupnih osnovah mora povzeti interese ljudi in na osnovi skupnega programa prispevati k izhodu iz krize.

Na koncu je dal še nekaj konkretnih pripomb občinske organizacije SZDL Ljubljana Šiška:

- besedilo statuta je treba prečistiti;
- SZDL mora postati moderno gibanje in kot organizacija čim bližja občanu, doreči je treba vprašanje frontnosti in množičnosti, član SZDL mora plačevati članarino;
- organizacija se mora otresti raznih transmissijskih nalog iz pristojnosti upravnih in državnih organov;
- znotraj SZDL je lahko posamezna družbenopolitična organizacija oz. subjekt samostojen nosilec naloge v imenu SZDL;
- konsenz pri odločanju mora biti odločujoč;
- volitve in izvedbo vseh postopkov morajo opravljati za to izvoljeni organi;
- ob ustavnih razpravah je treba o posameznih vprašanjih pridobiti mnenja čim širšega kroga ljudi;
- javnost dela in možnost sodelovanja v delu

organov;

- SZDL mora biti soodgovorna za razvoj političnega sistema in ne le instrument političnega pluralizma.

JOŽE OSTERMAN je predlagal, naj se v delovni dogovor vnese nekatere sklope vprašanj, ki so bili v razpravi večkrat nakazani in okrog katerih se mora SZDL skozi javno razpravo še posebej opredeliti. Gre predvsem za vprašanja članstva v SZDL, njene frontnosti, vloge SZDL kot koalicije ter vprašanje združevanja mimo SZDL.

3. DELOVNI DOGOVOR, SPREJET NA OSNOVI RAZPRAVE O SOCIALISTIČNI ZVEZI DELOVNEGA LJUDSTVA IN POLITIČNEM PLURALIZMU

V aktualnih družbenih razmerah v Sloveniji se iskanje odgovorov na vitalna vprašanja naroda, njegove države, njegove kulture, gospodarstva in politike najtesneje prepleta z vprašanjem pluralizacije naše družbe in nujne prenovе političnih subjektov v tem procesu, med njimi tudi Socialistične zveze.

Januarska seja Predsedstva Republiške konference SZDL Slovenije o Socialistični zvezi in političnem pluralizmu je v organizacijah SZDL in najširši javnosti spodbudila žlvahno in pogosto zelo polemično razpravo. Čas nam zastavlja zahtevna vprašanja, pogledi nanje in poskusi odgovorov so zelo različni. Jasni odgovori so v tem času v marsičem še nemogoči, zato je tudi današnja konferenca le ena od etap v procesu iskanja ustvarjalne vloge Socialistične zveze pri snovanju nove pluralne podobe naše družbe. Vsi se strinjamo, da je za izhod iz današnje krize nujno potrebno tržno gospodarstvo. Razvoj tržnega gospodarstva in političnega pluralizma pa sta drug drugemu pogoj in če smo se na eni strani odločili za trg, ne moremo na drugi strani nasprotovati reformi političnega sistema in jo odlagati. Poleg tega je politični pluralizem družbeno dejstvo, zato je razglabljanje o njegovi legalnosti in legitimnosti odveč.

V zvezi s splošnimi vprašanji političnega organiziranja se zavzemamo za to, da se z amandmaji k ustavi SR Slovenije iz njenih temeljnih načel izpusti določbe o vodilni idejni in politični vlogi Zveze komunistov znotraj SZDL in da se pri oblikovanju nove ustave opusti določbe o vlogi družbenopolitičnih organizacij nasploh.

Ko razmišljamo o reformi političnega sistema in

preobrazbi Socialistične zveze v njem, je treba jasno povedati, da ne gre za ohranitev Socialistične zveze za vsako ceno, še manj njene dosedanje vloge. Gre za iskanje nove vloge, s katero bi lahko zaradi svojega specifičnega položaja v političnem in družbenem življenju in zaradi tradicije največ prispevala k preobrazbi naše družbene skupnosti v novo kvaliteto. Pri tem ne smemo pasivno slediti toku družbenih preobrazb, ampak je naša obveza, da v tem procesu odigramo vlogo aktivnega soustvarjalca in pobudnika.

Glede na mnoga odprta vprašanja in negotovo prihodnost kaže v tej fazi bolj kot doslej uveljaviti praktično naravnost. Ta terja, da odprto in z veliko mero medsebojne strpnosti razvijamo pluralizem za iskanje novega najprej znotraj veljavne ustavne ureditve, kar pa ne pomeni, da se odrekamo iskanju celovitega dolgoročnega koncepta v pripravah na spreminjanje ustave.

V postopku spreminjanja SZDL pa moremo in moramo v zelo kratkem času izboljšati tudi metode njenega praktičnega delovanja. To med drugim pomeni opustiti forumsko delo in formalizem, se ob globalnih sistemskih vprašanjih posvetiti tudi rešitvam, ki jih bodo ljudje občutili v vsakodnevem življenju, in delovati tako, da bodo ne le interesi ljudi v političnih zvezah in družbi, ampak prav tako njihovi interesi v krajevnih organizacijah Socialistične zveze dobili večjo veljavo in da bodo ljudje imeli možnost vplivati tudi na najpomembnejše odločitve v naši družbi.

V SR Sloveniji bomo svojo družbo organizirali pluralistično. V skladu s svojo voljo bomo gradili družbo, v kateri je mogoče obstoječe razlike legalno izrekati in z njihovo demokratično sintezo dosežati boljše razvojne učinke. Svojega modela političnega pluralizma ne želimo vsiljevati nikomur, prisluhnili bomo vsaki pozitivni pobudi iz kateregakoli konca Jugoslavije, ne moremo pa povzemati monističnih zamisli, ki so zgodovinsko presežene. Kakšna bo Socialistična zveza jutri? Na konferenci je bilo izraženo soglasje o nujnosti temeljite reforme političnega sistema na podlagi usmeritev gospodarske reforme in v tem okviru zlasti prenove SZDL, medtem ko so se glede konkretizacije teh usmeritev pokazali različni pristopi in zamisli.

V razpravi se je pokazala enotna volja glede naslednjih konkretnih nalog:

1. Zavzemanje za tekmovalnost v političnem sistemu, predvsem na temelju splošnih, neposrednih in tajnih volitev z več kandidati, ki bodo

imeli s svojimi programi pravico do enakopravnega nastopanja in tekmovanja za doseganje politične moči oziroma izvrševanje oblastnih funkcij in upravljanje drugih družbenih zadev, se mora realizirati že v pripravah na splošne volitve 1990. leta in v njihovi izvedbi. Republiška konferenca SZDL Slovenije se zavzema, da se vzporedno s spreminjanjem in dograjevanjem ustave SR Slovenije v okviru ustavne normativne ureditve spreminjajo in dograjujejo tudi volilna zakonodaja in ustrezni normativni akti SZDL Slovenije, kar bo omogočilo pravočasno vzpostavitev enakopravnih možnosti za demokratično uveljavitev pravice delovnih ljudi in občanov v vseh kandidacijskih in volilnih postopkih. Naloga Socialistične zveze je tudi, da po predhodni javni razpravi čimprej oblikuje kriterije in druge pogoje za demokratično izvedbo volilnih postopkov.

2. Nov program in statut Socialistične zveze potrebujemo čimprej. Republiška konferenca SZDL Slovenije zato predlaga, da delovni skupini za pripravo novega statuta in programa, ki ju je imenovalo Predsedstvo na 25. seji do jeseni pripravita osnutek obeh dokumentov za javno razpravo. V tej razpravi je treba posebno pozornost nameniti vsem odprtim vprašanjem, problemom, variantnim predlogom - od opredelitve članstva SZDL, njene frontnosti, razmišljanj o vlogi Socialistične zveze kot koalicije do vprašanja združevanja izven SZDL.

3. Republiška konferenca SZDL Slovenije predlaga, da se delovna skupina pri Predsedstvu Republiške konference in ustavni zbor, ki ločeno pripravljata izhodišča za novo ustavo, povežeta ter po možnosti skupaj oblikujeta teze za ta dokument.

4. Republiška konferenca SZDL Slovenije se zavzema za uveljavljanje svobode političnega združevanja. Zato predlaga Skupščini SR Slovenije, da celovito prouči možnosti za ustrezno zakonsko ureditev tega vprašanja.

5. Politični pluralizem v družbi in v političnem sistemu je mogoč samo, če je prisoten tudi v javnem obveščanju, in obratno, pluralizma v medijih ni, če v družbi ni priznan. Socialistična zveza se bo zavzemala, da bosta ureditev in položaj javnega obveščanja zagotavljala uresničevanje svobode obveščanja po načelih visoke strokovne ravni, spoštovanja novinarske etike, pravnega reda ter osebne odgovornosti novinarjev in odgovornosti uredniške politike. Preprečevati moramo vsakršne parcialne interese in

pritiske na sredstva javnega obveščanja, ne glede na to, odkod prihajajo.

6. Zavzemamo se za to, da se bo o temeljnih vsebinskih vprašanjih v organih SZDL Jugoslavije odločalo v soglasju z republiški organizacijami, ne pa s preglasovanjem.

7. Pristojni organi in strokovna služba Republiške konference SZDL Slovenije bodo temeljito pregledali magnetogramski zapis vseh razprav na današnji seji, jih proučili in upoštevali pri nadaljnjem delu vse konkretne predloge in pobude, ki jih nismo mogli vključiti v ta delovni dogovor.

II. SPREMEMBE IN DOPOLNITVE STATUTA SZDL SLOVENIJE

Predsedstvo RK SZDL Slovenije je na 25. seji 27. februarja 1989 imenovalo delovno skupino za pripravo novega statuta SZDL Slovenije. Razmišljanja v zvezi z oblikovanjem novega besedila statuta so aktualna že dlje časa, konkretnije pa so bila izražena ob zadnjih spremembah in dopolnitvah statuta in poslovnika v letu 1987. V zadnjem času smo dobili nekatere predloge tudi od novoustanovljenih zvez in drugih združenj, pogosto pa so bili dani tudi v razpravah na temo Socialistična zveza delovnega ljudstva in politični pluralizem. Zaradi navedenega je bila v okviru Republiške konference SZDL Slovenije oblikovana pobuda, da se ne glede na postopek oblikovanja novega statuta predhodno spremeni oziroma dopolni nekatera določila statuta.

Svet za organiziranost in razvoj SZDL ter kadrovske politiko je na svoji 5. seji razpravljal tudi o težah za spremembo statuta SZDL Slovenije. Ker so bile v razpravi odprte nekatere vsebinske dileme, predvsem glede obsega sprememb in dopolnitev, je Svet predlagal, naj se o tem predhodno izjasni izvršni odbor Predsedstva RK SZDL Slovenije.

Na seji izvršnega odbora in na prvi seji delovne skupine za pripravo novega statuta je bil sprejet dogovor, da se predhodno opravi nujne, minimalne spremembe; gre predvsem za drugačno statutarno opredelitev vloge Zveze komunistov in družbenopolitičnih organizacij v SZDL, za kar se le-te zavzemajo tudi v dokumentih o lastni prenovi. Vse ostalo pa naj se upošteva pri pisanju novega statuta.

Predlog je oblikovalo Predsedstvo RK SZDL Slovenije na 27. seji 4. aprila 1989 in ga posredovalo v obravnavo in sprejem Republiški konferenci SZDL Slovenije.

Republiška konferenca SZDL Slovenije je na 4. seji 26. aprila 1989 sprejela naslednje spremembe in dopolnitve statuta SZDL Slovenije:

Temeljna načela

1. točka. V drugem odstavku te točke se črtajo besede "uresničitev družbenoekonomskih in političnih ciljev ter odnosov, začrtanih v programu ZK".

3. točka. Besedilo te točke se nadomesti z novim, ki se glasi: "Družbenopolitične organizacije kot konstitutivni deli SZDL, družbene organizacije in društva ter druge oblike interesnega združevanja delujejo v SZDL skladno z družbeno vlogo, opredeljeno v njihovih programskih in statutarnih dokumentih ter s statutom in programom SZDL. Odnosi med njimi temeljijo na njihovi samostojnosti, enakopravnem sodelovanju in medsebojnih pravicah in dolžnostih."

5. člen - V zadnjem odstavku se črtajo besede "in Zveze komunistov".

Dokument št. 34:

Majniška deklaracija 1989⁹⁴

Nesporazumi, provokacije in tudi odkrite sovražnosti, ki jih danes doživljajo Slovenci v Jugoslaviji, nas prepričujejo o prelomnosti sedanjega zgodovinskega trenutka in nas obvezujejo, da v jasni obliki izrečemo svojo voljo, iz katere sledijo dejanja v prihodnosti.

Podpisniki te listine izjavljamo in sporočamo:

1. da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda;

⁹⁴ Majniško deklaracijo je 8. maja 1989 na protestnem zborovanju zaradi aretacije Janeza Janše (odhod na prestajanje kazni) prebral pisatelj Tone Pavček. Zborovanje je bilo poimenovano "odprta seja predsedstva RK ZSMS", ker so ga oblasti prepovedale. Deklaracija je bila objavljena v dnevnem časopisu, v Delu 10. maja 1989 hkrati s 3. osnutkom Slovenske deklaracije 1989 (Deklaracije o slovenski narodni volji 89. Deklaracije o slovenski politični volji) z dne 27. 3. 1989. Vrtni red podpisnikov se v posameznih objavljenih verzijah razlikuje, v ponatisu v Novi reviji št. 116 (priloga Ampak, str. XVIII pa je podpisano tudi Društvo slovenskih skladateljev).

2. kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope;

3. glede na zgodovinska prizadevanja slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na:

- spoštovanju človekovih pravic in svoboščin,
- demokraciji, ki vključuje politični pluralizem,
- družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije.

Društvo slovenskih pisateljev, Slovenska demokratična zveza, Slovenska kmečka zveza, Slovensko krščansko socialno gibanje, Socialdemokratska zveza Slovenije, 8. maja 1989.

8. maja 1989

Dokument št. 35:⁹⁵

Zapis

s 7. sestanka Koordinacijskega odbora organizatorjev zbora v CD, z dne 16. maja 1989

Prisotni: Lojze Peterle, Anton Stres, Jože Gačnik, Drago Seliger, Peter Bekeš, Darja Lavtižar-Bebler, Franco Juri, Igor Bavčar, Ivan Oman, Veno Taufer, Dimitrij Rupel, Braco Rotar, Rado Riha, Andrej Magajna, France Tomšič, Gregor Golobič, Pavel Gantar, Marko Hren, Emil Erjavec, Vojko Volk

Dnevni red:

1. Potrditev zapisa s prejšnjega sestanka
2. Dogovor o nadaljnjem delu pri pripravi skupne deklaracije
3. Tekoče zadeve:
  - razprava o osnutku poslovnika koordinacije oziroma o "Konvenciji o skupni dejavnosti političnih organizacij, društev, klubov in zvez"

4. Razno

AD 1)

Zapis s prejšnje seje je bil sprejet z naslednjimi pripombami:

1. Da se na prvi strani v drugem odstavku pod točko ad 2) v tretji vrstici namesto "sploh" vstavi beseda "trenutno";

2. Da se pod točko ad 2) vnese stavek o tem, da je druga točka Majniške deklaracije v bistvu parafraza 8. točke OF;

Tretjič. Da se pod točko ad 2) vnese stavek o tem, naj se na eni prihodnjih sej obravnava stanje na Kosovu.

AD 2)

Jože Smole je v uvodu opozoril na nekorektnosti v ravnanjih novih zvez v zvezi s pripravo deklaracije. Posebej je izpostavil prebiranje Majniške deklaracije na Trgu osvoboditve, znova pa je drugo točko te deklaracije označil za nesprejemljivo, ker s svojo pravno in predvsem politično spornostjo negira Jugoslavijo kot državno skupnost in je neposredna opora že močno razširjenim "dokazovanjem" slovenskega separatizma.

V razpravi, ki je sledila in ni prinesla nobenega kvalitetnega odmika od prejšnjih sej, je Marko Hren zanikal kršitev pravil s strani novih zvez, ker pravil sploh ni.

Dimitrij Rupel pa je po vrsti naštel vzroke, ki so neposredno povzročili branje Majniške deklaracije (MD) na Trgu osvoboditve;

- zaprli so podpredsednika SDZ, Janeza Janšo, ki je bil soustvarjalec deklaracije;
- uradna politika je prepovedala zborovanje na Trgu osvoboditve;
- ob zaprtju Janše koordinacija ni bila nemudoma sklicana, pa bi morala biti;
- predstavnik CK ZKS Peter Bekeš je dal izjavo za javnost, iz katere je bilo moč razbrati, da se delo na deklaraciji zavlačuje;
- nazadnje je bila prebrana MD v drugi točki popravljena oziroma ublažena.

Peter Bekeš je na te pripombe povedal, da pravil demokratične igre ni treba posebej opredeljevati, ker so znana. Smisel sestanka pa ni v iskanju preprirov, pač racionalno delo pri iskanju ustrezne vsebine. Kar zadeva sklicevanje sestankov koordinacije pa ni dvoma, da lahko da pobudo za njen sklic katerakoli od članic, četudi Koordinacijski odbor nima poslovnika, ki bi to posebej opredeljeval.

Nadaljnji razpravljalci so bili podobnih mnenj v tem, da je z delom potrebno nadaljevati in da je treba poiskati sprejemljiv kompromis, če seveda presodimo, da je deklaracija potrebna (Gantar, Bavčar, Taufer, Tomšič, Stres, Peterle, Oman,

⁹⁵ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

Juri). France Tomšič in Andrej Magajna sta v imenu SDZ izrazila tudi odločnost vztrajati pri MD v delu, ki opredeljuje državnost Slovenije. Braco Rotar pa je povedal, da je bistvo deklaracije lahko samo v njenem plebiscitarnem sprejemanju, ki bo zavezujoče za slovensko Skupščino in močan argument zoper unitarizem.

Del razpravljalcev je zanikal, da bi zavzemanje za MD pomenilo zavračanje skupnega življenja v Jugoslaviji: nasprotno, samo to življenje mora biti dobro (Tomšič, Taufer).

Izpostavljeno je bilo tudi mnenje, da pravno tolmačenje druge točke MD predpostavlja izvedbo samoodločbe z odcepitvijo, ker je Slovenija samo tako lahko neodvisna, samostojna in popolnoma suverena.

Daljša razprava se je na koncu vendarle končala z relativnim soglasjem, zlasti kar zadeva odločen odpor zoper vse izrazitejšie tendence po unitarizaciji Jugoslavije in majorizaciji po načelu "en državljan (SFRJ seveda) - en glas."

Sprejeta sta bila naslednja sklepa:

- da delovna skupina koordinacije v roku tedna dni uskladi končno verzijo deklaracije na podlagi njenega tretjega osnutka in MD;

- da naj Koordinacijski odbor po zaključku dela na deklaraciji naslednja srečanja posveti vprašanju ustavnih sprememb posebej pa pripravljanju neposrednih, splošnih in tajnih volitev za leto 1990.

Zapisal:

Vojko Volk, l.r.

Dokument št. 36:⁹⁶

Temeljna listina

Državljeni Socialistične republike Slovenije, podpisniki te listine, izjavljamo in sporočamo, da:

1. Hočemo živeti v demokratični slovenski državi, utemeljeni na suverenosti slovenskega naroda in človekovih pravicah ter državljanskih svoboščinah. V njej si zagotovimo: vladavino

⁹⁶ Verzija, objavljena v sredstvih javnega obveščanja 23. maja 1989

dela, prava in samostojnost civilne družbe; svobodno združevanje in politični pluralizem; demokratične volitve; enakopravnost manjšin; svoboda vseh oblik gospodarskega razvoja; varstvo okolja; povezanost z Evropo in svetom.

2. Živeli bomo samo v taki Jugoslaviji, v kateri bodo zagotovljena suverenost ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe narodov, enakopravnost vseh narodnosti in manjšin, ki bo spoštovala in varovala različnost vseh, in kjer bomo urejali skupne zadeve v zvezni državi po načelu soglasja.

3. Nočemo živeti v takšni državni skupnosti, kjer bi bili podvrženi politični in nacionalni nadvladi, gospodarskemu izkoriščanju ali drugim vsiljenim oblikam političnega, gospodarskega ali kulturnega življenja.

S svojimi podpisi se predlagatelji in podpisniki te listine zaveujemo, da bomo vztrajali pri njenih načelih. Obvezujemo vse v Socialistični republiki Sloveniji, ki jim je podeljena legalna moč, da pri ustavnih reformah ter pri tem političnem delovanju v Sloveniji in v SFR Jugoslaviji uveljavijo to skupno ljudsko voljo.

Dokument št. 37:⁹⁷

Temeljna listina Slovenije 1989⁹⁸

Državljeni Socialistične Republike Slovenije, podpisniki te listine, izjavljamo in sporočamo, da:

1. Hočemo živeti v demokratični slovenski državi, utemeljeni na suverenosti slovenskega naroda. V njej si zagotovimo: spoštovanje človekovih pravic in svoboščin; svobodno politično združevanje in politični pluralizem; vladavino prava in samostojnost civilne družbe; demokratične volitve; svobodo vseh oblik za okolje neškodljivega gospodarskega razvoja; povezanost z Evropo in s svetom.

⁹⁷ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

⁹⁸ Izjavo (šesti osnutek), ki je datiran z 29. 5. 1989 so pripravili Peter Bekeš, Miloš Mikeln, Ivan Oman, dr. Dimitrij Rupel in dr. Anton Stres. Od prejšnje verzije se razlikuje le redakcijsko.

2. Živeli bomo samo v taki Jugoslaviji, v kateri bo zagotovljena suverenost ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe vseh narodov, enakopravnost vseh narodno in manjšin, ki bo spoštovala in varovala različnost vseh, in kjer bomo urejali skupne zadeve v zvezni državi po načelu soglasja.

3. Nočemo živeti v takšni državni skupnosti, kjer bi bili podvrženi politični ali nacionalni nadvladi, gospodarskemu izkoriščanju, vsiljenim oblikam političnega, gospodarskega, kulturnega in vsega drugega življenja.

S svojimi podpisi se predlagatelji in podpisniki te listine zaveujemo, da bomo vztrajali pri njenih načelih. Obvezujemo vse v Socialistični republiki Sloveniji, ki jim je podeljena legalna moč, da pri oblikovanju nove slovenske ustave in ustave SFR Jugoslavije ter pri vsem političnem delovanju v Sloveniji in v Jugoslaviji uveljavijo to skupno ljudsko voljo.

Dokument št. 38:⁹⁹

Zapisnik

z 8. sestanka Koordinacije organizatorjev zbora v CD, 22. junija 1989

Prisotni: Ciril Ribičič, Franco Juri, Dušan Plut, Darja Lavtižar-Bebler, Anton Stres, Pohar Lado, Franc Miklavčič, Peter Bekeš, Mirko Vavpotič, Drago Seliger, Venko Taufer, Ivan Oman, Marko Golobič, Barbara Goričar, Nada Mavrič, Jana Taškar, Boštjan Lajovic, Gojko Bervar, Miloš Mikeln, Jože Smole, Vojko Volk

Soglasno je bil sprejet naslednji dnevni red:

1. Potrditev zapisa s prejšnje seje
2. Potrditev (6. osnutka) Temeljne listine Slovenije 1989 - pripomba, ki je že prispela s strani C. Ribičiča, pravi, da bi v prvem stavku prve točke po besedi "suverenost" dodali še besedi "državljana in ..."
3. Vprašanje izvedbe splošnih volitev 1990. leta - nekatere temeljne probleme bo izpostavil Marko Golobič, sekretar volilne komisije RK

SZDL.

4. Razno.

Zaradi stiske s časom je Jože Smole, ki je vodil sestanek, predlagal, da se obravnava prve točke prestavi na konec, kar je bilo sprejeto.

AD 2/

V času od 7. seje z dne 16. maja, ko je bil sprejet sklep, naj se v roku sedmih dni sestane delovna skupina in na podlagi prejetih pripomb uskladi končno verzijo dokumenta, je bil 23. maja 1989 pripravljen najprej 5. osnutek Temeljne listine Slovenije 1989, nato pa še 6. osnutek. Razprava na sestanku je tekla o slednjem.

Pripombe so v imenu svojih organizacij posredovali: Lado Pohar, Drago Seliger, Mirko Vavpotič, Franco Juri, Dušan Plut, Franc Miklavčič, Venko Taufer in Ivan Oman.

V daljši razpravi je do izraza prišla predvsem različnost mnenj glede vpeljave državljana kot nosilca suverenosti oziroma le slovenskega naroda, kot nosilca suverenosti. Predstavniki podpisnic Majniške deklaracije so poudarjali slednje medtem ko so Vavpotič, Juri, Bekeš, Ribičič in še nekateri predlagali, da se v listino vpelje tudi pojem državljana oziroma njegove suverenosti. Predstavniki sindikatov je predlagal vpeljavo stavka, ki bi opredeljeval vlogo delavca v naši družbi. Omenjen je bil predlog, da se v TLS uvede pojem "vladavina dela", ki zadostuje širokemu spektru razlag.

Franc Miklavčič je odprl vprašanje Majniške deklaracije potem, ko bo v podpisovanje šla TLS 89. V razpravi o tem vprašanju je Venko Taufer zanikal, da bi podpisovanje TLS 89 lahko dezavuiralo Majniško deklaracijo. Dejal je, da je Majniška sicer boljša, da pa potrebujemo tudi TLS 89. V nadaljevanju so v razpravi sodelovali skoraj vsi prisotni in se zedinili, da;

- je TLS 89 potrebno pripraviti;
- da naj zaveže odgovorne politične subjekte že pri sprejemanju sprememb k ustavi in ne šele pri novi ustavi;
- da formulacija o suvereni državi slovenskega naroda ostane, da pa se obenem izpostavi tudi državljana;
- da se kot aneks v podpisovanje priloži še poziv za izpustitev četverice in zahteva za obnovo postopka.

Sprejet je bil sklep, da se delovna skupina še isti dan sestane in pripravi dokončno verzijo TLS 89. Jože Smole pa je povedal, da bo ta osnutek ob-

⁹⁹ ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

ravnavan in ponujen v sprejem na seji RK SZDL Slovenije 27. junija 1989.

AD 4

Pod točko razno sta sodila predloga; Vena Tauferja, da se odpre razprava o ustanovitvi slovenske tiskovne agencije; Miloša Mikelna, da se civilno rekonstruira sojenje proti četverici.

AD 3

Uvod v razpravo o volitvah prihodnje leto je imel sekretar volilne komisije pri RK SZDL, Marko Golobič. Izpostavil je vse bistvene dileme, v zvezi s katerimi utegne priti do različnih mnenj oziroma do določenih ustavnih in zakonskih neskladij. V razpravi je bil izpostavljen pomen čimprejšnjega oblikovanja ustreznega zakona o političnem združevanju in registriranju političnih subjektov, ki bodo imeli pravico v volitvah sodelovati.

Na koncu je bila izpostavljena ugotovitev, da je tema primerna za razpravo na koordinaciji in jo je treba na prihodnjih sejah nadaljevati.

AD I

Zapis s prejšnje seje je bil brez pripomb sprejet.

Sekretar KO Vojko Volk, l. r.

Dokument št. 39:¹⁰⁰

TEMELJNA LISTINA SLOVENIJE 1989

Slovenci, Italijani, Madžari in drugi državljani Socialistične republike Slovenije, podpisniki te listine, izjavljamo in sporočamo, da:

1. Hočemo živeti v demokratični državi suverena slovenskega naroda in vseh državljanov Slovenije, utemeljeni na človekovih pravicah in državljanskih svoboščinah. V njej si zagotovimo: vladavino dela, prava in samostojnosti civilne družbe; svobodno združevanje in politični pluralizem; demokratične volitve; enakopravnost vseh manjšin; svobodo vseh oblik z naravnimi omejit-

vami uravnovešenega gospodarskega razvoja; povezanost z Evropo in s svetom .

2. Živeli bomo samo v taki Jugoslaviji, v kateri bo zagotovljena suverenost ter trajna in neodtujljiva pravica do samoodločbe narodov, enakopravnost vseh narodnosti in manjšin, ki bo spoštovala in varovala različnost vseh, kjer bomo življenjsko pomembne skupne zadeve urejali po načelu soglasja, in samo v takem samoupravnem socializmu, kjer bodo zahteve te listine v celoti upoštevane.

3. Nočemo živeti v takšni državni skupnosti, kjer ni zagotovljeno spoštovanje ustave in zakonov in s tem človekovih in narodnostnih pravic, kjer bi bili podvrženi političnemu monopolu ali nacionalni nadvladi, gospodarskemu izkoriščanju ali drugim vsiljenim oblikam političnega, gospodarskega in kulturnega življenja.

S svojimi podpisi se predlagatelji in podpisniki te listine zavezujejo, da bomo vztrajali pri njenih načelih. Obvezujemo vse v Socialistični republiki Sloveniji, ki jim je podeljena legalna moč, da pri ustavnih reformah ter pri vsem političnem delovanju v Sloveniji in SFR Jugoslaviji uveljavijo to skupno ljudsko voljo.

Dokument št. 40:

KAKŠNE VOLITVE HOČEMO¹⁰¹ POZIV JAVNOSTI IN PRISTOJNIM ORGANOM SR SLOVENIJE

Predstavniki podpisanih političnih organizacij in skupin želimo opozoriti slovensko javnost na nesprejemljivost skrajno zapletenega in nepreglednega volilnega sistema (Delovno besedilo predloge amandmajev k ustavi SR Slovenije, am. XXXIII) in jo seznaniti z našimi stališči o volitvah 1990. Istočasno pozivamo javnost, naj čim bolj odločno podpre naše zahteve po demokratičnih volitvah in izkoristi sleherno možnost (v delovnih organizacijah, krajevnih skupnostih, občinah in javnih občilih) za to, da od skupin delegatov pri občinskih skupščinah in delegatov Skupščine SRS zahteva, naj 27. septembra na

¹⁰⁰ Končna verzija dokumenta ki je bila sprejeta na 5. seji republiške konference SZDL 27. junija 1989 in nato 28. junija 1989 objavljena v sredstvih javnega obveščanja.

¹⁰¹ Poziv je v javnost prišel 11. septembra, ko se je na 9. sestanku Koordinacije organizatorjev zbora v Cankarjevem domu preimenovala v Okroglo mizo političnih subjektov na Slovenskem.

zasedanju Skupščine zastopajo naslednja stališča.

I.

Vodstvo RK SZDL pozivamo, naj spoštuje demokratične težnje članov, vsaj deloma zapisane v Stališčih, ki jih je 27. junija sprejela Republiška konferenca SZDL. V tem dokumentu med drugim piše: "Podprta je bila opredelitev za jasen in razviden volilni sistem, ki bo volilcem omogočal predlaganje in nedvoumno izbiro med različnimi kandidati." Predstavnike SZDL v ustavni komisiji Skupščine SRS pozivamo, naj ne odstopajo od teh stališč. Zahtevamo tudi, naj se še pred sejo ustavne komisije sestane Predsedstvo RK SZDL in preveri, ali predlagani amandma XXXIII ustreza stališčem RK SZDL ali ne in nato naj da predstavnikom SZDL v ustavni komisiji ustrezna navodila. Šele po tem bo javnost lahko verjela, da so bila stališča RK SZDL resno mišljena, izjave Jožeta Smoleta in drugih funkcionarjev SZDL za domače in tuje časopise, da bomo imeli leta 1990 prave svobodne in neposredne volitve, pa iskrene.

Od Skupščine SRS in RK SZDL brezpogojno zahtevamo, naj omogočita predstavnikom vseh novih političnih organizacij enakopravno udeležbo v delovnih telesih, ki pripravljajo republiški zakon o političnem združevanju, zakon o volitvah in druge dokumente v zvezi z volitvami. To zahtevamo še zlasti zato, ker niti predlogov delovne skupine RK SZDL za volilni sistem, pri delu katere naši predstavniki so sodelovali, niti predlogov Zbora za ustavo ustavna komisija Skupščine SRS ni upoštevala, in ker je bilo mimo te delovne skupine pripravljeno delovno besedilo zakona o volitvah in tudi že uvrščeno na dnevne rede sej nekaterih organov, kar ocenjujemo kot nedopustno prejudiciranje pomembnih odločitev o volilnem sistemu.

II.

Ker po naši oceni predlagani volilni sistem, v očitnem nasprotju z navedenim kriterijem same SZDL, ni niti jasen in razviden niti ne omogoča nedvoumne izbire med različnimi kandidati, zahtevamo takojšnje spremembe predloga ustavnih amandmajev, ki bi skupaj z zakonom o političnem združevanju občanov in volilnim zakonom omogočile vsaj:

1. poenostavitev strukture skupščine in preprečitev nevarnosti samoblokade skupščine, tako da se določi splošno pristojni in v primeru nesoglasij med zbori dokončno odločujoči zbor, pri čemer

ocenjujemo, da bi splošno pristojni zbor moral biti družbenopolitični zbor; v nasprotnem primeru bodo verjetno podpisane politične organizacije morale skleniti volilno koalicio in skupaj nastopiti na volitvah;

2. povečanje števila članov splošno pristojnega zbora in bistveno zmanjšanje števila članov zbora združenega dela;

3. spoštovanje načela enakosti volilne pravice za zbor občin, v katerem morajo občine z velikim številom prebivalcev dobiti ustrezno večje število delegatskih mest;

4. uvedbo dvokrožnega sistema volitev v zbor občin in zbor združenega dela, s čimer bi preprečili, da bi bil med več kandidati lahko izvoljen predstavnik manjšine (z relativno večino);

5. uvedbo proporcionalnega sistema volitev v družbenopolitične zборе, po katerem dobi vsaka politična organizacija v njem toliko odstotkov mest, kolikor odstotkov volilcev je glasovalo za njen program in njene kandidate (prvotno predlagane "predvolitve" pri tem niti niso potrebne);

6. časovno ločitev volitev v republiško in zvezno skupščino (spomladi) od volitev v občinske in mestne skupščine (jeseni 1990);

7. svobodo kandidiranja in tako resnično politično različnost kandidatov, s tem, da bi kandidate poleg zborov volilcev lahko postavljale tudi politične organizacije in drugi predlagatelji neposredno ali z zbiranjem podpisov;

8. resnično nedvoumnost izbire, kar pomeni, da mora biti na glasovnici, če kandidat to želi, napisano tudi ime organizacije (organizacij), ki kandidata podpira(jo).

9. neovirano možnost, da skupščina izvoli tak izvršni svet, kakršnega hoče (nesprejemljivost monopola Predsedstva SRS na predlaganje mandatarja za sestavo izvršnega sveta Skupščine SRS);

10. možnost, da so v izvršni svet izvoljeni tudi delegati skupščine, ne da bi se zaradi tega morali odpovedati svojemu skupščinskemu mandatu in

11. odpravo določbe, da lahko skupščina vse pomembnejše odločitve sprejema le z večino vseh delegatov v posameznih zbora, kar lahko v kritičnih trenutkih ohromi njeno delo; skupščinski zbori naj v skladu s parlamentarno prakso po svetu praviloma odločajo z večino glasov navzočih delegatov.

OBRAZLOŽITEV:

Ob zvezno ustavo vsiljeni trodomni sestavi skupščin je demokratično prevlado skupnega in-

teresa nad parcialnimi možno zagotoviti le tako, da se zboru, izvoljenemu od vseh državljanov, določi vloga splošno pristojnega in v skupščini dominantnega zbora, ki lahko s kvalificirano večino dokončno zavrne drugačna stališča drugih dveh zborov. Dosedanja ureditev (obvezno usklajevanje stališč med enakopravnimi zbori) lahko v novih razmerah političnega pluralizma pripelje do nerešljivih sporov znotraj skupščine in njene neučinkovitosti, kar bi lahko bilo usodno tako za demokracijo in pluralizem v Sloveniji kakor za Slovenijo kot celoto. Če v splošno pristojnem zboru o takšnem vprašanju ne bi bilo mogoče doseči zahtevane kvalificirane, npr. dvotretjinske večine, pa naj bi sporno vprašanje razrešila skupščina kot celota na skupni seji vseh treh zborov z navadno večino glasov.

Delegate družbenopolitičnih zborov morajo seveda voliti vsi volilci, četudi bo v skladu z Ustavo SFRJ pristojnost DPZ ostala omejena na vprašanja političnega sistema; pretvorba teh zborov v zgolj posvetovalne organe bi bistveno okrnila vpliv šele porajajočega se političnega pluralizma in je popolnoma nesprejemljiva. In, če bomo imeli dva zbora, izvoljena od vseh volilcev (zbor občin in DPZ), bi bilo povsem nesmiselno, da bi bila oba voljena na isti način. Ker pa bodo delegati za zbor občin in zbere krajevnih skupnosti voljeni na osnovi individualnih kandidatov po t. i. večinskem volilnem sistemu, je prav, da se delegate za DPZ voli po drugem od obeh znanih volilnih sistemov, po proporcionalnem sistemu. Volilci naj na volitvah v ta zbor glasujejo za posamezne politične organizacije oziroma njihove programe ter za njimi stoječe kandidatne liste, potem pa naj vsaka politična organizacija dobi deležu glasov ustrezno število delegatskih mest v zboru. Naj dodamo še to, da se skoraj vsa evropska leva in napredna gibanja zavzemajo za tak volilni sistem kot edino pravičen, ZKS pa mu še vedno nasprotuje, ker pač skuša s pomočjo nejasnega in nepreglednega volilnega sistema obdržati oblast. Proporcionalni sistem volitev v DPZ bo pomenil tudi pomembno poenostavitev volitev in razbremenitev za volilce, ki jim pri volitvah za republiški in občinske DPZ ne bo treba izbirati med množicami kandidatov, ki jih tako ali tako ne bodo poznali.

Prvi pogoj za svobodne volitve je svobodno kandidiranje, ki ga predlagani sistem ne omogoča, ker omejuje postavljanje kandidatov na zbere volilcev s tajnim glasovanjem. To lahko mnogim možnim kandidatom prepreči uvrstitev na kandi-

datne liste. Kar zadeva DPZ, pa celo Ustava SFRJ zahteva, naj kandidatne liste oblikujejo "družbenopolitične organizacije" (simptomatično je, da v Sloveniji hočejo obiti to določbo prav zdaj, ko so med "družbenopolitične organizacije" prišle nove organizacije in skupine). Kandidatom za mesta v drugih zborih je nujno treba omogočiti tudi uvrščanje na kandidatne liste na podlagi z zakonom določenega števila podpisov volilcev v volilni enoti; s tem bi omogočili tudi od političnih organizacij neodvisnim samostojnim kandidatom in kandidatom družbenih gibanj uvrstitev na kandidatne liste. Brez te možnosti utegne priti do hudih političnih zapletov in zaostritev v času zborov volilcev, ker bi organizirane politične sile lahko onemogočile neljube kandidate in tako volilcem odvzele možnost izbire med res različnimi kandidati, zastopniki različnih pogledov in nazorov.

Povsem nesprejemljivo je zahtevati od volilca, naj na spomladanskih volitvah izbira delegate med množicami kandidatov za osem ali celo enajst različnih zborov, saj mu tako odzvamemo možnost premišljene in zavestne izbire, političnim organizacijam pa možnost pretehtanega in smotrnega predlaganja in predstavljanja vseh teh kandidatov. Ker so volitve v Skupščino povezane z volitvami v Skupščino SFRJ in morajo biti spomladi, zahtevamo, naj se volitve v zbere občinskih in mestnih skupščin preložijo na jesen.

Te zahteve pomenijo minimalne pogoje za to, da bi volitve 1990 glede na omejitve v zvezni ustavi lahko bile vsaj relativno svobodne in demokratične. Politične sile, ki bi skušale onemogočiti take volitve, bi si nakopale hudo odgovornost: opozarjamo, da utegne velik del volilcev, ne da bi jih kdo k temu pozval, bojkotirati volitve, če bodo tako zapletene in nepregledne, kot se predlaga.

Takšnega zapleta, ki bi bil za demokratični razvoj političnega življenja v Sloveniji usoden, si ne želimo. Zato pozivamo ustavno komisijo, druge pristojne organe, SZDL in druge politične organizacije, naj pri oblikovanju končnega predloga amandmajev pokažejo več preudarnosti kot doslej. Če tem minimalnim pogojem ne bo zadoščeno, bomo zahtevali referendum o tistih amandmajih, ki bodo uvajali neustrezni volilni sistem.

Vse državljanke, ki soglašajo s temi predlogi, pozivamo, naj jih javno podprejo in v primeru, če bi bili zavrjeni, zahtevajo, da o spornih vprašanjih odloči ljudstvo Slovenije na referendumu.

III.

Ob že povedanem je treba zagotoviti še nekatere pogoje za enakopravno udeležbo vseh političnih sil v kandidacijskih postopkih in na volitvah, zlasti:

1. Pravočasno pred volitvami je treba sprejeti zakon o političnem združevanju občanov.
2. V času pred volitvami morajo imeti vse politične organizacije enake možnosti komuniciranja z javnostjo, kar naj se takoj uredi z zakonom:
  - v radijskih in TV oddajah, ki bodo namenjene predstavljanju kandidatov, in/ali njihovih programov ter poročanju o predvolilni dejavnosti vseh političnih organizacij, mora biti zagotovljena enaka udeležba predstavnikom vseh političnih organizacij in enak čas za vse organizacije;
  - radijske in TV hiše morajo omogočiti vsem političnim organizacijam posebne propagandne oddaje v približno enakem številu in skupnem času;
  - glasila, ki jih je ustanovila ali jih subvencionira SZDL, morajo v enakem obsegu objavljati volilna in programska besedila vseh političnih organizacij in enakopravno poročati o njihovi predvolilni dejavnosti;
3. Iz sredstev proračunov družbenopolitičnih skupnosti, ki so namenjena za delovanje družbenopolitičnih organizacij, morajo vse politične organizacije dobiti enak delež za kritje stroškov predvolilnega boja in ostalih dejavnosti, povezanih z volitvami.
4. Vsak kandidat mora imeti pravico do zastopnika na vsakem volišču in pri delu nadzornih in volilnih komisij.
5. Nikjer v Sloveniji naj se ne začnejo kakršnikoli predvolilni postopki, dokler ne bo sprejet zakon o volitvah.

To izjavo so sprejeli in podpisali: DRUŠTVO SLOVENSkih PISATELJEV, KLUB 89, ODBOR ZA VARSTVO ČLOVEKOVih PRAVIC, SEKCIJA ZA KULTURO MIRU, SLOVENSKA DEMOKRATIČNA ZVEZA, SLOVENSKA KMEČKA ZVEZA in ZVEZA SLOVENSKE KMEČKE MLADINE, SLOVENSKO KRŠČANSKO SOCIALNO GIBANJE, SOCIALDEMOKRATSKA ZVEZA SLOVENIJE, ZELENi SLOVENIJE in ZVEZA SOCIALISTIČNE MLADINE SLOVENIJE.

Dokument št. 41:¹⁰²

¹⁰²ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

Zapis

9. sestanka Koordinacije organizatorjev zbora v Cankarjevem domu, 11. septembra 1989.

Prisotni: Ivan Oman, France Tomšič, Igor Bavčar, Matevž Krivic, Dušan Plut, Lojze Peterle, Borut Košir, Suzana Deva, Braco Rotar, Slavoj Žižek, Hubert Požarnik, Janez Janša, Tone Peršak, Marko Hren, Gregor Golobič, Jože Smole, Drago Seliger, Lado Pohar, Gojko Bervar, Pavle Svete, Miha Ribarič, Barbara Goričar, Darja Lavtizar-Bebler, Ciril Ribičič, Peter Bekeš, Franc Miklavčič, Mile Čuk, Blanka Markovič, Nada Mavrič, Tomislav Ivič.

Ad 1

Zapis z 8. seje je bil brez pripomb sprejet.

Jože Smole je uvodoma predlagal, da se KO organizatorjev zbora v CD preimenuje v Okroglo mizo političnih subjektov na slovenskem, ki naj se posebej ukvarja z demokratičnimi reformami političnega sistema (priprava zakona o političnem združevanju, zakona o volitvah, spremembe ustave, nova ustava). Poleg tega je predstavil aktualni družbenopolitični trenutek, zlasti kar zadeva napade na pripravljene spremembe ustave SR Slovenije. Predlagal je, naj bi soglasno podprli načelno vztrajanje pri šestih "spornih" amandmajih.

V razpravi, ki jo je začel Igor Bavčar, sta bila oba predloga predsedujočega podprta. Bavčar je dodal, da za alternativo KO zbora v CD ne obstaja več in da je ustanovitev Okrogle mize edino smotrna. Namen Okrogle mize je pravilno postavljen, potrebno pa je vzpostaviti konkretna pravila igre te mize. Kar zadeva "spornih" šest amandmajev soglasje okrog vztrajanja pri njih najbrž ni sporno, čeravno to še ne pomeni, da različni politični subjekti ne bi mogli vztrajati pri še bolj radikalnih rešitvah. Bavčar, ki je govoril v imenu Alternativne koordinacije (ALKO), je predstavil poziv Kakšne volitve hočemo in poudaril, da bo Okrogla miza imela smisel samo v primeru, če bo imela določene posledice glede skupnih stališč.

Sekretar je prebral pisno izjavo predstavnika PEN-a, Miloša Mikelna, na podlagi katere je bil vzeta znanje izstop te organizacije iz koordinacije.

Sledila je daljša razprava o organiziranosti bodoče Okrogle mize in o pripravah na prihodnje volitve. Glede "spornih" amandmajev k slovenski

ustavi je bil soglasno sprejet sklep, da se jih brani z vsemi demokratičnimi sredstvi. Predlagano je bilo tudi, da se v skrajnem primeru razpiše referendum (ALKO, F. Požarnik, M. Krivic in drugi).

V zvezi s pripravami na volitve je bilo delovno besedilo osnutka zakona o volitvah deležno ostrih kritik, tudi zavoljo načina, kako se je pojavilo v skupščini. M. Krivic je zahteval pojasnilo.

Predsednik republiškega komiteja za zakonodajo, Miha Ribarič, je pojasnil, da je bilo delovno besedilo pravzaprav pripravljeno za delovno skupino za volitve pri RK SZDL Slovenije. Zakaj je prišlo neposredno v skupščino in zakaj na SZDL ni prispel tudi ustrezen dopis ni stvar komiteja, ki je samo strokovni servis in potemtakem nima razlogov za arbitriranja v podobnih zadevah. M. Krivic je vztrajal pri oceni, da je šlo pri celi zadevi za izrazit poskus prejudiciranja in poudaril, da je takšno početje nedopustno. Obenem je opozoril, da so bila stališča delovne skupine za volitve pri RK SZDL Slovenije dobra in strokovno razdelana, da pa v ustavni komisiji niso bila ustrezno zagovarjana. Predlagal je, da stališča podpre Okrogla miza in da naj jih na seji ustavne komisije zagovarjajo predstavniki SZDL.

V razpravi se je večina zavzela za proporcionalni sistem volitev v družbeno politični zbor, kar naj zagotovi ustrezne posledice razvoja političnega pluralizma (Peršak, Žižek, Krivic, Tomšič, Oman in drugi). France Tomšič je predlagal predstavitev sprejemanja amandmajev v skupščini 27. 9. 89, zato da bodo volitve res ustrezno pripravljene.

Ob koncu zares široke razprave so bili sprejeti naslednji sklepi:

- aktivnosti se usmerijo v ustanovitev Okrogle mize;
- v petek, 15. 9. 1989, naj skupina v sestavi tov. Smole, Bavčar, Janša, Bekeš, Žižek (oz. RK ZSMS) in Oman pripravi predlog Poslovnika Okrogle mize;
- soglasna je podpora pri vztrajanju pri šestih "spornih" amandmajih;
- dana je podpora delovni skupini za volitve pri RK SZDL Slovenije glede proporcionalnega načina volitev;
- naslednja seja naj se skliče čimprej. Z vabilom naj se dostavi tudi predlog Poslovnika, ki ga bo pripravila delovna skupina.

Zapisal: Vojko VOLK, l.r.

Dokument št. 42:¹⁰³

¹⁰³ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

Zapisnik

z ustanovitvene seje Okrogle mize, 22. in 23. septembra 1989¹⁰⁴

Prisotni: Gojko Bervar, Peter Bekeš, Stane Pučko, Igor Vidmar, Ali Žerdin, Vitomir Gros, Suzana Deva, Igor Medjugorac, Jože Gačnik, Zoran Thaler, Gregor Golobič, Emil Erjavec, Tone Peršak, Andrej Magajna, Franc Miklavčič, Dušan Semolič, Franc Zagožen, Ivan Oman, Lojze Peterle, Rajko Pirnat, Slavoj Žižek, Pavel Gantar, Matevž Krivic, Igor Bavčar, Janez Janša, Peter Jamnikar, Dušan Plut, Veno Taufer, Borut Šuklje, Jože Smole, Vojko Volk.

Sekretar je v uvodu prisotne seznanil s sklepi Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin pri RK SZDL, Komisije za pravičnost in mir in Sekcije za kulturo miru pri ŠKUC, da se sej Okrogle mize, kot predvsem politične oblike dogovarjanja, ne bodo več udeležili.

Ad 1

Po sprejetju dnevnega reda je Dušan Semolič podal pojasnilo o delu delovne skupine za pripravo Poslovnika in opozoril, da pomotoma drugi in tretji člen v predlogu nista ustrezno dopolnjena. Delovna skupina se je strinjala, da se glasila:

2. člen

Neposredni cilj delovanja Okrogle mize je oblikovanje skupnih predlogov o amandmajih k Ustavi SR Slovenije, volilni zakonodaji in zakonu o političnem združevanju.

Okrogla miza obravnava tudi vsa druga vprašanja, ki so pomembna za nadaljevanje demokratičnih družbenih reform po sprejemu ustavnih dopolnil k Ustavi SR Slovenije oziroma za vzpostavitev pluralističnih demokratičnih političnih ustanov v SR Sloveniji.

Okrogla miza bo s svojimi stališči nastopila na sejah skupščine v skladu s poslovníkom skupščine. Tisti udeleženci Okrogle mize, ki imajo svoje delegate v Skupščini SR Slovenije, se obvezujejo, da bodo stališča Okrogle mize uveljavili v Skupščini SR Slovenije.

3. člen

Okrogla miza pri svojem delu upošteva Ustavo

¹⁰⁴ARS, dislocirana enota II (arhiv SZDL).

SFRJ in Ustavo SR Slovenije ter mednarodne konvencije, pakte in druge z ratifikacijo sprejete vire družbene ureditve.

Predlog je bil sprejet, s tem, da sta predstavnik borcev in sindikatov izjavila, da lahko tak Poslovnik sprejmejo samo organi njunih organizacij.

V daljši razpravi o Poslovniku, v kateri so sodelovali domala vsi prisotni predstavniki udeležencev, se je znova odprlo vprašanje pooblastil sodelujočih, ki jih nekateri nimajo, velika večina pa jih ima. Predstavniki ŠKUC-a in Amnesty International iz Kranja pa so zase predlagali status opazovalca na Okrogli mizi, brez pravice glasovanja.

Zapleti okrog sprejema Poslovnika so pripeljali do načelne razprave o tem, da je Poslovnik nujno potrebno sprejeti vsaj začasno, saj drugače seja ne more potekati, čeprav gre za izredno pomembna vprašanja oz. dogovore. Sprejeto je bilo stališče, da se predstavniki borcev in sindikatov na seji niso dolžni izjasnjevati o Poslovniku. Če bo začasno sprejet, se bosta obe organizaciji OM lahko avtomatično priključili po razpravah na svojih organih, s sprejemom Poslovnika.

Drugi načelni zaplet se je pojavil ob obravnavi 1. člena Poslovnika, ki opredeljuje kdo vse je (lahko) udeleženec OM. Delovna skupina je predlagala rešitev, ki posamič našteva vse ustanovitelje. Sekretar je ob tem opozoril, da se s tem postavi pod vprašaj status udeležencev bivše KO organizatorjev zbora v CD, s tem v zvezi ni konkretnih stališč zavzela ne KO na zadnji seji ne delovna skupina za pripravo Poslovnika. Zato je sekretar na ustanovitveno sejo OM povabil prav vse udeležence bivše Koordinacije.

Peter Bekeš je kot predstavnik ZKS predlagal, da naj se v 1. členu definira kriterij za vstopanje v OM. Ta naj bo izrazito političen, denimo kriterij, da so udeleženci OM samo tisti, ki imajo program in ki nameravajo kot političen subjekt samostojno nastopiti na naslednjih volitvah. S tem predlogom se večina prisotnih ni strinjala, zlasti iz dveh razlogov:

- ker ni mogoče prejudicirati ne volilnega zakona, ne zakona o političnem združevanju,
- ker tak kriterij anticipira trdo strankarsko logiko, kar v trenutnih družbenih razmerah, ko pluralistični demokratični politični mehanizmi še niso vzpostavljeni, ni sprejemljivo niti logično.

V nadaljevanju je bilo predlagano, da se Poslovnik, tak kot je, začasno sprejme, zato da bi vendarle prišlo do vsebinske razprave, s tem, da

problem 1. in 17. člena ostane odprt.

Prisotni so prešli na izvolitev delovnega predsedstva, predsednika in dveh podpredsednikov OM.

Ad 2

V skladu s 5. členom predloga Poslovnika je bil zavržen predlog SDZS, da OM predseduje variabilno predsedstvo, ki bi rotiralo.

Za predsednika je bil predlagan Jože Smole, za podpredsednika Ivan Oman, Igor Bavčar, Franc Miklavčič, kasneje pa še Janez Janša, Rajko Pirnat in Matevž Krivic.

Za predsednika je bil soglasno izvoljen Jože Smole, za drugega podpredsednika prav tako soglasno Ivan Oman, medtem ko je bil proti temu, da bi bil drugi podpredsednik Igor Bavčar, samo predstavnik ZKS. Ker je za izvolitev potrebno soglasje, Igor Bavčar ni bil izvoljen. Proti Francu Miklavčiču, ki je bil naslednji predlagan za podpredsednika, je nato glasoval Janez Janša. V tem zapletu je prišlo do odmora, po katerem je predstavnik ZKS, Peter Bekeš, znova sprožil problem prvega člena Poslovnika, po katerem naj bodo udeleženci OM samo politični subjekti.

Gregor Golobič je medtem predlagal, da naj se OM začasno konstituirata brez udeležbe ZKS.

V že nekoliko ostri razpravi, v kateri ni prišlo do nobenih premikov, je Igor Bavčar predlagal prekinitev seje in se zavzel za ponoven sklic naslednjega dne, soboto 23. septembra ob 9. uri. Predlog je bil sprejet.

Sobota, 23. septembra 1989

Nadaljevanje

Prisotni: Dušan Semolič, Tit Turnšek, France Tomšič, Vitomir Gros, Rejc Izidor, Franc Miklavčič, Franc Zagožen, Ivan Oman, Igor Bavčar, Matevž Krivic, Slavoj Žižek, Rajko Pirnat, Janez Janša, Veno Taufer, Tone Peršak, Borut Šuklje, Braco Rotar, Andrej Magajna, Slavko Sušec, Gojko Bervar, Peter Bekeš, Darja Lavtižar-Bebler, Jože Gačnik, Plut Dušan, Zoran Thaler, Jože Smole, Vojko Volk

Že v uvodu je Peter Bekeš predstavil novo stališče ZKS, po katerem naj se 1. člen Poslovnika preoblikuje tako, da se zadnji stavek prvega odstavka črta in vnese nov stavek, ki naj se glasi: "Novi udeleženci vstopajo v Okroglo mizo s sprejemom Poslovnika."

Ta nov in za vse možne udeležence popolnoma odprt kriterij iz 1. člena je seveda sam po sebi postavil nov problem in sicer problem glasovanja o sprejemu sklepov (17. člen Poslovnika).

Po krajši razpravi in nekaterih pripombah (možnost blokade dela OM spričo možne preštevilnosti udeležencev OM) je bil predlog o Poslovnika začasno sprejet.

Sprejet je bil predlog Toneta Peršaka, da se še naprej vabi vse tiste iz KO organizatorjev zbora v CD, ki še niso izstopili.

Sprejet je bil tudi predlog, da se ponovno sestane delovna skupina za Poslovnik v isti sestavi in v skladu z novimi predlogi prečisti celoten tekst.

Pred prehodom na razpravo o amandmajih k Ustavi SR Slovenije je Rajko Pirnat v imenu SDZ predlagal, da se ne bi zapletali zaradi izvolitve drugega podpredsednika in se zavzel, da naj OM začasno predsedujeta že izvoljena predsednik Jože Smole in podpredsednik Ivan Oman.

Predlog je bil sprejet.

Po več kot šestih urah razprave in opravljeni začasni ustanovitvi OM so prisotni pričeli z razpravo o tistih amandmajih k Ustavi SR Slovenije, ki zadevajo bodoče volitve. Osrednja tema je bila 5. točka 36. amandmaja.

Po daljši razpravi, v kateri je bila načelno sprejeta "mehka" varianta, ki jo je predlagal predstavnik ZKS, ki naj ne zagotovi vnaprejšnje favorizacije ne večinskega ne proporcionalnega sistema volitev v DPZ, je bil soglasno sprejet naslednji tekst:

36. amandma tč. 5

"Družbenopolitične organizacije z dogovorom v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva določijo listo ali liste kandidatov za delegate v družbenopolitični zbor skupščine družbenopolitične skupnosti na podlagi kandidacijskega postopka, v katerem sodelujejo člani v temeljnih oblikah delovanja teh organizacij in na način, ki ga določa zakon."

"Način volitev v družbenopolitične zборе družbenopolitičnih skupnosti določi zakon."

Variantni dodatek k drugemu odstavku:

"... oziroma odlok občinske skupščine v skladu z zakonom."

Za vsak primer sta bili predlagani še varianti, ki bi se ju po potrebi ustno posredovalo ustavni komisiji s strani zastopnikov OM. In sicer:

"Delovni ljudje in občani se o listi ali listah kandidatov izjasnjujejo z neposrednim in tajnim glasovanjem, v skladu z zakonom." (za 2. odstavek).

"Zakon lahko določi tudi druge načine določanja kandidatov." (za 1. odstavek).

Jože Smole, Ivan Oman in Tone Peršak so kot zastopniki OM vsak v svojem zboru v skupščini dolžni zastopati soglasno sprejeti tekst in variante.

Pred koncem seje so prisotni še evidentirali nekatere probleme v zvezi s šestimi, za nekatere spornimi amandmaji. Zedinili so se, da je potrebno v ustavo vgraditi vse možne ustavne varovalke pred morebitno razglasitvijo izrednih razmer v Sloveniji, da naj imajo večje občine več glasov v zboru občin in da podpirajo tekst amandmajev glede pristojnosti treh zborov v skupščini. Soglasno so se tudi zavzeli za časovno ločitev volitev v občinske skupščine in skupščine posebnih družbenopolitičnih skupnosti od volitev v Skupščino SR Slovenije in Skupščino SFRJ. Sprejet je bil sklep, da se naslednja seja OM skliče 5. oktobra 1989 ob 15.00. uri z naslednjim dnevnim redom:

1. Potrditev Zapisa s prve seje.
2. Poslovnik.
3. Zakon o volitvah.
4. Razno.

Zapisal:
Vojko VOLK

Dokument št. 43:

ZAPISNIK

z 2. seje Okrogle mize z dne 5. oktobra 1989 v prostorih RK SZDL Slovenije¹⁰⁵

Prisotni: Matevž Krivic, Tone Peršak, Jože Smole, Zoran Thaler, Peter Bekeš, Darja Lavtižar-Bebler, Barbara Goričar, Mojmir Ocvirk, Borut Šuklje, Braco Rotar, Vitomir Gros, Geza Bačič, France Tomšič, Ivan Oman, Lado Troha, Rajko Lesjak, Andrej Magajna, Venko Taufer, Rado Riha, Leo Šešerko, Vojko Volk ter novinarji.

Odsotnost opravičili: Zveza slovenske kmečke mladine.

Sprejet je bil naslednji

DNEVNI RED:

¹⁰⁵Sklep o ustanovitvi Okrogle mize je sprejelo oz. potrdilo P RK SZDL že po njenem ustanovnem sestanku, na seji 21. septembra 1989.

1. Potrditev Zapisa s 1. seje
2. Poslovnik Okrogle mize
3. Zakon o volitvah
4. Razno.

Ad 1

Matevž Krivic je posredoval naslednje pripombe k zapisniku:

- drugemu odstavku na drugi strani se zaradi jasnosti doda stavek:

"Ugotovljeno je bilo, da se do takrat ti dve organizaciji še ne štejeta med ustanovitelje in udeležence OM."

- v prvi odstavek na tretji strani se v tretji vrsti doda besedica "zlasti": "... da zlasti problem 1. in 17. člena ..."

- na četrti strani se k zadnjemu stavku drugega odstavka doda še "..., brez upoštevanja teh pripomb."

Omenjene pripombe so bile sprejete, prav tako tudi predlog Vitomira Grosa, da se v zadnjem stavku tretjega odstavka na drugi strani doda tekst "... in s pravico do razprave. Predlog je bil sprejet."

Matevž Krivic je tudi predlagal, da se na peti strani v prvem odstavku vsebina teksta popravi tako, da bo razvidno, da se je OM zavzela tudi zoper favorizacijo kombiniranega sistema (večinskega in proporcionalnega). Ker sta temu ugovarjala Peter Bekeš in Jože Smole, je bilo sklenjeno, da se zadeva preveri v magnetogramu.

Opomba

Po ponovnem pregledu magnetograma je bilo ugotovljeno, da:

1. o kombiniranem načinu volitev v DPZ člani eksplicitno niso razpravljali
2. da potemtakem tudi sklep, da je OM proti takemu načinu, ni bil sprejet.

V sklepe je prišla formulacija, ki jo je predlagal predstavnik ZKS in je bila soglasno sprejeta za izhodišče v razpravi o 36. amandmaju točka 5.)

Predsednik je še pred potrjevanjem zapisnika predlagal, da se razprava o drugi točki dnevnega reda odloži (Poslovnik), ker ga nekateri udeleženci še niso potrdili na organih. Predlog je bil sprejet.

Zapisnik pa s tem še ni bil sprejet, saj je Matevž Krivic predlagal, da naj se v okviru 1. točke razpravlja tudi o izvrševanju sklepov s prejšnje seje. Povedal je, da po mnenju podpisnikov izjave Kakšne volitve hočemo, predstavniki ZKS in SZDL, z izjemo Jožeta Smoleta, niso zago-

varjali na Okrogli mizi dogovorjenih stališč in so celo dali jasno vedeti, da se ne čutijo zavezane spoštovati sprejetih dogovorov. Obenem je Matevž Krivic prisotnim razdelil kopije teksta "Zakaj na taki Okrogli mizi ne želimo več sodelovati", ki so ga prejšnji večer pripravile in podpisale podpisnice poziva Kakšne volitve hočemo. Na koncu je pripomnil, da dokler ZKS in SZDL ne spremenita svojega odnosa do vprašanj v omenjenem tekstu, smatrajo sodelovanje na taki OM za nesmiselno.

V daljši in polemični razpravi po predložitvi teksta podpisnic Kakšne volitve hočemo, so predstavniki SZDL zavrnil nekatero trditve in posploševanja (Smole, Šuklje, Bačič), predstavnik ZKS, Peter Bekeš, pa je dejal, da bo ZKS pripravila pisni odgovor.

Predsednik OM je vsled tega ugotovil, da o izhodiščih za pripravo Zakona o volitvah očitno ne bo moč razpravljati, čeprav bi bilo to izredno pomembno vsled stiske s časom. Ugotovil je, da izjava podpisnic Kakšne volitve hočemo onemogoča delo Okrogle mize, zato morajo nositi tudi polno odgovornost za posledice. Predsednik je pri tej oceni vztrajal, čeprav je Matevž Krivic prav tako vztrajno ponavljal, da to ni res, ker predlagajo (na primer France Tomšič), da se OM čez teden dni znova sestane.

Ob vsem tem je potrebno zapisati, da so se prav vsi razpravljalci zavzemali, da se z delom na OM nadaljuje, ker je potrebno, koristno in velikega pomena za celotno družbo in razvoj pluralistične politične demokracije. Jože Smole je na koncu še enkrat decidirano izjavil, da v celoti zavrača izjavo podpisnic Kakšne volitve hočemo.

Borut Šuklje je predlagal, da se uporabi 11. člen začasno sprejetega Poslovnika OM, po katerem sme katerikoli udeleženec OM predlagati odložitve razprave.

Peter Bekeš pa je predlagal uporabo 12. člena, po katerem sme vsak udeleženec predlagati prekinitev seje.

Vitimir Gros je vsled teh dveh predlogov opozoril na 14. člen, ki ureja vse možne načine predčasnih zaključevanj sej.

Predsednik je tako dal na glasovanje predlog, da se seja prekine za sedem do deset dni. Predlog je bil sprejet z enim glasom proti in enim vzdržanim glasom.

Po tem, ko je bila seja formalno že prekinjena, je bil sprejet predlog Petra Bekeša, da se v zapisnik vnese ugotovitev, da bo OM za razpravo o izhodiščih za razpravo o Zakonu o volitvah upo-

rabljala delovna gradiva Delovne skupine za pripravo sprememb volilne zakonodaje, za razpravo o Zakonu o političnem združevanju pa gradiva Delovne skupine za pripravo tez za Zakon o političnem združevanju (prva je pri P RK SZDL, druga pa deluje v okviru Sveta za družbeno-politični sistem pri P RK SZDL).

Tone Peršak pa je predstavil svoja razmišljanja o potrebi čimprejšnjega začetka dela na pripravi izhodišč za novo zvezno ustavo, ker bo ta razprava usodnega pomena za nadaljnji razvoj federacije.

Pripravil:
Vojko VOLK

Zapis

Tretjega¹⁰⁶ nadaljevanja 2. seje Okrogle mize z dne 24. oktobra 1989

Prisotni: Darja Lavtižar-Bebler, Geza Bačič, Lado Pohar, France Hočevnar, Slobodan Rakočević, Peter Bekeš, Rajko Lesjak, Dušan Rebolj, Vidko Podržaj, Igor Medjugorac, Gojko Bervar, Tanja Starič, Živa Verdir, Stane Pučko, Milena Ule, Barbara Goričar, Braco Rotar, Tone Peršak, Vitomir Gros, Franc Miklavčič, Matevž Krivic, Slavoj Žižek, Gregor Golobič, Zoran Thaler, Borut Šuklje, Ivan Oman, Jože Smole, Vojko Volk.

Dnevni red:

1. Dogovor o nadaljnjem delu Okrogle mize.
2. Razprava o izhodiščih za zakon o volitvah in zakon o političnem združevanju.
3. Razno.

Uvodoma je Jože Pučnik predstavil stališče oziroma izjavo podpisnic izjave "Kakšne volitve hočemo" (ki je niso sprejele SKZ, ZSMS in SKSG), iz česar je jasno izhajalo, da za te organizacije OM, kakršna je bila, za njih ne obstaja več. K vsemu je podal argumentacijo, znano že iz teksta "Zakaj na taki Okrogli mizi ne želimo več sodelovati".

Po tem uvodu je predsednik OM, Jože Smole, predstavil z vabilom predvideni dnevni red, nato pa tov. Pučnika pozval, naj natanko našteje tiste organizacije, katerih stališče je predstavil. J. Pučnik je povedal, da so to SDZS, Klub 89 in DSP, vendar pa je Slavoj Žižek v imenu Kluba 89

zatrnil, da to ni res, Tone Peršak pa je v imenu DSP povedal, da ne more odgovoriti le z da ali ne in da mora konsultirati svojo organizacijo, katere siceršnje stališče je, da se bo sej OM udeleževala. Predsednik je vztrajal pri tem, da se natančno pojasni, kdo je proti in kdo za OM, proti čemur je protestiral Matevž Krivic rekoč, da tak način vodenja razprave ni korekten.

Gregor Golobič je soglašal s tov. Krivicem, da vprašanje predsedujočega ni prav zastavljeno. Za ZSMS (s tem stališčem soglašata tudi Klub 89) OM, kakršna je, "via facti" ne obstaja več, obstaja pa potreba po konkretni obliki dogovarjanja o vseh relevantnih političnih vprašanjih.

Po daljši polemiki razpravi je bilo soglasno sprejeto stališče, da se razprava o formalnih vprašanjih OM prekine in se preide na drugo točko predvidenega dnevnega reda, na razpravo o izhodiščih za pripravo zakona o volitvah in zakona o političnem združevanju. Predsednik je po tem ugotovil, da OM, ki se je začasno konstituirala s sprejetjem začasnega Poslovnika, ne obstaja več.

Na predlog Ivana Omana je bila sprožena razprava o volilni zakonodaji. Peter Bekeš je podal kratek pregled ugotovitev s skupščinske komisije za pripravo volilne zakonodaje, na podlagi katerega se je razvila daljša razprava. V njej so sodelovali praktično vsi prisotni. V razpravi so bila izpostavljena zlasti naslednja vprašanja:

- vprašanje volilnih enot, koliko jih bo in kakšne bodo,
- vprašanje načina kandidiranja,
- vprašanje poenostavitve predvidenega precej zapletenega proporcionalnega načina volitev v DPZ in vprašanje časovne ločitve občinskih volitev od republiških.

Mnenja o izpostavljenih vprašanjih so bila deljena zlasti pri problemu predvidenega proporcionalnega načina volitev v DPZ. Predvideni korektiv (da volilec lahko voli tudi posameznike s siceršnjih list) po mnenju nekaterih (Miklavčič, Krivic, Thaler) vse skupaj močno zapleta in volilec se utegne znajti v položaju, ko preprosto ne bo mogel jasno izraziti svoje volje. Izkušnje pa kažejo, da volitve morajo biti enostavne, prav zato, da se jasno odrazi volja volilca. Predvideni korektiv proporcionalnega načina volitev za DPZ pa je še posebej odveč v luči dejstva, da sta dve tretjini skupščine (ostala dva zbora) itak voljena večinsko.

Ob koncu daljše razprave so bili sprejeti naslednji sklepi:

¹⁰⁶Zapis drugega nadaljevanja v arhivu ni ohranjen.

- da je nujno potrebno poskrbeti za časovno ločitev občinskih volitev od republiških
  - da je treba poskrbeti za čimvečjo možno poenostavitev predvidenega načina volitev v DPZ
  - da je nujno potrebno pravočasno pripraviti zakon o političnem združevanju
  - da se naslednja seja OM skliče v ponedeljek, 30. oktobra 1989, z naslednjim dnevnim redom:
    1. Razprava o izhodiščih za pripravo zakon o političnem združevanju
    2. Problem financiranja novih političnih subjektov
    3. Razprava o problemu obnašanja javnih medijev oziroma njihovi vlogi pred volitvami.
- K vabilu naj bo priložen osnutek tez za pripravo zakona o političnem združevanju (priskrbi jih Darja Lavtižar-Bebler), po možnosti pa tudi gradivo v zvezi z vlogo javnih medijev pred volitvami.

Zapisal
Vojko VOLK

Dokument št. 44:

ZAPIS

s tretjega sestanka predstavnikov družbenih in političnih organizacij dne 23. novembra 1989

Prisotni: Vidko Podržaj, Franc Miklavčič, Leo Šešerko, Matjaž Anžurjev, Ožbalt Slavko, Peter Volasko, Dejan Verbič, France Hočevar, Peter Bekeš, Marek Lenardič, Tomaž Švagelj, Jože Smole, Vojko Volk ter novinarji Matjaž Albreht, Tanja Starič, Nada Mavrič.

Sprejet je bil naslednji

DNEVNI RED:

1. Financiranje novih političnih subjektov - razprava o predlogih
2. Razprava o problemu obnašanja javnih medijev oz. njihovi vlogi pred volitvami.

Ad 1

V razpravi o financiranju novih političnih subjektov je bilo sprejeto mnenje, da gre v prvi vrsti za razrešitev problema financiranja

- le novih političnih subjektov, ker v glavnem nimajo na voljo nobenih sredstev,
- za čas pred volitvami, torej za pokrivanje stroškov predvolilnih aktivnosti.

Soglasno je bilo sprejeto mnenje, da se za osnovo določanja kriterijev o tem, kdo bo imel pravico do financiranja, vzame osnutek predloga Zelenih Slovenije in Slovenskih krščanskih demokratov. Financiranje je načeloma enakopravno. Številka 500 deklariranih članov je primerna osnova za enega od temeljnih kriterijev pri konkuriranju za denarna sredstva.

Zavrjen je bil predlog o nekakšni super kontroli trošenja dodeljenih sredstev posameznim organizacijam, saj gre pri tem za spoštovanje načela medsebojnega zaupanja, poleg tega pa bo vsakdo še kako zainteresiran, da pridobljena sredstva pametno uporabi, če ima resen namen obdržati se na politični sceni tudi po volitvah.

Ni bil sprejet predlog o ustvarjanju določenih denarnih fondov, iz katerih bi subjekti črpali določena namenska sredstva.

Prisotni so se strinjali, da se sredstva preprosto dodeli v uporabo, subjekti pa so pred zaključkom predvolilnih aktivnosti dolžni javno razgrniti tako provenienco uporabljenih denarnih sredstev kot tudi način izrabe.

Podrobnejša ureditev sistema financiranja novih političnih subjektov naj se pripravi v ustreznih državnih organih ob upoštevanju pisnih predlogov Zelenih Slovenije in Slovenskih krščanskih demokratov. Stališča predstavnikov družbenih in političnih organizacij bosta skupščinski komisiji za pripravo volilne zakonodaje predstavila Tone Peršak in Peter Bekeš.

Ad 2

Razprava je predstavljena na naslednjo sejo, ki bo predvidoma čez štirinajst dni.

VII. ZAČETEK VEČSTRANKARSTVA, NASTANEK IN DELOVANJE KOALICIJE DEMOS TER NJEN RAZPAD

Od maja 1988 in so začele nastajati t. i. zveze, ki so sprva (zaradi zakonodaje) delovale v okviru SZDL. Večina zvez je nastala v prvi polovici leta 1989. Poleg Slovenske kmečke zveze (Ivan Oman) in Zveze slovenske kmečke mladine (prva je nastala v okviru SZDL, druga pa v okviru ZSMS), ki sta kot stanovski organizaciji nastali že 12. maja 1988, so bile v letu 1989 ustanovljene: 11. januarja Slovenska demokratična zveza (Dimitrij Rupel), 16. februarja Socialdemokratska zveza Slovenije (France Tomšič), 10. marca Slovensko krščansko socialno gibanje (Peter Kovačič), 31. marca Meščanska zelena stranka (Marek Lenardič), 5. junija Jugoslovanska zveza (Matjaž Anžurjev), 11. junija Gibanje zelenih (Dušan Plut), 21. septembra Združenje za jugoslovansko demokratično pobudo (Rastko Močnik), poleg njih pa še nekatere skupine (npr. Skupina 88, ki jo je vodil Franco Juri, in Debatni klub 89, oba sta pozneje prestopila v ZSMS). Med kratkotrajnejšimi in bolj eksotičnimi so bile npr. Akademsko anarhistična antizveza (13. januar 1989), Zveza delavcev in Antikomunistična zveza. Registrirali sta se tudi Zveza društev ŠKUC in Slovenska študentska zveza.

Novoustanovljene zveze so v politično življenje vstopile z zelo različnimi programi, nekatere so poudarjale predvsem vprašanje demokracije, druge vprašanje naroda in (ali) svojo politično podobo gradile na protikomunizmu. Ob tej začetni razdelitvi slovenskega političnega prostora je imela v opoziciji največji politični vpliv Slovenska demokratična zveza, ki je v svojih vrstah zbrala velik del opozicijskega intelektualnega potenciala.

Posebno pot je imelo sindikalno gibanje, zlasti tisti del, iz katerega je izšla SDS. France Tomšič je 15. decembra 1987 ustanovil prvi neodvisni sindikat. To se je zgodilo nekaj dni po stavki delavcev v litostrojski tovarni v Ljubljani in nato po demonstracijah pred skupščino SRS. Sočasno je skušal ustanoviti tudi Socialdemokratsko zvezo Slovenije (ki naj bi jo vodil France Bučar), vendar mu to ni uspelo, tako da je bila stranka ustanovljena šele februarja 1989, čeprav je osnutek programa iniciativni odbor sprejel že prej, 15. decembra 1988.¹⁰⁷

V začetku leta 1990 so se zveze večinoma preoblikovale v stranke, nekatere pa so nastale tudi na novo. Nastanek strank sta omogočila nova zakona - zakon o združevanju in volilni zakon - ki sta 27. decembra 1989 utemeljila pravico do političnega združevanja (nastanek zvez - predhodnic političnih strank - je bil po stari zakonodaji mogoč zato, ker je zakonodajna komisija skupščine dala pojasnilo, da je nastanek zvez dopusten). Novi volilni zakon je bil rezultat političnih kompromisov, doseženih v skupščini potem, ko je Okrogla miza propadla. Bil je prilagojen obstoječi skupščinski strukturi in je zato pomenil kombinacijo večinskega (zbor združene-ga dela, zbor občin) in proporcionalnega sistema (družbenopolitični zbor).¹⁰⁸ Zakon o združevanju je bil zelo liberalen, stranko je lahko ustanovilo le dvajset polnoletnih državljanov, kar je imelo za posledico veliko množico strank, ki so kasneje razpadale ali se združevale, kar je bila največkrat posledica notranjih nasprotij in (ali) volilnega rezultata.

V začetku leta 1990 se je slovenski predvolilni prostor dokončno izoblikoval. Nekdanje zveze in družbenopolitične organizacije so postale klasične politične stranke. ZSMS se je dodala Liberalna demokratska stranka (LDS) novembra 1989; tudi ZKS je staremu imenu dodala novo - Stranka demokratične preнове (SDP) februarja 1990; SZDL se je preimenovala v Socialistično zvezo Slovenije januarja 1990; ZZB NOV je ostala nestrankarska organizacija, po tistem pa je podpirala predvsem komuniste. Nekdanji sindikati, ki so prav tako imeli status družbenopolitične organizacije, so se pod pritiskom konkurenčnih sindikalnih organizacij začeli ukvarjati predvsem s sindikalnimi vprašanji.

V prvih treh mesecih leta 1990 je večina strank napisala in objavila svoje programe.¹⁰⁹ Na vo-

med letoma 1987 in 1992, pri katerih sem aktivno sodeloval; pisna izjava Franceta Tomšiča piscu, Kamnik, 24. 4. 2001, hrani B. R. (Tomšiču se za izjavo zahvaljujem); Milan Zver, 100 let socialdemokracije na Slovenskem, Lj. 1996, str. 86-105.

¹⁰⁸Uradni list SRS, št. 42, 29/1989.

¹⁰⁹Programi so bili objavljeni v dnevnem časopisju, v strankarskih glasilih, ali v obliki tiskanega propagandnega gradiva. Posamične verzije se med sabo tudi razlikujejo, ker so jih stranke dopolnjevale ali spreminjale, vendar gre predvsem za stilistične in manj

¹⁰⁷Moj pogled na družbenopolitične spremembe Slovenije

litvah je nato sodelovalo skupaj petnajst strank in skupin, lista neodvisnih in lista posamičnih kandidatov (skupaj sedemnajst).¹¹⁰ Velik del je izšel iz družbenih gibanj, ni prerastel v stranke in je bodisi ohranil civilno družbeno držo, bodisi v javnem življenju poniknil, nekatere skupine ali posamezniki pa so se kasneje vključili v že profilirane stranke. V skupščino, tedaj še sestavljeno iz treh zborov, je prišlo devet strank, nekaj neodvisnih kandidatov ter poslanca madžarske in italijanske manjšine. S 55% je zmagala koalicija Demos (znotraj njega je bila najmočnejša SKD), od posamičnih strank pa je bila razvrstitev naslednja: ZKS-SDP 17,3%, ZSMS-LS 14,5%, SKD 13%, SKZ-LS 12,6%, SDZ 9,5%,¹¹¹ Zeleni Slovenije 8,8%, SDZS 7,4%, SSS 5,4%, SOS kasnejša LS 3,5%). Volitve so povzročile močne spremembe v strankah, razpadanja in združevanja, ki so trajala več kot celo desetletje. Programsko so se vse stranke opredeljevale za parlamentarno demokracijo, tržno gospodarstvo in vključevanje v Evropsko (gospodarsko) skupnost ter mednarodne organizacije, v odnosu do Jugoslavije so bile nekatere za samostojno državo, drugi za konfederacijo. LDS se je opredeljevala za "demokratsko in nacionalno državo", o konkretnem statusu naj bi odločili državljani. V programih so bile na prvem mestu civilno-družbene zahteve, manj je bilo stališč o ureditvi države,

najmanj pa splošnih vrednostnih izhodišč in ciljev.¹¹² Nekatere stranke (LS, SSS in SDSS) so imele po mnenju politologov dokaj jasno identiteto, druge, manj profilirane (ZS, SDZ, LDS) precej nejasno, nekatere (SDP, SKD) pa prikrito (po mnenju analitikov bi lahko natančno opredelili svojo ciljno skupino, vendar sta se temiu izogibali). Kasneje se je to spremenilo, pri nekaterih strankah (npr. SDSS) se programska naravnost, še bolj pa konkretna politika nista pokrivali z imenom stranke, medtem ko so se druge (npr. LDS) bolj jasno profilirale. Glavna ideološka delitev je bila med protikomunistično naravnostjo novih strank (Demos) in naslednicami nekdanjih družbenopolitičnih organizacij. Protikomunizem je bil ena od osrednjih točk predvolilne kampanje, ki je sicer - razen posamičnih izjem - potekala na dokaj visoki kulturni ravni. Po volitvah se je konsenz pri parlamentarnih strankah ustalil pri zahtevi po konfederaciji, pri nekaterih zaradi ocene, da v danih okoliščinah kaj več ni mogoče doseči in se je s to "vmesno fazo" do osamosvojitve iz taktičnih razlogov treba sprijazniti, pri drugih iz prepričanja, da je Sloveniji še vedno mesto v reformirani Jugoslaviji. Od februarja 1991, ko so propadli vsi poskusi pogajanj z drugimi republikami in je bil slovensko-hrvaški predlog za konfederacijo zavržen, je pri vseh strankah prevladalo prepričanje, da se mora Slovenija v skladu s plebiscitno odločitvijo osamosvojiti.

Demos (Demokratska opozicija Slovenije) je nastal po propadu Okrogle mize konec oktobra 1989. Formalno je pobudo, pa tudi predlog za ime in logotip v obliki polmeseca dal mag. Matjaž Šinkovec iz SDZ, čeprav je bila sicer ideja med opozicijskimi voditelji že dalj časa v zraku, zanjo so se zavzemali tudi nekateri vplivni intelektualci, npr. dr. Tine Hribar in dr. France Bučar. Obstajale pa so tudi rezerve proti tovrstnemu povezovanju (previdnost je znotraj najvplivnejše opozicijske zveze, to je SDZ izražal zlasti dr. Dimitrij Rupel, ki pa je bil tedaj v ZDA). Dogovori med posameznimi opozicijskimi zvezami (SDZS, SDZ in SKZ) so bili dolgotrajni, začeli so se na kmetiji Ivana Omana, predsednika SKZ, v Zmincu pri Škofji Loki, in nadaljevali v tedanjih skromnih prostorih Socialdemokratske zveze v Šiški. Pogajanjem so se novembra pri-

vsebinske popravke. Večino programov je v posebni publikaciji marca 1990 objavil Jugoslovanski center za teorijo in prakso samoupravljanja Edvard Kardelj pod naslovom Koga voliti?! Programi političnih strank in list na spomladanskih volitvah v Sloveniji (uredila Slavi Krušič). Ker je publikacija Jugoslovanskega centra za teorijo in prakso samoupravljanja (ki, kot je znano, ne obstaja več) dostopna le v redkih knjižnicah in tudi v strokovni javnosti manj znana, sem programe strank pripravil za tisk v tej publikaciji. To bi bralcem in uporabnikom gradiva olajšalo delo, hkrati pa bi lahko dobil celovitejšo predstavo o tem, kam je proces demokratizacije v programskem smislu pripeljal novonastale zveze na eni strani in nekdanje družbenopolitične organizacije na drugi strani. Žal sem se zaradi omejenega obsega moral omejiti le na koalicijo Demos, drugi programi pa bodo objavljeni v II. delu Virov.

¹¹⁰ Več o tem glej: Pravne, politične podlage, okoliščine in pomen prvih demokratičnih volitev; Božo Repe: Razvoj slovenskega parlamentarizma, Državni zbor Republike Slovenije, Ljubljana 2000, str. 26-70.

¹¹¹ Stranka, ki je združevala najmočnejši intelektualni potencial in je bila motor demokratizacije in prizadevanj za samostojnost, se je razcepila na narodnjaški del (Narodna demokratska stranka, ki potem ni več prišla v parlament) in na Demokratsko stranko (večji del se je pridružil Liberalni demokraciji, manjši je nadaljeval samostojno strankarsko življenje, a na naslednjih volitvah stranka prav tako ni prišla v parlament)

¹¹² Več o analizi programov: Volitve in politika po slovensko, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1993.

družili Slovenski krščanski demokrati (kot zveza so bili ustanovljeni 2. novembra 1989, izšli pa so iz krščansko-socialnega gibanja okrog Društva in Revije 2000). 27. novembra 1989 je bil podpisan sporazum o ustanovitvi Demosa po načelu tri plus eden (SDZS, SKD in SDZ plus SKZ). 4. decembra 1989 je sledil sporazum, ki je dogovor formaliziral, to je združil SDZ, SKD in SDZS v Demos, SKZ je ohranila poseben pridružitveni status (podpirala je program Demosa, na volitvah pa želela nastopiti s svojo listo). Sporazum so podpisali Jože Pučnik v imenu SDZ, Hubert Požarnik v imenu SDZ, Lojze Peterle v imenu SKD in Ivan Oman v imenu SKZ. Kandidata za predsednika Demosa sta bila dva: dr. Jože Pučnik in Ivan Oman, na koncu je bil izbran dr. Jože Pučnik. Podpredsednika sta postala Lojze Peterle (SKD) in dr. Dimitrij Rupel (SDZ). SKZ pa je v naslednjih tednih še naprej nihala v odločitvi, ali se polnopravno pridruži Demosu ali pa vstopi v ZSMS. 27. decembra 1989 je Upravni odbor SKZ (najvišji organ med dvema kongresoma) razpravljal o tem, ali naj se SKZ vključi v Demos z enakim statusom kot druge tri zveze, ali pa naj se pridruži ZSMS. Sprva je bil izglasovan sklep da se pridruži ZSMS. Znotraj SKZ sta se za polno vključitev v Demos zavzemala Ivan Pučnik, brat dr. Jožeta Pučnika in dr. Franc Zagožen, medtem ko sta se Ivan Oman in Marjan Podobnik bolj nagibala k povezovanju z ZSMS (v ZSMS je namreč še pred ustanovitvijo SKZ kot prve novonastale zveze maja 1988 začel delovati kasnejši podmladek SKZ, to je Slovenska kmečka mladina). Ivan Pučnik in Franc Zagožen sta kljub temu dosegla spremembo sklepa Upravnega odbora SKZ in tudi odločitev o polnopravni vključitvi.

Demosu so se pridružili tudi Zeleni Slovenije, ki so prav tako nihali med ZSMS, s katero so bili organizacijsko tesno povezani, in Demosom. konec decembra 1989 so se z enim samim glasom večine - predvsem pod vplivom predsednika dr. Dušana Pluta - odločili za Demos).

8. januarja 1990 je vseh pet strank (SDZS, SDZ, SKD, KZS, ZS) tudi uradno podpisalo sporazum o ustanovitvi Demosa. Pred volitvami sta se Demosu pridružili še dve stranki: Samostojna obrtniška stranka - kasneje Liberalna stranka (predsednik Franc Golija, stranka je bila sicer bolj znana pod imenom "kranjski liberalci", v njej pa je zlasti izstopal Vitomir Gros) in Sivi panterji (stranka upokojevcev). Sivi partnerji niso prišli v parlament, Demos pa je bil po volitvah koalicijska

šestih enakopravnih strank.¹¹³

Prvi program Demosa je bil objavljen v časopisu *Demokracija*¹¹⁴ 19. decembra 1989. 8. aprila 1990 je Demos kot koalicija zmagal na volitvah. Kandidatura dr. Jožeta Pučnika za predsednika Predsedstva republike Slovenije ni uspela, v

¹¹³ Vpliv na odločitve v vodstvu je bil sicer neenakomeren, odvisen od moči posameznih strank oz njihovih vodilnih ljudi. Princip enakopravnosti se je v precejšnji meri spoštoval v obdobju pred volitvami, potem pa se je težišče odločanja preneslo na oblastne organe (vlado, posamezna ministrstva, parlament, tudi neformalne skupine znotraj Demosa), začela so se trenja med predsednikom Demosa dr. Jožetom Pučnikom in predsednikom vlade Lojzeto Peterleto, ki se je začel izmikati "kontroli" Demosa, pa tudi med drugimi posamezniki (najbolj izrazito med Peterleto in Rupelom). Ob nekaterih ključnih vprašanjih je Demos v času svojega obstoja uspel doseči konsenz (plebiscit, bri-onska deklaracija, deloma ustava), sicer pa ni predstavljal enovitega centra moči in odločanja. Formalno pa so vodstvo Demosa (svet oz. predsedstvo) sestavljali: dr. Jože Pučnik - predsednik Sveta Demosa, Lojze Peterle, dr. Dimitrij Rupel, dr. Dušan Plut, Ivan Oman, Franc Golja, mag. Matjaž Šinkovec, Ignac Polajnar, mag. Spomenka Hribar, Marjan Podobnik, dr. Božidar Voljč, Danijel Malenšek, dr. Franc Zagožen. Na seje sta bila običajno vabljeni tudi dr. France Bučar in Vitodrag Pukl.

V vodstvu poslanskega kluba Demos so bili: dr. Franc Zagožen, vodja poslanskega kluba Demos, Ivan Bizjak in Franci Feltrin, namestnika vodje poslanskega kluba Demos, dr. Božidar Voljč, vodja poslanskega kluba Zeleni Slovenije, Ignac Polajnar, vodja poslanskega kluba SKD, Anton Tomažič, po razcepitvi vodja poslanskega kluba SDZ - NDS, Spomenka Hribar, vodja poslanskega kluba SDZ oz. po razcepitvi DSS, Franc Golija, vodja poslanskega kluba SOS, kasnejše LS, Matjaž Šinkovec, vodja poslanskega kluba SDZS, Marjan Podobnik, vodja poslanskega kluba SKZ - LS. Demosovo politiko so usmerjali še nekateri drugi vplivni ljudje iz vlade (npr. Janez Janša), potem dr. Peter Jambreč (predsednik Ustavnega sodišča) ali dr. Tine Hribar, ki sicer formalno ni prevzel nobene vodilne funkcije.

¹¹⁴ Demokracija je bila prvi časopis opozicije, začela je izhajati spomladi 1989 kot priloga Gorenjskega glasu, od 21. junija 1989 je izhajala kot glasilo občinske konference ZSMS Ljubljana, kasneje jo je izdajal Magellan d.o.o. V prvotni obliki je nehala izhajati leta 1991, kasneje je izdajanje (strankarskega) časopisa z istim imenom obnovila SDS. Demokracijo je kot skupni časopis opozicije formalno ustanovila skupina zasebnikov (France Bučar, Janez Janša, Ivan Oman, Tomaž Pisanski, Hubert Požarnik, Dimitrij Rupel, Laura Štraus, Veno Taufer, Ivo Urbančič, Peter Volasko. Prvi urednik je bil Dimitrij Rupel. Demokracija se zaradi vrste razlogov (finančnih težav, notranjih razhajanj med opozicijskimi strankami, konkurence močnejših glasil) ni obdržala. Leta 1991 je SLS (naslednica SKZ) začela izdajati svoj časopis Slovenske brazde, istega leta pa je z močno podporo SKD začel izhajati tudi desno usmerjeni časopis Slovenec. Ta je sicer od Demosove vlade dobil močno finančno podporo, vendar se kljub temu na medijskem trgu ni uspel obdržati.

predsedstvo pa sta bila izvoljena dva Demosova kandidata (Ivan Oman in dr. Dušan Plut). Znotraj Demosa je najvišji volilni uspeh dosegla stranka SKD, tako, da je na osnovi predhodnega dogovora postal mandatar njen predsednik Lojze Peterle. Sestavljanje vlade (tudi mandatarstvo) je izzvalo številna nesoglasja, ki so Demos sicer pretresala ves čas njegovega obstoja. Kljub temu se je koalicija uspela ohraniti skozi dve kritični leti slovenskega osamosvajanja. Formalno je bil Demos razpuščen 31. decembra 1991, po osamosvojitvi Slovenije in potem, ko je bilo jasno, da jo bo mednarodno priznala Evropska skupnost.¹¹⁵

*Kronologija pomembnejših sestankov vodstva Demosa*¹¹⁶

27. november 1989 (podpis sporazuma o ustanovitvi Demosa po sistemu 3 plus 1 in izvolitev Jožeta Pučnika za predsednika Demosa);

4. december 1989; (pridružitve Slovenske demokratske zveze, Slovenskih krščanskih demokratov in Socialdemokratske zveze);

11. december 1989 (seja predsedstva Demosa (oblikovanje programa in dogovor o njegovi predstavitvi);

18. december 1989 (izvolitev Dimitrija Rupla in Lojzeta Peterleta za podpredsednika, Silvestra Plahutnika za organizacijskega sekretarja in Huberta Požarnika za predsednika volilnega štaba Demosa, dogovor, da bo kongres Demosa v januarju);

26. december 1989 (razprava o možnem pristopu Zelenih k Demosu, ki pa še nihajo);

30. december 1989 (pogovori o nadaljnjem sodelovanju med strankami. Zeleni Slovenije so se z enim glasom večine odločili za vključitev v Demos, upravni odbor Kmečke zveze pa se je z dvema glasovoma nekaj dni prej odločil za povezavo z ZSMS);

4. januar 1990 (priprave na prireditve v Cankarjevem domu in tiskovno konferenco; vodstvo

Kmečke zveze se kljub drugačni odločitvi upravnega odbora želi vključiti v Demos, obravnava časopisa Demokracija);

8. januar 1990 (SDZ, SKD, SDZS, ZS in KZ so uradno podpisale Sporazum o ustanovitvi Demosa-Združene opozicije, Demos postane koalicija enakovrednih strank, določeni so kandidati za volitve za predsedstvo);

15. januar 1990 (obravnavanje sodelovanja Slovenske obrtniške stranke z Demosom, oblikovana je bila Deklaracija o slovenski samoodločbi, delovanje volilnega štaba Demosa);

22. januar 1990 (analiza političnega shoda v Cankarjevem domu, obravnava želje Slovenske obrtniške stranke, da se vključi v Demos, shodi Demosa);

26. januar 1990 (zahteva pa nevtralnih volilnih komisijah);

29. januar 1990 (vključevanje Slovenske obrtniške stranke v Demos, propaganda);

6. februarja 1990 (naloge volilnega štaba, pristanek Slovenske obrtniške stranke na koalicijsko povezavo 5 plus 1, predlog, naj bi za nadzor volitev zaprosili OZN);

19. februar 1990 (sklep o načinu določanja kandidatov za Demosovo listo, zahteva skupščini SR Slovenije, da je treba odpraviti politično policijo in Komiteje za SLO in DS ter doseči, da bodo organi za notranje zadeve lahko prisluškovali telefonskim pogovorom in pregledovali poštne pošiljke le na osnovi odločbe sodišča);

28. februar 1990 (pobuda ustavnemu sodišču Jugoslavije, da se ukinejo tajni uradni listi, priprave na volitve);

5. marec 1990 (nasprotovanje izvolitvi novih sodnikov slovenskega ustavnega sodišča pred volitvami, poslano skupščini SRS);

11. marec 1990 (priprave na volitve);

18. marec 1990 (delovanje volilnega štaba, volilna propaganda);

25. marec 1990 (vsebina seje predsedstva Demosa ni znana);

1. april 1990 (vsebina seje predsedstva Demosa ni znana);

11. april 1990 (sprejem izjave Demosa v zvezi z ovadbo vojaškega tožilca zoper dr. Jožeta Pučnika; dogovor o nadaljevanju predvolilne aktivnosti, informacije o volilnih rezultatih - seja je potekala v prostorih Pravne fakultete v Ljubljani);

7. april 1990 (ocena volilnih rezultatov, predlog programa narodnega soglasja, razprava o obli-

¹¹⁵ Arhiv Demosa ni v celoti shranjen na enem mestu. Dokumenti, ki so objavljeni v nadaljevanju hrani Socialdemokratska stranka Slovenije.

¹¹⁶ Kronologija je zgolj okvirna in je narejena na osnovi časopisnih člankov rekonstrukcije sestankov, ki sta jo v diplomskih nalogah (Koalicija Demos in njena vloga; Filozofska fakulteta Ljubljana, Oddelek za zgodovino, 1998) in Vzpon in padec demokratske opozicije Demos; Filozofska fakulteta Ljubljana, oddelek za zgodovino 1999) naredila Metod Berlec in Boris Bolfek ter na podlagi Demosovega zbornika (Časopis za zgodovino in narodopisje št. 3/4, Maribor 2001).

- kovanju vlade - seja je potekala na Komenskega 7);
23. april 1990 (dogovor o kandidiranju delegatov Demosa na voljene in imenovane funkcije Skupščine Republike Slovenije in o oblikovanju izvršnega sveta - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
3. maj 1990 (informacija o razgovorih z ZSMS - Liberalno stranko o možni koaliciji, dogovor o kandidiranju delegatov Demosa za posamezne funkcije v skupščini in o oblikovanju izvršnega sveta, razprava o poslovniku kluba poslancev Demosa - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
6. maj 1990 (informacija o razgovorih z ZSMS - LS, dogovor o kandidiranju delegatov Demosa za funkcije v skupščini, dogovor o oblikovanju izvršnega sveta - spor glede sekretariata za notranje zadeve - SDZ predlaga Bavčarja, drugi so proti temu, razprava o poslovniku kluba poslancev Demosa - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
8. maj 1990 (razprava o nadaljevanju zasedanja skupščine, dogovor o oblikovanju Izvršnega sveta - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
10. maj 1990 (sprejem izjave predsedstva Demosa, dogovor o oblikovanju izvršnega sveta - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
13. maj 1990 (stališča predsedstva Demosa do "poizvedbenega mandata", dogovor o oblikovanju Izvršnega sveta - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
22. maj 1990 (dogovor o delu predsedstva Demosa in o njegovem delovanju po volitvah - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
29. maj 1990 (dogovor o nastopu predstavnikov Demosa na sestanku v skupščini, informacija o problemih pri delu Demosa v občinah - seja je potekala na Cankarjevi 10 b v Ljubljani);
11. junij 1990 (opredelitev delovanja predsedstva Demosa v prihodnje - predsedstvo Demosa se bo sklicevalo, ko bo potrebna opredelitev do pomembnejših vprašanj, stranke članice Demosa prispevajo za delovanje predsedstva Demosa 5% od sredstev, ki jih prejmejo za svoje delovanje iz proračuna);
16. julij 1990 (sestane predsednikov strank Demosa, vsebina ni znana);
3. september. 1990 (stališča Demosa do vračanja nacionaliziranega premoženja, vprašanje, kako bo vlada oziroma sekretariat za zakonodajo to uredil);
12. september (obravnava odnosov med jugoslovanskimi narodi in ustavne krize v SFRJ);
9. - 10. november 1990 (zasedanje Demosovega poslanskega kluba in članov predsedstva Demosa v Poljčah, sprejet je bil sklep o plebiscitu);
4. januar 1991 (sestane Demosa v gostilni Urška. Analiza enoletnega delovanja Demosa, predsedstvo se preoblikuje v Svet Demosa, analiza delovanja vlade, kritika nekaterih ministrov, spor med Peterletom in Ruplom, sprejem Sporazuma o delovanju koalicije Demos);
12. - 13. januar 1991 (dvodnevno zasedanje Sveta Demosa, poslanskega kluba in ministrov Demosove vlade v Poljčah, usklajevanje pogledov vseh Demosovih strank do spreminjanja ustavnega položaja Slovenije po plebiscitu, do oblikovanja in sprejemanja nove ustave, ter skupnega delovanja v skupščini);
31. januar 1991 (Svet Demosa sprejme Prioritetni program Demosa v poplebiscitnem obdobju);
1. - 2. marec 1991 (Demosov poslanski klub je obravnaval osnutek proračuna in aktualna politična dogajanja v Sloveniji in Jugoslaviji);
26. marec 1991 (Demosov poslanski klub je obravnaval zahtevo SDSS po čimprejšnji osamosvojitvi);
5. april 1991 (Svet Demosa je na Brdu pri Kranju obravnaval odcepitev Slovenije, do izraza so prišlo različni pogledi na hitrost odcepitve);
23. april 1991 (sestane poslanskega kluba Demosa, obravnaval je osamosvajanje in sprejemanje osamosvojitvene zakonodaje);
28. april 1991 (sestane predsednikov strank Demosa in nekaterih članov vlade, razprava o uspešnosti priprav na osamosvojitve, sprejet je bil sklep, da je treba priprave pospešiti in okrepiti delovanje projektnih svetov);
7. maj 1991 (seja Sveta Demosa, ki je podprl večino zahtev Slovenske kmečke zveze, glede področja kmetijstva);
15. maj 1991 (posvet Sveta Demosa, vlade in vodstva poslanskega kluba Demosa na sestanku v Poljčah o obrambi slovenske suverenosti);
10. julij 1991 (poslanski klub Demosa je sprejel sklep, da podpre Brionsko deklaracijo);
25. julij 1991 (seja Sveta Demosa, dr. Ocvirk je poročal o razgovorih s predstavniki zvezne vlade v Zagrebu v zvezi z uresničevanjem brionske deklaracije (moratorija) na področju gospodarstva. Janez Janša je predlagal popolno zamenjavo vlade. Sprejet je bil sklep, da se morajo do tega predloga do naslednje sej opredeliti vodstva

strank - seja je potekala v prostorih Skupščine Republike Slovenije, Šubičeva 4);

29. julij 1991 (Svet Demosa je razpravljal o Janševem predlogu za spremembo vlade in drugih kadrovske kombinacijah. ZS, SDSS, SDZ so njegov predlog podprle, SKD, SKZ, SOS-LS so bile proti, predlog je propadel. Sprejet je bil sklep o ustanovitvi skupine, ki naj bi pripravila predlog rekonstrukcije vlade - seja je potekala v prostorih Svetovnega slovenskega kongresa, Cankarjeva 1, Ljubljana);

16. - 17. november 1991 (posvet poslanskega kluba Demosa v Poljčah, vsebina ni znana);

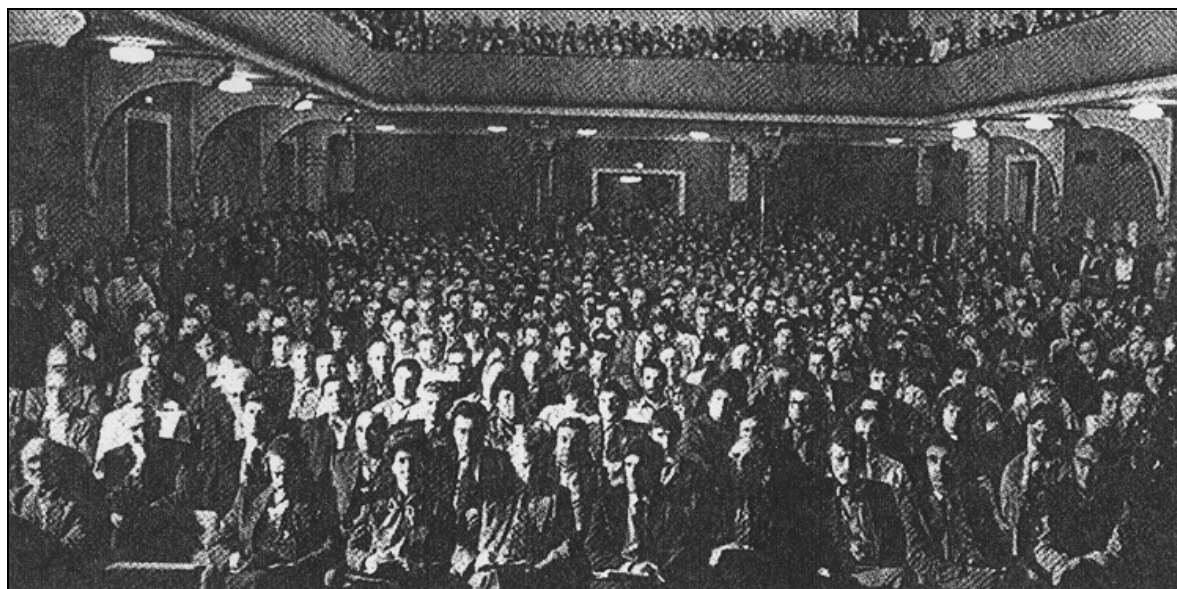
22. nov. 1991 (sestanek vodstva poslanskega

kluba Demosa o izboljšanju delovanja poslanskega kluba - sestanek je potekal v prostorih poslanskega kluba SKD, Tomšičeva 5, Ljubljana);

9. december 1991 (seja Sveta Demosa, vsebina ni znana);

16. december 1991 (seja Sveta Demosa o cenah prehrabnih izdelkov);

30. december 1991; (sestanek vodstva koalicije Demosa, dr. Jože Pučnik je odstopil kot predsednik koalicije Demos. Dogovor o novem predsedniku in reformi Demosa je bil neuspešen, zato so podpisali sporazum o razpustitvi Demosa - sestanek je bil v Dolskem pri Ljubljani).

*Ustanovitev Slovenske kmečke zveze 12. maja 1988 v Ljubljani
(foto Joco Žnidaršič, Delo)*

Dokument št. 45:

Program demokratične opozicije Slovenije Demos¹¹⁷

Demokratična opozicija Slovenije hoče s svojim organiziranim političnim delovanjem uveljaviti dve temeljni zahtevi slovenskega naroda: civilno družbo, vključno s pravno državo in pluralistično demokracijo, ter nacionalno, politično in gospodarsko suverenost. Šele z uresničitvijo teh dveh temeljnih zahtev se bo Slovenija vključila v civilno in demokratično Evropo. Ti dve zahtevi sta tudi najpomembnejša vsebina Majniške deklaracije 89.

1. Odnos do preteklosti.

V povojnem realsocialističnem razvoju v Sloveniji niso bile uresničene obljube o novi človekovi svobodi, suverenosti naroda in družbeni blaginji. Nevarno je bilo načeto človekovo dostojanstvo, kršene so bile temeljne človekove pravice, omejeno je bilo ustvarjanje in vsiljen nov sistem vrednot.

Z uveljavitvijo partijskega političnega monopola, ideologizacijo vseh področij družbenega življenja in negativno kadrovske selekcije je prišlo do podrejenosti osebe nadosebnemu ideološkemu projektu, nasilja nad kmeti in drugimi sloji slovenskega naroda, vse to pa je vodilo slovenski narod stran od kulturnega, civilizacijskega in političnega standarda Evrope; stran od spoštovanja človeka, odgovornosti, morale in pravne države. Izhajajoč iz koncepta sovražnika je partija, podrejena centru zunaj Slovenije, vzdrževala državljansko vojno v ideološki obliki. Rezultat je vse večje moralno, gospodarsko in politično propadanje.

Demokratična opozicija Slovenije bo zastavila vse svoje sile za miren prehod iz totalitarizma v demokratično urejeno družbo. K temu jo zavezujejo lastna moralna načela, krvave žrtve in druge posledice revolucije. Zato svojega odnosa do preteklosti ne bo gradila na protipartijskem revanšizmu, prizadevala pa si bo za resnico o preteklosti in za popravilo vseh krivic, ki se sploh še dajo popraviti. V tem smislu zahteva pravico do javnega spomina tistih mrtvih, ki jim je bila ta pravica odvzeta, rehabilitacijo tistih, ki so bili

obsojeni po krivem, pripravila bo program denacionalizacije, zahtevala bo objektivnejši prikaz zgodovine in dezideologizacijo šolskih učbenikov, omogočanje karitativne dejavnosti Cerkvi itd. Zavzemala se bo za narodno spravo kot proces nujnega moralnega očiščenja za skupni slovenski jutri.

V svojem odnosu do preteklosti bo posebej pozorna na krivice in posledice ločevalne razredne politike do Slovencev v zamejstvu, zdomstvu in izseljenstvu. V tem smislu se bo trudila tudi za čimprejšnjo ustanovitev Slovenskega svetovnega kongresa.

2. Demokratična opozicija Slovenije - DEMOS si bo na področju državne ureditve prizadevala za:

- suvereno državo slovenskega naroda, bodisi, samostojno ali v konfederaciji z drugimi državami, ki ne bo temeljila na utopičnem projektu socializma; o notranji ureditvi Slovenije in njenih zunanjih povezavah se bodo odločili državljani Slovenije na referendumu;
- parlamentarno demokracijo in strankarski pluralizem z zahtevo, da stranke ne smejo biti ustanovljene v podjetjih in drugih delovnih organizacijah; krepitev referendumov v Sloveniji kot oblike neposrednega odločanja vseh državljanov Slovenije;
- pravno državo z odpravo političnih in mnenjskih kaznivih dejanj; sprejeti je treba novo Ustavo Slovenije, ki ne bo odvisna od nobene druge ustave in bo vrhovni pravni akt v Sloveniji; odločitve državnih organov Slovenije morajo biti dokončne in jih ne more spremeniti ali razveljaviti noben organ druge države; zagotoviti je treba povsem neodvisno sodstvo s sodniki, ki ne smejo biti nosilci funkcij v političnih organizacijah;
- popolno upoštevanje in varovanje temeljnih človekovih pravic in svoboščin, pri čemer je uresničevanje državljanskih pravic vezano na državljanstvo Slovenije; skrb za ohranitev in razvoj ter polno uveljavitev pravic italijanske in madžarske manjšine v Sloveniji;
- strokovno in politično nevtralno upravo in policijo, v kateri se delavci zaposlujejo izključno na podlagi znanja in sposobnosti, ne glede na politično ter versko prepričanje in pripadnost; terjala bo odpravo politične policije;
- samostojno notranjo in mednarodno politiko Slovenije, ki temelji na povezovanju z Evropsko skupnostjo in drugimi evropskimi državami ter regijami; Demokratična opozicija Slovenije se zavzema za spoštovanje vseh mednarodnih obveznostih in mednarodnega prava;

¹¹⁷Gre za arhivsko kopijo izvirnega programa, ki je bil z manjšimi redakcijskimi popravki nato objavljen v Demokraciji 19. decembra 1989.

- od države neodvisno in avtonomno lokalno samoupravo.

Te cilje bo Demokratična opozicija Slovenije uresničevala z delovanjem v okviru legitimnih institucij demokratične ureditve v Sloveniji. Zato se zaveda, da teh ciljev, ki zadevajo položaj Slovenije v Jugoslaviji, ne bo mogoče uresničiti takoj. Pač pa se takoj zavzema za konfederalizacijo Jugoslavije, zmanjšanje obveznosti Slovenije do zveznega proračuna, prenehanje plačevanja obveznih depozitov Narodni banki Jugoslavije in plačevanja sredstev v sklad za pomoč manj razvitim republikam in pokrajini, samostojno nastopanje Slovenije v mednarodnih odnosih, kjer je to le mogoče, krepitev odgovornosti Slovenije za obrambo lastnega ozemlja in za takojšnjo in neodvisno izdelavo nove ustave Slovenije.

3. Na področju gospodarstva se bo demokratična opozicija zavzemala za:

- gospodarski sistem, ki bo temeljil na svobodnem podjetništvu in tržnih zakonitostih, ki bodo z zakonom omejene le, kadar je to potrebno za varstvo in izboljšanje okolja, varovanje naravnih virov in bogastev ter naravne in kulturne dediščine in za zagotavljanje minimalne socialne varnosti; zavzemala se bo za odpravo družbene lastnine in jasno določitev lastnikov kapitala;

- samostojno gospodarsko politiko Slovenije, ki ne bo prepuščena divjanju inflacije; zato je treba uvesti slovensko obračunsko in menjalno sredstvo, katerega vrednost bo v primerjavi s konvertibilnimi valutami trdna in ki naj vodi v uveljavitev slovenske denarne enote; zmanjšati je tudi treba javne dajatve in zagotoviti plačilno disciplino;

- okrepiti podjetništvo in zasebno inicativo

- soodločanje delavcev v podjetjih in neodvisne sindikate; plačilo za delo in drugi pogoji zaposlitve morajo biti določeni v skladu s kolektivno pogodbo in se morajo v štirih letih približati ravni sosednjih zahodnoevropskih držav.

4. Na področju kmetijstva se bo demokratična opozicija zavzemala za pridelovanje kvalitetne in zdrave hrane po sprejemljivih cenah, s tem da bo uveljavila:

- večje ugodnosti za zasebno kmetijstvo, subvencioniranje kmetijske proizvodnje in za razvoj družinske kmetije;

- odpravo agrarnega maksimuma;

- vrnitev zadružnega premoženja in krivično odvzete kmečke posesti;

- zagotavljanje interesa za poklicno kmetovanje in preoblikovanje kmetij;

- postopno predajo družbenih kmetijskih in gozdnih zemljišč kmetom;

- odpravo neracionalne in narodnoobrambno, ekološko in socialno zgrešene agrarne industrije.

5. Na področju varstva okolja bo Demokratična opozicija Slovenije izvajala tako ekološko politiko, ki vidi človeka kot del narave. To pomeni, da se zavzema za aktivno partnerstvo med ljudmi in naravo. Ohranitev človekovega okolja imamo za pomemben korak k izboljšanju kvalitete življenja.

Zato se bo Demokratična opozicija Slovenije med drugim zavzemala za:

- tak način gospodarjenja in prometa, ki bosta čim manj škodila naravi in zdravju ljudi;

- čim hitrejšo odpravo največjih virov onesnaževanja narave;

- varčno rabo surovin in energijo ter trajno zaščito plodne zemlje;

- postopno ukinitvev Jedrske elektrarne Krško (JEK), opustitev proizvodnje v rudniku urana Žirovski vrh ter prehod na obnovljive vire energije.

6. Demokratična opozicija Slovenije se zavzema za take družbene službe, ki bodo v pomoč ljudem in dvigovale kvaliteto njihovega življenja, zlasti pa za:

- preprečevanje nastajanja bolezni in povečano skrb ljudi za lastno zdravje;

- zagotovitev kvalitetnega osnovnega zdravstva vsem prebivalcem Slovenije;

- za kvalitetno in z evropskimi standardi usklajeno šolo;

- avtonomnost in večjo vlogo slovenske univerze;

- spodbujanje ustvarjalnosti, poustvarjalnosti in predstavitev vseh umetniških zvrsti, založništva, knjižničarstva in varstva kulturne dediščine;

- spodbujanje sodelovanja v slovenskem kulturnem prostoru in predstavljanje slovenskih del v tujini.

7. Demokratična opozicija Slovenije se na področju socialne politike zaveda, da je obseg socialnih pravic odvisen od ravni proizvodnje in splošne družbene blaginje. V tem okviru se zavzema za:

- oblikovanje programov za zaposlovanje mladih in socialnih programov za nezaposlene delavce in njihove družine;

- varstvo otroka in družine, primernejšo višino družinskih in otroških dodatkov in za učinkovitejšo reševanje stanovanjskih razmer mladih družin;

- večjo skrb za ostarelo prebivalstvo in boljše

pogoje v pokojninskem in invalidskem zavarovanju;

- večjo skrb za telesno in duševno prizadete osebe;
- organizirano pomoč socialno ogroženim osobam pri plačevanju stanarin, elektrike, komunalnih storitev, zdravstvenih storitev in izdatkov za osnovno šolanje;
- razvijanje in podpiranje prostovoljnih dobrodelnih dejavnosti humanitarnih organizacij in verskih skupnosti.

8. Na področju obrambe si bo Demokratična opozicija Slovenije prizadevala za to, da Slovenija postane demilitarizirano območje. Ker tega ni mogoče uresničiti takoj, se bo zavzemala za to, da bo vodenje obrambne politike in nadzor nad obrambnimi institucijami v pristojnosti demokratično izvoljenih organov oblasti Slovenije, ki naj odločajo tudi o zasnovi obrambnega sistema in njegovem financiranju. Pri tem se zlasti zavzema za:

- politično nevtralnost oboroženih sil, ki se ne smejo vmešavati v politično odločanje in ne smejo služiti interesom ene stranke ali ideologije;
- služenje vojaškega roka prebivalcev Slovenije v Sloveniji;
- poveljevanje v vseh oboroženih silah v Sloveniji v slovenskem jeziku;
- ukinitve vojaških sodišč;
- uveljavitev pravice do ugovora vesti in civilnega služenja vojaškega roka.

Dokument št. 46:

Sporazum o ustanovitvi "Demos - Združene opozicije"

1. člen

S tem sporazumom ustanavljajo SDZ, SKZ, SKD, SDZS, Gibanje zelenih "DEMOS - ZDRUŽENA OPOZICIJA" (v nadaljevanju "DEMOS").

V okviru posameznih članic iz prejšnjega odstavka ustanavljajo opozicijo tudi njihove mladinske organizacije (MKD, ZSKM, SD mladina).

Članice ustanavljajo DEMOS z namenom, da se skupaj udeležijo skupščinskih in drugih volitev leta 1990, sodelujejo za uresničitev skupnega programa DEMOS pri odločanju v skupščini in drugih organih, v katere bodo izvoljeni predstavniki opozicije in skupaj vodijo druge poli-

tične akcije.

2. člen

Ime opozicije je "DEMOS - ZDRUŽENA OPOZICIJA" z navedbo imen vseh članic opozicije. V skrajšani obliki se ime lahko uporablja tudi brez navedbe imen članic opozicije. Simbol DEMOS vsebuje lipov list in je v slovenskih nacionalnih barvah, v njem pa so navedene vse članice opozicije.

3. člen

Poleg ustanovnih članic se lahko DEMOS-u priključijo tudi druge politične organizacije, ki sprejemajo program DEMOS in ta sporazum, če se vse članice opozicije s tem strinjajo.

4. člen

Program DEMOS-a temelji na suverenosti države slovenskega naroda, parlamentarni demokraciji, spoštovanju človekovih pravic in svoboščin in zagotavljanju družbene ureditve, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije. Izhodišče programa je Majniška deklaracija.

5. člen

DEMOS vodi predsedstvo, ki ga sestavljata po dva predstavnika vsake od članic, ki ju imenuje ta članica. Vsak član predsedstva ima lahko svojega namestnika.

Člani predsedstva in njihovi namestniki so imenovani za eno leto in so po preteku tega roka lahko ponovno imenovani. Predsedstvo odloča o vseh vprašanjih v zvezi z delovanjem opozicije, razen v tistih, za katere pooblasti kak drug organ ali delovno skupino DEMOS.

Predsedstvo odloča na sejah. Predsednik lahko veljavno odloča, če je na seji prisoten vsaj en predstavnik vsake od članic.

Odločitve se praviloma sprejemajo s soglasjem vseh članic, če pa do soglasja ne pride, pa z soglasjem. Odločitev na predsedstvu je sprejeta, če je zanjo glasovala več kot polovica članov predsedstva.

6. člen

Predsedstvo izmed sebe izvoli predsednika predsedstva. Predsednik predstavlja in zastopa opozicijo. Predsedstvo lahko izmed sebe izvoli enega ali več podpredsednikov, oziroma druge nosilce izvršilnih funkcij.

Mandat predsednika predsedstva, podpredsednika in drugih nosilcev izvršilnih funkcij določa

predsedstvo ob izvolitvi.

7. člen

Predsedstvo lahko za izvrševanje nalog DEMOS-a imenuje različne organe in delovne skupine (programska komisija, volilni štab in podobno). Ti organi in skupine so ponavadi sestavljeni iz enakega števila članov iz vsake od članic, sestavljajo pa jih lahko tudi osebe, ki niso člani nobene od članic opozicije. Predsedniki teh organov in delovnih skupin sodelujejo na sejah predsedstva DEMOS.

8. člen

DEMOS se organizira tudi na ravni občinskih in drugih lokalnih organizacij članic. Lokalne organizacije oblikujejo svoje organe, ki so sestavljeni iz enakega števila predstavnikov vsake od članic in izvolijo predsednika lokalne organizacije. Pri svojem delovanju so lokalne organizacije dolžne ravnati v skladu s smernicami in navodili predsedstva DEMOS.

9. člen

Koalicija DEMOS bo določila ali organizirala določitev skupnih kandidatov vseh članic za zbor krajevnih skupnosti in zbor združenega dela občinskih skupščin in skupščin posebnih družbenopolitičnih skupnosti, ter za Zbor občin in Zbor združenega dela republiške skupščine, kakor tudi druge kandidate za člane drugih državnih organov.

Za Družbeno politični zbor skupščine SRS bo vsaka članica DEMOS-a določila svojo posebno listo kandidatov. Glede določanja skupnih ali posebnih list kandidatov za DPZ občinskih skupščin in skupščin posebnih družbenopolitičnih skupnosti se dogovorijo temeljne oblike organiziranja članic DEMOS-a, ki deluje v določeni občini oziroma posebni družbenopolitični skupnosti.

Pri določanju skupnih kandidatov je treba upoštevati približno enako zastopanost vseh članic opozicije v skupnem številu kandidatov. Vendar to načelo paritete ne more iti na škodo določanja tistih kandidatov, ki imajo večjo možnost uspeha na volitvah.

10. člen

Pri določanju skupnih kandidatov in drugih skupnih akcijah si članice DEMOS-a med seboj pomagajo.

11. člen

Sredstva za redno delovanje DEMOS-a in za skupne akcije zagotavljajo članice Demosa-a po enakih deležih.

12. člen

Ta sporazum začne delovati, ko ga sprejmejo pristojni organi vseh članic, ki ustanavljajo koalicijo.

Ljubljana, 8. januar 1990

SDZS Jože Pučnik
 Andrej Magajna
 SD dr. Rajko Pirnat
 SKZ Oman Ivan
 SKD - Alojz Peterle
 ZS - Dušan Plut

Dokument št. 47:

Zapisnik

1. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 11. 4. 1990 v prostorih Pravne fakultete

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

Peter Jamnikar, Peter Tancig, Leo Šešerko in Lovro Šturm

Slovenski krščanski demokrati:

Andrej Capuder, Lojze Peterle in Franc Miklavčič

Slovenska obrtniška stranka:

Golija Franc, Vitomir Gros in Hočevar Radoslav

Social-demokratska zveza Slovenije:

Andrej Magajna, Silvester Plahutnik in Katja Boh

Slovenska kmečka zveza:

Ivan Oman in Marjan Podobnik

Slovenska demokratična zveza:

Dimitrij Rupel, Rajko Pirnat in Janez Janša

Jože Pučnik, predsednik DEMOSA, ki je vodil sejo.

Dnevni red:

1. Pregled zapisnika
2. Sprejem izjave DEMOSA o ovadbi vojaškega tožilca zoper dr. Jožeta Pučnika
3. Dogovor o nadaljevanju predvolilne aktivnosti
4. Informacija o volilnih rezultatih.
5. Razno

Ad. 1. Dopolni se tretji odstavek in sicer:
Kriterij za število resorjev v novi vladi je število glasov in mandatov.

Ad. 2. Člani predsedstva DEMOSA so sprejeli izjavo ob vojaški ovadbi zoper dr. Jožeta Pučnika. Izjava je sestavni del zapisnika.

Ad. 3.

1. V predvolilnih aktivnostih je potrebno ponovno opozoriti na kandidate DEMOSA, ki so bili izvoljeni v drugi krog volitev za zbor občin.

Nujno je potrebna koordinacija vseh akcij, ki so neposredno povezane z volitvami.

2. Imenuje se nov volilni štab v katerega stranke imenujejo svoje najboljše ljudi

3. Do volitev je potrebno organizirati skupne konvencije strank.

4. Volilni štab Demosa naj izdela program konkretnih akcij za nadaljevanje predvolilne aktivnosti.

5. Volilne štabe DEMOSA je potrebno ponovno pozvati, da zagotovijo v drugem krogu maksimalno kontrolo dela volilnih odborov in komisij in to tako v času izvajanja volitev kot tudi in predvsem v času štetja glasov.

6. V Delu se naj zakupi prostor za objavo volilnega proglasa DEMOSA in to v petek, 20. 4. 1990.

7. Skliče se tiskovna konferenca DEMOSA.

8. Pripravi se odprto pismo s katerim se pozove Milana Kučana in TV, da bi do drugega kroga bilo več neposrednih soočanj med kandidatom.

9. Pripravi se voščilo DEMOSA za Veliko noč.

AD. 4.

1. Informacijo o dosedanjih volilnih rezultatih je posredoval dr. Lovro Šturm.

Ad. 5.

1. O vprašanjih, ki so ostala nedorečena bodo člani predsedstva razpravljali na naslednji seji.

Zapisal Bojan Fink

Dokument št. 48:

Zapisnik

2. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 17. aprila 1990 v sejni dvorani št. 31, Komenskega 7.

Prisotni:

Social-demokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, Andrej Magajna, dr. Jože Pučnik
Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, Janez Janša, dr. Rajko Pirnat
Slovenska obrtniška stranka:

Brezar Viktor, Golija Franc

Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle, Franc Miklavčič, dr. Andrej Capuder

Zeleni Slovenije:

Peter Jamnikar, dr. Leo Šešerko, dr. Dušan Plut

Slovenska kmečka zveza:

Marjan Podobnik, Ivan Oman

Sejo je vodil dr. Jože Pučnik.

Dnevni red:

1. Pregled zapisnika

2. Aktivnosti Demosa pred 22. aprilom

3. Ocena volilnih rezultatov

4. Predlog programa narodnega soglasja

5. Razprava o oblikovanju nove vlade G.

Razno

Ad. 1

Zapisnik je bil sprejet brez pripomb.

Ad. 2.

1. Člani predsedstva so bili informirani o akcijah, ki so planirane do 22. aprila in o finančnih težavah, ki spremljajo njihovo izvedbo.

2. Volilni štabi DEMOSA v občinah morajo imenovati v volilne komisije predstavnike DEMOSA v kolikor to že niso storili in zagotoviti zadostno število kontrolorjev na vseh voliščih. Kontrolorji morajo ostati na voliščih do konca dela volilne komisije.

Volilni štab DEMOSA zagotovi, da bodo o tem obveščeni vsi volilni štabi.

3. Volilni štab DEMOSA organizira alternativno zbiranje podatkov o volilnih rezultatih po občinah. Občinski volilni štabi sporočajo podatke na tel. 223-087.

Ad. 3.

1. Ni bilo razprave.

Ad. 4.

1. Komisija v sestavi Lojze Peterle, dr. Dušan Plut in dr. Dimitrij Rupel na podlagi razprave članov predsedstva DEMOSA dopolni besedilo predloga Programa narodnega soglasja.

2. Besedilo Predloga programa narodnega soglasja se objavi pred volitvami. S predlogom se seznanijo javnost in stranke.

Za objavo pred volitvami so glasovale vse stranke, proti sta bila dva člana predsedstva.

Ad. 5

1. Mandat za sestavo nove vlade sprejmejo Slovenski krščanski demokrati. O tem se obvesti javnost.

2. Vprašanje zastopanosti strank izven DEMOSA v vladi ostane odprto glede na volilne rezultate v ostalih dveh zborih skupščine.

3. Vodstvo skupščine morajo sestavljati predstavniki vseh strank v parlamentu. DEMOS bo vztrajal na kandidatu za predsednika skupščine.

O ostalih voljenih in imenovanih funkcionarjih v skupščini se morajo stranke šele izreči.

4. Stranke so pokazale interes za naslednje resorje v vladi

Slovenska kmečka zveza

Komite za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Komite za turizem in gostinstvo

Komite za tržišče in splošne zadeve

Zeleni Slovenije

Komite za varstvo okolja in urejanje prostora

Komite za energetiko

Komite za kulturo

Komite za mednarodno sodelovanje

Sekretariat za finance

Slovenska demokratična zveza

Podpredsednik IS za gospodarstvo

Sekretariat za ljudsko obrambo

Sekretariat za notranje zadeve

Komite za mednarodno sodelovanje

Sekretariat za finance

Sekretariat za pravosodje in upravo

Komite za kulturo

Komite za raziskovalno dejavnost in tehnologijo

Komite za informiranje

Komite za promet in zveze

Social-demokratska zveza Slovenije

Podpredsednik IS za družbene dejavnosti

Komite za mednarodno sodelovanje

Komite za zdravstvo in socialno varstvo

Komite za energetiko

Komite za delo

Komite za promet in zveze

Slovenska obrtniška stranka

Podpredsednik IS za gospodarstvo

Komite za drobno gospodarstvo

Komite za turizem in gostinstvo

Komite za promet in zveze

Slovenski krščanski demokrati

Komite za mednarodno sodelovanje

Sekretariat za finance

Komite za vzgojo in izobraževanje

Komite za industrijo in gradbeništvo

Nepokriti sta ostali dve področja in sicer:

Komite za zakonodajo

Komite za borce in vojaške invalide

Skupščina Republike Slovenije

1. Vse stranke DEMOSA predlagajo za predsednika skupščine Republike Slovenije istega kandidata.

2. Zeleni Slovenije

Predsednika ali podpredsednika skupščine

3. V skupščini vsaka stranka oblikuje svojo poslansko skupino.

4. V skupščini se oblikuje tudi poslanska skupina DEMOSA.

5. Pred zasedanjem skupščine je potrebno določiti predsednike poslanskih skupin.

6. Imenuje se komisija za pripravo poslovnika o delu skupščine v sestavi: predsednik dr. France Bučar in člani dr. Rajko Pirnat, Tone Peršak in Srečo Kirn.

Ad. 6

1. V petek, 20. aprila 1990 se skliče tiskovna konferenca DEMOSA.

2. Za spremljanje volitev 22. aprila se za predsedstvo DEMOSA zagotovijo primeni prostori.

Zapisal Bojan Fink

Dokument št. 49:

Zapisnik

3. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 23. aprila 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

Peter Jamnikar, dr. Dušan Plut, dr. Leo Šešerko

Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle in dr. Andrej Capuder

Social-demokratska zveza Slovenije:

dr. Jože Pučnik, dr. Katja Boh, Andrej Magajna in Matjaž Šinkovec

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, Dr. France Bučar, Janez Janša, dr. Rajko Pirnat

Slovenska kmečka zveza:

Ivan Oman in Marjan Podobnik

Slovenska obrtniška stranka:

Golija Franc in Brezar Viktor

Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Dnevni red:

1. Pregled zapisnika zadnje seje predsedstva
2. Dogovor o kandidiranju delegatov DEMOSA na voljene in imenovane funkcije skupščine republike Slovenije
3. Dogovor o oblikovanju izvršnega sveta
4. Sprejem "Izjave"
5. Informacije
6. Razno

Seja predsedstva je bila prekinjena pri 3. točki dnevnega reda in se nadaljuje v torek, 24. aprila 1990.

Ad. 1

1. Zapisnik se obravnava pod točko razno.

Ad. 2

1. Dr. Lovro Šturm je posredoval informacijo o delnih rezultatih volitev v zbor občin.
2. Strankam se dostavi dokončen spisik izvoljenih delegatov v zbor združenega dela Skupščine.
3. Pri sestavi vodstva Skupščine sodelujejo vse stranke, ki imajo delegate. Potreben je dogovor med strankami.
4. V skupščini Republike Slovenije naj bi DEMOS predlagal naslednje voljene in imenovane funkcionarje:
predsednik skupščine

Predsednik DPZ

predsednik ZZD

podpredsednik zbora občin

predsednik zakonodajno pravne komisije

predsednik komisije za volitve, imenovanje in administrativne zadeve

Ostale voljene in imenovane funkcije naj bi bile razdeljene med ostale stranke v parlamentu in sicer:

Podpredsednik: ZSMS - Liberalna stranka, ZKS - Stranka demokratične prenov

Podpredsednik DPZ: ZKS- Stranka demokratične prenov

Predsednik zbora občin: ZSMS- Liberalna stranka

Podpredsednik ZZD - neodvisen kandidat

5. Stranke se udeležijo sestanka, ki ga je sklical Miran Potrč v torek, 24. aprila.

6. DEMOS predlaga, da se pri delu skupščine uporablja dosedanji Poslovnik dopolnjen z amandmaji, ki jih bo pripravila delovna skupina v sestavi: dr. France Bučar, dr. Lovro Šturm, dr. Rajko Pirnat in Srečo Kirn, ki pripravi tudi scenarij prvega zasedanja skupščine.

7. Najkasneje do 5. maja se ustanovijo poslanski klubi strank.

8. Predlaga se, da se prvo zasedanje Skupščine skliče v torek, 8. maja 1990.

9. Janez Janša se imenuje za koordinatorja poslanske skupine DEMOSA.

Ad. 3

1. V izvršnem svetu imajo stranke glede na rezultate volitev, naslednje število mandatov:

Slovenska demokratična zveza 4,3

Slovenska obrtniška stranka 1,6

Zeleni Slovenije 4,0

Slovenski krščanski demokrati 5,9

Slovenska kmečka zveza 5,7

Social-demokratska zveza 3,3

2. Pripravi se sestanek z ZSMS-Liberalno stranko. Predlaga se, da bi bil sestanek v četrtek, 26. aprila 1990.

Delegacijo DEMOSA bo vodil dr. Jože Pučnik, člani: Janez Janša, Lojze Peterle, Ivan Oman, Franc Golija in dr. Dušan Plut.

3. Razgovor o mandatarstvu in sestavi izvršnega sveta se nadaljuje v torek.

Ad. 6

1. Oddaje Studio ob 17h se udeleži dr. Rajko Pirnat. Oddaja je v torek, 24. 4. 2.

2. Oddaje Radio Sarajevo se udeleži dr. France

Bučar. Oddaja je v torek, 24. 4.

3. O sejah predsedstva DEMOSA se pripravijo sporočila za javnost. Televizija lahko snema seje predsedstva.

Zapisal Bojan Fink

Dokument št. 50:

Zapisnik

4. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 3. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

Peter Jamnikar, dr. Dušan Plut, dr. Leo Šešerko
Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle, dr. Andrej Capuder, Izidor Rejc
Socialdemokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, Andrej Magajna in Matjaž Šinkovec

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, dr. France Bučar, Janez Janša,
dr. Rajko Pirnat

Slovenska kmečka zveza:

Ivan Oman in Marjan Podobnik

Slovenska obrtniška stranka:

Golija Franc in Vitomir Gros

Sejo je vodil Lojze Peterle

Dnevni red:

Prvič. Informacija o razgovorih z ZSMS - Liberalno stranko

Drugič. Dogovor o kandidiranju delegatov DEMOSA na voljene in imenovane funkcije skupščine republike Slovenije

Tretjič. Dogovor o oblikovanju izvršnega sveta

Četrtoč. Razprava o Poslovniku kluba poslancev DEMOSA.

Petič. Informacije:

financiranje predvolilne aktivnosti,
prostori,

informacija o oblikovanju skupščine in izvršnega sveta mesta Ljubljana

Šestič. Razno

Ad. 1.

Informacijo o razgovorih z ZSMS - Liberalno stranko je posredoval Lojze Peterle.

Ad. 2.

1. Predsedstvo DEMOSA vztraja na stališču, da je predsednik Skupščine delegat DEMOSA dr. France Bučar.

Zaradi različnih pogledov je predsedstvo o omenjenem stališču glasovalo. Proti je glasoval dr. Leo Šešerko, vzdržal se je dr. Dušan Plut.

2. Ostale voljene in imenovane funkcije Skupščine naj bi bile razdeljene med ostale stranke v parlamentu in sicer:

Podpredsednik Skupščine: ZSMS-Liberalna stranka

Podpredsednik Skupščine: ZKS-Stranka demokratične prenov

Zbor občin: ZSMS-Liberalna stranka

Podpredsednik predstavnik narodnosti

Zbor združenega dela:

Predsednik: ZKS-Stranka demokratične prenov

Podpredsednik: DEMOS (Andrej Murn- SDZS)

Družbenopolitični zbor: DEMOS (Vane Gošnik - Zeleni Slovenije)

Podpredsednik: SZS

Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve

Člani komisije iz DPZ:

Lampret Janez, Slovenski krščanski demokrati (predlog za predsednika)

Mihela Logar, Slovenska kmečka zveza

Ivan Kreft, Slovenska obrtniška stranka

Člani komisije iz ZZD:

Andrej Šter, Slovenska demokratična zveza

Irena Keber, Slovenska demokratična zveza

Angelca Žirovnik, Socialdemokratska zveza

Člani komisije iz zbora občin:

Anton Rojc, Socialdemokratska zveza

Branko Novak, Zeleni Slovenije

Peter Jamnikar, Zeleni Slovenije

Predsednik zakonodajno - pravne komisije:

dr. Ludvik Toplak

Imunitetna komisija

Stranke pripravijo predloge do seje kluba delegatov DEMOSA.

3. Predsedstvo podpira opredelitev, ki je zapisana

v drugem odstavku 28. člena predloga začasnega poslovnika skupščine Republike Slovenije, da lahko le-ta na predlog Komisije za volitve, imenovanja in administrativne zadeve določi kriterije za stalno delo v skupščini tudi drugih delegatov ne samo tistih, ki opravljajo določene funkcije.

4. Klubi delegatov strank na svojih sejah razpravljajo o profesionalizaciji delegatov.

5. Na prvi seji kluba delegatov DEMOSA se razdeli vprašalnik o zainteresiranosti posameznikov za stalno delo v skupščini in o interesnih področjih delovanja delegatov.

6. Pripravi se amandma na 25. člen začasnega poslovnika v katerem se opredeli, da se ob volitvah predsednika, podpredsednika in članov izvršnega sveta ter o vprašanju zaupnice vladi glasuje poimensko.

Predlog amandmaja pripravi dr. Rajko Pirnat.

AD. 3

Izvršni svet

Predsednik: Lojze Peterle

Podpredsednik za gospodarstvo: dr. Jože Menciger

Podpredsednik za družbene dejavnosti: dr. Dimitrij Rupel (?)

Republiški sekretar za finance: Andrej Cetinski, Pavel Koder

dva namestnika

Republiški sekretar za ljudsko obrambo: Janez Janša

dva namestnika

Republiški sekretar za notranje zadeve: Igor Bavčar

dva namestnika

Republiški sekretar za pravosodje in upravo: dr. Rajko Pirnat

dva namestnika

Predsednik komiteja za delo:

en namestnik

Predsednik komiteja za informiranje:

en namestnik

Predsednik komiteja za zakonodajo: Ingo Paš, Lojze Janko

en namestnik

Predsednik komiteja za mednarodno sodelovanje: dr. Leo Šešerko, dr. Dimitrij Rupel, Šinkovec Matjaž, Milan Majcen

dva namestnika

Predsednik komiteja za varstvo okolja in urejanje prostora: Miha Jazbinšek

dva namestnika

Predsednik komiteja za energetiko: dr. Miha

Tomšič

dva namestnika

Predsednik komiteja za industrijo in gradbeništvo: Izidor Rejc

dva namestnika

Predsednik komiteja za tržišče in splošne gospodarske zadeve: Slovenska kmečka zveza

en namestnik

Predsednik komiteja za turizem in gostinstvo: dr. Franc Pauko

en namestnik

Predsednik komiteja za kulturo: Drago Jančar, Rudi Šeligo, Tone Peršak

en namestnik

Predsednik komiteja za raziskovalno dejavnost in tehnologijo: dr. Peter Tancig, dr. Marko Kos, dr. Ivan Svetlik, dr. Tine Hribar

en namestnik

Predsednik komiteja za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano: dr. Franc Zagožen

en namestnik

Predsednik komiteja za promet in zveze: Marjan Kranjc

en namestnik

Predsednik komiteja za zdravstvo in socialno varstvo: dr. Katja Boh

dva namestnika

Predsednik komiteja za borce in vojaške invalide: Jože Penca, Franc Miklavčič, Stanislav Klep

en namestnik

Predsednik komiteja za vzgojo in izobraževanje ter telesno kulturo: dr. Peter Vencelj

dva namestnika

Predsednik komiteja za drobno gospodarstvo: Viktor Brezar

en namestnik

Republiški komite za družbeno planiranje: Zeleni Slovenije

Generalni sekretar izvršnega sveta: Peter Vene

7. Pred dokončno odločitvijo o tem ali bo DEMOS sam oblikoval izvršni svet ali pa bo sklenil koalicijsko pogodbo z ZSMS-Liberalno stranko je potrebno doseči, da v ZSMS Liberalni stranki opredelijo področja v izvršnem svetu za katera so še posebej zainteresirani in predlagajo tudi konkretna imena kandidatov.

Pred nadaljevanjem seje predsedstva DEMOSA Lojze Peterle informira predstavnike ZSMS-Liberalne stranke o dogovorih na seji predsedstva.

AD. 4

1. Razprava o tej točki dnevnega reda se na-

daljuje na naslednji seji.

AD. 5

1. Informacijo o porabljenih sredstvih v predvolilnih aktivnostih DEMOSA je posredoval Peter Jamnikar.
2. Predsedstvo se seznani s pogodbo, ki je bila sklenjena med volilnim štabom dr. Jožeta Pučnika in Evropsko kulturo.
3. Evropska kultura pripravi specifikacijo priliva in odliva sredstev z dokumentacijo.
4. Pripravi se pregled priliva sredstev, ki so ga prejele stranke in je bil namenjen za predvolilno aktivnost DEMOSA.
4. Na sekretariat za finance se posreduje prošnja za avans iz sredstev, ki so namenjena strankam za predvolilne aktivnosti.
5. Sekretar DEMOSA prejema za svoje delo honorar v višini neto 7000 din.
6. Peter Jamnikar je informiral predsedstvo o aktivnostih DEMOSA-v Ljubljani pri oblikovanju skupščine in izvršnega sveta mesta. Seja predsedstva je bila prekinjena in se bo nadaljevala v nedeljo ob 18.00 uri.

Zapisal Bojan Fink

Dokument št. 51:

Zapisnik

5. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 6. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

dr. Peter Tancig, dr. Dušan Plut, dr. Leo Šešerko
Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle, Izidor Rejc

Socialdemokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, Andrej Magajna, France Tomšič,
dr. Jože Pučnik

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, Janez Janša, dr. Rajko Pirnat,
Spomenka Hribar

Slovenska kmečka zveza:

Ivan Oman in Marjan Podobnik

Slovenska obrtniška stranka:

Golija Franc, Brezar Viktor, Kreft Ivan
Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Dnevni red:

1. Informacija o razgovorih z ZSMS- Liberalno

stranko

2. Dogovor o kandidiranju delegatov DEMOSA na voljene in imenovane funkcije skupščine republike Slovenije
3. Dogovor o oblikovanju izvršnega sveta
4. Razprava o Poslovniku kluba poslancev DEMOSA
5. Informacije: informacija o oblikovanju skupščine in izvršnega sveta mesta Ljubljana
6. Razno

Ad. 1

Informacijo o razgovorih s predstavniki ZSMS-Liberalne stranke je posredoval Lojze Peterle.

Ugotovljeno je bilo, da so se stališča ZSMS-Liberalne stranke, do sklenitve koalicijske pogodbe, po seji poslanskega kluba ZSMS-Liberalne stranke nekoliko spremenila, zato je bilo dogovorjeno, da se z razgovori nadaljuje.

Ad. 2.

1. V kolikor ne bo prišlo do dogovora med predstavniki strank o razdelitvi funkcij v skupščini Republike Slovenije in bo prišlo do glasovanja, DEMOS pripravi dodatni predlog za voljene in imenovane funkcije in sicer:

Skupščina:

Podpredsednik skupščine: dr. Ivan Toplak

Podpredsednik skupščine: Vitodrag Pukl

Zbor občin

Predsednik Ivan Bizjak;

Družbenopolitični zbor

Predsednik Vane Gošnik

Podpredsednik Tone Peršak

2. Za člane mandatno-imunitetne komisije se predlagajo:

DPZ

Slavko Kmetič SDZS

Ciril Kolešnik SKD

Ivan Pučnik SKZ

Anton Tomažič SDZ (P)

Aleksandra Pretnar Zeleni Slovenije

Zvone Žagar SOS

ZZD

Jože Studenčnik SDZS (P)

Vlasta Sagadin Zeleni Slovenije

Štular Janez SKZ

Franček Rudolf SDZ

Janez Iskra SOS

Valentin Prelovec SKD

Zbor občin

dr. Ivan Vivod SDZS
 Janko Deželak SKD (P)
 Marcel Štefančič SDZ
 Vitomir Gros SOS
 Marko Štadler SKZ
 Vili Žižek Zeleni Slovenije

Ad. 3

1. Lojze Peterle je posredoval informacijo o opravljenih razgovorih s kandidati za člane izvršnega sveta, o novih imenih za člane izvršnega sveta in o še odprtih področjih dela do katerih so izrazili interes v ZSMS-Liberalni stranki.

2. Stranke pripravijo širše sezname možnih kandidatov za namestnike republiških sekretarjev in predsednikov komitejev.

3. Izvršilni odbor SDZ do naslednje seje predsedstva oblikuje stališče do predloga, da naj bi za republiškega sekretarja za notranje zadeve predlagali kandidata, ki ne bi bil predstavnik stranke. Dosedanji kandidat Igor Bavčar naj bi bil član izvršnega sveta.

4. Obstaja potreba po tretjem podpredsedniku izvršnega sveta in sicer za varstvo okolja in urejanje prostora. V kolikor bo novi izvršni svet spremenil dosedanjo organizacijo so za to funkcijo zainteresirani Zeleni Slovenije.

5. Slovenska kmečka zveza do naslednje seje predlaga kandidata za predsednika komiteja za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

6. Dopolnitve možnih kandidatov za člane izvršnega sveta glede na zapisnik predhodne seje predsedstva:

Republiški sekretar za finance: Marko Kranjec
 Dosedanja predloga ostaneta na širšem seznamu.
 Republiški sekretariat za ljudsko obrambo:
 namestnik Andrej Lovšin
 Republiški sekretar za notranje zadeve: dr. Darko Maver
 namestnik: Aleš Čerin, Marko Medved
 Dosedanji predlog ostane na seznamu možnih kandidatov.
 Predsednik komiteja za informiranje: Stane Stanič
 ZSMS-Liberalna stranka
 namestnik: Tit Turnšek
 Predsednik komiteja za mednarodno dejavnost:
 dr. Dimitrij Rupel
 Namestnik: dr. Leo Šešerko, Marjan Majcen
 Na širšem seznamu za delo v komiteju ostane Matjaž Šinkovec
 Predsednik komiteja za raziskovalno dejavnost in tehnologijo: dr. Peter Tancig

Ad. 4

1. Dopolni se 4. člen in sicer:

V prvem stavku se črta beseda "... Klub.." in doda "... predsedstvo DEMOSA s soglasjem...".

2. Tako dopolnjena pravila se predložijo Klubu poslancev DEMOSA v razpravo in sprejem.

Ad. 5.

1. Predsedstvo je sprejelo predlog amandmaja k začasnemu poslovniku Skupščine Republike Slovenije in sicer:

"V 26. členu se za 2. odstavkom doda nov 3. odstavek, ki se glasi:

Kadar se o izvolitvi predsednika, podpredsednikov in članov izvršnega sveta glasuje javno, se glasuje tako, da predsedujoči skupne seje zapored kliče posamezne delegate, poklicani delegat pa glasno pove svojo odločitev (poimensko glasovanje).

Dosedanji 3., 4. in 5. odstavek postanejo 4., 5., in 6. odstavek."

2. Zeleni Slovenije so predsedstvo informirali o zapletih pri predlogu, da bi bil Srečo Kirn mandatar izvršnega sveta mesta Ljubljana.

Zeleni Slovenije so zato predlog umaknili in predlagajo Sreča Kirna za podpredsednika skupščine mesta Ljubljana.

Zeleni Slovenije so opozorili predsedstvo, da v kolikor bo prišlo do zapleta tudi pri omenjenem predlogu bo to lahko postavilo pod vprašaj njihovo nadaljnje sodelovanje v DEMOSU.

Zapisal Bojan Fink

Dokument št. 52:

Zapisnik

6. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 8. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

dr. Peter Tancig, dr. Dušan Plut, dr. Leo Šešerko
 Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle

Social-demokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, Andrej Magajna, France Tomšič,
 dr. Jože Pučnik

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, Janez Janša, dr. Rajko Pirnat,

Spomenka Hribar
Slovenska kmečka zveza:
Franc Zagožen
Slovenska obrtniška stranka:
Viktor Brezar
Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Dnevni red:

1. Pregled zapisnika
2. Skupščina- nadaljevanje zasedanja
3. Dogovor o oblikovanju izvršnega sveta
4. Razno

Ad. 1.

1. O zapisniku se ni razpravljalo.

Ad. 2

1. Predsedstvo DEMOSA vztraja na stališču, da člani predsedstva podpišejo slovesno izjavo pred konstituirano skupščino.
2. V kolikor bo pred zasedanjem skupščine organiziran sestanek predstavnikov strank, se bodo stranke DEMOSA le-tega udeležile.
3. DEMOS vztraja na stališču Kluba poslancev, da ni možno dogovarjanje o vodstvu skupščine.
4. Predlogi DEMOSA za vodilne funkcije v skupščini ostanejo nespremenjeni in sicer:

Skupščina

Predsednik dr. France Bučar
Podpredsednik Vane Gošnik
Podpredsednik Vitodrag Pukl
Zbor združenega dela
Predsednik Andrej Murn
Podpredsednik Franček Rudolf

5. DEMOS bo sam sestavil izvršni svet.

To pa ne izključuje možnost, da se v izvršni svet vključijo strokovnjaki člani drugih strank izven DEMOSA.

6. Pregledati je potrebno akte, ki opredeljujejo delo zborov in skupščine in pripraviti ustrezne dopolnitve, da v bodoče zaradi medzborovskega usklajevanja ne bo prihajalo do blokade dela skupščine.

7. Potreben je dogovor o delu Kluba poslancev in nastopih delegatov v skupščini in njenih delovnih telesih.

V ta namen naj bi organizirali ustrezno obliko spoznavanja dela parlamentov in parlamentarnih skupin v sosednji Italiji in Avstriji.

Ad. 3.

1. Glede na zapisnik predhodne seje predsedstva je predlog možnih kandidatov za člane izvršnega sveta dopolnjen in sicer:

Predsednik komiteja za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano

Jože Osterc

2. Slovenska demokratična zveza ne vztraja na svojem kandidatu za sekretarja za notranje zadeve vendar zahteva, da to funkcijo opravlja človek, ki se mu zaupa in bo uresničeval program DEMOSA. Nasprotujejo predlogu, da bi to mesto zasedal nestranski kandidat. Dosedanjega kandidata predlagajo za podpredsednika izvršnega sveta.

3. Zaradi stališča Socialdemokratske zveze in Zelenih Slovenije, da ena stranka ne more predlagati kandidate za tri "represivna" področja dela izvršnega sveta, je Slovenska demokratska zveza pripravljena namesto Republiškega sekretarja za pravosodje in upravo predlagati predsednika Komiteja za zakonodajo.

Slovenska kmečka zveza je pripravljena pripraviti predlog za sekretarja za notranje zadeve.

4. V kolikor ne obstajajo več načelni razlogi proti predlogu kandidata za sekretarja za notranje zadeve, ampak pomisleki proti predlogu, kandidati Slovenske demokratične zveze za člane izvršnega sveta v le-tem niso pripravljene sodelovati.

5. Zaradi različnih pogledov strank do predloga za republiškega sekretarja za notranje zadeve se razprava o tem preloži do naslednje seje predsedstva.

Seja je bila prekinjena in se bo nadaljevala v četrtek, 10. maja 1990.

Zapisal: Bojan Fink

Dokument št. 53:

Zapisnik

7. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 10. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

dr. Peter Tancig, dr. Dušan Plut, dr. Leo Šešerko
Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle, Izidor Rejc
 Socialdemokratska zveza Slovenije:
 dr. Katja Boh, Andrej Magajna, France Tomšič,
 dr. Jože Pučnik
 Slovenska demokratična zveza:
 dr. Dimitrij Rupel, Janez Janša, dr. Rajko Pirnat,
 Spomenka Hribar
 Slovenska kmečka zveza:
 Franc Zagožen, Marjan Podobnik
 Slovenska obrtniška stranka:
 Viktor Brezar, Franc Golija, Ingo Paš
 Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Ingo Paš
 Generalni sekretar skupščine:
 Tone Tomažič
 Naslednja seja predsedstva bo v nedeljo ob 18.00
 uri.

Zapisal Bojan Fink

Dnevni red:

1. Sprejem izjave predsedstva DEMOS-a
2. Dogovor o oblikovanju izvršnega sveta
3. Razno

Ad. 1.

Izjava je sestavni del zapisnika.

Ad. 2.

1. Načelno stališče Socialdemokratske zveze, da ena stranka ne more predlagati kandidate za tri "represivna" področja dela izvršnega sveta je ostalo nespremenjeno.

Lojze Peterle bo povabil predsednike strank in vodje poslanskih klubov na razgovor.

3. Potrebno je pripraviti predlog za prenos pristojnosti predsedstva na skupščino Republike Slovenije.

4. Glede na zapisnik predhodne seje predsedstva je predlog možnih kandidatov za člane izvršnega sveta dopolnjen in sicer:

Podpredsednik IS za družbene dejavnosti:

Matija Malešič

Podpredsednik IS za varstvo okolja in urejanje prostora:

dr. Leo Šešerko

Republiški sekretar za notranje zadeve:

Igor Bavčar

Predsednik komiteja za delo:

Jožica Puhar (?)

Predsednik komiteja za informiranje:

Stane Stanič

Predsednik komiteja za zakonodajo:

mag. Lojze Janko

Predsednik komiteja za mednarodno sodelovanje:

dr. Dimitrij Rupel

Predsednik komiteja za tržišče in splošne gospodarske zadeve:

Slavko Gliha

Predsednik komiteja za turizem in gostinstvo:

Dokument št. 54:

Zapisnik

8. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 13. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

dr. Dušan Plut, Peter Jamnikar

Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle, dr. Andrej Capuder

Socialdemokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, dr. Jože Pučnik

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, Janez Janša, dr. Rajko Pirnat,
 Spomenka Hribar

Slovenska kmečka zveza:

Ivan Oman, Marjan Podobnik Slovenska obrtniška stranka Viktor Brezar, Franc Golija
 Sejo je vodil Lojze Peterle

Dnevni red:

1. Stališče predsedstva DEMOSA do "poizvedbenega mandata"
2. Dogovor o oblikovanju izvršnega sveta
3. Razno

Ad. I.

1. Predsedstvo je pripravilo tekst o t. i. "poizvedbenem mandatu", ki se bo objavil po potrebi in sicer v kolikor bo prišlo do zaostrovanja s strani predsedstva Republike Slovenije, glede podelitve mandata.

2. Predsednik Skupščine naj zahteva od Predsedstva Republike Slovenije, da takoj uradno obvesti Skupščino o podelitvi mandata.

3. Predsednik Skupščine naj bi sprejel glavne in odgovorne urednike sredstev javnega obveščanja.

Ad. 2.

1. Glede na zapis zadnje seje predsedstva je predlog možnih kandidatov za člane izvršnega sveta dopolnjen in sicer:

Predsednik komiteja za tržišče in splošne gospodarske zadeve Maks Bastl

Predsednik komiteja za kulturo dr. Andrej Capuder

Republiški komite za družbeno planiranje mag. Marjan Ravbar (?)

2. Mandatar bo opravil še dodaten razgovor s kandidatom za podpredsednika izvršnega sveta za družbene dejavnosti in kandidatko za predsednika komiteja za delo.

Ad. 3.

1. V ponedeljek ob 18.00 uri je sestanek kandidatov za člane izvršnega sveta.

Zapisal: Bojan Fink

Dokument št. 55:

Zapisnik

9. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 22. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni:

Zeleni Slovenije:

Slovenski krščanski demokrati:

Lojze Peterle, dr. Andrej Capuder, Franc Miklavčič

Socialdemokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, dr. Jože Pučnik, Andrej Magajna

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, dr. Rajko Pirnat, Spomenka Hribar

Slovenska kmečka zveza:

Marjan Podobnik, Franc Zagožen

Slovenska obrtniška stranka:

Viktor Brezar, Franc Golija

Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Dnevni red:

1. Dogovor o delu predsedstva DEMOSA

Zaključki:

1. DEMOS in njegovo predsedstvo morata tudi

po volitvah nadaljevati z delom.

2. Predsedstvo se bo redno sestajalo vsak torek ob 18.00 uri začasno na Cankarjevi 10 b.

3. Sestava predsedstva DEMOSA ostane nespremenjena.

4. Sestaviti je potrebno operativno politični program DEMOSA v katerem je potrebno opredeliti ključna področja, ki jih je potrebno v skladu s programom v Sloveniji spremeniti.

5. Za delo predsedstva DEMOSA je potrebno zagotoviti minimalne pogoje dela (prostor, sredstva ...). Stranke bodo za delo predsedstva prispevale sredstva glede na število poslancev v parlamentu.

Zapisal: Bojan Fink

Dokument št. 56:

Zapisnik

10. seje predsedstva DEMOSA, ki je bila 29. maja 1990 v sejni dvorani, Cankarjeva 10 b

Prisotni

Zeleni Slovenije:

dr. Dušan Plut, dr. Leo Šešerko

Slovenski krščanski demokrati:

Franc Miklavčič, Lojze Peterle in dr. Andrej Capuder

Socialdemokratska zveza Slovenije:

dr. Katja Boh, dr. Jože Pučnik, Andrej Magajna, France Tomšič

Slovenska demokratična zveza:

dr. Dimitrij Rupel, Spomenka Hribar, Janez Janša

Slovenska kmečka zveza:

Marjan Podobnik, Franc Zagožen, Ivan Oman

Slovenska obrtniška stranka:

Franc Golija

Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Dnevni red:

1. Dogovor o nastopu predstavnikov DEMOSA na sestanku v skupščini

2. Informacija o problemih pri delu DEMOS-a v občinah

3. Razno

Ad 1

1. Komisije in delovna telesa skupščine naj sestavljajo samo delegati skupščine. Strokovne de-

lovne skupine imenuje vsaka komisija oz. delovno telo.

2. Komisije, odbori in ostala delovna telesa zborov in skupščine so praviloma sestavljena proporcionalno.

3. Ustavno komisijo morajo sestavljati samo delegati skupščine. Ustavna komisija naj v skladu s poslovnikom o svojem delu ustanavlja strokovne skupine.

Predsednik ustavne komisije je predsednik skupščine.

4. Vsaka stranka DEMOS-a predlaga po dva delegata v ustavno komisijo.

Do četrta, 29. maja pripravijo stranke predloge za člane komisije za ustavna vprašanja, zakonodajne komisije, komisije za vloge in pritožbe, komisije za mednarodne odnose, komisije za narodnosti in komisije za nadzorstvo nad zakonitostjo dela službe državne varnosti.

Ad. 2

1. Stranke morajo pravočasno reagirati na težave in probleme, ki nastajajo v občinah bodisi pri sestavi oz. delu IS in skupščine kot tudi pri delu DEMOS-a.

2. Stranke pripravijo spisek ljudi, ki bi se lahko

neposredno vključili v razreševanje odprtih vprašanj po občinah.

Ad. 3.

1. Predsedstvo predlaga IS, da se ugotovi lastništvo in način pridobitve prostorov dosedanjih družbenopolitičnih organizacij in po potrebi sprejme ustrezen zakon s katerim se uredi lastništvo.

2. Predsedstvo predlaga IS, da le-ta predlaga Skupščini v sprejem zakon s katerimi bi začasno omejili razprodajo družbene lastnine.

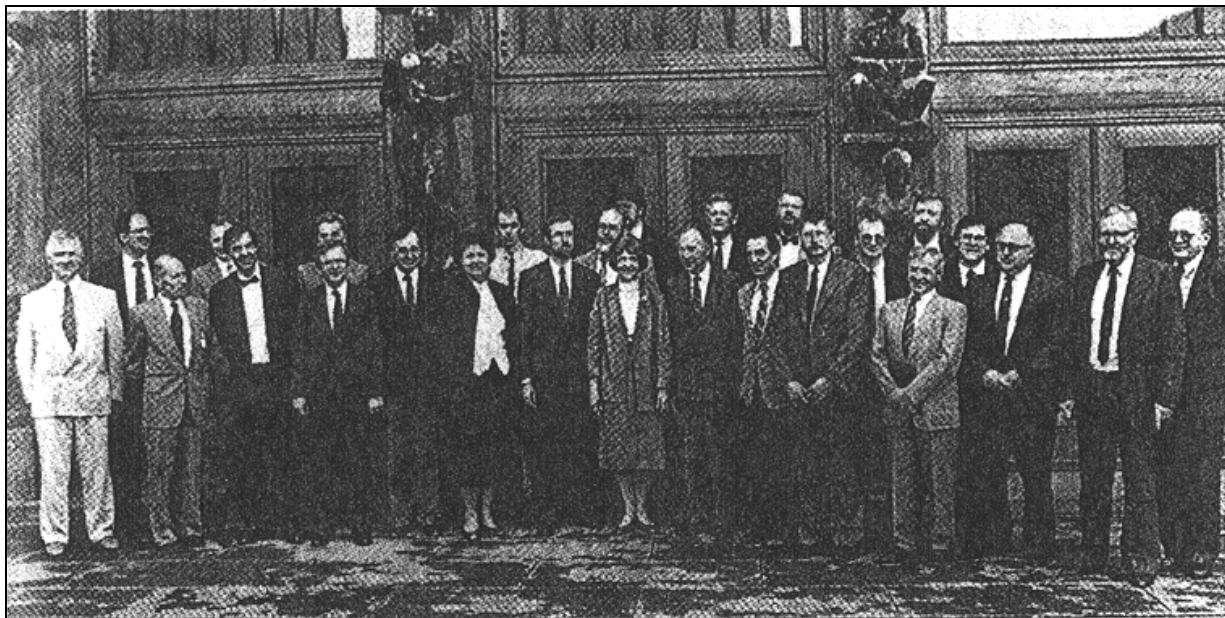
3. Jože Pučnik opravi razgovor z predsednikom IS in podpredsednikom za gospodarstvo o uresničevanju programa DEMOS-a.

4. Predsedstvo pripravi operativno politični program DEMOS-a.

5. Stranke in Klubi poslancev pripravijo program vprašanj, ki bi jih skupščina vključila v svoj program dela.

6. Stranke v DEMOSU prispevajo za delo predsedstva 8% od sredstev, ki jih dobijo za svoje delo iz proračuna.

Zapisal: Bojan Fink

Demosova vlada izvoljena leta 1990 (foto Joco Žnidaršič Delo)

Dokument št. 57:

Zapisnik

11. sestanka predstavnikov strank, ki je bil v ponedeljek 11. junija 1990 v prostorih na Cankarjevi 10 b, Ljubljana.

Prisotni: dr. France Bučar, Ivan Oman, Vitomir Gros, Ingo Paš, Peter Reberc, dr. Jože Pučnik
Sejo je vodil dr. Jože Pučnik

Dogovori:

1. Predsedstvo Demos-a se bo sklicevalo, ko bo potrebna opredelitev do pomembnejših vprašanj. Pobudo za sklic predsedstva da poleg predsednika lahko tudi vsaka stranka oziroma član predsedstva.

2. Ustanovi se ožje operativno telo predsedstva, ki ga sestavljajo predsedniki strani oz. njihovi namestniki. Člani tega operativnega telesa morajo imeti določena pooblastila stranke za razgovore in odločanje, da bi se tako lahko operativno razreševala tekoča vprašanja.

Operativno telo predsedstva se bo sestajalo vsak ponedeljek ob 19. 00 uri na Cankarjevi 10 b.

Stranka mora zagotoviti udeležbo predsednika oziroma njegovega namestnika na sejah operativnega organa.

NEPORAVNANE FINANČNE OBVEZNOSTI IZ NASLOVA PREDVOLILNIH AKTIVNOSTI DEMOSA (po računih, ki so prispeli do 11. junija 1990)

Ugotovitve:

1. Neporavnanih obveznosti do Evropske kulture je že za 581.430,75 din.

2. Slovenski krščanski demokrati so svoje obveznosti do Evropske kulture preplačali v višini 289.798,35 din.

3. Stranke DEMOS-a (razen Slovenski krščanski demokrati) dolgujejo Evropi kulturi 291.632,40 din in Slovenskim krščanskim demokratom 289.798,35 din.

4. Nova revija je za natis izredne številke DEMOKRACIJE, ki je izšla pred drugim krogom volitev založila 90.000,00 din. Rok za vračilo sredstev je potekel 11. junija 1990.

Dogovori:

1. Slovenski krščanski demokrati se strinjajo, da preplačane obveznosti do Evropske kulture spremenijo v notranji dolg ostalih strank DEMOS-a.

2. Stranke DEMOS-a bodo poravnale svoje

obveznosti do Slovenskih krščanskih demokratov do 10. julija 1990.

3. Obveznost do Evropske kulture se poravna po dogovorjenih deležih in sicer

SDZS 49.315,05 din

Zeleni Slovenije 49.315,05 din

SDZ 64.334,10 din

SKZ 64.334,10 din

SOS 64.334,10 din

Obveznost do Slovenskih krščanskih demokratov se poravna proporcionalno glede na število delegatov v DPZ in sicer:

SDZS 49.265,72 din

Zeleni Slovenije 63.755,64 din

SDZ 63.755,64 din

SKZ 84.041,52 din

SOS 28.979,84 din

1. Stranke do konca julija poravnajo po 15.000,00 din na ŽR Cankarjeve založbe.

2. Predsedstvo DEMOSA pripravi finančni načrt potrebnih sredstev za leto 1990.

Zapisal: Bojan Fink

Dokument št. 58:

SPORAZUM O DELOVANJU KOALICIJE DEMOS

4. januar 1991

1. Na podlagi dogovora, sprejetega na seji razširjenega predsedstva DEMOS-a v Ljubljani, dne 4. januarja 1991 sprejemajo članice koalicije DEMOS pričujoči sporazum, s katerim se nadomešča sporazum o ustanovitvi DEMOS-a z dne 8. januarja 1990.

2. Politične stranke, ki so podpisnice tega sporazuma, soglasno ugotavljajo, da so v času po ustanovitvi DEMOS-a nastale v slovenskem in jugoslovanskem političnem prostoru bistvene spremembe.

Koalicija je zmagala na volitvah, si pridobila večino v parlamentu in se spremenila v vladno koalicijo. Sporazumu pa sta se že pred volitvami priključili še dve politični stranki, Liberalna stranka in Stranka sivih panterjev. Delno so se nekatere sodelujoče stranke tudi preimenovali in programsko dopolnile. Vse te spremembe terjajo, da se jim koalicija ustrezno prilagodi.

3. Ime koalicije se z dne sklenitve tega sporazuma spremeni v "Koalicija DEMOS", ali skrajšano "DEMOS". Simbol koalicije vsebuje skrajšan naziv pod krožnim lokom slovenskih nacionalnih barv.

4. Delovanje DEMOS-a temelji na sprejetem predvolilnem programu, ter uresničevanju in ohranjanju samostojnosti in neodvisnosti slovenske države, vzpostavljeni s plebiscitom. DEMOS bo svoj program vsakega pol leta preverjal, dopolnjeval in aktualiziral.

5. Članice tega sporazuma se zavezujejo, da ne bodo odstopili od tako sprejetih skupnih programskih usmeritev DEMOS-a ali ovirale njegove dejavnosti.

Zunaj okvirov skupnih programskih izhodišč si stranke ohranjajo svojo programsko identiteto in prosto uveljavljajo svojo programsko identiteto in prosto uveljavljajo svoje poglede in aktivnosti. Zaradi usklajevanja pa obveščajo tudi o teh dejavnostih in to prek mehanizmov, o katerih se skupno dogovore.

6. Temeljna oblika delovanja v DEMOS-u je usklajevanje in sporazumevanje. V ta namen oblikuje DEMOS svoj Svet, ki ga sestavljajo predsedniki ali namestniki strank DEMOS-a in vodje poslanskih klubov strank, ter predsednik skupščine in vlade, če pripada strankam, vključenim v DEMOS. Seje Sveta sklicuje in vodi predsednik, ki ga izvolijo člani izmed sebe in dobo enega leta. Predsednik je lahko izvoljen tudi ponovno. Predsednik za primer odsotnosti določi namestnika izmed predsednikov strank. Predsednik Sveta predstavlja DEMOS pred javnostjo in v medstrankarskem komuniciranju tako v Sloveniji kot zunaj nje.

7. Poslanski klubi vseh Demosovih strank tvorijo v skupščini svoj poslanski klub, ki obravnava najpomembnejše skupščinske zadeve. Ta klub se sestaja najprej enkrat pred vsakim sklicem skupščine. V skupščini RS predstavlja DEMOS vodja skupnega poslanskega kluba DEMOS-ovih poslancev.

8. Če na sejah Sveta pride do razhajanj v pogledih in stališčih, ki jih ni mogoče preseči s sporazumevanjem, da predsednik zadevo na glasovanje. Glasuje se javno.

Pri tem se šteje, da ima vsaka od strank po en glas. Obvelja stališče, ki je bilo podprto z najmanj dvotretjinsko večino. Stranke ki so ostale v manjšini, se po glasovanju izjavijo, ali bodo podprle izglasovano stališče.

9. O sejah Sveta se vodi zapis, ki označi stališča

sodelujočih in sklepe. Zapis ima informativni značaj in ne velja kot zavezujoč dokument. Če pa se o sklepih glasuje, se zapis o tem potrdi na prihodnji seji.

10. DEMOS ima svojega sekretarja, ki opravlja organizacijske posle Sveta. Svet DEMOS-a določi, ali ima DEMOS svoje lastne poslovne prostore in lasten proračun. Materialne obveze strank do DEMOS-a podpisujejo vodje teh strank, pred tretjimi osebami zastopa DEMOS njegov predsednik. Ta lahko za posamezni pravni posel pooblasti sekretarja.

11. Sodelujoče politične stranke sprejemajo ta sporazum kot vzorec za organizacijo in aktivnost DEMOS-a na ravni občine ter se zavezujejo da bodo analogne sporazume sprejele tudi v svojih občinskih organizacijah, najkasneje v mesecu dni po podpisu tega sporazuma. Ta sporazum zavezuje podpisnice k prenašanju dogovorjenih stališč in smernic svojim organizacijam v občinah. Stranke se tudi obvezujejo, da bodo uresničevale program in cilje iz republiškega DEMOS-ovega programa v občinskem okolju. Republiški Svet DEMOS-a oziroma njegov predsednik zaradi koordinacije in informiranja občasno sklicuje posvete z občinskimi organizacijami DEMOS-a oziroma njihovimi predsedniki.

12. Ta sporazum je odprt tudi za druge politične stranke, ki k njemu pristopijo in ki sprejemajo DEMOS-ov program.

Pristop se izvede s podpisom originalnega izvoda sporazuma.

Ljubljana, 24. januarja 1991

SDZ - dr. Dimitrij Rupel

SDSS - dr. Jože Pučnik

SKD - Lojze Peterle

Sivi partnerji - Stranka upokojencev Slovenije

SKZ - LS - Ivan Oman

ZS - dr. Dušan Plut

LS - Franc Golija,

Drago Černetič

Dokument št. 59: Sporazum o razpustu Demosa¹¹⁸

Nesporo je, da je koalicija Demos dosegla večino točk svojega predvolilnega programa, zlasti uspešno tiste, ki zadevajo osamosvojitve, suverenost in mednarodno priznanje RS, kar ustvarja pogoje tudi za uspešnejše gospodarjenje.

Stranke so sklenile, da zaradi političnih razlik zaključijo koalicijo Demos in predlagajo predčasne volitve, ki naj bodo najkasneje do konca aprila 1992. Pri tem se podpisane stranke obvezujejo, da bodo storile vse, da bo pravočasno sprejeta volilna zakonodaja.

V času do predčasnih volitev bodo stranke, ki so v vladi, storile vse, da bo država delovala normalno. Hkrati podpisane stranke predlagajo ostalim parlamentarnim in skupinam, da v času do predčasnih volitev sodelujejo pri urejanju najnujnejših vprašanj. Vlada naj za čas do predčasnih volitev pripravi predlog nujno potrebnih nalog in ukrepov, še posebej tistih na področju gospodarstva.

Podpisane stranke bodo odslej najnujnejša stališča usklajevala na sestankih predsednikov

strank in rednih sestankih klubov strank. Podpisane stranke predlagajo, da se odslej redno sestajajo vodje vseh parlamentarnih strank in skupin.

Dolsko pri Ljubljani,
30. decembra 1991

Slovenska kmečka zveza - Ljudska stranka
Ivan Oman, Marjan Podobnik
Slovenski krščanski demokrati
Lojze Peterle, Ignac Polajnar
Socialdemokratska stranka Slovenije
Jože Pučnik
Zeleni Slovenije Dušan Plut
SDZ - NDS
Igor Bavčar, Rajko Pirnat
LS
Franc Golija

¹¹⁸Sestanek sveta Demosa je pod vplivom nesoglasij v koaliciji sklical dr. Jože Pučnik (v tem času je že bilo znano, da bo Slovenijo 15. januarja 1991 priznala ES, sprejeta pa je bila tudi že ustava). Sestanek je bil 30. decembra 1991 v Dolskem pri Ljubljani. Jože Pučnik je uvodoma dejal, da ni več pripravljen lagati javnosti kako v DEMOS-u harmonično sodelujejo in predlagal spremembe v notranji strukturi koalicije s tem, da bi vse pomembne odločitve sprejeli na Svetu DEMOS-a, vlada pa bi morala te sklepe DEMOS-a izvrševati (tak je bil sicer tudi dogovor ob nastanku koalicije, ki pa ni deloval). S tem je pogojeval svoje nadaljnje predsednikovanje. Dogovor o reformi Demosa ni prinesel rezultata, zato so se skušali dogovoriti za novega predsednika. Pojavilo se je več imen, vendar se navzočim tudi o tem ni uspelo dogovoriti, zato so predlagali naj bi bil Pučnik še šest mesecev predsednik. Pučnik je to zavrnil in dejal, da če se ne dogovorijo bo on naslednji dan sklical tiskovno konferenco in formalno odstopil. Del navzočih (Rupel, Bavčar, Janša) se je tudi zavzemal za čimprejšnje volitve (na to je svet pristal, čeprav so nekateri politiki verjetno računali, da do volitev tako hitro ne bo prišlo). Še pred volitvami naj bi zamenjali predsednika vlade Peterleta. Namesto njega so predlagali Bavčarja, kar pa je bilo na svetu Demosa zavrnjeno (zamenjavo Peterleta so nekaj kasneje poskušali izvesti tudi v parlamentu, vendar Bavčar, za njim pa tudi mag. Marko Voljč nista dobila dovolj glasov, poskus je bil 22. aprila 1992 uspešen šele s kandidaturo dr. Janeza Drnovška). Na koncu so na hrbtno stran že popisane papirja, ki ga je iz svoje torbe privlekel Igor Omerza natipkali sporazum o razpustitvi Demosa.

KRATICE

AIC	Ameriški informativni center	OK	Občinski komite ali občinska konferenca
AR	Analitična raziskava	ONO	Opštenarodna odbrana (Splošna ljudska obramba)
AVNOJ	Antifašistično viječe narodnog oslobođenja Jugoslavije (Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije)	OR	Operativna raziskava
BBC	British Broadcasting Corporation (Angleška radijska družba)	OS	obveščevalna služba
CD	Cankarjev dom	OTS	Operativno tehnična sredstva
CK	Centralni komite	OZD	Organizacija združenega dela
CZ	Civilna zaščita, tudi cankarjeva založba	OZN	Organizacija združenih narodov
CIDM	Center za interesne dejavnosti mladih	PEN	(Internacional Association of) Poets, Playwrights, Editors, Essayists, Novelists (mednarodna zveza književnikov)
Demos	Demokratična opozicija Slovenije	PK	Pisemska kontrola
DKP	Diplomatsko-konzularno predstavništvo	PLO	Palestinian Liberty Organization
DVN	Državno varnostni nadzor	PO	Predhodna obdelava
DFJ	Demokratična federativna Jugoslavija	POO	Predhodna operativna obdelava
DO	delovna organizacija	PM	Prometna milica
DPO	Družbenopolitične organizacije	PTS	Prisluškovalno tehnična sredstva
DPS	Družbenopolitične skupnosti	RK	Republiška konferenca
DPZ	Družbenopolitični zbor	RKC	Rimskokatoliška cerkev
DSP	Društvo slovenskih pisateljev	RSNZ	Republiški sekretariat za notranje zadeve
DVN	Državno varnostni nadzor	RS	Republika Slovenija
DZ	državni zbor	RS ZSS	Republiški svet zveze sindikatov Slovenije
DW	Deutsche Wele	SAZU	Slovenska akademija znanosti in umetnosti
DDR	Deutsche Demokratische Republik	SCI	Service Civil International
EBCO	European Bureau for Conscientious Objectors	SKD	Slovenski krščanski demokrati
FLR	Federativna ljudska republika	SDK	Služba družbenega knjigovodstva
IO	izvršni odbor	SDP	Stranka demokratične prenovе
IB	Informbiro	SDS	Socialdemokratska stranka Slovenije
IFOR	International Fellowship of Relonbilation	SDV	Služba državne varnosti
IS	izvršni svet	SDS	Sociademokratska stranka Slovenije
IPB	International Peace Bureau	SDZ	Slovenska demokratična zveza
JLA	Jugoslovanska ljudska armada	SFR	Socialistična federativna republika
JRM	javni red in mir	SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
LS	Liberalna stranka	SIV	savezno izvršno veće (zvezni izvršni svet)
KP	Komunistična partija	SJM	Slovensko javno mnenje
KOR	Komite za obrambo delavcev	SKD	Slovenski krščanski demokrati
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije	Skoj	Savez komunističke omladine Jugoslavije (Zveza komunistične mladine Jugoslavije)
KPS	Komunistična partija Slovenije	SLO	splošna ljudska obramba
KT	Kontrola telegrafa in telefona	SLS	Slovenska ljudska stranka
KZ	kazenski zakonik	SKZ	Slovenska kmečka zveza
MK	Mestni komite	SD	Slovenski demokrati
MKD	Mladi krščanski demokrati	SM	Slovenska matica
MNZ	ministrstvo za notranje zadeve	SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor
MC	marksistični cente	SNOS	Slovenski narodnoosvobodilni svet
MOŠ	Medškofijski odbor za študente	Sova	Slovenska obveščevalno-varnostna agencija
MOI	medškofijski odbor za izobražence	SOS	Slovenska obrtniško-podjetniška stranka
NDR	Nemška demokratična republika	SR	Socialistična republika
NOG	narodnoosvobodilno gibanje	SRS	Socialistična republika Slovenija
NOV	narodnoosvobodilna vojska (vojna)	SSS	Socialistična stranka Slovenije
OF	Osvobodilna fronta		
OA	Operativna akcija		
OO	Operativna obdelava		
OM	Okrogla miza		
OR	Operativna raziskava		

SWAPO	South West African People Organization	ZKS-SDP	Zveza komunistov Slovenija - Stranka demokratične prenove
SZ	Sovjetska zveza	ZSKM	Zveza slovenske kmečke mladine
SZDL	Socialistična zveza delovnega ljudstva	SDP	Stranka demokratične prenove
ŠKUC	Študentski kulturni center	ZN	Združeni narodi
TO	Teritorialna obramba	ZRN	Zvezna republika Nemčija
TOZD	Temeljna organizacija združenega dela	ZS	Zeleni Slovenije
TV	televizija	ZSLO	Zvezni sekretariat za ljudsko obrambo
UNZ	Uprava za notranje zadeve	ZSMS	Zveza socialistične mladine Slovenije
VS	Varnostni svet	ZSS	Zveza sindikatov Slovenije
WRI	War Resisters International	ZSSR	Zveza sovjetskih socialističnih republik
ZDA	Združene države Amerike	ZTKO	Zveza telesnokulturnih organizacij
ZK	Zveza komunistov	ZZB NOV	Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojske
ZKJ	Zveza komunistov Jugoslavije		
ZKS	Zveza komunistov Slovenije		

IMENSKO KAZALO

A

Abas, 26
 Adam Franko, 58, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 94, 95
 Ademi A., 43
 Ademsafi Nyhia, 43
 Albreht Matjaž, 83, 209
 Alešević Ishak, 162, 163
 Alexander Stello, 38
 Alimi Tajedin, 46
 Anderlič Tone, 137
 Andolšek Stane, 75, 80
 Antončič Vojko, 80
 Anžurjev Matjaž, 209, 210
 Apih, 38
 Apih Jure, 78
 Arat Andrew, 58
 Arnšek Tatjana, 67
 Arzenšek Vlado, 23, 75, 78, 80, 105
 Auersperger Alenka, 84

B

Bačić Geza, 137, 206, 207, 208
 Badovinac, 29
 Bajt Drago, 114
 Bajzek Jože, 150
 Baker Judith, 94
 Bakše Ingrid, 67
 Balantič France, 98
 Barić Ruža, 144
 Bastien Gerard, 56
 Bastl Maks, 229
 Baškovič Ciril, 75, 78, 80
 Batak Nikola, 192
 Battisti, 161
 Bauer Rafael, 162
 Bavcon Ljubo, 171
 Bavčar Igor, 80, 141, 142, 167, 168, 169, 170, 171, 176, 197, 198, 203, 204, 205, 214, 224, 226, 228, 233
 Bebler Anton, 68, 75, 78, 80, 100, 132
 Bekeš Peter, 137, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 176, 185, 193, 197, 198, 199, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209
 Bellomi, 161
 Berčič Dejan, 80
 Berger Aleš, 114
 Berlec Metod, 213
 Bernik Boris, 155
 Bernik Ivan, 77, 80
 Bernik Janez, 107
 Bertoncelj Aci, 78
 Bervar Gojko, 162, 199, 203, 204, 205, 208
 Bešker Inoslav, 162
 Bhone Chris, 68, 96

Biber Dušan, 134
 Bibič Adolf, 137
 Bizjak Ivan, 212, 225
 Bjelić Krsta, 44, 99
 Black Bob, 68, 94, 96
 Blaha Tilka, 111, 112, 113
 Blažič Viktor, 25, 38
 Bogavec Dušan, 84
 Boh Katja, 169, 170, 171, 172, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229
 Bohanec Franček, 100, 133
 Bohinc Tone, 162, 163, 182
 Bojč Pavle, 162, 163
 Bolfek Boris, 213
 Bommarco, 161
 Borović Boro, 86
 Borštner Ivan, 39, 141, 143, 144, 145
 Boschitz Joseph, 69
 Bošković Peran, 162, 163
 Boštjančič Franc, 22
 Botteri Robert, 143
 Božič Jože, 169
 Božič Peter, 105
 Brajer Ciril, 83, 85
 Brake Mike, 80
 Bratec Milan, 137, 156, 157, 162, 163
 Brate-Vodnik Marija, 137
 Bratina Janko, 133
 Brejc Miha, 10
 Brever Georg, 68
 Brezar Viktor, 220, 222, 224, 225, 227, 228, 229
 Brišček Vanja, 72, 76, 79, 80, 81, 84, 95
 Brolih Vladimir, 184
 Brovet Stane, 143
 Broz-Tito Josip, 18, 19, 21, 23, 26, 27, 28, 29, 98, 189
 Bučar France, 32, 38, 39, 68, 69, 101, 164, 210, 211, 212, 221, 222, 223, 227, 231
 Bukvič Franc, 86
 Burja Alenka, 83
 Buttolo Frančiška, 72
 Bytyqi Esad, 43

C

Capuder Andrej, 25, 163, 219, 220, 222, 223, 228, 229
 Car Pavle, 157, 159, 162
 Casaroli Agostino, 152, 153
 Cecchini, 27
 Cenčič Venčeslav, 32
 Cegl, 38
 Cetinski Andrej, 224
 Cigale Marija, 190
 Cigler Željko, 167
 Cigoj, 161
 Cigoj Štefan, 151

Constantinitis Theodoros, 68
 Cuderman Mirko, 155
 Cvahte Ladislav, 190

Č

Čavoški Kosta, 32, 81, 85, 94, 95
 Čerin Aleš, 226
 Černetič Drago, 232
 Čičak Ranka, 81, 82, 83
 Čičak Zvonimir, 12
 Čosić Dobrica, 12, 39
 Čretnik Nace, 27
 Čuček Janez, 67
 Čuk Mile, 162, 203

D

Damjanić Nikola, 83
 Debeljak Aleš, 84, 99, 114, 116, 117, 120, 121,
 122, 123, 125
 Dekleva Manca, 84
 Demiri Fadil, 46
 Demšar Drago, 83, 84, 169, 171
 Dermota, 121
 Destovnik Karel, 112
 Detela Jure, 78, 83, 98
 Deva Suzana, 169, 203, 204
 Deželak Janko, 226
 Divac Vito, 83
 Dizdarević Raif, 143
 Djilas Milovan, 12
 Dobnikar Meta, 78
 Dobnikar Mojca, 72, 77, 80, 84
 Dolanc Stane, 81, 101, 105
 Dolinšek Andrej, 137
 Dolničar Boris, 81, 82
 Drakulić Slobodan, 81, 94, 97
 Drašković Dragiša, 162
 Drčar-Murko Mojca, 39, 67, 80
 Drevenšek Gorazd, 67
 Drnovšek Janez, 233
 Drobnič Sonja, 80
 Dumpelnik Rotia, 69
 Dutschke Rudi, 57
 Dvoržak Herman, 68, 75, 96

Đ

Đoga Gojko, 98

E

Enrico V., 155
 Erič Milan, 67
 Erjavec Aleš, 108, 109, 114
 Erjavec Emil, 197, 204
 Ertl Tomaž, 87, 143, 151, 156
 Evagelist Krek Janez, 121

F

Falež, 161
 Feltrin Franci, 212
 Ferenčak Helena, 78
 Fink Bojan, 220, 221, 223, 225, 226, 227, 228,
 229, 230, 231
 Fischer Uli, 68, 69, 94
 Flis Drago, 157
 Fonda Pavel, 100, 131
 Frlec Boris, 147, 151, 156, 157, 158, 159, 160
 Furman Janez, 162

G

Gaber Slavko, 75
 Gabrijelčič Samo, 83
 Gabrovec, 25
 Gačnik Jože, 169, 176, 197, 204, 205
 Gantar Pavle, 67, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 84,
 86, 88, 94, 141, 167, 168, 169, 197, 198, 204
 Gliha Slavko, 228
 Gobec Hermija, 76, 81, 84
 Goličnik Jože, 156, 162
 Golija Franc, 212, 219, 220, 222, 223, 225, 228,
 229, 232, 233
 Goljevšček Alenka, 85
 Golob Ignac, 134
 Golobič Gregor, 167, 169, 170, 171, 172, 192, 197,
 203, 204, 205, 208
 Golobič Marko, 199, 200
 Gorenc Tomaž, 82
 Goričar Barbara, 167, 171, 182, 199, 203, 206, 208
 Gorjan Bogo, 137
 Gorše Mirko, 21
 Gošnik Vane, 223, 225, 227
 Gotovac Vlado, 12
 Gračanin Tomi, 144
 Gradišnik, 25
 Grafenauer Bogo, 100, 131
 Grafenauer Niko, 23, 102, 104, 105, 107, 110, 112,
 114, 131
 Gregorčič Miloš, 80
 Grgič Jožica, 155, 162
 Gril Janez, 169
 Grilc Tinkara, 146, 161
 Grmič Vekoslav, 27, 59, 68, 71, 100, 150, 155,
 156, 161, 182
 Grobovšek Bojan, 67, 75, 78, 80
 Gros Vitomir, 204, 205, 206, 207, 208, 212, 219,
 223, 226, 231
 Grozdanič Karmen, 67
 Guberin Veljko, 85
 Guzej Tine, 83

H

Hafner Vinko, 151
 Hainz Primož, 156, 157, 159, 162, 163, 189
 Haly Marine, 68, 96

Hammrschmieet Gerhard, 69, 94
 Hamović Rade, 22
 Hanžek Matjaž, 84
 Harless Walki, 68, 94
 Hartman Bruno, 99, 116, 117
 Hasani S., 152, 153
 Havliček Astrid, 67, 71, 162
 Hegediš, 77
 Herman Bogdana, 130
 Hiti, 85
 Hladnik Ervin, 80
 Hlastan Martin, 162, 163
 Hobbes, 180
 Hočevar France, 208, 209
 Hočevar Meta, 78
 Hočevar Radoslav, 219
 Hofman Branko, 25, 98
 Horak Roland, 96
 Hren Marko, 39, 67, 68, 167, 168, 169, 171, 197, 203
 Hribar Spomenka, 23, 37, 38, 39, 68, 78, 84, 86, 95, 99, 116, 119, 120, 121, 124, 126, 212, 225, 226, 228, 229
 Hribar Tine, 23, 100, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 116, 117, 121, 132, 211, 212, 224
 Hua-Kuo-Feng, 13
 Hudales-Kori Bojana, 137

I

Imširovič Pavluška, 81, 84
 Inkret Andrej, 102, 104, 105, 106, 107, 114
 Iskra Janez, 225
 Ivanc Brane, 78
 Ivič Tomislav, 162, 203

J

Jalušič Vlasta, 72
 Jambrek Peter, 101, 212
 Jamnikar Peter, 71, 204, 219, 220, 223, 225, 228
 Jan Ivan, 99, 100, 123, 133
 Jan Rado, 162, 163
 Jančar Drago, 25, 98, 105, 114, 224
 Janez Pavel II., 55, 56, 152, 153
 Janez XXIII., 152
 Janko Lojze, 224, 228
 Janković Ivan, 81, 85
 Janovljec Svetlana, 162
 Janša Janez, 10, 39, 141, 143, 144, 164, 167, 169, 170, 171, 172, 196, 197, 203, 204, 205, 212, 215, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 229, 233
 Janžič Vlado, 137, 191
 Jarbol Davor, 75, 81
 Javoršek Jože, 103, 105, 106
 Jazbinšek Miha, 224
 Jeglič Željko, 162, 163
 Jenko Janez, 12, 161

Jenko Ana, 71
 Jenšterle Marko, 84
 Jeras Ludvik, 21
 Jereb Silva, 137
 Jerman Igor, 67
 Jerovšek, 80
 Jezernik Božidar, 100, 131
 Jezernik Mišo, 23, 78
 Jezeršek Janez, 21, 22
 Jordan Gerhard, 94
 Jovanov Neca, 95
 Jovanović Dragoljub, 21
 Jovanović Gordan, 79
 Juri Franco, 167, 169, 171, 197, 198, 199, 210
 Jurič Evgen, 67
 Jurišič Dragoš, 78
 Jurjevec Lidija, 84
 Juvan Janez, 67

K

Kabaši Salih, 46
 Kalafatič Milan, 40
 Kardelj Edvard, 119, 180, 211
 Katič Branislava, 79
 Kautski K., 127
 Kavčič Stane, 14, 22
 Kavčič Vladimir, 99, 100, 103, 116, 117, 121, 124, 133
 Kean Johan, 58, 77
 Keber Irena, 223
 Kelly Petra, 56, 58
 Keppler Christine, 70
 Kermauner Taras, 23, 78, 105, 107, 114, 116
 Kerševan Marko, 157, 162, 163
 Kidrič, 131
 Kikelj Andrej, 71
 Kirn Andrej, 105
 Kirn Srečo, 105, 106, 108, 109, 113, 221, 222, 226
 Kislinger Jure, 99, 116
 Klemenc Andrej, 67
 Klemenčič Bojana, 77
 Klemenčič Drago, 162
 Klep Stanislav, 224
 Klinar Pavle, 132
 Klinar Peter, 100
 Klopčič France, 68, 99
 Kmecl Matjaž, 98, 99, 100, 116, 117, 121, 124
 Kmetič Slavko, 225
 Knop Seta, 76, 80
 Kobal Edvard, 67
 Kobal Vinko, 162
 Kocbek Edvard, 12, 25, 121, 125, 127, 131, 132
 Kocbek Maks, 28
 Kocijančič Janez, 22
 Koder Pavel, 224
 Kodermac Peter, 67
 Kodrič, 26
 Kojić-Slapšak Svetlana, 79, 85, 95
 Kokot Marjan, 77

Kolešnik Ciril, 225
 Kolman Stane, 147
 Komelj Milček, 108
 Koncilija Rudi, 25, 150
 König, 152
 Koprivc Jak, 81, 82, 102
 Korelc Janez, 67
 Koren Miran, 83
 Korinšek Jože, 191
 Korošec Štefan, 137
 Kos Drago, 77, 80
 Kos Marko, 224
 Kostnapfel Janko, 162, 163
 Košir Borut, 203
 Košir Manca, 71, 84, 107
 Koštunica Vojislav, 32, 81, 85, 95
 Košuta Josip, 130
 Kotar Marjan, 187
 Kovač Miha, 74, 75, 77, 80, 84, 85, 94
 Kovač Stane, 162, 163
 Kovačič Peter, 162, 163, 210
 Kranjc Marjan, 224
 Kranjec Marko, 226
 Kraševc Tone, 189
 Kraševc Zlata, 72, 83, 84
 Krašovec Jože, 156
 Kreft Ivan, 223, 225
 Kreft Lev, 102, 105, 106, 109, 112, 113, 130
 Krivec-Tavčar Tatjana, 162
 Krivic Ignac, 67
 Krivic Matevž, 62, 68, 78, 82, 83, 84, 85, 86, 94,
 95, 203, 204, 205, 206, 207, 208
 Križman Branko, 97
 Križnar Ivan, 100, 133
 Križnik Damjan, 83
 Križnik Franc, 12
 Krušič Slava, 211
 Kržan Vanja, 159
 Kučan Milan, 137, 138, 141, 156, 162, 164, 220
 Kuharič, 161
 Kuljaj Ivo, 83, 84
 Kušej Gorazd, 95
 Kuzmanič Tonči, 75
 Küzmič Mihael, 162
 Kvas Jakob, 85
 Kvas Jožef, 160

L

Lajovic Boštjan, 199
 Lampret Janez, 223
 Lavš Katarina, 83, 84
 Lavtar Roman, 189
 Lavtižar-Bebler Darja, 163, 167, 168, 169, 171,
 185, 186, 193, 197, 199, 203, 205, 206, 208,
 209
 Lenardič Marek, 209, 210
 Lenič Stanislav, 161
 Lenin, 180
 Lesjak Rajko, 206, 208

Leskovar Bojana, 78, 80, 83, 84, 86
 Lešnjak Pavel, 85
 Lipovšek Bogdan, 68, 80, 81, 85
 Livada Svetozar, 81
 Lobnik-Zorko Alenka, 83, 162
 Logar Mihaela, 223
 Lokar Sonja, 113, 130
 Lopušina Marko, 10
 Löw Raymond, 68, 75, 78, 81, 85, 94, 97
 Lovšin Andrej, 226
 Lovšin Peter, 78
 Lukan Walter, 68, 94
 Lukež Miro, 162
 Luksemburg R., 86

M

Maček Matjaž, 75, 80
 Magajna Andrej, 193, 197, 198, 204, 205, 206,
 219, 220, 222, 223, 225, 226, 228, 229
 Majcen Marjan, 226
 Majcen Milan, 224
 Majer Boris, 106
 Makarovič Svetlana, 102, 105
 Makuc Vlado, 68
 Malenšek Danijel, 212
 Malešič Matija, 228
 Maljoku Naim, 46
 Malle Avguštin, 132
 Malle Janko, 100, 133
 Mamula Branko, 141
 Mandič Srna, 77, 80
 Marinc Andrej, 10, 49, 81, 151
 Marinčič Vesna, 72, 83, 84
 Markič Stane, 10
 Markovič Blanka, 203
 Marojevič Dragiša, 46
 Mastnak Tomaž, 59, 62, 67, 74, 75, 76, 77, 79, 80,
 81, 87, 88, 95, 114, 167
 Matijevič, 152
 Mauko Kazimir, 42
 Mauser Otmar, 85
 Maver Darko, 226
 Mavrič Nada, 162, 199, 203, 209
 Mazetič Živko, 144
 Mazič Živko, 144
 Meden Milan, 103, 156, 157
 Medjugorac Igor, 204, 208
 Medved Marko, 226
 Meglič Andrej, 162
 Menart Janez, 99, 116, 117, 120
 Mencinger Jože, 224
 Mesner Dana, 75, 80
 Mežnaric Sonja, 80
 Mežnarič Silva, 23, 76, 78, 80, 84
 Mihajlov Mihajlo, 12
 Mihelčič Marko, 71
 Mihelič France, 95
 Mihelj Vlado, 141
 Mijanović Lilja, 79

Mijanović Vladimir, 79, 81, 85, 94, 95
 Mikeln Miloš, 98, 99, 100, 109, 110, 112, 113,
 114, 116, 117, 120, 121, 124, 126, 133, 167,
 168, 169, 170, 171, 172, 176, 198, 199, 200,
 203
 Miklavčič Franc, 25, 199, 203, 204, 205, 208, 209,
 219, 220, 224, 229
 Mikuž Metod, 131, 155
 Milčinski Lev, 71, 100, 131
 Mill, 180
 Miller Edo, 68, 94, 96
 Milunić, 22
 Milutinović Rajko, 42
 Minić, 152
 Močnik Rastko, 39, 78, 79, 84, 85, 141
 Modic Helij, 95
 Mojsov Lazar, 101, 152
 Montalvo, 158, 159
 Moravec Dušan, 162
 Moser Manfred, 81
 Mračnikar Helga, 81
 Murn Andrej, 223, 227
 Mušič Vladimir, 156, 162
 Muževič Boris, 137

N

Naglič Eva, 162
 Nedič Gruzica, 44
 Nendl, 38
 Nicholson Simon, 68, 96
 Novak A. Boris, 102, 105, 107, 114
 Novak Alenka, 72, 84
 Novak Bogdan, 81, 83, 84
 Novak Branko, 223
 Novak Janez, 108, 155
 Novak Jože, 80
 Novosel Djordje, 21, 22

O

Oberstar Andrej, 146
 Ocvirk Mojmir, 181, 206, 214
 Offe, 180
 Ogrizek Peter, 137
 Ojnik Stanko, 162, 163
 Olujić D., 79, 81
 Oman Ivan, 167, 168, 169, 171, 176, 187, 197, 198,
 199, 203, 204, 205, 206, 208, 210, 211, 212,
 213, 219, 220, 222, 223, 225, 228, 229, 231,
 232, 233
 Osmani Kadri, 30
 Osojnik Jani, 24
 Osolnik Bogdan, 67
 Osterc Jože, 227
 Osterman Jože, 100, 133, 184, 194
 Ošlak Vinko, 12, 25, 38, 85
 Ožbalt Slavko, 209

P

Pagon-Brglez Neda, 84
 Pahor Boris, 26, 32, 38, 99, 116, 117, 120, 121,
 124, 125, 128, 129
 Pahor Borut, 25
 Pahor Miroslav, 25
 Pance Milka, 83
 Partlič Slavica, 83, 85
 Partljič Tone, 25, 98, 99, 115, 116, 117, 121, 122,
 123, 124, 127, 128, 130
 Paš Ingo, 224, 228, 231
 Paternu Boris, 99, 116, 117, 123
 Pauko Franc, 224
 Pavček Tone, 26, 98, 105, 106, 107, 109, 110, 111,
 112, 114, 196
 Pavel VI., 152, 154
 Pavić Nino, 99
 Penca Jože, 224
 Perko Jure, 161, 193
 Pernuš, 25
 Perovič Tomaž, 96, 97
 Peršak Tone, 99, 116, 121, 124, 126, 129, 167, 203,
 204, 205, 206, 208, 209, 221, 224, 225
 Petek Miro, 162
 Peterle Lojze, 197, 198, 203, 204, 212, 213, 214,
 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227,
 228, 229, 232, 233
 Petrač Pavla, 181
 Piber Janez, 162
 Pierson Christopher, 58
 Pij XI., 154
 Pirhar Sonja, 80
 Pirjevec Dušan, 14, 24
 Pirnat Rajko, 204, 205, 206, 219, 220, 221, 222,
 223, 224, 225, 226, 228, 229, 233
 Pisanski Tomaž, 212
 Pistotnik Zoran, 80
 Pivec Milica, 95
 Plahutnik Silvester, 213, 219
 Planinc Milka, 152
 Plavevska Aleksandra, 100
 Plešec Bojan, 84
 Plut Dušan, 199, 203, 204, 205, 210, 212, 213, 219,
 220, 221, 222, 223, 225, 226, 227, 228, 229,
 232, 233
 Podmenik Darka, 58, 75, 79, 80, 81, 84, 94, 95
 Podobnik Marjan, 212, 219, 220, 222, 223, 225,
 228, 229, 233
 Podržaj Vidko, 208, 209
 Pogačnik Jožef, 12
 Pogorelec Breda, 133
 Pohar Lado, 162, 163, 171, 181, 199, 203, 208
 Polajnar Ignac, 212, 233
 Poljšak Tone, 25, 161
 Poniž Denis, 105
 Popit France, 81, 137, 151, 156
 Popov Nebojša, 32, 74, 78, 79, 81, 84, 85, 94, 95
 Popović Srdja, 84, 85, 95

Potokar Matjaž, 83, 114
 Potokar Tone, 103
 Potrč Miran, 137, 222
 Povž Peter, 44
 Požarnik F., 204
 Požarnik Hubert, 77, 80, 203, 212, 213
 Prelovec Valentin, 225
 Prepeluh, 121
 Pretnar Aleksandra, 225
 Preželj Branka, 130, 137
 Pristovšek Franc, 151
 Prosenc Miloš, 138
 Prunk Janko, 100, 131
 Puc Matjaž, 85
 Pucko Ivan, 162
 Pučko Stane, 162, 204, 208
 Pučnik Ivan, 212, 225
 Pučnik Jože, 38, 39, 101, 208, 212, 213, 215, 219,
 220, 222, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231,
 232, 233
 Puhar Alenka, 59, 67, 68, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 95,
 96
 Puhar Jožica, 228
 Puhovski Žarko, 97
 Pukl Vitodrag, 142, 212, 225, 227
 Punar Alenka, 72
 Pungartnik Marjan, 99, 103, 106, 116, 117, 120,
 121, 123, 124, 132
 Pušenjak Dejan, 144

R

Racaj Jahir, 46
 Rajhman Jože, 162
 Rak Pavle, 24
 Rakočević Slobodan, 187, 208
 Ranić Milan, 143
 Ranković Aleksandar, 22
 Rastko Močnik, 210
 Ravbar Marjan, 229
 Ravnik Miha, 137
 Ravnikar Aleksander, 142
 Ravtar Ferdo, 189
 Rebec Peter, 231
 Rebolj Dušan, 208
 Rebula Alojz, 12, 25
 Rejc Izidor, 205, 223, 224, 225, 227
 Rener, 80
 Repe Božo, 100, 211
 Resman Tatjana, 141
 Režun, 25
 Ribarič Miha, 203, 204
 Ribičič Ciril, 169, 171, 183, 199, 203
 Ribičič Mitja, 85, 100, 102, 104, 105, 133, 148,
 150, 157, 162, 163
 Riha Rado, 167, 197, 206
 Rizman, 119
 Rode Matej, 100, 132
 Rojc Anton, 223
 Römmer Ingo, 68, 94, 96

Rotar Braco, 39, 78, 80, 84, 116, 121, 167, 169,
 171, 172, 197, 198, 203, 205, 206, 208
 Rotar Janez, 99, 127
 Roter Zdenko, 162, 163
 Rotovnik Mitja, 105, 106, 107, 109
 Rousseau, 180
 Rozman Jože, 83
 Rožanc Marjan, 23, 99, 107, 116, 117, 120, 121,
 124, 127
 Rožman Gregorij, 155
 Rudolf Franček, 99, 116, 117, 120, 122, 124, 225,
 227
 Rudolf Janez, 137
 Rupel Dimitrij, 23, 37, 38, 39, 99, 100, 101, 102,
 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111,
 112, 113, 114, 116, 117, 119, 120, 122, 123,
 124, 128, 132, 164, 167, 168, 171, 172, 176,
 183, 184, 185, 192, 197, 198, 210, 211, 212,
 213, 214, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225,
 226, 228, 229, 232, 233
 Rupnik Anton, 84
 Rus Andrej, 75, 77
 Rus Veljko, 23, 75, 77, 80, 100, 132
 Rus Vojan, 80
 Rushdi Salman, 162, 163
 Rutar Vlado, 162
 Ružič Mira, 134
 Rybař Miloš, 159, 162

S

Sagadin Vlasta, 225
 Sajovic Bogo, 82, 83, 84
 Sajovic Nastja, 78
 Saksida Stane, 104
 Saksida-Jakac Iztok, 78
 Samardžić Radovan, 159
 Samec Dušan, 86
 Samsa Bogo, 162
 Sarel, 77
 Schindel Robert, 78, 81
 Schneider Manfred, 68
 Schrott Sašo, 105, 107
 Sekelj Laszlo, 74, 76, 78, 81, 94
 Selak Bogomir, 21
 Seliger Drago, 83, 157, 167, 169, 197, 199, 203
 Semolič Dušan, 167, 169, 170, 204, 205
 Seničar Ivan, 151
 Shultzer, 77
 Sirc Ljubo, 68, 85
 Sironič Žane, 85
 Sivec Dijana, 72, 80
 Skaza Aleksander, 112
 Skušek-Močnik Zoja, 83, 84, 85, 86, 95
 Slapšak Božidar, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 95
 Smej Jožef, 161
 Smole Drago, 149, 157, 159, 160, 162
 Smole Jože, 100, 131, 156, 157, 162, 163, 164,
 167, 168, 176, 192, 197, 199, 200, 203, 204,

205, 206, 207, 208, 209
 Smolle Karel, 161
 Smrekar, 25
 Snoj Jože, 32, 37, 105, 114
 Stanič Stane, 226
 Stanojevič, 80, 104
 Stanovnik Janez, 132, 162
 Stanovnik Jože, 85
 Starič Tanja, 208, 209
 Stepinac Alojzij, 151, 153
 Sterle Jadran, 79
 Stanič Stane, 228
 Stojanović Vojislav, 85
 Stokić Ljubiša, 159
 Strajnar Marjan, 162
 Strehovec Janez, 108, 109, 110, 112, 113, 114
 Stres Anton, 59, 162, 169, 171, 197, 198, 199
 Stres Franci, 85, 95
 Stres Tone, 25, 163, 172, 176
 Strgar, 25
 Strle Jadran, 80
 Studenčnik Jože, 225
 Suhadolnik Alenka, 80
 Suhadolnik Gorazd, 84
 Suhadolnik Jože, 67
 Suhadolnik Simona, 80
 Sulejmani Ilmi, 43
 Supek Rudi, 97
 Sušec Slavko, 167, 168, 205
 Svete Pavle, 203
 Svetina Ivo, 105, 107
 Svetina Tone, 134
 Svetlik Ivan, 75, 77, 78, 80, 224
 Syla Banush, 43
 Szabo Mikloš, 75, 78, 81

Š

Šalamun Branko, 25
 Šali Franc, 104, 105, 107, 109, 110, 111, 113
 Ščekić Mihajlo, 46
 Šeligo Rudi, 98, 100, 167, 169, 171, 224
 Šentjure Lidija, 127
 Šešelj Vojislav, 59, 65, 68, 75, 79, 80, 81, 83, 100
 Šešerko Leo, 77, 108, 206, 209, 219, 220, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229
 Šetinc Franc, 81, 98, 106, 137, 151
 Šetinc Lenart, 137
 Šetinc Mile, 86, 149
 Šetinc Zlatko, 103
 Šičarev, 81
 Šimonović Zdenka, 67
 Šinigoj Dušan, 137, 147, 148, 151, 156, 162
 Šinkovec Matjaž, 211, 212, 222, 223, 224, 226
 Školč Jožef, 164, 170
 Škrk Bojan, 157, 162, 163
 Škrlj Janez, 85
 Škulj Jane, 67
 Šlamberger Vlado, 83
 Šolević Miroslav, 167

Štadler Marko, 226
 Štefančič Marcel, 226
 Šteh Jože, 188
 Šter Andrej, 223
 Štiglic France, 131
 Štih Bojan, 99, 116, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 129, 130
 Štokelj Ksenija, 67
 Štrajn Darko, 67, 77, 80, 81, 83, 84, 95, 96
 Štraus Laura, 212
 Štrukelj Joško, 22
 Štular Janez, 225
 Štupar Slavica, 76
 Šturm Lovro, 219, 220, 222
 Šubic Stojan, 68
 Šubik Christof, 78, 81
 Šuklje Borut, 162, 167, 169, 171, 204, 205, 206, 207, 208
 Šumi Nace, 131
 Šuštar Alojzij, 25, 26, 41, 68, 129, 147, 148, 149, 150, 155, 156, 157, 158, 160, 161
 Šušteršič Janez, 78
 Šušteršič Rajko, 78
 Šušteršič Uroš, 167, 168
 Švigelj Tomaž, 209

T

Tadič Boris, 85, 95, 104
 Tanasić Dragan, 84, 85, 95
 Tancig Peter, 219, 224, 225, 226, 227
 Tasić David, 39, 141, 143, 144, 145
 Taškar Jana, 199
 Taufer Venio, 105, 167, 168, 169, 171, 197, 198, 199, 200, 204, 205, 206, 212
 Tavčar Ivo, 25, 105
 Tavčar Marjan, 162
 Tenze Goran, 75, 79, 80, 96, 97
 Tepež, 157
 Thaler Zoran, 80, 171, 204, 205, 206, 208
 Tišler Jože, 22
 Titan Dionizij, 86
 Tomažič Anton, 212, 225, 228
 Tomc Gregor, 24, 57, 59, 62, 63, 67, 68, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 95, 96
 Tomič Dragiša, 79
 Tomšič France, 167, 168, 185, 192, 197, 198, 203, 204, 205, 206, 210, 225, 226, 228, 229
 Tomšič Miha, 224
 Toplak Ivan, 225
 Toplak Ludvik, 223
 Torkar Igor, 98, 99, 117, 121, 122, 123, 124
 Toš Niko, 49
 Tourain Alain, 58
 Towich Arn, 68
 Trefalt Mito, 120
 Troha Lado, 206
 Trstenjak Anton, 100
 Turnšek Tit, 205, 226
 Tušek Janez, 83

U

Ude Lojze, 131
 Ujčič Andrej, 105, 109
 Ule Milena, 208
 Ule Mirjana, 80
 Urbančič Ivo, 75, 78, 101, 105, 106, 114, 212
 Urbas Jana, 162
 Urh Valentin, 44
 Uršič Marko, 78, 83, 95

V

Vajda Mihaly, 81
 Vakanjac Milenko, 103
 Vasle Vinko, 83, 84, 85, 86
 Vavpotič Mirko, 199
 Vazzaz Vera, 176
 Veljak Lino, 81, 85, 97
 Veljković Božidar, 44
 Vene Peter, 224
 Verbič Dejan, 209
 Verdir Živa, 208
 Veseli Gani, 43
 Veslič J., 108
 Vidic Ivo, 83
 Vidmar Igor, 80, 204
 Vidmar Josip, 99, 100, 104, 116, 117, 123, 124,
 131, 134, 182
 Vilfan Marija, 100, 132
 Vivod Ivan, 225
 Vlasisavljević Đuro, 144
 Vllasi Azem, 46
 Vodeb Rafko, 150, 162
 Vodopivec Aleš, 108, 109
 Vodopivec Peter, 114
 Vogel, 25
 Vogrinc Jože, 141
 Vogrinec Tone, 120
 Volasko Peter, 209, 212
 Volfand J., 82
 Voljč Marko, 212, 233
 Volk Vojko, 157, 159, 163, 167, 168, 169, 170,
 171, 172, 176, 197, 198, 199, 200, 204, 205,
 206, 208, 209
 Vošnjak Mitja, 162
 Vrečko Anton, 96
 Vrečko Darinka, 74, 75, 79, 80, 96, 97
 Vrhovnik Srečko, 194
 Vuga Saša, 112
 Vujasin-Požar Andreja, 86
 Vukasovič Milan, 159

W

Wakounig Mirko, 81
 Wieser Lojze, 85
 Wieser Peter, 78, 81
 Willebrands, 152
 Winkler Iztok, 137
 Winkler Peter, 162
 Winterseiner Werner, 69

Z

Zadnikar Miha, 155
 Zagorac Vlado, 162
 Zagožen Franc, 142, 204, 205, 212, 224, 227, 228,
 229
 Zajc Dane, 78, 105, 107
 Zajc Srečo, 84, 103
 Zalar Vinko, 76, 80
 Zastavniković Veselinka, 85, 95
 Zavadlav Zdenko, 85
 Zavrl Franci, 39, 141, 143, 144
 Zerzer, 161
 Zgaga Pavle, 77
 Zidar, 25
 Zlobec Ciril, 99, 100, 116, 121, 123, 124, 125, 133,
 167, 182
 Zlobec (Lukič) Jaša, 24, 78, 83, 95, 100
 Zlodre Janko, 74, 75, 77, 78, 80
 Zogaj Enver, 43
 Zogaj Nezir, 43
 Zorić Ante, 21
 Zorman Marko, 67
 Zupančič Barbara, 67
 Zupančič Marko, 67
 Zver Milan, 67, 210

Ž

Žagar Zvone, 225
 Žakelj Viktor, 100, 133, 176
 Žbogar Samo, 162
 Žebot Ciril, 38
 Železnik Janez, 162, 163
 Žerdin Ali H., 141, 204
 Žerovec Jure, 162
 Žirovnik Angelca, 223
 Žižek Franc, 80
 Žižek Slavoj, 75, 80, 83, 105, 171, 172, 203, 204,
 205, 208
 Žižek Vili, 226
 Žnidar Miha, 162, 163
 Žnidaršič Ivica, 162
 Žveglič Hieronim, 162

Viri št. 17, Ljubljana 2002

BOŽO REPE

VIRI O DEMOKRATIZACIJI IN OSAMOSVOJITVI SLOVENIJE
(I. DEL: OPOZICIJA IN OBLAST)

Izdalo in založilo: Arhivsko društvo Slovenije

Uredništvo: Zvezdarska 1, SI-1000 Ljubljana

Uredniški odbor: dr. France M. Dolinar (glavni urednik), dr. Jože Mlinarič, Marjana Kos, Drago Trpin, Aleksandra Pavšič Milost (kot predsednica ADS), Andrej Nared (kot tajnik ADS)

Uredil dr. France M. Dolinar

Oprema ovitka: Savo Sovre

Računalniška priprava: Franc Čuden, Medit d.o.o.

Tisk: Grafika-M s.p.

Na naslovnici: Zborovanje 21. junija 1988 na Trgu osvoboditve (Kongresni trg), ki ga je v podporo četverici organiziral Odbor za varstvo človekovih pravic (foto Joco Žnidaršič, Delo)

Publikacijo je financiralo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije